

મહાસુખભાઈ યુનીલાલ.

ગુજરાત વિદ્યાપીઠ ગ્રંથાલય

[ગુજરાતી કૉપીરાખિટ વિભાગ]

અનુક્રમાંક

૮૭૬૨

વર્ગીક

પુસ્તકનું નામ ૨૦૫૨ ડી.સી.

વિષય ૬ - : ૪

વિસનગરવાસી કાજી અનવર મીયાંકૃત કાવ્યનો સંગ્રહ

અથવા

અનવર કાવ્ય

યાને

ગુલશને ખુશી.

સંગ્રહ કરનાર

સ્વર્ગસ્થ શેઠ હઠીસંગ ચુનીલાલ.

દીકા સાથે પ્રસિદ્ધ કરનાર

મહાસુખભાઈ ચુનીલાલ.

કાવ્યસરિતાના રચનાર (વિસનગર).

પાંચમી આવૃત્તિ. પ્રત ૪૦૦૦

(સુધારા વધારા સાથે.)

વિક્રમાર્ક ૧૯૭૬. સન ૧૯૨૦

અમદાવાદ.

ધી હાયમંડ ન્યુબિલી પ્રિન્ટીંગ પ્રેસમાં

પરીખ દેવીદાસ છગનલાલે છાપ્યું.

કીંમત રૂ. ૨-૦-૦.

ગુજરાત વિધાનસભા પ્રમાણપત્ર
અમદાવાદ
ગુજરાત કૌપીરાઈટ-સંગ્રહ
અનવર કાવ્ય મળવાનું ઠેકાણું.

આ પુસ્તક નીચેના ઠેકાણેથી રોકડી કીમતે અગર ટપાલ મારફત વેલ્યુપેએમ્બલથી મળશે. ટપાલ ખર્ચ જે પડશે તે વિશેષ લેવામાં આવશે. પુસ્તક મંગાવનારે પોતાનું સરનામું ચોકસ અને સ્વચ્છ અક્ષરે લખવા મહેરયાની કરવી—

મહાસુખભાઈ ચુનીલાલ.
મુકામ-વિસનગર. જીલ્લો-ગુજરાત.

આ પુસ્તક સન ૧૮૬૭ ના ૨૫ મા એક્ટ પ્રમાણે રજીસ્ટર કરી માલીકીના તમામ હક પ્રસિદ્ધ કરનારે પોતાના સ્વાધીન રાખ્યા છે માટે મૂળ છપાવી પ્રકટ કરવાનો, અગર કૌપીણ બીજી લિપિમાં છાપવાનો, અગર બાબાંતર કરી પ્રસિદ્ધ કરવાનો બીજા કોઈને અધિકાર નથી.

Printed by D. C. Parikh at the "Diamond Jubilee"
Printing Press, Salapose Road, Ahmedabad.
and

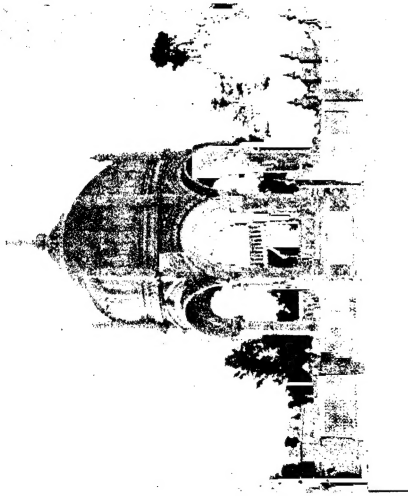
Published by Mahasukhbhai Chunilal Sheth,
Member of the Legislative Council, Baroda State.
Bazar near Mandi; Visnagar. (Gujarat).

મહંમદ કાજી અનવર મીયાં આજી મીયાં.

જન્મ--સંવત ૧૮૬૬ના વૈશાખ વદ ૧૭, શુક્રવાર.

મત્યુ--સંવત ૧૯૧૨ના પોષ વદ ૨, શનિવાર.

પાલિનપુરના નવાબ સાહેબે બનાવેલા મહુમ કાછ અનવર મીયાંના રોઝાનો દખાવ.

મહુમ કાશ્ય વ્યનવર મીયાંના શબ્દની પાલખીના યાને જનાઝાનો દેખાડ.

પાલનપુરના નવાળ સાહેબનો ચંદ્રમહેલ
જ્યાં મહુમ કાજ અનવર મીયાંએ માંદગીના દિવસે
યુગ્મરી દેહનો ત્યાગ કર્યો.

મહુમ કાજી અનવર મીયાંની વિસનગરની મસ્જિદના
આગલા ભાગેના યાને તેમના કબ્રસ્તાનમાં
(ભજન કરવાની જગા) નો દેખાવ

પાલનપુરના મહંમ નવાબ નેક નામદાર
શ્રી શેર મહંમદખાનજી સાહેબ ખાલાદુર,

જી. સી. આર. નં.

જન્મ તા. ૨-૧-૧૮૫૨.

મૃત્યુ—તા. ૨૮-૯-૧૯૧૮.

પાલિતપુરના નવાખ શ્રી
કેશન તાલેલ મહામહાવાનજી સાહેબ બહાદુર.

જન્મ - તા. ૧૭-૧૭-૧૮૮૩.

અનવર કાવ્યના સંગ્રહ કરનાર

સ્વર્ગસ્થ શેઠ હરીસંગ ચુનીલાલ (વિમ્લનગર).

જન્મતિથિ—સંવત્ ૧૯૧૬ના વૈશાખ સુદ ૧.

મૃત્યુતિથિ—સંવત્ ૧૯૬૨ના વૈવ ૧૬ ૧૩.

હૃદયપ્રેમાંજલિ.

“ When I am gone from this mortal view
 The skies will wear their wonted blue;
 The clouds distil the summer rain
 On leafy wood and grassy plain ;
 And flowers will smile through morning dew.
 The birds I loved will still be true
 To their old haunts, flutter through
 The boughs, nor alter one sweet strain
 When I am gone.
 The silent moon will wax and wane
 Heedless that I ne’er come again ;
 Cold stars roll round in order due ;
 But hearts—warm hearts—perchance a few
 With loving tears some cheeks will stain
 When I am gone.”

(S. Final E. 1897.)

મારા બહાલા ભાઈ હરીસંગ !

(રાગ ગઝલ.)

કહું કેાંતે હૃદયની આ ? હૃદયની તે હૃદય જાણે,
 દિવાના દર્દિનું દિલ દર્દ દિવાનો દર્દ પીછાને.
 અગન જે ધરિકની જાગી યુઝાવે કોણ આશકની ?
 ન જે સમજે શું તે કરશે ? મુઝામણુ આવા અંતરની !
 ચમન કે બેચમનમાં હું બોળને શું ! જલ્દાને શું !
 સહન કર કે નહીં કર મન ! પડી પીડા બોળને શું !

કરી મહોત્તર કરી સોત્તર ! 'કરી' 'ન કરી' નહીં થાશે !
 પડ્યો ધા પ્રેમનો કારી ! હવે તે કેમ રૂઝાશે ? !
 તને ભાઈ શું આ મુઝાયું ? કરી કેવી દગલગાલ !
 ઠગાયો હું ! ફસાયો હું ! નહીં સમજ્યો બિના સાચી.
 લિધી અવસાન ભરનિદ્રા ભુલી તોફાનો દુનિયા આ !
 કરી બંધુ નહીં જાગ્યો ! વિસાચો સ્નેહો બ્રાતા આ !
 થયો ગુલતાન સ્વપ્ને કે ગયો શું દિવ્ય દુનિયામાં ?
 લુભાયો સ્વર્ગસુખમાં કે હુજ્યો શું અલ્લહરિયામાં ?
 અરે દિલ્લખર ! બિરાદર હે ! સહોદર હે ! મુસાદર હે !
 મુસાદરોનીજ સોત્તરની મહોત્તર સા રહી હદયે.
 મુસાદરો મેં કિધી સાચે ! પડ્યો તું તો હવે છૂટો !
 કરી મળશું હવે ક્યારે ? પડ્યો લઘુ ભાઈ વિખૂટો !
 રમ્યા સાચે ! જમ્યા સાચે ! ક્યાં સાચે ! રહ્યા સાચે !
 હવે તુજ સાથ ક્યાં શોધું ? વિધિનો ધા પડ્યો માથે !
 પડ્યો પર પ્રેમનો હૃદયે, હૃદય રસમય બનેલું છે !
 મળી પરમાણુએ હૃદયે સ્વરૂપ તારું ઘડેલું છે !
 હૃદયમાં તારી તે ભૂતિ મુસાદરો યાદ લાવે છે !
 હૃદય ઘડકે નિરાશાયી ! નયન બે આંસુ નાખે છે !
 'થયું' 'ન થયું' નહીં થાશે, ધોરજ ધરને અરે મન તું !
 અહા તે દિવ્ય ભૂતિને સ્મરી ધર ધ્યાન અંતર તું ?
 અહા કરને મહાસુખ ફેરું વક્ષાદારીથી બ્રાતાની !
 સનમ કરશે રહમ તુજ પર, પછી દરકાર છે શાની ?
 તારો સદાનો સ્નેહાંકિત,
 લઘુ ભાઈ મહાસુખ.

પ્રસ્તાવના.

આ નાના પુસ્તકને ખીજી પ્રસ્તાવનાની શી જરૂર છે એ સ્વાભાવિક પ્રશ્ન ઉભો થાય તેમ છે, પણ આ પુસ્તકનાં કાવ્યોને શોધી એકઠાં કરી ઉર્દૂ લિપિમાંથી ગુજરાતી લિપિમાં લખી છપાવી પ્રસિદ્ધ કરનાર મારા પૂજ્ય વડીલ ગંધુ હઠીસંગ ચુનીલાલ સ્વર્ગવાસી થવાથી અને આ પુસ્તકની સુધારા વધારા સાથેની નવી આવૃત્તિઓ મારા તરફથી પ્રસિદ્ધ કરવામાં આવતી હોવાથી આ ખીજી પ્રસ્તાવના લખવાની જરૂર પડી છે.

આ પુસ્તકની પ્રથમ આવૃત્તિ સંવત્ ૧૯૫૪ (હીજરી સન ૧૩૧૬) માં બહાર પાડવામાં આવી હતી; શરૂઆતમાં તે પુસ્તકો ધીમે ધીમે ખપતાં હતાં પરંતુ જેમ જેમ તેના અધિકારી વર્ગમાં તેનો ફેલાવો દિન પ્રતિ દિન થતો ગયો તેમ તેમ તેની માગણી અને હિંદુ અને મુસલમાન કેમ તરફથી વધારે થવા લાગી અને ગુજરાત તથા ઉત્તર હિન્દુસ્થાનમાંથી મુસલમાન લોકો તરફથી ઉપરા ઉપરી માગણીઓ થવાથી પાછળથી તેનો ઉકાવ વધારે થવા લાગ્યો અને તેની એક હજાર પ્રતો ખપી ગઈ અને માગણી કાયમ રહેવાથી ખીજી આવૃત્તિ રચનારની સૂચનાનુસાર મોટા સુધારા વધારા અને ટીકા સાથેની સંવત્ ૧૯૬૫ માં પ્રકટ કરવામાં આવી. તે આવૃત્તિ અને હિંદુ અને મુસલમાનને વધારે પ્રસંદ પડવાથી તેની એક હજાર પ્રત બહારી ખપી જવાથી, સંવત્ ૧૯૬૮ માં ગઝલોના બાવાર્ય સાથે અને ઉપોદ્ધાતમાં મોટા વધારા સાથેની ત્રીજી આવૃત્તિની બે હજાર પ્રતો પ્રસિદ્ધ કરવામાં આવી, તે પણ ખપી જવાથી પદ અને ગઝલોના વધારા સાથેની સંવત્ ૧૯૭૨ માં ચોથી આવૃત્તિની ૪૦૦૦ પ્રતો પ્રકટ કરવામાં આવી. જણાવવાને આનંદ અને સંતોષ થાય છે કે તે તમામ પ્રતોનો ઉકાવ થવાથી આ પાંચમી આવૃત્તિની ૪૦૦૦ પ્રતો

પ્રસિદ્ધ કરવામાં આવી છે, આ આવૃત્તિમાં કાળ અનવર મીયાંનાં રચેલાં ત્રણ મેટાં નસીહતનામાં, તેમજ માતમ અને જોગીનામાં જેટલાં જડી આવ્યાં છે તેટલાં ટીકા સાથે દાખલ કર્યા છે; વળી હઝરત મહંમદ પેગમ્બરના જીવનનું દુંક વૃત્તાંત પણ આપવામાં આવ્યું છે. પુસ્તક છાપતી વખતે પાછળથી કેટલીક જડી આવેલી ગઝલો પણ છેવટના ભાગમાં દાખલ કરી છે.

જણાવવાને ખેદ થાય છે કે આ આવૃત્તિનું સ્વરૂપ કાળ અનવર મીયાંની દૃષ્ટિ આગળ રજુ કરવાને હું ભાગ્યશાળી થયો નથી કારણ કે મહાત્મા કાળ અનવર મીયાં સંવત ૧૯૭૨ ની સાલમાં આ જ્ઞાની દુનિયાનો ત્યાગ કરી ચાલ્યા ગયા છે. તેમના સ્વર્ગવાસનો હેવાલ તેમના જીવન ચરિત્રમાં દાખલ કર્યો છે.

ગુજરાતી શાળાઓમાં અને ગુજરાતની ઉર્દુ શાળાઓમાં ઉપલા ધોરણમાં ભણતા વિદ્યાર્થીઓને આ પુસ્તક અતિ ઉપયોગી થઇ પડે તે હેતુથી અને સામાન્ય રીતે સાધારણ માણસોને કાવ્યોના અર્થ સારી રીતે સમજાઈ શકે તેમજ સમાધિ યોગ અને ભક્તિનો ખરો માર્ગ શીખવાની ઇચ્છાવાળા મનુષ્યો ખરાબર રીતે ભાવાર્થ સમજી શકે તેવા ઉદ્દેશથી કાવ્યોની નીચે ટીકા અને કહણ શબ્દોના અર્થ કરી બતાવવામાં આવ્યા છે એટલુંજ નહીં પરંતુ હિન્દુ લોકોને ખરાબર ઉર્દુ કાવ્યનું રહસ્ય સમજાય તે માટે ગઝલ જેવાં કેટલાંક કહણ કાવ્યોના અર્થ સાથે સંપૂર્ણ ભાવાર્થ કરી બતાવ્યા છે અને મુસલમાન લોકોને ભક્તિશૃંગારરસની ગરબીઓના અર્થ, ખરા ભાવાર્થ અને હેતુ સમજવામાં આવે તે માટે કેટલીક ગરબીઓનું ઉર્દુ ભાષામાં લાંબા વિસ્તારથી વિવેચન આપવામાં આવ્યું છે. સમાધિ, અબેદજ્ઞાન, યોગ વીગેરેના ખુલાસા માટે ઉપોદ્ધાત યાને દિઆઆમાં તમામ હકીકત જણાવવામાં આવી છે. વાચક વર્ગની સરળતાની ખાતર તમામ કાવ્યોને બજનસંગ્રહ, ગરબીસંગ્રહ, પદસંગ્રહ, ગઝલસંગ્રહ, નસીહત સંગ્રહ અને પરચુરણ કાવ્યસંગ્રહ એ રીતે છ ભાગમાં વહેંચી નાખવામાં આવ્યાં છે.

રચનાર કાળ અનવર મીયાં બિલકુલ નિઃસ્વાર્થ હોવાથી કાવ્ય રચી જે ભક્તજનો માગતા તેમને એઓ પ્રેમપૂર્વક આપતા અને સંગ્રહ કરવાની બિલકુલ વૃત્તિ ધરાવતા નહીં. સાધુ પુરુષોમાં આ ગુણ સ્વાભાવિક રીતે હોવાથી રચનારમાં એ ગુણ હોય એ નવાઈ જેવું નથી. આથી તેમનાં કાવ્ય એકદમ ધાર્યા મળી આવતાં નથી તે પણ રચનારના હૃદયરૂપી સુગંધીદાર છોડવાની કલમરૂપી લતાએથી ખરી પડતાં કાવ્યરૂપી પુષ્પોને વીણી લઈ તે પુષ્પોને ગુંથી તેના સુગંધીદાર ગુચ્છ બનાવી તેના અધિકારી વર્ગને સુંઘાડી તેની સુગંધનો મોહ અને આનંદ પમાડવા મારા સ્વર્ગવાસી વડીલ બંધુની અને મારી ઉત્કંઠા હોવાથી રચનારનાં વેરાઈ જતાં કાવ્યોને જૂદા જૂદા લોકો પાસેથી મોઢેથી ઉતારી લઈ અને કેટલેક ડેકાણેથી રચનારના હાથે ઉર્દુમાં લખેલા કાગળો મળી આવેલા તે ઉપરથી ગુજરાતીમાં ઉતારી લઈ જેટલાં ભેગાં કરવામાં આવ્યાં છે તેટલાં આ પુસ્તકમાં દાખલ કર્યા છે.

રચનારે કાવ્યના અંતમાં કેટલાક સ્થળે પોતાના નામની સંજ્ઞા (તખલ્લુસ) તરીકે “ જ્ઞાની ” શબ્દ વાપર્યો છે અને કેટલાક સ્થળે “ અનવર ” શબ્દ વાપર્યો છે, આ બાબતનો ખુલાસો રચનારે પોતેજ ગરબીમાં, નસીહતનામાના દીબાચામાં વીગેરેમાં કરેલો છે. ગુજરાતી કાવ્યોમાં કોઈક સ્થળે શબ્દોમાં જાતિભેદ થયેલા છે પણ તેથી અર્થના ગૌરવમાં બિલકુલ ન્યૂનતા આવેલી નથી. નસીહતનામાની ભાષા ગ્રામ્ય છે પરંતુ તેના ખુલાસો રચનારેજ નસીહતનામાના દીબાચામાં જણાવ્યો છે કે ગામડાના નાના યા મોટા તમામ મુસલમાન ભાઈઓને સ્પષ્ટ સમજણ પડે તે ખાતર ગ્રામ્ય ભાષા વાપરી છે.

પુસ્તકની શરૂઆતમાં મહુમ કાળ અનવર મીયાંની, તેમનું સ્મરણ કરાવનાર તેમની દરગાહ ઉપરના બવ્ય રોઝાની, તેમના શખની પાલખી યાને જનાઝાની, તેમની માંદગી અને દેહ ત્યાગ વખતના ચંદ્ર મહેલની, તેમની વિસનગરની મસ્જીદ યાને તેમના ઇમાદતગાહ (બંદગી કરવાની જગો) ની, પાલનપુરના મહુમ તથા વિદ્યમાન નામદાર નવાખ સાહેબની, અને તેમનાં કાવ્યોનો સંગ્રહ કરનાર

મારા સ્વર્ગવાસી વડીલ બંધુ હઠીસંગ ચુનીલાલની છબીઓ મુકવામાં આવી છે. કાજી અનવર મીયાંની છબી તેમના કોઈ સંબંધીએ એકાગ્ર ધ્યાનમાં લીધેલી તે કોઈ સ્થળેથી તદ્દન ઝાંખી થયેલી સ્થિતિમાં મળી આવેલી તે ઉપરથી તૈયાર કરાવવામાં આવી છે. તેમની છબી લેવા માટે તે મને વારંવાર ના પાડતા હતા તેથી તેમની છબી હું પડાવી શક્યો નથી. તેમના શબ્દની પાલખી (જનાજા) સંધ્યા સમયે લઈ જવામાં આવી હતી તેથી તેની છબી સ્પષ્ટ ઉતરી શકી નહોતી.

આ આવૃત્તિમાં આશરે ૧૧૦ પૃષ્ઠનો થયેલો વધારો, સુંદર ૮ ચિત્રો અને કાગળની સખ્ત મોંઘવારી એ મુખ્ય કારણોના લીધે લાચારીથી ડાંખતમાં વધારો કરવામાં આવ્યો છે માટે સુઝ ગ્રાહકો ક્ષમા કરશે.

આ પુસ્તક પ્રસિદ્ધ કરવામાં મારા સ્નેહી મિત્ર મીયાં હયાતખાં નજબુભાઈ તરફથી વખતો વખત ઘણી સારી મદદ મળી છે તે માટે હું તેમનો સદાનો આભારી છું.

વિસનગર. } લી. મહાસુખભાઈ ચુનીલાલ.
સંવત ૧૯૭૬. વસંતપંચમી.

પહેલી આવૃત્તિની પ્રસ્તાવના.

રેક સ્થળે અવલોકન કરી તાત્પર્યનો સંચય કરી વિચારીશું તેો એમજ માલમ પડશે કે આનંદ ને શોક, આશા ને નિરાશા, જ્ઞાન ને અજ્ઞાન એકજ વસ્તુમાંથી અનુભવાય છે. જે વસ્તુ આપણને આનંદ આપે છે તે ને તેજ વસ્તુથી બીજાઓના હૃદયમાં શોકની પ્રાપ્તિ થાય છે, જે વસ્તુથી એકતા અંતઃકરણમાં આજ્ઞા બંધાય છે તેજ વસ્તુ અન્ય જનને નિરાશાના આવરણથી ઢાંકી દે છે, જે પ્રદાર્યમાંથી એકને જ્ઞાન પ્રાપ્ત થાય છે તેજ પ્રદાર્ય બીજાઓને અજ્ઞાનરૂપ ભારે છે; અર્થાત્ જેમાં જેની રૂચી રમી રહી છે તેને તે આનંદદાયક માને છે; ત્યારે આપણે સત્ય અને શ્રેષ્ઠ આનંદ કોને કહેવો ? આપણે સદ્ધારણ બુદ્ધિથી આ પ્રશ્નનો સ્વાભાવિક રીતે ઉત્તર આપી શકીશું કે જે આનંદ અમંડ અચળ અને મોક્ષદાયક છે કે જેની પ્રજ્ઞા જનને માનેલા એવા ડાહ્યા, વિદ્વાન ને સદ્ગુણી પ્રાચીન ઋષિ ; તથા જ્ઞાનવેત્તાઓએ પેતાના અંશોમાં કરી છે તેજ આનંદ. આ પરથી કોઈને સહજ શંકા થશે કે અમવા પ્રકારના વિચારની સ્ફુરણાનું અગ્રે શું મહત્વ છે ? મહત્વ છેજ; અને તે નીચે પ્રદર્શિત કરેલા વિચાર પરથી સ્પષ્ટ આદર્શરૂપ થઈ રહેશે.

ફરેક વાચક એકનું એક પુસ્તક વાંચે છે પરંતુ વાચકના વિચાર વિચારમાં બહુજ ફેર હોય છે; તેમાં વર્ણવેલું રૂપક કોઈ કયા સ્વરૂપમાં લે છે ને અન્ય તેથી કોઈ બુદ્ધિજન ભાવમાં કદાપી લે છે. શૃંગારરસમાં હુબ્ધ એવા યુવાન પુરૂષો દયારામ કવિતાં કાવ્ય વાંચી કાંઈ બુદ્ધિજન પ્રકારનો આનંદ અનુભવે છે, અને તે આવા પ્રકારના આનંદનું રૂપ વિરક્ત દશામાં સાંભરી આવી એમ સૂચન કરે છે કે તે આનંદ માત્ર તુચ્છ સમ્માન છે; પરંતુ દયારામ કવિતા તે ને તેજ કાવ્યમાંથી સાધુ અને સંત પુરૂષો-જ્ઞાનમૃત ગ્રહણ કરી લે છે અને ગોતાના આત્માનું સાર્યક કરે છે.

વિદ્યમાન જ્ઞાની કાજી અનવર સાહેબના આ લઘુ પુસ્તકમાં આપણા પ્રાચીન કવિઓના કાવ્યભાવ જેવાં ઘણાં કાવ્યોનો સમાવેશ થાય છે. દયારામ કવિતા બક્તિશૃંગારરસથી ભીંજાયેલાં કાવ્ય જેવાં, તથા ધીરા, કબીર, મીરાં-આદિ તથા ભોજલક્ષ્મીનાં, સમાધિ, અભેદ, બ્રહ્મજ્ઞાન, આત્મજ્ઞાન આદિ રસથી રેસાતાં કાવ્ય જેવાં આ મહાપુરૂષનાં કાવ્ય અનુભવવામાં આવે છે, અને આ

તમામ કાવ્યની ભાવના નજીકે આ મહાપુરુષના હૃદયના ચિત્રનું સ્વરૂપ આ પુસ્તકમાં સ્થિતરાયું હોય તેવી લાગે તેમાં આશ્ચર્ય નથી, કારણ કે આ મહાપુરુષ આત્મજ્ઞાની છે; જે માણસ નીતિ વિષે જોધ કરે તે માણસ જો નીતિવાન હોય તો તેનો ઉપદેશ ઘણાજ અસરકારક હોય એ નિર્વિવાદ છે. ભજન પદ વગેરે કાવ્યોનો મોટો ભાગ કાજી અનવર મીયાંએ જંગલ અને એકાંત સ્થળે ગુનરેલા વખતમાં પ્રભુ પ્રેમના આવેશથી અને ઉભરાથી રચેલો છે, તે કાવ્યો જુદા જુદા ઠેકાણેથી એકઠાં કરી હાલ આ પુસ્તકરૂપે લોકોપયોગી થઈ પડે તેવા હેતુથી પ્રકટ કર્યા છે, તમામ ભજન, ગરબી, પદો, ગઝલો મળી આખ્યાં નથી પણ જેટલાં મળી આખ્યાં છે તેટલાં દાખલ કરવામાં આખ્યાં છે.

આ પુસ્તકમાં પ્રકાશિત થતો કાવ્યભાવ, વિરક્ત, સંત, સાધુ આદિ આત્મજ્ઞાની પુરુષોને આનંદજન્ય છે. પરંતુ આત્મ અભેદ બ્રહ્મજ્ઞાનથી અજ્ઞાત તરફ હૃદયના તરણ મનુષ્યોને તો આ કાવ્ય તદ્દન નિસ્તેજ લાગશે અને લાગે તે સ્વાભાવિક છે; પરંતુ તેમની રૂચી ઉપર આ પુસ્તકનું પ્રકટ થઈ નથી. સાધુ, સદ્ગુણી, અને સંત પુરુષો આવા મહાન પુરુષના જ્ઞાનના ઝરણાનું પાન કરે તેજ ઉદ્દેશથી આ અનવર કાવ્યને પ્રકટ કરવાને પ્રયાસ કરવામાં આખ્યો છે.

આ મહાન પુરુષ કાજી અનવર મીયાં જ્યારે જંગલમાં અને મસીદોમાં રાત્રિ દિન પરમેશ્વરની બંદગીમાં ગુજરતા તેવા સમયે મારા પુન્યનો ઉદય થવાથી દિવસમાં જે ચાર વખત તેમના દર્શનનો લાભ મળી આવતો તો તે પ્રસંગે મારી યાચના એ હતી કે “ આપ મને વિદ્યાભ્યાસ કરાવો ” તો એઓ સાહેબ મારી વિનંતી ધ્યાનમાં રાખતા ને કહેતા કે “ આગળ ઉપર થઈ રહેશે. ” ત્યાર બાદ થોડી મુદત થયે વિક્રમાર્ક ૧૯૩૨ ની સાલમાં મેં એઓની પાસે ઉર્દુ અને ફારસી અભ્યાસ શરૂ કર્યો. દિન પ્રતિ દિન મારે શિષ્ય તરીકેનો સંબંધ ધીમે ધીમે વધતો ગયો અને તેજ સંબંધ આજ સુધી વાલ્યા કરે છે.

જે સમય કાજી અનવર મીયાંએ જંગલમાં અને એકાંત સ્થળમાં ગાજેલો તે દરમિયાન પ્રભુપ્રેમના આવેશથી તેમણે ભજન પદ ગરબી તથા ગઝલોનો મોટો ભાગ રચેલો છે.

વિક્રમાર્ક ૧૯૫૪. }
હીન્દી સન ૧૩૧૬. }

લી. હઠીસંગ વિ. યુનીલાલ.
વિસનગર.

મહુમ મહાત્મા જ્ઞાની કાજ અવનર મીયાનું જીવનચરિત્ર.*

મહાપુરુષનું જીવનચરિત્ર દર્શાવતાં પહેલાં એમના વંશજ્ઞેની કેટલીક બિનાના વર્ણનની જરૂર છે. આ મહાન પુરુષના બુઝરગો અરબસ્થાનના મૂળ વતની હતા અને તેઓ આરબ જાતમાં કુરેશી વંશ કે જે વંશમાં મુસલમાન લોકોના મહાન પેગંબર હજરત મહુમદ થયા છે તે વંશના હતા. જ્યારે મુસલમાન લોકોનું રાજ થયું ત્યારે ધર્મસુધારણાચે તેઓ હીંદુસ્થાનમાં આવી દીલ્હીમાં આવી રહ્યા. બાદ મુસલમાન લોકોનું રાજ અને વસ્તી ગુજરાતમાં વધી ત્યારે દીલ્હીના લશ્કર ભેગા ગુજરાતના પાટણ શહેરમાં તેમનું આવવું થયેલું.

* નીચેનો લેખ પ્રથમ આવૃત્તિમાં રચનારે બક્ષિસનામામાં દાખલ કરેલો પરંતુ તેનું મહત્વ આ સ્થળે વિશેષ જણાયાથી તે લેખ અત્રે દાખલ કરવામાં આવ્યો છે. વળી તે લેખ રચનારના સ્વહસ્તે લખાયેલો હોવાથી બહુજ અગત્યનો છે માટે અક્ષરે અક્ષર નીચે પ્રમાણે પ્રકટ કરવામાં આવ્યો છે—

“જળ બારા બરસકી ઉમર ઈસ ખાકસારકી થી ઉસ વક્ત ઈસ કસબેમેં એક સૈયદ સાહેબ મસ્ત સૌંધકી તરફસેં આ ગયે થે, હો ચાર રોઝ ઉનકા મુકામ રહ્યા થા, ફીદવી ઉનકી ખીઝમતમેં બેઠા રહેતા થા, ઉનકો કુછ મહોબત ઇસ હકીર પર આ ગઈ સો ઉહનુને વક્ત ઝોક ઓર શોકો ફીદવીકો એક ખાલા શરબતકા બનાકે થોડા ઉસમેંસેં આપને પીયા, બાકી ઇસ ખાકસારકો પીલા દીયા ઓર તાલબ બના દીયા, ઉનકા નામ સૈયદ હેદરશા બતાવે થે. ઉસ શરબતકે પીનેસેં વાકેઈ ઇસ કમતરકે દિલ પર અસર ઇશકકા ઝાહર હુવા, બાકી હાલ ખુદકો માલુમ હે. ફીર સને ૧૨૮૫ હીજરીકી સાલમેં હજરત રહેનુમાએ સાલેકાં વ પેશવાએ આરેફાં સૈયદના વ મુરશદના સાહેબ સન્નહા સદરે નશીન સૈયદ એહમદુલ્લા સાહેબ મારફબાવા મીયાં સાહેબ રફાઈ હસની અલ મુસવી સુરતસેં પીરાન પટન આયે થે, વહાંસેં બીસલનગરમેં તથરીફ લાયે, ખાદીમ ઉનકી ખીઝ-મત શરીફમેં બેઠા રહેતા થા, ઉનકી મહોબત કુછ ઇસ મીસકીનકે ઉપર

મુસલમાની રાજમાં કાજી (ન્યાયાધીશ) નું કામ જેઓ ધર્મ તથા વિદ્યા સંબંધી વધારે જ્ઞાન ધરાવનારાઓ હતા તેઓને ઘણું કરીને આપવામાં આવતું અને તે હોદ્દો વંશપરંપરા ચાલતો, અને તે એટલે સુધી કે ઘણું કરી એ હોદ્દો એજ તેઓની જાત પણ ગણાતી, અને એવાઓને જાગીર બક્ષવામાં આવતી, એજ પ્રમાણે આ મહાન પુરુષના બુઝરગોને કાજીનું કામ અને તેના લગતા લવાજમ જાગીર વિસનગર ખાતે બક્ષવામાં આવવાથી વિસનગરમાં વાસ કરીને રહ્યા. રાજની ફેરફારી થઈ છતાં પણ મુસલમાન લોકોમાં હાલ કાજીપણું કામ તેમનાજ તરફ જારી રહેલું છે.

મહુમ કાજી અનવર મીયાં (જુઓ ચિત્ર ૧) નો જન્મ વિસનગરમાં વિક્રમર્ક ૧૮૯૯ ના વૈશાખ વદ ૭ શુક્રવારના દિવસે થયો હતો. તેમના પિતાશ્રીનું નામ આજમીયાં અનુમીયાં હતું; થોડી મુદત બાલ્યાવસ્થામાં વિત્યા પછી વિદ્યાભ્યાસ તરફ કાજી અનવર મીયાંનું

આ અર્થ સો ઉછરુને ક્ષિત્વીકો મુરીદ કરકે ખીલાફત અઝ તરીકે કાદરીયા ઝોર રફાઇયા ઝોર ઉલવાનીયા ઝોર સોબાનીયા ઝોર રઢુનીયા ઝોર નકશ બંદીયા ઝોર સોહરવરદીયા ઝોર ચીશતીયા ઝોર ગેર નતલીક અઝ સલા સલે સુફીયા અતા ફાયા, ઝોર સનદ ઝોર શજરા લીખકર દીયા ઝોર મુરીદ ઝોર તાલબ ઝોર ખાદીમ કરનેકા ઝોર સીલસલા બુઝરગોંકા જારી કરનેકા હુકમ દીયા, ફીર ઉન સાહેબસેં ઝોર ઉનકે બુઝરગોંસેં જો ફેઝ ઝોર મદદ વક્ત કામ મુશકેલકે ખાકસારકો પહોંચી બહો ખુદા જાનતા હે, યા ઇસ ખાકસારકા દિલ જાનતા હે; અલ્લાહ ઉનકે ઉપર રહેમત કરે, ઝોર ફીર સને ૧૨૯૭ હીજરીમેં ખાકસાર વાસ્તે ઉજકે ગયા થા, સો મક્રે મોઅજ્જમમેં ઉજકે વાસ્તે ખગદાદ શરીફકી તરફસેં સૈયદેના વ મુરશદેના જનાબ સૈયદ શેખ સૈયદ મોહમદ મુકર્રમ સાહેબ શેખ સજ્જાદે નશીન કાદરીયા ઇખ્ત સૈયદ શેખ મોહમદ અજ્જરી સાહેબ આયે થે. સો ઉનકી ખીજમતમેં કમતર હાઝર હુવા. ઉછરુને લી અઝ રૂએ મેદરેખાની ઝોર શફકતકે ઇસ ખાકસાર નાચીઝકા ખેઅત કરકે ઇઝ્ન ઝીકર ઝોર મુરાકબા વગેરેહુકા દેકર શજરા લીખ દીયા થા, ઇ હાલ યે ફકીર ઉન બુઝરગોંકે વસીલેસેં અપને શુજલ અશગાલમેં રહેતા હે! ઝોર અપના હાલ દિલ કીસીસેં ઝાહર નહીં કરતા હે ઝોર અલ્લાહ જાનતા હે.”

ધ્યાન તણાવું અને દિન પ્રતિ દિન ધર્મવિદ્યા તરફ પોતાનું વલણ વધારે પરોવાતું ગયું અને ઈશ્વર પ્રત્યે વિશેષ પ્રેમ વધ્યો અને સંસાર અસાર જણાતો ગયો ને તેથી સંત, સાધુ, સંન્યાસી, યતિ, ક્ષત્રી, પીર, વીગેરે એવા વૈરાગી પુરૂષો સાથે સમાગમ વધારે ચાલુ રાખ્યો. પત્નિ શુભે અંતરના ઈશ્વરપ્રેમના આવેશથી એકાંત વાસમાં તે રહેવા લાગ્યા.

આ મહાન પુરૂષ પોતાની યૌવન અવસ્થામાં પોતાના આત્મ-કલ્યાણથી જંગલમાં અને કબરસ્થાન કે જ્યાં પીરની કબરો હોય એકાગ્રતામાં સમભાવે રહેવા પોતાનો વખત ગુજારતા હતા; અને શરીર સંબંધી ઘણાં કષ્ટો તે સહન કરતા. કોઈ વખતે એ ત્રણ દિવસે આહાર લેતા; આવાં કષ્ટ છતાં પોતાના આત્મધ્યાનમાં સંસારી કાર્ય તરફ આણુગમો ધરાવતા અને સંસારવ્યવસાયનું કષ્ટ કંઈ હિસાબમાં ન ગણતાં ઈમાદતમાં તક્લીન રહેતા.

આ પ્રમાણે કેટલોક વખત તેઓ જંગલ અને કબરસ્થાનમાં પડી રહેવાથી અને તેમને ખાવાપીવાની તકલીફ પડતી હોવાથી તેમના સંબંધીઓનું, ભક્તોનું અને ખાસ કરી તેમના શિષ્ય મારા સ્વર્ગવાસી વડીલ બંધુ હડીસંગ ચુનીલાલનું (જુઓ ચિત્ર ૮) મન બહુ દુખાવ્યું લાગ્યું તેથી તેમને જંગલમાં અને કબરસ્થાનમાં નહીં જતાં ગામમાં રહી મરજીમાં પ્રભુભક્તિ કરવા માટે આગ્રહ કર્યો, તેમના અતિશય આગ્રહથી તેઓ ગામમાં રહેવા લાગ્યા.

આ મહાત્મા જ્યારે ગામમાં આવ્યા ત્યારે કાજીવાડામાં એક જુની મરજી હતી તેમાં રહી પ્રભુભજન શિવાય તમામ સંસારી કામનો ત્યાગ કરીધો. પોતાના મુસલમાની ધર્મ પ્રમાણે વિક્રમાર્ક ૧૯૩૭ ની સાલમાં મક્રે અને મદીને હજ કરી આવ્યા માદ પોતાના ધર્મ પાસે એક જીર્ણ મરજી હતી તે નવી બનાવી. પોતાના આત્માનું જેથી કલ્યાણ થાય તેવાં તેમજ પરોપકારી અને સંસાર વ્યવહારના મહત્વનાં કામ શિવાય અન્ય કામનો ત્યાગ કરી ઈશ્વરભજન કરવા સારું મુકરર કરેલા મકાનમાં રહી રાત્રી દિવસ ઘણો ભાગ એકાંત વાસમાં ઈશ્વરપ્રાર્થનામાં ગાળી પોતાની જીંદગી ગુજારતા હતા.

ઘણીવાર એવા પ્રસંગ બનતા કે લોકો તેમનાં દર્શન કરવા માટે આવતા તેથી તે કંટાળતા. આ કંટાળામાંથી મુક્ત થવા તેમણે વિસનગરમાં ઢેડવાડાની પાસે એક મકાન રાખી ત્યાં બજન કરવાનું સ્થાન બનાવવા દુરસ્તી કરાવવા લાગ્યા. આથી લોકોની લાગણી દુખાઈ અને તે વાત મારા આગળ આવી. હું તેમની પાસે ગયો અને તેમને વિનંતી કરી કે “આમ કરી લોકોને આવતા અટકાવવા એ ઠીક નહીં. આપે હજુ લોકોને દેખાડવાનો ફકીરીવેશ ધારણ કર્યો નથી ત્યાં સુધી તમારે લોકો સાથેનો વ્યવહાર થોડો ઘણો સાચવવો પડશે.” મારા ઉપર તેમની મમતા અને ભાવ હોવાથી માફ કહેવું સ્વીકાર્યું અને મસ્જીદમાં (જુઓ ચિત્ર ૫) ઈમાદતગાહમાં રહેવા લાગ્યા. હું મોટા છું, હું ફકીર જેવો છું, સમાધિ બાજુ છું, પરદર્શનનો બાજુ-કાર છું, કવિ છું એવું કહેવાનો તે કદી દાવો કરતા નહોતા, ઉલટા તે તદ્દન નમ્ર, સભામાં બોલાવવામાં આવતા તો તે છેવટના ભાગમાં છાનામાના બેસી જતા, મોટા પુરૂષો માન આપવા તૈયાર થતા તો તે નાશી જતા, અબણ વર્ગમાં પોતાની ગણના કરાવવા ઈચ્છા રાખતા, સાદા, સ્વચ્છ અને પરોપકારી હતા, પૈસા પાસે આવતા તો ફકીર સંત સાધુને આપી દેતા.

સાધારણ રીતે આ મહાત્માનું શરીર સાફ રહેતું પરંતુ ચુર-દાના દર્દનો પીડાથી તે કોઈ કોઈ વાર હેરાન થતા હતા. સંવત ૧૯૭૨ ના કારતક માસમાં તેમની તખ્તીઅત વિસનગરમાં નરમ થઈ અને કાંઈક વિચાર આવવાથી પોતાનાં પહેરવાનાં થોડાંક કપડાં સાથે રાખી પાલનપુર ગયા. પાલનપુરના મહુમ નવાબ નેક નામદાર શેર મહુમદખાનજીનો (જુઓ ચિત્ર ૬) આ મહાત્મા ઉપર અપૂર્વ ભાવ હોવાથી અને તેઓ સાહેબને કાજી અનવર મીયાંના આવ્યાની બ્રહ્મ થવાથી તેમનો તપાસ કરાવી તે પોતાના બંગલે લઈ ગયા અને તેમને અંદ્ર મહેલમાં (જુઓ ચિત્ર ૪) મુકામ આપ્યો. વૈદ્ય, હકીમ અને ડૉક્ટરોની દવાઓના ઉપચારો કરવામાં આવ્યા, તેમને દુઃખમાંથી મુક્ત કરવા નવાબ સાહેબથી જેટલું બની શકે તેટલું કરવામાં આવ્યું પરંતુ તખ્તીઅતમાં સુધારો નહીં થતાં ઉલટું શરીર વધારે બગડવા લાગ્યું અને સ્થિતિ

ગંભીર થઈ પડી. આ વખતે હું મુંઝઈ હોવાથી અને હું અનવર
 મીયાનો શિષ્ય છું એવું નવાળ સાહેબ જાણતા હોવાથી મને તાર મુકી
 બોલાવ્યો. હું પાલનપુર ગયો અને મહાત્માના મુખારવિંદનાં દર્શન કર્યાં,
 મેં તેમને બોલાવ્યા, મારો સાદ કાને પડતાં તેમની મંદ પડતી આંખો-
 ની કીકીઓ મારા તરફ વળી અને અશક્ત બનેલો તેમનો જમણો
 હાથ ઉંચો કરી મારા માથા ઉપર મુકી જાણે કે છેવટનો આશીર્વાદ
 આપતા હોય તે પ્રમાણે મોંઢાના હોઠ ધ્રુજવા લાગ્યા, સ્પષ્ટ શબ્દોનો
 ઉચ્ચાર થઈ શક્યો નહીં, આથી મને અતિ લાગણી થઈ આવી અને
 મારી આંખમાં આંસુ ભરાઈ આવ્યાં એટલુંજ નહીં પરંતુ મન ઉપર કામુ
 નહીં રહેવાથી મારાથી રડાઈ જવાયું. નવાળ સાહેબે મને ધીરજ આપી
 શાન્ત કરી તેમના દિવાનખાનામાં લઈ ગયા, અને મહાત્માની તખી-
 અત સંબંધી ખુલાસાથી વાત કરી. તેમણે જણાવ્યું કે ડોક્ટરો અને
 વૈદ્યોએ હવે આશા છોડી છે અને ખુદ બચાવે તો બચે. સંધ્યાકાળ
 થયો કે તેમની તદ્દન એભાન અવસ્થા થઈ ગઈ. માત્ર શ્વાસ ચાલતો
 હતો, પલંગ ઉપર ચતા સૂતેલા હતા, તેમની ઘોળી દાઢી, મુખની
 ભવ્ય આકૃતિ, મીંચાયેલી આંખો, વૃદ્ધાવસ્થાના લીધે કરચળી પડેલું
 તેજસ્વી કપાળ જેવાં ને તેવાંજ દૃષ્ટિગોચર થતાં હતાં, જાણે કે ભર-
 નિદ્રામાં પડી ઉઠો શ્વાસ લેતા હોય તેવું સ્વરૂપ જણાતું હતું. આજી-
 બાજી શાન્તતાથી મોલવી કલમા પઢતા હતા. દરબાર અને ગામના
 તમામ લોકો ઉદાસ બની ગયા. આ સ્થિતિમાં રાત પસાર કરી અને
 બીજે દિવસે એટલે સંવત ૧૯૭૨ના પોસ વદ ૨ તા. ૨૨-૧-૧૯૧૬
 શનીવાર હીજરી સન ૧૩૩૪ માહે રખીઉલ અવ્વલની તારીખ ૧૬
 મીના દિવસે બપોરના ૨ા વાગે ૭૩ વર્ષની ઉંમરે મહાત્મા કાજી
 અનવર મીયાનો આત્મા દેહનો ત્યાગ કરી ચાલ્યો ગયો, શ્વાસોચ્છ્વાસ
 બંધ થયા અને મીંચાયેલી આંખો ખુલ્લી થઈ ગઈ, એક પળમાં હતું
 નહોતું થઈ ગયું, ખુટી તેની ખુટીજ નહીં. અત્યાર સુધીનો તેમની
 સાથે ગુજરેલો લાંબો વખત, તેમની સાથેના જ્ઞાનમય વાતવિનોદ,
 તેમના સમાગમના આનંદ-પ્રેમ-તમામ એક ક્ષણમાં સ્વપ્રવત્ ધથિ
 ગયા, તેમનાં કાવ્યો સંબંધી કેટલીક વાતો મારા મનમાં ને મનમાંજ

રહી ગઈ; હવે ક્યાંથી તે ગત પ્રસંગ પ્રાપ્ત કરી હૃદયનો ઉભરો બહાર પાડી શકું ? તે મૂર્તિ ક્યાંથી, કેવી રીતે, અને કેાની શક્તિથી પુનઃ સજીવન થાય અને વાત કરે ? ગયું તે ગયુંજ ! પાછું નહીંજ આવી શકે ! આવા વિચારોની સાથે અંત્રેજ કવિ થોમસ ગ્રેના નીચેના કાવ્યનો ખ્યાલ ખડો થયો—

* Can storied urn, or animated bust,

Back to its mansion call the fleeting breath ?

Can Honour's voice provoke the silent dust ?

Or flattery soothe the dull cold ear of Death ?

કોઈના ઉપાયો કામ આવ્યાજ નહીં. આ માઠા બનાવથી નામદાર નવાખ સાહેબ કે જે અત્યાર સુધી હીંમત રાખી શાન્ત બેસી રહ્યા હતા તેમની આંખોમાંથી પણ ખરખર આંસુ વહેવા લાગ્યાં, લોકોના હૃદય અને મુખ ઉપર શોકનું આવરણ છવાઈ રહ્યું. નામદાર નવાખ સાહેબ આ મહાત્માના ક્ષયને ક્યાં દેશન કરવું, જતાગતે કેવા ઠાંઠથી લઈ જઈ ક્રિયા કરવી, શું પુણ્યદાન કરવું, તેની જાતે ગોઠવણ કરવા લાગ્યા. મહેલની નીચે મોટા મેદાનમાં જાજમો પથરાઈ અને લોકો એકઠા થવા લાગ્યા. પછી નામદાર નવાખ સાહેબ પોતાના શાહજાદાઓ તથા વડા અમલદારો અને મને સાથે લઈ પોતાના મુરશદના રોજાવાળી જગોએ ગયા, અને મુરશદના રોજાની પાસે ઉભા રહી કહેવા લાગ્યા “ કાજ સાહેબે મને વસીહત (ભલામણ) કરેલી છે કે જે મારો દેહ પડે તો મને મુરશદના રોજાની પાસે દેશન કરવો. ” આમ હકીકત જણાવી રોજાની પાસેની જગો જેવા લાગ્યા. શાહજાદા અને અમલદારોની સલાહ લઈ મુરશદના રોજાની બાજુની જગો પસંદ કરી કપર માટે જગા તૈયાર કરવા નામદાર નવાખ સાહેબે હુકમ આપ્યો,

* સજીવ ચરિતાશય અને સજીવન મૂર્તિ સમાન કૃત્રિમ લવ્ય પ્રતિમા શું હશે જતા આત્માને ફરીને તેના અંગવાસમાં લાવવાને શક્તિવાન છે ? શું પ્રીતિધ્વનિ નિર્જીવ દેહને જગૃત કરી શકશે ? અને શું પ્રશંસાના શબ્દ સ્વરો પ્રાણહીન કાયાના શિથિલ અને શીત બનેલા શ્રવણમાં પ્રવેશ કરી શકશે ? ના; નહીંજ.

અને જાણવું કે તેમની કપર ઉપર મુરશદના રોજાના જેવો જ રોજો બનાવવાનો છે. આ પ્રમાણે નક્કી કરી ત્યાંથી પાછા આવ્યા અને સાંજના ૬ વાગતાના સુમારે જનાઝાને (જુઓ ચિત્ર ૩) લઈ ચાલ્યા. જનાઝા ઉપર જરીતું કીમતી કપડું ઢાંકવામાં આવ્યું હતું, હજારો મુસલમાનો અને હિન્દુઓ સરઘસના રૂપમાં ચાલતા હતા. પાછળ અનાજથી ભરેલાં ગાડાં ચાલતાં જેમાંથી છુટા હાથે ગરીબોને ખેરાત કરવામાં આવતી હતી. મુકરર કરેલી જગોએ આવી પહોંચતાં હજારો લોકો ત્યાં જોવા માટે એકઠા થયા હતા. રાતના આઠ વાગ્યાની ટ્રેનમાં કાજી અનવર મીયાંનાં સગાં સંબંધીઓ વિસનગર, મેસાણા, વડનગર, ખેરાળુ, વગેરે સ્થળોથી આવી પહોંચ્યાં કે નામદાર નવાખ સાહેબે દફન કરવાની તૈયારી કરી. મહાત્મા કાજી અનવર મીયાંના શયને વિધિપૂર્વક મુકરર કરેલી જગોએ દફન કરી માટી આપી કુલ ચડાવી રાતના ૧૨ વાગે સૌ પોતપોતાના ઘેર ગયા.

થોડા દિવસ પછી નામદાર નવાખ સાહેબે તે મહાત્માની દરગાહ ઉપર મોટો સુંદર રોજો* બનાવી દીધો અને મુરશદના ઉર્સ (મેળા)ના

* જુઓ ચિત્ર ૨. રોજાના આગલા ભાગમાં એક ચારસની તક્તી લગાડેલી છે જેમાં નીચે પ્રમાણે લેખ ઉર્દૂ લિપિમાં કોતરેલો છે:—

૭૮૬

મકબરા હંઝરત કાજી અનવરમીયાં સાહબ રહમતુલ્લા તાઅલા.

આપ કરુએ વીસનગર ઇલાકે ગાયકવાડકે બાશન્દે એર હીન્દીકે બા કલામ શાઅર થે, શાઅરીમે વહેદાનીઅત વ મારફતકી ઝલક હે, બહોત બંદે બુઝુર્ગ એર સાહબે હાલ મશહુર થે, ગુજરાતમે હંઝારોં અહલે હનુદ એર મુસલમાન આપકે હલકએ ઇરાવતમે શામીલ હે; હંજુર મોઅલ્લાકી અકબદત આપકે વતનસે પાલનપુર જેઅ લાઈ એર અંદ રોઝકી ઇલાલતકે બાદ આપકી વફાત ૧૬ માઈ રખીડલ અબ્વલ ૧૩૩૪ હીજરીકે ૭૨ બહોતેર બરસકી ઉમરમે વાકે હુઈ. હંજુર અફઠતુલમુલક દિવાન નવાખ શેર મહંમદખાન બહાદુર છ. સી. આઈ. ઇ. ફરમાં રવાએ રીઆસત પાલનપુરદામ ઈકબાલ હુમને આપકા મકબરા બંઝેર નીગરાની સૈયદ શુલામમીયાં મીર ઈમારત વ હસબ તજવીઝ મીસ્ત્રી ઇસાવલ્દ સાલુછ. ૧૩૩૪ હીજરી સન, ૧૯૧૬ ઇસ્વીસન, ૧૬૭૨ બીકમીમે તામીર કરાયા.

દિવસોને જોડી કાળ અનવર મીયાંના ઉશ્સના દિવસો નક્કી કર્યા. તે દિવસોમાં હજારો લોકો દેશ પરદેશથી મહુમ કાળ અનવર મીયાંની દરગાહનાં દર્શન કરવા માટે આવે છે. મહાત્મા પુરૂષોત્તમ મરણ ઉચ્ચ પ્રકારનું થાય છે તેનો જન સમાજની દૃષ્ટિ આગળ આ એક પુરાવો છે. વળી નામદાર નવાબ સાહેબ કે જે તેમના ઉપર અપૂર્વ ભાવ રાખતા હતા અને ખરા જીગરથી ચહાતા હતા તેમને પણ તેમની ઇચ્છાનુસાર મહાત્માની સેવા કરવાનો અલબ્ધ પ્રસંગ સ્વાભાવિક રીતે પ્રાપ્ત થયો તે પણ નામદાર નવાબ સાહેબના ઇચ્છામળનો પુરાવો છે.

અત્રે જણાવતાં ખેદ થાય છે કે મહાત્મા કાળ અનવર મીયાંના મરણ પછી પરોપકારી દયાળુ વયોવૃદ્ધ મહાઅનુભવી નામદાર નવાબ સાહેબ શેર મહમદખાનજી સંવત્ ૧૯૭૪ ની સાલમાં દેવગત થયા. હાલના નવાબ સાહેબ નેક નામદાર તાલેહ મહમદખાનજી (જુઓ ચિત્ર ૭) પણ પોતાના પિતાશ્રીના પગલે ચાલી મહાત્માઓની પાછળ કરેલાં કાર્યોને વધુ દીપાવવા લાગણીપૂર્વક તન, મન અને ધનથી પ્રયત્ન કરે છે, એટલુંજ નહીં પરંતુ તેમના પિતાશ્રીના સ્વર્ગવાસથી પ્રભાવિતોના હૃદય ઉપર થયેલો કારી ધા રૂઝાવવા તેમના ઉત્તમ ગુણો અને કાર્યો રૂપી દવાના ઉપચારો પ્રજાને સંતોષ પમાડી રહ્યા છે તેથી ખરેખર ખુશી થવા જેવું છે.

મહુમ કાળ અનવર મીયાંને એક વિધવા છોડી અને આજ-મીયાં નનુમીયાં નામે એક ભત્રીજો છે. કાળપણાનું કામ તે ભત્રીજા તરફ ગયેલું છે. પરમ દયાળુ પરમેશ્વર મહુમ કાળ અનવર મીયાંના આત્માને અખંડ શાંતિ આપો. ॐ શાન્તિ ! શાન્તિ ! શાન્તિ !

વિસનગર.
સંવત્ ૧૯૭૬.

}

લી. મહાસુખલાલ ચુનીલાલ.

બક્ષિસનામા.

શેઠ મહાસુખભાઈ ચુનીલાલ. (વિસનગર.)

નિહાયત શુક્ર ઓર એહસાન ખુદાએ પાકકા કે ઈસ નાચીઝ હેચમ-
દાન કે અશઆર મુદતે મદીદ ઓર અરસે બધદસેં મુતફરરક ઓર પરાગંદા
હર ન બ ન થે, સો ઇન દીનુંમેં સચાદત આસાર નેક અતવાર અહસનલ
આમાલ ખુલંદ ઇકબાલ તલમીઝ અઝીઝ પુરતમીઝ વફાદાર નેક કિરદાર
સચાદત અતવાર નુરચરમ શેઠ હઠીસંગ ચુનીલાલ ઓર ઉનકે ખીરાદર ખુદે
શેઠ મહાસુખભાઈ ચુનીલાલ કે ઉનકે ખુઝુર્ગા કદીમસેં આલી ખાનદાન ઓર
સાહેબે દોલત ઓર સાહેબે અઝમત ઓર સાહેબે ઇજ્જત હે, ઓર શેઠ
મહાસુખભાઈ મઝકુરકે ચેહ સાહેબે ઇદમ ઓર સાહેબે અકલ ઓર સાહેબે
હુનર ઓર હર ઇનમેં માહેર ઓર નુકતેદાન ઓર બંદે લાયક ઓર અહલે-
ખેર વાસ્તે આમ લોગોકે હે. ઉહનુંને ઈસ કીતાબ નાયાબ દરિયાયે હકીકત
ઓર અમવાળે મારેફતકો સાથ બડી કોશીશ ઓર નં કીશાનીકે ઓર સાથ
કસીર ઝર અફશાનીકે વાસ્તે કાયદે ખાસ વ આમકે બહોત કોશીશ કરકે
ઉસકી શરેહ બાઝી જગાહ ઓર હાશીઆ હરેક શેઅરકાલગાકે આમ ફેહમ
કર દી. તાકે સબ લોગ સમજકર ઇસસેં કાયદા દુનિયા ઓર આખેરતકા
ઉઠાવે, એસી નેક નેયતી ઓર ઇખલાસ દિલસેં તબે કરાઈ હે, લેહાઝા ને
લોગકે ઉસકો પદે ઓર ઈસસેં ફેઝ હાંસલ કરે તો ચેહ શેઠ આલી હાંમત
મહાસુખભાઈકે હકમેં દુઆ કરે. ઓર ઉનકે પિતાજી જનાબ ફેઝમઆબ શેઠ
ચુનીલાલ ખીન દલહારામ સાહેબ ઓર ઉનકે ખુઝુર્ગા કે બહોત દોલતમંદ
ઓર ખાનદાનકે લોગ હે; કદીમસેં ઈસ ખાકસારકે ઓર ઇનકે ખુઝુર્ગા પડોસી
હે. ઈસ વાસ્તે ઈસ કમતરકે ઓર શેઠ ચુનીલાલ સાહેબ કે મહોબત ઓર
મુવાફકત બા એક દીગર ઝયાદે અઝહદ થી, ઓર શેઠ સાહેબ મોસુફકી
શફકત ઓર ઇનાયાત નીહાયત દરજે ઈસ નાચીઝકે ઉપર થી, ઓર અલ-
તાફ મુરબ્બીયાના ઓર મહેરબાની દોસ્તાના ઇસ કમતર પર રખતે થે,
ઓર બક્ષીસ ઓર રહમકી નઝરસેં પેશ આતે થે, બારે એહસાન ઈસ
ફકીર પુર તકસીરકી ગરદન પર બેહદ ઓર બેઅદ હે. અહ્વાહ ઉનકી
ઇજ્જત ઓર ઇકબાલ કાયમ રખે. ઉનકે ઝરીએસેં ઉનકે જમીએ એહલો
અયાલ ઈસ કીદવી પર નિહાયત મહેરબાની ઓર મહોબત અઝદિલ વબન
રખતે હે, ઓર ઉનકે ફરઝંદ અરજોમંદ મુસમ્મા હઠીસંગકો શોક ફારસી

પઢનેકા હુવા, સો ંહો નુરલ અબસાર નેક કીરદાર તલમીઝ વફાદાર વાસ્તે સખક પઢનેકે ઈસ હકીરકે પાસ આને લગે ઓર ઉહનુંને થોડી મુદતમે કુછ બહરા લીખને ઓર પઢનેકા ફારસી ઓર ઉર્દૂકા હાંસીલ કીયા, ઓર ફીર ન્હો અપને શરાફી બેપારકે શગલમે લગ ગયે, ંહો તલમીઝ અઝીઝ વફાદાર નં નીસારને બે આદાબ ઓર ઈકરામ ઓર તાઝીમ વ તકરીમસે ઈસ ખાકસાર ઝરો બેમીકદારકી ખીઝમત ગુઝારી કી, ઉસકા બદલા અહ્લાહ તાઅલા ઉનકો નેક દે. ઓર ઉનકે ફરઝંદોંકી ઉમર ઓર રીઝકમે બરકત દે. ઉહનુંને બે ઇસ કીતાબકે દિબાચેકે યાને પ્રસ્તાવનાકે અંદર ઈસ હકીરકી તારીફ કી હે ઉસકે લાયક ચેહ ખાકસાર ગુનેહગાર નહીં હે, મગર ઉહનુંને ઇસ દલીલસે કે શાગીરદોંકા હક ખીઝમત ઓર તારીફ કરનેકા હે ઓર ઉસ્તાદકા હક મહોબત ઓર દુઆ કરનેકા હે. હાલ અબલ ઉમરકા કુછ ઉનકે દેખને ઓર સુનનેમે આયા થા સો લીખ દીયા હે, ચેહ ઉનકી અશરાફત ઓર નેક તીનતીકી ખુબીયેં ઝાહર કી હે; ફીદવી ઉસકે લાયક નહીં હે.

અબલ ચેહ કીતાબ એક બાર શેઠ હઠીસંગને તબે કી ઓર અબ ચેઠ મહાસુખલાઈ મોસુફને,—કે ંહો ઈલ્મ ઉરઝ ઓર કાફીયા લી ખુબ બનતે હે ઓર ઉનકી તસ્નીફકી કીતાબ એક મુસંમા કાવ્યસરિતા* યાને દરિયાએ અશઆર લી તબે હો ચુકી હે જુસમે અબલયબ શીકલેં ઓર ઉમદે રૂપ કવિતાકે બા કાયદે પિંગલ ઉહનુંને પાંચે હે સો વોહ કીતાબ લી કવિતામે બહોત ઉમદા હે ઈસ લીયે બંગદા સરકારને લી શીરસ્તે તાલીમકે વાસ્તે મંજુર કી હે,—ઉહનુંને ઇસ કીતાબ અનવર કાવ્ય યાને ગુલશને ખુશીકે લી અપને ઇલ્મ ઓર અકલસેં ઝીનત દેકર સુધારી હે, તાકે ફાયદા ખાસ ઓર આમ ઉકાવે, ઓર મુસન્નફકા ઓર શેઠ મોસુફકા સાથ દુઆએ ખેરકે યાદ ફરમાવે, ઓર ઇસ કમતરને શેઠ મોસુફકા ઇનઝત ઓર ઇખતીઆર કુલ દેકે ચેહ અનવર કાવ્ય યાને ગુલશને ખુશી બક્ષિસ કર દી હે.—

દુઆ ઉનકો અનવરકી હે સુબહોશામ,

સલામત રખે ઉનકે તઈ હક અદામ.

રાકીમ કાઝી અનવર

ઇફત આઝમ ગીયાં ઉર્ફે આબ ગીયાં જુબેરી. બિસનગર.

* ચે કાવ્યસરિતા કીતાબકે અંદર કયા કયા ચીઝે દાખીલ હે વોહ ઇસ કીતાબકે આખીર ઝાહર ખબર રખી હે ઉસકો દેખનેસેં માલુમ હોગા.

ઉપોદ્ધાત યાને દિબાચા.*

ય સાહેબો! આ પુસ્તક આત્મજ્ઞાન સમજી તેની પ્રાપ્તિ કરી આત્માનો શોધ કરવા માટે છે તે વાસ્તે જાણવું જોઈએ કે હું કોણ છું, આત્મા શું છે, આ સર્વે માયાની ઉત્પત્તિ શી રીતે થઈ છે, અને તે સર્વે વસ્તુ શું છે તે સર્વેનો અનુભવ કરવો જોઈએ, તેના માટે કોઈ અધ્યાત્મી, ગુણી, સંતોષી, નિરાપેક્ષી આત્મજ્ઞાની ગુરુ કરીને તેના સત્સંગથી તથા સંત સમાગમથી સર્વ વસ્તુનો અનુભવ કરી તથા સર્વનો અર્થ સમજી લાભ લેવો જોઈએ, અને આત્માનો આનંદ

* યોતાનાં કાળ્યો ઉપર વિશેષ ટીકા લખવી ન પડે અને વાંચનારને ટુંકામાં સમજવામાં આવે એવા હેતુથી રચનારે ઉપોદ્ધાત ખાસ યોતાના મનની ઉલટથી લખ્યો છે. રચનારનો આ હેતુ આથી ખરેખર સંપૂર્ણ રીતે ખર આવે છે એમ લેખ ઉપરથી સ્પષ્ટ જણાય છે. આ ઉપોદ્ધાતની ભાષા ઉપરથી વાચકવર્ગને જણાશે કે રચનાર મુસલમાન કોમના હોવા છતાં ગુજરાતી ભાષાનું કેવું સારું જ્ઞાન ધરાવે છે. વળી તેમનાં ૪૦, ૫૦ વર્ષ ઉપરનાં અને ત્યાર પછીનાં લખેલાં કાળ્યોની ભાષાની સાથે હમણાંની ભાષાની સરખામણી કરવાનો પણ ઉપોદ્ધાત ઉપરથી પ્રસંગ મળે છે. વળી યોગ, સમાધિ, સૃષ્ટિઉત્પત્તિ વગેરે સંબંધી હિંદુ અને મુસલમાન ધર્મમાં કેટલા અંશે સરખાપણું છે તેનો પણ રચનારના અનુભવ ઉપરથી ખ્યાલ આવે છે, એટલે મુસલમાનના હાથે લખાયેલું આર્ય પુસ્તક હિંદુ લોકોને ધણેજ ઉપયોગી છે એમ જણાય છે. રચનારે નિષ્પક્ષપાતપણે તમામ હકીકત જણાવી છે એ કાળ્યો ઉપરથી સમજઈ આવે છે.

† મહાવ્રતધરા ધીરા ભૈક્ષમાત્રોપજીવિનઃ ।

સામાયિકસ્થા ધર્મોપદેશકા ગુરવો મતાઃ ॥

સર્વાભિલાષિણઃ સર્વભોજિનઃ સપરિગ્રહાઃ ।

અબ્રહ્મચારિણાં મિથ્યોપદેશા ગુરવો ન તુ ॥

અર્થઃ— શીલ, સત્ય, ક્ષમા, દયા, વીગેરે મહાવ્રતોને ધારણ કરનાર, ધૈર્ય રાખનાર, ભિક્ષા ઉપર આજીવિકા ચલાવનાર, રાગદ્વેષ રહિત, સમભાવ-

અહણ કરવો જોઈએ; ત્યારે આ અજ્ઞાન રૂપી તિમિર દૂર થાય અને અનુભવ રૂપી ભાનુ હૃદયે પ્રકટ થાય તથા સર્વે ભ્રમણાઓ મટી જાય, મનને સંતોષ થાય, નિર્ભય પદને પામે અને પરિણામે આત્માનો મોક્ષ થાય; માટે હું પામર જીવ પશુ સમાન કાજી અનવર મારી અદ્ય જુદિથી એક અંશ માત્ર આ સંસારની ઉત્પત્તિ, અજ્ઞાન, યોગ તથા અભેદજ્ઞાનનું વર્ણન કરું છું, તેમાં ભુલ ચૂક હોય તો આપ જ્ઞાની જનો મને અદ્યજ્ઞાની ખાકસારને માફ કરશો.

શરૂઆતમાં મહાત્માઓના શાસ્ત્રવચનથી આ સંસારની ઉત્પત્તિ*

પણે હૃદયમાં રહેનારા તથા ધર્મનો ઉપદેશ કરનારાઓને શરૂ માનેલા છે. સર્વ પ્રકારની અભિલાષાઓ રાખનારા, સધળું ખાનારા, પરિશ્રદ્ધ રાખનારા, અહ્યયર્થ નહીં પાળનારા તથા મિથ્યા ઉપદેશ કરનારાઓને શરૂ માનવા નહીં.

* જગતની ઉત્પત્તિ સંબંધમાં મનુસ્મૃતિમાં નીચે પ્રમાણે લેખ છે:—

આસીદદં તમોભૂતમપ્રજ્ઞાતમલક્ષણમ્ । અપ્રતર્ક્યભવિજ્ઞેયં પ્રમુષ્મિવ સર્વતઃ ॥ ૧ ॥
તતઃ સ્વયંમૂર્ભગવાનવ્યક્તો વ્યંજયન્નિદમ્ । મહાભૂતાદિ વૃત્તૌજાઃ પ્રાદુરાસી-
ત્તમોનુદઃ ॥ ૨ ॥ યોડસાવતીન્દ્રિયગ્રાહ્યઃ સૂક્ષ્મોડવ્યક્તઃ સનાતનઃ । સર્વ-
ભૂતમયોડચિન્ત્યઃ સ એવ સ્વયમુદ્ભૌ ॥ ૩ ॥ સોડમિધ્યાય શરીરાત્સ્વાત્સિ-
સૃધુર્વિવિધાઃ પ્રજાઃ । અપ એવ સસર્જાદૌ તાસુ વીજમવાસૃજત્ ॥ ૪ ॥
તદણ્ડમભવદ્દેમં સહસ્રાંશુસમપ્રભમ્ । તસ્મિન્નજ્ઞે સ્વયં વ્રહ્મા સર્વલોકપિતામહઃ
॥ ૫ ॥ આપો નારાદિતિ પ્રોક્તા આપો વૈ નરસૂતવઃ । તા યદસ્યાયનં પૂર્વ
તેન નારાયણઃ સ્મૃતઃ ॥ ૬ ॥ યત્તત્કારણમવ્યક્તં નિત્યં સદસદાત્મકમ્ ।
તદ્વિગૃહ્તઃ સ પુરુષો લોકે વ્રહ્મેતિ કીર્ત્યતે ॥ ૭ ॥ તસ્મિન્નણ્ડે સ ભગવાનુ-
ષિત્વા પરિવત્સરમ્ । સ્વયમેવાત્મનો ધ્યાનાત્તદણ્ડમકરોદ્દિધિા ॥ ૮ ॥ તામ્બ્યાં
સ શકલામ્બ્યાં ચ દિવં ભૂમિં ચ નિર્મમે । મધ્યે વ્યોમ્ દિશશ્ચાષ્ટાવર્ષાં
સ્થાનં ચ શાશ્વતમ્ ॥ અર્થાન્ પૂર્વં મહાપ્રલય વખતે આ આખું જગત્
માયામાં લય થઈ જવાથી જાણે અંધારામાં રૂપી ગયું હોય તેવું, અવ્યાકૃત
અવસ્થાવાળું, ઇન્દ્રિયાદિ પ્રત્યક્ષ પ્રમાણોથી જાણી શકાય નહીં તેવું, અનુમા-
નથી જાણી શકાય નહીં તેવું, તર્કમાં આવી શકે નહીં તેવું, શબ્દાદિ
પ્રમાણોથી પણ જાણી શકાય નહીં તેવું તથા ચોતરફથી જાણે સુષુપ્તિ અવસ્થાને
વશ થયું હોય તેવું હવું. ॥ ૧ ॥ એ મહાપ્રલય કાળ પૂરો થયા પછી ભગવાન
સ્વયંભૂ પરમાત્માએ અવ્યક્ત (ધ્યાન તથા યોગાભ્યાસ નહીં કરનાર મનુષ્યોથી

વિષે લખું છું કે પહેલાં તો સુન હતું, નિરંજન નિરાકાર વસ્તુ હતી, અને તે છે છે ને છે, તેને કંઈ પણ કહી શકાય તેમ નથી, તેનું નામ કામ પણ નહોતું અને રંગ રૂપ પણ નહોતું પણ વસ્તુ અલક્ષ્ય હતી કે કોઈના લક્ષમાં આવે નહીં, તે વાસ્તે તે આવનથી બહાર લખાય છે અને તેના ગુણ તથા લક્ષણ કાંઈ કહી શકાતાં નથી પરંતુ સત્તાએ કરી તેમાં સર્વે ગુણ હતા પણ પ્રકટ નહોતા. પછી તેને પોતાને પ્રકટ થવાની ઇચ્છા થઈ ત્યારે અગમથી બ્રહ્મરૂપ પ્રકટ થયું અને તે બ્રહ્મ એક કહે-

નવી દેખાય એવા) રહીને આ પંચમહાભૂતાદિકને પ્રકટ કરીને સૃષ્ટિ ઉત્પન્ન કરવાનું પોતાનું સામર્થ્ય વધાર્યું અને પછી મહાપ્રલયની અવસ્થાનો નાશ કરીને પોતે પ્રકટ થયા. ॥ ૨ ॥ શાસ્ત્રમાં તથા વેદમાં પ્રસિદ્ધ, બાહ્ય ઇન્દ્રિયોથી જાણી શકાય નહીં તેવા, સૂક્ષ્મ સ્વરૂપધારી, અવયવોથી રહિત સનાતન (આદિ તથા અંત રહિત), સર્વ પ્રાણીઓના આત્મારૂપ તથા પ્રમાણોથી જાણી શકાય નહીં તેવા (જે પરમાત્મા છે) તે પરમાત્મા પોતેજ (હિરણ્યગર્ભરૂપે) પ્રકટ થયા. ॥ ૩ ॥ તે પરમાત્માને પોતાના શરીરમાંથી અનેક જાતની પ્રજા ઉત્પન્ન કરવાની ઇચ્છા થવાથી તેમણે મનમાં સંકલ્પ કરીને આરંભમાં પાણી ઉત્પન્ન કર્યું, અને તે પાણીમાં પોતાની શક્તિરૂપી બીજને રોપ્યું. ॥ ૪ ॥ તે બીજ પરમાત્માની ઇચ્છાથી સુવર્ણના જેવું નિર્મળ તથા સૂર્યના જેવું કાંતિવાળું ઇંદુ થયું, અને તે ઇંદુમાં સર્વ લોકોના પિતામહ (ઉત્પન્ન કરનારા) બ્રહ્મા પોતાની મેળે વિરાટ રૂપે ઉત્પન્ન થયા. ॥ ૫ ॥ જળને “ નાર ” કહેવામાં આવે છે કારણ કે તે “ નર ” થી કહેતાં પરમાત્માથી ઉત્પન્ન થાય છે; તે “ નાર ” પૂર્વે જગતના આરંભમાં પરમાત્માનું “ અયન ” કહેતાં નિવાસસ્થાન હતું જે ઉપરથી પરમાત્મા “ નારાયણ ” કહેવાય છે. ॥ ૬ ॥ શાસ્ત્રમાં તથા વેદમાં પ્રસિદ્ધ સર્વ જગતના કારણરૂપ, બાહ્ય વિષયોને ગ્રહણ કરનારી ઇન્દ્રિયોથી જાણવામાં આવે નહીં તેવા, નિત્ય (ઉત્પત્તિ તથા વિનાશથી રહિત), વેદાંત-શાસ્ત્રદ્વારા જ્ઞાનીઓને જાણવામાં આવતા હોવાથી સત્યસ્વરૂપ તથા અજ્ઞાનીઓના જાણવામાં નહીં આવતા હોવાથી અસત્યરૂપ એવા પરમાત્મા જે પુરૂષને ઉત્પન્ન કરે છે તે પુરૂષ જગતમાં બ્રહ્માને નામે કહેવાય છે. ॥ ૭ ॥ તે ભગવાન નારાયણે તે ઇંદુમાં દેવતાઓનું એક વર્ષ રહ્યા પછી “ તે ઇંદુના બે કડકા થાય તો ઠીક ” આવે પોતેજ પોતાના મન સાથે વિચાર કરીને તે ઇંદુના બે કડકા કર્યા. ॥ ૮ ॥ નારાયણે તે બે કડકામાંના ઉપરના

વાયો. એને પોતાનું જ્ઞાન થયું તથા એને પોતાનું સ્વરૂપ દેખાયું અને સ્વરૂપ અને જ્ઞાન પ્રકટ થયાં. સત્તાએ કરી તે બ્રહ્મમાં સર્વે ગુણ જ્ઞાન અને પદાર્થો હતા. જેમકે સત્તાએ કરી બીજામાં સર્વે ઝાડ, ફળ, ફૂલ, પાંદડાં વીગેરે છે તેમ બ્રહ્મમાં સત્તાએ કરી સર્વે લીલા, સર્વ માયા અને સર્વ વસ્તુ હતી. તે બ્રહ્મને સુસલમાન લોકો નખી સાહેબ મહંમદ રસુલ અક્ષાહનું નૂર કહે છે. સર્વથી પહેલાં તે નૂર પ્રકટ થયું અને બીજા ધર્મવાળા તેને બ્રહ્મ અગર હું બૂલતો હોઉં તો કાંઈક બીજા નામથી બોલતા હશે. પછી તે નૂરથી પાંચ તત્ત્વ પેદા થયાં, અને તે પછી સર્વ લીલા, સર્વ માયા અને સર્વ વસ્તુ તેથી ઉત્પન્ન થઈ. જેમકે એક મૃતિકાની હળરો વસ્તુઓ થાય છે અને સર્વનું રૂપ જુદું, ઘાટ જુદો, રંગ જુદો, ગુણ જુદા, લક્ષણ જુદાં હોય છે પણ તે સર્વેના માંહે એકજ મૃતિકા છે અને બીજું કાંઈ નથી, તેમ આ સર્વે વસ્તુ તે એકજ નૂરથી થયેલી છે, બીજું નથી, એવું મહાપુરૂષો અને જ્ઞાની જનો ભાખી ગયા છે. આ વાત મેં ચત્કિચિત લખી છે કે જેથી સર્વના સમજવામાં આવે.

ચિત્તમાં દૃઢ વિશ્વાસથી નિશ્ચય કરવો જેમકે કે આ મંસારમાં જે પદાર્થ છે તે સર્વે એકજ છે, માત્ર તેનાં નામ અને રૂપ જુદાં છે. જેમ કે ખાંડના અનેક પ્રકારના પદાર્થ બનાવવામાં આવે છે અને તે સર્વનાં નામ તથા રૂપ જુદાં હોય છે, પણ એ સર્વે પદાર્થમાં એકજ ખાંડ છે; વળી જેમ સુવર્ણના અનેક પ્રકારના ઘાટ ઘડવામાં આવે છે, તેનાં નામ અને રૂપ જુદાં જુદાં હોય છે પણ એ સર્વમાં સોનુંજ

કટકમાંથી સ્વર્ગલોક અને નીચેના કટકમાંથી પૃથ્વી ઉત્પન્ન કરી અને તેની વચ્ચે આકાશ, આઠ દિશાઓ તથા પાણીનું સનાતન સ્થાન (સમુદ્ર તથા મેઘમંડળ) નિર્માણ કર્યું. ॥ ૬ ॥ (જગતની ઉત્પત્તિ સંબંધી દરેક શાસ્ત્રના જુદા જુદા મત છે. જેન લોકો પરમેશ્વરને માને છે પરંતુ પરમેશ્વરને જગતના કર્તા તરીકે માનતા નથી, તે બાળતનો જુલારો શ્રીસંમતિતર્ક, દ્વાદશસાર નયચક્ર, સ્યાદાદરતનાકર, સ્યાદાદમંજરી, સત્ત્વટાંગ, પ્રમાણસમુચ્ચય, પ્રમાણપરીક્ષા, પ્રમાણમીમાંસા, ન્યાયાવતાર, તત્ત્વાર્થ વીગેરે જેનમતના ગ્રંથોમાં સારી રીતે કરેલો છે.)

હોય છે, એવી રીતે આ સર્વ સંસાર એકજ વસ્તુથી થયો છે. જેમ સમુદ્રમાં લહેરો ઉઠે છે અને પરપોટા થાય છે તેમ બ્રહ્મરૂપ સમુદ્રમાં આ સર્વ લહેરો અને પરપોટા છે અને સમુદ્રની લહેરો તથા પરપોટા તથા પાણી બંધાઈને કરા પડે છે, બરફ થઈ પથ્થર સમાન થાય છે, અને સર્વનાં સ્વરૂપ ચર્મચક્ષુથી જોતાં ગુદાં ગુદાં જણાય છે પણ તે સર્વ જ્ઞાનચક્ષુથી જોતાં એકજ પાણી છે અને ખીન્નું કંઈ નથી, એવીજ રીતે આ સર્વ સંસાર એકજ બ્રહ્મ છે અને એટલાજ માટે “ એક બ્રહ્મ ઓર દ્વિતીય નાસ્તિ ” જ્ઞાની પુરુષોએ કહેલું છે. માટે જ્ઞાની જનોનો સત્સંગ* અને સંતનો સમાગમ કરવામાં આવે ત્યારે જ્ઞાનનો ઉદય થાય, સર્વ ભ્રમણા ટળે, સંશય મટી જાય અને આત્મજ્ઞાન પ્રકટ થાય; વળી નિર્ભય પદ પામે, સર્વમાં એકજ વસ્તુ ગુણે, સર્વને એક સમજે અને છેવટે મોક્ષપદને પામે; પણ જ્યાં સુધી વ્યવહારખંડન છે ત્યાં સુધી આચાર વિચાર રાખવા જોઈએ, કેમકે ન રાખવામાં આવે તો દુઃખ થાય છે; સંસારી લોકો લડે છે, જીવને સંતાપે છે; માટે લોકોની સાથે સંસારવ્યવહારમાં રહીને આપણે આપણું કામ સિદ્ધ કરવું જોઈએ; તે માટે કહ્યું છે કે “ લોક મજે તો લોકાચાર અને સંત મજે તો એકાકાર ” માટે એવી રીતે કામ કરવું જોઈએ. જો કે આપણું આ શરીર તથા શરીરના સર્વ અવયવો હાથ પગ વીગેરે એકજ વસ્તુના છે, ગુદાં નથી અને સર્વ આપણા છે તો પણ જ્યારે આપણે લોકોના ભેગા જમવા બેસીએ ત્યારે આપણે બાણમાં હાથ નાખીએ તો કોઈ આપણને બોલતું નથી પણ જો બાણમાં પગ નાખીએ તો સર્વ લોકોને ખોદું લાગે છે અને દુપકો આપી લાડે છે, તે માટે સંસારી માણસે વ્યવહાર સંભાળવો જોઈએ. જે માણસ ત્યાંગી વૈરાગી છે અને સંસારની ગરજ રાખતા નથી તેઓ પોતાની ઇચ્છા પ્રમાણે ચાલે તો તેમને કોઈ કંઈ કહે નહીં, કારણ કે તે

* સત્સંગેન પરં પ્રાપ્ય વુસ્તરં તરતેઽચિરાત્ । તસ્માદાતિપ્રયત્નેન સત્સંગં સતતં કુરુ ॥ અર્થ:—સત્સંગથી સચ્ચિદાનંદ પરમાત્માની પ્રાપ્તિ થાય છે, અને સંસારરૂપી મહાસાગરને તરીને પાર ઉતરાય છે માટે પ્રયત્ન કરીને નિરંતર સત્સંગ કરવો.

સંસારી નહોં હોવાથી તેમને કાંઈ દરકાર હોતી નથી. સંસારીને વ્યવહાર રાખવો એ સંસારની રીત છે. વ્યવહારને વળગી પોતાના આત્માનું કલ્યાણ કરવું જોઈએ. અભેદમાર્ગવાળાને તો સર્વ વસ્તુ એકજ છે, એમને જરા પણ ભિન્ન ભાવ નથી. વળી સર્વમાં એકજ આત્મા છે, અને આત્મા એજ પરમાત્મા છે, તે જ્ઞાનયજ્ઞથી દેખાય છે, અજ્ઞાને કરી સમજતો નથી. આવા ખરા અભેદજ્ઞાનવાળા પરમેશ્વરના ખરા ભક્ત દુનિયામાં ઘણા થોડા જોવામાં આવે છે. જેવી રીતે હિન્દુઓમાં નરસિંહ મહેતા, જૈનમાં આનંદધનજી વીગેરે મસ્ત ભકતો થઈ ગયા છે તેવી રીતે મુસલમાનમાં મનસુર અને શમ્સતઅેજ વીગેરે થઈ ગયા છે. તેમની હકીકત જાણવા જેવી હોવાથી હુંકામાં નીચે પ્રમાણે જણાવું છું—

બગદાદ શહેરમાં મનસુર નામનો એક ફકીર હતો, તે ખરેખરા પરમેશ્વરનો ભક્ત અને અભેદજ્ઞાની હોવાથી હમેશાં તે કહેતો હતો કે “હું પરમેશ્વર છું” આ કારણથી બાદશાહે તેને કેદખાનામાં પૂર્યો. એક દિવસ બાદશાહ કેદખાનામાં તેને જોવા ગયો તો કેદખાનામાં મનસુર જણાયો નહોં; ફરી બીજા દિવસે બાદશાહ ગયો તો કેદખાનાની જગોએ કેદખાનું કેદી કે કોઈ પણ જણાયું નહોં; બાદશાહ ફરી ત્રીજા દિવસે જોવા ગયો તો ત્યાં કેદખાનામાં મનસુર હમેશની માફક જોવામાં આવ્યો. તેને જોઈ બાદશાહે તેને કહ્યું કે “આ શું?” તેના જવાબમાં મનસુરે કહ્યું “પહેલા દિવસે હું પરમેશ્વરને મળવા ગયો હતો તેથી કેદખાનામાં હું નહોતો, બીજા દિવસે પરમેશ્વર મને મળવા આવ્યો હતો એટલે સર્વે વસ્તુ સુન હતી, આજે હું ઈશ્વર પાસે ગયો નથી માટે અહીંયાં બેઠો છું” આવો મનસુરનો જવાબ સાંભળી બાદશાહ ઉલટો કોધાયમાન થયો અને તેણે શાસ્ત્રકારોને હુકમ કર્યો કે “તેના હાથ પગ કાપી શણી ઉપર ચડાવો.” શાસ્ત્રકારો પણ મનસુરના વિરુદ્ધ હોવાથી આ હુકમથી ખુશી થયા અને તરતજ તેમણે રાજના હુકમ મુજબ મનસુરના હાથ પગ કાપી તેને શણી ઉપર ચડાવ્યો; તે વખતે પણ મનસુર તેજ કહેવા લાગ્યો કે હું જ પરમેશ્વર છું. જે જે જગોએ તેના લોહીનાં ટીપાં પડતાં હતાં તે તે જગોએ પણ “અનન્નહક” હું જ પરમેશ્વર છું એવા અક્ષરો

પડતા હતા. મનસુરને થળાંએ ચડાવ્યા પછી તેના મડદાને નહીં દાટતાં બાળી દેવામાં આવ્યું અને તેની રાખને દરિયામાં નાખી દેવામાં આવી તો એકદમ દરિયામાં ભરતી આવી. ભરતી દેખી તરતજ મનસુરના સુરીદે (ચેલાએ) મનસુરે પોતાની હયાતીમાં આપેલો ખલકો દરિયામાં નાખ્યો એટલે દરિયો શાંત થયો. મનસુર જ્ઞાનદષ્ટિથી આગળથી જાણતો હતો કે અબેદમાર્ગમાં ચાલવાથી મને શિક્ષા થશે અને મારા મડદાની રાખને દરિયામાં નાખવાથી દરિયો કોપાયમાન થઈ દુનીઆનો નાશ કરશે માટે દુનીઆના બલારી ખાતર દરિયો શાંત કરવા પોતાનો ખલકો પોતાના ચેલાને મનસુર આપી ગયો હતો.

શમ્સતઘેજ પરમેશ્વરનો ખરો આશક ફરીર હતો, તે કબરસ્થાનમાં પડી રહેતો હતો. એક દિવસે બાદશાહનો છોકરો મરી ગયો તેથી બાદશાહે તમામ શાસ્ત્રકારોને ભેગા કરી હુકમ કર્યો કે “તેને જીવતો કરો, નહીં તો બધાને મારી નાખીશ.” આવા હુકમથી શાસ્ત્રકારો સુવાને જીવતો કરે એવા માણસની શોધ કરવા લાગ્યા તો કબરસ્થાનમાંથી આ શમ્સતઘેજ મળી આવ્યો અને તેને બાદશાહ આગળ ખડો કર્યો. શમ્સતઘેજે શરૂઆતમાં જાહેર કર્યું કે “હું આ છોકરાને જીવતો કરીશ અને આ બધા શાસ્ત્રકારોને મરતા બચાવીશ પણ મને ખાતરી છે કે તમે બધા શાસ્ત્રકારો મને મારશો.” બધાએ કહ્યું કે “અમે તને કાંઈ નહીં કરીએ.” ત્યારે શમ્સતઘેજે છોકરાના મડદાને કહ્યું “કુમ્ બેઠજની” (ઉઠ મારા હુકમથી). આ શબ્દોથી છોકરો જીવતો થયો. પછી શાસ્ત્રકારોએ વાંધો ઉઠાવ્યો કે ખુદાના હુકમથી ઉઠ એવું નહીં કહેતાં મારા હુકમથી ઉઠ એવું તેણે કેમ કહ્યું? માટે તે ધર્મ વિરુદ્ધ ચાલ્યો. શાસ્ત્રકારોની આવી શીખવણીથી બાદશાહે હુકમ કર્યો કે “શમ્સતઘેજના શરીરની ખાલ ઉતારી ખાલમાં ઘાસનો લુકો ભરો અને તેને કોરડા મારો.” આ શબ્દો સાંભળી શમ્સતઘેજે પોતાના હાથેજ માથાથી તે પગ સુધી પોતાના શરીરની ચામડી ઉતારી નાખી અને કહ્યું “લો ચામડી અને તેમાં ઘાસ ભરી ફટકાનો માર મારો.” આટલું બોલી શમ્સતઘેજ હાડમાંસના રૂપમાં ચાલ્યો ગયો; શરીરની આવી સ્થિતિમાં તે ગામમાં અને જંગલમાં

ફરવા લાગ્યો, તેના વિચિત્ર અને ગંદકી ભરેલા દેખાવથી લોકો તેને પાસે આવવા દેતા નહોતા. એક દિવસે કોઈને ત્યાંથી કાચો ખોરાક તેને મળી આવ્યો, તે પકવવા માટે દેવતા માગવા લાગ્યો પણ કોઈએ આપ્યો નહીં ત્યારે તેણે સૂર્યને કહ્યું કે “તું આ મને શેકી આપ.” આવા તેના હુકમથી સૂર્ય નીચે આવ્યો; સૂર્યના તાપથી શમ્સતણે પોતાનો ખોરાક શેકી લીધો. સૂર્ય નીચે આવવાથી લોકો ઘણા દુઃખી થવા લાગ્યા તેથી મહામહા પેગંબર ત્યાં હાજર થયા અને શમ્સતણે જાણ કર્યું “શા માટે તમે આમ દુનિયાને સતાવો છો? સૂર્યને હવે રજા આપો.” પછી શમ્સતણે સૂર્યને રજા આપી કે સૂર્ય ઉપર ગયો. આવી સ્થિતિમાં શમ્સતણે પોતાની ઇંદગી ખતમ કરી.

આવા દાખલાઓ દરેક ધર્મના લોકોમાંથી મળી આવે છે. અ-બેદગાન થવું ઘણું કઠણ છે, દંઢ મનવાળાનું મેળવી શકે છે. મૂઢ મૂર્ખ અજ્ઞાની અને નાસ્તિક મતવાળા લોકો કહે છે કે જે વસ્તુ દે-ખાતી નથી તે કેમ માનવામાં આવે? આવી તુચ્છ બુદ્ધિથી કલ્પના કરે છે, પણ જ્ઞાની મહાપુરૂષોનાં વચનનું પ્રમાણ કરતા નથી. મૂઢ અજ્ઞાની એટલું સમજતા નથી કે ધણીક વસ્તુઓ નથી દેખાતી પણ તે વસ્તુઓની હયાતી હોય છે. જેમ શરીરમાં જીવ, ચક્ષુમાં તેજ, અને મગજમાં બુદ્ધિ, એ સર્વે દેખાતાં નથી પણ છે એમ સમજાય છે, તેમ જ્ઞાની માણસો નહીં દેખાતી વસ્તુઓ છે એમ સારી રીતે સમજે છે. આવી નહીં દેખાતી વસ્તુઓ ઘણી છે, પણ અહીં લ-ખવાની જરૂર નથી, કેમકે ડાહ્યા માણસો તો અનાજના સો મણના ઢગલામાંથી માત્ર એક મુઠી અનાજ લઈ આપ્યા ઢગલાની પરીક્ષા કરી ઢગલાને સમજે છે, એટલે કે બુદ્ધિવાળા પુરૂષો થોડું લખાણ લખ્યા છતાં ઘણું સમજી જાય છે; પણ જેની બુદ્ધિ પહોંચતી નથી તેના આગળ મોટો ચોપડો ચિતરીને મુકો તો પણ તે શું સમજનાર છે! ઘણાક મૂર્ખ માણસો એવું કહે છે કે પરમેશ્વર નથી, કદાપિ હોય તો અમને બતાવો; પણ એ મૂર્ખ એટલું સમજતા નથી કે તેમના શરી-રમાં કોઈ ઠેકાણે દર્દ અને દુખાવો થાય છે અને તેની પીડાથી તેઓ બુમો પાડે છે અને જાહેર દર્દ માલમ પડે છે કે શરીરમાં અહીં

તહીં દુઃખે છે, પણ તે દર્દને શું કાંઈ દેખી શકે છે કે તે કેવું છે ? કાળું કે ગોરું છે ? લાંબું કે પહોળું છે ? કાંઈ પણ તે દર્દને જોઈ શકતું નથી, પણ તે શરીરમાં છે એમ દુખવા ઉપરથી સ્પષ્ટ જણાઈ આવે છે. પરમેશ્વર કે જે નિરંજન નિરાકાર સર્વવ્યાપક છે તેને કેમ કરી તે મૂર્ખ મૂઠ પુરૂષો દેખી શકે ? પરમેશ્વરનાં ચિન્હ તો પ્રત્યક્ષ આ ચર્મ-ચક્ષુથી દેખાય છે, પણ અજ્ઞાનરૂપ અંધકારથી સમજાતાં નથી કે આ શું છે. અજ્ઞાની મૂર્ખ લોકો કે જેઓ મહા પાપરૂપ મળમૂત્રની ખાણ છે અને કૂડકપટના રૂપ સમાન છે તેઓ કહે કે મને ઇશ્વર બતાવો; પણ તેવા મૂઠ માણસોને પરમાત્મા કેમ દેખાય ! જેના અંદર મળમૂત્ર ભરેલું હોય છે તે એમ કહે કે મારા ભીતરથી કસ્તુરીની સુગંધ આવવી જોઈએ. તો વિચાર કરો કે તેમાંથી કસ્તુરીની સુગંધ કેવી રીતે આવે ? જ્યારે સર્વ કૂડકપટરૂપ મળમૂત્ર દૂર થાય અને અજ્ઞાનરૂપી મલથી મલિન બનેલી બુદ્ધિ શુદ્ધ થાય ત્યારે ચેતન પરમાત્માનો પ્રકાશ તેમાં દેખાય. તાંબુ કહે છે કે હું હેમ થઈ જાઉં જેથી મારી કીંમત વધી જાય અને લોકો અનેક પ્રકારનાં મારાં આભૂષણ બનાવી મને કોટે વળગાડી મને પ્રિય કરી પોતાની પાસે રાખે. વિચાર કરો કે આ તે શી રીતે બને ! પણ જ્યારે તાંબાને કોઈ કીમીયાગર મળે અને તેને દેવતાની ભઠ્ઠીમાં નાખી ખૂબ બાળી તેના રૂપના સર્વે રંગ ઢંગ બદલી નાખી તેમાં પારાની યુક્તિ ભરેલી અકસીર (ખાખ) નાખે તો તે કુંદન બની જાય છે, નહીં તો તે વિના સોનું થવું મુશ્કેલ અને દુર્લભ છે. તેજ પ્રમાણે કાંઈ એમ ધારે કે મને સહેલાઈથી આત્મસિદ્ધિ અથવા વચનસિદ્ધિ થઈ જાય ! પણ તે એકદમ થવું મુશ્કેલ છે; જેમ લુહાર લોઢાને દેવતામાં નાખી લાલચોળ કરી મેલ બાળી નાખી ચોખ્ખું બનાવી દે છે અને તે લોહું બરાબર દેવતાનો રંગ અને રૂપ ગ્રહણ કરી, જે કે પોતે દેવતા નથી તો પણ દેવતાના ગુણ ધારણ કરી, દેવતા જેવું થઈ બાળવાને શક્તિવાન થાય છે, તેમ આત્મસિદ્ધિ અને વચનસિદ્ધિ સત્સંગ અને સંતનો સમાગમ થવાથી મળે છે, તેથી આત્મા શુદ્ધ થાય છે અને પછી છેવટે તેમાં સર્વ પ્રકારના ગુણોનો ઉદય થાય છે.

જે પુરૂષોને બરાબર ધ્યાની* બની પરમેશ્વરનાં દર્શન કરી પરમેશ્વરને મળવું હોય તેમણે મોહ, માયા, લોભ, કામ વીગેરે દુર્ગુણોથી દૂર રહી, ખાવું પીવું નિમયસર કરી સંસારની, ન્યાત જાતની, બંધારની તમામ ઉપાધિ દૂર કરી, ગુરૂનો સત્સંગ કરી તેની સેવા કરવી અને તેના હુકમમાં એવી રીતે રહેવું કે જેમ બળવાન પુરૂષનું મડદું સાધારણ બળવાળા જીવતા માણસનાં તાબામાં રહે છે, તેને માંચામાંથી પછાડી, ભોંય નાખી, રાશથી જકડીને વાંસડાથી બાંધી, લાકડાંમાં ખડકી, તેના શરીરને બાળી, બસ્ત્ર કરી નાખવામાં આવે છે તો પણ તે મડદું મોંઢામાંથી ચું કે ચેં કરવું નથી તેમ જે નર સહનશીલતાથી અને દૃઢતાથી હુકમમાં રહી ગુરૂના તાબે રહે ત્યારે તે નર પરમેશ્વરને મળે અને તેમાં તેજનો પ્રકાશ જુએ, નહીં તો તે વિના

* અસુંચન્ પ્રાણનાશોડપિ સંયમૈકધુરીણતામ્ । પરમપ્યાત્મવત્પદ્યન્ સ્વસ્વરૂપાપરિચ્ચુતઃ ॥ ઉપતાપમસંપ્રાપ્તઃ શીતવાતાતપાદિભિઃ । પિપાસુરમરીકારી યોગામૃતરસાયનમ્ ॥ રાગાદિભિરનાક્રાંતં ક્રોધાદિભિરદૂષિતમ્ । આત્મારામં મનઃ કુર્વન્ નિર્લેપઃ સર્વકર્મસુ ॥ વિરતઃ કામમોગેભ્યઃ સ્વશરીરેડપિ નિઃસ્પૃહઃ । સંવેગહૃદનિર્મમ્ઃ સર્વત્ર સમતાં શ્રયન્ ॥ નરેન્દ્રે વા દરિદ્રે વા તુલ્યકલ્યાણકામનઃ । અમાત્રકરુણાપાત્રં ભવસૌહ્યપરાદુમુલઃ । સુમેઘરિવ નિષ્કંપ શશીવાનંદદાયકઃ । સમીર ઇવ નિઃસંગઃસુધીર્ઘ્યતા પ્રશસ્યતે ॥

અર્થઃ—પ્રાણ જાય તો પણ સંમયને છોડે નહીં, પોતાના આત્મસ્વરૂપથી નહીં ખસે અને બીજાને પણ પોતાની પેઠેજ સમજે, તથા તાઢં પવન અને તાપને પણ ગણતો નથી અને મોક્ષ કરનારા યોગરૂપી અમૃતના રસાયનને પીવાની ઈચ્છા રાખે છે, માયા રાગ આદિકથી નહીં લીંપાયેલા અને ક્રોધ વીગેરે વિષયોથી નહીં દૂષિત થયેલા આત્મસ્વરૂપ સમાન મનને કરે છે, તથા સર્વ કાર્યમાં નિર્લેપ હોય છે, કામભોગથી વિરક્ત હોય છે. પોતાના શરીરમાં પણ ઈચ્છા વિનાનો તથા વૈરાગ્યરૂપી સરોવરમાં નિમજ્જ થયેલો હોય છે; તથા સર્વ સ્થળે સમતા ધારણ કરે છે, રાજ અને રંકન કલ્યાણને તુલ્ય રીતે ઇચ્છે છે, સર્વ ઉપર કરુણાવાળો તથા ભવના સુખથી વિરક્ત થયેલો હોય છે, મેરૂની પેઠે નિશ્ચલ, ચંદ્રની પેઠે આનંદ દેનારો પવનની પેઠે સંગ રહિત, તથા ઉત્તમ બુદ્ધિવાળો જે હોય છે તેજ ધ્યાન ધરનાર પ્રશંસાને પાત્ર ગણાય છે.

કદાપિ પણ કોઈ નુગરો, ધૂતારો, લોભીઓ, ઠગારો, સો વર્ષ સુધી
 માયું ફૂટીને મરી જાય તો પણ તેનું કાંઈ વળવાનું નથી એ નિશ્ચય-
 પૂર્વક સમજવું. આ વખતમાં કેટલાક દુષ્ટ, લોભીઓ, લાલચુ, ઠગારા,
 ધૂતારા અને કપટી લોકો એવા હોય છે કે કદાપિ કોઈને સાંભળે
 કે અમુક આદમી પરમેશ્વરની ભક્તિ કરે છે અને કાંઈક ઠીક છે તો
 લોભદૃષ્ટિથી તેની પાસે જાય છે, તેને કપટથી ભોળવી મોટા માને
 ચઢાવી તેની પાસે માગે કે મને કાંઈ બતાવો, એમ કહી તેના ગળે
 પડે છે, તેનો વખત ગુમાવે છે, તેનું ધ્યાન ચુકાવે છે, તેને દુઃખી
 કરે છે અને રીતસરની સેવા ચાકરી નહીં કરતાં કપટથી આવી
 રચના રચી તેને દુઃખ દે છે અને એવું ધારે કે તેની પાસે કાંઈ
 વસ્તુ હોય તો ઠગીને શીખી લઈએ. કોઈ એવા ઠગારા હોય છે કે
 આવીને ગુરૂના માથા પર પડતું મૂકે, આવીને ત્યાંજ અડગો લગાવે
 અને કહે કે હું આપનું નામ સાંભળીને આવ્યો છું અને મહા દુઃખી-
 ચારો છું, મારી ઇચ્છા છે કે મને આપ કાંઈ બતાવો, એવી એવી
 વાતો કરી ગુરૂને ત્યાં ધામા નાખે, એટલે બિચારા ગુરૂને તેના રહે-
 વાની, એઢવા પથરવાની, ખાવાપીવાની સર્વ રહેઠાઈ કરવી પડે; વળી
 કેટલાક દુષ્ટ પાપી ધૂતારા ગુરૂના મોં આગળજ ગુરૂનાં વખાણુ કરે
 અને કદાપિ કોઈ વ્યસની હોય તો તે ગાંજે તમાકુ ભાંગ વીગેરે પી
 જાય, કંઈ ખાવાપીવાનું હોય તો તે ખાઈ જાય, પોતાનું કંઈ કામ
 કાજ હોય તે કરાવી જાય અને ત્યાંથી ઉઠી દૂર જઈ પાછી ગુરૂની
 નિંદા કરી તેનું ખોટું બોલે, માટે આવા દુષ્ટ લોકોથી સાવધ રહી
 સંત પુરૂષોએ અજગા રહેવું જોઈએ; એટલે છેવટે એ કપટી લોકો
 નિરાશ અને નિષ્ફળ નીવડી પાછા જાય. તે ઠગારાઓ પાપના ગાંસડા
 ખાંધી નરકના અધિકારી થાય છે. જે કોઈ સાચા મનથી અને સાચા
 ભાવથી શ્રીગુરૂનો સત્સંગ કરીને ગુરૂની સેવા કરે છે તેને ગુરૂ દયા
 કરીને પરમાત્મા પરમેશ્વરનાં દર્શન કરાવે છે, નક્કી પરમેશ્વર છે, પણ
 અજ્ઞાની આંધળાને દેખાતો નથી. નુગરાને તો ગુરૂકૃપા વિનો દેખા-
 યજ નહોં. અરે ભાઈઓ ! જેવી ફૂલમાં સુગંધી પ્રત્યક્ષ છે પણ
 દેખાતી નથી, જેવી પથરામાં આગ ચાંવી છે પણ દેખાતી નથી,

અને જેવો કાષ્ટમાં અગ્નિ પ્રગટ છે પણ દેખાતો નથી; પરંતુ જ્યારે તેનો કોઈ ઉસ્તાદ મળે છે અને પુષ્પને તોડી તેનો યંત્ર કરી અત્તર ખેંચે છે તો સુગંધી જણાઈ આવે છે, પથરાને ચક્રમકથી ફૂટે છે તો તેમાંથી અગ્નિ નીકળે છે, અને કાષ્ટના બે કકડા ભેગા કરી તેનું મથન કરી વગડાના જંગલી લોકો આગ ઉત્પન્ન કરે છે, તેવી રીતે ગુરુ જ્યારે સાચા સેવકને જ્ઞાન આપી તેના મનની મલિનતા દૂર કરી શુદ્ધ કરે છે અને તેને સંતોના રસ્તા મુજબ મહેનત કરાવે છે ત્યારે તેને પરમેશ્વરની પ્રાપ્તિ થાય છે અને પોતેજ પરમાત્મા બની જાય છે એમાં જરા પણ સંશય નથી.

પરમાત્માનો અંશ સર્વે વસ્તુમાં છે અને તેનાથી સર્વે વસ્તુનું શરીર બંધાયું છે; તે ન હોય તો શરીર હોયજ નહીં; મનુષ્ય તો પરમાત્મા છેજ; કદાપિ કોઈ સમજી હોય અને પોતાના મનમાં વિચાર કરે કે “આ બોલે છે તે કોણ છે? સાંભળે છે તે કોણ છે? સમજે છે તે કોણ છે? અને દેખે છે તે કોણ છે?” એમ મનમાં વિચાર કરીને સમજે એજ પરમાત્મા છે, એજ હું છું, બીજું કોઈ નથી, કાન સાંભળતા નથી, આંખો દેખતી નથી, જીભ બોલતી નથી, આ શરીર સમજતું નથી, એ સર્વ નાશવંત અને જડ છે, તેનામાં ચેતન જીવો* છે. જ્યારે ચેતન તેમાંથી નીકળી જાય છે ત્યારે આ શરીર જે માટીનો ઢગલો છે તે પડી રહે છે, હાલતો નથી, ચાલતો નથી, બોલતો નથી, દેખતો નથી, સાંભળતો નથી; ત્યારે વિચાર કરવો જોઈએ કે આ સર્વ કામો કરનારો કોણ હતો. આવો માણસ વિચાર કરે ત્યારે તેને સમજ પડે કે જે હું કહેતો હતો અને જે પોતાને “હું છું” એવું સમજતો હતો તે આલ્મો ગયો; હવે આ જડ માટીનો ઢગલો ઠાલી પડી રહ્યો છે, એવા વિચાર કરવાથી જ્ઞાનની વૃદ્ધિ થાય અને પરમાત્માનો પ્રકાશ પોતાના ઘટમાં

* यदि देहं पृथक्कृत्य चित्तं विश्राम्यतिष्ठसि । अधुनैव सुखं ज्ञातो बंधमुक्तो भविष्यसि ॥ अर्थः—जे દેહને પોતાના આત્માથી જીવો કરીશ અને ચેતન્યરૂપ પરમાત્મામાં વિશ્રામ કરીને રહીશ તો તું હમણાંજ સુખી, શાંત, અને બંધનથી મુક્ત થઈશ.

થાય. કદાપિ કોઈ આવા પંથી અજ્ઞાની ગુરૂ ક્યાં વિના અને ગુરૂની સેવા ક્યાં વિના કહે કે મને પરમેશ્વર દેખાડો, તો તે કેવળ મૂર્ખ છે, કેમકે ગુરૂનો સત્સંગ* ક્યાં વિના એને જ્ઞાન ક્યાંથી આવે ! તે તો અજ્ઞાની પણ બરાબર છે. જેમ કોઈ નાના ખાઓચીઆનો દેડકો પોતાના મનથી ખાડામાં દોડે અને વિચાર કરે કે મોટા સમુદ્ર આટલો મોટો હશે, એમ સમજીને રહે તેને મહા સમુદ્રની શી સમજ પડે કે સમુદ્ર કેવો અને કેટલો મોટો છે અને તેમાં શું શું વસ્તુઓ છે ? તેમ જે માણસ ગુરૂની સેવા અને સંતોનો સમાગમ કદી મહા જ્ઞાન મેળવ્યા શીવાય પોતાના અલ્પ જ્ઞાનની બરાબર જ્ઞાનીઓના મહા જ્ઞાન અને અનુભવની સરખામણી કરી પોતે પરમેશ્વરને જાણવાની ઇચ્છા રાખે તેના જેવો મૂર્ખ બીજો કોણ હોય ? તે અજ્ઞાની મૂઢ મૂર્ખ લોકોના કહેવાથી અને લોકોની દેખાદેખીથી પોતાના જડ શરીરને “ હું ” કહે છે અને તેનેજ “ હું ” સમજે છે; અને કદાપિ કોઈ તે મૂર્ખ મૂઢને પૂછે કે “ તું ક્યાં છે ? ” ત્યારે તે પોતાની છાતી દોકીને કહે છે કે “ આ હું છું. ” અને જ્યારે બીજો આદમી તેના શરીરના ભાગ ઉપર આંગળી મુકી પૂછે કે “ આ શું છે ? ” ત્યારે તે સર્વ શરીરની ઇન્દ્રિયો તથા શરીરના સર્વ ભાગને જુદાં જુદાં નામ લઈને બતાવે છે પણ કોઈ ઠેકાણે “ હું ” બતાવી શકતો નથી ત્યારે તે મૂર્ખ બીજાને કહે કે મને વગર મહેનતે પરમેશ્વર બતાવેા તે કેમ થઈ શકે ? પરમેશ્વર સત્ છે, પ્રકટ છે, પણ અજ્ઞાનીના તથા

* તદ્વિદ્ધિ પ્રણિપાતેન પરિપ્રશ્નેન સેવય્યા । ઉપદેક્ષ્યાંતિ તે જ્ઞાનં જ્ઞાનિનસ્તત્ત્વદર્શિનઃ ॥ અર્થઃ—સદ્ગુરૂની પાસે જઈ સાદ્રાંગ દંડવત્ પ્રણામ કરીને તથા આત્મા કોણ ? પરમાત્મા કોણ ? બંધ શું ? મોક્ષ શું ? હું કોણ ? વીગેરે પ્રશ્નો પૂછીને તથા તેમની સેવા કરીને પ્રસન્ન કરેલા ગુરૂ પાસેથી પરમાત્માના જ્ઞાનને જાણુ, એટલે એ જ્ઞાની તથા તત્ત્વદર્શી ગુરૂ પરમાત્માના જ્ઞાનનો ઉપદેશ કરશે. તસ્માદ્ ગુરૂં પ્રપચેત જિજ્ઞાસુઃ શ્રેય ઉત્તમમ્ । શાબ્દે પરે ચ નિષ્ણાતં વ્રહ્મણ્યુપશમાશ્રયમ્ ॥ અર્થાત્—ઉત્તમ કલ્યાણની ઇચ્છાવાળા પુરૂષે સંશય ટાળનાર અને શિષ્યને દૃઢ સમજવનાર શાંતિવાળા બ્રહ્મનિષ્ઠ ગુરૂને શરણુ જરૂં.

નાસ્તિક આપા પંથીના ઘટમાં અંધાઈ છે તેથી તેમને દેખાતો નથી અને એમ જાણે છે કે જે હું સમજું છું તેજ ખરું છે, પણ તેમ નથી. એવું સમજવું જોઈએ કે મારાથી પહેલાં હજારો વિદ્યાવાળા ગાની મંત મહાત્મા સિદ્ધિવાળા શક્તિવાળા મોટા મોટા લોકો થઈ ગયા છે અને તે સર્વ કહી ગયા છે કે પરમેશ્વર સત્ છે, ત્યારે તે સર્વથી હું મોટો ક્યાંથી થયો અને સર્વથી મારા એકલાની બુદ્ધિ ક્યાંથી વધારે થઈ ગઈ કે હું કોઈની વાત માનતોજ નથી ? માટે સમજવું જોઈએ કે મારામાંજ કાંઈક બગાડ છે જ, માટે મને સમજાતું નથી, કેમકે જેવી રીતે જ્યારે કોઈની આંખમાં કમળાનો રોગ હોય છે ત્યારે તે સર્વ વસ્તુ પીળી દેખે છે, પણ ખરું જોતાં તે સર્વ વસ્તુઓ પીળી નથી પણ આંખમાંજ બગાડ છે તેથી તેને સર્વ વસ્તુ પીળી બાસે છે. એવી રીતે અજ્ઞાનીના ઘટમાં અંધાઈ છે તેથી તેને પરમાત્માની સમજ પડતી નથી. તે મૂઠ મૂંઝે એવું નથી જાણતો કે લાખો માણસો પરમેશ્વરને માને છે અને હું એકલો નથી માનતો માટે મારા અંદરજ કાંઈ બગાડ છે. આવા માણસને શી રીતે કોઈ સમજાવી શકે ? જેમ આંધળા આગળ આરશી મુકવી અને બહેરાના આગળ શંખ વગાડવો એવી અજ્ઞાની આપા પંથી અને નાસ્તિક મતવાળાની આગળ આ શીખામણ છે, માટે જાણવું જોઈએ કે પરમેશ્વર છે, સત્ છે, તે કોઈનો બનાવેલો નથી; તે છે છે ને છેજ. તે પરમેશ્વરે અગમથી બ્રહ્મરૂપ નૂર પ્રકટ કર્યું અને તેના બે ભાગ થયા. એક ભાગથી અગ્નિ* પ્રકટ

* તસ્માદાત્મન આકાશસ્સમ્ભૂતઃ । આકાશાદ્વાયુઃ । વાયોરગ્નિઃ ।
અગ્નેરાપઃ । અદ્યમ્યઃ પૃથિવી । તાનિ પંચતન્માત્રાણિ ત્રિગુણાનિ ભવન્તિ ।
સ્રષ્ટુકામો જગદ્યોનિસ્તમોગુણમધિષ્ઠાય સૂક્ષ્મતન્માત્રાણિ ભૂતાનિ સ્થૂલીકર્તુ
સોડકામયત ॥ સૃષ્ટેઃ પરિમિતાનિ ભૂતાન્યેકમેક દ્વિધા વિધાય પુનશ્ચતુર્થા
કૃત્વા સ્વસ્વેતરદ્વિતીયાંશે પંચધા સંયોજ્ય પંચીકૃતભૂતૈરનન્તકોટિબ્રહ્માંડાનિ
તત્તદંબોચિતચતુર્દશ ભુવનાનિ તત્તદ્ભુવનાચિતગોલકસ્થૂલશરીરાણ્યસૃજત્ ॥

ભાવાર્થ:—તે આત્માથી આકાશ ઉત્પન્ન થયું, આકાશથી વાયુ, વાયુથી અગ્નિ, અગ્નિથી જળ, અને જળથી પૃથ્વી ઉત્પન્ન થઈ. તેઓ પાંચ તન્માત્રાઓ ત્રણ ત્રણ ગુણોયુક્ત છે. સૃજવાની ઇચ્છાવાળા જગતના કારણરૂપ

કર્ચો, અગ્નિથી પવન થયો, પવનથી પાણી થયું અને પાણીથી પૃથ્વીની ઉત્પત્તિ થઈ અને તેજ તે તેમાં છેજ. પછી પાંચ તત્વથી મનુષ્યનું શરીર બનાવ્યું જેને આદમ કહેવામાં આવે છે અને તે શરીરમાં નૂરનો બીજો ભાગ જે બ્રહ્મનો હતો તેને આત્મારૂપી બનાવીને તે આદમના પુતળામાં મુકયો; પછી એજ મનુષ્યથી આ અનેક મનુષ્ય થયા. જેમ એક બીજથી અનેક બીજ પેદા થાય છે અને પહેલું બીજ જણાતું નથી એમ એક બ્રહ્મથી આ સર્વ સૃષ્ટિ રચાઈ છે અને તે બ્રહ્મ દેખવામાં આવતો નથી, તેમ પાંચ તત્વથી સર્વ લીલા, માયા અને સૃષ્ટિ રચાઈ છે. મનુષ્ય પણ એજ પાંચ તત્વનું પુતળું છે અને તેમાં ચેતન પરમાત્મા રમી રહ્યો છે, તે આત્માનો શોધ કરવો જોઈએ તે માટે ધ્યાન, સમાધિ અને ભજન કરવાના રસ્તા કયાં છે તે ગુરુ સમાગમ કરીને સમજવા જોઈએ; ગુરુ પાસે રહી તેની સિદ્ધિ કરવી જોઈએ ત્યારેજ કામ સિદ્ધ થાય.

મનુષ્યનો પિંડ આ પાંચ તત્વથી બંધાયો છે અને તેમાં શ્રેષ્ઠ આત્મા છે તેનું સિદ્ધાંત કરવું જોઈએ. શરીર નાશવંત છે, શરીર જડ છે, અને આત્મા ચેતન અને અખંડ અમર છે, માટે તે આત્માની શુદ્ધિ કરવી જોઈએ. આ પાંચ તત્વના પચીસ ગુણ છે. પૃથ્વીના ગુણ:- હાડકાં, માંસ, ચામડી, રંગ અને વાળ. પાણીના ગુણ:- વીર્ય,

પરમેશ્વરને તમોગુણનાં અધિષ્ઠાન થઈ સૂક્ષ્મ પંચમહાભૂતોને સ્થૂલ કરવાની ઈચ્છા થઈ, સૃષ્ટિ માટે નિર્માણ કરેલા પંચભૂતોને એક એકના બધે ભાગ કરી તેમાંના એક એક ભાગને રહેવા દઈ બીજા એક એક ભાગના ચાર ચાર ભાગ કરીને પોતપોતાના ભાગથી જુદા જુદા બીજા ભાગ સાથે જોડીને એક એક ભૂતમાં પાંચે ભૂતના ભાગ આવે તેમ પંચીકૃત (સ્થૂલ) ભૂતો કરી તે વડે અનંતકોટી બ્રહ્માંડો, તે તે બ્રહ્માંડોને ઉચિત તેઓમાં ચૌદ ચૌદ જીવનોને ઉચિત સ્થાનકો અને સ્થૂલ શરીરને ઈશ્વરે સજ્જવ્યાં.

* દશઃપંચીકૃતમહાભૂતલેશાનાદાય વ્યષ્ટિસમષ્ટયાત્મકસ્થૂલશરીરાણિ યથાક્રમમકરોત્ કપાલચર્માન્ત્રાસ્થિમાંસનસ્નાનિ પૃથિવ્યંશાઃ । રક્તમૂત્રલાલાસ્વેદાદિકામ્બ્વંશાઃ ક્ષુત્તૃષ્ણોષ્ણમોહમૈથુનાદ્યા અ યંશાઃ । પ્રચારણોત્તારણશ્વાસાદિકા વાય્વંશાઃ કામક્રોધાદયો વ્યોમાંશાઃ ॥ અર્થાત્-ઈશ્વરે પંચી-

મૂત્ર, યુક, પરસેવો અને લોહી. વાયુના ગુણ:- ચાલવું, દોડવું, પાછું વળવું, લાંબું થવું અને ટુંકું થવું. અગ્નિના ગુણ:- લુપ્ત, તરસ, આગસ, ઉધ, અને રૂપ. આકાશના ગુણ:- કામ, ક્રોધ, શોક, મોહ, અને ભય. એ પાંચ તત્વના પાંચ પાંચ મળી એકંદર પચીસ ગુણ છે.

સમાધિ ભજનમાં સ્વરોદયજ્ઞાનનું પણ કામ પડે છે, તેથી કાર્ય વહેલું સિદ્ધ થાય છે, માટે અહીંયાં થોડું વિવેચન કર્યું છે. સ્વરોદય-જ્ઞાનનું પણ સાધન કરવાથી તે સિદ્ધ થાય છે, તેના રસ્તા પ્રમાણે ખાવું પીવું વીગેરે, જીક તરકટ કપટથી દૂર રહેવું, અને નિશ્ચિંતપણે રહેવું, બેસવું ઉઠવું, વીગેરે સાધારણ રીતે કરવું એ રીતના રસ્તા પ્રમાણે કરવાથી તે બરાબર થાય છે. નહીં તો તેની ચાલ, વર્ણ, અને પ્રમાણ બદલાઈ જાય છે. દોડવાથી, મહેનત કરવાથી વીગેરે એવાં કારણોથી પણ બદલાઈ જાય છે. તે સર્વ અહીંયાં લખવાની જરૂર નથી. થોડું જરૂર પુરતું લખ્યું છે.

આ શરીરમાં ત્રણ નાડીઓ છે. એક ઈંગલા (ઈંડા) બીજી

ફૂત મહાભૂતોના અંશોને ગ્રહણ કરીને વ્યથિ સમગ્રરૂપ સ્થૂળ શરીરને ચથાક્રમે બનાવ્યું. નાડી, ચામડી, આંતરડાં, હાડકાં, માંસ, નખો એ પૃથ્વીના અંશો છે. લોહી, મૂત્ર, લાળ, પરસેવો વીગેરે પાણીના અંશો છે. છુધા, તૃષા, ઉખા, મૈથુન, મોહ વીગેરે અગ્નિના અંશો છે. પ્રસારણ, સંકુચન, શ્વાસ વીગેરે વાયુના અંશો છે અને કામ ક્રોધાદિક આકાશના અંશો છે.

* ઇઠા ચ પિંગલા ચૈવ સુષુમ્ના ચેતિ નાડિકાઃ । શશિસૂર્યશિવ-
સ્થાનં વામદક્ષિણમધ્યગા ॥ પીયૂષમિવ વર્ષન્તિ સર્વગાત્રેષુ સર્વદા । વામા-
મૃતમયાનાહી સમ્મતામીષસૂચિકા ॥ વર્હલ્યનિષ્ઠશંસિત્રી સંદંત્રી દક્ષિણા
પુનઃ । સુષુમ્ના તુ મવેતિસાદ્ધિર્નિર્વાણફલકારણમ્ ॥ અર્થાત્—ઈંડા ટાપી
બાજુની નાડી છે અને તેનું સ્થાન ચંદ્ર છે, પિંગલા જમણી બાજુની નાડી
છે અને તેનું સ્થાન સૂર્ય છે, અને મધ્યમાં રહેલી સુષુમ્ના નાડીનું સ્થાન
શિવ છે. હમેશાં સર્વ ગાત્રોમાં અમૃતનીજ વૃદ્ધિ કરનારી ટાપી બાજુની
અમૃતમય ઈંડા નાડી શુભને સૂચવનારી રહેલી છે, જમણી પિંગલા નાડી
અનિષ્ઠ સૂચવનારી ગણાય છે અને સુષુમ્ના નાડી સિદ્ધિ અને મોક્ષના
ફળના કારણરૂપ ગણેલી છે

પિંગલા અને ત્રીજી સુખમણી (સુખમણી). તેમાં પિંગલા જન્મણી નાડી છે તેને સૂર્ય નાડી કહે છે. તે ગરમ છે અને ચલ કાર્ય માટે શુદ્ધ છે, જ્યારે પિંગલા નાડીમાં શ્વાસ આવે છે ત્યારે નાકના જન્મણી નસકોરામાંથી વાયુ ચાલે છે. ઇંગલા ડાબી નાડી છે, તે ઠંડી છે અને તેને ચંદ્ર નાડી કહે છે, જ્યારે ઇંગલા નાડીમાં શ્વાસ આવે છે ત્યારે ડાબા નસકોરામાંથી વાયુ ચાલે છે, તે સ્થિર કામના માટે શુદ્ધ છે, અને સુખમણી મધ્યની નાડી છે, તે બંને નાડીઓ વચ્ચેની નાડી છે, તેને બ્રહ્મરૂપ કહે છે, જ્યારે સુખમણી નાડીમાં શ્વાસ આવે છે ત્યારે નાકના બંને નસકોરામાંથી વાયુ ચાલે છે. આ ત્રણે નાડીઓની જડ નાભિમાં છે. વળી સુખમણીની જડ ઈંદ્રિયામાં છે અને તેની ટોક માથાના વચમાં તાળવામાં છે જેને દશમો દાર કહે છે, અને ઇંગલા પિંગલા એ બે નાડીઓ સુખમણીના બે તરફની બે ડાબીઓ છે. શ્વાસના ઉપડતાં અને બેસતાં જે શબ્દ થાય છે તે સોહંગ (સોહ) અને ઓહંગ (ઓમ્ ઓ) કહેવાય છે; તેનો અર્થ “ તે હું છું ” એવો થાય છે. તેને અનંપાનપ પણ કહે છે, પ્રાણવાયુ પણ કહે છે અને તેનાથીજ જીવગી છે. સુસલમાન લોકો તેને “ પાસ અનશ્વાસ ” કહે છે અને તેના શબ્દ જે દમ ઉઠતાં બેસતાં થાય છે તેને “હુહુ” કહે છે, તેનો અર્થ પણ “હુંજ છું” એમ થાય છે. શ્વાસ રોકીને ધ્યાન કરવાને “ હપ્સ દમ ” કહે છે તેથી જલદી કાયદો થાય છે પણ તે બહુ કઠણ છે. ઉપર બતાવેલી ત્રણ નાડીઓમાં ચંદ્ર સૂર્યની બે નાડી મધ્યે પાંચ તત્વના સુરો ચાલે છે, અને તે પોત પોતાના વારા પ્રમાણે ચાલે છે. આકાશતત્વ નાકના માંહે ચાલે છે, એક અથવા બે આંખો ચાલે છે પણ તદ્દન બેમાલમ ચાલે છે, તેનો રંગ કાળો એટલે ધૂમાડા જેવો ભૂરો આશમાની જેવો છે, તેનો સ્વાદ સારો નથી, બેમજાહ છે, ઉતાવળો ચાલે છે, નાકના માંહેના છિદ્રમાં ચાલે છે, કદી ગરમ અને કદી ઠંડો હોય છે, તેમાં સુન છે, એ ઘણો ખોટો છે માટે તેના વખતમાં કાંઈ થાય નહીં, તે મોતની વખતે ચાલે છે; સુખમણીમાં બે નસકોરામાંથી દમ ચાલે છે ત્યારે કાંઈ પણ કામ કરવું જોઈએ નહીં, કેમકે કામ સિદ્ધ થતું નથી અને તે નુકશાનકારક છે પણ તે

વખતમાં સમાધિ ધ્યાન કરવું, હૃદય અટલે દમ કરવો એટલે શ્વાસ બંધ કરવો, ધ્યાન કરવું, સુતમાં સુરતા લગાવી બજન વીગેરે કરવું એ સાફ છે. અગ્નિતત્વ ચાર આંગળ ચાલે છે, તે ઉપરની તરફ ચાલે છે, તેનો રંગ લાલ છે, વર્ણ તે ઉતાવળો ચાલે છે, તેનો સ્વાદ તીખો છે, તેનો સ્વર ક્રમ છે, તે ખોટો છે, સારો નથી. વાયુતત્વ આઠ આંગળ ચાલે છે, તેનો રંગ નીલો એટલે બૂરો હોય છે, તે વાંકો ચાલે છે, તેનો સ્વાદ ખાટો છે, તે ધીરો ચાલે છે, તે થોડો છે, કદી ગરમ અને કદી ઠંડો છે, તે સારો છે પણ સાધારણ છે. જળતત્વ બાર આંગળ ચાલે છે, તેનો રંગ સફેદ છે, તેનો સ્વાદ ક્ષીકો છે, તે નીચે ચાલે છે, થોડો ઉતાવળો ચાલે છે, ઠંડો છે અને તે થોડો સારો છે. પૃથ્વીતત્વ સોળ આંગળ ચાલે છે, તેનો સ્વાદ મીઠો છે, તેનો રંગ પીળો હોય છે, તે સામો ચાલે છે, અને ધીમે ધીમે ચાલે છે, થોડો ઠંડો અને થોડો ગરમ છે, બહુ સારો છે કાન, નાક, આંખ અને મોં, બે હાથની આંગળીઓથી બંધ કરીને બેસે તો તત્તોના રંગ અભ્યાસવાળાને જણાય છે, આંખોથી પણ તેનો રંગ જણાય છે તથા તેની ચાલથી અને મોંના સ્વાદથી પણ જણાય છે. અગ્નિતત્વનો સ્વાદ તીખો છે, આકાશનો સ્વાદ બેમગ્નહ છે, વાયુનો સ્વાદ ખાટો છે, જળનો સ્વાદ ક્ષીકો છે અને પૃથ્વીનો સ્વાદ મીઠો છે, પણ તે સર્વ સ્વાદ અભ્યાસવાળાને જણાય છે.

જેમ સમાધિમાં સ્વરોદયનું કામ પડે છે તેમ ધ્યાનમાં સુરતીનું કામ પડે છે માટે તે વિષે થોડું લખવામાં આવે છે સુરતીનો સ્વભાવ એવો છે કે કદાપિ કોઈ પણ માણસ કોઈ વસ્તુના તરફ ધ્યાન કરીને તેના ઉપર બરાબર સુરતી લગાવે અને સુરતીને ત્યાંથી હગવા નહીં દે અને તેના ઉપર ઘણી વાર સુધી જે વસ્તુનું ધ્યાન કરે તો પોતે તે વસ્તુ થઈ જાય છે, અને પોતાનું બાન ભુલી જાય છે; એ રીતે સુરતીનો ગુણ છે. ત્યારે મનુષ્યને જરૂર લાજમ છે કે તે પોતાના આત્માનુંજ ધ્યાન કરીને તેમાંજ સુરતી રાખે અને તેમાં લીન થઈ જાય, અને પોતાને ભુલી જાય તો આત્મસિદ્ધિની તેને પ્રાપ્તિ થાય અને તે પોતેજ આત્મસ્વરૂપ બની જાય એટલે સર્વ સિદ્ધિઓ તેને પ્રાપ્ત થાય; અગર

કોઇ એક કલાક બરાબર એમાં લીન રહે અને પોતાને બુદ્ધી નય તો તેને આત્માનું તેજ વીગેરે ઘણા ચમત્કારો દેખાય; આ આત્મસિદ્ધિનું પહેલું પગથીલું છે; એવી સ્થિતિવાળા મનુષ્યને “ ઑલીઆ ” કહેવામાં આવે છે. એ કલાક સુધી ઉપર પ્રમાણે રહે તો તેથી વધારે સિદ્ધિ થાય, અને જેમ જેમ એક એક કલાક વધતો જાય તેમ તેમ સિદ્ધિ અને કરામત વધતી જાય, આજ માર્ગ સંતોનો છે, માટે સર્વ સમાધિઓ તથા ધ્યાન એ બજનના માર્ગ કાઢ્યા છે તે માટે જે કોઇ સુરતીનું સાધન કરે તેનું કાર્ય જરૂર સિદ્ધ થાય. માટે સુરતીનું સાધન મેળવવા મનને પુરેપુરું કષ્ટ આપી સ્થિર રાખવાનું છે; મન ગમે ત્યાં ભટક્યા કરે અને ઉપરથી ધ્યાનનો મોટો આડંબર દેખાય તેથી કાંઈ વળે નહીં અને કાર્યસિદ્ધિ થાય નહીં માટે ધ્યાનમાં સુરતીની ખાસ જરૂર છે. જેમ નઠડી દોરડા ઉપર ચાસે છે ત્યારે તેની સુરતી ખાસ દોરડા ઉપરજ હોય છે, અને જેમ પાણીઆરી પાણીનું બેદું માથા ઉપર લઈ બેડા સાથે એક ધ્યાન રાખી ચાસે છે, વળી જેમ બિલાડી ઉદર તરફ એકી નજરે શિકાર માટે જોઈ રહે છે, અને જેમ બંદુક ફેડનાર પોતાનો શ્વાસ રોકી ધીરજથી નિશાન સાથે મખખી, દિદવાન અને પોતાની નજર જોડી દઢ નિશાન તાકે છે તેજ પ્રમાણે જો એક સુરતી લગાડી મનનાં બેઢેમ અને ભ્રમણાઓ દૂર કરી એકાગ્રતાથી ધ્યાન કરવામાં આવે અને આ શરીરમાં હુંજ છું, અને સર્વ ક્રિયા કરનાર હું પોતેજ છું એવું સમજી ધ્યાન કરાય તો જરૂર આત્મજ્ઞાનની સિદ્ધિ પ્રાપ્ત થાય અને છેવટે મોક્ષપદ પમાય, સુરતીમાં આઠલી બધી શક્તિ રહેલી છે. એક જગોએ કહ્યું છે કે ફૂલ પક્ષી સમુદ્ર કિનારે ઈંડાં મુકી જીવારની કાપણી વખતે ગુજરાતમાં આવે છે, તે જનાવર સારસ પક્ષી જેવડું મોટું હોય છે, થોડા વખત સુધી ગુજરાતમાં રહી ચારો ચરે છે પણ તેનું ધ્યાન સમુદ્ર કિનારે મુકેલાં પોતાનાં ઈંડાં તરફ ખેંચાયેલું હોય છે અને તે ધ્યાનના બળથી ગુજરાતમાં રહી પોતાનાં ઈંડાંનું સેવન કરે છે અને ત્યાં બચ્ચાં પેદા થાય છે, આવી સુરતીની મહાન ગહન શક્તિ છે ! માટે બાહ્યો ! ઉપરની તમામ હકીકત ધ્યાનમાં લઈ એક ધ્યાન રાખી ભક્તિ અગર બજન

કરવાથી કાયદો થાય છે. પણ જો ગુરૂ કરીને ભક્તિ કરવામાં આવે તો તમામ ક્રિયાઓ જલદી સિદ્ધ થાય છે.

સર્વે શાસ્ત્રવાળા, તમામ સંત સાધુ પુરૂષો અને મહા યોગીઓ પોતાના યોગના અનુભવ ઉપરથી કહી ગયા છે કે યોગથી* સર્વ રોગ નાશ થાય છે, દેહ શુદ્ધ થાય છે અને ધ્યાનમાં તમામ આત્મસિદ્ધિનાં કામો સફળ થાય છે, માટે આ ઠેકાણે યોગના આઠ અંગની કેટલીક હકીકત આપવાની જરૂર છે. યોગનાં આઠ અંગ છે—૧ યમ, ૨ નિયમ, ૩ આસન, ૪ પ્રાણાયામ, ૫ પ્રત્યાહાર, ૬ ધારણા, ૭ ધ્યાન, અને ૮ સમાધિ. આ આઠે અંગો કેવા પ્રકારનાં છે તે નીચે પ્રમાણે હુંકામાં સમજાવવામાં આવે છે:—

યમોં એટલે તમામ ઈન્દ્રિયોને સ્વાધીન કરી અંતઃકરણમાં સ્થિર થવું; એટલે કે કાષ્ઠપણ પ્રાણીને દુઃખ ન દેવું, સત્ય બોલવું, ચોરી કરવી નહીં, બ્રહ્મચર્ય પાળવું, સર્વ ઉપર દયા રાખવી, કોઈને તિરસ્કાર કે ધિક્કાર કરવો નહીં, મનમાં ક્ષમા રાખી શત્રુનો ગુન્હો માફ કરવો,

* યોગઃ સર્વેવિપદ્વલ્લી ચિતાને પરશુઃ શિતઃ । અમૂલમંત્રતંત્રં કાર્મણં ચ નિર્ઘૃતિશ્રિયઃ ॥ મૂયાંસોડપિ હિ પાપ્માનઃ પ્રલયં યાંતિ યાગતઃ । ચઢવાતાદ્ ઘનઘના ઘનાઘનઘટા દ્વ ॥ ક્ષિણોતિ યોગઃ પાપાનિ ચિરકાલાર્જિતાન્યપિ । પ્રચિતાનિ યથૈષાંસિ ક્ષણાદેવાશુશુક્ષણિઃ ॥ અર્થઃ—યોગ સઘળી આપદાઓ રૂપી વેલાના સમૂહને કાપી નાખવાને તીક્ષ્ણ ધારવાળા કુહાડા સમાન છે તથા મોક્ષરૂપી લક્ષ્મીનું, મૂળ વિનાના મંત્રતંત્રવાળું કામણરૂપ છે ? જેમ ચંદ્ર પવનથી ઘટ વાદળનું દાવાદળ નાશ પામે છે તેમ યોગથી ઘણાં પાપો નાશ પામે છે; જેમ ઘણા કાળથી એકઠાં કરેલાં લાકડાને કાણવારમાં સળ-જેલો અગ્નિ નાશ કરે છે તેવી રીતે યોગ પણ ઘણા કાળથી એકઠાં થયેલાં પાપોનો નાશ કરે છે.

† સર્વં વ્રજેતિ વિજ્ઞાનાદિન્દ્રિયગ્રામસંયમઃ । યમોયમિતિ સંપ્રોક્તોઽમ્શ-સનીયો મુદુર્મુદુઃ ॥ અર્થઃ—તમામ જગત્ બ્રહ્મ છે એવો દૃઢ નિશ્ચય કરી સર્વ ઈન્દ્રિયોને સ્વાધીન કરી હૃદયમાં સ્થિર થવું તેનું નામ યમ કહેવાય છે. અહિંસા સત્યમસ્તેયં વ્રજ્જ્ઞચર્ય ક્ષમા ધૃતિઃ । દયાર્જવં મિતાહારઃ શૌચં ચૈવ યમા દશ ॥ અર્થઃ—યમના દસ પ્રકાર છે:—અહિંસા, સત્ય, ચોરી નહીં કરવી, બ્રહ્મચર્ય, ક્ષમા ધૃતિ, દયા; આર્જવ, મિતાહાર, અને શૌચ.

કંદાપિ અબ્જણતાં અશુભ કામ થઇ જાય તો પશ્ચાતાપ કરી મધિરવું
ધ્યાન ધરવું, સૂક્ષ્મ આહાર કરવો અને પવિત્ર અને શુદ્ધ રહેવું.

નિયમ એટલે મન સાથે અમુક પ્રકારનો કાલકરાર કરવો અને
તે પ્રમાણે ચાલવું તે; અર્થાત્ પુદ્ધિ અને વિચાર સારા રાખવા અને
સારા કામમાં તેમનો ઉપયોગ કરવો; કાન, શરીર, ત્વચા, આંખો,
નાક, જીભ, હાથ, પગ, મોં, એ સર્વેને શુભ માર્ગમાં દોરી સારા કામમાં
ઉપયોગ કરવો. ખાવા પીવા પહેરવા ઝોઢવામાં ઝોઢું મન રાખી
પરિચ્છેદ કરી રાખવો; લોભ નહીં કરતાં સંતોષથી રહેવું, યથાશક્તિ
યુન્યદાન કરવું, સંતપુરૂષોનો સમાગમ કરવો, દુર્જનથી દૂર રહેવું, યથા-
શક્તિ તપ કરવું, ભક્તિ કરવી, નિંદા કરવી નહીં, ગુરુ ઉપર ભાવ
રાખવો, પ્રપંચ કરવો નહીં.

આસન એટલે સમાધિ તથા ધ્યાન કરતી વખતે શરીરના અવ-
યવોને અમુક રીતે ગોઠવીને બેસવું તે. આસનના મુખ્ય ચોરાશી પ્રકાર
છે તેમાં સમાધિ અને ધ્યાન માટે પદ્માસન, સિદ્ધાસન અને વજ્રસન
એ આસનોને ઘણાંજ શ્રેષ્ઠ ગણેલાં છે. પદ્માસનની રીત એવી છે કે
જમણા પગને ડાયા પગની સાથળ ઉપર મુકવો અને ડાયા પગને
જમણા પગની સાથળ ઉપર મુકવો, અને માથાને નમવા ન દેતાં કમર
સીધી ટટાર રાખવી અને બંને હાથોની આંગળીઓ સાથળો ઉપર
પેટની તરફ રહે એવી રીતે ગોઠવવી. સિદ્ધાસનની રીત એવી છે કે
પદ્માસન પ્રમાણે બેસવું અને બંને હાથને પીઠ પાછળ ફેરવીને જમણા
હાથથી જમણા હાથનો અંગુઠો પકડવો અને ડાયા હાથથી ડાયા
હાથનો અંગુઠો પકડવો. વજ્રસનની રીત એવી છે કે જમણા પગની
ઝેડી ઉપર ગુદાનો ભાગ દબાવવો અને ડાયા પગની ઝેડી ઉપર લિંગનો
ભાગ દબાવવો અને શરીર તથા મનને સ્થિર રાખી તીરખુટીમાં
(ત્રિપુટીમાં) ધ્યાન રાખવું.

પ્રાણાયામ? એટલે શરીરમાં રહેલા શ્વાસને અમુક વિધિથી રોકવો,

૧ પ્રાણાયામો ગતિચ્છેદઃ શ્વાસપ્રશ્વાસયોર્મતઃ । રેચકઃ પૂરકશ્ચૈવ
કુંભકશ્ચેતિ સત્રિધા ॥ અર્થઃ—શ્વાસ અને ઉચ્છ્વાસની ગતિને રોકવી તેવું
નામ પ્રાણાયામ; અને રેચક પૂરક અને કુંભક એવા તેના ત્રણ ભેદ છે.

અંદર રાખવો અને બહાર કાઢવો. તે ઉપરથી પ્રાણાયામના ત્રણ ભેદ કરેલા છે— ૧ રેચક, ૨ પૂરક, અને ૩ કુંભક. રેચક^૧ એટલે હળવે હળવે શ્વાસ બહાર કાઢવો, પૂરક^૨ એટલે શ્વાસને અંદર ખેંચવો, અને કુંભક^૩ એટલે મસ્તકમાં શ્વાસને રોકી રાખવો. પ્રાણાયામ કરવાથી હજારો ફાયદા થાય છે. જેવી રીતે ધી ખાવાથી શરીરમાં શક્તિ આવે છે એવી રીતે પ્રાણાયામ કરવાથી લોહી સાફ થઇ તંદુરસ્તી આવે છે, રોગ દૂર થાય છે, આંખોનું તેજ વધે છે, શરીર મજબૂત થાય છે, બુદ્ધિ અને ઉત્તર વધે છે. જેવી રીતે સોનું દેવતાથી સાફ થાય છે તેવી રીતે પ્રાણાયામથી શરીર સાફ ને પવિત્ર થાય છે, ચિત્ત એકાગ્ર થાય છે, અને તેથી પોતાની જાતને જાણી શકાય છે, સર્વે વસ્તુમાં એક આત્મા જણાય છે, અને બ્રહ્મસ્વરૂપ જણાય છે, ભૂત વર્તમાન અને ભવિષ્ય એ રીતે ત્રણ કાળનું જ્ઞાન થાય છે, અને પરમાત્માના સ્વરૂપમાં સમાધિ થાય છે, પાપો બળીને ભસ્મ થઇ જાય છે. પ્રાણાયામ કરતી વખતે શરીરમાં જે પ્રાણવાયુને રોકવામાં આવે છે તે પ્રાણવાયુના દસ પ્રકાર છે— ૧ પ્રાણ, ૨ અપાન, ૩ સમાન, ૪ ઉદાન, ૫ આન, ૬ નાગ, ૭ કૃકલ, ૮ દેવદત્ત, ૯ કૂર્મ, અને ૧૦ ધનંજય. પ્રાણ^૧ વાયુ એ સર્વ વાયુઓની કુચી છે, તેનું સ્થાન માણસના

૧ યત્કોષ્ટાદતિયજ્ઞેન નાસાબ્રહ્મપુરાનનૈઃ । વહિ પ્રક્ષેષણ વાયોઃ સ રેચક इति स्मृतः ॥ અર્થઃ—બહુજ યતથી નાસિકા બ્રહ્મપુરંદ્ર અને મુખથી પેટમાંથી શ્વાસને બહાર કાઢવો તેને રેચક પ્રાણાયામ કહે છે.

૨-૩ સમાક્રમ્ય યદાપાનાત્ પૂરણં સ તુ પૂરકઃ । નાભિપદ્મે સ્થિરી-કૃત્ય રોધનં સ તુ કુંભકઃ ॥ અર્થઃ—બહારના વાયુનું આકર્ષણ કરી એટલે કે બહારના વાયુને ખેંચીને અપાન દ્વાર સુધી પેટમાં ભરવો તેને પૂરક પ્રાણાયામ કહે છે, અને વાયુને નાભિકમળમાં સ્થિર રોકી રાખવો તેને કુંભક પ્રાણાયામ કહે છે.

૪ પ્રાણો નાસાગ્રહૃન્નાભિ પાદાંગુષ્ઠાંતગો હરિત્ । મમાગમપ્રયોગેન તજ્જયો ધારણેન વા ॥ અર્થઃ—પ્રાણવાયુ નાસિકાના અગ્રભાગ પર હૃદયમાં, નાભિમાં તથા પગના અંગુઠાના અગ્રભાગ પર હોય છે અને તે હરિત વર્ણનો હોય છે, અને આવવા જવાના પ્રયોગથી અથવા ધારણ કરવાથી તેનો જય થાય છે.

હૃદયમાં છે, તેનો દેવતા સૂર્ય અથવા વિષ્ણુ છે, અને તેનો રંગ લીલો છે. અપાન^૧ વાયુનું સ્થાન ગુદા છે, તેનો દેવતા ગણપતી છે અને તેનો રંગ કાળો છે. સમાન^૨ વાયુનું સ્થાન નાભિ છે, તેનો રંગ ઘોળો છે, તેનો દેવતા સરસ્વતી છે, અને તેનું કામ સર્વ નસોને રસ આપવાનું છે. ઉદાન^૩ વાયુનું સ્થાન કંઠથી તે મસ્તકના તાળવા સુધી છે. તેનો દેવતા ચંદ્ર છે, વેદાંતી તેનો દેવતા ઇંદ્ર કહે છે અને તેનું કામ તાળવામાંથી અમૃત લઈને સમાન વાયુને પહોંચાડવાનું છે, અને તેનો રંગ લાલ છે. વ્યાન^૪ વાયુનું સ્થાન શરીરની આમડી છે, તેનો દેવતા પવન છે, વેદાંતી તેનો દેવતા આકાશ કહે છે, અને તેનો રંગ ઈંદ્રધનુષના જેવો છે. નાગવાયુનું ઠેકાણું ગળામાં છે. તેનો દેવતા શેખનાગ છે, તેનું કામ ઓડકાર તથા ઉલટી લાવવાનું છે. કૂકલ વાયુનું સ્થાન પેટમાં છે એટલે કે ધ્યાન કરવાની જગ્યાએ રહે છે, તેનો દેવતા અગ્નિ છે,

૧ અપાનઃ કૃષ્ણરુમન્યા પૃષ્ઠવૃષ્ટાંતપાઞ્ચિંગઃ । જેયઃ સ્વસ્થાનયોગેન રેચનાત્પૂરણાન્મુહુઃ ॥ અર્થઃ—અપાન વાયુ કાળા રંગનો હોય છે તથા તે ગળાની પાછળની નાડિઓમાં, ગુદામાં તથા પગના પાછળના ભાગમાં હોય છે અને તે પોતાના સ્થાનના યોગથી રેચક અને પૂરકથી વારંવાર જતી શકાય છે.

૨ શુક્લઃ સમાનોહત્તોમિ સર્વસંધિષ્વવસ્થિતઃ । જેયઃ સ્વસ્થાનયોગેન સકુદ્રેચનપૂરણાત્ ॥ અર્થઃ—સમાનવાયુ સફેદ રંગનો હોય છે, તે હૃદય નાભિ અને સર્વ સંધિસ્થાનોમાં રહેલો હોય છે અને પોતાના સ્થાનના યોગે કરી રેચક અને પૂરકથી વારંવાર જતી શકાય છે.

૩ રક્તાંહત્કંઠતાલ્લઙ્ગ મધ્યમૂર્ધ્નિ ચ સંસ્થિતઃ । ઉદાનોવશ્યતાં નેયો ગત્વાગતિનિયોગતઃ ॥ અર્થઃ—ઉદાન વાયુ લાલ રંગનો હોય છે, તે હૃદયમાં, કંઠમાં, તાળુમાં, બુકુડીના મધ્ય ભાગમાં અને મસ્તકમાં રહેલો છે અને ગમનાગમનના નિયોગથી જતી શકાય છે. ગમનાગમનનિયોગ એટલે નાસિકા-દ્વારાએ ખેંચવાના યોગથી ઉદાનવાયુને હૃદય વીગેરે સ્થાનમાં રોકવો અને ઉપર ચડતો તેને બળથી અટકાવી રાખવો તે.

૪ સર્વત્વગૃત્તિકોવ્યાન્ શક્રકાર્મુકસન્નિમઃ જેતવ્યઃ કુંભકામ્યાસાન્ ત્સંકોચપ્રસૃતિકમાત્ ॥ અર્થઃ—વ્યાન વાયુ ત્વચામાં સર્વ સ્થળે રહેલો છે, તેનો રંગ ઇન્દ્રધનુષના જેવો છે, તેને સંકોચ અને વિસ્તારના ક્રમથી કુંભકના અભ્યાસથી જીતવો.

તેનું કામ પાચન કરવાનું છે. દેવદત્ત વાયુનું સ્થાન છાતીના વચમાં છે, તેનો દેવતા કામદેવ છે, અને તેનું કામ આળસ કામવિકાર, તથા દુધ પેદા કરવાનું છે. કૂર્મ વાયુનું સ્થાન આંખો છે, તેનો દેવતા જ્યોતિ છે, આંખો! ઉઘાડવી તથા મોંચવી એ તેનું કામ છે. ધનંજયનું સ્થાન શરીર છે, તેનો દેવતા ઈશ્વર છે, એનું કામ મૃત્યુ પછી શરીરને કુલાવવાનું છે અને શરીરની સાયે જ રહેવાનું છે. આ પ્રમાણે દસ વાયુ-ઓની ટુંકામાં હકીકત છે. પ્રાણાયામ કરતી વખતે બહુજ શાંતતાથી એસવું અને આંગળીથી નાકનું ડાઘું નસકોરું બંધ કરી જમણા નસ-કોરાથી શ્વાસને અંદર ખેંચવો, અને પછી બંને નસકોરાંને બંધ કરીને મસ્તકમાં શ્વાસને જ્યાં સુધી રોકી શકાય ત્યાં સુધી રોકી રાખવો અને જ્યારે ન રોકી શકાય ત્યારે હળવે હળવે શ્વાસને છોડવો. આવી રીતે શરૂઆતમાં થોડું થોડું કરવું અને પછી ધીમે ધીમે વધતા જવું, અને છેવટે શ્વાસને નાક અને કંઠથી ખેંચવો. પ્રાણાયામ ત્રણ પ્રકારના સમજાવ્યા છે— કનિષ્ઠ, મધ્યમ અને ઉત્તમ. કનિષ્ઠમાં પરસેવો થાય છે, મધ્યમમાં શરીર કંપે છે અને ઉત્તમમાં પ્રાણુ અક્ષરંધ્રમાં જાય છે, અને વિજ-ળીથી અધિક અક્ષજ્યોતિનો પ્રકાશ થાય છે. પ્રાણાયામથી ઘણા મહા-પુરૂષોનાં* કાર્ય સિદ્ધ થયાં છે અને હાલપણુ થાય છે. અન્નમેરવાળા ખાજ સાહેબ પણ તેમની કીર્તિમાં લખે છે કે “ મને પણ પ્રાણા-યામ કરવાથી સિદ્ધિ પ્રાપ્ત થઈ છે. ” વળી શહેર અમદાવાદ પાસેના સરખેજવાળા ગંજ અહમદ સાહેબે પણ પ્રાણાયામથી સિદ્ધિ પ્રાપ્ત થયાનું તેમના બતાવેલા દોહરાનાં નીચે પ્રમાણે કહ્યું છે:—

“ અહમદ પવન શરીરમાં, જન કહો યા જીવ,
જન કહો જનના કહો, એહી જીવ એહી પીવ.
લયસા કમીસ્લહુ પવન હે આર પવનકા રૂપ ના રેખ,
જો તું ચાહે પીયુકો તો અહમદ પવનમે દેખ. ”

* ચલે વાતે ચલં ચિત્તં નિશ્ચલે નિશ્ચલં ભવેત્ । યાગી સ્થાણુ-વમા-પ્રોતિ તતો વાયુ નિરોચયેત્ ॥ અર્થ:—વાયુ ચલાયમાન થવાથી ચિત્ત ચલા-યમાન થાય છે, અને વાયુ સ્થિર થવાથી ચિત્ત સ્થિર થાય છે. તેજ પ્રમાણે ચિત્તના ચલનથી વાયુનું ચલન સમજવું. માટે ચિત્તનો સંપૂર્ણ નિરોધ કરી વાયુ સ્થિર કરવાથી યોગી લોકો લાંબું આયુષ ભોગવી ઐશ્વર્યને મેળવી શકે છે.

આ પ્રમાણે પ્રાણાયામ કરવાથી સર્વ કામ સિદ્ધ થાય છે પરંતુ તેની ક્રિયા બહુજ સંભાળથી કરવાની છે. શ્વાસ રૂંધવાની ક્રિયા હમેશાં ધીમે ધીમે શરૂઆતમાં કરવી અને જેમ જેમ મહાવરો થાય તેમ તેમ વધતા જવું; તેમ કરવાથી એ કામ સારી રીતે ફળ આપે છે. જે વાયુને એકદમ રોકવામાં આવે તો રૂંવાટામાંથી પવન નીકળે છે તેથી શરીરને ઘણું નુકશાન થાય છે અને રોગ પેદા થાય છે માટે ઘણીજ સંભાળથી કામ કરવાનું છે, તેમજ રોકેલો પવન પણ એકદમ કાઢવાથી પેટ વધે છે અને નુકશાન થાય છે માટે ધીમે ધીમે શ્વાસ કાઢવો.

પ્રત્યાહાર* એટલે દરેક સત્તા આત્માની છે એવું મનમાં સમજી ઇન્દ્રિયો અને મનને દરેક વાસનામાંથી દૂર કરી આત્મામાં લીન થવું તે. પ્રત્યાહાર પ્રાપ્ત કરવામાં રૂપ રસ ગંધ શબ્દ સ્પર્શ વીગેરે ઇન્દ્રિયોને સ્થિર કરી જેટલી વાર સુધી શ્વાસને રોકી શકાય તેટલી વાર સુધી રોકી રાખી ધીમે ધીમે નાસિકા દ્વારાએ બહાર કાઢવો, એમ કરી કાન બંધ કરી એકાગ્ર ધ્યાન કરવામાં આવે તો ઘણા ઘણા પ્રકારનાં વાત્સંભળાય છે, તેને અનહદ નાદ કહેવામાં આવે છે અને તેના ખુલાસો આગળ આપવામાં આવ્યો છે. વળી આંખો બંધ કરવાથી આકાશ, તેજ, પાણી, પૃથ્વી, વાયુ એ પાંચ ભૂતના જુદા જુદા રંગો પણ જણાઈ આવે છે.

ધારણા એટલે સુરતીને ધ્યાન કરતી વખતે આત્મસિદ્ધિના કામમાં લીન કરી જ્યોતિસ્વરૂપમાં ઠરાવી રાખવી તે; તેનું સ્થાન આંખોના ઉપર છે.

ધ્યાન એટલે ઇન્દ્રિયો અને મનની ગતિને સ્થિર કરી મનને એકાગ્રતામાં લાવવું તે. ધ્યાન એ સમાધિનું પ્રથમ પગથીયું છે. જેમ જેમ ધ્યાનની એકાગ્રતા વધતી જાય છે તેમ તેમ અહમસ્વરૂપની એકાગ્રતા વધતી જાય છે.

* આત્માનં રચિનં વિદ્ધિ શરીરં રથમંવ તુ । બુદ્ધિન્તુ સારથિં વિદ્ધિ મનઃ પ્રમદમંવ ચ ॥ અર્થ:—આત્માને રથનો સ્વામી નજીવો, શરીરને રથ નજીવો, ઇન્દ્રિયોને અશ્વ નજીવો, અને નિશ્ચયરૂપ બુદ્ધિને ઇન્દ્રિયોને હાંકનાર નજીવો, મનની વૃત્તિને અશ્વને બાંધવાની દોરી નજીવી; એવી રીતે પ્રથમ અભ્યાસ કરનારાઓએ પ્રત્યાહારમાં દૃઢ આગ્રહથી વૃત્તિ રાખવાની છે અને દષ્ટિ સ્થિર થવા માંડી એટલે અભ્યાસીએ ધ્યાન કરવાનો આરંભ કરવો.

સમાધિ એટલે સર્વે વહેમ અને મનની ભ્રમણાઓ ટાળી નાંખીને ધ્યાનમાં બરાબર લીન થઈ પોતાના શરીરને ભૂલી જઈ સુત થઈ જવું તે સમાધિના સાધારણ રીતે એ ભેદ કહ્યા છે, કષ્ટ સમાધિ અને સૂક્ષ્મ સમાધિ. જે સમાધિમાં શરીરને વધારે કષ્ટ પડે છે તેનું નામ કષ્ટ સમાધિ રાખ્યું છે અને જેમાં કષ્ટ ઓછું પડે છે તેનું નામ સૂક્ષ્મ સમાધિ રાખ્યું છે.

હવે થોડી કષ્ટ સમાધિ અને સૂક્ષ્મ સમાધિ તથા ધ્યાન કરવાની રીત સંબંધી થોડું ઘણું લખવામાં આવે છે. સમાધિ સુરતીની બહાર ફેલાયેલી છે, તેને તાણીને પોતાની અંદર ઠરાવીને પોતે પોતામાં સમાઈ જઈને ખીજી સર્વ શુદ્ધિ ભુલી જતી. પદ્માસન કરીને અથવા પલાંડી વાળીને બેસવું, બંને હાથની દસ આંગળીઓથી કાન, નાક, આંખ તથા મોંદું એ રસ્તા બંધ કરવા. પૃથ્વીતત્વ ચાલતો હોય તે વખતે જે સુર વહેતો હોય તે નાસિકાથી ખીજું ઠાલી નસકોઈ બંધ કરીને શ્વાસને ઉપર ખેંચી મગજમાં રોકી રાખવો અને તે નાસિકાને પણ આંગળીથી બંધ કરી સુરતી તીરખુટીમાં રાખીને આત્માનું ધ્યાન કરવું કે હું આત્મા છું. જ્યારે શ્વાસને છોડવો તે વખતે ઘણો હળવો તથા એવો ધીમે ધીમે છોડવો કે કદાપિ નાસિકામાં ફૂલ મુક્યું હોય તો પણ તે નીચે ન પડે; એવો ધીમેથી શ્વાસ મુકી પછી શ્વાસ ઉપર ખેંચવો ત્યારે જોરથી ખેંચવો, અને છોડતી વેળાએ ધીમેથી છોડવો; કદાપિ શ્વાસ છોડતી વખતે જોરથી છોડાય તો પેટ ઘણું વધી જાય છે, આહાર પણ આવા વખતે સૂક્ષ્મ અને અદ્ય લેવો, અને ભર્યા પેટથી સમાધિ કરાય તો રોગ થાય, અને જ્યારે શરીરમાં ગરમી જણાય તો જીવું ૩ લઈને જમણું નસકોઈ એક એ દિવસ બંધ રાખવું, અને જ્યારે શરીરમાં શરદી જણાય ત્યારે ડાઁનું નસકોઈ જીવું ૩થી એક એ દિવસ બંધ રાખવું; એવી સમાધિની રીત છે; તેમાં મહેનત વધારે કરવી જોઈએ, વળી લોકોથી મળવું, મોત્રવું, વાત કરવી, ઉઘવું, ખાવું, પીવું, એ સર્વે ઓછું કરવું જોઈએ; અને જો ગુરૂની પાસે રહી કામ કરવામાં આવે તો બરાબર સિદ્ધ થાય. સમાધિ કરતી વેળાએ કમર તથા ગરદન સીધી રાખીને બેસવું જોઈએ.

હવે સૂક્ષ્મ સમાધિ સંબંધી લખવામાં આવે છે. તેના માટે નિવૃત્તિથી અને ઘણી શાન્તિથી બેસી પોતાના અંતરમાં ધ્યાન લગાવવું

જોઈએ, જેમ કોઈ વસ્તુ ભુલી જવાય તેને યાદ રાખવા માટે સુરતી લગાવાય તેવી રીતે જે કોઈ પોતાના આત્માનું ધ્યાન લગાવે અને ત્યાં સુરતી ઠરાવે અને સુરતીને ત્યાંથી ડગવા દે નહીં, કદાપિ સુરતી ચુકે તો પાછી સુરતીને ખેંચીને ત્યાં લાવે અને પોતાના આત્માનું ધ્યાન કરે કે “હું પરમાત્મા છું, હું સાંભળું છું, હું દેખું છું, હું બોલું છું, હું સમજું છું, એ સર્વે હું કરું છું અને તે હુંજ છું” એવી રીતે ઘણી વાર સુધી ધ્યાન કરે તો તે પોતાને ભુલી જાય અને છેવટે આત્મારૂપ થઈ જાય. જેમકે સમુદ્રમાં મીઠાની પુતળી નાખવાથી તે પુતળી ગળીને પાણી થઈ જાય, વળી જેમ કોઈ પાણીમાં ડુબકી મારે અને ડુબકી મારીને ઉઠે. ઉતરી જાય અને મનમાં જરા પણ ડર નહીં કે હું પાછો શુદ્ધિમાં આવીશ કે નહીં, હું મરી જઈશ કે પાછો આવીશ, એવી ખીક જરા પણ રાખે નહીં, એવી રીતે જે કોઈ પોતે પોતાને ભુલી જાય તે એક કલાકમાં આત્માનું રૂપ બની જાય; અને જેમ જેમ બે કલાક ત્રણ કલાક ચાર કલાક એમ વધતો જાય તેમ તેમ તેની સિદ્ધિ વધતી જાય. એ રીતે સૂક્ષ્મ સમાધિનું ધ્યાન થાય છે.

હવે અનહદનાદના ધ્યાનની રીતિ લખાય છે. બંને હાથની આંગ-ળીઓથી કાન, નાક, આંખ, મુખ બંધ કરીને જે કોઈ બેસે અને મગજમાં અનહદનું જે વાજું વાગે છે તેમાં ધ્યાન લગાવે અને તે ઠેકાણે સુરતી ઠરાવી એવું મનમાં સમજે કે આ વાજું હું સાંભળું છું, એવી રીતે વાજમાં સુરતી લગાડી તેમાં લીન થઈ જાય અને પોતાને ભુલી જાય તો તેની સુરતી દશમા દ્વારે થઈને ઉપર જાય છે, ઉપરની સર્વ લીલા પોતે જુએ છે અને જ્યાં ધારે ત્યાં જાય છે, અને આ બરાબર સિદ્ધ કરવાથી જે કામ કરવું ધારે તે કરે છે; આ થોડી કામ પુરતી સમજીતી આપી છે.

અય ભાઈઓ ! સંસારમાં આવીને આ આત્મસિદ્ધિ કાર્ય કરવું એ સર્વથી શ્રેષ્ઠ છે. પરમેશ્વર સત્ છે, અને તે શુદ્ધિવાળા પુરુષોને આવી રીતે સમજાય છે કે આ સર્વ લીલાનો કરનાર કોઈ છે. કોઈ ઠેકાણે કોઈ ધૂમાડો દેખે તો તે પોતાના મનમાં નિશ્ચયપૂર્વક સમજે છે કે ત્યાં આગ છે; વળી કોઈ ઘર બંધ હોય અને તેમાંથી કોઈ હાંક મારે તો અવાજ સંભળાય છે તો તે નિશ્ચયપૂર્વક સમજાય છે કે ઘરની

અંદર કોઈ આદમી છે; વળી રસ્તામાં કોઈ આદમીનાં પગલાં પડેલાં જાણાય તો તે નિશ્ચયપૂર્વક સમજાય છે કે કોઈ આદમી અહીંથી ગયેલો છે. આવી રીતે ઉપરના જે દાખલા બતાવવામાં આવ્યા છે તે કાંઈ દેખાતા નથી પણ બુદ્ધિથી સમજાય છે કે તે છેજ. એવી રીતે પરમેશ્વર જાહેર દેખાતો નથી પણ તેની નિશાનીઓ સર્વે જોવાથી એવો નિશ્ચય થાય છે કે પરમેશ્વર છેજ. જેમ આત્મા દેખાતો નથી પણ શરીરમાં તેના સર્વ ગુણ તથા ક્રિયા જોતાં આપણને સમજાય છે કે શરીરમાં આત્મા છેજ, અગર શરીરમાં આત્મા ન હોય તો શરીર જડ છે, તે શરીરથી કાંઈ થઈ શકે તેમ નથી, આ સર્વ કામ આત્માનું છે કેમકે પહેલાં ચિત્તમાં આત્માનો ધરાદો થાય છે ત્યારે બુદ્ધિ સમજે છે, તે પછી એ કામનું ધ્યાન થાય છે, અને પછી શરીરમાં શરીરની ઈંદ્રિયોમાં શક્તિ આવે છે, તે પછી તે કામ કરે છે, કદાપિ અંતરમાં આત્માનો ધરાદો ન થાય તો ઈંદ્રિયો સમજે નહીં અને કામ કાંઈ પણ કરી શકે નહીં, ઈંદ્રિયો તો મૂઠા જેવી છે, જડ છે, સર્વ ક્રિયા કરનાર માત્ર આત્માજ છે, અને તે બુદ્ધિબળથી નિશ્ચયપૂર્વક સમજાય છે, તેજ પ્રમાણે આ દુનિયાની તમામ નિશાનીઓ જોતાં નિશ્ચયપૂર્વક સમજાય છે કે પરમેશ્વર છેજ.

મોત શું છે એ પણ જાણવાની જરૂર છે. આત્મજ્ઞાનીઓ કહે છે કે અમોને મોત નથી, અમે મરતા નથી, આ વાત પણ બરાબર છે. જેમ એક ઘરમાં આપણે રહેતા હોઈએ અને તે ખાલી કરી બીજા ઘરમાં જઈએ છીએ તેમ આ દેહમાં રહેલો જીવ આ શરીર છોડી બીજા શરીરમાં જાય છે, એટલે કે જેણે જેવી કરણી કરી હશે તેને તેવી જગા સ્વર્ગમાં અથવા અર્શ (દેવલોક) ના નીચે અથવા ઇન્દ્રોવન (દેવલોક) માં અથવા અજ્ઞાન (નરક) માં મળશે. આત્મા કાંઈ મરતો નથી, “ ઇન્તા ઓલીઆ અક્ષાઈ લા યમુતુના મત્ર વનકેલુના દારોહુમ્ મત્રા દારીન્ ” અર્થ:— “ એ તો નિશ્ચય છે કે જ્ઞાતી લોક મરતા નથી પરંતુ એક ઘરથી બીજા ઘર તરફ જાય છે. ” વળી શમ્સતબ્જેજ કહે છે કે “ ગર બ મીરહ મરકમે મન્ મન્નમીરમ્ હેયગાહ, મરકમે દીગર બયાઅમ્ તાં બરાં બાશમ્ સવાર ” અર્થ:— “ જે મરશે તો મારો ઘોડો મરશે, હું કોઈ વખત મરીશ નહીં, બીજો ઘોડો મળશે તો તેના ઉપર હું સવાર થઈશ. ” આત્માનું શરીરથી

જીવતા પદ્મું એ મોત ગણાય છે. વળી જે જીવતા આદમી છે અને જેમને આત્મજ્ઞાન નથી તેઓ સર્વે જીવતા છતાં મુએલા ખરાબર છે, કારણ કે આત્મા કે જે મરતો નથી અને જે શરીરમાં વાસ કરી રહેલો છે તેનું જ્ઞાન નહીં તો પછી દેહનો શો ઉપયોગ ? આદેહ ધારણ કરી આત્મજ્ઞાન મેળવી જે માણસ પુન્યદાન બાવબક્તિ કરે છે તે લોકો મરણ પછી પણ પૂજ્ય છે અને છેવટે આત્મજ્ઞાન મેળવી મોક્ષપદને પામે છે. જે આપણા શરીરમાં આત્માનો પ્રકાશ છે તેજ પરમાત્મા છે અને આ શરીર પરમેશ્વરની સિદ્ધિ શક્તિ તથા ચમત્કારોનો ભંડાર છે, એમાં સર્વ સિદ્ધિ છે, પરમાત્મા પણ એમાંજ છે, બીજે ઠેકાણે કદી નહીં મળે, પોતાના અંદર પરમેશ્વરને શોધવો જોઈએ કે પોતે પરમેશ્વરજ છે, બીજો નથી. પણ અજ્ઞાનતાને લીધે અજ્ઞાનીઓને બીજોજ ભાસે છે. જેમકે એક સિંહનું નાનું બચ્ચું કોઈએ પકડીને લાવી બકરીઓના ટોળામાં બચ્ચણથી રાખી બકરીઓનું દુધ પાછ તેમની સાથે ફેરવી તેમની સાથે મોડું કર્યું, તો છેવટે તે બચ્ચું બકરીઓના સહવાસથી પોતાની શુદ્ધિ ભુલી જઈ પોતાને બકરી સમાન ગણવા લાગ્યું; એવીજ રીતે અમે પણ અજ્ઞાનીઓની સંગતથી સિંહ બદલાઈ બકરી થઈ પોતાનું સ્વરૂપ ભુલી ગયા છીએ, પણ જ્યારે અમને કોઈ જ્ઞાની ગુરૂ મળે અને આત્મજ્ઞાનનો અનુભવ કરાવે ત્યારે અમારી ભ્રમણા મટી જાય અને અમારા ખરા સ્વરૂપને ઓળખીએ; જેમ કોઈ રાજા હોય અને તે ઉંઘમાં સ્વપ્નમાં જીએ કે હું ગરીબ બિખારી છું, ઘેર ઘેર બિખ માગતો ફરું છું, મારા હાથમાં માટીનું એક પાત્ર છે અને મારા શરીર ઉપર એક લંગોટી શીવાય બીજું વસ્ત્ર પણ નથી, એવી રીતે જેમ રાજા પોતાને સ્વપ્નમાં જીએ છે, તેમ અમે અજ્ઞાનતાના લીધે પોતાને જોઈએ છીએ, પણ જ્યારે તે રાજાને કોઈ ઉંઘમાંથી જગાડે ત્યારે તે પોતાને રાજાજી જીએ અને ખરું સ્વરૂપ જેવી રીતે સમજે એવીજ રીતે જ્યારે અમને ગુરૂ મળે અને અમને જગાડી અમારા અજ્ઞાનરૂપ સ્વપ્નને દૂર કરે ત્યારે અમે અમારા ખરા સ્વરૂપને સમજીએ. વળી જેમ પેલું સિંહનું બચ્ચું પોતાને બકરી સમજતું હતું તે એક દિવસે બકરીઓના સાથે વગડામાં ગયું અને ત્યાં તેને કોઈ સિંહ મળ્યો, ત્યારે સિંહે પેલા સિંહના બચ્ચાને પુછ્યું કે “તું આવો દુબળો કેમ છે !” બચ્ચાએ કહ્યું કે “હું બકરી છું, અને બકરીઓ

સાથે રહું છું, તેમનું દુઃખ પીઉં છું, પણ મારી ભુખ ભાગતી નથી તેથી હું નિર્બળ છું.” ત્યારે સિંહે કહ્યું કે “તું બકરી નથી પણ સિંહ છે, બકરીઓમાં શા માટે રહે છે ? મારી સાથે ચાલ અને જંગલમાં રહે, તું શા માટે ભુખે મરી નિર્બળ થઈ અહીંઆં પડી રહ્યો છે ?” ત્યારે તેણે કહ્યું “હું વનમાં શી રીતે આવું ? હું બકરી છું, માટે મને બીક લાગે છે.” પછી સિંહે જવાબ દીધો “તું બકરી નથી પણ મારા જેવો સિંહ છે, ચાલ મારી સાથે, હું તને તારું સ્વરૂપ બતાવું.” એમ કહી તેને એક કૂવા ઉપર લઈ જઈ ઉભો કર્યો અને કહ્યું કે “આ કૂવામાં તારું સ્વરૂપ બને અને તને જણાશે કે તું મારાજ જેવોજ સિંહ છે.” ત્યારે તે અચ્યું કૂવામાં જોવા લાગ્યું અને જ્યારે પોતાનું સ્વરૂપ પેલા સિંહના જેવું બેયું ત્યારે તે જોરથી સુસવાટા કરવા લાગ્યું અને કૂવો મુકી તેણે વગડાનો રસ્તો લીધો અને બકરીઓનો સંગ છોડ્યો; એવી રીતે અજ્ઞાની લોકોને જ્યારે ખરો જ્ઞાની સદ્ગુરુ મળે છે અને અજ્ઞાનરૂપી પડદો દૂર કરી ખરું આત્મસ્વરૂપ સમજાવે છે ત્યારે માલમ પડે છે કે અમે આત્મરૂપ છીએ, અને સંશય મટી જઈ બકરીપણું દૂર થઈ સિંહ સ્વરૂપ સમજાય છે અને પરિણામે આત્માનું કલ્યાણ થાય છે અને પરમાત્મનાં પેદા થાય છે, આ આત્મજ્ઞતા સ્વાદ પોતેજ સમજી શકે છે, જરા પણ શંકા કહી શકાતો નથી. જેમ કોઈ બોખરો માણસ ગોળ ખાય અને તેનો સ્વાદ કેવો છે તે તે તેજ સમજે છે, વળી જેમ કોઈ અજ્ઞાની સંસારી માણસ સંસારવિલાસના વખતની પળવારની લજ્જતનો ઝાંક પોતેજ સમજી શકે છે અને તે વખતે સર્વ પદાર્થો ભુલી જાય છે તેજ પ્રમાણે જે માણસ પરમાત્માનું દર્શન પામી આત્મજ્ઞતા પામે છે તેનો સ્વાદ તેથી કરોડવાર અધિક છે અને અચ્ચળ છે અને તે સમજાવી શકાતો નથી. જેને તેની પ્રાપ્તિ થાય છે તેજ તે જાણે છે.

ભૂતકાળમાં મોટા મોટા રાજાઓ રાજ કરી ફરીર થઈ ગયા છે અને આત્માનું ધ્યાન ધરી મહા આત્મજ્ઞ થયા છે. શું તેમને કાંઈ યુદ્ધિ નહોતી અને શું તેઓ ઘડેલા હતા કે રાજનું અને સંસારનું સુખ તજી ફરીનીના દુઃખમાં પડ્યા ? નહીં નહીં, એવું ન સમજો. તેઓ મહાયુદ્ધિ-શાળી હતા, તેઓમાં યુદ્ધિ, જ્ઞાન, ધર્મ અને સત્ય એવા મહાબળવાન ગુણો હતા તેથી તેઓ સત્ય માર્ગ શોધી તે માર્ગે અનુસરતા હતા. અજ્ઞાની માણસો સંસારના તુચ્છ સુખને અને માયાને વળગી રહી ખરી

વસ્તુ ભુલી ગયા છે. જેમ નાના બાળક આગળ માટીનાં રમકડાં લાવીને મુકેશી તો તે બાળક હાથમાં પકડી પોતાનાં જેવાં સમજી તે સાથે રમે છે અને તે ઉપર લેખાય છે; અને કદાપિ તે તેની પાસેથી પડાવી લેવામાં આવે તો તે રડવા માંડે છે અને જાણે પોતાની દોલત લુટાઇ ગઇ હોય તેવું તેને દુઃખ થાય છે, પણ તેને રહેવાનું ઘરઆર અગર એવી મીલકત લુટી લેવામાં આવે તો તેથી તેને કાંઇ દુઃખ થતું નથી, એવી રીતે અજ્ઞાની માણસો સંસારની ખોટી માયાને ગ્રહણ કરે છે અને તે જો જરા નાશ પામે છે તો દુઃખી થાય છે, પણ આત્માની દોલત અંધારામાં લુટાઇ જાય છે તો તેની ચિંતા જરા પણ કરતા નથી. ત્યારે અજ્ઞાની અને બાળકની બુદ્ધિમાં શો ફેર ? માટે અય ભાઈઓ ! ગુરૂ કરી આત્મજ્ઞાનદીવો પ્રાપ્ત કરો તમારા અંતરના ધરને સાફ કરો જેથી અજ-વાળું થાય. તમારા ઘરમાં કુતરાં બિલાડાં પેસે છે તો તમે લાકડી લઇ મારવા જાઓ છો અને કાઢી મુકો છો પણ તમારા અંતરરૂપી ઘરમાં દુર્ગુણોરૂપી કુતરાં બિલાડાં પેડાં છે અને પેસે છે અને ઘણાજ બગાડ કરે છે તો પણ તેની કાંઇ તમનં સમજ પડતી નથી. આવી રીતે ક્યાં સુધી અંધારામાં પડી રહેશો ? જાગૃત થાઓ ! હોંશીઆર રહો ! અંતરમાં દાખલ થયેલી ભ્રમણાઓ, દૂડ, કપટ, લાલચ, મોહ, અભિમાન અને અજ્ઞાનને દૂર કરી, જ્ઞાન, દયા, ભાવ, ભક્તિ વીગેરે સદ્ગુણો દાખલ કરી આ મનુષ્યભવ સુધારો અને મોક્ષ પ્રાપ્ત કરો. જેથી રીતે તમે સંસારની માયામાં ચિત્ત રાખો છો તેવું આત્મધ્યાનમાં ચિત્ત રાખો તો મોક્ષ દૂર નથી. ગુરૂ પાસે રહી ધ્યાનની ક્રિયાઓ શીખો અને આત્મધ્યાની બનો.

વ્યવહારી માણસોને વ્યવહારમાં રહી ધ્યાન કરી શકાય છે. જેથી રીતે વેપારીના ઘરમાં અરીણુ અથવા ઝેર ભરેલું હોય અને તે કાંઇ તેનો ઉપયોગ ખાવામાં કરતો નથી અને તેથી તે તથા તેનાં બાળ બચ્ચાં મરતાં નથી, ભલે ઠામ ઠામ ઝેર ખેડેલું હોય પણ તે મરતો નથી પણ ખાવાથીજ મરે, તેમ માયામાં રહી વ્યવહાર જાળવવાથી કાંઇ માયા વળગતી નથી, પણ મનમાં તે મિથ્યા જાણી આત્મસ્વરૂપ સત્ય માની વ્યવહાર ચલાવવામાં આવે તો મોક્ષ પ્રાપ્ત કરી શકાય છે. ઘણા સંત સાધુઓ આ પ્રમાણે વ્યવહારમાં રહી મોક્ષનું સાધન

મેળવી શક્યા છે અને તેમને જરા પણ માયા નડી નથી. વળી જેમ કોઈ વેઠીઆ અગર મજૂરને પકડી તેની પાસે આપણું કામ કરાવીએ તો તે પોતાના મનથી તે વસ્તુ પોતાની સમજતો નથી અને કામ કરે છે. કદાપિ તે વસ્તુ બગડી કુટી કે ભાગી ગઈ તો તે ચિંતા કરતો નથી, કેમકે તે વસ્તુ પોતાની નથી અને કદાપિ તેમાં લાભ મળે તો પણ રાજી થતો નથી, એવી રીતે સંસારી માણસ વ્યવહાર ચલાવી ધન રાખી વેપાર કરે તો તેને કોઈ વસ્તુ નડતી નથી.

ભજન અગર ભક્તિ કરવામાં ભાવની ખાસ જરૂર છે. એક વખતે કોઈ ગવેયો કોઈ મોટા મંદીરમાં ગયો, અંદર દાખલ થતાં કોઈ એક પરમેશ્વરનો ખરો ભક્ત દેવની પ્રાર્થના કરતો સંભળાયો, ભાવના આવેશથી તે ભક્ત ગમે તેમ રાગ ખેંચતો હતો અને હાથથી તાળી પાડતો હતો, આવા તેના રાગથી અને હાથના તાળથી તે ગવૈયાને ઠીક લાગ્યું નહીં તેથી જરા વાર શાંત રહી તે ભક્ત ગાઈ રહ્યો ત્યારે ગવૈયાએ ભક્તને કહ્યું “ હે ભક્તરાજ ! આપ ગાઓ છો તે બરાબર સુરમાં કે તાળમાં નથી; સાંભળો, અમારા સંગીતશાસ્ત્રમાં કહ્યું છે કે “ જેસા હુણ ખીન ખાના એસા તાલ ખીન ગાના. ” આ સાંભળી તે ભક્તે નજર ઉંચી કરી અને ગવૈયાની સામું જોઈ કહ્યું “ ભાઈ ! તમે લુણો છો આપના ગાનશાસ્ત્રમાં કે સંગીતના ગ્રંથોમાં ગમે તે લખ્યું હશે પણ અમારા ભક્ત જનોના ભક્તિશાસ્ત્રમાં તો કહ્યું છે કે “ જેસા ભુખ ખીન ખાના એસા ભાવ ખીન ગાના. ” ભજનમાં ભાવ ન હોય તો પછી સુર કે તાળ સૌ નકામા છે, તાળ અને સુર તે તો ગવૈયા માટે છે અને ભાવ તે ભક્ત માટે છે.” અય ભાઈઓ ! વિચાર કરો કે આ ગવૈયા અને ભક્તના સ્વાલ જવાબના શબ્દોથી આપણને કેવો ખ્યાલ આવે છે ! એ નાની લીટીઓમાંથી કેવી અમુલ્ય નસીહત મળે છે ! જે વખતે આપણને કરકડીને ભુખ લાગી હોય છે તે વખતે ગમે તેવો લુખો પાખો સુકો ખોરાક પણ મીઠો લાગે છે અને ગળે ઉતરે છે પણ જ્યારે ભુખ નથી હોતી ત્યારે ગમે તેવાં સ્વાદીષ્ટ ભોજન આપણા આગળ ધર્યાં હોય છે તો પણ તેમાંનો કોઈ પણ પદાર્થ આપવાનું આપણને મન થતું નથી અને કદાચ પરાણે મોંઢામાં ધાલ-

વાનો પ્રયત્ન કરીએ તો તેથી ઉલટી થાય છે અને પક્વાન તે ઝેર સમાન થાય છે, તેજ પ્રમાણે ભજન કરતી વખતે હૃદયમાં ભાવ હોય છે તો તે ભજન ગમે તે રાગનું હોય અગર તાળમાં કે પદમાં ગમે તેમ તુટતું હોય તો પણ હૃદયના ભાવના ઉભરાના લીધે તેમાં મીઠાશ ઉત્પન્ન થાય છે અને ગાનારને વારંવાર ગાવાની ઉલટ થાય છે માટે ભાવ વિના કદી પણ ભજન અગર ભક્તિમાં સ્વાદરસ ઉત્પન્ન થતો નથી. ઉપરથી ગળું ખેંચી ગાવું તે ભજન ક્યું કહેવાય નહીં, તે તો માત્ર બાળકોનાં ઢીંગલા ઢીંગલીની રમત જેવું છે, એમાં શું રસ અને સ્વાદ આવે? નાની નાની છોડીઓ ઢીંગલા ઢીંગલીને પરણાવી અગર છોડીઓમાંથી કોઇને છોકરાનો પોશાક પેરાવી તેને પરણાવી તેમને સંસાર વિલાસની કીડાઓ કરાવે છે અને પછી પોતે ખુશી થાય છે. હવે આ નાની છોડીઓમાંથી કોઇ મોટી ઉમર લાયક થવાથી પરણી પોતાના સાસરે જઇ પોતાના ખરા પતિને મળી સુખ પામે છે અને પાછી પિયરે આવી પોતાની પ્રથમની સખીઓને મળે છે ત્યારે બધી ભેગી મળી પુછે કે “તું તારા પતિને મળી તેમાં તને શું રસ આનંદ પ્રાપ્ત થયો? આપણે ઢીંગલા ઢીંગલી વીઝેરને પરણાવી ભેગાં સુવાડી આનંદ પામતાં હતાં તેવોજ આનંદ કે કેમ?” ત્યારે તે શર- માઇ ચૂપ બની વિચાર કરવા લાગી કે આ બધી મૂરખીઓને શું જવાબ આપું? પછી પોતે ધીમે રહી બોલી “ક્યાં તે સ્વાદ અને ક્યાં આ સ્વાદ? સાચા ધણીને મળવામાં જે રસ પ્રાપ્ત થાય છે તે કહી શકાતો નથી, જ્યારે તમે સાચા ધણીને મળશો ત્યારે તમે સમજી શકશો.” માટે ભાઈઓ! ભજન અને ભક્તિ એવા પ્રકારની છે. ધણીનાં નામ તો ધણાં છે, સૌ પોતાના ધર્મની રૂઠીને અનુસરીને જુદાં જુદાં નામ લે છે પણ તે નામવાળો કાણ છે, શું છે, તેની શોધ ખોળ અજ્ઞાની માણસો કરતા નથી; માટે પરમેશ્વરને બરાબર ઝોળખી તેના ગુણનું ભજન ગાય તો તેમાં સ્વાદ આવે. પરમેશ્વરને માલકે કદીમ (અનાદિ પરમેશ્વર) કહેવામાં આવે છે, રામ જે સર્વમાં રમી રહ્યો છે અને સર્વમાં વ્યાપક છે તે, સુધી એટલે આત્મજ્ઞાની લોક. કૃષ્ણને લાહુત કહે છે કે જે નૂર પહેલાં જાહેર હતો, સામાન્ય રીતે લાડ અને

પ્યારમાં કહાન પણ કહે છે, એવી રીતે બીજાં નામ પણ છે. કદાપિ એની ટીકા પેઢી દર પેઢી વાંચે તો આવતાં આવતાં છેવટે તેનું મૂળ પોતાના આત્મામાં સમાધ જશે; તે વાસ્તે કહાન પણ એજ આત્માને કહે છે.

આ પ્રસ્તકમાં મેં જે ગરબીઓ લખી છે તે તદ્દન ભક્તિરસની છે, શૃંગારરસની નથી. આત્માને કૃષ્ણ, કહાન, પાતળીયા, સ્યામળીયા, મોહનજી એવા નામથી ઝોળખાવ્યો છે, મનની બ્રમણાઓને ગોપીઓ કહી છે, નદસ એટલે મનને કુખ્જની ઉપમા આપી છે, પાંચ તત્વ અને તેના પચીસ ગુણોને તેની સાથે રહેનાર સખીઓ ગણી છે અને કેટલેક સ્થળે ગોપીઓ ગણી છે. આ બાબતની સંપૂર્ણ ટીકા મેં પાંચ ગરબીઓનું ઉર્દુ ભાષામાં વિવેચન લખ્યું છે તેમાં કરેલી છે તે વાંચવાથી સમજશે, એટલે અત્રે ટુંકામાં જણાવ્યું છે. આવી ગરબીઓ બરાબર સમજવી જોઈએ; દીગલા દીગલીના મિથ્યા લગ્નની માફક ઉપરથી ગાવાથી કાંઈ સાર નથી. સમજી ભાવ રાખી ભક્તિ કરાય તોજ આત્મસિદ્ધિ થાય.

આ શરીરમાં મુખ્ય આત્મા છે અને શરીરમાં રહેલી સર્વ પ્રકારની શક્તિ તેનીજ છે; જ્ઞાન, દયા, હુન્નર, કુદરત, શક્તિ, સિદ્ધિ વીગેરે સર્વે આત્માની અંદરથી પ્રાપ્ત થાય છે, કાંઈ બહારથી લાવવી પડતી નથી. સર્વ વસ્તુઓ આત્મામાંજ સમાયેલી છે. પણ જ્ઞાન થાય તોજ સમજાય. આત્માનું ધ્યાન ધરવાથી આત્મરૂપ બની જાય છે. ઘણા લોકો એવા થઈ ગયા છે કે આગમાં બેસે તો આગ બને, પાણીમાં બેસે તો પાણીરૂપ થાય. જેમ ભમરી કીડાને* લાની પોતાના ઘરમાં મુકે છે અને તેના મસ્તકમાં ત્રિપુટી વચ્ચે ડાંખ મારે છે, તે ડાંખની પીડાથી તે કીડાની સુરતી ભમરી પ્રત્યે લાગી જાય છે અને પોતાને ભુલી જઈ ભમરીના માંહે લીન થઈ જાય છે અને છેવટે કીડો ભમરી થઈ જાય છે, એમ જે કોઈ આત્મધ્યાનમાં લીન થઈ જાય તો તે છેવટે આત્મરૂપ બની જાય છે, અને શરીર નિર્મળ થઈ જાય છે. આ શરીરમાં બીજી વસ્તુ નથી. પાંચ તત્વનું પુતળું બનાવેલું છે, તત્વો બ્રહ્મ-

* ચિદાનંદજી પોતાની બહોતરીના પદમાં કીડા વિષે જણાવે છે કે—
“ સુણકે શબ્દ કીટ ભંગીકો, નિજ તન મનકી શુદ્ધ બિસરાવે,
દેખહુ પ્રકટ ધ્યાનકી મહિમા, સોહી કીટ ભૂગી હો નવે.”

થીજ પેદા થયેલા છે, એટલે સર્વનું મૂળ તપાસતાં સર્વ બ્રહ્મરૂપજ છે.

દુનિયામાં જે જે વસ્તુઓ દેખાય છે તે તે માત્ર જુદાં જુદાં રૂપ છે પણ વસ્તુ આખરે એકજ છે. જેમ એક ધર્તીના દાણો લઈ માટીમાં વાવશો તો પ્રથમ તે કુલી નરમ થઈ ફાટી તેમાંથી ઝાડ રૂપ ધારણ કરે છે, પહેલાં તે દાણો હોતો, હવે તે જે પાંદડાના આકારમાં દેખાય છે, પછી જેમ જેમ તે છોડવો વધે છે તેમ તેમ તેમાંથી પાંદડાં અને ડાળીઓ નીકળે છે, પછી તેમાંથી ઉખી આવે છે અને તેમાં દાણા દેખાય છે. તે સુકાયા પછી લઈ લેવામાં આવે છે અને તે દાણાનો લોટ બનાવી રોટલી વીગેરે ભાતભાતના પદાર્થો બનાવવામાં આવે છે, તે પદાર્થો માણસ ખાય છે અને તે હોજરીમાં થઈ કેટલુંક લોહીરૂપમાં અને કેટલુંક મળરૂપમાં બહાર આવી માટી પવન અગ્નિ વીગેરેમાં ભળી જાય છે. વિચાર કરો કે એક દાણો કેટલાં બધાં રૂપ ધારણ કરી પાછો મૂળ સ્વરૂપમાં મળી ગયો ! એજ પ્રમાણે મનુષ્યની પણ ઉત્પત્તિ છે.

આ ચોપડીમાં લોકોને કાયદો પહોંચાડવા સાથે નેક નૈયતીથી નૂરચક્ષ્મ મીરજાં હયાતખાં નીઝામખાંએ તસ્દી લઈ મારાં કાવ્યોને ઉર્દુમાંથી ગુજરાતીમાં લખી શેઠ મહાસુખભાઈને મદદ આપી છે અને શેઠ મહાસુખભાઈએ તમામ કાવ્ય બરાબર શુદ્ધ કરી તેના ઉપર ટીકા લખી યથાર્થ ભાવાર્થ સમજાવવામાં ખાસ મહેનત અને કાશેશ લીધેલી છે તે માટે તે બંને ભાઈઓને આ પરમાર્થ કાર્ય કરવાના બદલામાં માલેક તેમની વય દોલત અને આબરૂમાં વધારો કરી સુખી રાખે.

અય ભાઈઓ ! મારી યથામતિથી લખેલાં પદ ભજન ગરખી ગઝલ વીગેરે આપ ભાઈઓથી બરાબર સમજી શકાય એ માટે ઉપર પ્રમાણે થોડો ખુત્રાસો લખ્યો છે અને હવે છેવટમાં ભુલ ચુકના માટે આપ સર્વ ભાઈઓની માફી ચાહું છું.

વિસનગર.

સંવત ૧૯૭૧

}

લી. આપનો નત્ર સેવક

કાજી અનવર.

અનુક્રમણિકા.

ભજન સંગ્રહ.

૧ સંતો સત બતલાના રે૦	૧
૨ આત્મ અમર રહુગા રે૦	૨
૩ હમ તો સરભંગી હું રે૦	૩
૪ હમને શાથી કાયા રે૦	૪
૫ સાધુ આત્મ સિદ્ધિ કરો	૫
૬ હમને સદર કીયા તનમેં	૬
૭ હમ તો ગુરૂ બચનકે સંગ	૭
૮ હરકા દેખા દરસન મેં	૮
૯ હરકો હમને પાયા રે૦	૯
૧૦ હમને બ્રહ્મ બિચારા રે૦	૧૦
૧૧ જગતમેં જુક્તિ ફેલાઈ૦	૧૧
૧૨ તેરા ખોજ કીયા તનમેં	૧૨
૧૩ તેરી અકળિત માયા રે૦	૧૪
૧૪ તેરા ભેદ સહી ન્યારા૦	૧૫
૧૫ હમ તો આશક મસ્તાને૦	૧૬
૧૬ કલમા ભલા પઢાયા રે૦	૧૮
૧૭ સાધુ શબ્દ સુનો મેરા૦	૨૦
૧૮ જ્ઞાની ગુરૂ ગુણુ આવે રે૦	૨૧
૧૯ અભિમાન એવું શિદ્ધ કરે૦	૨૨
૨૦ ગુરૂ કરી જ્ઞાન વિચારે૦	૨૩
૨૧ કાયા તારી શાથી વટલાણી૦	૨૫
૨૨ શાથી વટલાણી તારી કાયા૦	૨૬
૨૩ સાધુ અજબ બના એક૦	૨૮
૨૪ ખલકો ખૂબ બનાયો	૨૯
૨૫ સુરત હમારી છેલ છપ્પીલી૦	૩૦
૨૬ બડી ઝડપસેં સભાકે આંદર૦	૩૧
૨૭ નેગકી પહેલે મઢીયાં	૩૧
૨૮ નિશ્ચે સત માનો અલખ૦	૩૪

૨૯ જરા મોતસેં ડર સમજ૦	૪૦
૩૦ મરના હે બેશક સમજ૦	૪૦
૩૧ કયું ગફલત કરતા સમજ૦	૪૧
૩૨ હો નવું હુંશિઆર સમજ૦	૪૨
૩૩ અબ કેસા કરના સમજ૦	૪૨
૩૪ ચહાંકાઈ નહીં તેરા સમજ૦	૪૩
૩૫ કયું રહેતા ગાફલ સમજ૦	૪૩
૩૬ મત હો તું મગરર સમજ૦	૪૪
૩૭ સાંભળોને સંતો સત૦	૪૫
૩૮ આ રે કલજુગના માનવી૦	૪૫
૩૯ કાયા નગરના કોટમાં	૪૬
૪૦ આ રે કલજુગના ખોરમાં	૪૭
૪૧ સાધુ સુણો શબ્દોનો અર્થ૦	૪૭
૪૨ સાધુ ને કોઈ કરશે આ૦	૫૨
૪૩ અગમ ગઢ હાલોને રે૦	૫૪
૪૪ પ્રેમરસ પીઓને રે સંતો૦	૫૫
૪૫ આત્મ જ્ઞાની ધ્યાન કરો	૫૭
૪૬ સાધુ તમે સુરતા શિખર૦	૬૦
૪૭ સાધુ કરો સુખ અનંપા૦	૬૨
૪૮ સાધુ તમે અણીરે અગ્રે૦	૬૩
૪૯ સુણો સર્વે સાધુનાં લક્ષણ૦	૬૫
૫૦ ભજન કરો ભાવે કરી નર૦	૬૭
૫૧ કલજુગ આવ્યો ખોટાં	૬૮
૫૨ સાધુ તમે માયાના લોભી૦	૭૧
૫૩ સંતો તુમ નામ નિરંજન૦	૭૩
૫૪ માલક મેરે મેં હું ગસીબ૦	૭૭
૫૫ માલક મેં તો સખસેં પુરા૦	૭૮
૫૬ માલક સખમેં તું હે૦	૮૧

(ભજન.)

૫૪.

૫૭ અંતર અપના જોળેને૦	૮૩
૫૮ સાધુ કોણુ ઘટડામાં જોલે૦	૮૪
૫૯ સાધુ જોને જોળે છે તે૦	૮૫
૬૦ સાધુ તમે જીવતાં લોનેજ૦	૮૫
૬૧ સાધુ તમે સદ્ગુરુ વશ૦	૮૬
૬૨ સાધુ તમે જોજ હરીનું૦	૮૭

(ભજન.)

૫૪.

૬૩ સાધુ તમે જળમાં રહાછો૦	૮૮
૬૪ હરિજન જ્ઞાન વિચારે રે૦	૮૯
૬૫ સાધુ તમે સુરતા સંભાળો૦	૯૦
૬૬ ગુરૂને મુજકો જ્ઞાન બતાયા૦	૯૧
૬૭ ગુરૂગમ હાથમેં આયા રે૦	૯૨
૬૮ માટી કેરે બગલેમેં બોલતા૦	૯૩

ગરબી સંગ્રહ.

૧ બહાલે વાંસલી વગાડી રે૦	૯૫
૨ આવો આવોને અલબેલા૦	૧૦૮
૩ દીલડાં પિયુજીને દીધાં રે૦	૧૧૩
૪ પ્રેમ પિયુજીથી પીધા રે૦	૧૧૫
૫ મોહન મોરલી વગાડી રે૦	૧૧૮
૬ જ્યોતજ્યોતેપાતળીઆજ૦	૧૨૦
૭ બહાલા પ્રેમ કઠારી રે મને૦	૧૨૧
૮ મોહલેઆવોને મોહનલાલ૦	૧૨૨
૯ મોહું મોહું મોહનના૦	૧૨૨
૧૦ હરિ આવોને આપણે૦	૧૨૩
૧૧ શા માટે રીસાયા મારા૦	૧૨૩
૧૨ વાલમા વાલમા વાલમા રે૦	૧૨૬
૧૩ વાટો જોઈ છું તમારી૦	૧૨૭
૧૪ આવો તો જોઈ હું વારી૦	૧૨૮
૧૫ મારી છે પ્રેમની કઠારી૦	૧૨૯
૧૬ લાગી છે પ્રીતડી તમારી૦	૧૩૦
૧૭ મીઠું નામ છે તમારું૦	૧૩૮
૧૮ સખી હરિ મળવના૦	૧૪૦
૧૯ શું કહું અલખ મહારાજ૦	૧૪૧
૨૦ સખી જ્ઞાનીની વાણી સાર૦	૧૪૨

૨૧ સખી મહાપદની તે વાત૦	૧૪૫
૨૨ સખી પડવે લીધો પંથ૦	૧૪૭
૨૩ પડવે કીધી પ્રિત પિયુના૦	૧૪૮
૨૪ કક્ષા કામ કોધ સર્વે૦	૧૫૦
૨૫ મોહનજી બહાલા મારા૦	૧૫૨
૨૬ સખી કોઈ કંથને સમનલે૦	૧૫૪
૨૭ આવો હરિ ઘેર કુતમ૦	૧૫૫
૨૮ કહોનેસખી શ્યામ વિના૦	૧૫૬
૨૯ કારતકે કંથ સિધાવીયા૦	૧૫૭
૩૦ પહેલાં તો સુન હલું૦	૧૫૮
૩૧ દયાળા ઓરા આવો રે૦	૧૬૦
૩૨ મને દાસી દરસન દેજેરે૦	૧૬૧
૩૩ અલબેલા અળગારહોનેરે૦	૧૬૨
૩૪ ગોવાલણુ ધુંધટ જોલોરે૦	૧૬૨
૩૫ હરિ મારા મોહલે૦	૧૬૩
૩૬ હરિ મારા હૈડામાં૦	૧૬૪
૩૭ હરિ મારા લાવના૦	૧૬૫
૩૮ મોહનતમેશિદનેવિસારો૦	૧૬૬
૩૯ કહું પ્રેમની વાત હું૦	૧૬૭

૫૬ સંગ્રહ.

૧ જોગો જોગો પ્રેમી રમેહી૦	૧૬૯	૩ એસા રે નવશાહ કોન હે૦	૧૭૦
૨ શું રે કહું પ્રેમ વાતડી કોને૦	૧૬૯	૪ સુલેખીયાં મેરી વિનતી૦	૧૭૧

(૫૬.)

૫૫૬.

૫ ધન ધન માલી બાગકે	૧૭૨
૬ સંતો આ સૃષ્ટિ તો અમર	૧૭૩
૭ જગો મેરે પ્યારે રે હઠ	૧૭૬
૮ બાંસરીઆરે અળ મત	૧૭૭
૯ બાલમ મોકો રે તુમ સંગ	૧૭૭
૧૦ સખીરી મોકો રે પિયા	૧૭૮
૧૧ કોહરીઆ રે તું કયું કું	૧૭૯
૧૨ પપૈયા પાપી રે મત લે	૧૭૯
૧૩ હે સજના રે તું મોરી	૧૮૦
૧૪ બાલમ મોકો રે તુમ બિન	૧૮૧
૧૫ તે બનડા રે બનડન	૧૮૨
૧૬ હું તો પિયુ પર મોહી રે	૧૮૨
૧૭ મોરો બાલમ એસો અઘરો	૧૮૩
૧૮ તે હોરી બલકે મોરી	૧૮૪
૧૯ બાલમ મોકો અળ ના	૧૮૪
૨૦ એસો રંગ બનાયો અહમદ	૧૮૫
૨૧ એસા નવશાહ બનાયો	૧૮૬
૨૨ એક બ્રહ્મ એર દિતીયા	૧૮૭

(૫૬.)

૫૫૬.

૨૩ જળ ઉદય અનુભવભાન	૧૮૮
૨૪ આતમ ચીનો આપકો	૧૮૯
૨૫ કયા કહેના હાલ ફકીરકા	૧૯૦
૨૬ દાસ જ્ઞાની જળ ચરે	૧૯૦
૨૭ જ્ઞાની દુનિયા દીનસે હાય	૧૯૧
૨૮ જ્ઞાની મખડી ગંજ થા	૧૯૨
૨૯ જ્ઞાની તેરી ભૂલ હે	૧૯૩
૩૦ મોહનજી મંદીર પધારો	૧૯૬
૩૧ મને મોકો ના સોહાય	૧૯૬
૩૨ મને લાગ્યો થારો નેહ	૧૯૭
૩૩ બિરાજે સ્વામી નાથ હો	૧૯૭
૩૪ પધારો મારા રાજ હો	૧૯૮
૩૫ ભાન કેમ ભૂલ્યો રે	૧૯૯
૩૬ ભાવ કરી ભજ્યે રે	૨૦૦
૩૭ હરિ દયા આણો રે	૨૦૧
૩૮ મન મસ્તાનો રે	૨૦૨
૩૯ જીવ લલચાયો રે	૨૦૪
૪૦ મુરખ માયા માગે રે	૨૦૪
૪૧ સાધુ તમે સમજે રે	૨૦૬

ગઝલ સંગ્રહ.

૧ એક શોખ કરકે અશવા	૨૦૮
૨ કુહ ન થા તળ ગંજ	૨૧૦
૩ કયા કંઠે ગીલા તેરા અય	૨૧૨
૪ લગી આગ સીનેમે અય	૨૧૩
૫ સંભલીયે શમેર મેહકલમે	૨૧૪
૬ દિલ સદા બેચેન હે મુજ	૨૧૬
૭ તેરી ચશમ બદુને અય	૨૧૭
૮ બની હઠા લે અળ તો ચે	૨૨૧
૯ હેમકર બુલકે સનમકી	૨૨૩
૧૦ મુજે જલદીસે દે સાકી તું	૨૨૪
૧૧ તેરે ઈસ્કમે મુજે અય	૨૨૬

૧૨ આહદા પરહેજ તકવા	૨૨૭
૧૩ બાગ દુનિયામે સનમને	૨૨૯
૧૪ ગીરેખાં ચાકકર સેહેરામે	૨૩૦
૧૫ કહાકર દર્દ દિલ રો રો	૨૩૧
૧૬ કયું મીસ્લે કતાં ચાંદકા	૨૩૨
૧૭ ચે રમ્મે મારફત હોતી હે	૨૩૫
૧૮ મેરે દિલમે દિલકા પ્યારા	૨૩૯
૧૯ કર અશવા સનમને	૨૪૦
૨૦ જલવા દીખાકે ચારને	૨૪૧
૨૧ તું હર શેમે અયાં હે ચા	૨૪૧
૨૨ સાતું હર શેદે વીચ આહર	૨૪૨

(ગઝલ.)

પૃષ્ઠ.

૨૩ નાહો અદાસેં સામને મેરેં	૨૪૩
૨૪ જલવા દીખાયા ચારનેં	૨૪૪
૨૫ હમારી અર્જ હે અયં	૨૪૫
૨૬ નિકાળ મોહસેં ઉકા લો	૨૪૬
૨૭ મુજકો હે કામ ખુદાસેં	૨૪૭
૨૮ હીજને તેરે સનમ અખં	૨૪૮
૨૯ અત્તયખ શીકલ હે	૨૪૮
૩૦ તેરે જમ વસ્લકા અયં	૨૪૯
૩૧ રંજ બાતનકા મેરે આહં	૨૫૦
૩૨ હુએ આશક તુમારે હમ	૨૫૧
૩૩ મુસલમાહું ખુદાકો જનતાં	૨૫૨
૩૪ જહાંમેં કબસેં હુવાહે ચેં	૨૫૩
૩૫ લપટકે સોઝાએ પલંગ પરં	૨૫૪
૩૬ આહ મુજસેં નહીં મીલો	૨૫૫
૩૭ તેરેપે હોકે કીદા તુજકો	૨૫૬
૩૮ એ બી ન હુવા વોહ બી	૨૫૭
૩૯ રખોગે કબ તલક મહેજુરં	૨૫૮
૪૦ ઈશકએહમદકા મેરે દિલકો	૨૫૯

(ગઝલ.)

પૃષ્ઠ.

૪૧ મહંમદસેં મેં દિલ લગાયાં	૨૬૦
૪૨ ખ્યારે એહમદ તો મુજેં	૨૬૧
૪૩ હુવે બદનામ તુમસેં દિલ	૨૬૨
૪૪ આશક હું મુખતિલા હું	૨૬૪
૪૫ તુમેં અય અહલે આહરં	૨૬૫
૪૬ ઈશકે સફમુસેં હમ રો	૨૬૬
૪૭ કીજે નઝદ ઇધરકો	૨૬૭
૪૮ તેરી યાદ હમ દિલમેં	૨૬૮
૪૯ હમીં લામકાસેં તોઆયેં	૨૭૦
૫૦ ખવામખવા અબહોગયાં	૨૭૧
૫૧ અહ્લાહુ કર અહ્લાહુ	૨૭૨
૫૨ આઓ ઇધરકો આઓ	૨૭૩
૫૩ નહીં અન્હાં	૨૭૪
૫૪ ફક્ત દુનિયાહી દુનિયાહેં	૨૭૫
૫૫ અયદિલ અગર મદીનેકેં	૨૭૬
૫૬ ખુદાકે વાસ્તે મુખડાં	૨૭૮
૫૭ ખુદાયા તું સત્તારો	૨૮૧
૫૮ યા ઇલાહી તું હે હાદી	૨૮૧

નસીહત સંગ્રહ.

નસીહતનામા ૧:—

મુસ્લેહુલ ઇન્સાન યાને મનુષ્યને

સુધારવા માટે ઉપદેશ.

જુદે જુદે ઝમાનેકે રંગ:—

જીઠકા ઝમાના.	૨૮૩
દગાકા ઝમાના.	૨૮૬
હસદકા ઝમાના.	૨૮૭
ગીળદકા ઝમાના.	૨૮૮
અદાવતકા ઝમાના.	૨૮૯
અમલદારીકા ઝમાના.	૨૯૧
બાઇચોંકી નાઇતેફાકીકાઝમાના.	૨૯૨

ઔરતોંકા ઝમાના.	૨૯૩
મતલબકા ઝમાના.	૨૯૪
મગરૂરીકા ઝમાના.	૨૯૬
બખીલીકા ઝમાના.	૨૯૮
પેસેકી ગુલામીકા ઝમાના.	૩૦૨
ઔરતોંકીગુલામગીરીકાઝમાના.	૩૦૫
દગાબાઝીકા ઝમાના.	૩૦૫
બેપારીચોંકે દગાકા ઝમાના.	૩૦૬
દોસ્તીકા ઝમાના.	૩૦૭
દુશમનીકા ઝમાના.	૩૧૦
નાઇતેફાકીકા ઝમાના.	૩૧૪

બેવફાઈકા ઝમાના.	૩૧૪
બડાઈકા ઝમાના.	૩૧૪
મરુખરીકા ઝમાના.	૩૧૬
બેઈદમીકા ઝમાના.	૩૧૬
લહીલીકા ઝમાના.	૩૧૭
કાઝીકા ઝમાના.	૩૧૮
અનવરકી અર્ઝ.	૩૨૦

નસીહતનામા ૨:—

ફવાએહુલ મુસ્લેમીન—તોહફ
એ ઈમાન યાને મુસલમાનના
ફાયદા માટે ધર્મની બક્ષિસ. ૩૨૨

નસીહતનામા ૩:—

ફવાએહુલ મુસ્લેમીન—તાઝીયાના
એ ઈસ્લામ. યાને મુસલમાનના
ફાયદા માટે ઈસ્લામની ચાલુક. ૩૩૮

પરચુરણ કાવ્ય સંગ્રહ.

માતમ.	પૃષ્ઠ.
૧ શાહે આલી વકાર૦	૩૫૪
૨ હુલેહકો શબગસ્ત ચડાવો૦	૩૫૬
૩ મારા કાસમ જવાન૦	૩૫૭
૪ શાહે શેશન ઝમીર૦	૩૫૮
૫ શાહે કોનો મકાન૦	૩૫૯
૬ સુનો ગમકા કલામ૦	૩૬૧
૭ બાનુકે બેવા બનાઈ૦	૩૬૨
૮ શોશો ફિગાંકા પુકારા૦	૩૬૨
૯ અશ બરીકે સીતાર૦	૩૬૩
૧૦ ફરીઆમે ગમકી સદાહે૦	૩૬૪
૧૧ ગુન્હે નબીકે અમનકે૦	૩૬૫

લેગીનામાં.

૧ લેગી બનકર બકાસે૦	૩૬૭
૨ હમનેલેગીકીસુરત બનાઈ૦	૩૬૯
૩ લેગ હમને હકાયા હે૦	૩૬૯
૪ અબતો હે લેગ હમકો૦	૩૭૦
૫ હમ હો લેગી બને સાહકે૦	૩૭૧

ગઝલો.	પૃષ્ઠ.
૧ રહેમ કર મુજપે૦	૩૭૨
૨ કોઈ આકરકે દીલકો૦	૩૭૪
૩ મરહુબા મરહુબા૦	૩૭૫
૪ હમે કબ તલક૦	૩૭૬

ફારસી ગઝલો.

૧ મમઝૂ પરેશાનમ સાકી૦	૩૭૬
૨ સાકીયા લમ મયે વસ્લ૦	૩૭૭
૩ અઝ મન ચિરા રજ દઈ૦	૩૭૯

સિંધી કાફીઓ.

૧ આ હું નીત મુખકો ડીસાં૦	૩૮૦
૨ આ હું આહયાં વુંહજે૦	૩૮૧
૩ હોમેહસર જેડીમોંમીનાલ૦	૩૮૧
૪ હો મુરકેલ પવેદી માંધ૦	૩૮૨
૫ વું કર જ મુંજ વાર૦	૩૮૨
૬ અરજું સુણ મીયાં અક્લાહ	૩૮૩
૭ તો નબી મદંમદ રખલ૦	૩૮૩
હુઆ યાને આશિય.	૩૮૪
માફી યાને કામા.	૩૮૬
તારીખ ૧, ૨, ૩.	૩૮૮

 કાવ્યસરિતા—વાંચો બાહેર અખર પૃષ્ઠ ૩૬૨.

અનવર કાવ્ય.

ભજન સંગ્રહ.

ભજન ૧.

મેંને મુજે ન જાના છ.^૧

સંતો સત બતલાના રે કે મેંને મુજે ન જાના છ. ટેક.
 નહીં મેં હિંદુ નહીં મુસલમાન નહીં યોગીકા ચેલા રે ભાઈ,
 સખ લોકોસેં મેં હું મીલતા સખસેં રહું એકીલા, સંતો ૦ ૧
 નહીં મેં આદમ નહીં દેવતા તિન લોકસેં^૨ ન્યારા રે ભાઈ,
 કીસીને મેરા અંત ન પાયા મેરા રૂપ અપારા, સંતો ૦ ૨
 નહીં મેં માટી નહીં મેં અગ્નિ નહીં પવન નહીં પાની રે ભાઈ,
 નહીં હે મુજકો કીસીને જાના મુજે તો જાને જ્ઞાની, સંતો ૦ ૩
 નહીં મેં ઉપર નહીં મેં નીચે નહીં જગતકે અંદર રે ભાઈ,
 નહીં હે મેરા ઠામ ઠેકાના નહીં મહેલ ના મંદર, સંતો ૦ ૪
 વહી હે અવલ વહી હે આખર વહી હે ચાવા છાના રે ભાઈ,
 જ્યાં દેખા બહાં વહી વહી હે વહી હે મેંને માના, સંતો ૦ ૫
 ઉસીકો દેખા ઉસીકો પરખા ઉસીકો સમજા છુજા રે ભાઈ,
 ઉસીકા પરછાયા સખ જગ હે ઉસી બિના નહીં દુજા, સંતો ૦ ૬

૧ આ ભજન આત્મસ્વરૂપ સંબંધી છે, આત્મા એજ પરમાત્મા છે.

૨ તિન લોકસેં = સ્વર્ગ, મૃત્યુ અને પાતાળ એ ત્રણ લોકથી.

વહી સો ખેલે વહી ખેલાવે વહી સખ નાચ નચાવે રે ભાઈ,
 વહી સો સખ કુછ કરે કરાવે પરકા નામ બતાવે, સંતો ૦ ૭
 વહી પુરૂષને ભજન બનાયા વહીને મીલકર ગાયા રે ભાઈ,
 વહી પુરૂષ હે સુનનેવાલા જ્ઞાનીને^૧ બતલાયા, સંતો ૦ ૮

ભજન ૨.

કાલસે નહીં મરૂંગા ૭.^૨

આતમ અમર રહુંગા રે કાલસે નહીં મરૂંગા ૭. ટેક.
 પ્રેમ નગરમે^૩ જા ખેડુંગા જ્ઞાનકે ગોલે^૪ મારૂંગા ભાઈ,
 કાલ કોટકા^૫ નાશ કરૂંગા જમકા શીષ ઉતાડું, આતમ ૦ ૧
 પાંચકો માર પચીસકો મારૂં^૬ ગઢ ઉજજડ કર ડાહુંગા ભાઈ,
 અમર નગરકા^૭ રાજા હોકર સ્વર્ગ ભુવન જા મહાહું, આતમ ૦ ૨
 સુરત^૮ નુરતકા^૯ ઘોડા કરકે ગગન મંડળ જા ફેરૂંગા ભાઈ,
 ઓહંગ સોહંગકી^{૧૦} સડક બનાકે સુખમણુ^{૧૧} ગઢ જા ઘેરૂં, આતમ ૦ ૩

૧ રચનાર કાઝી અનવર મીયાંએ કાવ્યના અંતમાં પોતાના નામની સંજ્ઞા તરીકે ધાણા ભાગે ભજન ગરબી અને પદમાં “જ્ઞાની” શબ્દ અને ગરબમાં “અનવર” શબ્દ વાપર્યો છે. આ બાબતનો ખુલાસો રચનારે પોતેજ આગળ ૨૪ મી ગરબીમાં નીચે પ્રમાણે કર્યો છે—

હર જોડી કહે કાઝી અનવર રે, નામ “જ્ઞાની” કવિતાની અંદર રે.

૨ આ ભજન સમાધિનું છે. ૩ પ્રેમનગર=પ્રેમરૂપી નગર. ૪ જ્ઞાનકે ગોલે=જ્ઞાનરૂપી ગોળા. ૫ કાલ કોટકા=કાળરૂપી કિલ્લાના. ૬ પાંચકો માર પચીસકો મારૂં=પાંચ ભૂત અને એક એકના પાંચ પાંચ ગુણ એટલે એકંદર પચીસ ગુણ (વાંચા ઉપોદ્ધાત). ૭ અમરનગર=કપર દર્શાવેલા શત્રુઓને જોણે છતાં છે એવા આત્માનું સ્થાન, સ્વર્ગ. ૮ સુરત=ધ્યાનમાં બેસી દીધે દૃષ્ટિનું મસ્તકમાં જવું. ૯ નુરત=સુરતને ઠરવાનું સ્થાન. ૧૦ ઓહંગ (ઓમ) સોહંગ (સોહ) =શ્વાસોચ્છ્વાસ, અજંપા જપ. ૧૧ સુખમણુ (સુખમ્ણા)=જ્યારે બને નાસિકામાંથી સાથે શ્વાસ નિકળે ત્યારે સુખમ્ણા નાડી કહેવાય છે; જ્યારે આ સ્થળે સ્વર આવે ત્યારે મનને સમાધિ પામી છે.

નામ ઠામકા નાશ કરુંગા જન્મ મરણકો ટાળુંગા ભાઈ,
આપ એકીલા અમર રહુંગા સુનમેં શહેર બસાહું, આતમ ૪
આતમ નામી અમર નગરમેં પ્રજારૂપ હો બોહુંગા ભાઈ,
સંતનકા સેવક હો જ્ઞાની લેહ પ્રજાકા બોહું, આતમ ૫

ભજન ૩.

ચલન સખ ઉલટે ચલીએ જી.^૧

હમ તો સરભંગી^૨ હે રે ચલન સખ ઉલટે ચલીએ જી. ટેક.
બંકનાલ^૩ હે બાટ હમારી ગગન મંડળ જી ચલીએ રે ભાઈ,
ઉડા દરિયા ખ્હોત અંધેરા^૪ વહાં કુદકર પડીએ, હમ તો ૧
અગમ અગોચર ઓર અંધેરા બહાં થોડા દોડાવે રે ભાઈ,
બસ્તીકો^૫ ઉજડ કર ડાલે ઉજડ ફેર બસાવે, હમ તો ૨
ઈંગલા^૬ પિંગલા^૭ અલોપ કરકે સુખમણુ^૮ પૂર બહાવે રે ભાઈ,

૧ આ ભજન સમાધિનું સ્વરૂપ સમજાવે છે. ૨ સરભંગી (સર્વભંગી) = બધામાં મળી જાય તેવો. ૩ બંકનાલ = ત્રિપુટી વચ્ચેનો વક્ર અને બ્રીજીા છદ્દ કે જેમાં થઈને સુરતી દસમા દ્વારે જાય છે. ૪ ઉડા દરિયા ખ્હોત અંધેરા = જ્યારે સુરતી ઉપર ચડે ત્યારે સુન થઈ સર્વે બ્રમણાથી વિરક્ત થવાય તેવી સુન સ્થિતિ. ૫ બસ્તીકો +++ = બ્રમણા રૂપી વસ્તીનો નાશ કરી આત્મ-પ્રકાશની વસ્તી વસાવવી તે. ૬ ઈંગલા (ઇડા) = જ્યારે ડાબી નાસિકામાંથી સ્વર નિકળે ત્યારે ઈડા અથવા ચંદ્ર નાડી પણ કહેવાય છે. ૭ પિંગલા = જ્યારે સ્વર જમણી નાસિકામાંથી નિકળે ત્યારે પિંગલા અથવા સૂર્ય નાડી પણ કહેવાય છે. ૮ સુખમણુ (સુખમ્ણા) = બંને નાસિકામાંથી સાથે શ્વાસ નિકળે તે નાડી; દ્વા વ પિંગલા ચૈવ સુખમ્ણા ચેતિ નાદિકાઃ । શશિ-સૂર્યશિવસ્થાનં વામદક્ષિણમધ્યમાઃ ॥ અર્થાત્ ઈડા ડાબી બાજુની નાડી અને તેનું સ્થાન ચંદ્ર છે, પિંગલા જમણી બાજુની નાડી અને તેનું સ્થાન સૂર્ય છે અને સુખમ્ણા ઉપરની બંને નાડીની મધ્યની નાડી અને તેનું સ્થાન શિવ છે.

શુરૂગમ સોટા હાથમે લેકર ઉલટી ગંગા^૧ તરીએ,^૨ હમ તોં ૩
નાભિ કમલસે નાચ ચલાવે સોહંગ શબ્દ ચિત ધરીએ રે ભાઈ,
સુરત નુરત પર સુરતા રખકે તીરખુટી^૩ તીરથ ધાવે, હમ તોં ૪
મનકી મોજમે આકર જ્ઞાની એસા શબ્દ સુનાવે રે ભાઈ,
મરને ખેલે^૪ હમ મર જાવે^૫ ઓર અમર હો જાવે, હમ તોં ૫

ભજન ૪.

લેદ અંતરકા પાયા ૭.^૬

હમને શોધી કાયા રે લેદ અંતરકા પાયા ૭. ટેક,
એકા એકી ઉનમુની^૭ હોકર સોહંગ શબ્દ રણુકાયા રે ભાઈ,
દંડી^૮ મુંડી^૯ એક મીલાકર નેન નાસિકા લાયા, હમને ૧
બસ્તી^{૧૦} છોડ શિખર^{૧૧} પર આયા અનહદ નાદ જગાયા રે ભાઈ,
અમૃત રસકા પીયા ખ્યાલા તીરખુટી ધ્યાન ધરાયા, હમને ૨
ડુંગર ચડીયા દેખી મઢીયા^{૧૨} જળહળ જ્યોત^{૧૩} જગાયા રે ભાઈ,
શુર અપનેકા ખોજ કીયા તખ અપના રૂપ દિખાયા, હમને ૩
ભવા પ્રકાશ ઓર હુવા ઉભલા અગમ મહેલમે^{૧૪} આયા રે ભાઈ,
અદ્ધર આસન જોગી^{૧૫} ખેઠા નૂર નઝરૂં વરતાયા, હમને ૪
સુરત હમારી સુનમે ખેંચી અવઘટ ઘાટ મીલાયા રે ભાઈ,

૧ ઉલટી ગંગા = સુષુમ્ના સ્વરૂપી ગંગા. ૨ તરીએ = ઉપર ચડીએ.
૩ તીરખુટી (ત્રિપુટી) = બે ભમરના વચ્ચેની જગા. ૪ મરને ખેલે =
આત્માથી દેહ છુટો થાય તે પહેલાં. ૫ હમ મર જાવે = સંસાર તથા શરીર
વીજેરે બ્રમણાનું ભાન ભુલી આત્મસ્વરૂપમાં લીન થઈએ. ૬ આ ભજન
સમાધિનું સ્વરૂપ બતાવે છે. ૭ ઉનમુની = એકદમ શુષ્ક. ૮ દંડી = નાકની દાંડી.
૯ મુંડી = નાકની આળી. ૧૦ બસ્તી = મનની બ્રમણારૂપ વસ્તી. ૧૧ શિખર =
બ્રહ્માંડરૂપ શિખર. ૧૨ મઢીયા = બ્રહ્માનું સ્થાન. ૧૩ જળહળ જ્યોત = આત્મ-
પ્રકાશ. ૧૪ અગમ મહેલમે = સુનમાં. ૧૫ જોગી = આત્મારૂપ જોગી. ૧૬
નૂર = બ્રહ્મપ્રકાશ.

તનકો તોડા મનકો ભેડા ઉલટા આપ સમાયા, હમને૦ ૫
કહેતા જ્ઞાની સુનો મેરે સંતો અગમ પંથ મેં પાયા રે ભાઈ,
આપેસે જબ હમ આપ નિકલ ગયે અલખ પુરૂષ^૧ ઘર આયા, હ૦ ૬

ભજન ૫.

સાધુ આતમ સિદ્ધિ કરો.^૨

સાધુ આતમ સિદ્ધિ કરો સહી સિદ્ધિકો તમ બિસરો. ટેક.
અગ્નિ આવે અગ્નિમેં ન્હાવે અગ્નિમેં કરે પથારી રે ભાઈ,
અગ્નિ હોકર અગ્નિમેં મીલ જાય કીર નિકળે સિદ્ધ ભારી, સાધુ૦ ૧
જલમેં ઘુસકર કોરે નિકળે જલ પર ચલને લાગે રે ભાઈ,
જલમેં જાકર જલ બન જાવે શીર જલમેંસેં જાગે, સાધુ૦ ૨
પવનપે ચાલે પવનપે બેઠે પવન પર અદ્ધર સોવે રે ભાઈ,
પવનમેં મીલકર પવન હો જાવે કીરકર પરગટ હોવે, સાધુ૦ ૩
મીટીમેં મીલકર મીટી હોજાવે મીટી બીચ સમાવે રે ભાઈ,
યહાં સમાવે કહીં જા નિકળે કીર યહાં પર આવે, સાધુ૦ ૪
આકાશમેં જા અલોપ હો જાવે જડ ના રહેવે કાયા રે ભાઈ,
શસ્ત્ર કોઈ ચલે નહીં ઉસ પર તબ બંહો સિદ્ધ કહાયા, સાધુ૦ ૫
એક શરીરકે અનેક બનાવે જ્યાં ધારે બંહાં જાવે રે ભાઈ,
જો કુછ મોસેં બચન નિકાલે ચોહી તુરત હો જાવે, સાધુ૦ ૬
તબ હમ ઉસકો સિદ્ધ બિચારે આર સિદ્ધિ સખ જોટી રે ભાઈ,
દુનિયા બીતર ઢોંગ ચલાવે ખાત બનાવે મોટી, સાધુ૦ ૭
તિન કાલકી^૩ ખાત બતાવે ચૌદ લોકકી^૪ જાને રે ભાઈ,

૧ અલખ પુરૂષ = આત્મા. ૨ મોક્ષનું કાર આત્મસિદ્ધિ છે એ આ ભજનનો સાર છે. વળી આત્મસિદ્ધિવાળો પુરૂષ કોને કહેવો તેનાં પણ લક્ષણ આ ભજનમાં બતાવવામાં આવ્યાં છે. ૩ તિન કાલકી = ભૂત, વર્તમાન અને ભવિષ્ય એ રીતે ત્રણ કાળની. ૪ ચૌદ લોકકી = સાત આકાશના અને સાત પાતાળના મળી ચૌદ લોકની.

અપની કાયા અમર રાખે તખ સિદ્ધિ પરમાને, સાધુ૦ ૮
રિદ્ધિ સિદ્ધિ છોડકે સંતો આત્મજ્ઞાન બિચારો રે ભાઈ,
અપને સ્વરૂપકો આપ પિછાનો ઓર અપના ભવ તારો; સાધુ૦ ૯
જન્મ મરણ શ્રીર નહીં હે સંતો જ્ઞાની કહેતે વાણી રે ભાઈ,
ઇસ પિંજરેસેં? જીસ દિન છૂટે ફીર નહીં આવે પ્રાણી, સાધુ૦ ૧૦

ભજન ૬.

હમને સફર કીયા તનમે.^૨

હમને સફર કીયા તનમેં મીલે જા અલખ નિરંજનસે. ટેક.
શીતળ કુંડમેં ન્હાકર સંતો નિવૃત્તિ ઘર આયે રે ભાઈ,
ધીર ગંભીર ધરી મન અંદર હરસેં ધ્યાન લગાયે, હમને૦ ૧
મન પવનકો બાંધકે સંતો ઘટકે ચોર નિકાલે રે ભાઈ,
ચેતન ચોકી બીડાકે અંદર અગમકે મારગ ચાલે, હમને૦ ૨
સીધા મારગ છોડકે સંતો ઉલટે રસ્તે આયે રે ભાઈ,
તીરખુટી ઘાટપર આકર સંતો આપમેં આપ સમાયે^૩, હમને૦ ૩
સુખમણુ સેજમેં આકર સંતો સુરતી સુનમેં જોડી રે ભાઈ,
પાંચ ઇંદ્રિકો બસ કર લીની તનકી શુદ્ધિ છોડી, હમને૦ ૪
અગમ અગોચર હુંડકે સંતો સુનકે ભીતર આયે રે ભાઈ,
ગંકનાલકે મારગ હોકર ગગન મંડલમેં ધાયે, હમને૦ ૫
મહાસુનમેં હમ જાકર સંતો ધીરે ધીરે ચાલે રે ભાઈ,
પ્રેમ લહેર જળ ચડ ગઈ હમકો સુનસેં પાર નિકાલે, હમને૦ ૬
પિંડ પ્રહ્લાંડકો ફેડકે સંતો અકાશ મારગ દોડે રે ભાઈ,

૧ પિંજરેસેં = શરીરરૂપી પાંજરાથી. ૨ આ ભજન સમાધિ સંબંધી છે અને સમાધિની ક્રિયાને મુસાફરીરૂપે કલ્પના કરી લેખકેત નજીવી છે. ૩ આપમેં આપ સમાયે = બાહ્ય અને અંતર રાગદ્વેષની વૃત્તિઓથી વિરક્ત થઈ એકાગ્રતામાં રહે.

આગે ફીર એક દેખા મેઘાન હમને ખુલે થાડે, હમનેં ૭
 વહાં નખીકી^૧ મીજલસ દેખી હમે અદખસેં આયે રે ભાઈ,
 સહી સહાખાં દેખે ઉસ જા નખીકા દર્શન પાયે, હમનેં ૮
 બહાંસેં હમ ગયે સંગ નખીકે ખીચમેં જન્નત^૨ આઈ રે ભાઈ,
 ખડોત તમાશે દેખે ઉસ જા રૂહાં^૩ ખડોત દિખાઈ, હમનેં ૯
 વહાંસેં પહોંચે અર્શકે^૪ ઉપર નૂર ખડોતસા દેખા રે ભાઈ,
 ઉસે આગે નૂર જાત હે નહીં હે ઉસકા લેખા, હમનેં ૧૦
 વહાં તુરકા શેર સાર હે તરેહ તરેહકા ખાજા રે ભાઈ,
 નૂર અલખકા વહાં દેખાવે એહી ધામ મહારાજ, હમનેં ૧૧
 એ તો ખાત દેખેકી હેગી કહેનેમેં નહીં આવે રે ભાઈ,
 જ્ઞાની જો જીતે મર જાવે બંહા એ રસ્તા પાવે, હમનેં ૧૨

ભજન ૭.

ગગનમેં ચડકર હો ગયે દંગ.^૫

હમ તો ગુરૂ બચનકે સંગ ગગનમેં ચડકર હો ગયે દંગ. ટેક.
 પહેલી સીડી અનહદ^૬ ખાજા તરેહ તરેહકા ખાજા રે ભાઈ,
 એ ખાજા ફીર ખડતે ખડતે જેસા ખાદલ ગાજા, હમ તો ૧
 ઉસ ખાજેમેં રાણુંકાર હે ઘોર ખડોત હે લંખા રે ભાઈ,
 રાણુંકારકે ઉપર હમને દેખા ખડોત અચંખા, હમ તો ૨
 ચંદ્ર સૂરજ ઝોર તારે દેખે બિજલીકા ચમકારા રે ભાઈ,
 ચંદ્રકે ભીતર દેખી મૂરત ઉસકા નૂર અપારા, હમ તો ૩

૧ નખીકી = પેગંબરની. ૨ જન્નત = સ્વર્ગ. ૩ રૂહાં = જીવો. ૪ અર્શકે =
 અલ્લાહના. ૫ આ ભજન સમાધિનું છે. ૬ અનહદ નારદ દસ છે તે નીચે
 પ્રમાણે:—પહેલો ચીણી ચીણી પ્રથમ, બીજો ચીણી ચીણી, ત્રીજો ઘંટનાદ,
 ચોથો રાખનાદ, પાંચમો તંત્રીનાદ, છઠ્ઠો તાલનાદ, સાતમો વેણુનાદ, આ-
 ઠમો ભેરીનાદ, નવમો મૃદંગનાદ, અગે દસમો મેઘનાદ.

ઝોર ખડોતસી મૂરતાં દેખી જળહળ જ્યોત સમાની રે ભાઈ,
 મહા રૂપ મહા સુંદર મુખડા સકળ શરીર નૂરાની, હમ તો ૦ ૪
 ઝોર હમને કુછ એસા દેખા બડા નૂરકા દરિયા રે ભાઈ,
 કોટ ભાન^૧ બહાં શરમા જાવે એસા નૂરસેં ભરીયા, હમ તો ૦ ૫
 ઝોર હમને એક જંગલ દેખા લાલ રંગસેં પૂરા રે ભાઈ,
 ઉસ ભીતર એક મૂરત દેખી બેહદ ઉસકા નૂરા, હમ તો ૦ ૬
 ફીર હમમેં હમ સમા ગયે ઝોર એસા નૂર કુછ દેખા રે ભાઈ,
 ના ઉસકા કુછ નામ કામ હે નહીં રૂપ ના રેખા, હમ તો ૦ ૭
 જો આહે સો ઇસીમેં પાવે એહી ભજન હે ભારી રે ભાઈ,
 અદ્વરૂપ ભી ઇસીમેં હોવે ઇસકી કલા હે ન્યારી, હમ તો ૦ ૮
 આકાશ વાણી ઇસીમેં હોવે ઇસીમેં મુક્તિ જાનો રે ભાઈ,
 સભી દેવતા પાઉં પડે આ ઇસીમેં નિશ્ચે માનો, હમ તો ૦ ૯
 જો કોઈ આપમેં આપ સમાવે બહો એ રસ્તા પાવે રે ભાઈ,
 બિના ગુરૂ એ લેદ કઠન હે મુક્ત નહીં મીલ જાવે, હમ તો ૦ ૧૦
 જાસને એ મારગ હે દેખા ઉસકા લેદ અપારા રે ભાઈ,
 કીસીસેં ઉસકા જીવ મીલે નહીં રહેવે સખસેં ન્યારા, હમ તો ૦ ૧૧
 કીસી જીવકો દુઃખ નહીં દેવે બેઠે ચુપકા છાના રે ભાઈ,
 કોઈ કામમેં ચિત્ત ના લાગે જ્યું મૂરખ નાદાના, હમ તો ૦ ૧૨
 બિના ગુરૂ એ રાહ ન પાવે શાસ્તર ભીતર નાહીં રે ભાઈ,
 એ ખાતાં સખ રહી હે છાની ગુરૂકે હૃદયે માંહી, હમ તો ૦ ૧૩
 ગુરૂ કરે ઝોર ગુરૂકે ઉપર તન મન ધન સખ વારે રે ભાઈ,
 કહેતે જ્ઞાની તભી ગુરૂજી બેડા પાર ઉતારે, હમ તો ૦ ૧૪

૧ કોટ ભાન બહાં શરમા જાવે = કસોટો સૂર્ય પાણુ શરમાઈ જાય અર્થાત્
 અતિશય તેજસ્વી.

ભજન ૮.

સમજકર મગન હુવા મનમે.^૧

હરકા દેખા દરશન મેં સમજકર મગન હુવા મનમે. ટેક.
 જલમેં દેખા સ્થલમેં દેખા દેખા પવન અગનમેં રે ભાઈ,
 કંકર પથ્થર સખમેં દેખા મનવા ભયા મગનમેં, હરકાં ૧
 ઝાડમેં દેખા પાંતમેં દેખા દેખા ફલ ફૂલનમેં રે ભાઈ,
 ઠામ ઠામમેં દરશન પાયા જ્ઞાનરૂપ દરપનમેં, હરકાં ૨
 તમમેં દેખા હમમેં દેખા દેખા સખ પુરૂષનમેં રે ભાઈ,
 કોઈ ઉસી બિન નઝર ન આયા હમકો જગ દરશનમેં, હરકાં ૩
 અકાશ દેખા પતાળ દેખા દેખા સભી ગગનમેં રે ભાઈ,
 તિન લોકમેં ઉસકો દેખા રમતા સખકે તનમેં, હરકાં ૪
 ઉસી બિના કોઈ ચીજ ન દેખી સમુંદર બસ્તી બનમેં રે ભાઈ,
 મોદ ખંડમેં આપ સમાયા તરેહ તરેહકે ફનમેં,^૨ હરકાં ૫
 હરેક જગામેં ઉસકો દેખા નૂર ભયા લોચનમેં^૩ રે ભાઈ,
 ઉસ બિન દુખ કહુ ન દેખા બોલા સત્ય બચન મેં, હરકાં ૬
 ઉસીસેં દોરી લગી હે સખકી ખેંચે સખ કારનમેં રે ભાઈ,
 બાણગર જ્યું પુતલિયુંકા ખેલ કરે લોકનમેં, હરકાં ૭
 કલી અમારા સંગ ન છોડે જગૃત ચોર સુપનમેં^૪ રે ભાઈ,
 આહું ખેર હાઝર હે રહેતા જ્ઞાનીકે ચેતનમેં, હરકાં ૮

ભજન ૯.

હરકો હમને પાયા.^૫

હરકો હમને પાયા રે શુરને જ્ઞાન બતાયા જી. ટેક.
 જળ થળમેં ચોર પવન અગનમેં સાહેબ આપ સમાયા રે ભાઈ,

૧ આ ભજન બ્રહ્મસ્વરૂપ અને બ્રહ્મની સર્વવ્યાપકતા બતાવે છે.
 ૨ ફન = રૂપ. ૩ લોચન = આંખ. ૪ સુપનમેં = સ્વપ્નમાં. ૫ આ ભજન

જ્યાં દેખા બહાં રૂપ ઉસીકા નઝર હમારે આયા, હરકોં ૧
 અકાશ પાયા પતાળ પાયા તિન લોક નિરખાયા રે ભાઈ,
 કંકર પથ્થર સખમેં હમને નૂર નઝરેં વરતાયા, હરકોં ૨
 ઘટમેં પાયા પરઘટ પાયા જ્યાં જ્યાં મનવા ધાયા રે ભાઈ,
 તુમમેં હમમેં સખ લોકોમેં ઝોહી મેરે મન આયા, હરકોં ૩
 હરેક જગામેં ઉસકો પાયા અજળ અજળ રંગ લાયા રે ભાઈ,
 ઉસ બિન હમને કછુ ન પાયા સચ્ચી બાત સુનાયા, હરકોં ૪
 ઉચ્છીસેં દોરી લગી હે સખકી હલચલ ઉન્ને કરાયા રે ભાઈ,
 બાજુગર જયું પુતલિયુંમેં લટકા આપ બતાયા, હરકોં ૫
 ઝાડ પાંત ઓર ફલ ફૂલનમેં ઉસકા લેહ છુપાયા રે ભાઈ,
 જીવ જંત ઓર પશુ પંખીમેં ઝોહી પુરૂષ દરશાયા, હરકોં ૬
 જ્યે કુછ હે સખ બહી હે સંતો હમને ઉસકો પાયા રે ભાઈ,
 ઉસીકો દેખા ઉસીકો પરખા અપના મન સમજાયા, હરકોં ૭
 જ્ઞાનીકો જળ જ્ઞાન હુવા તળ અલખ પુરૂષ દરશાયા રે ભાઈ,
 મનવા પરસન હુઆ હમારા પ્રેમ લહેર ચડ આયા, હરકોં ૮

ભજન ૧૦.

હમારા પંથ હે ન્યારા જી.^૧

હમને બ્રહ્મ બિયારા રે, હમારા પંથ હે ન્યારા જી. ટેક.
 માલા મણુકા હમ નહીં ફેરે પુસ્તક ગ્રંથ બિસારા રે ભાઈ,
 ધામ જાત્રા હમ નહીં જાવે ભટકે નહીં સંસારા, હમને ૧

બ્રહ્મસ્વરૂપનું છે અને તેના લાવાર્થ નીચેના સ્લોકનું મળતો છે:—જલ
 વિષ્ણુઃ સ્થલે વિષ્ણુર્વિષ્ણુઃ પર્વતમસ્તકે । જ્વાલામાલાકુલ વિષ્ણુઃ સર્વ
 વિષ્ણુમયં જગત્ ॥ અર્થાત્ પરબ્રહ્મ પરમાત્મા પરમેશ્વર જળમાં, સ્થળમાં,
 પર્વતમાં, અગ્નિમાં, બ્રહ્માંડમાં વ્યાપક છે, આખું જગત્ બ્રહ્મમય છે.

૧ આ ભજન બ્રહ્મજ્ઞાન સમજાવે છે.

દેવી દેવતા હમ નહીં પૂજે પથરા કૌન બિચારા રે ભાઈ,
 દેવળ મંદિર હમ નહીં જાવે છોડા ઠાકર દ્વારા, હમને૦ ૨
 પૂજા ક્રિયા વ્રત સમાધિ કરતવ^૧ છોડા સારા રે ભાઈ,
 તપ જપ તો હમ કછુ ન કરીએ ભાવ હમારા ચારા,^૨ હમને૦ ૩
 ચિત્ત હમારા જીરસે લાગા ઓહી અમારા પ્યારા રે ભાઈ,
 સુરતા ઉસકે સન્મુખ રખે આનંદ હોય અપારા, હમને૦ ૪
 દિન ઓર રાત મગન હો રહેવે મન મોહન પર વારા રે ભાઈ,
 પ્રેમ પ્યાલે ભર ભર પીવે એ હે કામ હમારા, હમને૦ ૫
 સોહં સિદ્ધ કીયા મન અંદર છોડા સખ વિસ્તારા રે ભાઈ,
 એક બ્રહ્મ ઓર દ્વિતીય નાસ્તિ^૩ એહી શબ્દ લલકારા, હમને૦ ૬
 કલી નહીં હમ કપડે રંગે નહીં મુંડાવનહારા^૪ રે ભાઈ,
 કલી નહીં હમ જટા બડાવે છોડા સખ આચારા,^૫ હમને૦ ૭
 સખ સંસારકે જીડે ઝગડે આવે નહીં નિસ્તારા^૬ રે ભાઈ,
 જ્ઞાન નાવમેં બેઠકે સંતો જ્ઞાનીને ભવ તારા. હમને૦ ૮

ભજન ૧૧.

જગતમેં જુક્તિ ફેલાઈ.*

જગતમેં જુક્તિ ફેલાઈ નિરંજન નિરખો રે ભાઈ. ટેક.
 કહીં હે હિંદુ કહીં મુસલમાન કહીં બંમન કહીં બનીઆ રે ભાઈ,
 કહીં હે ઋષિ કહીં હે મુનિ કહીં હે આપ કસાઈ, જગત૦ ૧

૧ કરતવ (કર્તવ્ય) = કરજ. ૨ ભાવ અમારા ચારા = ભાવ અંજ અમારો
 પ્યારાક. ૩ એક બ્રહ્મ ઓર દ્વિતીય નાસ્તિ = માત્ર એક બ્રહ્મ છે બીજી કંઈ
 નથી. ૪ મુંડાવનહારા = માથું મુંડાવવાવાળા. ૫ આચારા = ધર્મના રીતરીવાજ,
 આચાર. ૬ નિસ્તારા = પાર, છોડા. ૭ આ ભજન આત્મસ્વરૂપ સમજાવે છે.
 દુનિયામાં જીવોનાં જીવંત જીવંત સ્વરૂપ જોવામાં આવે છે પરંતુ તે તમામનો
 જીવંત સુધી વિચાર કરીશું તો આત્માપરમાત્મા સિવાય કંઈ બીજું સમજાવતું નથી.

કહી હે જોગી કહી હે જંગમ કહી હે ભક્તિવાલા રે ભાઈ,
 કહી હે મુખ પર તિલક બનાઈ કહી હે આખ લગાઈ, જગતં ૨
 કહી હે મૂરખ કહી હે પંડિત કહી ગુરૂ કહી ચેલા રે ભાઈ,
 કહી હે કાઝી કહી હે મુદ્દા કહી હે બાંગ સુનાઈ, જગતં ૩
 કહી બાગ હે કહી હે માલી કહી ફૂલ કહી પુદા રે ભાઈ,
 કહી હે પુલપુલ કહી હે ભમરા કહી કોયલ બન આઈ,^૧ જગતં ૪
 કહી ગગન હે કહી હે ચંદર કહી સૂરજ કહી તારે રે ભાઈ,
 કહી હે પૃથ્વી કહી સમુંદર કહી હે મોજ ચડ આઈ, જગતં ૫
 કહી હે કીડી કહી હે હસ્તી કહી નૂર કહી છાયા રે ભાઈ,
 કહી હે હીરા કહી હે મોતી કહી હે જ્યોત લગાઈ, જગતં ૬
 એકસે લેકર લાખ બિચારે નહીં ઉસકા છેડા રે ભાઈ,
 ઘટત ઘટત જખ એક લય^૨ લાગી આગે રાહ ન પાઈ, જગતં ૭
 જીસકે ઉસસે મીલના હોવે સભો ધર્મકો છોડે રે ભાઈ,
 આપકે ચંદર આપ સમાવે એ જ્ઞાનીકે મન ભાચી, જગતં ૮

ભજન ૧૨.

તું આકર છુપા મેરે મનમે.^૩

તેરા જોજ કીયા તનમે તું આકર છુપા મેરે મનમે. ટેક.
 ગોકુલ મથુરા કાશી હુંડા હુંડા બિંદ્રાબનમે રે ભાઈ,
 ગંગા જમુના સરસ્વતી હુંડે દર્શનકે કારણ મેં, તેરાં ૧
 જતિ સતી^૪ સંન્યાસી હુંડે હુંડા સખ પુરૂષનમે રે ભાઈ,
 પંડિતકે પુસ્તકમે હુંડા બ્રહ્માકે સમરનમે, તેરાં ૨
 ધ્યાની હુંડે મુનિ હુંડે તપસીકે આભરનમે^૫ રે ભાઈ,

૧ બન આઈ = બનીને આવી. ૨ લય = ધ્રુવ. ૩ આ ભજન આત્મ-સ્વરૂપ સંબંધી છે. ૪ સતી = સત્ય પુરૂષો. ૫ આભરનમે (આભરણ) = કપડામાં.

ભગત હુંડે ભજનાનંદ હુંડે ભેગીકે આસનમેં, તેરાં ૩
 જંગમ ઓર બેરાગી હુંડે સાધુ ઓર સંતનમેં રે ભાઈ,
 ફકીર હુંડે અતીત હુંડે હુંડા ખટ દર્શનમેં,^૧ તેરાં ૪
 રાગ તાલ ઓર નાચમેં હુંડા હુંડા ગીત ભજનમેં રે ભાઈ,
 કામ ક્રોધ ઓર મોહ ન છુટા ભુલ રહ્યા સખ ધનમેં, તેરાં ૫
 પહાડ હુંડે પર્વત હુંડે હુંડા આડી બનમેં રે ભાઈ,
 પૃથ્વી પર કોઈ ઠોર ન છોડા દેખા નહીં સુપનમેં, તેરાં ૬
 તીરથ જાત્રા સારે હુંડે હુંડા બાગ ચમનમેં રે ભાઈ,
 મંદિર ઓર મસીતાં હુંડી ના દેખા મોહન મેં, તેરાં ૭
 સાત સમુંદર સારે હુંડે લાહુંકી^૨ જ્યોતનમેં રે ભાઈ,
 હીરા પંના માણિક હુંડે મોતીકી માલનમેં, તેરાં ૮
 અકાસ હુંડા પતાલ હુંડા હુંડા સકલ ગગનમેં રે ભાઈ,
 ચંદ્ર સૂરજ ઓર તારે હુંડે કીયા નહીં દર્શન મેં, તેરાં ૯
 બાટ બાટ ઓર ઘાટ ઘાટમેં હુંડ ફીરા હર ફનમેં રે ભાઈ,
 ભેગી બનકર જગ સખ હુંડા જન્મ ગયા બાતનમેં, તેરાં ૧૦
 તપસી બનકર પિંડ સુકાયા તાપા બહોત અગનમેં રે ભાઈ,
 ધ્યાન કીયા પણુ જ્ઞાન બિના તો રહ્યા બાસના મનમેં, તેરાં ૧૧
 જ્ઞાન બિના જ્યુ' બ્રીધલા^૩ ફીરતા સુગંધી કેરી ધુનમેં રે ભાઈ,
 હુંડીમેં કરતુરી ભરકર ભટકત હે બન બનમેં, તેરાં ૧૨
 સદ્ગુરુ પાયા જ્ઞાન બતાયા સમજા એક બચનમેં રે ભાઈ,
 અખંડ જ્યોતકા અજવાલા મેં નિરખ લીયા નેનનમેં, તેરાં ૧૩
 અંતર ખોળા દર્શન પાયા પરખ લીયા ચેતનમેં રે ભાઈ,
 સદ્ગુરુ ચરણે શીષ નમાયા મનમેં હુઆ પરસન મેં, તેરાં ૧૪

૧ ખટ દર્શનમેં (પદ્દર્શન) = ૯ શાસ્ત્રમાં. ૨ લાહુંકી = માણિક રત્ન વિગેરેની. ૩ બ્રીધલા (મૃગ) = હરણ.

સદ્ગુરુને જળ સાન બતાઈ જા બેઠા સુખમણ્ડમે' રે બાઈ,
 પ્રેમ હુઆ ઓર ધ્યાન લગાયા સુરતા પ્હોંચી સુનમે', તેરાં ૧૫
 આપ બિસરકર આપકો દેખા ઉલટ સમાયા તનમે' રે બાઈ,
 બ્રમણા ભાગી સંશય મીટીયા દેખા દિલ દર્પનમે', તેરાં ૧૬
 જયુ' સમશેર હે મ્યાનકે બીતર યુ' માલક હે તનમે', રે બાઈ,
 શરીરમે' સખ ઉસકી શક્તિ સમજા અપને મનમે', તેરાં ૧૭
 મસ્ત બના મે' હું મતવાલા લાલન^૧ કેરે લગનમે' રે બાઈ,
 પ્રેમ પ્યાલે ભર ભર પીતા જ્ઞાની લયા મગનમે', તેરાં ૧૮

ભજન ૧૩.

લેદ કોઇને ન પાયા જી.^૨

તેરી અકળિત^૩ માયા રે લેદ કોઇને ન પાયા જી. ટેક.
 જો સમજ્યા સો હુબા હીવાના જો મૂરખ સો ડહા રે બાઈ,
 તુજસે' મીલીયા સખસે' બીગડા એ કેસા રંગ લાયા? તેરીં ૧
 સત ચલે સો સખકા વેરી^૪ પાખંડી શિર છાયા રે બાઈ,
 જ્ઞાનીકી કોઈ બાત ન માને જુઠે જગત ભરમાયા, તેરીં ૨
 ખરે મારગ કોઈ સંત સિધાવે ખોટે સખ કોઈ ધાયા રે બાઈ,
 નઝરખંધીકા ખેલ જગતમે' તુંને ઠીક બનાયા, તેરીં ૩
 સ્વર્ગ નરક ઓર દેવલોકમે' તું હે આપ સમાયા રે બાઈ,
 તુજ બિન મુજકો તિન લોકમે' કોઈ નઝર નહીં આયા, તેરીં ૪
 મોક્ષ પદારથ તુંહી પાવે સ્વર્ગ બી તુંને પાયા રે બાઈ,
 નરક કુંડમે' આપ સમાવે કેસા લેદ રચાયા, તેરીં ૫

૧ લાલન = પિયુ, માલિક. ૨ આ ભજન પરમાત્માની અકળ માયા
 અને અલેદ સ્વરૂપ સમજાવે છે. ૩ અકળિત = કળી શકાય નહીં તેવી.
 ૪ વેરી = દુશ્મન.

સખકે ઘટમેં તું હે પરગટ તેરી હે સખ માયા રે ભાઇ,
જ્ઞાની તેરા જુના સંગી ફેર મીલનકો આયા, તેરી૦ ૬

ભજન ૧૪.

તેરા લેદ સહી ન્યારા.^૧

તેરા લેદ સહી ન્યારા તેરે બિન નહીં કીસે યારા. ટેક.
કીસીકે તહીં તું કુછ સમજાવે કીસીકે કુછ બતાવે રે ભાઇ,
કીસીકે તહીં કુછ ઓર કહે તું કરતા અપના ધારા, તેરા૦ ૧
એક લાખ ચોખીસ હજાર પેગંબર થે તુજ પ્યારે રે ભાઇ,
કમી જાહે તું જાને પણ સખ સખકે રસ્તે ન્યારે, તેરા૦ ૨
સખસેં છેલ્લે નથી મહમદ તેરી તરફસેં આયે રે ભાઇ,
સખ દીનોકો^૨ મનસુખ^૩ કરકે તેરે હુકમ સુનાયે, તેરા૦ ૩
ચોખીસ તીર્થકર^૪ જૈની હો ગયે ઉનકા ઓર થા ખાસા^૫ રે ભાઇ,
એકસો આઠ અવતાર કહા ગયે ઉનકા જૂઠા તમાશા, તેરા૦ ૪
જ્ઞાની આરફ^૬ ઓર વેહવારી શરધ^૭ સુફી^૮ સાલીક^૯ રે ભાઇ,
તરેહ તરેહકે લેદ કીયે તેં તું હે સખકા માલીક, તેરા૦ ૫
વલીઉકો^{૧૦} કુછ ઓર હી સુખ આશકોકા^{૧૧} રંગ દુબ રે ભાઇ,
જ્ઞાની તેં સખ કીયે તમાશે લેદ કીને ના જુબ,^{૧૨} તેરા૦ ૬

૧ આ ભજન પરમાત્માનાં જૂઠાં જૂઠાં સ્વરૂપ સમજાવી એક પરમા-
ત્માની સમજ બતાવે છે. ૨ દીનોકો = ધર્મોને. ૩ મનસુખ કરકે = બંધ કરી
દઇને, ટાળી નાખીને. ૪ ચોખીસ તીર્થકર જૈની હો ગયે = જૈન ધર્મવાળા-
ઓમાં તેમના ચોવીસ દેવો થઇ ગયા છે જેને તેઓ તીર્થકર કહે છે.
૫ ખાસા = સ્વભાવ. ૬ આરફ = અનુભવવાળો. ૭ શરધ = મુસલમાની ધર્મ
ઉપર ચાલનાર. ૮ સુફી = ત્યાગી. ૯ સાલીક = ફકીરીના રસ્તે ચાલનાર.
૧૦ વલીઉ = એલીઆઓ. ૧૧ આશકો = પ્રેમી જનો. ૧૨ જુબ = સમજાવ્યા.

ભજન ૧૫.

હમ તો આશક મસ્તાને.^૧

હમ તો આશક મસ્તાને,^૨ કીસીકી ખાત ન માને છ. ટેક.
 છવ હમારા પિયુસેં લાગા ઉસીસેં લાઠ લઢાવે રે ભાઈ,
 કલી ભાવ કર પ્રેમ બઢાવે કલી ખફ^૩ હો જાવે, હમ તો ૦ ૧
 દુનિયા લીતર રહે દીવાને કીસે ભેદ ન દેવે રે ભાઈ,
 દિલકે અંદર પ્રેમ પ્રીતસેં નામ પિયાકા લેવે, હમ તો ૦ ૨
 કલી ખુશીસેં મગન હો રહેવે આશ પિયાકી રાખે રે ભાઈ,
 કલી દરશ બિન રહે ઉઠાસી ખહોત નિશાસે નાખે, હમ તો ૦ ૩
 કલી હસે હમ મોજમેં આકે મનસેં ખાતાં કરીએ રે ભાઈ,
 કલી એકીલે બેઠકે રાવે ખોફ^૪ ધણીકા ધરીએ, હમ તો ૦ ૪
 કલી સબુસેં ખોલે ચાલે મીલે જુલે લોકોસેં રે ભાઈ.
 કલી કીસીકી ગરજ ન રાખે ચુપકે રહેવે મોંસેં, હમ તો ૦ ૫
 કલી પેટ ભર ખાવે પીવે આર ખુશીસેં સોવે રે ભાઈ,
 કલી ખ્યાસે^૫ ભૂખે રહેવે નિદ્રાત્યાગી^૬ હોવે, હમ તો ૦ ૬
 કલી દીવાને હોકર ફીરીએ મોંસેં એકીલે બકીએ રે ભાઈ,
 કલી કીસીસેં ખાત ન કરીએ ફક્ત આંખોસેં તકીએ, હમ તો ૦ ૭
 કલી જ્ઞાનસેં ગગન જા ચઢીએ સહેલ વહાંકી કરીએ રે ભાઈ,
 કલી અલમસેં^૭ બેશુદ્ધ હોકર શુદ્ધ અપની ના ધરીએ, હમ તો ૦ ૮
 કલી પિયાસેં સન્મુખ હોકર હર જા^૮ ઉસકો દેખે રે ભાઈ,

૧ આ ભજન આત્મજ્ઞાનનું છે અને તેમાં પરમેશ્વરને પિયા એટલે પ્રતિ-
 પિયુના સ્વરૂપમાં કલ્પના કરી ખરા પ્રેમનાં સ્વરૂપ જણાવ્યાં છે. ૨ આ-
 શકમસ્તાને = ઈશ્વર પ્રત્યે પ્રેમવેદના, સંસારથી વિરક્ત, સંસારી લોકોને તેમની
 રીતભાત ઉલટી અને ગાંઠા જેની લાગે છે, તેઓ અંતરથી આત્મધ્યાનમાં
 તટ્પર હોય છે. ૩ ખફ = ગુસ્સે. ૪ ખોફ = ડર. ૫ ખ્યાસે = તરસ્યા.
 ૬ નિદ્રાત્યાગી = ઉઘ જેણે ત્યાગી છે તેવો. ૭ અલમસેં = ફીકરથી. ૮ હર
 જા = દરેક જગ્યાએ.

કલી નાઝમે^૧ આકર અપને આપ અપનેકો પેખે, હમ તો ૦ ૬
 કલી રંગીલે કલી છળીલે કલી મતવાલે ફીરીએ રે બાઈ,
 કલી ગરીબી કલી ફકીરી લેકર ભૂપર ગીરીએ, હમ તો ૦ ૧૦
 સંસારીસે ખાત ન કરીએ મૈનપણેસે^૨ રહીએ રે બાઈ,
 ખૂરા ભલા જો કોઈ કહે તો ધ્યાન ઉસ પર ન ધરીએ, હમ તો ૦ ૧૧
 રાત દિન હમ મુનિ બનકર ચિત્ત પિયામે ધરીએ રે બાઈ,
 સદા પિયાકે સન્મુખ રહીએ ધ્યાન પિયાકા કરીએ, હમ તો ૦ ૧૨
 પ્રેમ નગરમે પેઠે જબસે ચાલ જગતકા છુટા રે બાઈ,
 જીતના થા શાસ્તરકા બંધન સહી એકદમ છુટા, હમ તો ૦ ૧૩
 જો કોઈ આશક રહે પિયાકા એસી હાલત હોવે રે બાઈ,
 દુનિયા લીતર ચિત્ત ન લાગે અકલ અપનીકો ખોવે, હમ તો ૦ ૧૪
 ઘડી ઘડીમે^૩ રંગ ન્યારે આશકકે બદલાવે રે બાઈ,
 સંસારી એ લોક હમારા કોઈ પાર ના પાવે, હમ તો ૦ ૧૫
 હમ હે આશક હમ સરલંગી હમ ત્યાગી વેરાગી રે બાઈ,
 હમ હે જોગી લગન^૩ હમારી પિયા સંગ હે લાગી, હમ તો ૦ ૧૬
 ભાવ બિના ભક્તિ ન હોવે પ્રેમ પિયા પર રાખો રે બાઈ,
 પ્રેમ બિના પિયા કલી મીલે નહીં સહી પ્રેમ રસ ચાખો, હમ ૦ ૧૭
 તપ જપ ક્રિયા વ્રત સમાધિ ભાવ બિના સખ ખોટી રે બાઈ,
 અંતર લીતર પ્રેમ જો રાખે ઉસકી ખાત હે ખોટી, હમ તો ૦ ૧૮
 સંસારીકે જોગી આગે શીવ ચરણ પર ધરના રે બાઈ,
 કલી જોગીકા અંત ન લેના ભાવસે ભક્તિ કરના, હમ તો ૦ ૧૯
 જ્ઞાની પિયુસે પ્રેમ લગાવો માન બકાઈ છોડો રે બાઈ,
 સખ દુનિયાસે તોડકે જલદી પિયા સંગ દિલ જોડો, હમ તો ૦ ૨૦

૧ નાઝ=ચાળા. ૨ મૈનપણે=ચુપથી. ૩ લગન=એકાગ્ર પ્રીતિ, અતિ પ્રેમ.

લજન ૧૬.

કલમા લલા પઢાયા રે.^૧

કલમા^૨ લલા પઢાયા રે મુસલમાન પાક^૩ બનાયા જી. ટેક.
 કલમે જેસા ઓર પદારથ કહીં નઝર નહીં આયા રે ભાઈ,
 હર હર હમમેં કલમા પઢીયા કલમે રંગ લગાયા, કલમાં ૧
 બિન કલમે કલ^૪ નહીં પડત હે કલમે ધ્યાન લગાયા રે ભાઈ,
 કલમેકો જે જોલકે દેખા કલમેમેં કલ^૫ પાયા, કલમાં ૨
 ઇસ કલમેકી કલકો સંતો બિરલા કોઈ નર પાયા રે ભાઈ,
 જીસને પાયા ઉને છુપાયા વોહી મોક્ષ સિધાયા, કલમાં ૩
 મહા મંત્ર ચે કલમા હેગા આઝમ ઈસ્મ^૬ કહાયા રે ભાઈ,
 ખુદા મીલનકા લેદ હે સારા કલમે બીચ છૂપાયા, કલમાં ૪
 જીસને ઉસકા અર્થ પિછાના જ્ઞાન ઉસીકો આયા રે ભાઈ,
 જીસને કલમા દિલસેં પઢીયા ઉસકો રમસેં^૭ મોલાયા, કલમાં ૫
 કલમેને ઘટ કીયા ઉત્તલા પલમેં પાપ મીટાયા રે ભાઈ,
 પાપ મીટાકર પાક બનાયા દુઃખસેં જીવ છુડાયા, કલમાં ૬
 કલમા કહે સો નરક ન જાવે સચ્ચી ખાત સુનાયા રે ભાઈ,
 એસા કલમા કોઈ ધર્મમેં નઝર નહીં મુજ આયા, કલમાં ૭
 સલી કરામત હે કલમેમેં જે કુછ જીસને ચાહા રે ભાઈ,
 કલમા પઢકર જે કુછ માગા વોહી પદારથ પાયા, કલમાં ૮

૧. આ લજનમાં મુસલમાનના મૂળ મંત્ર કલમાનો મહિમા વર્ણવ્યો છે. કલમા માટે કબીર સાહેબ કહે છે કે—

(દોહરો)—કલમા કહું તો કલ પડે બિન કલમે કલ નાહ,

જે જોલ દેખા કલમેકો તો કલ હે કલમે માંહ.

૨ કલમા=મુસલમાનના ધર્મનેા મૂળ મંત્ર. ૩ પાક=પવિત્ર, શુદ્ધ. ૪ કલ=ચેન, સુખ. ૫ કલ=કળા, કુચી, અનુભવરૂપી કળ. ૬ આઝમ ઈસ્મ=મોહું નામ, મહાપદ. ૭ રમસેં=પરમેશ્વરથી.

રિદ્ધિ સિદ્ધિ^૧ ઓર કરામત દીન^૨ દુનિયાકી માયા રે ભાઈ,
 કલમા પઠકર જીસને માગા ઉસકો રખ પહોંચાયા, કલમા૦ ૯
 યે બાતાં સખ સચ્ચ સુનાઈ બુઠ નહીં મુજ ભાયા રે ભાઈ,
 જો કોઈ ચાહે કરે પારખા મેં તો સચ્ચ બતાયા, કલમા૦ ૧૦
 કલમેકી સખ રચના રચકર સારા જગત બનાયા રે ભાઈ,
 કલમા સખકી જડ હે સંતો ઇસમેં જગત સમાયા, કલમા૦ ૧૧
 વહીં નથી ઓર પીર પેગંબર સખ કોઈ કલમે ધાયા રે ભાઈ,
 કલમે બિન કોઈ મોક્ષ ન પાવે જો ભુલા પસ્તાયા, કલમા૦ ૧૨
 મોક્ષકા મારગ કલમે અંદર જીન દુંડા તીન પાયા રે ભાઈ,
 કલમા હેગા મોક્ષકી કુચી સખકો ભેદ બતાયા, કલમા૦ ૧૩
 ઋષિ તપસી ઓર તીર્થકર જીસને જોગ ઉઠાયા રે ભાઈ,
 જો કલમેકી કલકો પાયા વોહી મોક્ષ સિધાયા, કલમા૦ ૧૪
 ભગત અતીત ઓર જ્ઞાની મુનિ સાધુ સંત કહાયા રે ભાઈ,
 બિન કલમેકી કલકે સંતો કોઈ જ્ઞાન નહીં પાયા, કલમા૦ ૧૫
 ચાર શબ્દકે કલમે^૩ અંદર સારા ભેદ છુપાયા રે ભાઈ,
 યે કુદરતકા બડા તમાશા દરિયા ઘટમેં સમાયા, કલમા૦ ૧૬
 કલમા કહે સો સ્વર્ગમેં જાવે મેં કલમે ચિત લાયા રે ભાઈ,
 મોસેં પઢીયા દિલસેં માના વૈકુંઠ દ્વાર ખુલાયા, કલમા૦ ૧૭
 કેવલજ્ઞાન^૪ કલમેસેં હોવે અગમ સમજમેં આયા રે ભાઈ,
 પાપ પુન્ય દોનું એક કાંટે^૫ કલમા પઠકર લાયા, કલમા૦ ૧૮
 ચારૂં વેદ કલમેકે અંદર ગુફને ખોલ બતાયા રે ભાઈ,
 કહાં તક મેં કલમેકો બખાનું કોઈ પાર નહીં આયા, કલમા૦ ૧૯

૧ રિદ્ધિસિદ્ધિ=ધનદોલત, વૈભવ વિગેરે. ૨ દીન=ધર્મ. ૩ ચાર શબ્દકે કલમે=કલમાના ચાર શબ્દ એટલે એક લા ઇલાહ, ખીન્ને ઇલ્લહ્લાહ, ત્રીન્ને મહંમદ અને ચોથો રસુલ્લહ્લાહ. ૪ કેવલજ્ઞાન=તબુ કળનું જ્ઞાન. ૫ એક કાંટે=સમતોલ.

કલમા પઠ સતગુરુસેં પૂછા ઉસને લેઢ બતાયા રે ભાઈ,
ઈસ કલમેકી કલમેં જ્ઞાની કયા કયા રંગ રચાયા ! કલમાં ૨૦

લજન ૧૭.

સમજકર સફલ કરો ફેરા.^૧

સાધુ સખદ સુનો મેરા સમજકર સફલ કરો ફેરા. ટેક.
સાધુ હમને એક તરવર^૨ દેખા પાંચ ફૂલ^૩ ંહો લાયા રે ભાઈ,
નહીં જમીસેં નહીં અકાશા અચરજ હરકી માયા, સાધું ૧
ઉસ તરવરમેં માલા^૪ હેગા ઉસમેં પંખી^૫ રહેતા રે ભાઈ,
ઉડ ઉડ બેઠે પાંચ ફૂલ પર ખાસ સુગંધી લેતા, સાધું ૨
ઉસ પંખીકે પેટકે અંદર રહેતી હે એક ત્રિયા^૬ રે ભાઈ,
તિન લોજનકા^૭ અહાર હે કરતી નહીં રૂપ નહીં કાયા, સાધું ૩
ઉસ ત્રિયાકો બિના લોગકે રહેતા હે ઓધાના^૮ રે ભાઈ,
બહો પુત્ર^૯ કોઈ જનમે શૂરવીર ઉડ જાવે વેમાના, સાધું ૪
હુંડ નિકાલે પિતા^{૧૦} બહો પુત્ર લોગ કરે તખ માતા રે ભાઈ,
ઈસકા સાંસા^{૧૧} મુજકો હેગા કહે દો મેરે દાતા, સાધું ૫
જો પાયા સો લેઢ બતાવે અંજના કયા જાને રે ભાઈ ?
જ્ઞાની હોય સો સમજે ઉસકો ખાત જ્ઞાનીકી માને, સાધું ૬

૧ ઉલટી વાણી છે, સમાધિ સંબંધી લજન છે. ૨ તરવર=ઝાડ, શરીરરૂપી ઝાડ. ૩ પાંચ ફૂલ=પાંચ ભૂતરૂપી ફૂલ. ૪ માલા=મનરૂપી માળો. ૫ પંખી=જીવરૂપી પક્ષી. ૬ ત્રિયા=ધન્યારૂપી સ્ત્રી. ૭ તિન લોજન=રત્નેશુભ, સત્વશુભ, તમોશુભ એ ત્રણ શુભરૂપી લોજન. ૮ ઓધાના=ગર્ભ. ૯ પુત્ર=સુરતરૂપી પુત્ર. ૧૦ પિતા=પરમેશ્વરરૂપી પિતા. ૧૧ સાંસા=સંશય, શંકા.

ભજન ૧૮.

ગુરૂકા મહિમા કહા ન જાવે.^૧

જ્ઞાની ગુરૂ ગુણ ગાવે રે ગુરૂકા મહિમા કહા ન જાવે જી. ટેક.
 ગુરૂકા મહિમા કહા ન જાવે ગુરૂ ગુણ મહા ભારી રે ભાઈ,
 ગુરૂ હમારા માલક મૌલા ગુરૂકા મેં બિખારી, જ્ઞાની૦ ૧
 ગુરૂસેં ઓર કોઈ બકા ન જાતું જ્ઞાન ગુરૂ મન ધારું રે ભાઈ,
 તન મન ધન કર ગુરૂકો અર્પણુ જીવ ગુરૂ પર વારું, જ્ઞાની૦ ૨
 ગુરૂકી સેવા કરું મેં નિશ દિન^૨ ગુરૂકે ચરણ પખાળું^૩ રે ભાઈ,
 ગુરૂ હુકમકે આધીન^૪ હોકર ખાટ ગુરૂકી ચાલું, જ્ઞાની૦ ૩
 ગુરૂને જો કુછ જ્ઞાન બતાયા મનમેં દહ^૫ કર રાખું રે ભાઈ,
 ગુરૂ બચનકો નિશ્ચે માતું ઓર ન દુભ બાણું; જ્ઞાની૦ ૪
 ગુરૂ પીર મુરશદકો જાતું ઓર ન દુભ કોઈ રે ભાઈ,
 જો ગુરૂ મુજકો જ્ઞાન બતાવે, સતગુરૂ મેરા સોઈ, જ્ઞાની૦ ૫
 ગુરૂકી નાત ઓર જાત ન દેખું ગુરૂકેં દુખું ગુણકો રે ભાઈ,
 જો ગુરૂ રખકો સમજા હોવે ઓર સમજાવે મુજકો, જ્ઞાની૦ ૬
 ગુરૂકે અવગુણ કલો ન દેખું, ઉસમેં મેં કયા જાતું રે ભાઈ,
 અપની બુદ્ધિ ઓછી સમજું ગુરૂ કહે સો માતું, જ્ઞાની૦ ૭
 મડા^૬ જયું હોવે જીતુંકે વશ યું ગુરૂ વશ હો જાઉં રે ભાઈ,
 ચાહે મારે ચા જીતા છોડે મેં સખમેં સુખ પાવું, જ્ઞાની૦ ૮
 જો કુછ કરે હુકમ ગુરૂ મુજ પર ઉસ પર શીવ નમાવું રે ભાઈ,
 ગુરૂસેં કુછ અંતર ન રખું ગુરૂ હાથ ઘેચાવું, જ્ઞાની૦ ૯
 ગુરૂ બિના ગમ કલો ન પાવે નુગરા^૭ મૂઢ બિચારા રે ભાઈ,
 જ્ઞાનીકો જબ સતગુરૂ મીલાયા લેઢ બતાયા સારા, જ્ઞાની૦ ૧૦

૧. આ ભજનમાં ગુરૂની પ્રશંસા કરવામાં આવી છે. ૨ નિશદિન =
 દિન રૂઢિચો, હમેશાં. ૩ ચરણ પખાળું = પગ ધોઈ. ૪ આધીન = તાબે.
 ૫ દહ = ચોકસ. ૬ મડા = મરડું. ૭ નુગરા = ગુરૂ વિનાના.

ભજન ૧૯.

અભિમાન એવું શિદ કરે ?^૧

અભિમાન એવું શિદ કરે ? મૂરખ મન,

અભિમાન એવું શિદ કરે રે હે ભ ?

ટેક.

કામ અને ક્રોધ અભિમાન છે અપારો તને,

મોહ મમતા છે ઘણી ભારી રે હે ભ,

લોભ ને લાલચ અને માયા ઘણી મન માંહે,

કુડ ને કપટ મન ધરે, મૂરખ મન, અભિમાન૦ ૧

શેના પર એટલું તું ફૂલે છે ફેકટીઆ ?

મારી શું ગઈ મતિ તારી રે હે ભ ?

કુમતિનો સંગ કરી જાય છે નરકમાં તું,

ભાન ભુલીને શિદ કરે ? મૂરખ મન, અભિમાન૦ ૨

જાતડી રે જોને તારી ગંદી કાયાની પાપી,

મનમાં તું સમજ બિચારી રે હે ભ,

પિંડ તો બંધાયો તારો પેશાબે કરીને મૂઠ,

પેટમાં ભર્યું છે નર્ક^૨ ખરે, મૂરખ મન, અભિમાન૦ ૩

સ્વભાવ છે તારો અલ્યા કુતરા સરીખો જોને,

ભુખ્યો ભટકે ને ધાખ્યો^૩ સુવે રે હે ભ,ઉઘ ને આહાર^૪ એ તો કામજ છે તારાં પાપી,

ભજન તો કદી નવ કરે, મૂરખ મન, અભિમાન૦ ૪

કુડ ને કપટમાં તે જનમ ગુમાવ્યો પ્રાણી,

ગુરૂ વિના ગમ નહીં પડે રે હે ભ,

ગુરૂ રે મળે તો તને પાપથી છોડાવે પ્રાણી,

^૧ અભિમાન તજવા વિષે આ ભજન છે. ^૨ નર્ક = મળ મૂત્ર વિગેરે.
^૩ ધાખ્યો = ધરાયો. ^૪ આહાર = ખોરાક.

પછી તારો આ ભવ તરે, મૂરખ મન, અભિમાન૦ ૫
 દાસ જ્ઞાની કહે મને સાચો ગુરૂ મળીયો,
 અનુભવ થયો એક વારે રે હે જી,
 જ્ઞાન સમર્થેર લઈ કાળથી લડે છે જ્ઞાની,
 હવે તો તું કદી નહીં મરે, મૂરખ મન, અભિમાન૦ ૬

ભજન ૨૦.

ગુરૂ કરી જ્ઞાન વિચારો.^૧

ગુરૂ કરી જ્ઞાન વિચારો, મૂરખ તમે,
 ગુરૂ કરી જ્ઞાન વિચારો રે હે જી, ટેક.
 નુગરાની વાણી કશું કામ નહીં આવે જોવું
 ગણેડા પર પુસ્તક લાઘ્યું રે હે જી,^૨
 મુખથી રે બોલે તેનું મન અજ્ઞાની તેને
 પાંડિત ન કહીએ નકારો, મૂરખ તમે, ગુરૂ૦ ૧
 ભજન બોલ્યાથી ભવ કદીએ ન તરે એ તો
 ગુરૂ વિના ગમ નહીં પડે રે હે જી,
 રાતરે રૂવે છે પેલાં કુતરાંઓ તેને કદી
 વૈકુંઠ વાસ ન ધારો, મૂરખ તમે, ગુરૂ૦ ૨
 જ્ઞાન કેરા દીવડાને હાથમાં લઈને તમે
 ચાલો સતગુરૂ કેરી ચાલે રે હે જી,
 ગુરૂ કરો તો તમને જ્ઞાન બતાવે ત્યારે
 મુએ તમને મુક્તિનો આરો,^૩ મૂરખ તમે, ગુરૂ૦ ૩

૧ ગુરૂ કરી જ્ઞાન મેળવવા વિષે આ ભજન છે. ૨ જેમ ગણેડા ઉપર ભરેલું પુસ્તક નકારું છે તેમ ગુરૂ વિનાના વિદ્વાનની વિદ્યા નકારી છે. ૩ મુક્તિનો આરો = મોક્ષનો કિનારો, સંસારરૂપી સમુદ્રનો મુક્તિરૂપી આરો.

નુગરાના જેવો કોઈ બીજો નથી પાપી એ તો
 દુષ્ટમાં દુષ્ટ નકારો રે હે જી,
 હરિ મળવાનું તેને જ્ઞાનજ ન હોય એવો,
 નુગરાના ઘટમાં અંધારો, મૂરખ તમે, ગુરૂં ૪
 ભજન તો ગાય ઘણા તુરી તરગાળા અને
 ઘાંચી મોચી તાઈ ને તંબોળી રે હે જી,
 ભજન ગાયાથી કોઈ ભગત ન હોય એ તો
 ભક્તિનો લેદ છે ન્યારો, મૂરખ તમે, ગુરૂં ૫
 ગુરૂ કરો તો સર્વે ભ્રમણાઓ^૧ ભાગે અને
 સંશય સર્વે ટાળે રે હે જી,
 જ્ઞાન ગંગામાં મન ધુવો તમારું પછી
 દેખો તમે બ્રહ્મ ઝળકારો, મૂરખ તમે, ગુરૂં ૬
 અગમ છે પંથ ઘણો અન્નાણ્યો મારગ તમે
 ભોંભિયા વિના તો નવ હાલો^૨ રે હે જી,
 ભુલા પડીને તમે ફરશો ભટકતા ને
 મનખો^૩ બગડશે તમારો, મૂરખ તમે, ગુરૂં ૭
 જ્ઞાની કહે ગુરૂ પર તન મન વારો અને
 ધન હોલત સર્વે વારો રે હે જી,
 ચરણ પખાળી^૪ નિત્ય ચરણામૃત^૫ લેજો તમે
 ભાવે કરી આરતી ઉતારો, મૂરખ તમે, ગુરૂં ૮

૧ ભ્રમણાઓ = ધર્મ સંબંધી મનના જુદા જુદા વહેમો. ૨ હાલો =
 ચાલો. ૩ મનખો = જીવતર. ૪ ચરણ પખાળી = પગ ધોઈને. ૫ ચરણામૃત =
 પગ ધોયેલું પાણી, તે પાણી પવિત્ર ગણેલું હોવાથી અમૃત તરીકે ગણાય છે.

ભજન ૨૧.

કાયા તારી શાથી વટલાણી ?^૧

કાયા તારી શાથી વટલાણી ? મૂરખ મન,

કાયા તારી શાથી વટલાણી રે હે જી ?

ટેક.

પાંચ તત્વની કાયા બની તારી પ્રાણી,

તેના માંહી ચેતન આબ્યો રે હે જી,

ચેતન કાયાને કથું વટાલ ન હોય એ તો

ઢઢ ભંગીઆનું પીયે પાણી, મૂરખ મન, કાયા તારીં ૧

જે રે વસ્તુની તારી કાયા બંધાણી પ્રાણી

ઢઢ ભંગીઆની કાયા તેવી રે હે જી,

ચેતન તો સર્વેનો એકજ રૂપ છે,

તેમાં તેં જૂઠાઈ શાની જાણી ? મૂરખ મન, કાયા તારીં ૨

જ્યાંથી તું આબ્યો ત્યાંથી સર્વે લોકો આબ્યા,

સૌનું જન્મ મરણ એક બાતે રે હે જી,

શરીરનો ઘાટ સૌનો એકજ સરીખો,

સરખાં હાથ પગ મુખ વાણી, મૂરખ મન, કાયા તારીં ૩

૧ આ અને આ પછીનું ભજન અભેદ સ્વરૂપ સમજવે છે, જ્ઞાતિ તથા જાતિભેદના ખંડનનો ભાસ કરાવે છે, પરંતુ આ ભજન વ્યવહારના પંથે ચાલનાર માણસ માટે નથી, ઉલ્લેખ આથી તેઓ અવળા રસ્તે દોરવાઈ ‘અતો બ્રહ્મ તતો બ્રહ્મ’ જેવા બની પોતાનો ભવ ખરાબ કરે છે; વ્યવહારી સંસારી લોકોને તો સદ્ગતિ માટે વ્યવહારમાં રહી પોતાના ધર્મના નિયમોને અનુસરી ધર્મક્રિયા કરવાની છે; જે માણસો અંતરમાં તદન વિરક્ત થઈ ગયા છે, સર્વને સરખા માને છે, દુનિયાની દરકાર કર્યા શિવાય આત્મધ્યાનમાં તક્ષીન રહે છે અને પોતાના આત્માને જ પરમાત્મા માની અખંડ અભેદ આનંદમાં મહાલે છે તેવા ઉચ્ચ અધિકારે પહોંચેલા માણસ માટે જ આ ભજન છે; વ્યવહારી સંસારી જનો માટે નથી જ એ ખાસ સમજવું.

ખાવાના કાજે છે સૌને માટીના પદાર્થ સૌ,
 માટીથી થયું ને માટી થાશે રે હે જી,
 પાંચ તત્વ વિના બીજું ક્યાંથી આવ્યું એ તો ?
 સર્વે વસ્તુ એક પરમાણ્વી, મૂરખ મન, કાયા તારીં ૪
 આ રે કાયામાં તારી શું રે બગડયું છે પ્રાણી ?
 ઘટયું ને વધ્યું તો કાંઈ નથી રે હે જી,
 મન બગડ્યાથી સર્વે સંસાર બગડ્યો,
 શંકા તારા મનમાં ભરાણ્વી, મૂરખ મન, કાયા તારીં ૫
 જે જે વસ્તુ જુએ તેને તાઁ અંગ જોજો પ્રાણી,
 તેમાં ને તારામાં ભિન્ન નથી રે હે જી,
 એક બ્રહ્મ એર દ્વિતીયા નાસ્તિ છે પ્રાણી,
 જ્ઞાની તણી વાણી છે વખાણ્વી, મૂરખ મન, કાયા તારીં ૬

ભજન ૨૨.

શાથી વટલાણ્વી તારી કાયા ?

શાથી વટલાણ્વી તારી કાયા ? મૂરખ મન,
 શાથી વટલે છે તારી કાયા રે હે જી ? ટેક.
 આ રે બ્રહ્મ કાયા તારી શુદ્ધ ક્યાંથી આવી એ તો
 અશુદ્ધ છે જેવો ઢંડવાડો રે હે જી,
 હાડકાં ને માંસ અને રગત^૨ ચામડાનો
 ઢગલો છે એ તો જોને ડાહ્યા, મૂરખ મન, શાથીં ૧
 મુખ માંહે હાડકાં ને માંસ છે મૂરખ તારે,
 પેટમાં નરક ભયો તારે રે હે જી,

૧ આ ભજનનું સ્વરૂપ પાછળના ભજન પ્રમાણે છે તે ધ્યાનમાં રાખી વાંચવું. ૨ રગત (રક્ત) = લોહી.

તે રે ઢડવાડા માંહી કોણ કોણ વટલે છે ?
 એ તો મને કહેને મારા લાયા, મૂરખ મન, શાથીં ૨
 નવ માસ પેટ માંહી રૂધિર તેં ખાધાં પ્રાણી,
 હાડ માંસ માંહે કરી વાસો રે હે જી,
 ત્યારે તો તું વટલ્યો નહીં સુણને મૂરખ મૂઠ,
 હવે વટલ્યાનું બેઠેમ લાયા, મૂરખ મન, શાથીં ૩
 પેટમાંથી જહાર પડી છાતીથી રૂધિર પીધું,
 રગ રગમાંથી ખેંચી તાણી રે હે જી,
 માંસ તણા લોથડાને^૧ ચુસી ચુસી મોટો થયો,
 હવે અભિમાન ક્યાંથી લાયા ? મૂરખ મન, શાથીં ૪
 મોટો થયા કેડે પણ હાડ માંસ ચામડાનું
 રસ કસ ખાધું ઘણા ભાવે રે હે જી,
 દુધ અને ઘી છે એ તો હાડ માંસ ચામડાનું
 કસ છે તે ખાઈને ધરાયા, મૂરખ મન, શાથીં ૫
 સર્વેથી બ્રહ્મ તારી કાયા છે મૂરખ પ્રાણી,
 મનમાં તું દેખને વિચારી રે હે જી,
 વ્રજની^૨ તે ખુંદ થકી કાયાની છે ઉત્પત્તિ,
 હાડ માંસ તેમાંથી બંધાયા, મૂરખ મન, શાથીં ૬
 એ તો તારા મન માંહે બ્રમણા ભરાઈ મૂઠ !
 અજ્ઞાન અંધકાર આવ્યો રે હે જી,
 એવી બ્રહ્મ કાયાથી છે બીજું કોણ બુંદું પ્રાણી ?
 જેથી હાડ માંસ વટલાયાં, મૂરખ મન, શાથીં ૭
 કાયા કદી વટલે નહીં નિશ્ચે જાણુ મૂરખા તું !
 એ તો જડ માટી ફેરી પિંડી રે હે જી,

૧ માંસતણા લોથડાને = સ્ત્રીની છાતીને. (ભર્તૃહરિએ પણ કહ્યું છે કે
 સ્તનૌ માંસપ્રથમ અર્થાત્ સ્ત્રીનાં જે સ્તન તે માંસના લોથાં છે.) ૨ વ્રજ=વીર્ય.

તું તો છે કાયાથી જૂદો ચૈતન્ય પ્રદા સ્વરૂપ,
 જેને કશી વળગે નહીં માયા, મૂરખ મન, શાથીં ૮
 કાયાનો અભિમાન સુકી દેને મરખા તું !
 થાને નિરપૃહી^૧ પ્રદક્ષાની રે હે જી,
 એક પ્રદક્ષા અને દ્વિતીયા નાસ્તિ ને
 સોહં શબ્દ મન લાયા, મૂરખ મન, શાથીં ૯
 તું તો પરમાત્મા છે અખંડ પ્રદક્ષા રૂપ
 તું ન વટલે ન અલકાય રે હે જી,
 હૈમ તારા મનમાંથી કાઢી નાખ પ્રાણી તને
 જ્ઞાની પ્રદક્ષાન સમજાયા, મૂરખ મન, શાથીં ૧૦

ભજન ૨૩.

અજખ બના એકતારા.^૨

(એકતારાની ધુનમાં ગેલવો.)

સાધુ અજખ બના એકતારા હો જી,
 જાકા અલખ બજવનહારા, મેરે સંતો ! અજખં ટેક.
 સાધુ સુરતાકા તાર નુરતકી હે ખુંટી,
 વામે સોહં શબ્દ જણુકારા, મેરે સંતો ! અજખં ૧
 સાધુ સતકા હે તુંબા સુખમણુકી હે નાલી,
 વામે નિશ્ચે નખીકો^૩ સમારા, મેરે સંતો ! અજખં ૨

૧ નિરપૃહી = કોઈની પણ દરકાર વિનાનો. ૨ આત્મધ્યાન સંબંધી ભજન છે. આત્મધ્યાનને એક તારાની ઉપમા આપી છે, જેમ એકતારાની રચનામાં તાર, ખુંટી, થોડી, નાળી, ચામડું વિગેરે વસ્તુઓની જરૂર છે તેમ આત્મધ્યાનમાં સુરત, સત્ય, સંતોષ, શીલ, વિગેરે ગુણોની જરૂર છે તે આ ભજનમાં બતાવવામાં આવ્યું છે. ૩ નખી = સતાર વગાડવાની વીંટી.

સાધુ શીલકી^૧ ખાલ સંતોષકી મેખાં,
 વામે જ્ઞાન થોડીકા સહારા, મેરે સંતો ! અજખં ૩
 સાધુ ભજનકા રંગ ભાવકી હે કલગી,
 જામે હરિ જનને જ્ઞાન બિચારા, મેરે સંતો ! અજખં ૪
 સાધુ તાર મીલાકે બળવન લાગે,
 ખાજ તુંહી તુંહીકા રણકારા, મેરે સંતો ! અજખં ૫
 જ્ઞાની ઇસ હી રાગમે^૬ મગન હોઈ રહેતે,
 પીતે પ્રેમ રસ મન ધારા, મેરે સંતો ! અજખં ૬

ભજન ૨૪.

ખલકો ખૂખ ખનાયો.^૨

ખલકો^૩ ખૂખ ખનાયો, મેરે સતગુરૂ, ખલકો ખૂખ ખનાયો હોજી.
 અમર નગરસે^૪ આયો રે વેપારી, ભારી વસ્તુ લાયો,
 મેરે સતગુરૂ, ખલકો ખૂખ ખનાયો હો જી,
 વામે^૫ મેરો સતગુરૂ આપ સમાયો, મેરે સતગુરૂ, ખલકો ટેક.
 પાંચ પાટકો^૬ ખલકો ખનાયો પચીસ કલીયો^૭ લગાયો હો જી,
 સુરતાકી સુધ તુરત કેરો ટાંકો સાંધો ભલો લગાયો, મેરે ૧
 ભાવ કેરો ગેરૂ ભજન કેરૂ પાણી પ્રેમ કેરો રંગ ચડાયો હો જી,
 સત કેરી ખાંચ શીયલ કેરી ગુંડી^૮ તપ કેરો નાકો લગાયો, મેરે ૨

૧ શીલ = શીયળ પ્રત. ૨ આત્મજ્ઞાન અને કાયાના સ્વરૂપ સંબંધી
 આ ભજન છે. ૩ ખલકો = શરીરરૂપી ખલકો, જીભો. શરીરને ખલકાની
 હપમા આપી આત્મા, શરીર, ઇન્દ્રિયો, ગુણ વિગેરેની હકીકત સમજાવી
 આત્મા અમર છે અને શરીર બદલાય છે એવો ભાવ બતાવ્યો છે. ૪ પાંચ
 પાટ = પંચતત્ત્વરૂપી ખલકાના કપડાના પાટ. ૫ પચીસ કલીયો = પચીસ
 ગુણરૂપ ખલકાની કળીઓ. ૬ ગુંડી = ખોર.

જીવ કેરો જોગી શરીર કેરો ખલકો વામ હે લેહ છુપાયો હો જી,
આતમરામે આનંદ હોઈ પહેર્યો આદમ^૧ બનકર આયો, મેરે^૨ ૩
જ્ઞાનીકે ખલકેમે^૩ અમર પુરૂષ હે મોત કલી નહીં પાયો હો જી,
ખલકો જો વાકો લયો પુરાનો^૪ ફેર નવો બદલાયો,^૫ મેરે^૬ ૪

ભજન રપ.

હુવા મન મસ્તાના.^૪

(લાવણીની રાહ.)

સુરત હમારી છેલ છળીલી, મનવા હમારા મસ્તાના. ટેક.

સુરત હમારી શિખર ચડી ઝોર

દેખા અલખ દરબાર, હુવા મન મસ્તાના. ૧

નવ દરવાજે^૫ બંધ કીયે ઝોર

દસમા ખુલ ગયા દ્વાર, હુવા મન મસ્તાના. ૨

પાંચ ઇંદ્રિકો બસ^૬ કર લીની ઝોર

ગગેને ચડાયા તાર, હુવા મન મસ્તાના. ૩

જ્ઞાની આપા^૭ બિસર ગયે ઝોર

દેખ લીયા દિદાર,^૮ હુવા મન મસ્તાના. ૪

૧ આદમ=મનુષ્ય. ૨ ભયો પુરાનો=જુનો થયો અર્થાત્ મરણ પામ્યો. ૩ ફેર નવો બદલાયો=શરીરરૂપ ખલકો નવો થાય છે, અર્થાત્ જીવ નવું શરીર ધારણ કરે છે. આ સંબંધી રચનારે રાજઆતમાં ઉપોદ્ધાત ચાને દિબાચામાં ખુલાસાવાર ઉપીક્ત લખી છે તે વાંચવાથી સમજવામાં આવશે. ૪ સમાધિનું ભજન છે. ૫ શરીરમાં નવ દરવાજા છે:—બે આંખ, બે કાન, બે નાસિકા, એક મોં, એક મળદ્વાર, એક મૂત્રદ્વાર, એ રીતે નવ દ્વાર છે અને દસમો દ્વાર તે બ્રહ્માંડ કહેવાય છે. ૬ બસ=વશ. ૭ આપા=મારાપણું. ૮ દિદાર=બ્રહ્મસ્વરૂપ.

ભજન ૨૬.

હમારા મંજરા.^૧

બડી ઝડપસેં સભાકે અંદર,	બજે હમારા મંજરા. ટેક.
ચંદા સૂરજ ^૨ એ દો કટોરીયાં,	
સુરત નુરતકા તાર,	હમારા મંજરા. ૧
સુખમણ્ડુ નારી બલાવન લાગી,	
સોહં શબ્દ જણુકાર,	હમારા મંજરા. ૨
તાલ પખાવજ મૃદંગ બાજે,	
અનહદ અપરંપાર,	હમારા મંજરા. ૩
જીતને બાજે બજે સભામેં	
સબકા હે સરદાર,	હમારા મંજરા. ૪
બિના ઘડેલા ઘાટ ગુણી જન,	
બના અજબ ગુલઝાર, ^૩	હમારા મંજરા. ૫
જ્ઞાની પુરૂષકી સભાકે અંદર,	
બોલે ભજન એકતાર,	હમારા મંજરા. ૪

ભજન ૨૭.

જોગીકી પહેલે મઢીયાં બનાવો.^૪

(જોગી નામાની રાહ.)

જોગી પિયુકા^૫ જો દરશન ચહાવો, જોગીકી પહેલે મઢીયાં બનાવો,

૧ આત્મધ્યાનને મંજરાની ઉપમા આપી મંજરાના રૂપમાં આત્મધ્યાન બતાવવામાં આવ્યું છે. મંજરા=તાલ આપવા માટે ધાતુની બે કટોરીઓ, તાલ. ૨ ચંદા સૂરજ=ઈંટા પિંગલા એ બે નારીઓ. ૩ ગુલઝાર=સુંદર. ૪ યોગ સાધવા સંબંધી આ ભજન છે. યોગને મઢીની (કોટડીની) ઉપમા આપી ભોંયતળીયાથી છાપરા સુધીનું વિવેચન કરી યોગનું સ્વરૂપ સમજાવી બ્રહ્મ-જ્ઞાનનો બોધ દીધો છે. ૫ પિયુ=પરમેશ્વર.

ફીર ઉસીમેં પિયુ પધરાવો રે, જોગકી મહેલે મઢીયાં બનાવો. ૧
 ભૂતજેકી જમી કર બરાબર, ફીર બનાવો મઢી ઉસકે ઉપર,
 કામ અચ્છા ઉસ ઉપર ઉઠાવો રે, જોગકી ૦ ૨
 પહેલે પાયેકી ડાલો બીના^૧ તમ, ફીર ચુનો ઉસપે ભીંતોંકો બાહમ,
 ફીર તુમે ઉસપે છપ્પરકો છાવો રે, જોગકી ૦ ૩
 જબકે મઢીયાં હોવે બનકે તૈયાર, ફીર સફાર્જો ઉસમેં અથ ચાર,
 કચરા ઉસમેંસેં સારા ઉઠાવો રે, જોગકી ૦ ૪
 જબકે ઉસમેંસેં કચરા નિકાલા, ફીર કરો ઉસકે ભીતર ઉબલા,
 દીવા તમ ઉસકે અંદર જલાવો રે, જોગકી ૦ ૫
 ફીર રખો ઉસમેં ગાદી સિંહાસન, તખ રહે બહાં પિયુજીકા આસન,
 અપને પ્યારેકો ઉસમેં બિઠાવો રે, જોગકી ૦ ૬
 જબકે રહેનેકે લાયક બને ઘર, ફીર તો પિયુજી રહે ઉસમેં આકર,
 તખ તો પિયુજીકે દરશનકો પાવો રે, જોગકી ૦ ૭
 ઉસ બિનાતો નહીં કુછ ઠેકાના, બહોત મુશ્કેલ હે પિયુજીકા પાના,^૨
 લેશ^૩ લાખું અગર કર બતાવો રે, જોગકી ૦ ૮
 મેં બતાવું બહો મઢીયાં બનાના, કીસ તરેહ હોવે ઉસકા ચુનાના,
 ધ્યાનમેં મેરે કહેનેકો લાવો રે, જોગકી ૦ ૯
 પહેલે બેરાગકા દિલમેં લાના, દિલકો દોનું જહાંસેં^૪ છુડાના,
 ભૂતજેકી જમી એ બનાવો રે, જોગકી ૦ ૧૦
 ખાને સોનેકો ઓછા કરો તુમ, મીલના ઓર બોલના લોકોસેં કમ,
 એ બીના^૫ ચાઝું પાયેકી લાવો રે, જોગકી ૦ ૧૧
 રંગ પીલા હો દુબલા બદન હો, આંસુ નિકલે નિશાસે ભરે હો,
 ચાઝું ભીંતોં એ હે તુમ ચુનાઓ રે, જોગકી ૦ ૧૨
 છોડો રાગ^૬ ઓર દ્રેષ અપને મનસેં, દેખો પૂરણુ બ્રહ્મ એક સખમેં,

૧ બીના=શરૂઆત. ૨ પાના=મળવું તે. ૩ લેશ=વેશ. ૪ જહાંસેં=
 દુનિયાથી. ૫ બીના=હુકીકત, સ્થિતિ. ૬ રાગ=મોહ, માયા.

છપરા એકાગ્રદાસા છાઓ રે, જોગકીં ૧૩
 ફીર કરો ઉસ મઠીમેં સફાઈ, મેલ ઓર કચરા નિકાલો અય ભાઈ,
 મેં બતાવું તુમે પાસ આવો રે, જોગકીં ૧૪
 કહેના મનકા તુમે કુછ ના માનો, જો બતાયા ગુરૂને સો જાનો,
 ખાત અપને ગુરૂકી સચાઓ રે, જોગકીં ૧૫
 વસ વસે^૧ ઓર ભ્રમનાકો ટાલો, મેંપના^૨ ઓર ખુદીકો^૩ ખિસારો,
 હોકે એકાગ્ર^૪ ચિત્ત લગાવો રે, જોગકીં ૧૬
 તબ તો મઠીયાંમેં હોવે સફાઈ, મેલ ઓર કચરા નિકલ જાવે ભાઈ,
 જખકે મુરશદકે^૫ રસ્તે પર આવો રે, જોગકીં ૧૭
 ફીર ગુરૂસે^૬ કરો જ્ઞાન પેદા, ઓર કરો ધ્યાન તુમ આત્માકા,
 ઓર અનુભવકા દીવા જલાવો રે, જોગકીં ૧૮
 તબ હો ઘટમેં તુમારે ઉજલા, દેખ લો ઘરકા તુમ રહેનેવાલા,
 ફીર ભટકનેકો તુમ કહીં ન જાઓ રે, જોગકીં ૧૯
 ફીર તો ચેતનકો નિશ્ચે કરો તુમ, ધ્યાન સોહં શબદકા ધરો તુમ,
 છોડો તન મન ઓર આત્માકો ધ્યાવો રે, જોગકીં ૨૦
 એ હે પિયુજીકા ગાદી સિંહાસન, ઉસપર રહેતા હે પિયુજીકા આસન,
 ઉસ પર ખ્યારા પિયુ પધરાવો રે, જોગકીં ૨૧
 એસી મઠીયાં બને જખકે તૈયાર, ફીર પિયુજી રહે ઉસમેં અય ચાર,
 ફીર હો સન્મુખ ચિત્ત અપના લગાવો રે, જોગકીં ૨૨
 ઉસ ખિના તો ઠેકાના ન પાવે, લેશ લાખું અગર કોઈ બનાવે,
 ખાલી કેહનેકો જોગી કહાવો રે, જોગકીં ૨૩
 એસી મઠીયાંકો પહેલે બનાવો, ફીર તુમે જોગી બન ઉસમેં આવો,
 માર આસન^૬ વહાં ખેઠ જાઓ રે, જોગકીં ૨૪

૧ વસવસે = વહેમ. ૨ મેંપના = મારાપણું. ૩ ખુદી = હુંપદ, અભિમાન.

૪ એકાગ્ર = એકસ. ૫ મુરશદ = ગુરૂ. ૬ માર આસન = આસન કરીને.

ફીર વહાં જોગ સિદ્ધિ કરો તુમ, ધ્યાન ચેતનકા અપને ધરો તુમ,
 તુમ ઉલટ આપમેં જા સમાઓ રે, જોગકી૦ ૨૫
 તબ તો પિયુલકા હો તુમકો દર્શન, ઓર પિયુલ રહે તુમપે પરસન,
 ફીર તુમે આપ પિયુલ હો જાવો રે, જોગકી૦ ૨૬
 ફીર તો તુમહી પિયુ તુમહી જોગી તુમહી મઢીયાં હો ઓર તુમહીભોગી
 તુમ ખિના ઓર કોઈ ન પાવો રે, જોગકી૦ ૨૭
 લેકીન સિખો એ રસ્તા ગુરૂસેં, ઓર કરો સિદ્ધિ તુમ રૂખરૂસેં,
 ગુરૂકે કહેને પર સુરતા^૧ લગાવો રે, જોગકી૦ ૨૮
 તબ તો નિશ્ચે તુમારા બને કામ, ઓર જ્ઞાની તુમારા રહે નામ,
 ફીર ના કરના પડે કુછ બનાવો રે, જોગકી૦ ૨૯

ભજન ૨૮.

નિશ્ચે સત માનો અલખ નિરંજન.^૨

(ચોપાઈની રાહ.)

સાધુ જો તમે ઇચ્છો છો દર્શન, નિશ્ચે સત માનો અલખ^૩ નિરંજન,
 તેથી થાશે હરિ તમને પરસન, નિશ્ચે સત માનો૦ ટેક.
 તે છે નિશ્ચે નિરંજન^૪ અનાદિ,^૫ તેથી થઈ છે આ સર્વે આખાદી,
 તેને લાગે નહીં કોઈ લંછન,^૬ નિશ્ચે સત માનો૦ ૧
 તે તો છે સર્વ સૃષ્ટિનો કર્તા, તેની શક્તિથી સર્વેને સત્તા,
 તે વિના કોઈ ઠાલી ન હોય તન, નિશ્ચે સત માનો૦ ૨
 ચર્મ ચક્ષુથી^૭ તે ન જણાય, તુરૂછ બુદ્ધિ તો ત્યાં નવ જાય,
 તેથી નાસ્તિક^૮ થાય મૂરખ મન, નિશ્ચે સત માનો૦ ૩

૧ સુરતા=ધ્યાન, ચિત્ત. ૨ નાસ્તિક સત ખંડન સંબંધી ભજન છે.

૩ અલખ (અલક્ષ્ય)=લક્ષમાં ન આવે તેવા. ૪ નિરંજન=નિર્મળ, દોષ

રાહત. ૫ અનાદિ=જેની શરૂઆત નથી તેવા. ૬ લંછન=ઝેખ, ડાખ, કલંક.

૭ ચર્મ ચક્ષુ=કામગ્રાની આંખ, બાહ્યદ્રષ્ટિ. ૮ નાસ્તિક=ઈશ્વરને નહીં માનનાર.

જ્ઞાન બુદ્ધિથી તે સમજાય, માંહેલી આંખોથી^૧ દર્શન થાય,
 જ્યારે સફુરૂ મળશે હરિજન, નિશ્ચે સત માનો ૦ ૪
 કેવો ચાલે છે આ કારખાનો સર્વે સૃષ્ટિનો અચરજ માનો,
 તેનો માલક છે મોટો કોઈ જન, નિશ્ચે સત માનો ૦ ૫
 તે બિના કેમ બને આ બનાવો ! વિના માલક ન થાય નિભાવો,
 એટલું મૂરખ પણ જાણે ખરે મન, નિશ્ચે સત માનો ૦ ૬
 એની લીલાને જોઈને જાણો, ઘાટ જોઈને કારીગર પિછાણો,
 આપા પંથી ન થાઓ ગુણી જન, નિશ્ચે સત માનો ૦ ૭
 ભીંત કેડે ધૂમાડો દેખાય, ત્યાં છે અગ્નિ એવું સમજાય,
 હરની માયાને દેખી મહા જન, નિશ્ચે સત માનો ૦ ૮
 ઘરમાં બેઠે જો દેખાય તડકો, સૂર્ય ઉદય છે એવુંજ પરખો,
 ત્યારે આ રચના રચવાનાં કારણ, નિશ્ચે સત માનો ૦ ૯
 વાટમાં દેખી લોકોનાં પગલાં, સમજો કોઈ ગયા ભરતા ડગલાં,
 ત્યારે જોઈને કુહરતનાં લંછન,^૨ નિશ્ચે સત માનો ૦ ૧૦
 ઘરની અંદર કદી કોઈ ઉંચરે, સુરતે માણસ છે એવુંજ સમજો,
 ઘટમાં આત્મા બોલે છે ગુંજન,^૩ નિશ્ચે સત માનો ૦ ૧૧
 એવી લાખો છે હરની નિશાની, જ્ઞાન બુદ્ધિથી સમજો હે જ્ઞાની,
 સૃષ્ટિ છે હરને જોવાનું દર્પણ, નિશ્ચે સત માનો ૦ ૧૨
 ઘણા લોકો માગે છે પુરાવો, કહે છે વણુ દેખી વાત ન માનો,
 આંધળાને તે શું કરે અંજન ? નિશ્ચે સત માનો ૦ ૧૩
 તેને પુછો કે તારા જનકને,^૪ તે ક્યાં જોયો છે સંજોગ^૫ કરતે ?
 તું કેમ જાણે તું એ બીજનું તન ? નિશ્ચે સત માનો ૦ ૧૪
 એ તો લોકોના કહેવાથી જાણ્યું, સાંભળીને નિશ્ચે મન આણ્યું,
 તેનો પુરાવો છે સર્વે સાજન, નિશ્ચે સત માનો ૦ ૧૫

૧ માંહેલી આંખો = અંતર દષ્ટિ, જ્ઞાનચક્ષુ. ૨ લંછન = નિશાની.

૩ ગુંજન = ગુંજન કરતો અવાજ. ૪ જનકને = આપને. ૫ સંજોગ = સંસાગ.

એવા હરિના પુરાવાનાં કારણ, સર્વે શાસ્ત્ર ને પુસ્તક ને દર્શન,^૧
 મોટા રૂપિ ને જ્ઞાની હરિજન, નિશ્ચયે સત માનોં ૧૯
 એવા લાખો કરોડો થયા છે, સર્વે અલખ છે સત કહી ગયા છે,
 તેને કેમ જૂઠું કહીએ નૂરી જન^૨? નિશ્ચયે સત માનોં ૧૭
 ઘણા લોકો કહે છે જે વાત, જોયા કરતાં તે અઢકી સાક્ષાત,
 સૌથી શ્રેષ્ઠ પુરાવો મહા જન, નિશ્ચયે સત માનોં ૧૮
 થાય ધનસાઈ કોરટમાં જ્યારે, લોકોને પૂછે મુનસાઈ ભી ત્યારે,
 તે ક્યાં જોવા ફરે વસ્તી ને વન! નિશ્ચયે સત માનોં ૧૯
 એવું લોકોના કહેવાથી જાણો, મનમાં નિશ્ચયે કરીને પિછાણો,
 જોઈું ન હોય મહા જનનું લાવણ, નિશ્ચયે સત માનોં ૨૦
 એને જોનાર છે બ્રહ્મજ્ઞાની, એના જોનાર આતમધ્યાની,
 તેને અર્પણ કરો જઈ તન મન, નિશ્ચયે સત માનોં ૨૧
 તે શુદ્ધ જો કદી સમજાવે, માનવામાં તમારે તો આવે,
 નહીં તો થાયે નરક માંહી વાસન, નિશ્ચયે સત માનોં ૨૨
 હિન્દમાં મહારાણીનું છે નામ, તેના હુકમથી ચાલે સૌ કામ,
 તેનાં અમને થયાં નથી દર્શન, નિશ્ચયે સત માનોં ૨૩
 તેમ કળનો જ્યાં છે કારખાનો, ત્યાં કળો બધી હાલે છે માનો,
 પહેલી કળથી છે સર્વેનું બંધન, નિશ્ચયે સત માનોં ૨૪
 તેમ આકાશ ધરતી ને તારા, નથી ઈશ્વરના હુકમથી ન્યારા,
 તે કરે કામ હુકમથી નિશ દન,^૩ નિશ્ચયે સત માનોં ૨૫
 જેમ વાદી પુતળીઓ નચાવે, તેમાં પોતાનો લટકો બતાવે,
 લોક થાય પુતળીઓને પરસન, નિશ્ચયે સત માનોં ૨૬
 એમ આત્માની ઈચ્છા જો થાયે, સર્વે તનની કળોને હલાવે,
 તન માંહે આત્માનું છે આસન,^૪ નિશ્ચયે સત માનોં ૨૭

૧ દર્શન = શાસ્ત્ર. ૨ નૂરી જન = સમજવાળા માણસો. ૩ નિશ દન =
 નાત દિવસ. ૪ આસન = સ્થાન, રહેવાનું ઠેકાણું.

આત્મા ઈશ્વરથી જૂદો ન જાણું, તે છે તડકો અને જેમ જાતુ,^૧
 જેમાં બરફ ને પાણી છે એક તન, નિશ્ચયે સત માનોં ૨૮
 આત્મા જ્યારે શરીરમાંથી જાય, ત્યારે શરીરનો શો હાલ થાય ?
 જાતાં રહે સર્વે ક્રિયા ને કારણ, નિશ્ચયે સત માનોં ૨૯
 કેવી સિદ્ધિ હતી આત્મામાં ? કેવી શક્તિ હતી આત્મામાં ?
 એ વિચારો તમે આપણા મન, નિશ્ચયે સત માનોં ૩૦
 તે વિચારીને પોતાને જાણો, કોણ છે તમે તે મન આણો,
 ત્યારે તમને પડે કાંઈ સમજણ, નિશ્ચયે સત માનોં ૩૧
 પણ જો મળે સદ્ગુરુ સાચો, બ્રહ્મજ્ઞાની ને પ્રેમરંગ રાચ્યો,^૨
 ત્યારે રંગી દે તે આપણું મન, નિશ્ચયે સત માનોં ૩૨
 પણ ત્યાગી પહેલાં સર્વે સંસાર, સુકી માયા ને મમતા ને ધરખાર,
 છોડી દુનિયા તણાં સર્વે બંધન, નિશ્ચયે સત માનોં ૩૩
 પછી ચરણે ગુરૂના પધારે, પહેલાં તન મન ગુરુ પર વારે,
 ગુરૂને અર્પણ કરો માલ ને ધન, નિશ્ચયે સત માનોં ૩૪
 પછી ગુરુ તમને જ્ઞાન બતાવે, સર્વે પાપથી તમને છોડાવે,
 નામની તે બતાવે પછી ધુન, નિશ્ચયે સત માનોં ૩૫
 પછી દુનિયાની ઈચ્છાને સુકી, વાસના^૩ મનની દો સર્વે પુંકી,
 એક ઈચ્છા તે ઈશ્વરનું દર્શન, નિશ્ચયે સત માનોં ૩૬
 આવું પીવું તે સૂક્ષ્મજ^૪ રાખો, નામ વિના વચન તથ જાણો,
 ઉઘ આહારને મારો ગરહન, નિશ્ચયે સત માનોં ૩૭
 પછી એકાંતે બેસી અંધારે, કોઈથી મળવું નહીં એક વારે,
 કરો એકાગ્ર થઈને સમરણ, નિશ્ચયે સત માનોં ૩૮
 જ્યારે તમને હરિ ધ્યાન લાગે, ઘટમાં પ્રેમ હરિનો જાગે,
 ત્યારે ગુરુ આપે સુરતીનું સાધન, નિશ્ચયે સત માનોં ૩૯

૧ જાતુ = સર્પ. ૨ પ્રેમરંગરાચ્યો = પ્રેમરંગથી રંગાયેલો, સંપૂર્ણ પ્રેમી.
 ૩ વાસના = ઈચ્છાઓ. ૪ સૂક્ષ્મ = ચોક્કસ, અસ્પષ્ટ.

તમને ત્રિવેણી ધ્યાન ધરાવે, સુરતી ઉલટી આકાશે ચકાવે,
 ત્યારે સુખમણ્ડમાં આવી થાઓ સુન, નિશ્ચયે સત માનો૦ ૪૦
 ચોર ઘટમાંથી નાસે તમારે, સર્વે પાંચ પચીસ એક વારે,
 પછી પ્રેમ લેહેર ઉઠે તન મન, નિશ્ચયે સત માનો૦ ૪૧
 પછી પ્રેમ લેહેરની સંગાથે, સુરતી બંકનાલ થઈને જાશે,
 ખોળો અગમ અગોચર દર્શન, નિશ્ચયે સત માનો૦ ૪૨
 મહાસુનમાં પછી તમે જાશો, ત્યાં તો આવશે એક અંધારો,^૧
 પછી મેદાન આવે હરિજન, નિશ્ચયે સત માનો૦ ૪૩
 ત્યાં તો દેવતાનાં દરશન થાશે, વળી રસ્તામાં સ્વર્ગ દેખાશે,
 ત્યાં ન રહેજો તમે થઈને પરસન, નિશ્ચયે સત માનો૦ ૪૪
 તેથી આગળ અલખનું છે ધામ, મહા તેજ છે પ્રકાશ તે ઠામ,
 તુર^૨ વાળંની છે ધુમ ચેતન, નિશ્ચયે સત માનો૦ ૪૫
 ત્યાં થશે તમને અલખનાં દર્શન, મહા આનંદમાં થાશે પરસન,
 ત્યાં જે પહોંચે તેને ધન્ય ધન્ય, નિશ્ચયે સત માનો૦ ૪૬
 જ્યારે આપાને ભુલશે સાધુ, ત્યારે આત્માજ દેખશે સાધુ,
 તમે આપ છો નિર્મળ કંચન, નિશ્ચયે સત માનો૦ ૪૭
 જેવો દુધમાં ઘૂત^૩ સમાયો, તેવો આ તનમાં આત્મા આવ્યો,
 તમે તે આત્મા છો હરિજન, નિશ્ચયે સત માનો૦ ૪૮
 જેમ બહુરૂપીઓ રૂપ બદલે, તેમ આત્મા સર્વેમાં સ્વરૂપ લે,
 તે બતાવે છે પોતાનાં જોખન, નિશ્ચયે સત માનો૦ ૪૯
 તમને આપાનો બહેમ રહ્યો છે, એ તો દોરડીનો સર્પ થયો છે,
 નહીં તો પ્રગટ છે અલખ નિરંજન, નિશ્ચયે સત માનો૦ ૫૦
 તમે આપ નથી કોઈ ઠામ, એ તો જીહ્વા ધરાયું છે નામ,

૧ અંધારો = અંધારું; રચનારની માતૃભાષા મુસલમાની હોવાથી આવા
 બલિલેદ ધાંજે સ્થળે જોવામાં આવે છે. એવી રીતે કારખાનો શબ્દ પણ
 આ ભજનમાં વાપર્યો છે. ૨ તુર = પ્રેમ, મસ્તી. ૩ ઘૂત = ધી.

સર્વે નૂર નિરંજન છે સબજન, નિશ્ચે સત માનો૦ ૫૧
 તમે ક્યાં હતા પહેલાં બતાવો ? આ તો કુદરતનો છે કારખાનો,
 એક પાણીના^૧ છાંટાનું આ તન, નિશ્ચે સત માનો૦ ૫૨
 જ્યારે કૃપા ગુરૂતણી થાશે, ત્યારે તમને નિરંજન દેખાશે,
 ત્યારે કરશે તમે હરનાં કીર્તન, નિશ્ચે સત માનો૦ ૫૩
 આત્માનો છે હૃદયમાં વાસ, તેનો ત્રિવેણીમાં છે પ્રકાશ,
 તેને સમજીને સાધો હરિજન, નિશ્ચે સત માનો૦ ૫૪
 જ્યારે તમને સમાધિ જો થાશે, શુદ્ધ શરીરની સઘળી જો જાશે,
 ત્યારે થાશે અગમ ગઢ આસન, નિશ્ચે સત માનો૦ ૫૫
 નૂર પ્રકાશ ત્યાં તો દેખાશે, ગેળી^૨ લીલાનાં દર્શન થાશે,
 પરચા^૩ મળશે ઘણા તમને દન દન, નિશ્ચે સત માનો૦ ૫૬
 ગેળી લીલામાં નિત્ય નિત્ય ફરશે, દેવતાઓનાં દર્શન કરશે;
 કરશે આશ્ચર્ય લીલાનાં દર્શન, નિશ્ચે સત માનો૦ ૫૭
 ત્યારે વિશ્વાસ તમને જ થાશે, ળેમ બધો તમારો ત્યાં જાશે,
 ત્યારે સત માનશે આ મૂરખ મન, નિશ્ચે સત માનો૦ ૫૮
 તમે આપ છો જો તમને ખોશો, આપ વિના ખીજું કોઈ ન જોશે,
 ખીજું હોય તો દેખાય દર્શન; નિશ્ચે સત માનો૦ ૫૯
 ઈશ્વર દરિયો છે એવું જાણો, તમે મોજ દરિયાની પિછાણો,
 થાય મોજ સમાધિને એક તન, નિશ્ચે સત માનો૦ ૬૦
 તનમાં ઈશ્વરનું આસન જાણો, ઘટમાં બધો સમુદ્ર સમાણો,
 બહાર ખોળેથી થાય ન દર્શન, નિશ્ચે સત માનો૦ ૬૧
 ઈશ્વર મળશે તમારા આ તનમાં, એવું નિશ્ચે કરી જાણો મનમાં,
 તન છે ઈશ્વરને જોવાનું દર્પણ, નિશ્ચે સત માનો૦ ૬૨
 આપ જોવાને ઈશ્વરે આહ્વાનું, ત્યારે મનુષ્યનું રૂપ ધરાયું,

૧ પાણી = વીર્ય. ૨ ગેળી = અદૃશ્ય, નહિ જાણાય તેવી. ૩ પરચા =
 સત્ય સ્વરૂપ, દાખલા, ચમત્કાર.

તેથી આનંદ થયો હરને પૂરણ, નિશ્ચયે સત માનો ૦ ૬૩
 તમે અંદર જુઓ આપતું મુખ, તેથી થાશે ઘણું તમને સુખ,
 દિલનું દર્પણ છે જોવાના કારણ, નિશ્ચયે સત માનો ૦ ૬૪
 આપો ત્યાગી જે સુનમાં સમાશે, ફેડી બ્રહ્માંડના ગગને^૧ જાશે,
 ત્યારે જ્ઞાની થશે તમને દર્શન, નિશ્ચયે સત માનો ૦ ૬૫

ભજન ૨૯.

જરા મોતસેં ડર.^૨

સમજ મન મેરા દે જરા મોતસેં ડર,
 એ તો જુદી ખાત નહીં હે નિશ્ચયે જાણ્યા મર; સમજ ૦ ટેક.
 ખાતા પીતા ખુશીયાં કરતા ગફલતમેં બેડર,
 મોત તો તુજ પર તાક રહી હે ઉસકી નહીં ખબર, સમજ ૦ ૧
 માન બડાઈ ખુદીકે અંદર રહેતા હે તું મસ્ત,
 એક જરા મરનેકી તુજકો દિલમેં નહીં ફિકર, સમજ ૦ ૨
 પેસે પીછે ફીરતા હે તું હુંડતા દેશ બદેશ,
 અથ મૂરખ એ કામ નહીં આવે મરનેકા ગમ કર, સમજ ૦ ૩
 માલ ખાના ઝોર મગરૂરી^૩ ધરી રહેગી યહાં,
 ગરીબ હોકર તું જાણ્યા જ્ઞાની બંદગી^૪ રખકી^૫ કર, સમજ ૦ ૪

ભજન ૩૦.

મરના હે બેશક.^૬

સમજ મન મેરા દે મરના હે બેશક,
 ગરીબ તવંગર^૭ સખ મર જાવે નહીં હે ઉસમેં શક, સમજ ૦ ટેક.

૧ બ્રહ્માંડના ગગને = બ્રહ્મરંધ્રમાં. ૨ મનને ઉપદેશ સંબંધી ભજન છે.

૩ મગરૂરી = અભિમાન. ૪ બંદગી = પ્રાર્થના. ૫ રખકી = પરમેશ્વરની.

૬ આ ભજનમાં મનને ઉપદેશ દીધો છે. ૭ તવંગર = શ્રીમંત.

કયું બુલા ગફલતમે મૂરખ સમજ સમજ કુછ ચેત,
 તેરે જીવકે ઉપર ગાફલ મોત રહી હે તક, સમજ૦ ૧
 તું બુલા શીરતા હે બંદે ગફલતમે દિન રાત,
 લોકોંકે અંદર બેઠકે નિશ દિન કરતા હે બક બક, સમજ૦ ૨
 છોડ દે સખ ગફલતકો બંદે હો બ તું હુંશિયાર,
 ઇસ દુનિયાકી મોહ બલમે^૧ રહેગા તું કબ તક? સમજ૦ ૩
 ઉમર ગમાઈ સખ ગફલતમે કરી ન બંદગી કુછ,
 કયું રહેતા ગફલતમે જ્ઞાની ચેતા નહીં અબ તક, સમજ૦ ૪

ભજન ૩૧.

કયું ગફલત કરતા?^૨

સમજ મન મેરા રે કયું ગફલત કરતા ?
 ખરચી થોડી રાહ કઠણ હે જરા નહીં ડરતા, સમજ૦ ટેક.
 બીચમે દરિયા ખડોત બિકટ હે ઉસસે પાર ઉતરના,
 નાવ^૩ પુરાની^૪ હેગી તેરી ભાર ખડોત હે ભરતા, સમજ૦ ૧
 માલકકે દરબારમે તુજકો હિસાબ દેને બના,
 ખિસા તેરા હેગા ખાલી દામ^૫ નહીં સંગ ધરતા, સમજ૦ ૨
 કરઝદાર^૬ તું હેગા બંદે થોડા તો સંગ લે બ,
 બિના દામકે દોનું જગતમે^૭ કોઈ કાજ નહીં સરતા, સમજ૦ ૩
 પીડ પરાઈ કાયકો કરના અપની આપ સમજના,
 જ્ઞાની તું હર શ્વાસકે અંદર સાહેબ નામ સમરતા, સમજ૦ ૪

૧ મોહબલમે = માયાની જ્ઞાનજામાં. ૨ મનને ઉપદેશ સંબંધી ભજન છે. ૩ નાવ = વહાણ. ૪ પુરાની = જુની, જીર્ણ. ૫ દામ = પૈસો, પુન્ય, સત્કર્મ વિગેરે સારાં કૃત્યરૂપી પૈસો. ૬ કરઝદાર = દેવાદાર, દુષ્ટકર્મી. ૭ દોનું જગતમે = આ લોકમાં અને પરલોકમાં.

ભજન ૩૨.

હો જા તું હુંશિયાર.

સમજ મન મેરા રે હો જા તું હુંશિયાર,
 જો દુનિયામેં ભુલ રહેગા ખીગડ જાયગા કાર,^૧ સમજ૦ ટેક.
 ઇસ દમકા કુછ નહીં ભરોંસા અય મૂરખ નાદાન,
 એકા એકી જાના હોગા સાહેબકે દરબાર, સમજ૦ ૧
 ફીર પરતાના કામ નહીં આવે પહેલેસેં તું ચેત,
 જો બિન ચેતે ચલા જાયજા પડેગી તુજકો માર, સમજ૦ ૨
 યહાં તુજસેં કુછ હો સકે બંદે રખકી^૨ બંદગી કર લે,
 બહાં તો તુજકો નખી^૩ નામ બિન નહીં હો કુછ આધાર, સમજ૦ ૩
 જો કરના સો આજ હી કર તે જ્ઞાની મત કર દેર,^૪
 ઉમર જો તેરી ચલી જાયગી કામ ન આવે બિચાર, સમજ૦ ૪

ભજન ૩૩.

અબ કેસા કરના ?

સમજ મન મેરા રે અબ કેસા કરના ?
 દુનિયાસેં મત પ્રીત લગાના આખર હે મરના, સમજ૦ ટેક.
 પિયા અપનેકો જીને પીછાના ફીર નામ નહીં લેતા,
 જીને પાયા ઉને છુપાયા કોઈ બ્રમ નહીં દેતા, સમજ૦ ૧
 બગલમેં લડકા શહેર ઢંડેરા ચુંહી ભટકતે હે ફીરના,
 ખુરે ભલે સખ ભેશ બનાકે દેખે લોક ફજેતા, સમજ૦ ૨
 હરહર દમકે અંદર સંતો ઉસકા હી દમ ભરના,
 સમજણુ હોય તો સમજ લે પ્યારે મેં સમજાવું કેતા ? સમજ૦ ૩
 આજે રસ્તા ખોટા કઠણુ હે ચેતા સો નર જીતા,
 કયું ગફલતમેં સુતા જ્ઞાની હજુ નહીં તું ચેતા, સમજ૦ ૪

૧ કાર = કામ. ૨ રખકી = પ્રભુની. ૩ નખી = પેગંબર. ૪ દેર = વાર.

ભજન ૩૪.

યહાં કોઈ નહીં તેરા.^૧

સમજ મન મેરા રે યહાં કોઈ નહીં તેરા,
ક્યા ગફલતમેં કહેતા હે તું નાહક મેરા મેરા ? સમજ૦ ટેક.
આપ ભાઈ ઓર લડકા લડકી ઓરત કુટુંબ કબીલા,
દોસ્ત આસ્તા^૨ સખ દુનિયાકે^૩ ! ક્યું ગફલતને ઘેરા ? સમજ૦ ૧
મહેલ ઝરૂખા કામ નહીં આવે સાહેબકી દરવામેં,
એક દીન એસા આયગા બંદે જંગલ હોગા ડેરા, સમજ૦ ૨
ખાઓ પીઓ ઓર ખરચો ખ્યારે ધર્મપુન્ય કુછ કર લો,
સંગ તમારે હોય ઉભલા આગે રસ્તા અંધેરા, સમજ૦ ૩
જ્ઞાની તુમ બેપારકો આવે કુછ તો સોદા કર લો,
જબ સુડીમેં ખોટ પડેગી ફેગટ જાયગા ફેરા, સમજ૦ ૪

ભજન ૩૫.

ક્યું રહેતા ગાફલ ?^૪

સમજ મન મેરા રે ક્યું રહેતા ગાફલ ?
કોઈ તેરે જબ કામ નહીં આવે આવ બને મુશ્કલ, સમજ૦ ટેક.
જંતર મંતર દોરા ધાગા એ હે સખ ઠગ વિદ્યા,
સર્યા મુસલમાન હોય તો ખ્યારે હુંડ કલમેકી કલ^૫, સમજ૦ ૧
માલ ખજાના કામ નહીં આવે માલકકી દરવામેં,^૬
જમડા તુજકો લેને આવે ઘડી ન જાવે ટલ, સમજ૦ ૨

૧ આ ભજનમાં ચેતનને ઉપદેશ છે. ૨ આસ્તા = આજખાણવાળા, મંગાપી. ૩ દુનિયાકે = સ્વાર્થના. ૪ આ ભજનમાં ચેતનને ઉપદેશ દેવામાં આવ્યો છે. ૫ કલમેકી કલ = મુસલમાનના ધર્મનો મુગ મંત્ર, કલમાની કુંચી. ૬ આ ભજન ૧૬ મું. ૬ દરવા = દરબાર.

ને કુછ તુજકો કરના હોવે કર લે આજ ધડીમે,
 ઇસ કાયાકા નહીં ભરોંસા આજ પડે કે કલ ! સમજ૦ ૩
 હાથસેં નેકી^૧ સુખસેં નેકી પાઉંસેં નેકી કર જ,
 એ સોદા તો સુદત હે મીલતા જખલક હે હલચલ, સમજ૦ ૪
 જ્ઞાની તુમ દુનિયામેં આકે કુછ તો સુરત સમાલો,
 સુરત ને ચુકા બાજુ હારા નીકલ ગઈ ંહો પલ, સમજ૦ ૫

ભજન ૩૬.

મત હો તું મગરૂર.^૨

સમજ મન મેરા રે મત હો તું મગરૂર,
 ને મગરૂરી આયગી તુજકો હોવેગા હકસેં^૩ દુર, સમજ૦ ટેક.
 ગરીબ આજીઝ ખાકી^૪ પુતલા તું હે બહોત ઝંઝિ,^૫
 એસી ગરીબી યાદ કરકે રહે તું રખસેં હજુર, સમજ૦ ૧
 હરદમ હકકી યાદમેં રહેના કોઈ ધડી મત ભુલ,
 સાંસો સાંસ તું નામ સમર લે, મોં પર ખરસે તુર, સમજ૦ ૨
 આખર તો મરના હે તુજકો, ગાફીલ મત રહે યાર,
 ગોર^૬ અંધારી બીતર તુજકો જાના હેગા જરૂર, સમજ૦ ૩
 ચહાં તેરા કોઈ સંગ ન સાથી ના મુનસ^૭ ગમખવાર,^૮
 કરની^૯ તેરી સાથ આયગી, અનવર ચે હે દરતુર, સમજ૦ ૪

૧ નેકી = સારાં કામ, પુન્ય, પરીપકાર. ૨ આ પદમાં માણસ જે જે
 કૃત્ય કરશે તે તે સાથે આવશે અને તેનું ફળ મળશે માટે અભિમાન છોડી
 દઈ શુભ કર્મ કરી પ્રભુની ભક્તિ કરવા મનને ઉપદેશ દેવામાં આવ્યો છે.
 ૩ હક = પરમેશ્વર. ૪ ખાકી = માટીનું. ૫ ઝંઝિ = ઘણો લાચાર. ૬ ગોર =
 કપર. ૭ મુનસ = દીલાસો આપનાર. ૮ ગમખવાર = ચિંતા કરવાવાળો,
 કાળજી રાખનાર. ૯ કરની = કરણી, કૃત્ય.

ભજન ૩૭.

સાંભળોને સંતો સત બચન.^૧

સાંભળોને સંતો સત બચન બોલું જ્ઞાન અપારી જી,
 કાષ્ટને સમરણ શું કરો ! માળા મનની તે સારી જી, સાંભળો ૦ ૧
 કાશી હીમાલે જઈ કરી શીદ દેહને પાડી જી ?
 બુલમ ન કરીએ જીવ ઉપર, બેસો આપાને મારી જી, સાંભળો ૦ ૨
 ગંગા ને જમના જઈ શુદ્ધ થયા બ્રહ્મચારી જી,
 મેલ તો મનનો ઉતર્યો નહીં, જ્ઞાન કોટડી અંધારી જી, સાંભળો ૦ ૩
 જ્ઞાની તે એને જાણીએ બેસે ધ્યાન લગાવી જી,
 ખખર ન રાખે સંસારની મુકે દેહને વિસારી જી, સાંભળો ૦ ૪
 દોરી રે તાણી પ્રેમની સુનમાં સુરતી લગાડી જી,
 તાર ન તુટે તાણતાં કહે છે જ્ઞાની ઉચારી જી, સાંભળો ૦ ૫

ભજન ૩૮.

આ રે કળબુગના માનવી^૨

આ રે કળબુગના માનવી મુખે કીર્તન ગાવે જી,
 કહેણી^૩ છે રહેણી^૪ નહીં તેમાં શું ફળ પાવે જી ? આ રે ૦ ૧
 કંઠી રે બાંધે કાષ્ટની તાલ મૃદંગ બજાવે જી,
 લેહ ન જાણે ભજનનો જુઠી ભક્તિ ચલાવે જી, આ રે ૦ ૨
 ભગવાં રે રંગે લુગડાં અંગ ભભૂતિ લગાવે જી,
 રંગ ન જાણે અલખનો રૂપ આપનું બનાવે જી, આ રે ૦ ૩
 ધૂણી રે તાપે ધૂપમાં શીષ તિલક લગાવે જી,
 હરથી તો હેત કરે નહીં અખધૂત કહાવે જી, આ રે ૦ ૪

૧ આ ભજન અંતર જ્ઞાન અને આત્મશુદ્ધિ સંબંધી છે. ૨ આ ભજન
 દુનિયાનું, પાપનું દર્શાવી અંદર બ્રહ્મજ્ઞાન બતાવે છે. ૩ કહેણી = કહેવું તે.
 ૪ રહેણી = વર્તવું તે, વર્તન.

સર્વેનો નાશ તે જે કરે આપને ભુલી જાવે જી,
 કોઈને બાકી તે રાખે નહીં હરને તે નર પાવે જી, આ રે૦ ૫
 સુન મહાસુનમાં તે ધામ છે ત્યાં કોઈ બિરલા રે જાવે જી,
 પિંડ બ્રહ્માંડ ફેલી કરી સુરતા આધી ચલાવે જી, આ રે૦ ૬
 જ્ઞાની રે દાસ અલોપમાં હરથી હેત વધાવે જી,
 પ્રેમ રસ નિત્ય પીયે ઘણો મન મગન હોઈ જાવે જી, આ રે૦ ૭

ભજન ૩૯.

કાયા નગરના કોટમાં.^૧

કાયા નગરના કોટમાં જે કોઈ ધ્યાન લગાવે જી,
 અંતર જોજે આપનું સત સ્વામીને પાવે જી, કાયા૦ ૧
 પંથ ધર્મ ને જાત્રા પાઠ પૂજા ને પોથી જી,
 એ ઝઘડા સંસારના તેમાં જન્મ ગુમાવે જી, કાયા૦ ૨
 મરવા રે પહેલાં જે મરે કોઈની ગણતી ન રાખે જી,
 સર્વેનો નાશ નિશ્ચયે કરે તે નર જ્ઞાની કહાવે જી. કાયા૦ ૩
 એક વિના બીજું જે જીએ તેનો ફેકટ ફેરો જી,
 દોઈતા^૨ એજ અજ્ઞાનતા એનો પાર ન આવે જી, કાયા૦ ૪
 એકજ એક જે કોઈ જીએ બીજું નામ ન જાણે જી,
 આપ વિસારે આપને આપો આપ હો જાવે જી, કાયા૦ ૫
 પાંચ પચીસ ચોર વશ કરો પૂજા પુસ્તક મેલો જી,
 સદ્ગુરૂના પાચે નમો તમને જ્ઞાન બતાવે જી, કાયા૦ ૬
 એટલો અર્થ જે નિશ્ચયે કરે સોઈ સદ્ગુરૂ અમારો જી,
 દાસ જ્ઞાની એમ આપના મનને સમજાવે જી, કાયા૦ ૭

૧ આ કાવ્ય દુનિયાના વ્યવહારની જાળજ મિથ્યા જાણવી બ્રહ્મ સ્વરૂપ સમજાવે છે. ૨ દોઈતા (દ્વિતીયા) = જે, હું અને તે.

ભજન ૪૦.

આ રે કળભુગના પહોરમાં.^૧

આ રે કળભુગના પહોરમાં કુડાં થયાં રે સંસારી જી,
હવે રે અમારા સદ્ગુરુ લાજ રાખે અમારી જી, આ રે ૦ ૧
કામ ક્રોધ ઘણો વાપર્યો મોહ મમતા અપારી જી,
ઘણા રે અભિમાન આવીયા સંતો ચાલો વિચારી જી, આ રે ૦ ૨
ઝોહુંગ સોહુંગ પર ચિત ધરો પેલા આપાને મારી જી,
અખંડ અમર જ્યોત^૨ જાગશે તેને લોને સંભારી જી, આ રે ૦ ૩
સુન મહાસુનમાં જઈ રહો પાંચ પચીસને મારી જી,
ત્યાં નિર્મળ નૂર દેખશો સુણો સત પ્રહાર્યારી જી, આ રે ૦ ૪
ત્યાં તુર વાળં છે ઘણાં ધુમ ધામ છે ભારી જી,
તે ઘર અલખ બિરાજ્યા માનો વાત અમારી જી, આ રે ૦ ૫
પ્રેમ પ્યાલા સંતો ચાખીએ મેલ મનનો ઉતારી જી,
અગમ અગોચર ખોળીએ ત્યાં મળે મઠધારી^૩ જી, આ રે ૦ ૬
સાચા શબ્દ છે બોલીયો દાસ જ્ઞાની ઉચારી જી,
સદ્ગુરુ સાહેબના ચરણ પર નિત્ય જાઉં હું વારી જી, આ રે ૦ ૭

ભજન ૪૧.

શબ્દોનો અર્થ ખુલાસો.^૪

સાધુ સુણો શબ્દોનો અર્થ ખુલાસો,
કોના પાસે તમે વાત પૂછવા જાશો ? સાધુ ૦ ટેક.

૧ આ ભજન કામ ક્રોધ મોહ વિગેરે દુર્ગુણો દૂર કરી સમાધિસ્વરૂપ સમજવી પ્રહારજ્ઞાન બતાવે છે. ૨ જ્યોત = અક્ષતેજ. ૩ મઠધારી = પરમાત્મા. ૪ આ ભજનમાં સમાધિ સંબંધીના શબ્દોના અર્થની સમજૂતી કરવામાં આવી છે, સમજૂતી સ્પષ્ટ અને સરળ હોવાથી, વળી ઘણા ખરા શબ્દોના અર્થ આગળ દીકામાં થઈ જવાથી, તેમજ રચનારે ઉપોદ્ધાતમાં સંપૂર્ણ વિવેચન કરેલું હોવાથી આ સ્થળે ફરી અર્થ લખી દીકા કરી નથી.

તરવેણી તો છે ભમરો વચ્ચે જાણો,
 તિરખુટી પણ તેનેજ સંતો વખાણો,
 તેને સમજી મનમાં ઘણું સુખ માણો, સાધુ ૧
 સાધુ તમે અણી રે અગ્રને વિચારો,
 તેને અણી નાકની મનમાં તે ધારો,
 તેને તમે જાણી મનજો સુધારો, સાધુ ૨
 સુરતી તો છે આત્મા તણો પરકાશ,
 તરવેણીમાં રાખ્યો છે તેનો તે વાસ,
 તે સુરતી તો ઉડીને જાય આકાશ; સાધુ ૩
 કહું બંકનાદ તરવેણી માંડ,
 કાણું એક વાંકું ને ઝીણું છે ત્યાંડ,
 તેમાં થઈને સંત બ્રહ્માંડમાં જાય, સાધુ ૪
 જેને તમે સુખનામાં દેખો તે સુરતી,
 તેની તો છે તમારા જેવીજ મૂરતી,
 તેથી થાશે સદિ સાધુ કામ પૂરતી, સાધુ ૫
 સુખમણુ જેને કહીએ તે નાડી વખાણો,
 નાલિથી તે માથાના તાળુમાં જાણો,
 તેમાં સૂર આવે ત્યારે સુખ માણો, સાધુ ૬
 તેમાં સૂર આવ્યાથી મન થાય સ્થિર,
 નાસિકા બેમાં સૂર આવે બરાબર,
 ત્યારે હૃદય જાય ને સુન થાય તે નર, સાધુ ૭
 તમે સુનને મહા અધિકાર રાખો,
 મહાસુનને તમે તેવીજ લાખો,
 ત્યાંથી બહાર નિકળી અમૃત રસ ચાખો, સાધુ ૮
 તાળુ વચે કાણું તે દસમો દ્વાર,
 ત્યાં થઈને નિકલશે બ્યારે બહાર,

ત્યારે જોશો અલખ તણો દરબાર,
માથાના બે ભાગ છે સાધુ સંભાળો,
આગળના તો ભાગમાં છે અજબાળો,
પાછળ ભાગમાં છે અંધારો નિરાળો,
જ્યારે ઉંઘ સાધુ તમને રે થાય,
દસમા દ્વારમાં ઝીણું બાદળ છવાય,
ધૂમાડો તે આંખોમાં આવી ફેલાય,
પછી છેક હૃદય કમળ સુધી આવે,
ત્યારે તમને તે ઘડી ઉંઘ જ આવે,
કરી દે બેશુદ્ધ ને તમને ઉઘાવે,
જેનું ધ્યાન દસમા દ્વારમાં લાગે,
સુરતી તેમાં રાખીને બેઠા તે જાગે,
તેની ઉંઘ તેના શરીરથી ભાગે,
સાધુ તેને અનહદ વાળું કહ્યું છે,
માથા વચ્ચે તે વાળું વાગી રહ્યું છે,
તેનું નામ અનહદ નાદ થયું છે,
કાનને જો ઘંઘ કરે તો સુણાયે,
ભીતર વાળું હરેહ તરેહતું થાયે,
તુર વાળું સુન થયા કેડે બળએ,
અજંપા જાપ તે શ્વાસ વિચારો,
તેના સાથે હરદમ સ્વામીને સંભારો,
તે હું છું એવું તમે ચિત્તમાં ધારો,
અગમ જેની ગમ નથી કોઈને તે ધર,
નથી જેનું કામ તે જાણો અગોચર,
અંધારાને સુન જાણુજો હે ચતુર નર,
છે અવધદ ઘાટ એવું મન આણો,

સાધુ૦ ૯

સાધુ ૧૦

સાધુ૦ ૧૧

સાધુ૦ ૧૨

સાધુ૦ ૧૩

સાધુ૦ ૧૪

સાધુ૦ ૧૫

સાધુ૦ ૧૬

સાધુ૦ ૧૭

જેનું કંઈ ઠામ ઠેકાણું ન જાણો,
 તે સુન માંહી જોઈને તેને વખાણો, સાધુ૦ ૧૮
 જેવા કાચમાં તમે સામા દેખાઓ,
 કયા ઠામ છે કાચમાં તે બતાવો ?
 છે બેઠા તમે ક્યાં મને સમજાવો ? સાધુ૦ ૧૯
 શિખર એ તો મસ્તક માથું કપાળ,
 સુરશદ્ધ એ તો સદ્ગુરૂ દાતા દયાળ,
 ઈશક એ તો પ્રેમ હરિનો નિહાળ, સાધુ૦ ૨૦
 આશક એ તો પ્રેમી ને ભાવી જ જાણો,
 સંસારથી થઈ નિત્ય અળગો અજાણો,
 તેને તમે ત્યાગી વૈરાગી વખાણો, સાધુ૦ ૨૧
 આત્મા એ તો ચેતન પ્રજ્ઞ સ્વરૂપ,
 સાક્ષી રૂપ સર્વેનો જાણુ અરૂપ,
 રાજાઓનો રાજા ને ભૂપનો ભૂપ, સાધુ૦ ૨૨
 રામ એને જાણો જે સૌમાં રમે છે,
 જેને સર્વે લોક તે નિત્ય નમે છે,
 નિરંજન નામ તે સૌને ગમે છે, સાધુ૦ ૨૩
 બીજાં એવાં આવ્યાં છે જેટલાં નામ,
 હરિ ગિરધારી ને વિકૃલશ્યામ,
 અલખ ને શિવ ને સ્વામી તમામ, સાધુ૦ ૨૪
 તે સર્વેને અલખ નિરંજન ધારો,
 તે છે એક સર્વેનો માલીક વિચારો,
 તેને શ્વાસેશ્વાસ તે ઘટમાં સંભારો, સાધુ૦ ૨૫
 મરવું એ તો મનના સૌ બંધેમને મૂકી,
 સર્વે જ્ઞાન ઇદ્રિ તણાં ભાન ચુકી,
 થાય સુન શરીરને દે સર્વે પુંકી, સાધુ૦ ૨૬

જીવે એ તો ઘટ માંહી ચેતન થાય,
 પોતાનું તે સ્વરૂપ પોતાને દેખાય,
 સુરતી સાથે જ્યાં ધારે ત્યાં જાય, સાધુ૦ ૨૭
 તમને પાંચ જ્ઞાન ઈદ્રિ હું બતાવું,
 આંખો નાક કાન ને જીભ સુણાવું,
 શરીરની ખાલ છે તે સમજાવું, સાધુ૦ ૨૮
 બીજી પાંચ કર્મ ઈદ્રિ તમે જાણો,
 જીભ હાથ પગ અને ઈદ્રિ પ્રમાણો,
 પછી મળદ્વાર તમે મન આણો, સાધુ૦ ૨૯
 ચક્રીન છે નિશ્ચય સમજો બરાબર,
 સર્વે સિદ્ધિ થાય છે સંતોને તે ઘર,
 તેના ત્રણ પ્રકાર સમજોને ચાતર, સાધુ૦ ૩૦
 પહેલો જેવો દેખીને સમજો પિતાને,
 બીજો લોકના કહેવાથી બાપ તે માને,
 ત્રિજો ખરો બાપજ માતા જે જાણે, સાધુ૦ ૩૧
 જે માતાનો નિશ્ચય તે દૃઢ જાણો,
 બીજા બેમાં શક છે તમે મન આણો,
 માતાને છે નિશ્ચય ને બાળક અજાણો, સાધુ૦ ૩૨
 ગજલમાં જે આંખો છે પૂલનો ઉચ્ચાર,^૧
 તે તો બંકનાલથી દસમો દ્વાર,
 સમાધિની વાત તે કમ્પી લો વિચાર, સાધુ૦ ૩૩
 નિરંજન તે જેને નથી કાંઈ અંજન,
 છે બેએબ^૨ પાક ને નિર્મળ નિરંજન,
 તેને સર્વે શીષ નમાવો હરિજન, સાધુ૦ ૩૪

૧ પુળ=નદી ઉપર પુલ બાંધે છે તે, એટલે આ કેડાણે સુરતીની
 કિનારો પુલ. જુઓ ગજલ ૧૩. ૨ બેએબ=એબ વગરનો.

અલખ કોઈના સમજ્યામાં આવે નહીં તે,
 છે વસ્તુ પણ કોઈના જેવી નહીં તે,
 જે છે સર્વે સત્તા ને શક્તિ સહિત તે, સાધુ૦ ૩૫
 જ્ઞાની પાંચ પચીસ ચોર નામ જેનાં,
 તે છે પંચ ભૂત પચીસ ગુણ તેના,
 ભૂદાં ભૂદાં નામ છે શાસ્ત્રમાં એનાં, સાધુ૦ ૩૬

ભજન ૪૨.

કોઈ કરશે આ કષ્ટ સમાધિ.^૧

સાધુ જે કોઈ કરશે આ કષ્ટ સમાધિ,
 તેણે ભેગ સિદ્ધિ ખરેખરી સાધી, સાધુ૦ ૩૭
 જ્યારે સ્વર સુખમણી નાસિકા ચાલે,
 અગર તત્ત્વ અગ્નિ ચાર આંગળાં ને હાલે,
 તે હોય સૂર્યના ઘરમાં તેને સંભાળે, સાધુ૦ ૧
 તે વારે તો નાભિથી ખેંચીને શ્વાસા,
 લાવે ઠેક પ્રહ્લાંડમાં રાખી આશા,
 પછી બંધ રાખે ત્યાં દેખે તમાશા, સાધુ૦ ૨
 કરે બંધ શરીરના નવ દરવાજા,
 વાગે પ્રહ્લાંડમાં અનહદ વાનં,
 સુરતી સાધી બેસે સ્થિર થઈને રાજા, સાધુ૦ ૩
 જ્યારે શ્વાસ એનો ઘણો તે રૂંધાયે,
 ત્યારે થોડો થોડો તે છોડે કળાએ,
 ઘણા ધીરે શ્વાસને મુકે કે જાયે, સાધુ૦ ૪
 અગર શ્વાસ જલદીથી ભેરથી છોડે,
 વધે પેટ એનું એ છે તેમાં ખોડે,

^૧ કિયાની વિધિ સાથે કષ્ટ સમાધિની સમજણ આપવામાં આવી છે.

વગર સમજે મૂરખ જે હોય માથું ફેડે, સાધુ૦ ૫
 પછી શ્વાસ ખેંચી ફરી પાછા બેસે,
 અગમ ધુન બાંધે કે ચોર ન પેસે,
 એવી રીતે સાધે તે મહાપદ^૧ લેશે, સાધુ૦ ૬
 એવી રીતે નિત્ય કરે સાધના જે,
 કરે તેમાં મહેનત હરખી તે કાજે,
 ઘણી વાર બેસે હરખે પોતાના જે, સાધુ૦ ૭
 તે વારે આહાર ઘણા થોડા ખાયે,
 નરમ આહાર દુધ કે ખીર બનાવે,
 સૂક્ષ્મ આહાર ખાય તે જોગ કમાયે, સાધુ૦ ૮
 અગર કોઈ પેટ ભરી ઘણું ખાશે,
 શરીરમાં વ્યાધિ તેને ઘણી થાશે,
 થશે રોગ સુખ સર્વે તેનું બીશે, સાધુ૦ ૯
 સૂક્ષ્મ આહાર ખાઈને મહેનત બધાવે,^૨
 તેના પેટમાં કોઈ રોગ ન આવે,
 પાકે^૩ પેટ તેનું તે મહા સુખ પાવે, સાધુ૦ ૧૦
 પછી તે જે ખાય તે સહુ ભરમ થાય,
 ન ખાય તો ભુખ તેને નષ ધાય,
 વધે જોર શરીરમાં તે સમજાય, સાધુ૦ ૧૧
 ઘણા દહાડા એવી રીતે તમે સાધો,
 પછી બીજા તત્વને સાધુ આરાધો,
 એવો ચારે તત્વનો કરજો ધરિદો, સાધુ૦ ૧૨
 તેથી તમને દેખાશે બીતર ઉભલો,
 ઘણા નૂર પરકાશ થાશે તે ભાળો,

૧ મહાપદ=મોક્ષ, ૨ બધાવે=વધારે. ૩ પાકે=ભુખ તથા તરસ
 સહન કરવા તેમજ જે ખાય તે પાચન કરવા શક્તિમાન થાય.

સર્વે સિદ્ધિ તેમાંથી થાશે સંભાળો, સાધુ૦ ૧૩
 તેથી તમે ઉડીને આકાશે જાઓ,
 તમને જ્યાં કહી જાવું હોય ત્યાં ધાઓ,
 ગ્રહ રૂપ દેખી ઘણા ખુશી થાઓ, સાધુ૦ ૧૪
 ઉડીને જે જાય તે નથી આ શરીર,
 એ તો આત્માનું છે સ્વરૂપ ગંભીર,
 તેને તમે સાધો તો થઈ જાશે પીર, સાધુ૦ ૧૫
 તે આત્મા પરમાત્માથી મીલાવે,
 પછી પરમાત્મા અલખ બતાવે,
 પછી સર્વે દુઃખ તમારૂંજ જાયે, સાધુ૦ ૧૬
 તેના સારૂ બેસો તમે પદ્માસન,
 સાધો આત્માને ને ભુલો આ તન મન,
 નમું મહા પુરૂષો તમને મહા ધન ધન, સાધુ૦ ૧૭
 સદા મહા પુરૂષોનો દાસ છે જ્ઞાની,
 એણે બધી વાતો કહી છે આ છાની,
 કરો એવું ધ્યાન સદા તમે ધ્યાની, સાધુ૦ ૧૮

ભજન ૪૩.

અગમ ગઠ હાલોને.^૧

અગમ^૨ ગઠ હાલોને રે સંતો ભાઈ,
 રૂડી રીતે કરી લો આ શુભ કમાઈ, અગમ૦ ટેક.
 અંતર માંહી ધીર ગંભીરતા રે રાખો,
 ઘટકામાંના ચોર સર્વે કાઢી નાખો,
 પછી તમે બેઠા પ્રેમ રસ ચાખો, અગમ૦ ૧
 તરવેણીમાં પોતાનું ધ્યાન ધરાવો,

૧ સમાધિ વિષે ભજન છે. ૨ અગમ = જેની ગમ પડે નહીં તેવું.

સુરતા સાધી સુખમણ સેજમાં આવો,
 આપાનું^૧ તે ભાનજ સર્વે ગુમાવો, અગમ૦ ૨
 પછી તમને પ્રેમ લહેર ચઢી આવે,
 સુરતીને તે સુન ઘર માંહે ખેંચાવે,
 ત્યાંથી ઝંકનાલ જઈને ચઢાવે, અગમ૦ ૩
 પછી તમે પિંડ પ્રહાંડ ફેડી ચાલો,
 ગગન ગઢ ઉપર મેદાન ભાળો,
 ત્યાંથી તમે વૈકુંઠમાં જઈને મહાલો, અગમ૦ ૪
 ત્યાંથી આગળ આવશે અલખનું ધામ,
 મહા તેજ દેખો અપાર તે ઠામ,
 થાય તુર વાળાંની બહુ ધુમ ધામ, અગમ૦ ૫
 ત્યાં તમને અલખનું દર્શન થાશે,
 પછી બધું દુઃખ તમારું જ બાશે,
 કરી છે આ વિનંતી જ્ઞાની દાસે, અગમ૦ ૬

ભજન ૪૪.

પ્રેમરસ પીઓને.^૨

પ્રેમરસ પીઓને રે સંતો ભાઈ,
 તે પીને મુક્તિની કરી લો કમાઈ, પ્રેમરસ૦ ટેક.
 પ્રેમ તમને મહાપદને પહોંચાડે,
 અલખ કેરું નૂર તે તમને દેખાડે,
 અજ્ઞાન અંધકાર તમારું તે કાઢે, પ્રેમરસ૦ ૧
 પ્રેમ થકી તરવેણી ધ્યાન ધરાવો,
 ગુરૂ કેરું સ્વરૂપ ધ્યાનમાં લાવો,
 એકાગ્ર થઈને આપો ભુલી બાઓ, પ્રેમરસ૦ ૨

૧ આપાનું = મારાપણાનું. ૨ સમાધિ સાથે પ્રેમરસ વિષે ભજન છે.

સુરતી તમે ગુફના સ્વરૂપ પર રાખો,
 મનના બધા બહેમ તમે કાઢી નાખો,
 પછી તમે બેઠા પ્રેમરસ ચાખો, પ્રેમરસ૦ ૩
 જરા તમે સુરતીને ડગવા ન દેજો,
 એક ચિત્તે ગુફનું સ્વરૂપ જોઈ રહેજો,
 તમને ભુલી ગુફનું રૂપ ગ્રહી લેજો, પ્રેમરસ૦ ૪
 સુરતી એવી રીતે તે રાખો તમારી,
 જેવી રીતે ઉદરને તાકે ખિલાડી,
 સુરતી ચુકશે ન કદાપિ ખેલાડી, પ્રેમરસ૦ ૫
 સુરતી જેવી રાખે શિકારી શિકારે,
 નજર, દિદવાન,^૧ મગખી,^૨ મૃગ,^૩ ચારે,^૪
 રોકી શ્વાસ એક કરે છે તે વારે, પ્રેમરસ૦ ૬
 એવી સુરતી જે ગુફ ઉપર ઠરાવે,
 ત્યારે તેને પ્રેમ હૃદય ચઢી આવે,
 ઉઠાડીને તેને આકાશે ચડાવે, પ્રેમરસ૦ ૭
 પછી તેનું કારજ સાં સિદ્ધ થાશે,
 આત્મા તેનો ઉડી આકાશે જાશે,
 પછી તેને તેજ હરિનું દેખાશે, પ્રેમરસ૦ ૮
 ગુફને ન દેખો તો દેખો પોતાને,
 ધારે નિજ સ્વરૂપ તરવેણી સ્થાને,
 કરો ધ્યાન આપનું આપ તે ઠામે, પ્રેમરસ૦ ૯
 જેવું છે આ બહાર તમારું સ્વરૂપ,

૧ દિદવાન = બંદૂક તાકતી વખતે નજર રાખવાનું ઘોડા પાસેનું સ્થાન.
 ૨ મગખી = બંદૂકની નળીના છેડે નજર જોડવાનું સ્થાન. ૩ મૃગ = હરણ (તા-
 કવાનું નિશાન). ૪ ચારે = ચાર વસ્તુઓ. શિકારી શિકાર કરતાં જેવી રીતે
 બંદૂક તાકતી વખતે નજર, દિદવાન, મગખી અને નિશાન એ ચારે, શ્વાસ
 બંધ કરી, એક બીજા સાથે સીધી રીતે જોડે છે તેવી રીતની સુરતી.

એવું દેખો તરવેણીમાં બ્રહ્મરૂપ,
 બીજું કાંઈ ધારે ન છાયા કે ધૂપ, પ્રેમરસ૦ ૧૦
 તેના ગુણ ઉપર કહ્યા તે જણાશે,
 તેથી તમને લાભ ઘણાએક થાશે,
 થાશે સુખ, કર્મ તમારાં ખપાશે,^૧ પ્રેમરસ૦ ૧૧
 સુરતી બહારથી તાણી અંદર ઠરાવો,
 બ્રહ્મરૂપ અંદર તમે લીન થાઓ,
 ત્યારે લેહ હરિ મળવાનોજ પાઓ, પ્રેમરસ૦ ૧૨
 એ માર્ગ છે સૂક્ષ્મ સંતોના કાળે,
 નથી કષ્ટ એમાં જરા મહારાળે,
 તરવેણીમાં નૂર નિરંજન બિરાળે, પ્રેમરસ૦ ૧૩
 એવી રીતે લીન કલાક જો થાશે,
 આપો ભૂલી પોતાપણું જો ગમાશે,
 ત્યારે જ્ઞાની સ્વામીનું દર્શન થાશે, પ્રેમરસ૦ ૧૪

ભજન ૪૫.

ધ્યાન કરો આત્માનું.^૨

આત્મજ્ઞાની ધ્યાન કરો આત્માનું,
 બીજું સર્વે નિશ્ચે છે નાશ થવાનું, આત્મજ્ઞાની૦ ટેક.
 સુરતી બહારથી માંહી લાવી આ ઘટમાં,
 જુઓ આત્માને આ દેહના ઘુંઘટમાં,
 પોતે બેઠો ખેલ કરે છે આ મઠમાં,^૩ આત્મજ્ઞાની૦ ૧
 તમે તો આ જડ^૪ કાયાને ન જોજો,

૧ કર્મ તમારાં ખપાશે = તમારાં પાપ દૂર થશે. ૨ આ ભજન સૂક્ષ્મ સમાધિ બતાવે છે. ૩ મઠમાં = દેહરૂપી વાસમાં. ૪ જડ = ચેતન રહિત.

માટીની આ મૂર્તિ છે તેને ન મહોજો,
 લીતર જોઈ શરીર તાણું લાન જોજો, આત્મજ્ઞાની૦ ૨
 લીતર આત્મા સર્વે ખેલ કરે છે,
 શરીરને તે લઈને રમતો ફરે છે,
 અમર છે તે આત્મા, શરીર મરે છે, આત્મજ્ઞાની૦ ૩
 આત્મજ્ઞાની તમે તો તે આત્મા છો,
 તમે જડ શરીરને શિદને જુઓ છો ?
 લુલા પડી ગાંઠનું^૧ ગર્થ જુઓ છો, આત્મજ્ઞાની૦ ૪
 સુરતી ઘટ લીતર સદા સ્થિર રાખો,
 આત્મા દેખી ખેડા અમૃત રસ ચાખો,
 અહં બ્રહ્મ^૨ વિના બીજું નવ લાખો,^૩ આત્મજ્ઞાની૦ ૫
 એકાંતમાં બેસીને ધ્યાન ધરાવો,
 સુરતી જહારથી ઘટ લીતર લાવો,
 આંખો મીંચી અંતરમાં ધ્યાન લગાવો, આત્મજ્ઞાની૦ ૬
 તેથી જ્ઞાની તમને સમાધિ જ થાશે,
 મનના બહેમ તુરંગ સૌ મટી જાશે,
 તેથી તમને થાશે આત્મ પ્રકાશ, આત્મજ્ઞાની૦ ૭
 પછી તમને પ્રેમ લહેર ચડી આવે,
 આત્માને તે આકાશ માર્ગે ઉડાવે,
 નિશ્ચે પરમ ઈશ્વરનાં દર્શન કરાવે, આત્મજ્ઞાની૦ ૮
 તે પણ એક સૂક્ષ્મ સમાધિ છે જ્ઞાની,
 તમે નિત્ય ધ્યાન કરો એનું ધ્યાની,
 તમ પર થાશે અલખની મહેરબાની, આત્મજ્ઞાની૦ ૯
 અંદર બહાર સર્વેમાં આત્મા દેખો,

૧ ગર્થ=પૈસો, મુડી. ૨ અહં બ્રહ્મ (અહં બ્રહ્માસ્મિ)=હું પોતેજ
 બ્રહ્મ છું. ૩ લાખો=ખોલો, ધ્યાન કરો.

ઘટ પટ માંહે નૂર નિરંજન પેખો,
 બીજી જડ વસ્તુનો રાખો ન લેખો,^૧ આત્મજ્ઞાની૦ ૧૦
 જેના સામું જુઓ તે જડને ન જોજો,
 અંદર આત્મા દેખીને તે પર મહોજો,
 ચેતન આત્મા વિષે ચિત્ત પરોજો,^૨ આત્મજ્ઞાની૦ ૧૧
 દેખો તમે જે કોઈ નર કિંવા^૩ નારી,
 તેના અંદર આત્મા જોજો વિચારી,
 ઉપરની તે દેહ ન જોજો નકારી,^૪ આત્મજ્ઞાની૦ ૧૨
 ઉપરની કાયા તે મૂર્તિ મૃતિકાની,^૪
 તે તો જડ છે નિશ્ચયે નાશ થવાની,
 એના ઉપર ધ્યાન ન રાખશો જ્ઞાની,^૫ આત્મજ્ઞાની૦ ૧૩
 એને જોઈ કારીગર એનો પિછાણો,
 ચેતન આત્માને તે અંદર જાણો,
 તેને જોઈ રૂપ હરિતું વખાણો,^૫ આત્મજ્ઞાની૦ ૧૪
 પ્રાણી સહુમાં જુઓ આત્મા સમાન,^૫
 ત્યારે તમને થાશે આત્મ બુદ્ધિ જ્ઞાન,
 પછી કોઈતું કરશો નહીં અપમાન,^૫ આત્મજ્ઞાની૦ ૧૫
 પછી તમે કોઈને દુઃખ નહીં દેશો,
 સહુના ઉપર દયા ને ભાવ કરી રહેશો,

૧ લેખો = લેખું, હિસાબ. ૨ પરોજો = પરોવજો, ધરવો. ૩ કિંવા = અથવા. ૪ મૃતિકા = માટી. ૫ પશુ પંખી વીગેરે તમામ પ્રાણીઓમાં આત્મા સરખો છે, એટું તમે જ્યારે જોશો ત્યારે તમને આત્મજ્ઞાન પ્રાપ્ત થશે અને ત્યારેજ હું મોટો અને બીજા જીવો નાના એટું બીજા પ્રત્યે તમારા મનમાં રહેલું અપમાન એટલે કે તિરસ્કાર દૂર થશે અને સર્વ પ્રાણીઓને સરખા સમજશો; સમાન = સરખા; “આત્મવત્સર્વભૂતાનિ યઃ પદ્યતિ સ પદ્યતિ । અર્થાત્ જે પુરૂષ પોતાના આત્મા સમાન સર્વ પ્રાણીઓને જુએ છે તેજ જુએ છે” આ વિચારને અનુસરતો ઉપરનો ભાવ જાણાય છે.

તેથી સુખ આનંદથી તમે ખેસો, આત્મજ્ઞાની૦ ૧૬
 પછી તમે આનંદથી ધ્યાન કરશો,
 ખપાવીને કર્મને આ લવ તરશો,
 પછી થાશે અમર, કદી નહીં મરશો, આત્મજ્ઞાની૦ ૧૭
 જ્ઞાની એવું ધ્યાન કરો આત્માનું,
 તેથી સર્વે કારજ નિશ્ચયે થવાનું,
 તે વિના તો જીવતર અકારજ જવાનું, આત્મજ્ઞાની૦ ૧૮

ભજન ૪૬.

સુરતા શિખર ગઢ રાખો.^૧

સાધુ તમે સુરતા શિખર ગઢ રાખો,
 આનંદથી બેઠા અમૃત રસ ચાખો, સાધુ૦ ટેક.
 સુરતા જેવી રાખે ઉપર પાણીઆરી,
 માથા ઉપર બેઠીલું લઈ ચાલે ભારી,
 રાખે ધ્યાન બેઠીલા ઉપર તે નારી, સાધુ૦ ૧
 એવી રીતે સુન શિખર ધ્યાન લાવો,
 બીજા સર્વે મનમાંથી બહેમ બુઢાવો,
 તમે સુન થઈને શિખર પર જાઓ, સાધુ૦ ૨
 ત્યાં તમને મળશે તે દસમો દ્વાર,
 ત્યાંથી તમે નિકળીને જાઓ બહાર,
 પછી તમે જાઓ તે બ્રહ્મ ઝળકાર, સાધુ૦ ૩
 એવું ધ્યાન તમને કદાપિ ન લાગે,
 કરો બંધ જ્ઞાન ઇંદ્રિ ચાર જાગે,^૨
 સુણો નાદ તરવેણીમાં જે વાગે, સાધુ૦ ૪

૧ સમાધિનું ભજન છે. ૨ ચાર જાગે = પાંચ ઇંદ્રિઓ પૈકી ચાંપ, જ્ઞાન, નાક અને મોં એ ચાર જાગે. પાંચમી તથા (ખાલ)ની જાગે નહીં.

તરવેણીમાં તમરાનો સાદ સુણાશે,
 પછી બીજાં વાજાં તે પ્રગટ થાશે,
 વીણા મૃદંગ ને તાલ બજાશે, સાધુ૦ ૫
 ઘણા પ્રકારનાં વાજાં ત્યાં વાગે,
 સર્વે બહેમ ભુલીને ત્યાં ચિત્ત લાગે,
 પછી ત્યાંથી ચાલો સાધુ તમે આગે, સાધુ૦ ૬
 તે વાજામાં છે એક શબ્દ રાજુંકાર,
 તેમાં તમે સુરતીનો બાંધશો તાર,
 થશો તમે લીન તેનામાં તે વાર, સાધુ૦ ૭
 પછી બીજાં વાજાં સર્વે બંધ થાશે,
 રાજુંકાર એકલો તમને સુણાશે,
 તેના સાથે સુરતી શિખર ગઢ બાશે, સાધુ૦ ૮
 પછી રાજુંકાર વાજું બંધ થાશે,
 સુરતી સુન મંડળમાં જઈને સમાશે,
 પછી તમને અંધારું આગે દેખાશે, સાધુ૦ ૯
 પછી તમને આવશે આગે ઉજાળો,
 ત્યાંથી તમે હરખથી આગળ ચાલો,
 ત્યારે તમે બ્રહ્માના ઝળકાર ભાળો, સાધુ૦ ૧૦
 તે પછી સાધુ સૂક્ષ્મ સમાધિ છે સારી,
 તેમાં કષ્ટ થોડું ને લાલ છે ભારી,
 તે માર્ગ છે સંતોને સુખકારી, સાધુ૦ ૧૧
 સાધુ તમને જ્ઞાનીએ સાન બતાઈ,
 તેમાં તમે કરશો જો ખુબ કમાઈ,
 નિશ્ચયે હરથી મળશો તમે સાધુ ભાઈ, સાધુ૦ ૧૨

ભજન ૪૭.

કરો શુભ અજંપા રે જાપ.^૧

સાધુ કરો શુભ અજંપા રે જાપ,	
જેથી હર મળશે, જાશે બધું પાપ,	સાધુ૦ ટેક.
સુરતી તમે નાલિ કમળ ^૨ માંહી લાવો,	
ત્યાંથી સોહં શખ્દનો શ્વાસ ઉઠાવો,	
શ્વાસોશ્વાસ આત્માનું ધ્યાન ધરાવો,	સાધુ૦ ૧
મનમાં તમે હું આત્મા છું તે ધારો,	
શરીરનું ભાન તે સર્વે વિસારો,	
શ્વાસોશ્વાસ આત્મારામ સંભારો,	સાધુ૦ ૨
એવું ધ્યાન કરવાથી સહુ ંહેમ જાશે,	
તમને પ્રેમ મનમાં હરિ તણા થાશે,	
પછી બ્રહ્મ સ્વરૂપ તમને દેખાશે,	સાધુ૦ ૩
રાખો રાત દહાડો એવો અભ્યાસ,	
ત્યારે સ્વામી મળશે તમારા પાસ,	
પછી સર્વે પૂરણ થાશે આશ,	સાધુ૦ ૪
તેવું નવ થાય તો આ ધ્યાન કરજો,	
અગમ માંહે ધ્યાન હરિનું તે ધરજો,	
તુંહી તુંહી અંતર માંહી સમરજો,	સાધુ૦ ૫
સુરતા કહીં જાવા ન દેજો બહાર,	
મનને તમે ડગવા ન દેજો લગાર,	
સ્વામી સાથે બાંધી દો સુરતીનો તાર,	સાધુ૦ ૬
સન્મુખ થઈને એકાગ્ર ચિત્ત રાખો,	
તુંહી તુંહી અંતરમાં પ્રેમથી ભાખો,	

હોતે કરી બેઠા પ્રેમ રસ ચઝો,	સાધુ૦ ૭
એમાં કશું કામ નથી બોલવાનું,	
નથી ઉંચું કે નીચું એમાં થવાનું,	
એ તો પિયુથી પ્રેમરસ ઘોળવાનું,	સાધુ૦ ૮
એ માર્ગ તો છે હુકડો ઘણો સારો,	
તેમાં થાશે કામજ સાધુ તમારો,	
કમર કસી બાંધો ને હિંમત ન હારો,	સાધુ૦ ૯
તેમાં પણ કદ નથી જ લગાર,	
મનમાં તમે કરી લોને સાધુ વિચાર,	
તે છે એક સૂક્ષ્મ સમાધિનો સાર,	સાધુ૦ ૧૦
જ્ઞાની એને ભાવથી નિત્ય કરે છે,	
હરખે કરી પ્રેમનાં હુંટ ભરે છે,	
એમાં એનો આત્મા ખુબ ઠરે છે,	સાધુ૦ ૧૧

ભજન ૪૮.

અણી રે અગ્રે ધ્યાન લાવો.^૧

સાધુ તમે અણી રે અગ્રે ^૨ ધ્યાન લાવો,	
અણી ઉપર નાકની સુરતા જમાવો,	સાધુ૦ ટેક.
આંખો ખુલ્લી રાખીને દેખે તે વારે,	
આંખો બંધ થાવા ન દે તે લગારે,	
અણી ઉપર તેજ દીવાનું તે ધારે,	સાધુ૦ ૧
તેથી દર્દ માથા ને આંખોમાં થાશે,	
આંખોમાંથી પાણી તમારે તે જાશે,	
થોડા દહાડા કરવાથી તે મટી જાશે,	સાધુ૦ ૨

૧ સમાધિ વિષે ભજન છે. ૨ અણીરે અગ્રે = ઠેઠ અણી સુધી.

પછી સાધુ સુરતી ત્યાં સ્થિર થાશે,	
પછી સામે ચહેરો તમારો દેખાશે,	
તેથી તેજ ચહેરા ઉપર આવી જશે,	સાધુ૦ ૩
પછી તમે નૂર ઝીણું ઝીણું જોશો,	
થાશે પ્રેમ તમને ને તે પર મહોશો,	
ત્યારે તમે તે માંડી ચિત્ત પરોશો,	સાધુ૦ ૪
તેમાં થોડું કદ છે પહેલાં સુણાવું,	
સમાધિ હું બીજી તે સૂક્ષ્મ બતાવું,	
ખુદ્દી રીતે કહીને તમને સમજાવું,	સાધુ૦ ૫
તમે ધ્યાન હૃદય કમળ માંડે ધારો,	
તેમાં તેજ પ્રદ્યુત્ત્વ મનથી વિચારો,	
તેમાં મન લીન કરી દો તમારો,	સાધુ૦ ૬
તેનું કામ છે કાળી છાતીના નીચે,	
સદાય તે હાથ ધર્યાથી ત્યાં ધડકે,	
તેનું રૂપ એવું છે જેવું કમળ છે,	સાધુ૦ ૭
તે માંડે છે આત્માનો તે વાસ,	
એવો તમે રાખો સદા ભવ્યાસ,	
ન માનો તો કરી જુઓ આપ તપાસ,	સાધુ૦ ૮
શરીરમાં તો તેનો પડે પ્રકાશ,	
જેવો ઘરમાં દીવા તણો અજવાસ,	
ત્યાંથી સર્વે પૂરણ થાશે આશ,	સાધુ૦ ૯
તેના સામું ગરદન ને શીષ નમાવો,	
તેમાં તમે પોતાની સુરતી લગાવો,	
આપો બુલી તેમાં તમે લીન થાઓ,	સાધુ૦ ૧૦
તેમાં હરને સમરો તમે વણુ બોલો,	
તેમાં પ્રદ્યુત્ત્વ દેખો વગર આંખ બોલો,	

તેમાં તમને મળશે તે હીરો અમોલે,^૧ સાધુ૦ ૧૧
 તેમાં તમને બ્રહ્મનું તેજ દેખાશે,
 નવા નવા તેજના પ્રકાશ થાશે,
 પછી મનની આશા સર્વે પૂરી થાશે, સાધુ૦ ૧૨
 જ્ઞાનીની આ વાત સાચી વિચારે,
 કદી મન ડગવા ન દેને તમારે,
 નિશ્ચે વિશ્વાસથી આ ધ્યાન ધારે, સાધુ૦ ૧૩

ભજન ૪૯.

સુણો સર્વે સાધુનાં લક્ષણ સાર.^૨

સુણો સર્વે સાધુનાં લક્ષણ સાર,
 જેને એક નામ તણો છે આધાર, સાધુ૦ ૧૦ ટેક.
 સાધુ શુભ આચરણ શીલ સ્વભાવ,
 ગંભીરતા ને નિરપૃહ હયા અને ભાવ,
 ત્યાગી નિજકામી^૩ રહે નિરધાર, સાધુ૦ ૧
 જેની પાસે હું અને માઈ ન હોય,
 રાગ દ્વેષ ક્રોધ અભિમાનને જોય,
 દેખે એક આત્મા સૌ સંસાર, સાધુ૦ ૨
 સદા પરમાર્થ મન માંહી રાખે,
 કડવું વેણુ કોઈને કદી નવ ભાખે,
 ભાવે કરી નિજ અધ્યાતમ^૪ ધારે, સાધુ૦ ૩
 કાયા શોધી બાણે તે આત્મજ્ઞાન,
 અનુભવ પામી કરે નિત્ય ધ્યાન,
 સાધે આત્માને તે સાધુનો સાર, સાધુ૦ ૪

૧ અમોલે=અમૂલ્ય. ૨ સંત પુરૂષનાં લક્ષણ વિષે આ ભજન છે.

૩ નિજકામી=શીલ પાળનાર. ૪ અધ્યાતમ (અધ્યાત્મ)=આત્મધ્યાન.

સદા સન્મુખ રહી સ્વામીને જાણે,
 ઘણા પ્રેમ ભાવ મન માંડે આણે,
 કદી નવ તોડે તે સુરતીનો તાર, સુણો ૦ ૫
 આત્માને સાથે તે સાધુ કહાવે,
 અનુભવ પામીને મોક્ષે સિધાવે,
 વિના જ્ઞાન કોઈ ન ઉતરે પાર, સુણો ૦ ૬
 સાધુ મનમાં સંશય ને બ્રાંતિ ન રાખે,
 જ્ઞાને કરી બેઠો અમૃત રસ ચાખે,
 જ્ઞાન વિના વાસના રહે, ભવ હારે, સુણો ૦ ૭
 સાધુ કલ્પ વૃક્ષ સરીખો હોય,
 દુખીઓ કોઈ આવે તેનું દુઃખ ખોય,
 અમૃત વેણું સંશય કરે સૌ ખહાર, સુણો ૦ ૮
 સાધુ હોય આંખાના વૃક્ષ સમાન,
 વેરી મિત્ર બેને કરે ફળ દાન,
 કોઈ દુઃખ દે તો તે મનમાં ન ધારે, સુણો ૦ ૯
 સાધુ નીર નિર્મળ મોટો સમુંદર,
 મિઠો અને શીતળ છે જેવો ચંદર,
 ધુએ મેલ મેલો ન થાય લગાર, સુણો ૦ ૧૦
 સાધુ જેવો વરસાદ સૌ પર વરસે,
 સૌને કરે તૃપ્ત કોઈ નહીં તરસે,
 ખોટું ખર્ચ મનમાં કોઈને ન ધારે, સુણો ૦ ૧૧
 સાધુનો સુસંગ કરે રંગ લાગે,
 મનના સર્વે સંશય બ્રાંતિઓ ભાગે,
 થાયે જ્ઞાન જાયે સૌ અંધકાર, સુણો ૦ ૧૨
 એવો સિદ્ધ હોય તેને સાધુ કહેજો,
 સદા ચરણ ધોઈ ચરણ મૃત લેજો,

તેથી થાય કહ્યાણુ પાપ નિવારે, સુણો ૦ ૧૩
કરે છે આ વિનંતી દાસનો દાસ,
કદી નથી રાખતો કોઈની આશ,
જ્ઞાની થઈ રાખે છે ભોક્ષ વિચાર, સુણો ૦ ૧૪

ભજન ૫૦.

ભજન કરો ભાવે કરી.^૧

ભજન કરો ભાવે કરી નર નાર,
ભજન થકી આનંદ હોય અપાર. ભજન ૦ ટેક.
ભજન કરે તે નર આનંદી હોય,
ભજન કરી દુઃખ દારિદ્ર જોય,
ભજન કરી સફળ કરે અવતાર, ભજન ૦ ૧
કોને કહીએ આનંદી પુરૂષ સારો ?
જેને લોભ લાલચ ન હોય વિચારો,
કોઈની તે પરવા^૨ ન રાખે લગાર, ભજન ૦ ૨
સદા તેના મનમાં રહે સંતોષ,
અંતરમાં ન રાખે તે હરખ ન શોષ,
લોકોથી તે અળગો રહે નિરધાર, ભજન ૦ ૩
પોતાના તે ધ્યાનમાં સાખિત હોય,
સદા સન્મુખ રહે ગફલત જોય,
સદા રાખે સાખિત તે સુરતીનો તાર, ભજન ૦ ૪
માયાની તે વાસના મનમાં ન રાખે,
મુનિ થઈ બેઠો પ્રેમ રસ ચાખે,
રાખે એક અલખ તણો આધાર, ભજન ૦ ૫

૧ આ કાવ્યમાં ભજનનો મહિમા તથા સાધુ પુરૂષનાં લક્ષણ બતાવ્યાં છે. ૨ પરવા = દરકાર.

કોઈની ન રાખે કદાપિ તે આશ,
હરિનો તે રાખે સદા વિશ્વાસ,
લોભે કરી ભટકે ન લોકોના દ્વાર,
કરે નહીં કોઈની તે તો ખુશામત,
આહો તેવો આવે કોઈ શરે કે સામત,
હરખે નહીં આઝ્યાથી ભૂપ દરબાર,
ઉપાધિ ન રાખે તે લોભી ન થાય,
અનાસુરતી^૧ આવે તો ખરચે ને ખાય,
જ્ઞાની ખેઠો સોહ શખ્દ મન ધારે,

ભજન૦ ૬

ભજન૦ ૭

ભજન૦ ૮

ભજન ૫૧.

કળજીગ આઝ્યો ખોટો.^૨

કળજીગ આઝ્યો ખોટો મુણે સંતો ભાઈ,
હવે તમે મુકી દો માન બડાઈ.
કરો હવે જ્ઞાન ધ્યાન આત્માનો,
સંસારનો સર્વે પદાર્થ જાણો,
કરો તમે ભજનની શુભ કમાઈ,
હવે લોક નાસ્તિક થાય છે મુકી,
આપા પંથી થાય છે ધર્મને મુકી,
હવે લોકે પોતાની બુદ્ધિ ચલાઈ,
ભજનનો ભાવ નથી કોઈના મનમાં,
કપટનો કૂપ^૩ છે સર્વેના તનમાં,

કળજીગ૦ ટેક.

કળજીગ૦ ૧

કળજીગ૦ ૨

૧ અનાસુરતી = અચાનક. ૨ ધર્મજ્ઞાનનો ઉપદેશ બતાવવામાં આઝ્યો છે, નાસ્તિક અને ખોટા લોકો સંત સાધુની નિંદા કરે છે અને જો તે કોઈ પુન્યદાન કરે છે તો તે પોતાની મોટાઈ અને નામનાની ખાતર કરે છે, તેથી સાધુ માણસ આગળ વાત કરતાં પણ શરમાય છે, વિચરે કળજીગના જમાનાની હકીકત જણાવી છે. ૩ કૂપ = ક્રોધ.

નથી સત્ય, કુડ રહું વર્તાઈ, કળભુગ૦ ૩
 મુખથી બોલે ધર્મની વાતો બરાબર,
 નથી વિશ્વાસ તો ધર્મના ઉપર,
 જીભ્યા^૧ ભક્તની ને મન તો કસાઈ, કળભુગ૦ ૪
 મહા કુડ કપટ ઠગી^૨ વર્તાણી,
 નથી બીક ઈશ્વરની કંઈ મન આણી,
 સમજતો નથી પાપ તો કોઈ ભાઈ, કળભુગ૦ ૫
 હવે જેવું મનમાં આવે તે કરે છે,
 ઠગી અને કુડથી પેટ ભરે છે,
 દયા તો છે કહેવાની, મનમાં ઠગાઈ, કળભુગ૦ ૬
 હવે હેત માયા નથી કોઈના મનમાં,
 કપટ છળ ભેદ છે સૌના તનમાં,
 મુખ પર મીઠાઈ મનમાં કડવાઈ, કળભુગ૦ ૭
 હવે ધર્મનું નામ માત્ર રહું છે,
 અંતરમાંથી આંધળું લોક થયું છે,
 હૈયાની તો સર્વેની આંખો મુંઝાઈ, કળભુગ૦ ૮
 મોટા લોક તો થયા મહા અભિમાની,
 ભજન ભાવની નથી ત્યાં તો નિશાની,
 રહું નામકર્મ^૩ છે મનમાં સમાઈ, કળભુગ૦ ૯
 ભક્તો અને સઃધુને લિશ્તુક જાણે,
 જ્ઞાની અને ભાવીને તુચ્છ પ્રમાણે,^૪
 કરે જ્ઞાન ભેષ તણી હલકાઈ, કળભુગ૦ ૧૦
 સાધુ તમે એવાની પાસે ન જાશો,
 એવાને તો મળવાથી ધર્મ ગમાશો,

૧ જીભ્યા (જીહ્વા) = જીભ. ૨ ઠગી = ઠગાઈ. ૩ નામકર્મ = પોતાના નામની આતર દાન કરવું તે. ૪ પ્રમાણે = ગણે, માને.

એવા લોક માને છે તુચ્છ ભક્તાઈ, કળજીગ૦ ૧૧
 એવાને છે કામ ક્રોધ અભિમાન,
 ચોથું નામકર્મ એ મોટાનું ધ્યાન,
 નથી ભાવ લક્ષિત નથી નરમાઈ,^૧ કળજીગ૦ ૧૨
 કરે પુન્ય ધર્મ તો નામના ભાવી,
 કરે દાન તો મહા અભિમાન ભાવી,
 નથી ધ્યાન ઇશ્વર તણું એક રાઈ, કળજીગ૦ ૧૩
 મરવા કેડે પાપથી દુઃખ પડે ત્યાં,
 એવી નથી બીક તે મોટાના મનમાં,
 મોટાને છે મમતા ને માન બકાઈ, કળજીગ૦ ૧૪
 મોટા કોઈ લેખની પાસે ન જાય,
 સાધુ પાસે બેસતાં બહુ શરમાય,
 એવું જાણે જાતી રહેશે આ મોટાઈ, કળજીગ૦ ૧૫
 એવો કાળ આવ્યો છે સાંભળો સંતો,
 તમે નવ મોટાની માયાને મ્હોળે,
 નહીં તો બધી ભક્તિ જશે લેળાઈ, કળજીગ૦ ૧૬
 મોટાથી તો નાના ગરીબ છે સારા,
 મનમાં બીક ઇશ્વરની રાખે બિચારા,
 સાચા ભાવે ભક્તિ કરે સામા ધાઈ, કળજીગ૦ ૧૭
 તેને કાંઈ માન મોટાઈ ન હોય,
 અભિમાનનું નામ મન થકી ખોય,
 માને વાત સાધુની તે સુખ પાઈ, કળજીગ૦ ૧૮
 હળવા કર્મ^૨ લોળો ગરીબ તો હોય,
 રાખે ભાવ ભજનનો કપટને ખોય,

૧ નરમાઈ=નરમાશ, નમ્રતા. ૨ હળવા કર્મો=જેનાં કર્મો આછાં છે તે, જેને પાપરૂપી બોલે આછા છે તેવા.

રાખે પ્રેમ પ્રીત સાધુ પર સવાઈ, કળબુગ ૦ ૧૯
જ્ઞાની કેરી વાણીને સાંભળી સંતો,
મનમાં ઘણા ભાવથી સત્ય જ માનો,
ન માનો તો જોજો તમે અજમાઇ, કળબુગ ૦ ૨૦

ભજન પર.

માયાના લોભી ન થાઓ. ૧

સાધુ તમે માયાના લોભી ન થાઓ,
ફકીરીમાં જેવું બને તે નિભાવો, સાધુ ૦ ટેક.
માયા તમને ભજન થકી દૂર રાખે,
માયા તણા લોભ થકી જુઠં બાખે,
માયામાં છે ઘણી રે ઘણી દુઝ્યાઓ, ૨ સાધુ ૦ ૧
માયાવાળા લોકો તો છે સૌ મનૂર,
માયા કેડે ભટકે ને ભજનથી દૂર,
તમે કદી માયાના કેડે ન જાઓ, સાધુ ૦ ૨
માયાના તે લોભમાં ધર્મને મૂકે,
કરે કુડ કપટ ને વચનથી ચૂકે,
મનમાં રાખે માયાના નિશ દિન ભાવો, સાધુ ૦ ૩
એના મનમાં પ્રેમ હરિનો ન આવે,
પૈસો કદી જાય તો ધાન ન ભાવે,
માયા લીધે કુડા કરે તે બતાવો, સાધુ ૦ ૪
કૃપણ ૩ હોય માયાનો લોભી ધૂતારો,
એનો ભવ બગડે ને થાય નઠારો,
છેવટ એનો નરકમાં હોય ઠરાવો, સાધુ ૦ ૫

૧ માયાનો ત્યાગ કરવા સંબંધી આ ભજન છે. ૨ દુઝ્યાઓ = ઉપાધિ, જંનળ. ૩ કૃપણ = કંજુસ, ધન છતાં ધન ન ખરચે તે.

માયા એના સાથે ન જાશે બિચારો,
 છેવટ માયા છોડીને જાશે બિચારો,
 અરે મૂઠ મૂરખને કોઈ સમજાવો, સાધુ૦ ૬
 માયા તમને ઈશ્વરે આપી છે ભાઈ,
 આપો સુખ લોકોને કરી લો કમાઈ,
 કરો પરમાર્થ ખરચો ને ખાઓ, સાધુ૦ ૭
 માયા કદી કૃપણના કામ ન આવે,
 છેવટ હાથ ઘસતો મુકીને જાયે,
 ત્યારે થાય મનમાં ઘણો પસ્તાવો, સાધુ૦ ૮
 માયાને તે ઈશ્વરની તોલે ગણે છે,
 ભજન માટે માયાનું નામ લણે છે,
 માયા ઉપર દેવ ધર્મ જેવા ભાવો, સાધુ૦ ૯
 માયા લેગી કરવાનું છે એનું કામ,
 ગણી ગણી જોડે છે પાઈ બદામ,
 છેવટ માયા મુકી જાશે મૂરખાઓ, સાધુ૦ ૧૦
 માયા લેગી કરવાનો હોય એને ચોરા,
 માયા થકી કદી નહીં હોય સંતોષ,
 માયા કેડે ભટકે તે શ્વાનસ્વભાવો,^૧ સાધુ૦ ૧૧
 માયાવાળો હોય મહા અભિમાની,
 ભજન ભાવ જાણે નહીં અજ્ઞાની,
 કરે કુડ કપટના મનમાં ઉઠાવો, સાધુ૦ ૧૨
 માયા તો જ્યાં હોય ત્યાં ભજન ન હોય,
 ન હોય ભાવ ભક્તિ ને ધર્મને ખોય,
 તેને હોય માન બડાઈના ભાવો, સાધુ૦ ૧૩
 સાધુનો તે સંગ કદી નવ રાખે,

૧ શ્વાનસ્વભાવો = કુતરાન. જેવા સ્વભાવવાળો.

પ્રહ્લજ્ઞાન અમૃત રસ નવ આખે,
સદા મોથી ખોટી કરે બકવાઓ, સાધુ૦ ૧૪
જ્ઞાની નિત્ય સાહેબનું નામ સંભારે,
માયાને તો મનમાંથી બિલકુલ વિસારે,
ત્યારે મનમાં આવશે ભકિતના ભાવો, સાધુ૦ ૧૫

ભજન ૫૩.

નામ નિરંજન ભજ લો.^૧

સંતો તુમ નામ નિરંજન ભજ લો,
ઠોડા હે સખકા માલક એક સમજ લો, સંતો૦ ટેક.

૧ આ ભજન પરમાત્મા સચ્ચિદાનંદ પરબ્રહ્મ નિરંજન નિરાકારની
સ્થિતિ સમજાવે છે અને તેનો ભાવાર્થ શ્રીમદ્દશકરાચાર્યે રચેલાં નિર્વાણ-
સ્તોત્રને અનુસરતો છે; તે સ્તોત્ર નીચે પ્રમાણે છે:—(ભુજંગી વ્રત)
નિર્વાણદશકમ્ ॥ ન ભૂમિર્ન તોયં ન તેજો ન વાયુઃ । ન ચંદ્રિયં વા
ન તેષાં સમૂહઃ । અનેકાંતિકત્વાત્સુષુપ્ત્યેકસિદ્ધઃ તદેકોઽવશિષ્ટઃ શિવઃ
કેવલોઽદ્યમ્ ॥ ન વર્ણા ન વર્ણાશ્રમાચારધર્મા । ન મે ધારણાધ્યાનયોગા-
દયોપિ । અનાત્માશ્રયોહં મમાધ્યાસહાનાત્ । તદેકોઽમ્ ॥ ન માતા પિતા
વા ન દેવા ન લોકાઃ । ન વેદા ન યજ્ઞા ન તીર્થ યુવંતિ । સુષુપ્તૌ નિર-
સ્તાતિશૃન્યાત્મકત્વાત્ । તદેકોઽમ્ ॥ ન સાંક્યં ન શૈવં ન તત્પાંચરાત્રં ।
ન જૈનં ન મીમાંસકાદેર્મતં વા । વિશિષ્ટાનુભૂત્યા વિશુદ્ધાત્મકત્વાત્ । તદેકોઽમ્ ॥
ન શુક્લં ન કૃષ્ણં ન રક્તં ન પીતં । ન પીનં ન કુબ્જં ન હસ્તં ન દીર્ઘમ્ ।
અરૂપં તથા જ્યોતિરાકારકત્વાત્ । તદેકોઽમ્ ॥ ન જાગ્રત્ત્વ મે સ્વપ્નકો વા
સુષુપ્તિઃ । ન વિશ્વો ન વા તૈજસઃ પ્રાણકો વા । અવિદ્યાત્મકત્વાત્રયાણાં
તુરીયમ્ । તદેકોઽમ્ ॥ ન શાસ્તા ન શાસ્ત્રં ન શિષ્યો ન શિક્ષા । ન ચ
ત્વં ન ચાહં ન ચાયં પ્રપંચઃ । સ્વરૂપાવબોધાદિકલ્પાસદિહિણુઃ । તદેકોઽમ્ ॥
ન ચોર્ધ્વં ન ચાધો ન ચાંતર્ન બાહ્યં । ન મધ્યં ન તિર્યક્- ન પૂર્વા પશ્ચ-
દિક । વિચલ્યાપકત્વાદસંઘેકરૂપઃ । તદેકોઽમ્ ॥ અપિ દ્યાપકત્વાદિતત્વા-

બહો હે સખકા માલક ને સખકા મહદગાર,
 કરે કામ સખકે ઓર આપ નિશકાર,
 નહીં કીસકી પરવા નહીં કીસકા આધાર, સંતો ૦ ૧
 નહીં ઉસકા કોઈ મહદગાર ભાઈ,
 નહીં ઉસકે મા બાપ ઓર ન લુગાઈ,
 નહીં બેટા બેટી ન સગપણ સગાઈ, સંતો ૦ ૨
 નહીં ઉસકે જેસા હે કોઈ બિચારો
 ન ઉસકો કીસી વસ્તુ જેસા ધારો,
 બહો હે પાક સખસેં નિરાકાર ચારો, સંતો ૦ ૩
 નહીં ઉસકે પ્રધાન ન ચાકર ન ચેલા,
 નિરંજન નિરાકાર હે બહો એકીલા,
 બહો હે આપસેં, નહીં હે કીસકા કરેલા, સંતો ૦ ૪

ત્પ્રયોગાત્ । સ્વતઃ સિદ્ધભાવાદનન્યાશ્રયત્વાત્ । જગત્તુચ્છમેતત્સમસ્તં
 તદન્યઃ । તદેકો ॥ ન ચૈકં તદન્યદ્વિતીયં કૃતઃ સ્યાત્ । ન ચાકેવલત્વં
 ન વા કેવલત્વમ્ । ન શૂન્યં ન ચાશૂન્યમદ્વૈતકત્વાત્ । કથં સર્વવેદાંતસિદ્ધં
 બ્રવીમિ ॥૧૦॥ નિર્વાણષટ્કમ્ ॥ મનોબુદ્ધહંકારચિત્તાનિ નાહં । ન ચ
 ઓત્રાજિહ્વે ન ચ પ્રાણનેત્રે । ન ચ વ્યોમભૂમિર્ન તેજો ન વાયુઃ । ચિદાનં-
 દરૂપં શિવોઽહં શિવોઽહમ્ ॥ ન ચ પ્રાણસંજ્ઞો ન વૈ પંચવાયુઃ । ન વા
 સપ્તધાતુર્ન વા પંચકોશઃ । ન વાકપાણિપાદં ન ચોપસ્થપાયૂ । ચિદાનંદ ॥
 ન મે દ્વેષરાગૌ ન મે લોભમોહૌ । મદો નૈવ મે નૈવ માત્સર્યભાવઃ । ન
 ધર્મો ન ચાર્યો ન કામો ન મોક્ષઃ । ચિદાનંદ ॥ ન પુણ્યં ન પાપં ન
 સૌંદર્યં ન દુઃખં । ન મંત્રો ન તીર્થં ન વેદા ન યજ્ઞાઃ । અહં ભોજનં
 નૈવ ભોજ્યં ન ભોક્તા । ચિદાનંદ ॥ ન મૃત્યુર્ન શંકા ન મે જાતિભેદઃ ।
 પિતા નૈવ મે નૈવ માતા ચ જન્મ । ન બંધુર્ન મિત્રં ગુરુર્નૈવ શિષ્યઃ ।
 ચિદાનંદ ॥ અહં નિર્વિકલ્પી નિરાકારરૂપી । વિભુત્વાચ્ચ સર્વત્ર સર્વેન્દ્રિયા-
 ણામ્ । ન ચાસંગતં નૈવ મુચ્ચિર્ન મે યઃ । ચિદાનંદ ॥ ૬ ॥

નહીં ઉસકા કોઈ સગા ન સીયારી,^૧
 નહીં ઉચા નીચા ન હલકા ન ભારી,
 ંહો હે બેમીસ્લ,^૨ નહીં હે નર નારી, સંતો ૦ ૫
 ન ખાવે ન પીવે ન આલસ ન સોવે,
 ન ઉઠે ન બેઠે ન હસે ન રોવે,
 ન મેલા ન ઉજલા ન ન્હાવે ન ધોવે, સંતો ૦ ૬
 ન કાલા ન પીલા ન લાલ ંહો જાનો,
 ન ઉદા ન લીલા ન હરીઆ^૩ બખાનો,
 કોઈ રૂપ રંગ ઉસકા મનમાં ન આણો, સંતો ૦ ૭
 ન આગે ન પીછે ન પાસે ન દૂર,
 ન ઉપર ન નીચે ન ચંદા ન સૂર,^૪
 ન ખુશબો ન બદબો^૫ ન કેસર કપૂર, સંતો ૦ ૮
 ન હે ઘર મંદિર ન જાથગા ઠામ,
 નહીં ઉસકા કોઈ જગા બિશ્રામ,^૬
 નહીં ઉસકો કોઈ જગામે હે ધામ, સંતો ૦ ૯
 મરે ના ન અવતરે ન ંહો દેખાયે,
 ન ચિંતા કરે ંહો ન ંહો દુઃખ ઉઠાવે,
 ન બિમાર હોવે દવા ંહો ન ખાવે, સંતો ૦ ૧૦
 ન આલમ^૭ ન જુઠા ન લાચાર હે ંહો,
 ંહો હે સખકા હાકમ મદદગાર હે ંહો,
 ંહો સખકા કરનહારક કરતા હે ંહો, સંતો ૦ ૧૧
 ન પેદા હુવા હે ંહો રખ^૮ કોઈ કાલ;

૧ સીયારી=ભાગીદાર. ૨ બેમીસ્લ=આદિતીય, જેના બરાબર ખીલે નથી એવો. ૩ હરીઆ=વનરુપતી જેવો લીલો. ૪ સૂર=સૂર્ય. ૫ બદબો=ખરાબ વાસ. ૬ બિશ્રામ (વિશ્રામ)=આરામ લેવાનું સ્થાન. ૭ આલમ (અલીમ)=જુલમ કરનાર. ૮ રખ=પરમેશ્વર.

ન ઘટતા ન બઢતા ન ઉસકો જવાલ,^૧
 ઠંહો હેગા હમેશાં સદા એક હાલ, સંતો૦ ૧૨
 જેસી જાત ઉસકી હમેશાં હે કાયમ,
 સિક્કાત^૨ ઉસકી એસી હમેશાં હે દાયમ,^૩
 ઠંહો કાદર^૪ હે સખ કામ પર આપ હરદમ, સંતો૦ ૧૩
 નહીં ઇખ્તેદા^૫ ઉસકી ન ઇન્તેહા^૬ હે,
 ઠંહો હે આપ ઉસકો ન કીસને કીયા હે,
 નહીં કીસકા મોહતાજ^૭ સખકા ખુદા હે, સંતો૦ ૧૪
 બિના જીવ જીતા હે બિન આંખ દેખે,
 બિના કાન સુનતા હે બિન જીભ જોલે,
 બિના દિલસેં સખકે દિલોંકી ઠંહો જાને, સંતો૦ ૧૫
 જો ચાહા કીયા ઝોર કરે ઠંહો જો ચાહે,
 કીસે જીવ દેતા કીસે મારતા હે,
 નહીં કીસકી પરવા ઠંહો શાહુંકા શાહ હે, સંતો૦ ૧૬
 બિચાર ઝોર ઠંહોમ દિલમેં જો કુછકે આવે,
 ઠંહો હે પાક સખસેં નિરંજન કહાવે,
 હે બાવનસેં બહાર^૮ ઝોર લીખેમેં ન આવે, સંતો૦ ૧૭
 યે શાઅકી હે રીત સમજો અય ભાધઓ,
 ના સમજેમેં આવે તો નાસ્તિક મત હો,^૯
 ગુરૂ કર કે સમજાવે તુજકો જો હે સો, સંતો૦ ૧૮

૧ જવાલ = જળિતા. સૂર્ય જ્યારે માથા ઉપર આવે ત્યારે કમાલ કહે છે એને ત્યાર પછી જ્યારે નમવા માંડે છે ત્યારે જવાલ કહે છે. ૨ સિક્કાત = વખાણ, તારીફ. ૩ દાયમ = નિત્ય. ૪ કાદર = શક્તિમાન. ૫ ઇખ્તેદા = આદિ, શરૂઆત. ૬ ઇન્તેહા = અંત, છેડો. ૭ મોહતાજ = લાચારી. ૮ બાવનસેં બહાર = બાવન અક્ષરથી દૂર, મતલબ કે લખી શકાય નહીં તેવા. ૯ મત હો = ધર્મશ નહીં.

ગુરુ તેરે દિલમેં કરે જ્ઞાન પેદા,
સમજનેમેં આવે તુજે લેહ ફિતકા,
યે જ્ઞાની સમજતા હે કેહ નહીં સકતા, સંતો ૦ ૧૯

ભજન ૫૪.

મેં હું ગરીબ બિચારા.^૧

માલક મેરે મેં હું ગરીબ બિચારા,	
પામર જીવ લાચાર ખોટા નકારા,	માલક ૦ ટેક.
માલક મેં હું મૂઢ ઓર મહા અજ્ઞાની,	
જુઠા ઓર લોભી મહા અભિમાની,	
મહા દુષ્ટ પાપી દેષી નકારા,	માલક ૦ ૧
સદા મોહ માયાકા ધ્યાન હું ધરતા,	
પ્રપંચ ઓર કુક કપટ ખોલત કરતા,	
તુજે ભૂલ બેમુખ ^૨ હુવા તુજસેં ન્યારા,	માલક ૦ ૨
મૂરખતાસેં ^૩ જીવ ઘણોકે દુઃખાયા,	
દયા ઓર કર કછુ મનમેં ન લાયા,	
હવે ખોલત રો રોકે તુજકો પોકારા,	માલક ૦ ૩
મેં હું તેરા ચોર ગુન્હેગાર ભારી,	
હુવા નારકીકા ^૪ હું મેં અધિકારી,	
તું છોડે તો આશા હે તેરી અપારા,	માલક ૦ ૪
તેરે પાસ મંગતા હું હોકર અનાથ,	
મુજે મોક્ષ દે તું પકડ મેરા હાથ,	
તેરે બિના કોઈ જગો નહીં દારા,	માલક ૦ ૫

૧ આ ભજનમાં કરેલાં પાપોના પશ્ચાત્તાપ સાથે ઈશ્વરપ્રાર્થના કરવામાં આવી છે. ૨ બેમુખ = અવળું મોઢું કરવું તે, બેદરકાર. ૩ મૂરખતા = મૂરખાઈ. ૪ નારકીકા = નરકનો.

જગતમેં કોઈ નહીં અળ હે મેરા,
 સળકો છોડ પહ્લા^૧ મેં પકડા હે તેરા,
 ફરીઆદી હું લાયા તેરે દરબારા, માલક૦ ૬
 દયા મુજ પર કરકે અય દીનદયાલ,^૨
 શુન્હા માફ કર મેરે નાથ કૃપાલ,
 તું હે પાપીઓકા લી તારણહારા,^૩ માલક૦ ૭
 તું હે દીનદયાલ સળકા દાતારા,
 મેં દુષ્ટ પાપી ઓર તેરા લિખારી,
 આયા દાસકા દાસ અળ તેરે દ્વારા,^૪ માલક૦ ૮
 દયા મુજ પર કરકે તું કર મહેરબાની,
 છુડાવ પાપસેં મુજકે કર તેરા ધ્યાની,
 તેરે હાથમેં હે નહીં મેરા ચારા,^૫ માલક૦ ૯
 મુજે જ્ઞાન દેકર તું અળ કર દે જ્ઞાની,
 તુજે સળમેં દેખું મેં અંતરજામી,
 ચે કરતા સદા દીન^૬ જ્ઞાની પોકારા, માલક૦ ૧૦

ભજન ૫૫.

મેં તો સળસેં ખૂરા હું નકારા.^૭

માલક મેં તો સળસેં ખૂરા હું નકારા,
 મહા પાપ મેંને કીચે હેં અપારા, માલક૦ ટેક.
 કલી મેરે મનમેં તેરા લાવ હોતા,

૧ પહ્લા=છેડો, અર્થાત્ શરણુ. ૨ દીનદયાલ=ગરીબ ઉપર દયા કરનાર. ૩ તારણહારા=તારવાવાળો. ૪ દ્વારા=બારણે, દરબારમાં. ૫ ચારા=ઈલાજ. ૬ દીન=ગરીબ. ૭ આ ભજનમાં કરેલાં પાપોના પશ્ચાત્તાપ સાથે ઈશ્વરપ્રાર્થના કરવામાં આવી છે.

તો દુનિયાકી માયામેં કયું કર મેં મહોતા ?
 તેરે બિન ન દુબ કોઈ હોતા ખ્યારા, માલક૦ ૧
 કલી મેરે મનમેં દયા ધર્મ આતા,
 તો મેં જીવ લોકોકે કયું કર દુઃખાતા ?
 હુવા લોભ ખાતર મેં જુઠા ધુતારા, માલક૦ ૨
 કલી તેરે ડરસેં જરા મેં ન રોયા,
 સદા હોકે બેફિકર રાતોંકો સોયા,
 જો ડરતા તો કયું નિંદ કરતા નકારા ? માલક૦ ૩
 કલી શાસ્તર મેં પઢા હોતા થોડા,
 તો લોકોંકી નિંદામેં કયું સિર મેં ફેડા ?
 તરા નામ લેતા મેં સાંજ સવારા, માલક૦ ૪
 કલી તુજકો સચ્ચા મેં અંતરમેં જોતા,
 તો કાયકો બેમુખ મેં તેરેસેં હોતા ?
 તેરે ધ્યાનમેં રહેતા દિન રાત સારા, માલક૦ ૫
 કલી થોડી બુદ્ધિ જો હોતી મેરેમેં,
 તો લોકોંકે કયું છિદ્ર^૧ દેખતા મેં ?
 મેરે એખ મેં દેખતા કર બિચારા, માલક૦ ૬
 કલી મોક્ષકા લાભ મનમેં હું ધરતા,
 તો સખ ત્યાગકર આત્મધ્યાન કરતા,
 બિના જ્ઞાનકે હોય કયું છુટકારા ? માલક૦ ૭
 કલી જ્ઞાન મુજકો જો હોતા જરાબર,
 તો સખમેં તુજે દેખતા મેં બરાબર,
 અનુભવ બિના હેગા ઘટમેં અંધારા, માલક૦ ૮
 કલી મોતકા ડર મેરે મનમેં આતા,
 તો દિન રાત કયું પેટ ભરભર મેં ખાતા ?

૧ છિદ્ર=અવગુણ, એખ.

જો ડરતા તો રાતા મેં કર આહ નારા,^૧ માલક૦ ૯
 બૂરેમેં બૂરા સખસેં મેં હું અય માલક,
 મેરે પાપકો મેં કહું તુજસેં કહાં તક ?
 મહા પાપી પ્રપંચી જુઠા ઠગારા, માલક૦ ૧૦
 સદા લોભ મોહ માયાકે ખાતર,
 કીયે કામ કોધ કપટ સખમેં મીલકર,
 કીયે ઢાંગ પાખંડ પ્રપંચ અપારા, માલક૦ ૧૧
 કપટ મેરે મનમેં ઘણા મેંને રાખા,
 ઠગે લોક મેંને મહા જુઠ લાખા,
 કીયે ઢાંગ મેંને જગતમેં અપારા, માલક૦ ૧૨
 ગુન્હા માફ કર મેરે સારે અય માલક,
 રહુંગા મેં પાપ પ્રપંચમેં કહાં તક ?
 કે અખ મેંને છેવટમેં તુજકો પોકારા, માલક૦ ૧૩
 કે અખ પહ્લા તેરા મેં પકડા આકે,
 તેરે બિન કહું દુસરે કીસકો જાકે ?
 કીયા મેંને અખ તો હે સખસેં કિનારા,^૨ માલક૦ ૧૪
 તુંહી માફ કર દે ગુન્હા મેરે સારે,
 રેહમ^૩ કર મેરે પર તું અય મેરે ખારે,
 મેં ચાકર હું તેરા તું ઠાકર હમારા, માલક૦ ૧૫
 કલી અખ ન છોડું મેં તુજકો જરાભર,
 રખું મેરે મનમેં તુજે મેં છુપાકર,
 બતાયા હે જ્ઞાનીને મુજકો ઈસારા, માલક૦ ૧૬

૧ આહ નારા = પોકાર કરી રહતું તે, અતિ રૂદ્ધન. ૨ કિનારા = આરો, છેડો; કીયા મેંને અખ તો હે સખસેં કિનારા = હવે હું સર્વને છોડી એક બાનુએ આબો છું. ૩ રેહમ = ડયા.

ભજન પદ.

માલક સખમેં તું હે.^૧

માલક સખમેં તું હે ઓર સખ કુછ તુંહી તું,
 સીવા^૨ તેરે દુખ નહીં કુછ ના મેં હું, માલક૦ ટેક.
 તું અબલ તું આખર તું આહર તું ખાતન,^૩
 તું ચંદા તુ સૂરજ તું તારે તું દરપન,
 તું ગેસુ^૪ તું મુખડા તું આંખેં તું અંજન, માલક૦ ૧
 તું બેરંગ તું એહમદ તું આદમ તું હવા,^૫
 તું ચાકર તું સેવક તું ખંદા તું મવલા,
 તું ગુલશન^૬ તું શુઆ^૭ તું ખુલખુલ તું ભમરા, માલક૦ ૨
 તું આશક તું માશૂક તું નાઝો^૮ અદા^૯ તું,
 તું ધસ્કિ ઓર મહોખત હે ઓર દિલરૂખા^{૧૦} તું,
 તું હે નૂર સાયા^{૧૧} તું શાહો ગદા^{૧૨} તું, માલક૦ ૩
 તું દોલત તું દાતા ગની^{૧૩} બેનવા^{૧૪} તું,
 તું આદમ^{૧૫} તું ચેલા ગુરૂ પેશવા^{૧૬} તું,
 તું મીસકીન^{૧૭} કુકરા^{૧૮} તું ઓર બેનવા તું, માલક૦ ૪
 તું દીવા તું મશાલ તુંહી ધૂપ સાયા,

૧ આ ભજનમાં પરમેશ્વરની સાકર સ્થિતિ વર્ણવી તેની સ્તુતિ કરી છે, તેનો ભાવાર્થ નીચેના શ્લોકને મળતો છે:— ત્વમેવ માતા ચ પિતા ત્વમેવ । ત્વમેવ બંધુશ્ચ સखा ત્વમેવ । ત્વમેવ વિદ્યા દ્રવિણં ત્વમેવ । ત્વમેવ સર્વ મમ દેવદેવ ॥ ૨ સીવા = શિવાય. ૩ ખાતન = છાનો. ૪ ગેસુ = વાળ. ૫ હવા = આદમની સ્ત્રી. ૬ ગુલશન = બાગ. ૭ શુઆ = ફૂલનો ગુચ્છ. ૮ નાઝો = ચાળા, હાવભાવ. ૯ અદા = ચાળા. ૧૦ દિલરૂખા = દિલને ખેંચનાર, મોહિની. ૧૧ સાયા = છાયા. ૧૨ ગદા = ફકીર. ૧૩ ગની = દાતાર પુરૂષ, સખી મરદ. ૧૪ બેનવા = નિર્ધન. ૧૫ આદમ = નોકર. ૧૬ પેશવા = અગ્રેસર. ૧૭ મીસકીન = ગરીબ. ૧૮ કુકરા = ફકીર.

તું મુઠ્ઠાં તું પીરે મુગા બનકે આયા,
 તું બ્રાહ્મન ચોર શેખ^૧ તુંહી કહાયા, માલક૦ ૫
 તું રાજા તું પરજા તું કાસદ^૨ તું પેગામ,^૩
 તું રાવન તું રૂપિ તું લખમન તુંહી રામ,
 તું ગાહદ^૪ તું આબદ^૫ તું દાતા હે તું દામ, માલક૦ ૬
 તું કાન્હા તું કુળજા તું જાદવ તું ગોપી,
 તું ગાહર તું બાહર તું છાના અલોપી,^૬
 તું તન હે તું જાન હે તું આતમ સ્વરૂપી, માલક૦ ૭
 તું દરિયા તું હીરા તું પત્રા તું મોતી,
 તું સોના તું રૂપા તુંહી બ્રહ્મજ્યોતી,
 ન હોતા જો તું કોઈ વસ્તુ ન હોતી, માલક૦ ૮
 જો કુછ હે સો તું હે મુજે ખુબ મુઝા,
 જીધર દેખતા હું મેં તું હે ન હજા,
 તુંહી હે તુંહી હે તુંહી મેંને ખુઝા, માલક૦ ૯
 જો તુજકો મેં હુંડું તો મુજકો હું પાતા !
 જો મુજકો મેં હુંડું તો તું હે દિખાતા !
 મુજે અખ તો હજા નહીં કુછ દિખાતા, માલક૦ ૧૦
 તું અનવર હે યે તો નહીં નામ મેરા,
 મેં કુછ બી નહીં હું યે ઇસરાર^૭ તેરા,
 ન પાયા મેં હુંડા તો^૮ મુજકો ઘણેરા, માલક૦ ૧૧

૧ શેખ = શેઠ, મોટો માણસ. ૨ કાસદ = ખેપીઆ. ૩ પેગામ = સંદેશા.
 ૪ ગાહદ = પરેઝગાર, ધર્મચુસ્ત. ૫ આબદ = પ્રાર્થના કરનાર. ૬ અલોપી =
 અદશ્ય, નહીં દેખાય તેવો. ૭ ઇસરાર = ભેદ. ૮ તો = તો પણ.

ભજન ૫૭.

અંતર અપના જોલેને.^૧

અંતર અપના જોલેને મેરે ભાઈ,
 આત્મા ઉસમેં દેવેગા તુમકો દિખાઈ, અંતર૦ ૧૬૦
 તુમે કોન હો અપને મનમેં બિચારો,
 જો કહેતા હે મેં કોન હે મનમેં ધારો,
 સમજતા હે મેં હું ંહો હે કોન ચારો ? અંતર૦ ૧
 ચે તો તુમ આપ હો જો તુમને જોબ,
 તુમ બિન ચોર નહીં કોઈ દુબ,
 ઇતની રાશનીમેં લી તુમકો ન સુઝા, અંતર૦ ૨
 તુમ હી જગતેમેં ચોર સોતેમેં તુમ હો,
 સપન ખીચ હુંશીચાર હોતે લી તુમ હો,
 જો જાગે તો સમજે કે મેં હું ંહો તુમ હો, અંતર૦ ૩
 તુમે સેર^૨ કરતે હો સપનમેં સારા,
 ચે હે રૂઢકા^૩ અકસ^૪ સૂક્ષ્મ તુમારા,
 વહી તુમ હો તુમસેં નહીં હે ંહો ન્યારા, અંતર૦ ૪
 જો હે આત્મા રૂઢ ંહો તુમ હો ભાઈ,
 ન ંહો મરદ હે ન ંહો હે લુગાઈ,
 નિરંજન હે ંહો બેમીસ્ત^૫ બેસગાઈ, અંતર૦ ૫
 જો તુમ ધ્યાન અંતરમેં અપને લગાવો,
 તો સૂક્ષ્મકો પાવો ચોર આત્માકો ધાવો,
 તો તુમ આપ અપનેમેં આપસકો પાવો, અંતર૦ ૬
 તુમારી સમજ તુમકો પૂરી જો આઈ,

૧ આત્મસ્વરૂપ સંબંધી ભજન છે. ૨ સેર = સહેલ, ફરકું તે. ૩ રૂઢ =
 છવ. ૪. અકસ = પ્રકાશ. ૫ બેમીસ્ત = જેની ઉપમા આપી રાકાય નહીં
 તેવા, અદ્વિતીય, જેના જેવા જીને કોઈ નથી તેવા.

તો સારા જુગત તુંમમેં દેવે દિખાઈ,
 હો તુમ હી તુમ સખ હે તુમમેં સમાઈ, અંતર૦ ૭
 ગુરૂસેં તુમ જ્ઞાન સિખો અય ભાઈ,
 તો ફીર આત્મા સખમેં દેવે દિખાઈ,
 ચેહી રાહ જ્ઞાનીને તુમકો ખતાઈ, અંતર૦ ૮

ભજન ૫૮.

કોણુ ઘટડામાં બોલે છે ??

સાધુ કોણુ ઘટડામાં^૨ બોલે છે તારે ?
 તેનો તારા અંતરમાં કરને વિચાર, સાધુ૦ ૧
 જે બોલે તે જુદો નથી તુજથી સાધુ,
 જે અંતરમાં બોલુને તું તુજને ધારે, સાધુ૦ ૨
 તારા વીના બીજો નહીં કોઈ બોલે,
 ના હોય તું તો મડહું ન બોલે લગારે, સાધુ૦ ૩
 તું બોલે તું દેખે તું હાલે તું ચાલે,
 ના બોલે કોઈ તું જે તનથી પધારે,^૩ સાધુ૦ ૪
 જેવું દુધમાં ધૂત પયરામાં અગ્નિ,
 જોવો આત્મા તનમાં છે હે ગમાર, સાધુ૦ ૫
 તું ભુલો ભમે છે નથી જ્ઞાન તુજને,
 તું સમજ લે તારા ગુરૂના આધારે, સાધુ૦ ૬
 તને જ્ઞાન થાશે ગુરૂથી હે જ્ઞાની,
 પછી જહમ તુજને ના રહેશે લગારે, સાધુ૦ ૭

૧ આત્મજ્ઞાન સંબંધી ભજન છે. ૨ ઘટડામાં = શરીરમાં. ૩ પધારે =
 વિદાય થાય, જતો રહે.

ભજન ૫૯.

જેને જાળે છે તે આપ તું છે.^૧

સાધુ જેને જાળે છે તે આપ તું છે,	
તારા હુંપણામાં તે છાતું રહ્યું છે,	સાધુ ૧
જે બાલે છે તુજમાં તે બીજું નથી કોઈ,	
એવું સર્વે શાસ્ત્રના અંદર કહ્યું છે,	સાધુ ૨
તારા વિના બહાર નથી કોઈ બીજું,	
અનુભવ એવું જ્ઞાનીઓને થયું છે,	સાધુ ૩
તારા ઓઠે ઈશ્વર છુપાયો છે ને તું,	
કનક જેમ કુંડલમાં ઢંકાઈ ગયું છે, ^૨	સાધુ ૪
તું ભગીને ને તારા અંદર હરીને,	
કે ચેતન જે હૃદયમાં ચમકી રહ્યું જે,	સાધુ ૫
તું તુજને ને ભુલે તો આત્મને દેખે,	
એવું જ્ઞાની દાસે તો નિશ્ચે કહ્યું છે,	સાધુ ૬

ભજન ૬૦.

જીવતાં લોનેજ ચેતી.^૩

સાધુ તમે જીવતાં લોનેજ ચેતી,	
પછી મરવા કેડે તો થાશે ફજેતી;	સાધુ ૦ ટેક.
જેટલા જન્મ્યા તે તો નિશ્ચેજ મરશે,	
માયા મુકી વનમાં જઈ ઘર કરશે,	
કોઈને બાળે કોઈને માટીમાં ધરશે,	સાધુ ૧

૧ આત્મજ્ઞાન સંબંધી આ ભજન છે. ૨ જોનું જેમ કુંડળના તામમાં ઢંકાઈ ગયું છે અર્થાત્ જેમ કુંડળ સોનાનું હોવા છતાં તેને કોઈ સોનું કહેવું નથી પણ કુંડળ કહે છે તેમ. ૩ જંદગીમાં સદ્કર્મ કરવા સંબંધી ભજન છે.

પછી માયા કોઈના કામ ન આવે,
 જેવું કામ કરશે તેવું ફળ પાવે,
 હીણાં કામ કરવાથી ભક્તિ લખાવે; સાધુ૦ ૨
 કરે શુભ કર્મ ને માયાને છોડે,
 પોતાના તે સ્વામી થકી મન જોડે,
 માયા અને મમતામાં માથું ન ફેડે; સાધુ૦ ૩
 તમે ઉંઘ અહારમાં ઉમર ગુમાવી,
 અભિમાન હુંપણું માન બડાઈ,
 તમે બધી કીધી છે એવી કમાઈ; સાધુ૦ ૪
 જ્ઞાની હવે પોતાની સુરતી સંભાળે,
 સારા અને શુભ મારગમાંજ ચાલે,
 કુબુદ્ધિને મારોને જ્ઞાનનો ભાલો; સાધુ૦ ૫

ભજન ૬૧.

તમે સદ્ગુરુ વશ થાઓ.^૧

સાધુ તમે સદ્ગુરુ વશ થાઓ,
 પછી અંતરમાં તમે ધ્યાન લગાવો; સાધુ૦ ટેક.
 કંઈ કાળનો તમને લાગ્યો છે રોગ,
 થયો તેથી તમને હરીનો વિયોગ,
 તેથી નથી થાતો હરીનો સંજોગ; સાધુ૦ ૧
 ગુરૂના જે કહેવા ઉપર ચિત્ત ધરશો,
 ત્યારે તમે તે રોગનો નાશ કરશો,
 પછી ભવસાગરથી પાર ઉતરશો; સાધુ૦ ૨
 ગુરૂ તમને જ્ઞાન હરીતું બતાવે,

૧ સદ્ગુરુ કરવા સંબંધી ભજન છે. સદ્ગુરુ કરવાથી જ્ઞાન મળે છે.

તમે કોણ છો તે ગુરૂ સમજાવે,
 પછી બધો વહેમ તમારો તે જાયે; સાધુ ૦ ૩
 પછી આત્મજ્ઞાન તમને તે થાયે,
 તો જોશો હરીને તમારીજ પાસે,
 હરીરંગ મનમાં તમારા ભરાયે; સાધુ ૦ ૪
 નહીં રંગ લાગે કંઈ મુંઝ મુંઝાએ,
 નહીં ભીખ માગે કે લગવાં રંગાએ,
 જ્ઞાની એ તો થાય છે જ્ઞાન કમાએ; સાધુ ૦ ૫

ભજન ૬૨.

જોજ હરીનું કરોને.^૧

સાધુ તમે જોજ હરીનું કરોને,
 તે સમજીને નિશ્ચિન ધ્યાન ધરોને, સાધુ ૦ ટેક.
 લોકો તો ચાલે છે ગાડરીઆ પ્રવાહે,^૨
 હરી શું છે એની સમજમાં ન આવે,
 અંધારામાં ભટકીને જનમ ગુમાવે, સાધુ ૦ ૧
 ગુરૂને તે પુછીને નિશ્ચે કરો તુમ,
 પછી એનું અંતરમાં ધ્યાન ધરો તુમ,
 ત્યારે તમને જોળખાશે પોતાનો આતમ, સાધુ ૦ ૨
 ગુરૂ વિના જ્ઞાન કોઈને નવ થાયે,
 ભ્રમણામાં ભટકે ને મનમાં મુઝાયે,
 વગર જ્ઞાન મુક્તિ એની કેમ ધાયે? સાધુ ૦ ૩
 જ્ઞાની તમે ગુરૂના ચરણ^૩ નિત્ય સેવો,

૧ ગુરૂની ભક્તિ કરવા સંબંધી ભજન છે. ૨ ગાડરીઆ પ્રવાહે = ઘેરાંના ટોળાની માફક. ૩ ચરણ = પગ.

ત્યારે તમને મળશે તે મોક્ષનો મેવો,
સર્વે જ્ઞાનીઓનો તો ધર્મ છે એવો; સાધુ૦ ૪

ભજન ૬૩.

જળમાં રહ્યા છોને ડુબી.^૧

સાધુ તમે જળમાં રહ્યા છોને ડુબી,
તમે જળને ખોળો છો એ મોટી ખુબી. સાધુ૦ ટેક.
જેવી મીન^૨ દરીઆની અંદર પ્યાસી,^૩
તેવા તમે કરતા કરો છો ઉદાસી,
તે જોઈને સંતોને આવે છે હાંસી, સાધુ૦ ૧
તમે ઈશ્વરથી મળેલા છો જાણો,
નથી દુર તમથી હરિ તે પીછાણો,
ન હોય હર તો જ્ઞાની ક્યાં સુખ માણો ? સાધુ૦ ૨

૧ આ ભજન આત્મજ્ઞાન સંબંધી છે. આત્મા એજ પરમાત્મા અને પરમાત્મા એજ પરમેશ્વર છે; તેને મેળવવા માટે લોકો દેવદર્શન પૂજા યાત્રા વિગેરે કરે છે પરંતુ તેજ પરમેશ્વર પોતાના દેહમાંજ સમાયેલા છે તે અજ્ઞાનના લીધે સમજતું નથી. જેને આત્મજ્ઞાન થાય છે તે સમજે છે અને પરમાત્મા પરમેશ્વરના ખરા સ્વરૂપનું તેને બાન થાય છે. આ ભજનનો આવાર્ય જેન કવિ માનમુનિએ લખેલા નીચેના પદને મળતો આવે છે—

પાનીમાં મીન પ્યાસી રે, સુન સુન આવત હાંસી રે;
સુખસાગર સખ ડોર ભર્યો હો, તું કાં બયો ઉદાસી રે.
આત્મજ્ઞાન ખિન નર ભટકત હો, ક્યા મથુરા ક્યા કાસી રે,
માનમુનિ કહે એ શુર સાચો, સોહજે મિલે અવિનાશી રે.

૨ મીન = માછલી. ૩ પ્યાસી = તરસી.

ભજન ૬૪.

હરિજન જ્ઞાન વિચારો રે^૧.

હરિજન જ્ઞાન વિચારો રે તેથી થશે મોક્ષ તમારો જ,
 ભજન કરી આ ભવ તારો રે આત્માનો ખોજ નિકાલો જ. ટેક.
 અગમથી આત્મા આવીયો રે પ્રકટ થયો પ્રકાશ,
 અનેક સ્વરૂપ બનાવીયાં કહીં સ્વામી થયો કહીં દાસ, હરિં ૧
 જેવો બને બહુરૂપીઓ રે સ્વાંગ^૨ બનાવી અનેક,
 અંતરમાંથી જો ઓળખો તો આખર એકનો એક, હરિં ૨
 ખાંડની કંદોઈ હાટની માંહે કંઈ કંઈ વસ્તુ કરે જ,
 નામ ધરે તેનાં જૂદાં જૂદાં પણ ખાંડ તો એકજ છે જ, હરિં ૩
 ઘડુંને દળીને મેદો કરે તેના અનેક પદાર્થો થાય,
 રૂપ ભાસે તેનાં જૂદાં જૂદાં પણ ઘડું તો એકજ કહેવાય, હરિં ૪
 જ્ઞાની જો હોય તો પારખે રે સર્વને પોતાની જાત,
 ખુંદ સમુદ્રમાં જઈ મળી તેની ન રહે જાત કે ભાત, હરિં ૫
 પૃથ્વી પવન જળ તેજની રે કયાંથી થઈ પેદાશ!
 સર્વે પદાર્થો એક છે તમે નિશ્ચે રાખો વિશ્વાસ, હરિં ૬
 અદ્વિતી અગ્નિ પ્રકટ થઈ રે અગ્નિથી વાયુ કરીજ,
 વાયુથી પાણી સમારીયો પછી પાણી પર પૃથ્વી બનીજ, હરિં ૭
 ચારે પદાર્થો બની કરી રે ઘડીયો માણસનો ઘાટ,
 ત્યાર પછી આત્મારામ^૩ બેઠો રે રાજ થઈ તેમાં પાટ, હરિં ૮
 સકલ સૃષ્ટિ એક છે રે અજ્ઞાને જૂદી દેખાય,
 વૃષ્ટિની^૪ ખુંદો જૂદી જૂદી સર્વે સમુદરીએ એક થાય, હરિં ૯

૧ આ ભજન આત્મજ્ઞાન સંબંધી છે અને સર્વ વસ્તુ તે દે જૂદા જૂદા રૂપમાં જણાય છે પણ તત્ત્વ જોતાં તે એકજ છે એ સમજવે છે.

૨ સ્વાંગ = પોતાનાં સ્વરૂપ. ૩ આત્મારામ = હવ. ૪ વૃષ્ટિ = વરસાદ.

જડ^૧ થડ સર્વેનું એક છે રે પત્ર ડાળાં જૂઠાં થાય,
 જ્ઞાને કરીને પારખો તો સર્વે એકજ દેખાય, હરિં ૧૦
 એક બીજની અંદરથી રે વડનું ઝાડ જ થાય,
 બીજાં બીજ છે તેમાં ઘણાં પણ પહેલું બીજજ દેખાય, હરિં ૧૧
 યુષ્ઠિ સકળ મુજ માંહે છે રે હું છું સકલની માંહે,
 એક બ્રહ્મ અને દ્વિતીય નારિત શ્લોક જ્ઞાની એ ગાય, હરિં ૧૨

ભજન ૬૫.

સાધુ તમે સુરતા સંભાળો રે.^૨

સાધુ તમે સુરતા સંભાળો રે અગમ ગઢ આનંદ મહાલો જી,
 ગરૂ ગમ મારગ ચાલો રે સાહેબકો ખોજ નિકાલો જી. ટેકં
 સાહેબ ઘટમેં યું રહે રે જેસા તીલુંમેં તેલ,
 જ્ઞાનકી ઘાણી ફેરકે તુમે દેખો કુદરતકા ખેલ, સાધું ૧
 આત્મા તનમેં યું રહે રે જ્યું દુધમેં ઘૂત^૩ સમાય,
 જ્ઞાન વલોણું જો કરે વોહી પુરૂષ માખણ ખાય, સાધું ૨
 પથ્થરમેં જ્યું આગ હે રે યું આત્મા તનમેં સમાય,
 ચક્રમકકી ઝપટાં લગે તબ અગ્નિ પ્રકટ હો જાય, સાધું ૩
 ફૂલુંમેં હે જ્યું વાસના રે યું તન બીચે જીવ પ્રાણ,
 જ્ઞાન ગુરૂકી ભાઠી કરો ખેંચો અતર ચતુર સુજાણ, સાધું ૪
 કાષ્ટમેં જ્યું અગ્નિ રહે યું ચેતન હે ઘટ માંહે,
 કાષ્ટકો કાષ્ટસેં જો ઘસે દોનું અગ્નિ રૂપ હો જાય, સાધું ૫
 આત્મા અંતર યું રહે રે જ્યું શેલડીમેં રસ હોય,
 ગુરૂ કલાસેં રસ ખેંચ લે વાકી મીસરી^૪ કરે તો હોય, સાધું ૬

૧ જડ = મૂળ. ૨ આત્મજ્ઞાનના ઉપદેશ સંબંધી ભજન છે, અને
 શરીરમાં આત્મા કેવી રીતે રહેલો છે તેની સમજૂત આપવા માટે જૂઠાં
 જૂઠાં દર્શાવેલો આખી ખુલાસો કર્યો છે. ૩ ઘૂત = ઘી. ૪ મીસરી = ખાંડ.

આત્મા અંતર યું રહે જ્યું ગોળમેં ગળપણ સાર,
જ્ઞાની જે હોવે સો દેખ લે પોતે આપ હી આપ દિદાર, સાધુ૦ ૭
આત્મા અંતર ખોલ્યો રે ખોળે સો નર પાય,
આનંદ હોય અતિ ઘણા વાકા પાપ કર્મ મીટ જાય, સાધુ૦ ૮
સમજ સમજ મન મૂરખા રે જ્ઞાન જે તુજકો હોય,
તુંહી હે તેરા રૂપ હે એ તો તુજ બિના દુજ ન કોય, સાધુ૦ ૯
અગમ પંથ ઘણા દોહલા^૧ રે અનુભવ ધીરે હોય,
ઉતાવળ કરી આળસે^૨ તો વાકા મનખા અકારજ ખોય, સાધુ૦ ૧૦
ધન માલ હોય તો દીજીએ રે એ તો દીયા નહીં જાય,
સાનમેં જે સમજે નહીં ંહો તો મૂરખ ગોધે ખાય, સાધુ૦ ૧૧
શૂરા તો સન્મુખ લડે રે કાયર ભાગા જાય,
જુગ હારે ગઠ ના મીલે એ તો આખર પીકડી ખાય, સાધુ૦ ૧૨
હિંમત હારો ના ભાઈઓ રે હિંમતસેં સખ કુછ હોય,
હિંમત હારે જે મૂરખા તો ંહો હીરજા ગમાકર રોય, સાધુ૦ ૧૩
જ્ઞાની યું ખોલા વિનતી રે સખ સંતનકે પાસ,
દયા કરીને કૃપા કરો મેં તો હું દાસનકા દાસ, સાધુ૦ ૧૪

ભજન ૬૬.

ગુરૂને મુજકો જ્ઞાન બતાયા રે.^૩

ગુરૂને મુજકો જ્ઞાન બતાયા રે મેરે મન અચરજ આયા જી,
સાહેબ મેરા મુજમેં સમાયા રે ગુરૂને દરશ દીખાયા જી. ટેક.
મન દરિયાકી મોજમેં રે હીરલા લગા મેરે હાથ,
અંતર ખોળ મેં આપકા વામેં મીલયા મુજે દીનાનાથ, ગુરૂ૦ ૧
ખાસણમેં જ્યું દુધ હે રે ગ્યાનમેં જ્યું તલવાર,

૧ દોહલા = કઠાણ, મુશ્કેલ. ૨ આળસે = આળસમાં કાઢે. ૩ આત્મ-સ્વરૂપ સંબંધી ભજન છે.

ખલકેમેં જ્યું તેરી દેહ હે એસા કાયામેં કીરતાર, ગુરૂં ૨
 દરિયા ઘડેમેં સમા ગયા રે જ્યું બીજમેં બડકા ઝાડ,
 સુધકે નાકેમેં જ્યું હસ્તિ^૧ સમાયા યું તૃણકે^૨ ઓઠે હે ખડાડ, ગુરૂં ૩
 કાયા હમારા હે ઘોડલા રે આત્મા હે અસવાર,
 આહે ઉધર વાકો લે ચલે^૩ વાકા કોઈ ન પાયા પાર, ગુરૂં ૪
 કાયા હમારા મહેલ હે રે ખાસા ઝરૂખેદાર,
 વામેં હમારા વાસ હે તખ્ત તીર્થ તીરખુટી દ્વાર, ગુરૂં ૫
 કાયા હમારી ગોદડી રે ઓઠે ફીરે દિન રાત,
 જ્ઞાની કહે અમ ઓર હે, નહીં કાયા હમારી ભત, ગુરૂં ૬

ભજન ૬૭.

ગુરૂ ગમ હાથમેં આયા રે.^૩

ગુરૂ ગમ હાથમેં આયા રે સંતો મેં સાહેબકો પાયા જી,
 સાહેબ મુજમેં મેં સાહેબસેં તો સાહેબ મુજમેં સમાયા. ટેક.
 સાહેબ મેરા જલ લયા રે જલથી મેં ખરફ લયા,
 ખરફ ગલા તખ જલ લયા વામેં અંતર કછુ ન રહ્યા, ગુરૂં ૧
 સાહેબ સમુંદર ભણીએરે મેં સમુંદરકી મોજ,
 મોજ સમુંદરમેં મીલ ગઈ વાકા કોઈ ના પાયા ખોજ, ગુરૂં ૨
 સાહેબ સાગર જલ લયા રે મેં પરપોટે સમાન,
 પરપોટા કુટા ને જલ લયા વાકા મીટ ગયા નામ નિશાન, ગુરૂં ૩
 આતમ ઈશ્વર એક હે રે ભિન્ન કછુ નવ ભન,
 ગોલ કહો કે શેરડી એ તો ખાંડ કહો કે પકવાન, ગુરૂં ૪

૧ હસ્તિ = હાથી. ૨ તૃણકે = ઘાસની. ૩ આતમસ્વરૂપ સંબંધી ભજન છે; જ્ય, આત્મા, પરમાત્મા, ઈશ્વર પરમેશ્વર એ એકજ વસ્તુ છે, તેમાં જરા પણ ભિન્ન ભાવ નથી તેણે જુદા જુદા દાખલાઓ આપી રચનારે અપ્રતીત સમજાવ્યું છે.

પાંચ તત્વક હે પુતળા રે વામે હે લેહ અપાર,
વાકો ખોળા સો અમર હુઆ ઉસને દેખ લીયા દિહાર, ગુરૂ ૫
જ્ઞાની કહે કર જોડકે રે સુનાયો સહી સંસાર,
એહી ઉતરનેકો ઘાટ હે હુજી રાહ નહીં કોઈકાર, ગુરૂ ૬

ભજન ૬૮.

ખોલતા નર કોન થા રે ?

માટી કેરે અંગલેમે ખોલતા નર કોન થા રે ?
માટી તો કુછ ખોલે નહીં ઉસકે અંદર કોન થા રે ? ૧
કીસકે થે થે છલખલ સારે કીસકા નાઝ^૨ ગુમાના^૩ રે ?
કીસકો માન અભિમાન આતા કરતા આકર કોન થા રે ? ૨
કોન થા પંડિત કોન થા મુઢલાં કીસને વેદ બિચારા રે ?
કીસને કથા બખાન^૪ બિચારા પઢતા શાસ્તર કોન થા રે ? ૩
કોન થા લડતા કોન ઝગડતા કોન રાજપુત્ર સિપાહી રે ?
કોન થા રનમે^૫ મારતા ખાંડા^૬ યે શરા નર કોન થા રે ? ૪
કોન વણીક થા કોન કસાઈ કોન થા ઢેડ ચમારા રે ?
કોન થા ઇસમે^૭ નીચ ઓર ઉત્તમ યે થાનેસર^૮ કોન થા રે ? ૫
કીસકે થે થે રંગ ઢંગ સારે કીસકી થી થે લીલા રે ?
પરદે અંદર ખેલ યે સારે કરતા છુપકર કોન થા રે ? ૬
આપ કરે સખ ખેલ તમાશે નામ ધરાવે ઓરકા રે,
હાથ કીસીકે આવે ન ંહો એસા તરકર^૯ કોન થા રે ? ૭
કોન સમજતા થા સખ ખાતે^{૧૦} દેખતા સુનતા કોન થા રે ?
કોન કરતા થા મીઠી ખાતે^{૧૧} એસા સુંદર કોન થા રે ? ૮

૧ આત્મા તથા કાયાના ભિન્ન ભાવ સંબંધી ભજન છે. ૨ નાઝ = ચાળા. ૩ ગુમાના = ગર્વ. ૪ બખાન = વ્યાખ્યાન. ૫ રનમે = લડાઈમાં. ૬ ખાંડા (ખડ્ગ) = તરવાર. ૭ થાનેસર = સ્થાનેશ્વર, માલેક. ૮ તરકર = ચાર.

કોન કરતા મનસુખે^૧ મનમે^૨ કરતા કામ મન ધારે રે ?
 કીસકી શક્તિ થી તન અંદર ઇસકા ઇશ્વર કોન થા રે ? ૯
 કોન થા સોતા કોન થા જાગતા હલતા ચલતા કોન થા રે ?
 કીસકા થા ઘટ ખીચ ઉજાલા પૂનમ ચંદ્ર કોન થા રે ? ૧૦
 કોન થા ચેતન કોન થા જીતા કોન થા કરતા કામા રે ?
 કોન થા ઇસ મંદિરકે બીતર માલક મંદિર કોન થા રે ? ૧૧
 કીસને ચે મંદિર થા બાંધા ઝીણી જાલી બારીયે^૩ રે ?
 એસા સુંદર મહેલ બનાયા ચે કારીગર કોન થા રે ? ૧૨
 કોન થા ઇસમે^૪ આકર રહેતા કરતા હરતા કોન થા રે ?
 એસી જડ કાયામે^૫ ચેતન છાના અક્ષર કોન થા રે ? ૧૩
 ચે કાયા થી ઘોડા કીસકા કીસકે હાથ લુગામાં રે ?
 જહાં ચાહા વહાં ઉસે દુડાયા ઘોડે ઉપર કોન થા રે ? ૧૪
 જખ વોહ નીકલ ગયા કાયાસે^૬ કાયા કેરા સ્વામી રે,
 પડા રહા માટીકા લીગલા ઇસમે^૭ તનવર^૮ કોન થા રે ? ૧૫
 કીસકે ચે સખ કરતખ ઇસમે^૯ કીન્ને ચે નાચ નચાયા રે ?
 મહા બત્રી મહા શક્તિવાલા મસ્ત કલંદર^{૧૦} કોન થા રે ? ૧૬
 અખ તો કાયા બોલે નહીં સુને નહીં ના દેખે રે,
 હલે નહીં ચોર ચલે નહીં ચે ઇસકા ઠાકર કોન થા રે ? ૧૭
 ઉસકે દુંડો ઉસે પીછાનો ઉસકો સમજે ખુજો રે,
 ઘડેમે^{૧૧} જો દરિયા ભરા થા મહા સમુંદર કોન થા રે ? ૧૮
 જ્ઞાની કયા તું મેં મેં કરતા તું તો નહીં ચે કાયા રે,
 વોહી તું હે જો હે ઉસમે^{૧૨} દુખ અક્સર^{૧૩} કોન થા રે ? ૧૯

ભજન સંગ્રહ સમાપ્ત.

૧ મનસુખે=વિચાર, ૨ તનવર=કાયાનો સ્વામી, આત્મા. ૩ કલંદર=
 ખેપરવા. ૪ અક્સર=ઝાંઝીસર, માલિક.

ગરબી સંગ્રહ.

ગરબી ૧.

ઠંડાલે વાંસળી વગાડી રે. ?

(કહું એક વાતલડી—એ રાહ.)

ઠંડાલે વાંસલડી વગાડી રે મોહી રહી હું મનમાં,
રળીઆમણા રાગે રે ત્રેહ જાગી મુજ તનમાં, ઠંડાલે૦ ૧
હું તો વ્યાકુળ થઈને રે સાહેલીઓનો સંગ તણ;
રસિયાજીને જોવા રે સખી ગઈ હું વનમાં, ઠંડાલે૦ ૨
પાતળીયાના ડેરે રે નગારાંની ઠોર પડે,
ડૂડાં વાજંત્ર વાગે રે વીણા વાગે મહા ધુનમાં, ઠંડાલે૦ ૩
એને સાંભળી દોડી રે શ્યામળીયાની સેજ ભણી,

૧ ભક્તિમાં મસ્ત બનેલા પુરૂષો ઘણા પ્રસંગે પરમાત્માને પોતાનો પરમ પ્રેમી પતિ કહી પોતે તેની પ્રેમાળ સ્ત્રી બની શૃંગારરસથી ભક્તિ કરે છે ત્યારે એવી કવિતાને ભક્તિ શૃંગારરસની કવિતા કહેવામાં આવે છે; આ અને આ પંક્તિની ઘણી ગરબીઓમાં તેજ પ્રમાણે કરેલું છે મારે ને ભક્તિશૃંગારરસની ગરબીઓ છે; મીરાંબાઈ, દયારામ વિગેરે કવિઓએ આવી ઘણી ગરબીઓ લખેલી છે. ભક્તિશૃંગારરસમાં શૃંગારરસ ધ્યાનમાં લેવાનો નથી પણ શૃંગારરસ દ્વારાએ બતાવેલી ભક્તિ ઉપર વિચાર કરી સાર પ્રદર્શ કરવાનો છે. મુસલમાન કવિઓ પણ ફારસી ભાષામાં આવાં ભક્તિ-શૃંગારનાં ઘણાં કાવ્યો લખે છે, પરંતુ ફેર માત્ર એટલો છે કે તેઓ પરમેશ્વરની ખુબસુરત અપ્સરારૂપે કલ્પના કરી તેની ખુબસુરતીનું વર્ણન કરી ભક્તિભાવ જાહેર કરે છે (તે પ્રમાણે રચનાર અનવર મીયાંએ પણ આગળ કેટલીક ગઝલોમાં સારી રીતે વર્ણન કરેલું છે તે વાંચવાથી સમજામાં આવશે.) અને ગુજરાતી કવિઓ ગુજરાતી ભાષામાં પરમેશ્વરની પતી તરિકે કલ્પના કરી ભક્તિભાવ જાહેર કરે છે. અને કવિઓએ શૃંગારરસદ્વારાએ ભક્તિ કરવાનો હોય છે. આ બાબતનો ઇસારો રચનારે પણ બીજી ગરબીના વિવેચનમાં કરેલો છે.

સુખમણુ જઈ પોઢી રે આનંદથી મહા સુનમાં, બહાલે૦ ૪
હરખે હરિવર ભેટયા રે દુગ્ધા મારી દૂર થઈ,
અતિ આનંદ પામી રે બહાલાજીના દર્શનમાં, બહાલે૦ ૫
રંગ રસિયાની સાથે રે પ્રેમથી હું રંગ રંમી,
પ્રીતમજીને જોયા રે જ્ઞાનીએ દીક્ષ દર્પણમાં, બહાલે૦ ૬

વિવેચન:૧—બહાલે યાને ખ્યારેને. વાંસલી યાને ખાંસલી.
મોહી ગઈ યાને આશક હો ગઈ. રણીયામણા યાને ખુશગવાર,
બહોત અચ્છા. મેહુ યાને ઇજ્જતીરાખ ઇસ્કકા. વ્યાકુળ યાને દીવાન-
ખન. સાહેલીઓ યાને સાથ રહેનેવાલી સઈયે; નક્સકે, મનકે,
હવાસુકે, અનાસરકે, ખવાસ ઝોર ખ્યાલાત. રસિયા યાને આશક,
શરાખે મહોખત પીનેવાલા. સખી યાને સઈ મુરાદ તુજુદ. વન યાને
સુનસાન જંગલ, વેરાન, જાગે મહવીયત, ખેખુદી. પાતળીયા યાને
નાજુક, લતીક, ચેહ સીક્ત માશુકકી હે. ડેરા યાને મકાન. નગારાં
યાને નકારેહ, નોખત, મુરાદ આવાજ સદાએ સરમંદ. વાજીર યાને
શાજ, ખાજે. વીણા યાને ખીન. ધુન યાને ખ્યાલ જમાના તસવ્વ-
રકા. શ્યામળીયા યારે પિયુ, સીક્ત માશુકકી હે. સેજ યાને

૧ મુસલમાન લોકો આવી ભક્તિશૃંગારરસની કવિતાઓનો અર્થ સમજી
શક્ત નથી અને ઉક્તો અર્થનો અનર્થ કરે છે એટલા માટે તેમને ઉર્દૂ
ભાષામાં ગરબીઓનું સદૃશ્ય સમજાય અને ખરે અર્થ શું છે તે બરાબર
લક્ષમાં આવે એવા હેતુથી આ વિવેચન રચનાર કાજી અનવર મીયાંએ
શબ્દોના અર્થ અને ખુલાસા સાથે ઉર્દૂ ભાષામાં લંબાણથી કરેલું છે. વળી
શા હેતુથી આવી ગરબીઓ અને ગઝલો લખાય છે, શા કારણથી આવી
રીતે શૃંગારરસ દ્વારાએ ભક્તિ કરવામાં આવે છે, શા માટે રાગ ગાઈ
ભક્તિ કરવી વિગેરે તમામ બાબતનો ખુલાસો કરવા સાથે રચનાર પોતાની
મુસલમાન કોમમાં પ્રખ્યાત થઈ ગયેલા પ્રાચીન વિદ્વાન લેખકોના ઉત્તમ
લેખના ઉતારા સાથે આ અને આ પછીની ચાર ગરબીઓનું વિવેચન કરેલું
છે; હિન્દુ લોકો આવી શક્તિશૃંગારરસની કવિતાથી વાકેફગાર હોવાથી
ગુજરાતીમાં દીક્ષ કરવાની જરૂર જણાઈ નથી; તે પછી હિન્દુ લોકોને
આ વિવેચન સમજાય તે માટે ફક્ત ઉર્દૂ શબ્દોના અર્થ નીચે બતાવ્યા છે.

ખીસ્તર, પથારી, આરામકી જગાહ; મુરાદ મહવીયત ઓર ખેખુદી દર સુખમના (સુખમણકે ખીય). સુખમણુ યાને રગ ઓર નાડીકા નામ હે (દેખો ભજન ૨-૩ કી ટીકા ઓર દિખાયા) પોઢી યાને સો ગઈ, ખેખુદ હો ગઈ. મહાસુન યાને મહવીયત, ખેખુદી, ફના દર ફના, યાને “ મુતુ કખલા અન્ત મુતુ ” યેહ કરાન શરીફમેં કહા હે સો યેહ ફના હે, યાને કસરે નફસી કરકે નફસકો^૧ કતલ કરે, જ્યસા હદીસમેં ફરમાયા હે “ ઉકુતુલુ અન્ ફાસેકમ ખેસુયુશીલ મુખલે-દાતે વલૂ મુખાલેકાતે ” યાને તમામ વસ વસે,^૨ ઓર ખવાહેશાત,^૩ ઓર અફઆલે^૪ ઝમીમા^૫ દુર હો જવેં, નફસ અમ્મારેકા મુકામ છુટ જવે તો યેહ ફના હે, ઓર ફુલ ખ્યાલાત^૬ ઓર ખવાસ હવાસુંકે,^૭ ઓર અનાસરુંકે^૮ ઓર નફસકે જાતે રહેં, ઓર ફના હો જવેં, યાને સુર ઓર મહો ઓર ખેખુદ હો જવેં. હરિ યાને ખુદા. વર યાને પિયુ. ભેટ્યા યાને મીલીયા. દુખ્યા યાને દુઃખ, શીકર. અતિ યાને અહોત. રંગરસિયા યાને માશુક. પ્રેમ યાને ઇશ્ક. રંગ રમી યાને નાઝ ન્યાજ કીયે. પ્રીતમજી યાને મેહનુખ.

જ્યસા કે મસ્નવી શરીફમેં હઝરત મવલાના સાહબ રહમતુલ્લા અલયહેને અવલ શુરૂઅ શેઅરમેં ફરમાયા હે—

શેઅર^૯ :—ખીશનવ અઝૂ નયૂ ચે હીકાયત મી કુનદ.

વઝ જૂદાઈ હા શીકાયત મી કુનદ.

યાને ખાંસલીસેં સુનકે કયા ખાતે કરતી હે ? વોહ અપની જુદાઈકી શીકાયત^{૧૦} કરતી હે, યાને ખાંસકે જંગલસેં કિસકો કાટકર યહાં લાગ્યે હે, ઇસ વાસ્તે વોહ જુદાઈકે શીરાફમેં ઓર હુખ્ખુલ વતનકી^{૧૧} મહોખતમેં રોતી હે, ઓર ચીલાતી હે, ઓર વાવેલા^{૧૨} ઓર શોર-

૧ નફસ = મન. ૨ વસવસે = વહેમ, જમણાઓ. ૩ ખવાહેશાત = વ્રતિઓ. ૪ અફઆલ = કૃત્ય, કામ. ૫ ઝમીમા = અશુભ. ૬ ખ્યાલાત = વહેમ. ૭ હવાસ = જ્ઞાન ઇદ્રિઓ. ૮ અનાસર = પંચભૂત. ૯ શેઅર = કાવ્ય. ૧૦ શીકાયત = ટીકા, પાછળ અગર રૂખમાં ઇપકો આપવો તે. ૧૧ હુખ્ખુલ વતન = સ્વદેશ પ્રેમ. ૧૨ વાવેલા = દુઃખનો પોકાર.

સાર કરતી હે કે ઉસને અવ્વલ અપના તન જલાયા હે, ઓર જગ-
રમે દાગ ખાએ હે ઓર છેદ પડાએ હે, ઇસિ વાસ્તે ઉસ જુદાઈકી
બેકરારીમે અપના સોઝ જગર ઇજહાર^૧ કરતી હે, ઓર લોગ ઇસીકી
દર્દનાક^૨ આવાઝ સુનકર રેતે હે, ઓર દિલ જલાતે હે, ઓર
આહો^૩ ટ્રિગાં^૪ કરતે હે, ઓર બેકરારી કરતે હે. ઓર મસ્નવીકે
શરેહમે આંસલીસે મુરાદ^૫ ઇનસાન કામીલ^૬ લીયા હે કે વોહ
અપને અસલી વતનકો છોડકર દુનિયામે આય હે, યાને તથઅન
અવ્વલકે હકીકતે મહંમદી હે, વહાંસે રૂહ^૭ જુદા હોકર કાલમે^૮
ઈનસાનમે આકર અંધેરી કોટડીમે કેદ લુઈ હે, સો વોહ અપના
લુખ્ખુલ વતન યાદ કરકે સોર મચાતી હે, ઓર ઉસકા આવાઝ સુનકર
લોગ દર્દ ઓર બેકરારીસે જલતે હે, યાને ઉન લોગુંકે અશઆર
સુનકર લોગુંકે દિલુમે ઇસ્ક, મહોબત ઓર દર્દ પેદા હોતા હે. ઓર
મસ્નવી શરીફકી શરેહમે માઅને ઓર લીયે હે, ઓર કીરસા બહોત
તુલો તવીલ^૯ ખ્યાન કીયા હે, ઓર યહાં મુખ્તસર^{૧૦} ઇશારાહ મુરા-
કમેહકા^{૧૧} કીયા જતતા હે, યાને વક્ત મુરાકમેહકે ખ્યાલકો દીમા-
ગકી^{૧૨} તરફ દીમાગમે આવાઝ અનહદકા યાને સદાએ સરમદકા
સુનતા હે, બહોત ઇકસામકે^{૧૩} આવાઝ હોતે હે, આંસલીસે મુરાદ વોહ
આવાઝ હે. ઓર નફસ નાતકાસે જે નુતકે મહંમદી યાને કીસમ
કીસમકા બોલનેકા આવાઝ હોતા હે વોહ બી આંસલી હે. ઓર
આંસલીકે અંદરસે જે આવાઝ આતા હે વોહ આંસલીકા આવાઝ નહીં
હે, વોહ આવાઝ બજનેવાલેકા હે કે આંસલીસે મુંહ લગાકે વોહ
બજનેવાલા ઇંકતા હે તો આંસલીકે અંદરસે આવાઝ આતા હે. ઇસી
તરહ ઉસ બોલનેવાલેકા આવાઝ ખુલાનેવાલેસે નીકલતા હે, ઓર

૧ ઇજહાર = જલેર. ૨ દર્દનાક = શોક પેદા કરનાર. ૩ આહો = નિશાસા.
૪ ટ્રિગાં = પોકાર. ૫ મુરાદ = એટલે કે, અર્થાત્. ૬ કામીલ = સિદ્ધ. ૭ રૂહ =
આત્મા, જીવ. ૮ કાલમ = શરીર, ખોળીયું. ૯ તુલો તવીલ = વિસ્તારથી,
લંબાણથી. ૧૦ મુખ્તસર = ટંકામાં. ૧૧ મુરાકમેહકા = સમાધિ, ધ્યાન.
૧૨ દીમાગ = મગજ. ૧૩ ઇકસામ = પ્રેકાર.

મોહકક^૧ ઓર આરકું^૨ પર ઉસકા હાલ ખુલતા હે. યહાં મુખતસર મોહમીલ^૩ લીખ્યા હે, સો ઇનિસાનકે અંદર રહ હે વોહ સખ નાઝો^૪ ન્યાન્,^૫ ઓર રેનાઈ,^૬ ઓર ખુશ ખેરામી^૭ સખમે કર રહી હે, ઓર વોહ રહ અપને વતનસેં કે હકીકતે મહમદી હે કે વોહ રહ કુલ ઓર રહ દુર રહ હે. ઉસ વતનકો પહોંચનેકે વાસ્તે શોશી કીમાં કર રહી હે, સો વોહ નાય યાને નયકા યાને ખાંસલીકા બળનેવાલા બે ઉસકો બળતા હે સો થેહ સુનકર અપને અસલી વતનકો યાદ કરતી હે, ઓર બેકરાર હોતી હે, ઓર ઝાર બ ઝાર રાતી હે, ઓર ઉસકા મઝા ઓર ઉસકી લગ્ગત આશકુંકો ઓર આરકુંકો હાંસલ હોતી હે, ઓર જીસકો અલાહકા ઈસ્કિ ઓર ઉસકી મારેક્ત^૮ ન હોવે ઉસકો ઇનિ ખાતોંકી ક્યા ખબર? ઓર વોહ ઇનિ ખાતોંકો ક્યા બને? સો વોહ લોગ આશકુંકે ઓર આરકુંકે ઉપર તોહમતેં રખતે હે, ઓર ઉનકો ખુરા કહેતે હે; મગર વોહ લોગ મુરદા દિલ^૯ હે. જીસકો ઈસ્કિ નહીં હે વોહ આશકુંકે રાઝકો^{૧૦} ક્યા બને? જ્યસા કે સાદી સાહબ ફરમાતે હે—

શેઅર:—શુતરારકે શોશી તરખ દર સર અસ્ત.

અગર આદમીરા ન આશદ ખર અસ્ત,

ન હોવે ઈસ્કિ જીસકે દિલકે અંદર,

સરાસર બનવરસેં હે વોહ કમતર.

યાને હઝરત સાદી સાહબ રહમતુલ્લા અલયહે ફરમાતે હે કે ઉંટુંકે દીમાગમેં ઈસ્કિ હે કે અરખમેં ઉંટ મંઝલમેં થક બાતે હે તો ઉનકે આગે ઉંટુંવાલે હુદા^{૧૧} ગાતે હે તો ઉંટ મસ્ત હો બાતે હે, ઓર મંઝલ ખુશીસેં કાઠતે હે. દુસરી શેઅરમેં કીરીની કહા હે કે બે આદમીકે દિલમેં ઈસ્કિ ન હોવે વોહ બનવરસેં બી કમતર હે. ઓર મસ્નવી

૧ મોહકક = સર્વજ્ઞ, સર્વ હકીકત બહુનાર. ૨ આરકું = જ્ઞાની, પ્રહ-જ્ઞાની. ૩ મોહમીલ = માધમ. ૪ નાઝ = ચાળા, હાવભાવ. ૫ ન્યાન્ = આજીજ, લાચારી. ૬ રેનાઈ = ખેપરવાઈના ચાળા. ૭ ખેરામી = ખુશીના ચાળા. ૮ મારેક્ત = જ્ઞાન, સમજ, ઓળખાણ. ૯ મુરદા દિલ = મરી ગયેલું મન. ૧૦ રાઝ = ભેદ. ૧૧ હુદા = રાગ.

શરીરમાં મવલાના સાહબને ફરમાયા હે કે—

મીસરાહ:^૧—હરકે ઈ આતશ ન દારદ નેસ્ત બાદ.

યાને જીસકે દિલમેં ઇશ્કકી આગ ન હોવે વોહ નેસ્ત યાને ફના હો બાવ. જાહેરન ચેહ બહુઆ હે, મગર હકીકતન આપને દુઆકી હે કે જુઝુર્ગ^૨ લોગ કીસીકો બહુઆ નહીં કરતે હે; લેહાજા ચેહ કહા હે કે ખવાસે નફસાનીસે ફના હો બાઈઓ. ઝોર મવલા બમી સાહબ રહમતુલ્લા અલયહે ઝલીખાકે દીખાએમેં ચેહ ફરમાતે હે કે—

રોઅર:—ગમે ઇશ્ક અઝ દિલે કસ કમ મ બાદ,

દિલે બેઇશ્ક દર આલમ મ બાદ.

યાને યા ઇલાહી ! ઇશ્કકા ગમ કીસીકે દીલમેં કમ મત હોઈઓ ! ઝોર બગેર ઇશ્કકા દિલ જહાંમેં^૩ મત હોઈઓ ! ઝોર ઇસિસે આગે ઇશ્કકી સીકત^૪ કરતે હે—

રોઅર:—શુનીદમ શુદ મુરીદે પેશ પીરે,

કે બાશમ દર સજુકશ દસ્ત ગીરે;

બ શુકત અરપા નશુદ દર ઇશ્કત અઝ બાએ,

બીરવ આશક શવ વાંગેહ પેશે મન આગે;

મતાબ અઝ ઇશ્ક રૂ ગરબે મીબજેસ્ત,

કે આં બેહેરે હકીકત કાર સાજેસ્ત;

બ લોહ અબ્વલ અલેદ બે તે ન ખવાની,

ઝે ફરઆં દરસ ખવાનદન કય તવાની ?

યાને આપ ફરમાતે હે કે મેં સુના હે કે એક મુરીદ^૫ પીરકે^૬ પાસ ગયા કે મેં ઉનકા મુરીદ હો બાઈ. સો પીરને ઉસકો કહા કે તું આશક નહીં હે, બા કીસીકે ઉપર આશક હો, ઝોર શીર મેરે પાસ આ તો મેં તુબકો મુરીદ કહે, અલી તેરેકો ઇશ્ક મીબજીકી^૭ બી ખખર નહીં હે, શીર તું ઇશ્ક હકીકીકો^૮ કીસ તરહ પહોંચેગા ? ઇશ્ક મીબજીસે બી મુંહ મત શીરા કે ચેહી ઇશ્ક મીબજી ઇશ્ક હકી-

૧ મીસરાહ=પદ. ૨ જુઝુર્ગ લોગ=મોઝા પુરૂષો. ૩ જહાં=દુનિયા.

૪ સીકત=તારીફ, વખાણ. ૫ મુરીદ=એલો. ૬ પીર=ગુરુ. ૭ મીબજી=સાંસારિક. ૮ હકીકી=સત્ય, પરમેશ્વરનો.

કીકો પહોંચાનેવાલા હે, ઈસકે ખગેર દરિયાએ હકીકીકો નહીં પહોંચ
સકતા હે, યાને જ્યારે તું અવ્વલ તખતીકે^૧ અંદર અલેકે એ તે નહીં
પડે તો કુરાન કીસ તરફ પડ સકેગા ? ઓર હદીસ શરીફમે બી ફર-
માયા હે કે “અલ મીઝાજો કનતર તુલ હકીકતે” યાને ઈસ્ક મીઝાજી
ઈસ્ક હકીકીકી સીડી હે, સો ખગેર સીડીકે ઝીને પર હરગીજ^૨ અડક
નહીં જતા હે. ઓર ઈસ્ક ચેહ હે કે “અલ ઈસ્કો જુનોનુન રફદો
ખીના કલ અકલે,” ઓર “અલ ઈસ્કો નાઝન શીલૂકલે તહરરકો
મા સેવલ મેહયુખે,” યાને ઈસ્ક જુનુન હે કે અકલકી ખીનાકો
ઉખાડ દેતા હે, ઓર ઈસ્ક આગ હે કે સીવા મેહયુખકે^૩ સખકો
જલા દેતા હે, યાને મા સેવલ કુલ બાકી નહીં રહેતા. ઈસ્ક એસા
રેહબર^૪ હે કે અક્ષાહ તઆલા તક પહોંચા દેતા હે, ઓર દુસરી
કાઈ ઈખાદત^૫ એસી નહીં હે કે ઈતિના જલદીસે ખુદાસે મીલા દેવે,
અગરએ વોહ ઈસ્ક મીઝાજી હોવે, મગર ઈસ્ક સમ્યા હોવે, ઓર
મહોખત દીલી હોવે, ઈસ્ક એસી ચીઝ હે. એસા નહીં કે જ્યસા
ઈસિ ઝમાનેમે હરામખોરીકે વાસ્તે, યા કીસી ઓર મતલબકે વાસ્તે
ફરેખસે^૬ ઓર દુગાસે મહોખત કરકે ઉસસે અપના કામ નીકાલ
લેવે, ઉસકો ઈસ્ક નહીં કહેતે. ઈસ્ક વોહ હે કે ઉસકા હી વો જાને,
ઓર ઉસકે સીવા ઓર કીસીકો ન દેખે, વોહ સમ્યા ઈસ્ક હે. ઈસ્ક
ખદાનેવાલા ઓર ઈસ્કકા ઉમારનેવાલા હુસ્ન^૭ ખુખ^૮ ઓર રાગ હે.
અસકે દિલમે ઈસ્ક હો ઉસકો રાગ ઉમારતા હે, ઓર ઉસકે અંદરસે
ઈસિરા^૯ પોશીદાહ^{૧૦} ઝાહેર કરતા હે, ઓર રાગ મુતલક હરામ નહીં
હે. હઝરત મવલાના અખદુલ અઝીઝ સાહબ રહમતુલ્લાસે શાહ
ખુખારાને રાગકે બારેમે સવાલ કીયા થા, સો હઝરતને મજમુએ
સ્સાયલ ખમશાહકે અંદર જવાબ દીયા હે કે “અસહ કોલ^{૧૧} યાને
ખહોત સહી કોલ ચેહ હે કે ગીના મુજરરદ અઝ મઝામીર ખીચ

૧ તખતી=પાટી, સ્લેટ. ૨ હરગીજ=કદી પણ. ૩ મેહયુખ=
પરમેશ્વર. ૪ રેહબર=ભોમિયો. ૫ ઈખાદત=ખંદગી. ૬ ફરેખ=દગો.
૭ હુસ્ન=રૂપ, કાંતિ. ૮ ખુખ=સુંદર. ૯ ઈસિરા=હુપો ભેદ. ૧૦ પોશીદાહ=
ગુપ્ત, છાનો. ૧૧ કોલ=શાસ્ત્રવચન.

મજહબ ઈમામ અબુ હનીફાકે જાયઝ હે, ઓર દર બજના બી જાયઝ હે, ઓર બહોત હદીસાં મોઅમ્મિદ ઇસી રીવાતકી હૈ. ” યહાં મુખતસર લીખ્યા હે, ઉસ રીસાલેમેં^૧ હેખ લે. ઓર મજાકુલ આરશીન તરજુમા અહયાકિલ કિલુમકી જલ્દ દોઅમકે આદ્યે બાબમેં હજરત ઈમામ મહમદ ગીઝાલી સાહબ રહમતુલ્લાને લીખ્યા હે કે “ અલગી-નાઓ ગીઝા અર રહે. કમા તઆમા ગીઝા કિન નફસે. ” યાને રાગ રહકી ગીઝા^૨ હે; જ્યસા કે ખાના નફસકી ગીઝા હે; ઓર ઇસ કીતાબમેં બહોત શરેહ તફસીલવાર રાગકે દુસ્ત હોનેકે બારમેં ઈમામ મહમદ ગીઝાલી સાહબ રહમતુલ્લાને લીખ્યા હે ઉસમેં હેખ લે. ઓર લીખતે હૈ કે રાગકે હરામ હોને પર કોઈ નસ^૩ દલાલત^૪ નહીં કરતી હે, ઓર ન ક્યાસ^૫ ઓર નસસેં હમારી ગરઝ થેહ હે, જસકે આં હજરત સલ્લાહોં અલયહે વસલ્લમને અપને કોલ^૬ યા ફેલસેં^૭ ઝાહેર ફરમાયા હો, ઓર ક્યાસસેં વોહ માઅને મુરાદ હૈ કે જો આપકે અલદાજ^૮ ઓર અફઆલસેં^૯ સમજમેં આતે હોં. પસ કીસી ચીઝમેં ન નસ હો ન ક્યાસ રાસ્ત^{૧૦} આતા હો તો ઉસ ચીઝકી દુરમતકા^{૧૧} કોલ બાતીલ^{૧૨} હે, બલકે વોહ ચીઝ દુસરી મુબાહરતકી તરફ મુતસબ્બર હોગી ઉસકે ફેલમેં કુછ હર્જ^{૧૩} નહીં, ઓર નસ ઓર ક્યાસ દોનું રાગકે મુબાહ^{૧૪} હોને પર દલાલત કરતે હૈ, ઓર રાગસેં જસકે દિલકો હરકત ન હો તો વોહ આદમી નાફસ^{૧૫} હે, ઓર એતેદાલસેં^{૧૬} હટા દુવા હે, ઓર રહાનીયતસેં^{૧૭} દૂર હે. ઓર ઉંદુંસેં ઓર પરંદુંસેં^{૧૮} બલકે તમામ બહાયમસેં^{૧૯} તખીયતસેં કસ્તીફતર^{૨૦} ઓર ખરાબ હૈ, ઓર જસકે સતાર ઓર ઉસકે નગમસેં^{૨૧} દિલકો અસર ઓર હરકત ન હોવે વોહ શખ્સ

૧ રીસાલા=ચોપડી. ૨ ગીઝા=ખોરાક. ૩ નસ=કુરાનની આવૃત્તિ અથવા શ્લોક. ૪ દલાલત=સાબીતી, પુષ્ટિ. ૫ ક્યાસ=હલપના. ૬ કોલ=વચન. ૭ ફેલ=કામ, ક્રિયા. ૮ અલદાજ=શખ્સો. ૯ અફઆલ=કામ. ૧૦ રાસ્ત=સત્ય. ૧૧ દુરમત=હરામ. ૧૨ બાતીલ=નકારું, ખોટું. ૧૩ હર્જ=હરકત. ૧૪ મુબાહ=જુર. ૧૫ નાફસ=નુકશાનવાળો, ખોટાચળો. ૧૬ એતેદાલ=હડાપણુ, સમજ. ૧૭ રહાનીયત=માણુસપણું. ૧૮ પરંદ=પંખી. ૧૯ બહાયમ=પશુ. ૨૦ કસ્તીફતર=વધારે ખરાબ. ૨૧ નગમા=રાગ, ગાયન.

મીઠ્ઠાનકા ખરાબ હે. ઝોર ઉસકી કોઇ તદખીર^૧ નહીં હે, યેહ સખ ધમામ મહમદ ગીઝાલી સાહબ રહમતુલ્લા અલયહેકે કોલ હે, ઉનકી કીનાયમેં ઉસકા ખુલાસા દેખ લે; યહાં તો ફક્ત મુખતસર લીખ્યા હે.

હઝરત કાઝી શેખ સનાઝિલ્લા સાહબ પાનીપતી રહમતુલ્લા અલયહે આપકે રીસાલેમેં લીખતે હે કે “ખીચ હીલ વ દુરમત ગીનાકે નસુસ મુતઆરઝ આયે હે.” સો હઝરત અયુ હનીફા રહમતુલ્લાને દુરમત ગીનાકે ઉપર એહતીયાતન ફતવા^૨ દીયા હે. જયસા કે કાયદા ઉસુલકા હે કે “ઇન્દત તારકે દુરમતરા યર ઈઆહત મુફ્ત-દમ મી દારન્દ, યાને વાસ્તે એહતીયાતકે દુરમતકા ફતવા દીયા હે. હકીકતન નહીં. ઝોર મોલવી અબ્દુલ હમીદ સાહબને મજમુએ ફતા-વેકી ૭૯૬ દોઅમકે સફે ૨૫૩ મેં લીખ્યા હે કે “કોલ ફેસલ ઈસિ યાતમેં જ્ને મઓકદ ખીલ અહાદીસ યેહી હે કે નફસ ગીના ઉમુમન મમનુઅ નહીં હે, અલ્લે ઉસમેં દુરમત યા કરાહત ય વળે અવારઝ ખારશ-યેકે હે કે ઉસમેં હો.” ઝોર મઝામીર સખ મમનુઅ હે બજુઝ દફ્ટે. ઝોર કાશી ઝોર ખઝાનેકે અંદર રીવાયત કી હે કે “રાગ વગેરાકી દુરમત મુદ્દયદ હે સાથ લહોકે ઝોર જ્નેકે બગેર લહો દે હો વોહ જયઝ હે.” ઝોર હઝરત શેખ શહામુદ્દીન સહરવરદી સાહબ રહમતુલ્લા અલયહે કે વોહ અકાબર ઉદમાએ ઝાહેરકે બી થે, ઝોર સરદાર ઓલીયા અલ્લા-હકે બી થે, ઉન્હુને ખીચ અવારીફકે કહા હે કે “અસ સમાઓ યસ નજલે પુર રહમતે મીનલ્લા હીલકરીમ.” યાને રહમત ખુદાએ કરીમસેં રાગ ખેંચતા હે. ઝોર હઝરત ખ્વાજા બહાવોદીન નકશ બંદી રહમ-તુલ્લાને ફરમાયા હે કે “મેં ન ઈનકાર કરતા હું સમાસેં ઝોર ન યેહ કામ કરતા હું.” ઝોર ધમામ શાશી રહમતુલ્લા અલયહે શતરંજકો મુઆલ્ જનતે હે ઝોર હાલ્લાકે વોહ લહો^૩ હે. ઝોર દુરમત ઉસકી અહાદીસસેં^૪ સાખીત હે. ઝોર શાફી^૫ તાવીલ^૬ કરતે હે કે મુસ-ફરાત^૭ સીવાએ ખમરકે^૮ કલીલ^૯ હો ઝોર નશા ન લાવે, નજદીક

૧ તદખીર=કેપાય. ૨ ફતવા=હુકમ. ૩ લહો=ખેલ. ૪ અહાદીસ=શાસ્ત્રવચનો. ૫ શાફી=ધર્મોપદેશ કરનાર. ૬ તાવીલ=દર્શાવત. ૭ મુસફરાત=નિશાની ચીજો. ૮ ખમર=દાર. ૯ કલીલ=થોડા.

હજરત ઈમામ આઝમ સાદબ રહમતુલ્લા અલયહિરેહ લલાલ કે હાલાં કે હજરત રસુલે મકમુલ સલ્લાલ અલયહિરે વસલ્લમને ફરમાયા હે કે “મા અસકરો કસીરહુ વ કલી લહુ હરામુન” ગરઝકે મુસ્તહલ મઝામીરકો^૧ હલાલ જનનેવાલેકો કાફર કહેના હરગીઝ જયઝ^૨ નહીં હે. ઓર જો કુછ કે ખીચ હાવીકે કુદસીને કહા હે કે “ઝકરા ઈસ-મુલાહે ઈન્દા હરમુલ મઝામીર કુદરન.” સો મુરાદ ઈસિસેં ચેહ હે કે મુતરબ યાને ઢાઢી લોગ વાસ્તે લહોકે દફ બજતે હે, ઓર વક્ત દફ બજતેકે ઓર વક્ત તંબુરે બજતેકે ખીસમીલાલ કહેતે હે, ચેહ કુદર હે, વાસ્તે તકે કરને તાઝીમ^૩ ઈસ્મ અલાહકે નઝદીક માસી-યતકે,^૪ ન ચેહ કે કોઈ દફ બજવે, ઓર દુસરા શખ્સ સાથ અ-લાહકે મશગુલ^૫ હોવે, ઓર હક હક^૬ કેહવે, ચેહ હાલ સખ શેખ સનાકિલા સાહેબને અપને રીસાલેમે લીખ્યા હે. ઓર હજરત શેખ શહામુદીન સહરવરદી સાદબ રહમતુલ્લા ખીચ અવારે ધૂલ મારીકે લીખતે હે કે “જો શખ્સ સમાકા^૭ મુતલક મુનકર^૮ હે બગેર કિસકે કે તફસીલ કરે વોહ ઇન તીન આતુસેં એકસેં ખાલી ન હોગા; યા તો વોહ મુનન^૯ ઓર અહાદીસસેં જાહેલ^{૧૦} ઓર નાવાકેફ હે, ઓર યા તો વોહ ફરેફતા^{૧૧} જન આમાલ^{૧૨} અખયાર પર હુવા હે જો કિસકે લીચે મુકદર હુવે હે, ઓર યા તો વોહ તખીયતકા ગખી^{૧૩} હે, કિસે ઝાક^{૧૪} નહીં હે, ઈસ લીચે વોહ ઇનકાર પર ઈસિરા^{૧૫} કરતા હે ઓર સમાકા ઇનકાર વોહ શખ્સ કરતા હે કે જીસકી તખીયત જામદ^{૧૬} યાને બસ્તા હે ઓર અફસુરદાહ^{૧૭} હે કે કિસે મુતલક^{૧૮} ઝાક હી નહીં હે તો કિસકો નામદે કહા જતા હે, જયસા કે જીસકો

૧ મઝામીર=વાજ. ૨ જયઝ=ખરોખર, ચોખ. ૩ તાઝીમ=અદબ, સત્કાર, આદરમાન. ૪ માસીયત=ગુનોહ. ૫ મશગુલ=તક્લીન. ૬ હક હક=તત્સત્, પરમેશ્વર. ૭ સમા=રાગ. ૮ મુનકર=ઇનકાર કરવાવાળો. ૯ મુનન=શાસ્ત્ર. ૧૦ જાહેલ=અખાલુ. ૧૧ ફરેફતા=પ્રેમાધીન. ૧૨ આ-માલ=કર્મ, કૃત્યો. ૧૩ ગખી=મૂઢ. ૧૪ ઝાક=રસ, સ્વાદ. ૧૫ ઈસિરા=આગ્રહ. ૧૬ જામદ=બંધાઈ ગયેલી. ૧૭ અફસુરદાહ=દીલગીર. ૧૮ મુત-લક=ગરા પાણી.

જામાડી^૧ લજ્જનસેં કુછ વક્ષીયત હી નહીં હે વોહ કયા જાને ? ઝોર અંધેકો જલાલે^૨ ફાયકસેં^૩ કુચ નફા નહીં હે. ઝોર શેખ અંજુતાલીખ મક્કી રહમતુલ્લાને અપની છીતાખમેં લીખ્યા હે કે “ અગર સમાસેં મુજબીલ મુતલક ગેર તુફ્ફસીલ ઈનકાર કરે તો ૭૦ સીદ્દીકદે ઈપર ઈનકાર હોતા હે,” યેહ અવારફમેં દેખ લે. મજમુએ ફતાવાડી છુદ્દ સોયમકે સહે ૧૩૦ મેં મોલવી અમદુલ હમ્દ સાહબ લીખતે હે કે “ અગર કોઈ બ વજ્દ સાદીક બેરીઆ વ તસન્નો ખડા હોવે માઝુર હે, ઝોર આદાબે સહોખતસેં હે કે હાઝરીને મજલીસ ઇતેઆ ઉસકી કરેં યાને સખ ખડે હોવે. ” ઝોર જનાબ મવલાના ફરહુદીન સાહબ કંદહારી અપને રીસાલેમેં લીખતે હે કે “ મોલુદ શરીફકે પઢનેવાલે હઝરતકી પેદાયશકી ઝીકર જબ આતી હે તો કયામ ફરમાતે હે, યાને કવમા કરતે હે, યેહ બેલાશક મુસ્તહસન નઝદીક ઉદમાએ એહલે સુન્નતકે હે. ઝોર જો ઉદમાને મુસ્તહસન જાના હે વહી અજ્ઞાહ તાઅલાકે નઝદીક મુસ્તહસન હે. બ દલીલ કોલ ઇબને મસઉદ રદી અજ્ઞાહે તાઅલા અનહેકે ‘ કાલા મા રાહુલ મુસ્લેમુન હસનન ફહોવા ઈન્દિલાહે હસનન. ’ ઝોર મુસલમાનુસેં મુરાદ ઉદમા હે કે છસને પહેલા મઝાહેબ અરઆકા સમુત લીખ્યા જાતા હે, ઝોર અરઝંછ ઝોર હલખી વગેરાને બ ખુબી સાખીત કીયા હે કે ‘ ઇસિ તેહસાન કયા-મક્કા વક્ત વીલાદત આં હઝરત સલ્લાહો અલયહે વસલ્લમકે. ’ ઝોર અકસર અવતાનમેં ઉદમા કયામ કરતે હે. ” યેહ મોલવી સાહબ ફરહુદીનને અપને રીસાલે મુનવ્વિલ ઈમાન શી રહ્યે એહલે તુગીઆનમેં લીખ્યા હે.

રાગ ઈસ્કકો ઉભારનેવાલા હે એસા હુસ્ન બી ઈસ્કકો બઢાનેવાલા હે, ઝોર ઈસ્ક ઝોર હુસ્નમેં હમેશાસેં લાગ^૪ હે, અગર કોઈ ઝોરત યા લડકા બહોત હસીન^૫ કીસી આશકને સામને આ જાવે તો ઉસે ઈસ્ક ઉસકા જોર કરતા હે, ઝોર અપના માથુક ઉસકો યાદ આતા હે,

૧ જામા = સંસારવિદ્વાસ, સંભોગ. ૨ જમાલે = કાંતિ, રૂપ. ૩ ફાયક = સુંદર. મોહકારક. ૪ લાગ = સંબંધ. ૫ હસીન = ખુબસુરત.

યાને પરવરદિગારકી કુદરત કામેલા^૧ દેખકર ઉસકો આતશે હીન્^૨ જલાતી હે, ઓર ઉસકા દિલ ખુદાકી તરફ રૂળુ હોતા હે, ઓર વોહ અલાહ તાઅલાકા વીસાલ આહતા હે, યા કોઈ હઝરત મેહનુખ સલ્લાલે અલયહે વસલ્લમકા આશક હો તો ઉસકા દિલ ઉધર રૂળુ હોતા હે, ઓર વેહ મહોખતકા કાયદા હે કે અગર કોઈ અચ્છા કારીગર ઓર એમીરલ સુનઅતમે^૩ હો, ઓર ઉસસે જીસ કીસીકો મહોખત ઓર દોસ્તી દીલી હો જાવે, ઓદ વોહ કીસી દૂર દેસકો ચલા જાવે, ઓર ઉસકી જુદાઈસે વોહ શખ્સ બેકરાર રહેતા હોવે, ઓર ઉસકે મીલનેકી આરઝુ^૪ અપને દિલમે રખતા હોવે, ઓર ઉસ કારીગરકી બનાઈ હુઈ બહોત ખુસ્નુમા કોઈ ચીઝ હોવે, ઓર ઉસ પર બહોત અચ્છે નકશો નિગાર^૫ હોવે, ઓર વોહ ચીઝ ઉસ શખ્સકે સામને કીસી વક્ત આ જાવે તો ઉસી વક્ત ઉસ ચીઝકે દેખતે હો ઉસકો વોહ અપના દોસ્ત યાદ આ જાવગા, ઓર ઉસકા દિલ ઉસકી તરફ રૂળુ હો જાવગા. હાલાંકે વોહ ચીઝકી તરફ નજર ઉસકી હોગી મગર ઉસકા દિલ અપને મેહનુખકી તરફ લગા હોગા, ઓર ઉસ ચીઝકા ઉસકો ખ્યાલ નહીં હોવે, ઓર વોહ ઉસ ચીઝકે નકશો નિગારકો નહીં જાને કે ઈસ પર કયા કયા નકશ હે, ઓર વોહ જાન અપને ઉસ યારસે દિલકો ધીરકે ઉસ ચીઝકી તરફ ખ્યાલસે દેખેગા તથા ઉસકો ઉસ ચીઝકે નકશો નિગાર માલુમ હોંગે. ઈસી તરહસે અલાહકા આશક યા અ-લાહકી મારેફત સમજનેવાલા કીસી ખુખસુરત ઓરત યા લડકેકો દેખેગા તો ઉસી વક્ત ઉસકો અપના માશુક યાદ આવેગા. ઓર વોહ અપને મેહનુખકી તરફ રૂળુ હો જાવેગા, ઓર ઉસકા ઈસ્કે ઉભર આયગા, ઓર ઉસકી નજર ખ્યામખ્યા^૬ ઉસ લડકેકે સામને યા ઉસ ઓરતકે સામને લગી રહેગી, મગર ઉસકા દિલ અપને ખુદાકે યા રસુલે ખુદાકે સામને હાઝર હોગા. હકીકતન ખુદાહીકે સામને વોહ રૂળુ હોગા, ઓર ઉસકી તરફ ઉસકા ખ્યાલ નહીં હોગા, ઓર

૧ કામેલા = અકળિત પ્રભાવ, કળા. ૨ હીન્ = બદલાઈ. ૩ સુનઅત = કારીગરી. ૪ આરઝુ = આશા. ૫ નકશો નિગાર = ચિત્ર. ૬ ખ્યામખ્યા = આદાઈને અગર નહીં ચલાઈને, સ્વાભાવિક રીતે.

ઉસકા કોઈ આઝા^૧ ઉસકે દિલમેં યાદ નહીં હોગા કે આંખ એસી, ઝોર નાક એસી હે, ઝોર મુંઢ એસા હે, યેહ કુછ ઉસકા ખબર નહીં હોગી, ફક્ત આંખેં ઉસકી તરફ હોંગી, ઝોર ટકટકી બાંધકર ઉસકી તરફ દેખા કરેગા, એસા આશકુંકા હાલ હોતા હે; ઝોર અગર ખુદાકી મારફતવાલા આરફ હે તો ઉસકો વોહ આદમી આયના હો જનવેગા, ઝોર ઉસકે અંદર વોહ આરફ બીલાહકો ખુદાહી નઝર આવેગા, ઝોર વોહ ઉસ આદમીકો નહીં દેખેગા. ઝોર ઉસસેં વોહ આરફ જો રાઝ રમઝ ઝોર નાઝ ન્યાજ કરેગા વોહ ખુદાહીકે સાથ કરેગા કે અલાહને આપ ફરમાયા હે કે “ફ અય નમા તો વહલુ ફસમ્મા વજહુલ્લા” ઝોર મા મુકીમાકે અંદર લી જા બ જા ગઝલકે નીચે યેહ શેઅર કહી હે—

શેઅર:—કે બ અસ્માને દિલ મુખિ જ્યુઝ દોસ્ત,
હરચે બીની બીદાંકે મઝહરે ઝોસ્ત.

યાને દિલકી આંખુંસેં સિવાય ખુદાકે દુસરેકો મત દેખ, જો કુછ દેખે ઉસકો ખુદાકો દેખનેકા આયના દેખ. મગર હરેકકે વારતે એસા નહીં હે કે ઝમાને હાલમેં એસે લોગ હેં કે નફસકે તાલિખ^૨ ઝોર શેહવત^૩ ગાલિખ^૪ ઝોર બહનૈયતીસેં કીસીકી તરફ દેખે યેહ હરામ હે. ઝોર ક્યામતમેં^૫ અલાહ તાઅલા કલઈ ગરમ કરકે ઉનકી આંખોમેં ડાલેગા, યેહ અઝાબ^૬ ઉનકો હશરમેં^૭ હોગા, ઝોર આદમી નેક યા બદ ઉસકે અકવાલસેં^૮ ઝોર અફઆલસેં^૯ ઝોર ચલનસેં માલુમ હો જાતા હે, ઝોર આશક ઝોર આરફતો પોશીદા રહેતા હી નહીં હે, વોહ તો જો હોશિયાર લોગ હે, વોહ ઉસકો સમજ હી લેતે હે, મગર ઉસકો દેખનેકા આંખેં ચાહીએ, યાને જો હસદકી આંખસેં દેખેગા ઉસકો માલુમ ન હોગા, ઝોર જો મહોબતકી આંખસેં દેખેગા તો ઉસકો માલુમ હોગા. જો હસદકી આંખસેં દેખતા હે ઉસકો અપને એળ ઉસકે અંદર નઝર આતે હે, ઝોર ઉસ પર વોહ બહુમાની કરતા હે; કયું કે હદીસ શરીફમેં

૧ આઝા = શરીરનો ભાગ, અવયવ. ૨ તાલિખ = આધીન. ૩ શેહવત = પ્રમદેવ. ૪ ગાલિખ = જીતાયેલો. ૫ ક્યામત = મહા પ્રલય. ૬ અઝાબ = શિક્ષા, દુઃખ. ૭ હશર = મહાપ્રલય પછી તમામ મરેલાં પ્રાણીઓની પાપ પુણ્યનો જવાબ દેવાને ઉડવાની દશા. ૮ અકવાલ = બોલચાલ. ૯ હસદ = ઈર્ષ્યા.

લીખ્યા હે કે “અલ ઇનસાનો મીરઅતુલ ઇનસાન” યાને આદમી આદમીકા આયના હે, ઇસ વાસ્તે વેહ અપની પુરાઇયેં ઉસકે અંદર દેખેગા, ઓર ઉસ પર બહુમાની કરેગા, ઓર હઝરત મેહબુબ સલ્લલ્લાહ અલયહે વસલ્લમકી હદીસ હે “ઝન્નુલ મોમીનીન ખેરા” સેં વેહ મુંહ ફેર લેગા, ઓર ઉસકી એય બેઈ ઓર ગીયત^૧ ગોઈ કરેગા. જયસા કે અખીલહય હઝરતે મેહબુબ સલ્લલ્લાહો અલયહે વસલ્લમકી જય દેખતા થા તો વેહ અપની પુરાઇયેં ઉનકે અંદર દેખતા થા ઓર ઉનકો પુરા કહેતા થા. ઓર જો મહોબતકી આંખસેં દેખેગા, ઓર ખુદ નેક આદમી હોગા તો ઉસકો ઉસકે અંદર નેકીયેં નઝર આયેંગી કે જેહ એસે ચલનકા હે, ઓર નેક હોગા, ઉસમેં પુરાઇયેં નહીં હોવે, વેહ ખુદ નેક હોગા તો ઉસકે અંદર નેકીયેં નઝર આયેંગી. ઓર “ઝન્નુલ મોમીનીન ખેરા” પર ઉસકા અમલ હોગા. જયસા કે સૈયદના હઝરત આખાપકર સીદ્દીક રહીઅલ્લાહો અનહો મેહબુબ સલ્લલ્લાહો અલયહે વસલ્લમકી દેખતે થે તો બહોત ખુશ હોતે થે, ઓર બહોત સીક્ત કરતે થે, સો જયસા જુસકે દિલકે અંદર હોગા વયસા ઉસકા દુસરેકે અંદર નઝર આયગા, યાને જો ચીઝ હંડીકે અંદર હોગી વેહ જય હંડી બેશ કરેગી યા હીલેગી તો વહી ચીઝ હંડીકે અંદરસેં બહાર પડેગી, જેહ કાયદા હે.

ગરબી ૨.

મારા મહોલે આવો રે.^૨

(કહું એક વાતલરી—એ રાહ.)

આવો આવોને અલખેલા મારા મહોલે આવો રે,
દાસી નાણીને દયાળા દયા દિલમાં લાવો રે, આવો ૦ ૧
હાથ જોડીને કહું છું હું મારા સમ માનોને,
સાચા સ્વામી શ્યામળીઆ સુંદરને મનાવો રે, આવો ૦ ૨

૧ ગીયત = નિંદા. ૨ બકિતશૃંગારરસની ગરબી છે. પ્રેમી વિશોગીના હુઝનના ઉદ્ગાર છે.

હું તો દાસી છું તમારી દયાળાણ દિલ રાખો,
 બહાલા છાતી લગાડીને પ્રેમથી બોલાવો રે, આવો ૦ ૩
 આગ લાગી છે અંતર માંહ પ્રેમ ઘણો બાળે રે,
 સુખ બળતીને બાલમણ આવીને રીઝાવો રે, આવો ૦ ૪
 કાના ઘેર રહો છો રાત સારું બોલો શ્યામળીયા ?
 આવી જ્ઞાનીને પ્રભાત શા માટે જગાવો રે ? આવો ૦ ૫

વિવેચન:—અલબેલા યાને ખુણસુરત નાઝુક બદનવાલા. મહોલ યાને ઘર. દાસી યાને બાંદી. દયાળા યાને રહેમવાળા. દયા યાને રહેમ. સમ યાને કસમ, સોગંદ. સ્વામી યાને મીયાં, માલક. શ્યામળીયા યાને જાતે પાક ખુદસે મુરાદ લી હે, લાહુતકા મુકામ હે હે ગંગ મખમ્મીસે એક નર બા જુમલે સીકાત અલાહને જાહર કીયા માનીંદ રાતકે યાને થેહ મરાતખ ગેબકા હે, ઇસકા હકીકતે મહંમદી કહેતે હે, વોહ ઉસકી પહેલી તબક્કી હે; અબ્બલ ગંગ મખમ્મી થા કે “કુતો ફજન મખમ્મીયન” યાને મેં ખજાના છુપા હુવા થા, વોહ શ્યામલીયા હે, દિલ ચાર કિસમ પર હે, એક દિલ ઉમ્મીદીમાગમેં એક નુકતા સ્યાહ માનીંદ આંખકી કીકીકે હે, સો જળ મુરાકબા કરે ઉસકા તસબ્બર આંધકે ઉસકા મુશાહદા કરે તો વોહ સ્યાહી તમામ બદનકે ઘેર લેતી હે, ઝોર થેહ અમલ કરનેસે લાહુતકે મુકામ પર પહોંચતા હે, વોહ શ્યામલીયા હે. સુંદર યાને ઝોરત. પ્રેમ યા મહોબત, ઈશ્ક. અંતર યાને દિલ, કલ્મ. પ્રેહ યાને ઈસ્કકા સોજ. બાળે યાને જલાવે. વાલમણ યાને પ્યારા. રીઝાવો યાને ખુશ કરે. પ્રભાત યાને સુખહે સાદીક. શા માટે યાને કીસ વાસ્તે.

વાઝે^૧ હેકે શેઅરકા ઇસ્તિલાહ^૨ શાઅફને^૩ ત્રીન કીસમ પર આધા હે. ફારસકે શાઅફને જવાન લડકા બેરીશોક^૪ ઇસ્તિલાહ આંધા હે ઝોર ઉસીકી સીકત કી હે, ઝોર હિન્દુસ્તાનકે શાઅફને ઝોરત જવાન ખુણસુરતકા ઇસ્તિલાહ આંધા હે ઝોર શેઅરમેં ઉસીકી સીકત

૧ વાઝે=માહુમ. ૨ ઇસ્તિલાહ=રીત, પદ્ધતિ. ૩ શાઅર=કવિ. ૪ લડકા બેરીશોક=દાદી વગરના છંદરાનો.

કી હે, ઝોર ગુજરાતકે શાઅરૂને મદકા ઇસ્તીલાહ શેઅરમેં બાંધા હે
જ્યસા ગોપી ઝોર કહાન. ઇસી તરહ આશકુંને બી મદકા ઇસ્તીલાહ
બાંધા હે કે અપને મેહયુગ સહવાહો અલયહે વસહમકો અપના મીયાં
બનાયા હે ઝોર અપની તરફ મોઅનસકા^૧ સેગા લગાયા હે, યાને
અપનેકો ઝોરત બનાયા હે, ઝોર મેહયુગસેં નાજો ન્યાજકી બાતેં
કી હે. ઝોર ચેહ મેહયુગકી કમાલ તાઝીમ^૨ હે, ઝોર અપની નિહા-
યત^૩ ન્યાજ યાને આજઝી ઝોર ખાકસારી^૪ હે, ઝોર ઇસમેં જ્યાદા
લુદ્ધ^૫ ઝોર ન્યાજ હાંસલ હોતા હે, ઝોર કુરાન શરીફમેં ૯૯ નામ
અક્ષાહ તાઅલાકે હે, વોહ સખ મુઝકરકે પુકારે હે, કોઈ નામ મોઅનસકે
સેગેસેં નહીં લીયા હે, ઇસ વાસ્તે બી ઉસકા નામ લેનેમેં અદમ ચાહીએ;
લેહાઝા આશકુંને ઉસકો મુઝકર બનાયા હે, ઝોર નિહાયત ઇન્જઝ
ઝોર ઇન્કિસારીકે^૬ વાસ્તે ખુદકો મોઅનસકે સેગેસેં પુકારા હે. ફક્ત
દો નામ ખુદકે મોઅનસકે સેગેસેં હે; ૧ રૂહ ઝોર ૨ જાત યાને જાતે
મુતલક, ચેહ દો નામ મોઅનસકે સેગેસેં હે; ઝોર આશકુંકે અશઆદમેં
ઈસ્કિ ઝોર મહોબત બદનેકે લીએ નાઝ ઝોર ન્યાજકી બાતેં હોતી હે,
ઝોર ચેહ કિનકી ઇબાદત ખાસ ઝોર ઇબલાસ^૭ કી હે; ઝોર ઇસિસેં
અક્ષાહ તાઅલા ખુશ હે. જ્યસા હઝરત મૈલાના સાહબ રહમતુલ્લા
અલયહે મસ્નવી શરીફમેં એક ચરવાહેકી^૮ હીકાયત લાયે હે કે “હઝ-
રત મુસા પેગંબર અલયહીસ સલામકે વક્તમેં એક ચરવાહા થા, વોહ
કીસી ઢંગલમેં રાતકે વક્ત અપને ખ્યારે મેહયુગકે સાથ ઇસ્કી મ-
સ્તીમેં ઝોર મહોબતકે ઝોકસેં નાઝ ઝોર ન્યાજકી બાતેં કર રહા થા.
ઝોર ચેહ કહેતા થા કે “યા પરવરદિગાર મેરા! અય મેરે મીયાં! તું
કહાં હે? તું મુજસેં મીલતા નહીં? અગર તું મુજસેં મીલે તો મેં
તેરી જુતીયુંકો થીગલે દું, ઝોર તેરે કપડે ઘો લાવું, ઝોર તેરે સર-
મેંસેં જુવાં ચુનું, ઝોર ફંગઈ કરું,” ઝોર તુજકો નીલાઉં, ઝોર તું

૧ મોઅનસ = સ્ત્રીબતિ. ૨ તાઝીમ = માન, મોઝાઈ, ૩ નિહાયત =
બાળીજ. ૪ ખાકસારી = લાચારી; ગરીબાઈ. ૫ લુદ્ધ = આનંદ સાથે પ્રેમનો
આવેશ. ૬ ઇન્કિસારી = લાચારી. ૭ ઇબલાસ = નિષ્કામ બંદગી. ૮ ચરવાહા =
ગોવાળ. ૯ ફંગઈ કરું = માથું ઝેખાવું.

બિમાર હોવે તો તેરી દવા કરું, ઓર તેરા ઘર મુજકો ખતલાવે તો તેરે વાસ્તે બકરીયે^૧ દોકર દુધ લાઉં, ઓર તેરે વાસ્તે રાટી પકાડે લાઉં, ઓર તુજકો ખીલાઉં, ઓર હંડા પાતી તુજકો પીલાઉં, ઓર તેરે પાઉં દાનું, ઓર તેરી ખીદમત કરું,” એસા વોહ ચરવાહા મહેલ-ખતકે ઝાંક ઓર શોકમે^૨ કેહ રહા થા. ઓર હઝરત મુસા નખા અલયહીસ સલામ ઉધરસે^૩ નીકલે; તો ઉનહુને યેહ સખ સુના તો બહોત ગુસ્સેહ હુવે કે યેહ કયા વાહી તખાહી^૪ શરીઅતસે^૫ ખીલાઈ^૬ કુદર^૭ બકતા હે! ફીર હઝરત મુસા અલયહીસ સલામ ઉસકે પાસ ગયે ઓર ઉસકો કહા કે “અય બેવકુદ! યેહ કયા કુદર બક રહા હે? તું તોખા કર, અલ્લાહ તાઅલાહી જાત પાક મુનજ્જા^૮ સખ ચીઝસે^૯ હે, ઓર તું એસે કુદર કલમે બક રહા હે,” એસા મુસાને ઉસકો ડરાયા; એ વોહ તો બિચારા ખામોશ^{૧૦} હો ગયા, ઓર ઉસકા વોહ મુકામ છુટ ગયા, યાને વોહ મહેલખતકી ખાતે^{૧૧} છુટ ગઈ, ઓર હઝરત મુસા ચલે ગયે. શીર ઉસી વક્ત હઝરત મુસા અલયહીસ સલામકે ઉપર અલ્લાહ તાઅલાહી તરફસે^{૧૨} વહી^{૧૩} આઈ, ઓર ઇપકા કહેલાયા કે “અય મુસા! હમારે દોસ્તકો તુમને હમસે^{૧૪} જુદા કર દીયા, હમને તુમકો હમારે બંદકો હમારેસે^{૧૫} મીલાનેકે વાસ્તે બેજો હેં યા જુદા કરનેકે વાસ્તે? જાઓ, હમારે દોસ્તકો ખુશ કરો.” એસા ઇપકા આયા. ઇસ લીયે હઝરત મુસા ઉસી વક્ત ઉસ ચરવાહેકે પાસ દોડે ગયે, ઓર ઉસકે આગે કુઝખાહી^{૧૬} ફી. એ આશકુકા એસા હાલ હોતા હે.

મોલાના સાહબને ઉસી મુકામમે^{૧૭} મસ્નવી શરીફમે^{૧૮} ફરમાયા હે કે હરેકકો અપની ઇસ્તીલાહ જુદા હોતી હે. સીધીયુંકો સીધી ઇસ્તીલાહ ઓર હીંદીયુંકો હીંદકી ઇસ્તીલાહ હોતી હે. હરેક અપની ઇસ્તીલાહકે મુજબ અપને રબકી બંદગી કરતા હે. ઓર હદીસ શરીફમે^{૧૯}

૧ શોક = મનની ઈચ્છા, ઉમેદ. ૨ વાહી તખાહી = બકબકાટ, દોડત લવારા. ૩ શરીઅત = મુસલમાનના ધર્મનો રસ્તો. ૪ ખીલાઈ = વિદ્વંસ. ૫ કુદર = પરમેશ્વરને નહીં માનવું તે, નાસ્તિકપણું. ૬ મુનજ્જા = નિરંજન. ૭ ખામોશ = ચૂપ. ૮ વહી = દેવતાની મારફત મોકલેલો સંદેશો. ૯ કુઝખાહી = આજીજી કરી માફી માગવી તે.

બી ફરમાયા હે “ ઇન્નિલાહા લા યન ઝુરો ઇલા સોવરે કુમ વ આમાલ કુમ વલાકીન યન ઝુરો ઇલા કુલુમે કુમ વ નૈયાતે કુમ ” યાને અલાહ તાઅલા તુમારી સુરતુંકા નહીં દેખતા હે કે તુમને ઉપરકા સખ બનાવ લોગુંકે દેખનેકે વાસ્તે કર રખ્યા હોવે. લંબી દાઢી, ઝોર બડી તસ્ખીહ,^૧ ઝોર બડા ઝુબ્બા, ઝોર બડા દસ્તાર^૨ ખાંધા હોવે, ઝોર વોહ તુમારે આમાલુંકો નહીં દેખતા હે કે જાહરમેં લોગુંકા દીખાનેકે વાસ્તે લંબી નમાઝે^૩ પઢે, ઝોર બહોત નક્લે^૪ પઢે, ઝોર બહોત તસ્ખીહ શીરાઓ; યેહ સખ લોગું કે બતલાનેકે વાસ્તે કરતે હો, ઝોર દિલમેં કિસકી મહોબત ઝોર ઇબ્તલાસ નહીં રખતે તો વોહ તુમારે યેહ આમાલુંકો બી નહીં દેખતા હે, મગર વોહ તુમારે દિલુંકા ઝોર તુમારી નૈયતુંકા દેખતા હે, એસા હદીસ શરીફમેં બી ફરમાયા હે. ઇસ લીયે આશક લોગ કિસીકી મહોબત ઝોર ઇબ્તલાસમેં કિસકે સામને નાઝો ન્યાજ કરતે હે, ઝોર કિસકે ઇસ્કિ ઝોર મહોબતકે કલામ^૫ કરતે હે, ઝોર કિસસે ન્યાજ હાંસલ કરનેકે વાસ્તે ઝોર કિસસે દિલ લગાનેકે લીયે અપને તઈ કિસકે સામને મોઝબનસકે સેગેસે જાહર કરતે હે. ઝોર એસે આશક બહોત હુવે હે. જ્યમેં કે કાઝી મેહમુદ દરિયાઈ સાહબ, જનકા મઝાર શરીફ દસ્મે ખીરપુરમેં હે, ઝોર હઝરત મુસા સોહાગ સાહબ, જનકા મઝાર શરીફ શેહર એહમદાબાદમેં હે વગેરહુ દુસરે બી એસે આશક બહોત હુવે હે કે ઉન્હુને અપને તઈ મોઝબનસકે સેગેસે પુકારા હે. જ્યસા એક આશકને સાથ ન્યાજકે ઝોર ઇન્જીઝકે યેહ દોહરા કહા હે—

દોહરા—જન હુંડા તીન પાઝિયા ઘેરે પાની પેઠ,

મેં પાપન હુખન કરી રહી કિનારે બેઠ.

યેહ દોહરા મુરાકમેકે હાલમેં કહા હે, મગર યેહ કમતર વાસ્તે તુલ હોનેકે શરેહ^૪ કિસકી નહીં લીખતા હે. કયું કે યેહ કિતાબ મુખતસર હાલસે લીખનેકી હે, ઝોર ઇસ કિતાબમેં ફક્ત ઇસ કમતરકી હી તસનીફાતસે^૫ સખ ચીઝે હે; દુસરે કીસીકી બી તસનીફાકી એક ચીઝ બી નહીં

૧ તસ્ખીહ = માખા. ૨ દસ્તાર = મુગડ, પાઘડી. ૩ કલામ = વાત.
૪ શરેહ = ધીમ. ૫ તસનીફાત = કાવ્ય, લેખ.

લી હે, મગર આયાત, હદીસ, મકુલા, યુઝુર્ગાં ઓર કોઈ શેઅર અશ-
આર તમસીલકે વાસ્તે ઓર મુનાસબતકે વાસ્તે ઇસમેં લીખ્ખી હે.

ગરબી ૩.

દિલડાં પિયુજને દીધાં રે.^૧

(કહું એક વાતલડી—એ રાહ.)

દિલડાં પિયુજને દીધાં રે પ્રેમ રસ ભર પીવા,
હરિએ હરખથી લીધાં રે થયાં અમે મરજવાં, દિલડાં ૧
થઈ આનંદ હેલી રે રંગીલાથી રાસ રમી,
હેડે હરખ ન માયે રે પિયુના હું મનમાં ગમી, દિલડાં ૨
મોહન મંદિર આવ્યા રે મહા પદ હું પામી,
મેલી સખીઓની ટોળી રે ભાવે ભેટીયા સ્વામી, દિલડાં ૩
સુખમણ સેજમાં પોદી રે રંગીલાથી રસ પીધા,
બહાલે પ્રેમરસ પાઈ રે મનડાં હેરી લીધાં, દિલડાં ૪
મને હરિ રંગ લાગ્યો રે આપો મારો ભુલી ગઈ,
માફ તન મન ધન સૌ રે અર્પણ કરી અળગી રહી, દિલડાં ૫
હવે હું મને જોળું રે હું તો કહી જડતી નથી,
મારો પિયુ મને દરસે રે સર્વે વસ્તુમાં સખી, દિલડાં ૬
માફ હું પાણું જોઈ રે પિયુનું હું અંગ બની,
જ્ઞાનો આતમ ઇશ્વર રે મળી એક રંગ બની, દિલડાં ૭

વિવેચન:—દિલડાં યાને દિલ. પિયુજ યાને માથુક. પ્રેમ-
રસ યાને શરાબે ઇસ્કિ વ શોક. હરિ યાને માલક. મરજવાં યાને
મુત કબલા અન્ત મુત યાને મરનેસે પહેલે મરના. હેલી યાને રેલ,
ખારીશકા જરી હોના એસા ઇસ્કકા કિબાર રંગ રેલ હો જના. રંગીલા
યાને માથુક. રાસ રમી યાને નાત્રો ન્યાજ ઓર શોકકી ખાતે કરી.

૧ ભક્તિશ્રી ગારરસની ગરબી છે, સંયોગ સ્વરૂપમાં સમાધિ ધ્યાન બતાવ્યું છે.

પિયુ યાને માગુક. મોહુન યાને મેહમુખ. મંદિર યાને ઘર, દિલ.
મહાપદ યાને બહોત બડા મરાતખ ફના શીલા ઓર બકા બિલાકા.
સખીઓ યાને વસ વસે નક્સાની વ ખવાસે અનાસરા. લાવે યાને
મહોબતસે. ભેટીયા યાને મીલ ગયા. એક રંગ યાને મારેફત કમા-
લસે મન અરફા નક્સહુ ફકદ અરફા રખ્ખહુકી હકીકત માલુમ હુમ્,
ઓર અનીયત ખાસકો સમજમે આઈ. જયસે મનસુર ખાયઝીદ ઓર
શમસોદીન તખરેઝી રહમતુલા અલયહેને જના. અય અઝીઝો! ઇસ્તી-
લાહ આશકુંકી ઓર આરકુંકી સમજના ચાહીયે કે હકિક સીવાય ઝાતે
ખારીકે? નહીં હે, મગર ઇસ્તીલાહ હરેકકી જૂદી જૂદી હે ઓર
મારેફત બી સખકી બરાબર નહીં હોતી હે. ક્રીસ્ટીકો કમ ક્રીસ્ટીકો
જ્યાદા હોતી હે, મગર રજુ સખકા અજાહીકી તરફ હોતા હે, ઓર
ઝાત સુતલક જેમ હુયતમે તો કુછ કલામ હી નહીં હે કે કામ કુછ
કેલ સંકે, ગોકે વાજેમુલ તુજુદ હે, ઓર હમા સીફત^૨ ઉસમે મોજુદ
હે, મગર યહાં સુલખે સીફત હે કે કુછ કલા નહીં જતા હે, ઓર
જખ પહેલા મરાતખ તવલીદકા^૩ ઝુદુરમે આયા કે હકીકત મહમ્મદી હે
વોહ તુખમ^૪ હે, ફલ મોજુદાત^૫ ઓર જુમકે મખલુકાતકા^૬ ઓર
દુસરે મરાતખમે કે ઇલાહીયત હે. ફલ અસમા જલાલી વ જમાલીકી
સીફત ઝાહર હોકર ઝુદુર કસરતકા હુવા હે, મગર યેહ દો મરાતખ
જેખકે હે, ફીર તીસરા મરાતખ રહકા હુવા, તખ યેહ નીદા^૭ હુમ્ કે
“અલસ્તો” જે રખ્ખે કુમ” તખ તમામ રહુને ગવાહી^૮ દી, ઓર
મક્રિરાર કીયા કે “કાલુ^{૧૦} બલા શહેદના” સો વોહ રહ સખતુજુદ^{૧૧}
ઇઝાફીકે^{૧૨} અંદર નાઝો ખીરામ^{૧૩} કર રહી હે, ઓર ઉસીકી આઈ
તરફ હુમધામ હે, ઓર વોહ રહ ખેમીસ્લ ઓર ખેમાનીદ^{૧૪} હે, ઓર

૧ ખારી=પરમેશ્વરનું નામ. ૨ હમા સીફત=તમામ ગુણો. ૩ તવ-
લીદ=એક બ્રહ્મ. ૪ તુખમ=ખીન. ૫ મોજુદાત=દુનિયાની ચીજો. ૬ મખલુ-
કાત=તમામ જીવ. ૭ નીદા=આકાશવાણી. ૮ અલસ્તો જે રખ્ખે કુમ=શું હું
તમારો પરમેશ્વર નથી? ૯ ગવાહી=સાક્ષી. ૧૦ કાલુ બલા શહેદના=હા
અમે કબુલ કરીએ છીએ. ૧૧ તુજુદ=શરીર. ૧૨ ઇઝાફી=વધારો. ૧૩ ખી-
રામ=લટકો. ૧૪ ખેમાનીદ=અદ્વિતીય, જેની બરાબર ખીનને કોઈ નથી એવો.

ખેમકાન હે કે ફલાની જગાહ ઉસકા મુકામ પુણુદમે હે એસા નહીં હે, મગર ઉસકા લગાવ^૧ પુણુદમે સાથ એસા હે જયસા આશક ઓર માયુક એક હેં; સો અવ્યવ હકીકત સખહજરાત ખમસાહકી સમજે ઓર અસમાર્થકી સીકાતુંસે^૨ વાકેફ હોવે, ઉસકે બાદ જો કોઈ આશકુંકે ઓર આરકુંકે કલામમે^૩ કુછ સુખન^૪ કરે તો બજ^૫ હે, વ ધલા નહીં તો ખામોશ રહેના બહેતર હે કે કીસી આરીફને યા વ્યાશકને કુછ કલામ કીયા હોગા તો ઉસને કુછ સમજકે હી કીયા હોગા, સો છતની બાતે આશકુંકી ઓર આરકુંકી હેં વોહ ઉનકી ધસ્તીલાહકે મુજબ રાસ્ત હોંગી ઓર ચેહ સખ બાતે નાજો ન્યાબકો હેં, કીસીને પુણુદ ઓર રહકી ધસ્તીલાહ દી હે, કીસીને દિલકી ઓર હજરત મેલ-ખુમ મહંમદ મુસ્તુફા સલ્લલાહો અલયહે વસલ્લમકી ધસ્તીલાહ દી હે.

ગરબી ૪.

પ્રેમ પિયુજીથી પીધા રે.^૪

(કહું એક વાતલડી—એ રાહ.)

પ્રેમ પિયુજીથી પીધા રે બહાલા બિના કેમ રહીએ ?
નામ નાથનાં લીધાં રે બીજાં નામ શિદ્ધ લઈએ ? પ્રેમ૦ ૧
પિયુજી પ્રીત લગાડી રે માફ મન હેરી ગયા,
મને બ્યાકુળ કીધી રે ઝોળખો શું દઈએ ? પ્રેમ૦ ૨
સ્વપ્ના માંહે આવી રે માફ ચિત્ત ચોરી ગયા,
વરણાગી છે કીધી રે બહાલા તમને શું કહીએ ? પ્રેમ૦ ૩
મારા મંદિર ન આવ્યા રે બહાલા મારા વરણાગીયા,
મને મુખડું દેખાડો રે તમને મુકી ક્યાં જઈએ ? પ્રેમ૦ ૪
મારો જીવડો તલપે રે બહાલા બિના હે રે સખી,
મને રજની^૫ ન જાયે રે અમે દુઃખ કેમ સહીએ ? પ્રેમ૦ ૫

૧ લગાવ = મેળાપ. ૨ સુખન = વાત. ૩ બજ = ખરી, સાબીત.
૪ ભક્તિશૃંગારરસની ગરબી છે, ધાયલ પ્રેમીના વિયોગદુઃખના ઉદ્દગાર છે.
અતિ ભક્તિભાવ બતાવે છે. ૫ રજની = રાત.

હવે કોઈ મનાવો રે રૂઠ્યા રસિયા વરને,
મારી વાર ન કીધી રે સખી મારી કોઈ સધએ, પ્રેમ૦ ૬
જ્ઞાની પ્રેમ રસ પીને રે પિયુ સાથે પ્રીત કરી,
ચાહે જીવયે જાયે રે હવે જૂઠાં કેમ થઈએ? પ્રેમ૦ ૭

વિવેચન:—પ્રેમ યાને શરામે ધસ્ક. પિયુજી યાને હકીકતન
જીતવારી, ઉરફન હજરત મેહયુગ્મ મહંમદ મુસ્તુફા સલ્લલ્લાહો અલયહો
વસલ્લમ, કીનાયતન રૂહ, કે રોજે અઝલસે “અલસ્તો બે રખ્મે કુમે”
કી નીદા સુનકે યહાં આઈ હે, સો નાજો ખીરામ હર સેમે હકીકતે
મહંમદી યતલા રહી હે. વધી રૂહ જો કુછ હે સો હે; ઝોર ઉસકી
દરેક જા ધુમધામ હે, ઝોર ઉસકી હકીકત હજરતે મેહયુગ્મ સલ્લલ્લાહ
અલયહો વ આલેહી વ અસહાબેહી વસલ્લમને પોશીદા રખખી હે, ઈસ
લીયે યહાં કોઈ કુછ કલામ નહીં કર સકતા, એસા હકીકતે રૂહ ઇન્સા-
નીમે કહા હે. ઝોર બાજે મશાયખ રહમ અલ્લાહને ચેહ કહા હે.
જયસા હજરત ખવાન જુનેદ યુગદાદી સાહબ રહમઅલ્લાહ ઝોર ઉનકે
મુત્ત તમેઈનને ઈસમે કલામ હી નહીં કીયા હે. ઝોર ચેહ કહા કે
હમ મોજુદ કે સીવા ઝોર કુછ તાખીર^૧ નહીં કર સકતે હે, ઝોર
બાજે લીખતે હે કે હજરતને બીચ અવામુનાસકે “કુલીર રહો મીન
અન્ને રખખી” ફરમાયા હે, ઝોર જો કાફરૂંકા સવાલ થા, ઝોર ઉનકે
દિલકા જો મનસા^૨ થા ઉસ મુજબ હજરતને જવાબ દીયા થા, ઝોર
અપને અસહાબુંકે^૩ રખર જો કે ઈસકે અહલ^૪ ચે ઉનકે સામને “બ
સકે અર રૂહ હો વજાહ” ફરમાયા હે; એસા તસબુદકી કીતાબોમે
લીખતે હે. ઝોર હજરત જુનેદ રહમ અલ્લાહકી બી ચેહી બાત થી કે
“હમ મોજુદકે સીવા ઝોર કુછ તાખીર નહીં કર સકતે યાને લા
મોજુદો ઈલ્લાહ.” ઝોર હજરત મનસુર રહમ અલ્લાહકા ઈસી મારે-
ફતસે “અનલ હકકા” દાવા થા. ઝોર હજરત બાયઝીદ ઈસી મારે-
ફતસે “સુબહાની મા આઝમે શાની” કહેતે ચે. ઝોર શમસ તખ-

૧ તાખીર = અર્થ, ખુલાસો. ૨ મનસા = આશા. ૩ અસહાબ = દોસ્ત,
મિત્ર. ૪ અહલ = લાયક, પાત્ર.

રેડીને ધસી મારેશતસેં “કુમ્મે ધડીની” કહા થા. શેખ ફરીદુદ્દીન અત્તારને ધસી મારેશતસેં “મેં ખુદા હું, મેં ખુદા હું, મેં ખુદા હું,” કહા થા. રૂઢ એચું વ એચયુ વ એચએહ વ એનમું હે બા અકલન વ નકલન ઓર ચેહ સીકાતે ઝાતકી હે ઓર ચેહ સીકાતે ઝાતસેં જુદી નહીં હોતી. અલ આકીસો તકકીયેતુલ ધશારાહ, મગર યહ બાત કિન લોગુંકે વાસ્તે હે કે જીનકો અલાહકી ઝાત ઓર સીકાતકી ઓર હસકે અસમાઈકી કુછ મારેશત હોવે, ઓર હજરત ખમસાસેં વાકીફ હોવે, ઓર હકીકતે મહંમદીકો જીનતા હોવે, કિન લોગુંકી ચેહ બાતેં હે કે ચેહ આશક અલાહ ઓર આરેફે બીલાહ ઓર ઓર વલીયુલા હે, ઓર અંજને ઓર બહેલ ઓર નાવાઈદુંકે વાસ્તે કુશર હે, ઓર “મન અરકા નક્સલુ ફદમ અરકા રખોહુ” ધસીકા ધશારાહ હે. ઓર “નહનો અકરઓ ધલિયહે મીન હબલીલ વરીદ,” ચેહી ધશારાહ હે. ઓર ધસિ શેઅરકા બી ચેહી ધશારાહ હે—

શેઅરઃ—હે બ ચસ્માને દિલમુખી જુઝ દોસ્ત,

હરચે બીની બીઠાંકે મઝદરે ઓસ્ત.

નાથ યાને માલક. પ્રીત યાને મહેબબત. હેરી ગયા યાને છીન લીયા. વ્યાકુળ યાને દિવાના. ઝાળખે બાને હપકો. સ્વપ્ના માંહે યાને ખ્યાલમેં, દિલમેં. વરજાગી યાને લાડ ઓર નાઝ. મંદિર યાને ઘર. વરજાગીયા યાને લાડલા, દુહારા. જીવડો યાને જીન. તલપે યાને બેકશર રહે. સખી યાને સાહેલી (પાંચ તત્વ કે પચીસ ગુણ. ઓર મનકી બ્રમણ્યે, ઓર ગોપીયે બી કસીકો કહેતે હેં) રજની યાને રાત. રસિયા યાને આલાક. વાર યાને મદદ. સખી ઓર સર્ધ યાને જવારે પુજુદ, નક્સ અકલ જ્ઞે કરીબકે હેં, યાને ધસીને મેરી મદદ ન કરી કે મેરા પીયુ મુજસેં ખુશ હોવે, ઓર મુજકો હસકા કુર્બી^૧ હાંસલ હોવે, યાને મુજસેં રીયાઝત^૨ ઓર ધ્યાન-દત ઓર તકવા કુછ ન હો સકી; ઓર સખ જવારે અકલ ઓર નક્સ દુનિયાકી હવામેં^૩ ગાફીલ રહે, ઓર મેં અપને મીયાસિં દૂર રહા

૧ કુર્બી=પાસે પાસે જોડાવહું તે, મેળાપ. ૨ રીયાઝત=સેવા.

૩ હવા=માયા.

ઝોર વરલ^૧ ન હુવા. જ્ઞાની યાને આરંદે મારેફતવાલા, યેહ તખ-
લ્લુસ^૨ ધસ મુસન્નક^૩ હે, યાને ધસિને શરાખે મહોખત પીકર મીયાંકે
સાથ મહોખત કરી હે, સો અખ તો ચાહે ઇતના દુઃખ સર પર પડે,
ઝોર ચાહે છતની આફતે આવે, ઝોર ચાહે તો મીયાંકી મહોખતમે
ઝોર ઉસકે ઈસ્કમે જન ભી ચલી જાવે તો ભી ઉસકી મહોખત નહીં
છોડનેકા, ઝોર ફકીફકે ઝોર આશકુંકે વાસ્તે મહોખતકી યેહ આઝ-
માયશ હે કે દુનિયામે ઉનકો તીન ચીઝે હોતી હે—એક કીલ્લત,
દુસરી કીલ્લત, તીસરી ધલ્લત; યાને ઉનકો દુનિયામે તંગી ઝોર તકલીફ
પેસેસે, ઝોર દુનિયાકે આરામમે રહે, ઝોર કીલ્લત રહે લોગુંમે કે લોગ
ઉસકો ઝલીલ ઝોર ખુરા કહે, ગીખતે કરે, ઝોર તોહમતમે રાખે,
ઝોર ઉસકે બદનમે હમેશાં કુછ ન કુછ ધલ્લત યાને ખિમારી રહા કરે
કે બદનમે ભી ઉસકો રાફત ન હોવે, કયું કે યેહ હુકમ ફરમાયા હે
કે “અહ દુનિયા સીજનુલ મોમનીન વજનતુલ કાફરીન.” યાને દુ-
નિયા ઈમાનવાલુંકે વાસ્તે કેદખાના હે, ઝોર કાફરુંકે વાસ્તે જન્નત હે,
સો યેહ ફરમાન જુહા કીસ તરહમે હોવે? ઝોર દુનિયામે ઉસકે દોસ્તુંકો
રાફત કીસ તરહ હોવે? ઝોર દુનિયાકો હઝરતને મુરદાર કહા હે,
ઝોર દુનિયાકે તાલીમકો^૪ કુત્તા કહા હે, સો આશક અલાહકે દુનિયાકે
તાલીમ નહીં હે, ઝોર દુનિયાકી મહોખત ઉનકે દિલ્લમે નહીં હે.

ગરબી ૫.

મોહન મોરલી વગાડી રે.^૫

(કહું એક વાતલડી--એ રાહ.)

મોહન મોરલી વગાડી રે માઝું મન વશ કરવા,
તેના શબ્દે હું જાગી રે સ્વામી સાથે ચિત ધરવા, મોહન૦ ૧

૧ વરલ = મેળાપ. ૨ તખલ્લુસ = કવિતામાં જે નામ મુકાય છે તે નામ.
૩ મુસન્નક = રચનાર. ૪ તાલીમ = દુનિયાની ઇચ્છા રાખનાર. ૫ આ ગરબીમાં
અક્તિશંગારરસ દ્વારાએ સમાધિના ધ્યાનની હકીકત જણાવી છે.

અનહદ નાદનાં વાળં રે વગાડીને વશ કીધી,
એવી રચના રચાવી રે મોહન માર્ગ મન હરવા, મોહન૦ ૨
હું તો સાંભળી સુન થઈ રે શરીરનું ભાન તણ,
મેલી સખીઓની ટોળી રે જમના ગદ્યજળ ભરવા, મોહન૦ ૩
જમનાજીને તીરે રે સામે ઉભો સ્યામળીયો,
હુંતો હરખથી ચાલી રે લટકે લાગી ડગ ભરવા, મોહન૦ ૪
પહોંચી અવધટ ઘાટે રે જોયો મારો સ્યામ હરિ,
જ્ઞાની હરખથી દોડ્યા રે ચરણ પર શિર ધરવા, મોહન૦ ૫

વિવેચન:—મોહન યાને આશક, ખ્યારા. મોરલી યાને સદાએ સરમદકી, જસકો હિન્દુ અનહદ નાદ કહેતે હેં. શબ્દ યાને આવાજ. સ્યામી યાને મીયાં. ચિત્ત યાને સુરત, ધ્યાન, ખ્યાલ, તસવ્વર. અનહદ નાદ યાને આવાજ સદાએ સરમદકી. વશ કીધી યાને મુતી કર લી. રચના યાને ઝીનત, મુસવ્વરો. મોહન યાને મોહીય. મન હરવા યાને દિલ લેનેકે વાસ્તે. સુન થઈ યાને એહોશ હુઈ. શરીર યાને બદન. ભાન યાને અકલ, સુરત, હોશ. સખીઓ યાને હમનશીન, મુરાદ તમામ ખ્યાલ, ઓર વસવસે, ઓર તમામ ખવાસ, અનાસ-કંકે^૧ યાને પાંચ ખવાસ આતશકે, પાંચ બાદકે^૨ પાંચ આબકે, પાંચ ખાકંકે^૩ ઓર પાંચ આકાશકે યાને ખાલીકે, ચેહ પાંચ તત્ત્વ યાને પાંચ અનાસકંકે પચીસ ગુંન હેં, યાને પચીસ ખવાસ હેં, યાને તમામ તહવ્વમાત^૪ જો સંગ ચે વોહ સખ છુટ ગયે.

ટોળી યાને સખકા મજમા. જમના યાને નદીકાં નામ હે, મુરાદ પુણ્દમે^૫ ત્રીન રંગે—ઈડા પિંગલા ઓર સુખમણ્ણકી જડ—કંકે-બમે^૬ હેં, ઓર ટોચ ઉસકી સરકે ખીચ તાલુંમે^૭ હેં, જહાં એક સુ-રાખ^૮ હે, જસકો જોગી લોગ દસ્તાં દાર કહેતે હેં, ઓર ઈડા પિંગલા સુખમણ્ણકે દોનું બાહુ ઉસકી દો શાખે^૯ હેં, ઓર ઈડા પિંગલામે^{૧૦} સાંસ આતા હે તો નાદકે દોનું નથનુંમે^{૧૧} ડાભે જમને દમ આતા હે, ઓર

૧ અનાસર = પંચબૂત. ૨ બાદ = વાયુ. ૩ ખાક = પૃથ્વી. ૪ તહવ્વ-માત = બહેમ. ૫ કંકેબ = ઈંદ્રિ, લિંગ. ૬ સુરાખ = છીદ્ર, કાણું.

સુખમણીમેં દમ આતા હે તો દોનું નથનું કે દરમ્યાન મખરી આતા હે. ઓર વસવસે ધનસાનકે બંદ હો જતે હેં, ઓર આદમી સુન હો જતા હે, ઓર મહવીયત^૧ હાંસીલ હોતી હે, ખુદી મીટ જતી હે. યહાં સખ બાતેં ઇશારેહસેં સુખતસર લીખી જતી હે. ભજન ઓર પદમેં ઓર દિબાચમેં ચેહ સખ બાતોંકા તુલોતવીલ બ્યાન કીયા હે.

જળ યાને પાની. તીર યાને ઘાટ, આરા. શ્યામળીયા યાને મુરાદ ઝાતે બારી. હુરખ યાને શોક. લટકે યાને અદાકે સાથ. ડગ યાને કદમ. અવધટ ઘાટ યાને નિહાયત મુસ્કીલ જગા, લા મકાં, બેઠિકાના. શ્યામ હરિ યાને ખુદા. જ્ઞાની યાને મુસતન્નકા તખલ્લુસ હે. ચરણુ યાને પાડે, પગ. શિર યાને સર, માથું. ચેહ કલામ મુરાકમેકા હે યાને મુરાકબા કરકે ખાલી જગામેં જહાં કુછ શોરસાર ન હોવે વહાં વસવસે બંદ કરકે તસબ્વર^૨ હિમ્મુદ દિબાચમેં સદાએ સર-મદકા કરકે ચુપકા હો બેઠે, મગર દોનું કાનુંકો રૂધસેં ખુબ બંદ કરે, ઓર મુરાકબા કરે તો દિબાચમેં તરહ તરહકી આવાઝ આયગી, ઓર વોહ આવાઝ રોઝ બ રોઝ બદતી જાયગી. એ મુરાકબા હઝરત મેહબુબ સલ્લાહો અલયહે વસલ્લમને ગારે^૩ હેરામેં^૪ કીયા હે; ઓર હઝરત ગવસલ આઝમ સાહબ કદસસલાહો સિર હુલ અઝીઝને બી કીયા હે, ઓર બહોત ખુઝુર્ગુને ચેહ અમલ કીયા હે, ઇસમેં હા-તક^૫ બી હોતા હે, ઓર કામીલ ઓર વાસીલે હક^૬ બી ઇસ અમ-લસેં હોતા હે. ચેહ મુરાકમેકા નામ સુલતાનુલ અઝકાર હે.

ગરબી ૬.

પાલવ શિદ્દ ઝાલો રે !^૭

(કહું એક વાતલડી—એ રાહ.)

નઝો નઝોને પાતળીયાળ પાલવ શિદ્દ ઝાલો રે ?

રોકો રાખો છો પારકો નાર એવી તારી આજો^૮ રે, નઝો ૦ ૧

૧ મહવીયત = સુન, મહાસુન. ૨ તસબ્વર = સુરતી. ૩ ગાર = ગુફા.

૪ હેરા = એ નામનો પર્વત. ૫ હાતક = આકાશ વાણી. ૬ વાસીલે હક = પરમેશ્વરથી મળવું તે. ૭ ભક્તિદર્શનારસની આ ગરબી છે. ૮ આજો = દેવ.

મુકો મુકોને મોહનલાલ પાલવ મારો મુકો રે,
 અમથી અળગા રહો મહારાજ પરે^૧ થઈ ચાલો રે, જાઓ ૦ ૨
 સાચી વાત કહું છું હું સુરત શિદ ચુક્યા રે ?
 હેડું હાથ રાખો મહારાજ ન કરો એવો ચાળો^૨ રે, જાઓ ૦ ૩
 બુઠા સમ શિદ દો અમને વાતો નહીં સારી રે,
 એવાં વેણુ ન વદો^૩ ઠાલા બોલો છો કાલો^૪ રે, જાઓ ૦ ૪
 સાચાં છે દાસ જ્ઞાનીનાં વેણુ સાંભળજો સ્વામી રે,
 બીજો કોઈ નથી મન માંડ તમારાથી ઠાલો રે, જાઓ ૦ ૫

ગરબી ૭.

મને શિદ મારી રે ?^૫

(કહું એક વાતવડી—એ રાહ.)

ઠાલા પ્રેમ કટારી^૬ રે મને શિદ મારી રે ?
 લાગી લાગી છે હેડાના માંડ ધાયલ થઈ નારી રે, ઠાલા ૦ ૧
 તેનું દુઃખ ખરે છે અપાર મને બહુ સાલે રે,
 ઠાલો મારો નથી મારી પાસ, હું કન્યા કુંવારી રે, ઠાલા ૦ ૨
 ઠાલા વિના તે રાત ન જાય હું રોઈ રોઈ થાકી રે,
 છાતી ફાટે છે ઠાલા વિના છે રજની^૭ અંધારી રે, ઠાલા ૦ ૩
 મને મંદિર ખાવાને ધાય સેજે બજે અગ્નિ રે,
 મારી સુરત છે સ્વામીની પાસ આવો ગિરધારી રે, ઠાલા ૦ ૪
 અતિ દુઃખ ન દો અમને દયાવંત આવો રે,
 શા માટે શ્યામળીયાજી જ્ઞાનીને વિસારી રે ? ઠાલા ૦ ૫

૧ પરે=દૂર. ૨ ચાળો=અડચણ. ૩ વદો=બોલો. ૪ કાલો (કાલું)=
 પ્રિય, મધુર, ઠાલું લાગે એવું. ૫ આ ગરબી ભક્તિશૃંગારરસની છે. વિયોગી
 પ્રેમીના ઉદ્દગાર છે. ૬ પ્રેમ કટારી=પ્રેમરૂપી કટારી, કટાર વાગવાથી
 જેમ શરીર ધાયલ થઈ પીડાય છે તેમ પ્રેમદષ્ટિ હૃદયને ધાયલ કરી આકુળ
 વ્યાકુળ કરે છે, અને દુનિયાનું જ્ઞાન બુઝાવે છે. ૭ રજની=રાત્રિ, રાત.

ગરબી ૮.

મંદિરીયાં સુનાં રે.^૧

(કહું એક વાતલડી—એ રાહ.)

મહોલે આવોને મોહનલાલ મંદિરિયાં સુનાં રે,
 સેજે અગ્નિ બળે મહારાજ કાળજડાં ઉનાં રે, મહોલે૦ ૧
 શા માટે રીસાણા રે સાચું બોલો શ્યામળીયા ?
 શું હું ગમતી નથી તમને હવે મળવું ના રે ? મહોલે૦ ૨
 આવો તો ચરણ ચાકર થઈ સેજલડી સમાઈ રે,
 લર્બાંગ સોપારી ને પાન લાવું કાથા ચુના રે, મહોલે૦ ૩
 રાત્રિ જાગું કઈ રોશની પ્રસાદો વહેચું રે,
 ઉભી રહું જોડીને હાથ આગળ હું પ્રભુના રે, મહોલે૦ ૪
 અરજ સાંભળો જ્ઞાની છે સ્વામી તારી દાસી રે,
 મને દર્શન દોને તમે શ્યામળીયા સલુણા રે, મહોલે૦ ૫

ગરબી ૯.

મન માઈ મોહું રે.^૨

(ઘણું એપે આરાસુરીરાય રે અંબિકા દેવી રે—એ રાહ.)

મોહું મોહું મોહનના સાથ રે મન માઈ મોહું રે,
 મેં તો કામ કાજ ને સંસાર સર્વે જોયું રે, મોહું૦ ૧
 મેં તો મુકયો સાહેલીઓનો^૩ સાથ રે ધરખાર મુકયું રે,
 મેં તો જગજીવનના^૪ સાથ ચિતડું પરોવ્યું રે, મોહું૦ ૨
 હું તો શુધ બુધ સર્વે જોઈને વ્યાકુળ થઈ રે,
 મેં તો જગજીવનનું રૂપ જ્યારથી જોયું રે, મોહું૦ ૩

૧ આ ગરબી ભક્તિશૃંગારરસની છે, વિયોગી પ્રેમીના ઉદ્દગાર છે.
 ૨ આ ગરબીમાં ભક્તિશૃંગારરસ દ્વારાએ સમાધિની સુન સ્થિતિ સમજાવી છે. ૩ સાહેલીઓ = મનની ભ્રમણાઓ અને ઇન્દ્રિયોની વાસનારૂપ સાહેલીઓ. ૪ જગજીવન = બ્રહ્મ.

આવો આવોને ચિઠ્ઠીરાય રે મારા મહોલે આવો રે,
મારું મનડું હરીને મહારાજ લોકમાં વગોળ્યું રે, મોહું ૪
દાસ જ્ઞાનીના સ્વામીનાથ રે ઘણું શું કહીએ રે ?
રોઈ રોઈને સુખ મહારાજ આંસુએ ધોયું રે, મોહું ૫

ગરબી ૧૦.

આપણે સુખ માણીએ જો. ૧

(ઓધવનંદના છોરો તે—એ રાહ.)

હરિ આવોને આપણે સુખ માણીએ જો,
વાતો પ્રેમની તે આપણે જાણીએ જો, હરિ ૧
હાથ હાર^૨ કરી ગળા વચે નાખીએ જો,
આપણે પ્રેમ નેત્રો^૩ સામસામી તાણીએ જો, હરિ ૨
મને કામ કાજ કશું હવે ના ગમે જો,
મને વ્યાકુળ કીધી જે પિયુ પ્રાણીએ જો, હરિ ૩
મારા હરિતું તે સ્વરૂપ શું અપાર છે જો !
અમે કોઈને તે શિદને વખાણીએ જો ? હરિ ૪
દાસ જ્ઞાનીના હૃદયમાં હરિ વસે જો,
નહીં જાણીયું તે કોઈ અજાણીએ જો, હરિ ૫

ભજન ૧૧.

શા માટે રીસાયા મારા કંથળ ? ૪

(ઓધવળ સંદેશો કહેજો સ્વામને—એ રાહ.)

શા માટે રીસાયા મારા કંથળ ? ટેક.

પડવે મુજથી પિયુડે લીધાં રૂસણાં,

૧ ભક્તિશૃંગારરસની ગરબી છે. ૨ હાથ હાર = એ હાથની બાથ રૂપી હાર. ૩ નેત્રો = આંખ, નજર, દષ્ટિ. ૪ ભક્તિશૃંગારરસની તિથિઓ છે.

હવે તે હમથી ઘરમાં કેમ રહેવાય જો ?

આંસુડાં ચાલે રે મારી આંખમાં,
પિયુ વિના મને મંદિર ખાવા ધાય જો, શા માટે૦ ૧

ખીજે મુજને બહુ દુઃખમાં નાખી ગયા,
રાત્રે રૈલું દહાડે થાય ઉઘાટ જો,

અન્ન પાણી મેં મુક્યું મારા વાલમાં,
બેઠી જોઈ ચાર દીશા તમ વાટ જો, શા માટે૦ ૨

ત્રિજે હમને તાણીને તરછાડીયાં,
હવે તો એનો શું કરીએ ઉપાય જો ?

કૂવામાં કાપી રે રાશે^૧ શ્યામળા,
એવો ગજબ તો ગરીબ ઉપર નવ થાય જો, શા માટે૦ ૩

ચાથે તે ચિંતા ઘણી મારા ચિત્તમાં,
રોધ રોધને ક્યમ જાશે મારી રાત જો ?

દહાડે તો ઉઠે રે દુઃખના ડુંગરા,
કેના આગળ કહીએ દુઃખની વાત જો ? શા માટે૦ ૪

પાંચમે પિયુના કારણ હું થેલી થઈ,
ગામમાં મુજને જંપ^૨ ઘડી નવ થાય જો,

સખીઓમાં બેશીને હવે હું શું કરું ?
પિયુ વિના એણે જન્મારો જાય જો, શા માટે૦ ૫

છઠ્ઠે છુટે કેશે વનમાં હું ગઈ,
ઘર મુક્યું ને મુક્યો સખીનો સાથ જો,

સાહેલીઓ સહુ કહે સખી થેલી થઈ,
ભાન ભુલી ને હેયું નથી મુજ હાથ જો, શા માટે૦ ૬

૧ કૂવામાં કાપી રે રાશે = કૂવામાંથી કાઢવા મને દોરડાં બાંધી ખેં-
વા લાગ્યા અને પાછા તમે અધવચમાં તે દોરડાં ત્રાપી નાખ્યાં, હવે
મારી શી દશા ? એ મતલબ છે. ૨ જંપ = શાંતિ, કળ.

સાતમે શુદ્ધિ^૧ ગઈ શ્યામળીયા કારણે,
 એકલી વનમાં ભટકું ઠામો ઠામ ને,
 બહાલાજી આવો તો જાઉં વારણે,^૨
 હાથ જોડીને કહું છું મારા શ્યામ ને, શા માટે ૭
 આઠમે અખળા નારી વનમાં આથડે,
 રેત ઉડે કાંઈ લાગે અઢકો તાપ ને,
 કાંટા ને કચરામાં વિપત્તિ^૩ પડે,
 લોગ થયા કાંઈ પૂરણ જગ્યાં પાપ ને, શા માટે ૮
 નુંમે મારા નાથ ઘણું શું ફીજીએ ?
 મહેર કરીને આવો અમારી પાસ ને,
 એકલડી દાસીને દુઃખ નવ દીજીએ,
 આવો હવે બે આપણ રમીએ રાસ ને, શા માટે ૯
 દશમે દહાડા જાત ઘણા રે દોહલા^૪,
 પિયુ વિના મુજ નિકળી જાશે પ્રાણ ને,
 દેહ તો દાઝીને થઈ ગઈ છે કોયલા,
 એવો દગો ના દઈએ ચતુર મુજણ ને, શા માટે ૧૦
 એકાદશીએ અલગેલા હું શું કહું ?
 તમ દાસીને શું બાળો છો શ્યામ ને ?
 રાતો ને દહાડા રે દુઃખમાં હું રહું,
 ઘડી નથી હે નાથ મને વિશ્રામ ને, શા માટે ૧૧
 બારસે બાળાવેશ મને મેલી ગયા,
 અહીં નથી મુજ પરદેશજનું કોઈ ને,
 મુજ ઉપર તે રાખે કોણ હવે મયા ?
 હું તો રહી છું બહાલા તુજને મોહી ને, શા માટે ૧૨

૧ શુદ્ધિ ગઈ=હુંપણું નાશ પામ્યું. ૨ વારણે=વારી, બજિહારી.
 ૩ વિપત્તિ=આપદા, દુઃખ. ૪ દોહલા=કઠણ, દુઃખદાયક.

તેરશે તારા કાળે હું ત્યાગી થઈ,
 ઘર તજીને મેં મુક્યો સૌ સંસાર જો,
 મોહનજી તમને રે હું મોહી રહી,
 હું તારી દાસી ને તું મુજ ભરથાર જો, શા માટે ૧૩
 ચોદશે ચતુરાઈ કરી રે મેં ઘણી,
 ન્હાઈ ઘોઘને શણગાર સજીયા સોજી જો,
 કૃપા કરીને સેજે આવો રે ઘણી,
 ગજો વજગીને બોલો મીઠડા બોલ જો, શા માટે ૧૪
 પુનમે તો પુન્યદાન કીધું મેં ઘણું,
 ન્હાઈ ઘોઘને નિત્ય લીધું હરિનામ જો,
 કામકાજ સૌ મુક્યું રે સંસારતું,
 ત્યારે હરિ મેં જોયા ઠામો ઠામ જો, શા માટે ૧૫
 પંદર તિથિઓ ગાઘને પૂરી કરી,
 સંવત ઓગણીસો છન્વીસની સાલ જો,
 જેઠ વદી ચોથે રે બેશી બે ઘડી,
 જ્ઞાની થઈને કહું છું મારા લાલ જો, શા માટે ૧૬

ગરબી ૧૨.

મારા મહોલે પધારો વાલમા.^૧

(પ્રેમની પ્રેમની પ્રેમની રે—એ રાહ.)

વાલમા વાલમા વાલમા રે મારા મહોલે પધારો વાલમા,
 ઘણો લટકો કરો છો વાલમાં રે, મારા મહોલે ૦ ટેક.
 પહેલી તે વાર ન્હાલા પ્રીતિ કરીને,
 નાખી ગયા છો જંજળમાં રે, મારા મહોલે ૦ ૧

૧ આ ગરબી ભક્તિશૃંગારરસની છે, વિયોગી પ્રેમીના હૃદયગાર છે.

મહોલે આવો તો બહાલા તમને વધાવું,
 મોતી ભરીને થાળમાં રે, મારા મહોલે ૦ ૨
 પ્રેમની પીડા તે બહાલા કેને રે કહીએ ?
 સમાઈ રહી છું ખાલમાં રે, મારા મહોલે ૦ ૩
 પિયુલથી પ્રેમરસ પીધો છે જ્ઞાની,
 મરત થઈ રહી છું હાલમાં રે, મારા મહોલે ૦ ૪

ગરબી ૧૩.

વાટો જોઉં છું તમારી. ૧

(પ્રેમની પ્રેમની પ્રેમની રે—એ રાહ.)

વાટો જોઉં છું તમારી, મોહન બહાલા, વાટો જોઉં છું તમારી,
 તમે આવો તો જાઉં હું વારી, મોહન બહાલા ૦ ૧
 મારા મંદિરીએ આવો અલખેલડા;
 મને દર્શન દોને દાડી દાડી, મોહન બહાલા ૦ ૨
 રાત રે ઉઠીને હું તો રૂદન કરું છું,
 સુના મંદિરમાં એકલી નારી, મોહન બહાલા ૦ ૩
 દયા કરીને મને દર્શન દોને,
 ઉભી અરજ કરું છું ખિચારી, મોહન બહાલા ૦ ૪
 મારા ગરીબ પર મહેર કરીને,
 મારા સ્વપ્નામાં આવો એક વારી, મોહન બહાલા ૦ ૫
 તમને જોવાને મારો જીવ ધણો તલપે,
 મારા કાળજમાં લાગી કટારી, મોહન બહાલા ૦ ૬
 જળ વિના મીન જેમ ખાય છે પછાડીઓ,
 તેમ તમ વિના દાઝે દેહ મારી, મોહન બહાલા ૦ ૭

૧ લક્ષ્મીનારાયણ ગરબી છે, વિશાળી પ્રેમીના દુઃખના ઉદ્ધાર છે.

કોના સંગાથે હવે કહાવું સંદેશો ?
 કોઈ મળતું નથી ઉપકારી, મોહન બહાલા ૭
 માફ ગુજર હવે નથી દરબારમાં,
 મને ગરીબને શિદને વિસારી ? મોહન બહાલા ૮
 કીરપા કરીને આવો મારા મંદિરીએ,
 મને બળતી રાખશો ઉગારી, મોહન બહાલા ૯
 દાસ જ્ઞાનીના પર દયા રે કરીને,
 મને દર્શન દોને જાઉં વારી, મોહન બહાલા ૧૦

ગરબી ૧૪.

આવો તો જાઉં હું વારી.^૧

(પ્રેમની પ્રેમની પ્રેમની રે—એ રાહ.)

આવો તો જાઉં હું વારી, મોહન તમે, આવો ૦ ટેક.
 અરણ્યે તમારા બહાલા શીષ નમાવું,
 મુખડા પર જાઉં બલીહારી, મોહન તમે ૦ ૧
 તમે આવો તો બહાલા પ્રેમ રસ પીજીએ,
 પ્રેમના તમે અધિકારી, મોહન તમે ૦ ૨
 પ્રેમનું તે ધામ મને પ્યાડું લાગે છે,
 ત્યાં છે તમારી સ્વારી, મોહન તમે ૦ ૩
 તમારા ઉપર મને પ્રેમ ઘણો છે,
 શું જાણું તે દુનિયા નહારી ! મોહન તમે ૦ ૪
 પ્રેમની તે દહેર મને ઉઠે છે ઉરમાં,
 આનંદ થયો છે બહુ બારી, મોહન તમે ૦ ૫
 પ્રેમ નગરનો વાસી આ જ્ઞાની,
 પ્રેમની ઈચ્છા છે મન ધારી, મોહન તમે ૦ ૬

ગરબી ૧૫.

મારી છે પ્રેમની કટારી.^૧

(પ્રેમની પ્રેમની પ્રેમની રે—એ રાહ.)

માસી છે પ્રેમની કટારી, મોહન મને, મારી છે
 કાળજમાં લાગી છે કારી, મોહન મને ૦ ટેક.
 પ્રેમનાં તે બાણ તમે માર્યા છે વાલમાં,
 વીંધી પાંસળીઓ અમારી, મોહન મને ૦ ૧
 પ્રેમનો તે રસ પાઈ વ્યાકુળ કીધી,
 જોઈ છે શુધ્ધ ભુધ મારી, મોહન મને ૦ ૨
 તમારા વિના મને ઘડી નથી ગમતું,
 મનમાં છે યાદી તમારી, મોહન મને ૦ ૩
 તાણીને મને બહાલા શિદ્ધ તરછોડી ?
 મેલી રઝળતી નહારી, મોહન મને ૦ ૪
 ગરીબ અનાથ છું દાસી તમારી,
 મુજને તે શિદ્ધને વિસારી ? મોહન મને ૦ ૫
 મારા મંદિર હરિ શિદ્ધ નથી આવતા ?
 વાટો જોઈ છું રાત સારી,^૨ મોહન મને ૦ ૬
 દયા રે કરીને મારા મ્હોલે રે પધારો,
 દર્શન દોને એક વારી, મોહન મને ૦ ૭
 જ્ઞાનીને દયા કરી દર્શન દેજો,
 દીન દયાળ છે દાતારી, મોહન મને ૦ ૮

૧ લક્ષિતશૃંગારરસની ગરબી છે. ધાયલ પ્રેમીના વિયોગદુઃખના ઉદ્વેગાર છે; જેમ ક્યાર શરીરને ધાયલ કરી દુઃખ આપે છે તેમ પ્રેમક્યારી હૃદયને ધાયલ કરી બેશુદ્ધ કરે છે. ૨ સારી = આખી.

ગરબી ૧૬.

લાગી છે પ્રીતડી તમારી નખીજી. ?

(પ્રેમની પ્રેમની પ્રેમની રે—એ રાહ.)

લાગી છે પ્રીતડી તમારી, નખીજી મને, લાગી છે
 તમે ઉપર જાઉં વારો, નખીજી ટેક.
 નામ છે તમારું બહાલા નખી રે મહંમદ,
 અગમથી આવ્યા અવતારી, નખીજી ૧
 આદ^૨ તો બ્રહ્મ રૂપ તમે હતા વાલમા,
 અંત મુક્તિના થયા અધિકારી, નખીજી ૨
 દિન^૩ છે તમારો બહાલા સર્વેથી સાચો,
 તેની શું ઉપમા અપારી ! નખીજી ૩
 તેના તે શુભ કોઈ જ્ઞાની રે જાણે,
 જાણે શું મૂરખ અનાડી ? નખીજી ૪
 લોભ મોહ કામ^૪ ક્રોધ કર્મને હણવા,
 રાખો છો ખડગ દો ધારી, નખીજી ૫
 ત્રેસઠ વરસમાં અત્ત સવા મણુ ખાધું,
 ઉંઘ ને અહાર નાખ્યો કાઢી, નખીજી ૬

૧ આ ગરબીમાં હજરત મહંમદ પેગમ્બરની સ્તુતિ કરવામાં આવી છે. નખીજી એ મહંમદ પેગમ્બરનું નામ છે. આ અને આ પછીની ગરબી ઉપરથી વાચક વર્ગને મહંમદ પેગમ્બર કોણ હતા, કેવા હતા, ક્યારે થયા તે જાણવાની સ્વાભાવિક રીતે ઉત્કંઠા થાય તે માટે આ ગરબીની નીચે મહંમદ પેગમ્બરના જીવનનો ટુંક હેવાલ આપવામાં આવ્યો છે તે વાંચવાથી ખ્યાલ આવશે. એ ટુંક હેવાલની હકીકત પીરબદા મોઘમીયાં કયામુદ્દીન મીયાંકૃત “હજરત મોહમ્મદ પેગમ્બર સદ્અમનું જીવન વૃત્તાંત” એ પુસ્તક ઉપરથી લેવામાં આવી છે. ૨ આદ=પ્રથમ. ૩ દિન=ધર્મ. ૪ કામ= સ્ત્રી મેળવવાની ઈચ્છાનો જીવરેલો, ઈશ્ક મીનજી, શોહવત.

તપ જપ પુન્ય દાન ધ્યાન માંડે રહેતા,
 મહા દયાવંત છો બલિહારી, નખીજી ૭
 તમારા જેવો કોઈ થયો નહોં થાશે,
 તમે સર્વના છો ઉપકારી, નખીજી ૮
 જ્ઞાની તો નિશ્ચે છે દાસ તમારો,
 મને દેખાડો સુરત પ્યારી, નખીજી ૯

મહંમદ પેગમ્બરના જીવનનો હિવાલો:—આ સ્થળે હઝરત મહંમદ પેગમ્બરની ઓળખાણ કરાવાની જરૂર જણાયાથી નીચે પ્રમાણે ટુંકામાં તેમનું જીવનચરિત્ર લખવામાં આવ્યું છે:—

મહાન હઝરત મહંમદ પેગમ્બરનો જન્મ ઈસ્વી સન ૫૭૦ ના ઓગસ્ટ માસની ૨૯ મી તારીખ ને સોમવારે (મુસલમાની રખી-ઉલ-અવ્વલ મહીનાની ૧૨ મી તારીખે) પ્રાતઃકાળે મક્કા શહેરમાં થયો હતો, તેમના પિતાનું નામ હઝરત અબ્દુલ્લાહ અને માતાનું નામ આમિના હતું. પુત્રના જન્મ પહેલાં પિતા હઝરત અબ્દુલ્લાહ ૨૫ વર્ષની યુવાન વયમાં મરણ પામ્યા હતા, તેથી આ મહાન પ્રતાપી પુત્રનું મુખ જેવા તે ભાગ્યશાળી થયા નહોતા. આ પુત્રનું નામ મહંમદ પાડવામાં આવ્યું. તેનો અર્થ વખણાયેલો, પ્રતાપી, તેજસ્વી એવો થાય છે. રણ અને જંગલમાં રહેવાથી બુદ્ધિ અને તંદુસ્તીમાં સારો સુધારો થાય છે એવી તે વખતની માન્યતા હોવાથી હઝરત મહંમદને અય-પણમાં માતાથી વિખુટા પાડી હમીલા દાદને સોંપવામાં આવ્યા; તે એક પર્વતની તળેટીમાં રહેતી હતી, ત્યાં તે ત્રણ વરસના થયા, પછી તેમને પાછા મક્રે તેમની મા પાસે લાવ્યા. તે ૬ વરસના થયા એ-ટલે તેમની મા પોતાના સગાના ઘેરે પુત્રને લઈ યસરય (મદીના) ગયાં. આ વખતે આમિનાને પોતાના સ્વામીનું અત્યંત સ્મરણ થવા લાગ્યું અને વિરહવેદનાથી શરીર શિથિલ જતી ગયું; એક મહીને ત્યાંથી પાછાં મક્રે જવા નીકળ્યાં. અઘવચમાં તેમનું શરીર વધારે ખગડ્યું અને પુત્રની સાથું જોઈ આંસુ નાખતાં મરણ પામ્યાં. સ્સ્તામાં

કપરમાં સુવાડી દાસી તે બાળપુત્ર હજરત મહંમદને મફ્તે લઈ આવી. આ વખતે તેમના દાદા હજરત અબ્દુલ મુત્તબિલ જીવતા હતા તેમને હજરત મહંમદને સોંપ્યા. ગરીબ અવસ્થાના લીધે ગુજરાનનું પણ પૂરતું સાધન નહોતું. મા મરી જવાથી હજરત મહંમદ શોકમાં રહેતા. દાદા મક્કામાં યાત્રાજીઓને સીધું સામાન આપવાનું અને પવિત્ર ઝમઝમના કુવાનું પાણી આપવાનું કામ કરતા હોવાથી તેમને ઘણીવાર કાપામાં જવું પડતું હતું તેથી તેમની સાથે હજરત મહંમદ પણ જતા. કમનસીબે દાદાની તબીબત પણ વૃદ્ધાવસ્થાથી નરમ થઈ તેથી તેમણે પોતાના પુત્ર હજરત અયુતાલીબને બોલાવી હજરત મહંમદને સોંપ્યા. દાદા ઈસ્વીસન પછે માં દેવગત થયા, તેથી આ પ્રતાપી પુત્ર કાકાની પાસે મોટા થવા લાગ્યા. તે જંગલોમાં ઢોર ચરાવતા; જંગલમાં કુદરતની લીલાનું અવલોકન કરી મોટા વિચારો બાંધતા અને મક્કાના તે વખતના જંગલી રિવાજો તરફ તિરસ્કારની દૃષ્ટિથી જોતા.

તેમના કાકા વ્યાપારાર્થે શામ દેશ તરફ હજરત મહંમદને સાથે લઈ ઉપડ્યા. રસ્તામાં બસરા શહેરમાં બહીરા નામના કોઈ શાસ્ત્રી મળ્યા, તે હજરત મહંમદને જોઈ તેમના કાકાને કહેવા લાગ્યા “શાસ્ત્રમાં પેગમ્બરની જે નિશાનીઓ બતાવી છે તે આ પુત્રમાં છે, તેની સંભાળ રાખજો, તેને શામ લઈ જશો તો ચંદુદીઓ હેરાન કરશે.” આ સાંભળી કાકા સાનંદાર્થે પામ્યા અને માલ વેચી મારી પાછા મફ્તે ગયા. મક્કામાં હજરત મહંમદ કાકાની સાથે વેપારમાં જોડાયા, અને લોકોમાં પ્રમાણિકપણની એવી છાપ પાડી કે લોકો તેમને અલ-અમીન (ધર્માનદાર) કહી બોલાવવા લાગ્યા. આ વખતે તેમની ઉંમર પચીસ વર્ષની હતી. આવા તેમના ગુણથી લોભાઈ ખદીજ નામની એક પૈસાદાર વિધવા કે જેનો મોટો વેચાર ચાલતો હતો તેણે હજરત મહંમદને કારભારી તરીકે નીમ્યા. વ્યાપારાર્થે હજરત મહંમદ ખદીજનો મેસરા નામનો ગુલામ સાથે રાખી માલ લઈ શામ તરફ ઉપડ્યા. રસ્તામાં બસરા ગામમાં બહીરા શાસ્ત્રીના મઠમાં મુકામ કર્યો, ત્યાં નસુર નામનો સાધુ હતો તેણે આ મહાન પુરુષને શામના મુલકમાં નહીં લઈ જવા ગુલામને સૂચના કરી તેથી તેઓ

તમામ માલ ત્યાં વેચી નાખી સારા નફા મેળવી પાછા વળ્યા. સારા પૈસા મેળવી ઘેર આવેલા જોઈ ખદીજ તેમના ઉપર ઘણીજ ખુશ થઈ, મેસરા ગુલામે પણ તેમના ગુણોની ઘણીજ તારીફ કરી, આથી ખદીજ તેમના તરફ પ્રેમની લાગણીથી જોવા લાગી અને તેમની સાથે લગ્ન કરવાનો સંકલ્પ કર્યો. કોઈ સ્ત્રીદ્વારાએ તે ઈરાદો હઝરત મહંમદ આગળ જાહેર થતાં તેમણે કાકાની આજ્ઞા મેળવી ખદીજ સાથે લગ્ન કર્યું. આ વખતે ખદીજ હઝરત કરતાં ૧૫ વરસે મોટાં હતો. બીબી ખદીજને કાસમ અને ધિયાહીમ નામના બે પુત્રો અને ઝેનબ, રૂકૈયા, ઉમ્મકુલસુમ અને ફાતમા નામની ચાર પુત્રીઓ થઈ, આમાંથી ફક્ત બીબી ફાતમા જીવ્યાં જેમનું લગ્ન ચોથા ખલીફા હઝરતઅલી સાથે થયું હતું.

આ મહાન હઝરત મહંમદ મુસાફરી દરમિયાન લોકોમાં ચાલતા ખોટા રિવાજ અને વહેમો દૂર કરવા પ્રયત્ન કરતા. મક્કામાં ગેરવ્યવસ્થા અને જુલમ ચાલતો હોવાથી હઝરતને ઘણા ખેદ થતો હતો. ઈસ્વીસન ૫૯૫ માં આગેવાનોને બોલાવી નિરાધાર લોકોને અને સ્ત્રીઓને જુલમમાંથી બચાવવા અને જુલમી લોકોને શિક્ષા કરવા પ્રતિજ્ઞા લેવાવી. આ પ્રમાણે પ્રતિજ્ઞા લેનાર મંડળી ઈસ્લામના ઇતિહાસમાં હલકુલ-ફુદુલ નામથી ઓળખાય છે.

ઈસ્વીસન ૬૦૫ માં મક્કામાં કાબાની દુરસ્તી ચાલતી હતી તે વખતે હજૂ અસવદ (કાળો પથર)ને મૂળ જગ્યાએ સ્થાપન કરવાના હક સંબંધી વિરોધ ચાલતો હતો. હઝરત મહંમદે લોકોને સમજાવી પોતાના હાથે મૂળ જગ્યાએ તેની સ્થાપના કરી બધાને શાંત કર્યા અને કુસંપને દૂર કર્યો. આ અરસામાં મક્કામાં બારે દુકાન ચાલતો હતો, તેમાં તેમણે ગરીબોને ઘણીજ મદદ કરી. ગુલામગીરી, ફરતા, સ્ત્રી જાતી ઉપર જુલમ વીગેરે એવા ત્રાસો નજરે પડવાથી અને ખાસ કરી કાબા આગળ સ્ત્રીપુરુષો નાગાં નાગાં નાચતાં હોવાથી, લોકો કાબા આગળ બનાવેલી મૂર્તિઓને પૂજતા હોવાથી અને મૂર્તિઓ આગળ છોકરાંના ભોગ આપતા હોવાથી હઝરતને ઘણું લાગી આવતું તેથી આવા ખોટા વહેમો અને માનતાઓ દૂર કરવા લોકોને

ઉપદેશ કરતા; તે ઘણી વખત જંગલમાં એકાંત ગુફાઓમાં ચાલ્યા જતા અને લાંબા વખત સુધી ખાધા પીધા વગર ખુદાની બંદગીમાં પડી રહેતા. તે ઘણો વખત ફળ અને ખજુરના આહાર ઉપર રહેતા હતા. બદમાસો તેમને ત્રાસ આપતા, ગાળો બોલતા અને પથરા મારતા. આ વખતે તેમની ઉંમર ૩૬ વર્ષની હતી. આ સમયમાં તેમને પેગમ્બરની નિશાનીઓ પ્રથમ તો સ્વપ્નમાં જણાવા લાગી, પણ પાછળથી પ્રત્યક્ષ વહી (ખુદાનો સંદેશો) શરૂ થવા માંડી.

કોહે હીરા પર્વતની ગુફામાં “તું માણસ છે, તું ખુદાતાલાનો પેગમ્બર છે” એવા ગેખી અવાજો થવા લાગ્યા. શમે-કદ્રની રાત્રે (રમઝાન માસની ૨૭ મી રાત) આ મહાન હઝરત ધ્યાનમાં તક્લીન થયેલા હતા તે વખતે “વાંચ” એવો એ વખત અવાજ થયો પણ તે કાંઈ બોલ્યા નહીં. ત્રીજી વખત “વાંચ” એવો અવાજ થતાં તે બોલ્યા “મને વાંચતાં આવડતું નથી.” ત્યારે જવાબ મળ્યો કે “જે સાહેબે આ સર્વ ચીજો જનાવી છે તે સાહેબનું નામ લઈ વાંચ.” આ શબ્દોથી તેમનું મન નિર્મળ પ્રકાશથી ભરપૂર થઈ ગયું; તે લેખ તરફ નજર કરતાં અવાજ બંધ થયો. “તું ખુદાતાલાનો પેગમ્બર થયો છે” એવા ગેખી શબ્દોના ધ્વનિ તે અનુભવવા લાગ્યા. આ બંધી વાત બીજી બદીજ આગળ જાહેર થતાં દરેક ઠેકાણે ફેલાઈ અને શાસ્ત્રમાં બતાવેલી પેગમ્બરની તમામ નિશાનીઓ તેમનામાં મળતી આવી તેથી તે ખુદાના પેગમ્બર મનાયા.

આત્રી એક વખત આવેલી વહી પાછી બંધ થવાથી હઝરત બહુજ ઉદાસ રહેવા લાગ્યા અને કોહે હીરા પર્વત આગળ જે દિવ્ય પુરૂષ જોયો હતો તે જોવાની તીવ્ર ઇચ્છા થઈ ને મન આકુળ બાકુળ થયું. ફરીને તે દિવ્ય પુરૂષે પ્રકાશ દીધો. હઝરત ગોહડી ઓઢી સુતા હતા ને વહી આવી કે “હે કંથાધારી! ઉભો થા, ધર્મનો ઉપદેશ કર, અને માલીકના મહીમાના ગુણ ગા.” આથી તેમના હૃદયમાં અત્રૌકિક આનંદ પ્રકટી રહ્યો.

હઝરત મહંમદ ખુદાનો હુકમ માથે ચડાવી ખુદાનો મહીમા વધારવા તૈયાર થયા. પોતાની જાંઘીના જોખમે બોધ કરવા માંડ્યો.

ધણુજ થોડા માણસો પોતાના પક્ષમાં હોવાથી અને લગભગ તમામ મૂર્તિપૂજક હોવાથી તમામ લોકો તેમના ઉપર હુમલા કરતા, તેમને જીવથી મારી નાખવાના યત્નો કરતા, અને શરીર ઉપર પથ્થરો છૂટા મારતા. આ બધાં દુઃખો ખુદા ઉપર ભરોસો રાખી તે સહન કરતા. કેટલાક મૂર્તિપૂજકો તેમના ઉપદેશથી લોભાઈ તેમના પક્ષમાં જતા તેથી લોકો તેમને જાદુગર તરીકે કહેતા હતા. તેવામાં તેમના કાકાનો સ્વર્ગવાસ થયો, તે પછી ત્રણ દિવસે બીબી ખદીજા દેવગત થયાં, તેથી તેમને ધણો શોક થયો. ત્યાર પછી તેમણે બીબી આએશા સાથે લગ્ન કર્યું. (હઝરત મહંમદે અરબસ્થાનના રિવાજ પ્રમાણે લગભગ તેર લગ્ન કર્યા હતાં, તેમની પહેલી સ્ત્રી ખદીજા ગુજરી ગયા પછી આ બધાં લગ્ન થયાં છે. બીબી આએશા શિવાય બધી સ્ત્રીઓ વિધવા હતી. આ પ્રમાણે વિધવા સાથે પુનર્લગ્ન કરવાની પહેલ કાઢી વિધવાઓને આકૃતમાંથી બચાવી.)

હઝરત મહંમદ જ્યારે ૫૧ વર્ષના થયા ત્યારે તેમને મહેરાજ થઈ. (મહેરાજ માટે વાંચો પદ ૨૧ મું.) એક દિવસ પથારીમાં તે સુઈ રહ્યા હતા તેવામાં તેમને જણાયું કે જીઆઈલ ફરિસ્તા એક યુરાક નામનું થોડા જેવું જાનવર લઈને તેમની પાસે આવ્યા, અને તેમને તે ઉપર સ્વાર થઈ ખુદાતાલાની મુલાકાત કરવા ચાલવા કહ્યું; તે સ્વાર થયા અને સીનાઈ પર્વત ઉપર બેથલે હમની જગાએ આવ્યા અને ખુદાની બંદગી કરી, રસ્તામાં તેમને લલચાવવા ચમત્કારો થયા પણ તેથી તે નહીં લલચાતાં આગળ ગયા તો જેફસલમની મસ્જિદ આગળ આવ્યા. ત્યાં તેમણે હઝરત ઈશ્રાહીમ, હઝરત મુસા અને હઝરત હસિની મુલાકાત લીધી; અને તેમની સાથે ખુદાની બંદગી કરી. ત્યાંથી તેઓ સાત-સ્વર્ગમાં ગયા અને ત્યાંથી ખુદાતાલાની હન્નુરમાં ગયા. ત્યાં ત્રણ શિવાય બીજાં કાંઈ નજરે પડ્યું નહીં. તેમણે માલીક આગળ પોતાની કોમની હાજતો પૂરી પાડવા અરજ કરી અને માલીકે તે સ્વીકારી. તેમણે આ પ્રમાણે ઈશ્વરી સમાગમમાં રહી અનંત જ્ઞાન મેળવ્યું અને અલૌકિક લીલાનાં દર્શન કર્યા. પથારીમાંથી ઉઠી પોતાને મહેરાજ થયાની વાત લોકો આગળ કરી.

મદીનાના લોકોની તેમના ઉપર અપૂર્વ શ્રદ્ધા હોવાથી અને મક્કામાં તેમના દુશ્મનો તેમને હેરાન કરતા હોવાથી મદીનાના લોકોએ તેમને મદીના જવા વિનંતી કરી તેથી તે મક્કા છોડી મદીના તરફ ગયા. રસ્તામાં પહાડો અને ગુફાઓમાં અનેક સંકટો વેઠતાં વેઠતાં છેવટે ઈસ્વીસન ૬૨૨ માં મદીનામાં ખુશાલીના પોકારો વચ્ચે અય્યુ-ઐયુબ અનસારીના ઘરમાં ઉતર્યા અને નિર્ભય થયા. (હજરત મહંમદ જ્યારથી મક્કા છોડી મદીનામાં ગયા ત્યારથી મુસલમાની હીજરી સન શરૂ થયો છે. હજરત મહંમદ રખીલ અબ્બલ મહીનાની ૪ થી તારીખે મક્કેથી નીકળ્યા અને ૧૬ મીએ મદીનામાં દાખલ થયા. હીજરત એટલે ‘ચાલી નીકળવું’, ખીજ ઠેકાણે રહેવા જવું,’ તે ઉપરથી સનતું નામ હીજરી પડ્યું છે.) આ વખતે મદીનાતું નામ યસરબ હતું તે બદલી હજરત મહંમદના માનાથે, મદીનતુન નખી, પાડ્યું તેતું ઢુંકું નામ મદીના છે,

હજરત મહંમદ જોકે મદીનામાં હાકેમ થયા તો પણ લોકોને સુધારવાનો પોતાના જીવનનો મૂળ ઉદ્દેશ ભૂલ્યા નહીં. ત્યાં મસ્જીદની સ્થાપના કરી. આ વખતે અરબસ્થાનમાં કાયદાનું બંધારણ નહીં હોવાથી લડાઈઓ થતી તેથી હજરત મહંમદને દુશ્મનોમાંથી સાવ-એત રહેવું પડતું હતું. દુશ્મનોના હથ્થા, બદરની લડાઈ, ગૈરસ પહે-લવાનનો ઘસારો, યહુદીઓનું તોફાન, ઓહોદનો વિગ્રહ, ખંદકની, ખેબરની તથા મુત્તાની લડાઈઓ વીગેરે એવા પ્રકારનાં મહાન સંકટો તેમના ઉપર આવી પડ્યાં પણ તે તમામમાં પૂર્ણ ફતેહ મેળવી છેવટે મક્કામાં પાછા દાખલ થયા. આ પ્રમાણે ઈસ્લામનો વિજયી વાવટો મક્કામાં હીજરી સન ૮ થી ફરકવા લાગ્યો. હજરત મહંમદે કાબાનો સુધારો હાથમાં પકડ્યો. કાબાના ધામની ચારે તરફ ઘણી મૂર્તિઓ હતી. અરબસ્થાનમાં તે વખતે મૂર્તિપૂજનો રિવાજ સામાન્ય હતો. લોકોએ જુદા જુદા પ્રકારની મૂર્તિઓ તૈયાર કરી હતી જેને તેઓ ખુદા તરીકે માનતા હતા; તેમનામાં ૩૬૦ મૂર્તિઓ હતી. દરરોજ અકેક મૂર્તિ માટે ખાસ વિધિપૂર્વક પૂજ થતી હતી. હુબુલ, વદ, સોવાઅ, યગુસ, યઉક, નસ્ર, અસાફ, નાઈલા, અબઅબ, દુવાર,

ઉઝા, લાત અને મનાત એ મુખ્ય મૂર્તિઓ ગણાતી તેમાંની કેટલીક તો હઝરત નૂર પેગમ્બરના વખતથી ચાલતી હતી, લાત અને મનાત એ બે મૂર્તિઓને ખુદાની પુત્રીઓ તરીકે માની અરબસ્થાનના તમામ લોકો તેને પૂજ્ય ગણાતા હતા. હઝરત ઈબ્રાહીમની, તેમના પુત્ર હઝરત ઈસ્માઈલની, હઝરત ઈસા પેગમ્બરનાં માતૃશ્રી બીબી મરીઅમની મૂર્તિ અને તેવાં કેટલાંક કાબાની ભીંતો ઉપર મૂર્તિનાં ચિત્રો પણ હતાં. આ તમામ મૂર્તિઓને હઝરત મહંમદે ઉખેડી નાખવા માંડી, અને તેમના પૂજારીઓ જે વંશપરંપરાથી પૂજા કરતા હતા તેઓ નામુદ થયા અને હઝરત મહંમદના ઉદ્દેશ બર આવ્યો, પણ લોકોની ધર્મની લાગણી દુખાયેલી હોવાથી મૂર્તિપૂજકોએ પાછો બળવો ચલાવ્યો. હુનન અને તાયફ આગળ મહોટા જંગ મચ્યા, પણ કોઈનું કાંઈ વળ્યું નહીં. હઝરત પાછા મદીને ગયા. છેવટે ઈસ્વીસન ૬૩૦ માં રમના આદશાહ હીરેક્લીઅસે તેમના ઉપર ચઢાઈ કરી અને તમુક આગળ મોટું યુદ્ધ થયું પણ તેમાં તે આદશાહને જય મળ્યો નહીં. આથી હઝરત મહંમદનાં ઈસ્લામ ધર્મ તરફ લોકો વધારે વળવા લાગ્યા.

હવે જીંદગીનો થોડો વખત છે એમ જ્યારે હઝરત મહંમદને જણાયું ત્યારે તે તરત જ મકકે હજ કરવા ઉપડ્યા. તેમની સાથે આ વખતે એક લાખ ચૌદ હજાર માણસો હતા. તેઓ તા. ૭-૩-૬૩૨ ના રોજ મકકે આવી પહોંચ્યા. કાબામાં જઈ નમાઝ અદા કરી ધર્મક્રિયાઓ કરી; પછી ઉભા થઈ ઉપદેશ આપ્યો કે “નેકી, દયા અને સંપ એ ત્રણ ચીજો અંતઃકરણને શુદ્ધ કરનાર છે માટે તેનું સેવન કરજો, અહીં જે નથી આવ્યા તેમને આ સંદેશો કહેજો, તમારી પાસે એકજ ચીજ હું મૂકી જઈ છું તેને વળગી રહેશો તો ભૂલા પડશો નહીં, તે ચીજ કુરાનનું પુસ્તક છે.” આ પ્રમાણે બોધ આપી કાબામાં જઈ ધર્મક્રિયા કરી પાછા પોતાના શિષ્યોને લઈ મદીને ગયા. ત્યાં તેમની તબીયત નરમ થઈ, તેમની માંદગી દરમી-આન કોઈ પાખંડી પેગમ્બર ઉભો થયો અને ઢોંગ ચલાવવા લાગ્યો. પણ તેનો ઢોંગ લાંબો વખત ચાલ્યો નહીં. મહંમદ પેગમ્બરની તબી-અત દિન પ્રતિ દિન બગડતી ગઈ, ઘરમાં જે મીલકત હતી તે તમામ

પુણ્યદાનમાં આપી દીધી, અને બીબી આએશાના ખોળામાં માથું મુકી સુઈ ગયા. “ હે પરવરદિગાર ! ” આવા ઉદ્દગાર કાઢતા મહાન હઝરત પેગમ્બરનો આત્મા દેહનો ત્યાગ કરી ચાલ્યો ગયો. (આ પ્રમાણે મહંમદ પેગમ્બર હીજરી સન ૧૧ તારીખ ૧૨ રબીઉલ અવ્વલ ઇસ્વીસન ૬૩૨ ના જુન માસની ૮ મી તારીખે મદીનામાં દેવગત થયા.) બીબી આએશાએ હઝરતનું માથું ઓશીકા ઉપર મુક્યું અને તે ખુમ પાડી રૂદન કરવા લાગ્યાં. દીલગીરી છવાઈ રહી. પેગમ્બર જ્યાં મરે ત્યાંજ રૂદન કરવાનો રિવાજ હોવાથી સઘળા લોકોએ મળી જનારા (મહદાની પાલખી) ની નમાઝ પડી તેમને બીબી આએશાના હુજરા (એકાંત ઓરડી) માં રૂદન કર્યાં.

ગરબી ૧૭.

મહંમદ મીઠું નામ છે તમારું.^૧

(પ્રેમની પ્રેમની પ્રેમની રે—એ રાહ.)

મીઠું નામ છે તમારું, હે મહંમદ !	મીઠું'ં ટેક.
મીઠું લાગે છે મને નામ હે મહંમદ,	
રૂદીયામાં ઘણું ખ્યારું ખ્યારું,	હે મહંમદ'ં ૧
બીજાં તે એવો કોઈ નથી રે પદાર્થ,	
સૌથી તમારું નામ સારું,	હે મહંમદ'ં ૨
મેલા મીઠાઈ દુધ સાકર ને સુખડી,	
સર્વે તમારા ઉપર વારું	હે મહંમદ'ં ૩
જેટલાં જગતમાં છે નામ ધરાયાં,	
સર્વેમાં રૂપ છે તમારું,	હે મહંમદ'ં ૪
તમારા અંગથી તો સૃષ્ટિ રચી છે,	
તમારું રૂપ છે અપારું,	હે મહંમદ'ં ૫

૧ બ્રહ્મસ્વરૂપની ગરબી છે. તમામ દેવ એકજ છે, માત્ર વ્યવહારમાં નામ જુદાં જુદાં પડેલાં છે.

જે જે પદાર્થો છે આ જગતમાં,	
કોઈ નથી તમથી ન્યાડું,	હે મહંમદ૦ ૬
તમે તે પ્રેમથી આ લીલા કરી છે,	
સર્વેમાં તમને હું ધારું,	હે મહંમદ૦ ૭
તમે તો પ્રથમમાં અલોપ રહીને,	
પછી તમે બ્રહ્મ રૂપ ધાર્યું,	હે મહંમદ૦ ૮
તે છેજ બ્રહ્મનું નામ આ મહંમદ,	
તેથી આ જગત સમાર્યું,	હે મહંમદ૦ ૯
સર્વેમાં વ્યાપક ^૧ છે નૂર તમારું,	
તમ ઉપર જીવ હું ચારું,	હે મહંમદ૦ ૧૦
સકલ સૃષ્ટિમાં રમી રે રહ્યા છો,	
રૂપ ધરીને ન્યાડું ન્યાડું,	હે મહંમદ૦ ૧૧
રામમાં તમે રમ્યા કૃષ્ણમાં તમે,	
બ્રહ્મા મહેશ નામ તારું,	હે મહંમદ૦ ૧૨*
તમે રે કેસરીઆ ને તમે રે શ્યામળીયા,	
સર્વેમાં તમને સંભારું,	હે મહંમદ૦ ૧૩*

૧ વ્યાપક = મળી રહેલું. વિશેષ ખુલાસા માટે વાંચો ભજન ૮ તથા ૯.

* રામ, કૃષ્ણ, બ્રહ્મા, મહેશ એ વૈષ્ણવ તથા બ્રાહ્મણના દેવનાં નામ છે: કેસરીઆજી, શ્યામળીઆ એ જૈન લોકોના દેવનાં નામ છે. કાજી અનંત વર મીયાંના આ પ્રમાણે જણાવેલા વિચારોને જૈન કવિ આનંદધનજી કેટલા બધા મળતા થાય છે તે આનંદધનજીના નીચેના પદ ઉપરથી સમજશે—

રામ કહો રહેમાન કહો કોઈ, કહાન કહો મહાદેવ રી,
પારસનાય કહો કોઈ બ્રહ્મા, સકળ બ્રહ્મ સ્વયમેવ રી;
ભાજન ભેદ કહાવત નાના, એક મૃતિકા રૂપ રી;
તેસે ખંડ કલ્પના રોપિત, આપ અખંડ સરૂપ રી.

[આગળ ચાલુ—

પ્રેમ તમારો બહાલા મને રે ઘણો છે,
 મનમાંથી કદી ન વિસાડું, હે મહંમદ૦ ૧૪
 તમારા બોલાવ્યાથી બોલ્યો છું વાલમા,
 વાંક નથી કાંઈ મારું, હે મહંમદ૦ ૧૫
 જ્ઞાનીના સ્વામી તમે રસિક રંગીલા,
 રંગી દો દિલડું અમારું, હે મહંમદ૦ ૧૬

ગરબી ૧૮.

ચાલો જઈએ રે. ?

(સખી પડવેની પડપ્રીત—એ રાહ.)

સખી હરિ મળવાના કાજ ચાલો જઈએ રે,
 હવે ત્યાગી સૌ સંસાર સન્મુખ રહીએ રે. ૧
 સખી નિવૃત્તિથી ધ્યાન હરિનું ધરીએ રે,
 મન તુરંગ કેરા બહેમ સૌ વશ કરીએ રે. ૨
 સખી સુન સમુદ્ર માંહ ડુબકી ખાઈએ રે,

નિજ પદ રમે રામ સૌ કહિયે, રહિમ કરે રહેમાન રી,
 કરશે કરમ કહાન સૌ કહિયે, મહાદેવ નિર્વાણ રી;
 પરસે રૂપ પારસ સૌ કહિયે, બ્રહ્મ ચિન્હ સૌ બ્રહ્મ રી;
 ઈહ વિધ સાધો આપ આનંદધન, ચેતનમય નિઃકર્મ રી.

વળી જૈન માનવુંગાયે પોતાના બક્તામર સ્તોત્રમાં પણ તેને અનુ-
 સરવું જણાવ્યું છે કે:—

ત્વામવ્યયં વિમુમર્ચિત્યમસંહય માયં । બ્રહ્માણમીશ્વરમનંતમનંગકેતુમ્ ॥
 યોગીશ્વરં વિદિતયોગમનેકમેકં । જ્ઞાન સ્વરૂપમમલં પ્રવદંતિ સંતઃ ॥
 બુદ્ધસ્ત્વમેવ વિબુધાર્ચિતબુદ્ધિબોધાત્ । ત્વં શંકરોસિ ભુવનત્રય શંકરત્વાત્ ॥
 ધાતાસિ ધીર શિવમાર્ગવિષેર્વિધાનાત્ । વ્યક્તં ત્વમેવ ભગવન્ પુરુષોત્તમોડસિ ॥

૧ ભક્તિસંગ્રહરસની ગરબી છે, સમાધિસ્વરૂપ બતાવવામાં આવ્યું છે.

ત્યાં ચડે પ્રેમની લહેર ધામે જઈએ રે.	૩
સખી આપો જે કોઈ ખોય આત્મા દેખે રે,	
તે વિના તો મહેનત બાય સર્વે અલેખે રે.	૪
સખી આત્મા ઈશ્વર રૂપ નિશ્ચે બાણે રે,	
તે સમજીને નિજ ધ્યાન મનમાં આણે રે.	૫
સખી બહાર ભટકે ક્યાંકિ હાથ ન આવે રે,	
જે અંતર ખોજે આપ તે નર પાવે રે.	૬
સખી ફિલ ફરિયાની માંહ હુબકી મારો છે,	
ત્યાં હીરલો લાગે હાથ નિશ્ચે ધારો રે.	૭
સખી સુનમાં ઝળકે નૂર નિશાન ફરકે રે,	
તે જોઈને આનંદ થાય મનડું હરખે રે.	૮
સખી આત્મજ્ઞાની જે હોય તે નર પૂરો રે,	
તે વિના તો બીજો કોઈ સર્વે અધૂરો રે.	૯
સખી આત્મા ઈશ્વર એક અલેહ બાણે રે,	
તે મોક્ષ ધામના માંહ મોજે માણે રે.	૧૦
સખી જ્ઞાની સૌનો દાસ આત્મજ્ઞાની રે,	
તે સુનમાં લહેરો ખાય હરનો ધ્યાની રે.	૧૧

ગરબી ૧૯.

શું કહું અલખ મહારાજ વાતો તારી રે ?^૧

(સખી પડવેની પડખીત—એ રાહ.)

શું કહું અલખ મહારાજ વાતો તારી રે ?

ઘણું અચરજ પામી આજ બુદ્ધિ મારી રે. ૧

તું અદ્ભુત રૂપ અખંડ આદિ અનાદિ રે,

૧ આ ગરબીમાં નિરાકાર સ્વરૂપે પરમેશ્વરની સ્તુતિ કરવામાં આવી છે, અને તે સાથે સમગ્રવિતું સ્વરૂપ પણ સ્મરણનું છે.

તું નિલેપ નિશ્ચય નૂર નિરાકારી રે.	૨
તુજ અગમ અગોચર વાસ વસવું ભારી રે, જ્યાં વાળાં વાગે તુર ધુમ અપારી રે.	૩
ઝીણું નિર્મળ વરસે નૂર વરસે મોતી રે, ત્યાં અનહદનો છે શોર અખંડ જ્યોતી રે.	૪
તું પ્રેમ ધામના માંહિ મોજે માણે રે, તને જ્ઞાની પ્રેમી કોઈ વિરલો જાણે રે.	૫
કરે અવધટ ઘાટ મેળાપ મારો બહાલો રે, જ્યાં ઘણી રે વસમી વાટ ઉલટી ચાલો રે.	૬
તું એવો નિરંજન રૂપ અંતરજામી રે, તને કેમ કરો પહોંચે કોઈ મારા સ્વામી રે ?	૭
હું તો જોઉં પ્રત્યક્ષ રૂપ સૌમાં તારું રે, અતિ આનંદ પામ્યું આજ મનડું મારું રે.	૮
મેં તો ઘટપટ પરગટ આજ તુજને દીઠો રે, તારો છલખલ લાગ્યો શ્યામ મુજને મીઠો રે.	૯
તું તો રમી રહ્યો સૌ માંહ સૌથી ન્યારો રે; ના જાણે તારો કોઈ ભેદ અપારો રે.	૧૦
દાસ જ્ઞાની કહે છે વાત સાચી માનો રે, મારો હરિ વસે મુજ માંહ રહે છે છાનો રે.	૧૧

ગરબી ૨૦.

સખી જ્ઞાનીની વાણી સાર. ?

(સખી પડવેની પડખીત—એ રાહ.)

સખી જ્ઞાનીની વાણી સાર જ્ઞાની જાણે રે,
અજ્ઞાનીના મન ભાર અહકો આણે રે. ૧

- જેવું ઘી સાકર ને દુધ ત્રણે ભેળી રે,
એવી જ્ઞાનીની વાણી હોય સુણ સારેલી રે. ૨
- સખી સાને માણસ ખાય પુઠી લાવે રે,
સખી રાગી જે કાઈ ખાય રાગ વધાવે રે. ૩
- સખી પ્રેમી ભાવી હોય તે સુણી હરખે રે,
સખી જ્ઞાની એનો ભેદ મનમાં પરખે રે. ૪
- સખી અજ્ઞાની આ વાત તે શું જાણે રે ?
જેવો ગર્ધવ^૧ હોય અબુધ^૨ સાકર ભાણે રે. ૫
- સખી ઘી ઘોડાના મન કડવું લાગે રે,
સખી દુધથી રાગી દૂર અદકો ભાગે રે, ૬
- સખી એવી છે આ વાણુ મૂઠ મૂરખને રે,
અતિ ખોટી લાગે વાત મનમાં તેને રે. ૭
- સખી પ્રેમીને હરખ ન મ્હાય વાણી સુણતાં રે,
અતિ પ્રેમ લહેર ચડી જાય અક્ષર લણતાં રે. ૮
- સખી જેવી જેની પુદ્ગ તેવું જાણે રે,
સખી જેવું જેનું જ્ઞાન તે મન આણે રે. ૯
- સખી હંસો મોતી ખાય સમુંદર આરે રે,
સખી કાગો વિઠા ખાય ખેશી ઝાડે રે. ૧૦
- સખી પ્રેમીને ઉપજે પ્રેમ વાણી સુણતાં રે,
સખી ભાવીને આવે ભાવ અક્ષર લણતાં રે. ૧૧
- સખી જ્ઞાનીને ઉપજે જ્ઞાન સુરતી લાગે રે,
અતિ આનંદ હોય મન માંહ અજ્ઞાન ભાગે રે. ૧૨
- સખી મૂરખના મન ખેલ તે શું જાણે રે ?
તે તો મારું કુટે મૂઠ પથ્થર મ્હાણે રે. ૧૩
- સખી ખાખર વનની ખલી ખાખર મન આણે રે,

- કાળુલની દ્રાક્ષનો સ્વાદ તે શું બાણે રે ? ૧૪
- સખી મહા દરિયાનો મચ્છ આતમજ્ઞાની રે,
અધ્યાતમી અનુભવી હોય આતમધ્યાની રે. ૧૫
- તે તો જ્ઞાન સમુંદર માંહ અમી ? રસ ચાખે રે,
તે તો પ્રેમ દહેરના માંહ અગમ ગુણ લાખે રે. ૧૬
- અજ્ઞાની મૂરખ મૂઢ પશુ સંસારી રે,
શું બાણે જ્ઞાનની વાત તુચ્છ બહેવારી રે ? ૧૭
- તે તો મેંડક^૧ ખાડાનો જ મહા અજ્ઞાની રે,
શું બાણે સમુંદરની જ વાતો છાની રે ? ૧૮
- કેવો લાંબો ખડોજો હોય કેવો ઉંડો રે ?
તેમાં શું શું પદાર્થો હોય જ્ઞાની ઢુંડો રે. ૧૯
- તે તો દેડકો ખાડાનો કશું નવ બાણે રે,
એ તો કાઢવ કચરો મેલ મનમાં આણે રે. ૨૦
- સખી પાંચ હાથથી દૂર તે નવ દેખે રે,
સખી સમુદ્રનો તો પાર તે શું પેખે રે ? ૨૧
- એવો અજ્ઞાનીના મન હોય અંધારો રે,
તેને મુક્તિ ક્યાંથી હોય મનમાં વિચારો રે ? ૨૨
- સખી જ્ઞાની કહે છે વાત માનો સાચી રે,
જેમાં આત્મજ્ઞાન નવ હોય તે યુધ કાચી રે. ૨૩

૧ અમી=અમૃત. ૨ મેંડક=દેડકો. દેડકાને જેમ માત્ર તેના રહેવાના પાણીના ખાડાનું અને કાઢવનું જ્ઞાન હોય છે અને સમુદ્રને સમજતો નથી તેમ અજ્ઞાની માણસ માત્ર તેના સંસારની માયાની જંજળને બાણે છે અને તેને આત્મજ્ઞાનની કાંઈ ખબર હોતી નથી.

ગરબી ૨૧.

સખી મહાપદની તે વાત કેને કહીએ રે ?^૧

(સખી પડવેની પડપ્રીત—એ રાહ.)

સખી મહાપદની તે વાત કેને કહીએ રે ?

ચાલો અલખ નિરંજન ધામ ત્યાં જઈ રહીએ રે. ૧

સખી પાંચ તત્વનો મહોલ ખાસો બનીયો રે,
તેમાં વસ્તુ મેલી સાર સુંદર ચણીયો રે. ૨

સખી સોહં શબ્દનો તાર નાલિ ચાલે રે,
ત્યાં જપે અજંપા જપ હંસો મહાલે રે. ૩

સખી મારી પાંચ પચીસ આપે મરીએ રે,
સખી સુખમણુ સેજે સાર આનંદ કરીએ રે. ૪

સખી સુરત સુંદરી સાથ ઉલટા ફરીએ રે,
સખી પ્રેમ દહેરના સાથ ગઠ પર ચડીએ રે. ૫

સખી ત્રિવેણીમાં જયોત અખંડ દરસે રે,
ત્યાં ઝળકે ઝળહળ નૂર મોતી વરસે રે. ૬

સખી ગગન મંડળના માંહિ નિશાન ફરકે રે,
ત્યાં ધરતાં સુરતનું ધ્યાન મનડું હરખે રે. ૭

સખી બંકનાળની વાટ વસમી વાંકી રે,
તમે ત્યાં થઈ જાજો દેશ જોજો આંકી રે. ૮

સખી સાંભળી અનહદ નાદ ખુશી ના થાજો રે,
તમે રણુકારના સાથ ઉપર જાજો રે. ૯

સખી પિંડ બદ્ધાંડના પાર અગમ ગઠ ચડીએ રે,
ત્યાં સુનમાં પગલાં સાર ધીરે ધરીએ રે. ૧૦

૧ આ ગરબી સમાધિની છે. વિશેષ ખુલાસા માટે બીજા તથા ત્રીજા ભાગની ટીકા અથવા ઉપોદ્ધાત જુઓ.

- સખી પછી મહાસુન માંહિ પગલાં ધરીએ રે.
 ત્યાં પ્રેમ લહેરની સાથ ડગલાં ભરીએ રે, ૧૧
 સખી તે કેડે મેદાન આવે આગે રે,
 ત્યાં દિસે સ્વર્ગનું રૂપ મૂર્તિ જાગે રે. ૧૨
 સખી મહા સુંદર ત્યાં રૂપ દેવતાઈ જોશે રે,
 તમે ત્યાંથી જાજો પાર ત્યાં ના મહોશે રે. ૧૩
 સખી પછી અલખનું ધામ આગળ આવે રે,
 ત્યાં વાજાં વાગે તુર ધ્રુમ મચાવે રે. ૧૪
 સખી વરસે નૂર અપાર આપણુ જોઈએ રે,
 ત્યાં ભુલી શરીરનું ભાન અલખ પર મોહીએ રે. ૧૫
 સખી જોઈએ નિરંજન રૂપ સાચું નિરખી રે,
 નથી કહેવા જેવી વાત જોવા સરખી રે. ૧૬
 સખી જોવા જેવો ખેલ દીઠો હરખી રે,
 ત્યાં ધ્રુમ મચી છે અપાર જોવા સરખી રે. ૧૭
 સખી અલખ નિરંજન જોઈ મુજ મન મોહ્યું રે,
 માંડું દુઃખ વિયોગનું આજ સર્વે ખોયું રે. ૧૮
 સખી થયો ઘણો આનંદ દુઃખા છુટી રે,
 સખી પ્રેમ લહેર મન માંહિ મારે ઉડી રે. ૧૯
 સખી મગન થયું મન આજ પ્રેમ રસ પીધો રે,
 તજી આપો અલખનો આજ દર્શન દીઠો રે. ૨૦
 સખી અંજાણા જન વાત તે શું જાણે રે ?
 દાસ જ્ઞાની પિયુના સાથ મોજે માણે રે. ૨૧

ગરબી ૨૨.

સખી પડવે લીધો પંથ.^૧

(સખી પડવેની પડપ્રીત—એ રાહ.)

સખી પડવે લીધો પંથ હરિએ ભારી રે,
 મને મેલી ખાળાવેશ અખળા નારી રે. ૧
 બીજે બહુ દુઃખ થાય ગયા પતિ બહાલા રે ?
 હવે અમથી કેમ રહેવાય જોખન ખાળા રે ? ૨
 ત્રીજે તજીને ઘરખાર ગયા છે સ્વામી રે,
 હું એકલી મંદિર માંહિ ઘણું દુઃખ પામી રે. ૩
 ચોથે ચતુરાઈ ચિત્તથી હું ચુકી રે,
 મેં તજીયા સોળ શણગાર સહીઅર મુકી રે. ૪
 પાંચમે પીડા અપાર કોને કહીએ રે ?
 સુણ સુણને સખી મારી વાત હવે કેમ રહીએ રે ? ૫
 છઠીના લખીયા લેખ સખી કોણ ટાળે રે ?
 મારે કાળજે લાગ્યાં ખાણુ વેહ બહુ ખાળે રે. ૬
 સાતમે શુદ્ધ બુદ્ધ ગઈ સખી સઘળી રે,
 હું તો ભુલી સર્વે ભાન ચુકી ડગળી રે. ૭
 આઠમે આઠ પહોર ફરું હું રોતી રે,
 માફં મુખડું લાલ ગુલાલ આંસુડે ધોતી રે. ૮
 નુમે ન મળીયા નાથ અગમના વાસી રે,
 હું તો ચાકર ચરણોની તમારી દાસી રે. ૯
 દશમે દાઝે દેહ તપે માફં તનડું રે,
 મને થયો ઘણો ઉચ્ચાટ ફંધાય મનડું રે. ૧૦
 એકાદશીના આજ હું અપવાસે રે,

૧. ભક્તિશૃંગારરસની પંદર તિથિઓ છે, પ્રેમી વિયોગીના હૃદયાર છે.

- કહો મળવું મારા નાથ કયારે થાશે રે ? ૧૧
 દાદશીના દિન દુઃખ મને ઘણું થાશે રે,
 હું ખાર વરસની નાર દિવસ કેમ જાશે રે ? ૧૨
 તેરસ ત્રિયા થાય ભર જોખનમાં રે,
 હરિ આવો મારે મહોલ વિચારો મનમાં રે. ૧૩
 ચૌદશે ચંચળ નાર ચતુરાઈ લાવી રે,
 મેં તો સજ્યા સોળ શણગાર વધાર્ધ આવી રે. ૧૪
 પુનમે પિયુલ પાસ અમારી આવ્યા રે,^૧
 દુઃખ કીધાં સર્વે નાશ સુખરસ લાવ્યા રે. ૧૫
 આ જ્ઞાની જોલ્યો વેણુ તિથિ થઈ પુરી રે,
 હું આકર ચરણોનો જ રહું છું હજુરી રે. ૧૬

ગરબી ૨૩.

પડવે કીધી પ્રીત પિયુના સાથે રે.^૨

(સખી પડવેની પડપ્રીત—એ રાહ.)

- પડવે કીધી પ્રીત પિયુના સાથે રે,
 મારા બહાલે આખ્યાં વેણુ મુજને હાથે રે. ૧
 બીજે બહુ દુઃખ થાય ગયા શું બહાલા રે ?
 હવે મુજથી કેમ રહેવાય જોખન ખાળા રે ? ૨
 ત્રીજે તમારા કાજ થઈ છું ઘહેલી રે,
 સુણને સખી મારી બાત પ્રીતિ પહેલી રે. ૩
 ચોથે ચતુર વર આજ વહેલા ચાલો રે,

૧ આ ચરણ સમાધિની સંપૂર્ણતા એટલે પરબ્રહ્મના જ્ઞાનની પ્રાપ્તિનું લાન કરાવે છે, અને પરમાત્માનું દર્શન સમજાવે છે. ૨ ભક્તિશૃંગારરસની પંદર તિથિઓ છે, પ્રેમસ્વરૂપ જણાવ્યું છે.

- મને બળતીને મારા નાથ શિઠને બાળો રે ? ૪
- પાંચમે પિયુ વિષુ પીઠ કેને કહીએ રે ?
- સુણને સખી મારી વાત હવે કેમ રહીએ રે ? ૫
- છઠી રે રાતના લેખ લખ્યા કેમ મટશે રે ?
- મારે દુઃખડાના ડુંગર હવે કેમ ટળશે રે ? ૬
- સાતમે શુદ્ધ ને સાન સખી ચુકી સઘળી રે,
હું ભામા ભુલી ભાન ખસી સુજ ડગળી રે. ૭
- આઠમે આઠ પહોર વાટો જોતી રે,
રહું રોતી માફં મુખ આંસુડે ઘોતી રે. ૮
- નુમે ન આવ્યા નાથજી મારા બહાલા રે,
હવે આવો જોડું હાથ કફં કાલાવાલા રે. ૯
- દશમે દાઝે દેહ અગન ઘણી બાળે રે,
હું જોખનવંતી નાર પ્રીતિ ધા સાલે રે. ૧૦
- એકાદશીના શુભ દિન હું અપવાસી રે,
ધફં એક તમાફં ધ્યાન હું દીન દાસી રે. ૧૧
- દ્વાદશીના શુભ દિન સેજ સમારી રે,
તમે મહોલે આવો લાલ જાઉં વારી રે. ૧૨
- તેરસે તમારા કાજ સંસાર ત્યાગી રે,
હું સુતી નિદ્રા માંહિ ઝખકી જાગી રે. ૧૩
- ચૈાદશે દિશા ચાર વાટ નિહાળું રે,
જ્યોતિ સ્વરૂપ મારા નાથ ચૌ દિશ ભાળું રે. ૧૪
- પુનમ તણા પ્રભાત અનવર જાગો રે,
તમે ત્યાગી સૌ સંસાર દર્શન માગો રે. ૧૫

ગરબી ૨૪.

કક્કા કામ ક્રોધ સર્વે ત્યાગો રે.^૧

(રઘુપતિરામ હૃદેમાં રહેજો રે—એ રાહ.)

સાધુ સન્મુખ થઈ હવે ચેતો રે. ટેક
 કક્કા કામ ક્રોધ સર્વે ત્યાગો રે, કુડ કપટ કુસંગથી ભાગો રે
 નિજ આત્મા ખોજવા લાગો, સાધુ સન્મુખ૦ ૧
 ખખખા ખોજો અંતર ઘટ માંહે રે, નવ જાજો ભટકવાને કયાંહે રે
 આપો ત્યાગો તો દર્શન થાયે, સાધુ સન્મુખ૦ ૨
 ગગ્ગા જ્ઞાન કરો આત્માનો રે, તેને અલખ નિરંજન માનો રે
 તેથી કારજ નિશ્ચે થવાનો, સાધુ સન્મુખ૦ ૩
 ઘઘઘા ઘટપટ પરગટ સૌમાં રે, નૂર દરશે હરિતું જ્યાં ત્યાં રે
 જેવાં ખીજોમાં ઝાડ છે છાનાં, સાધુ સન્મુખ૦ ૪
 ચચ્યા ચિત્તમાં ધ્યાન લગાઓ રે, સુંદર સુરતીને સન્મુખ લાવો રે
 તેથી અંતર સ્વામીને પાવો, સાધુ સન્મુખ૦ ૫
 છછછા છોડી દે મન તુરંગ રે, સુખમણ સેજમાં જઈ રમો રંગ રે
 ત્યારે થાશે હરિનો સંગ, સાધુ સન્મુખ૦ ૬
 જજજ જીકિતથી ત્રિવેણી આવો રે, ઉલટી ચાલે આપસમાં સમાવો રે
 પછી ઝંકનાલ થઈને ધાવો, સાધુ સન્મુખ૦ ૭
 ઝઝઝ ઝળહળ નૂર ત્યાં વરસે રે, પ્રેમ ધામનું તેજ ત્યાં દરશે રે
 તુર વાળાં તે ધ્રુમ ત્યાં કરશે, સાધુ સન્મુખ૦ ૮
 ટટ્ટા ટપકે અમી રસ ધારા રે, મહા નૂરના ઉડે કુંવારા રે
 ત્યાં તો આનંદ હોય અપારા, સાધુ સન્મુખ૦ ૯
 ઠઠઠ કામ ઠેકાણું ન હોયે રે, ત્યાં તો સર્વે ઉપાધિને ખોયે રે
 એક આપ નિરંજન હોયે, સાધુ સન્મુખ૦ ૧૦

ડુંડા દીઠા જેણે પ્રેમ ધામ રે, તેને ધન ધન મહા પ્રણામ રે,
 તે તો પામ્યો મહા પદ નામ, સાધુ સન્મુખ ૧૧
 ઢઢા ઢાંગી ન પાવે આ વાટ રે, મહા વસમો છે અવધટ ઘાટ રે,
 એ તો નથી રે કાકાજીનો હાટ, સાધુ સન્મુખ ૧૨
 તત્તા ત્યાં કોઈ મરજીવો જાય રે, જે કોઈ અગમ અગોચર ધાય રે,
 આપો ત્યાગીને સુનમાં સમાય, સાધુ સન્મુખ ૧૩
 થથથા થિર રાખી મન પવનને રે, કરે અચળ પોતાના જે મનને રે,
 તેથી થાય સમાધિ તે જનને, સાધુ સન્મુખ ૧૪
 દદા દીદાર ત્યાં તમને થાશે રે, સઘળા ચોર શરીરના જાશે રે,
 આપો છુટે હરિ આવે પાસે, સાધુ સન્મુખ ૧૫
 ધધધા ધ્યાન રાખો આ વાત રે, તમે પરખો પોતાની જાત રે,
 નહીં છુટે હરિનો સાથ, સાધુ સન્મુખ ૧૬
 નન્ના ન્યાય નિરંજન નિરખો રે, તમે જ્ઞાને કરી તેને પરખો રે,
 પછી આનંદ પામીને હરખો, સાધુ સન્મુખ ૧૭
 પપ્પા પોતે પુરુષોત્તમ નામી રે, આપો આપ તે છો પ્રેમધામી રે,
 તમે આપ છો અંતરજામી, સાધુ સન્મુખ ૧૮
 ફફ્ફા ફુંકી દો કુડ કપટને રે, મુકો મન માંડડાની હઠને રે,
 નવ મોંઢે ચડાવો નફટને, સાધુ સન્મુખ ૧૯
 ખખખા ખાંધીને બેસો મનને રે, તમે બુલો તમારા તનને રે,
 રોકી રાખોને મન પવનને, સાધુ સન્મુખ ૨૦
 ભભભા ભાન શરીરનું ખોજો રે, પછી આત્મારામને જોજો રે,
 ઘણા પ્રેમથી તે પર મહોજો, સાધુ સન્મુખ ૨૧
 મમમા મગન થાશે તમે જોઈ રે, બીજું ગમશે નહીં તમને કોઈ રે,
 રહેશે પ્રભુથી ચિત્ત પરોઈ, સાધુ સન્મુખ ૨૨
 યચ્ચા યાદી તે ઘટ માંહી ધારો રે, શ્વાસોશ્વાસ સ્વામીને સંભારો રે,
 ઘડી એક ન મનથી વિસારો, સાધુ સન્મુખ ૨૩

રસી રાખોને સુરતીનો તાર રે, તેના સ્વામી જે પ્રાણાધાર રે,
 તે તો બેડલી ઉતારે પાર, સાધુ સન્મુખ ૦ ૨૪
 લલ્લા લાલ ઘણો તમને થાશે રે, અજ્ઞાનનું અંધારું જાશે રે,
 યદી ઘટપટ સ્વામી દેખાશે, સાધુ સન્મુખ ૦ ૨૫
 વળવા વાટ ઘણી છે વાંકી રે, નવ જોજો ગુરૂ વિના ઝાંકી રે,
 એ તો વાટ છે સત ગુરાંકી, સાધુ સન્મુખ ૦ ૨૬
 સસ્સા સાખિત રહેજો સદાય રે, મન ડગવાથી વિનાશ થાય રે,
 સર્વે મહેનત અકારજ જાય, સાધુ સન્મુખ ૦ ૨૭
 ષષ્ઠા ખાતરી મનમાં આણો રે, સાચી વાત ગરૂની જાણો રે,
 નિત્ય નામ હરિનું વખાણો, સાધુ સન્મુખ ૦ ૨૮
 શશ્શા શુદ્ધ રાખો તમે મનને રે, નિશ્ચે જાણો ગુરૂના વચનને રે,
 કરી અર્પણ તન મન ધનને, સાધુ સન્મુખ ૦ ૨૯
 હડહડા હાથ જોડીને ગુરૂને રે, ઘણા ભાવે ભજોને પ્રભુને રે,
 પ્રભુ મહા પદ આપે લઘુને, સાધુ સન્મુખ ૦ ૩૦
 કંકડો ગાંધબતાવી સમાધી રે, જે કોઈ કરશે ક્રિયા સમજાયાધી રે,
 તેની જાશે આ લવની ઉપાધી, સાધુ સન્મુખ ૦ ૩૧
 કર જોડી કહે કાઝો અનવર રે, નામ જ્ઞાની કવિતાની અંદર રે,
 હું છું જ્ઞાનીના ચરણનો આકર, સાધુ સન્મુખ ૦ ૩૨

ગરબી ૨૫.

મોહનજી બહાલા મારા ઘેર આવો રે.^૧

(રઘુપતિરામ હૃદમાં રહેજો રે—એ રાહ.)

મોહનજી બહાલા મારા ઘેર આવો રે. ટેક.
 કારતક મહિને કંથ અમારા રે, અમને મેલી ગયા છે ન્યારા રે,
 બહાલા દર્શન દોને તમારાં, મોહનજી બહાલા ૦ ૧

૧ ભક્તિસંગીતસના મહીના છે, પ્રેમસ્વરૂપ બતાવ્યું છે.

માગશર માસે મહા દુઃખ સહીએ, ઠંડાલા વિના અમે કેમ રહીએ?
 અમે વિનંતી કોને કહીએ? મોહનજી ઠંડાલા ૦ ૨
 પોષ માસે પિયુ પિયુ કરીએ, ઠંડાલા વિના નિશાસા ભરીએ,
 શીતળ ટાઢો માંહે થર થરીએ, મોહનજી ઠંડાલા ૦ ૩
 માહ માસે મંદિરીઆં સુનાં, જીવ કલ્પે કાલજડાં ઉનાં,
 મારે હરિ રે વિના મળતું ના, મોહનજી ઠંડાલા ૦ ૪
 ફાગણ ફૂલડાં લઈ તમને નમીએ, ખાસાં લોજન આપણુ જમીએ,
 ઠંડાલા અખીલ ગુલાલથી રમીએ, મોહનજી ઠંડાલા ૦ ૫
 ચૈતર ચુપ કરી ઘેર આવો, ચતુર નારીતું મન રીઝવો,
 ફી ઠાસીને ફેર મનાવો, મોહનજી ઠંડાલા ૦ ૬
 વૈશાખે તે ખાજે ઉનાજો, મને વ્યાપી છે વેહની ઝાખો,
 ઠંડાલા મારા ઠંડેલેરા ચાલો, મોહનજી ઠંડાલા ૦ ૭
 જ્યેષ્ઠ માસે જીવણુ નહીં આવ્યા, કોઈની સાથે સંદેશા ન કહાવ્યા,
 અમને કાગળ ના મોકલાવ્યા, મોહનજી ઠંડાલા ૦ ૮
 અષાઠ માસે આશા ઘણી મનમાં, ઝાખો વ્યાપી સૌ મારા તનમાં,
 હું તો ઘહેલી થઈ ફરું વનમાં, મોહનજી ઠંડાલા ૦ ૯
 શ્રાવણ માસે તે વર્ષો વરસે, મોહન મળવાને મન મારું તરસે,
 અરજીનો સાંભળનારો હર છે, મોહનજી ઠંડાલા ૦ ૧૦
 ભાદરવો તે ભરપૂર ગાજે, ઠંડાલા મારા રીસાણા શા કાજે?
 તમને નવ રે ઘટે નવ છાજે, મોહનજી ઠંડાલા ૦ ૧૧
 આસો માસે ઉત્તમ હરિજોયા, મારાં તન મનનાં દુઃખ જોયાં,
 પિંધા પ્રેમ ખ્યાલા ને મોહ્યાં, મોહનજી ઠંડાલા ૦ ૧૨
 અધિક જ્ઞાની ચતુર સુજણ રે, જગ્યા ઘટમાં હરિની જાણે,
 માસ તેર થયા પરમાણે, મોહનજી ઠંડાલા ૦ ૧૩

ગરબી ૨૬.

સખી કોઈ કંથને સમજાવે રે.

(રઘુપતિરામ હૃદમાં રહેજો રે—એ રાહ.)

સખી કોઈ કંથને સમજાવે રે, ટેક.
 કારતક માસે કહું સાહેલી રે, મોહન મુજને ગયા છે મેલી રે,
 કોણ થાશે હવે મારો બેલી ? સખી કોઈં ૧
 માગશર માસે મરણ માઝું થાશે રે, મારો બહાલો નથી મારી પાસે રે,
 મારો એજે જન્મારો જાશે, સખી કોઈં ૨
 પોષ માસે પિયુ ક્યારે પાઉં રે ? કોની સાથે સંદેશા હું કહાવું રે ?
 બહાલો આવે તો વારી હું જાઉં, સખી કોઈં ૩
 માહ માસ મને નવ જાય રે, કોણ જાણે હવે કેમ થાય રે ?
 મને મંદિર ખાવાને ધાય, સખી કોઈં ૪
 ફાગણ માસે ફીકર ઘણી આવી રે, મારી આંખો આંસુડાં લાવી રે,
 મને તેલ કઢાઈમાં^૨ તાવી,^૩ સખી કોઈં ૫
 ચૈતર ચૈત્યા^૪ ઉનાળાના તડકા રે, મારા અંગમાં લાગ્યા ભડકા રે,
 માઝું કાળજી ખાય છે ફડકા,^૫ સખી કોઈં ૬
 વૈશાખે વિપત બહુ અમને રે, સખી શું કહીએ ઘણું તમને રે ?
 બહાલો માને નહીં મારા સમને,^૬ સખી કોઈં ૭
 જેઠ માસે જીવણ પાસે જાવું રે, મંદિર માળીએ આગ લગાવું રે,
 હું તો વેશ જોગીનો બનાવું, સખી કોઈં ૮
 અષાઢ માસે ઉત્તમ હરિ કાળે રે, મને વેશ જોગીનો છાળે રે,
 મારા મુખ પર ભભૂતિ બિરાળે, સખી કોઈં ૯

૧ ભક્તિશૃંગારરસના મહીના છે. છેલ્લી ટુંક ઉપરથી જણાય છે કે આ ગરબી સંવત ૧૯૨૬ ના જેઠ શુદ્ધ ૧ ના દિવસે બનાવવામાં આવી છે. ૨ કઢાઈ=લોઢાનું વાસણ. ૩ તાવી=કઢાળી, સતાવી. ૪ ચૈત્યા=જ્યેષ્ઠ વ્રત થયા, તૈયાર થયા. ૫ ફડકા=ધડક ધડા થવું. ૬ સમ=સોગમ.

શ્રાવણ માસે સ્વામીને મનાવું રે, મારા અંગ પર લભૂતિ ચડાવું રે,
હું તો ઘેર ઘેર અલખ જગાવું, સખી કોઈં ૧૦
ભાદરવે તો ભાન હું ચુકી રે, માફં શરીર ગયું સહુ સુકી રે,
મોહન મળવાની આશા મેં ચુકી, સખી કોઈં ૧૧
આસો માસ ઉત્તમ જ્યારે આવ્યો રે, બહાલાની વધામણી લાવ્યો રે,
મારા નાથે સંદેશો કહાવ્યો, સખી કોઈં ૧૨
અધિક માસે જ્ઞાનીના સ્વામી રે, બહાલા આવ્યા વિકૃલવર નામી રે,
હું તો ત્યારથી આનંદ પામી, સખી કોઈં ૧૩
સવંત ઓગણી છવીશ લખાયાં રે, માસ જેઠના વાયરા વાયા રે,
શુદ્ધ એકમે મહીના ગાયા, સખી કોઈં ૧૪

ગરબી ૨૭.

આવો હરિ ઘેર ઉત્તમ અલખેલા.^૧

(સ્વપતિરામ હઠેમાં રહેજો રે—એ રાહ.)

આવો હરિ ઘેર ઉત્તમ અલખેલા. ટેક.
કારતક માસે કરો કંથ મેળા રે, મોહન મારે મળવાની વેળા રે,
સ્વામી થાઓ સુજનીના લેળા, આવો હરિં ૧
માગશર માસે મેલી ગયા રેતી રે, બહાલા તારી વાટો બહુ જોતી રે,
માફં મુખડું આંસુડે ધોતી, આવો હરિં ૨
પોષે સાલે પ્રીતિનો ભાલો રે, હૈડાં વચ્ચે હોળીની ઝાળો રે,
કાળબું બળીને બન્યું લાળો, આવો હરિં ૩
માહ મહીને નારીને મળજો રે, જેવાં વેણુ કહ્યાં તેવાં પળજો રે,
બહાલા મારા બહેલેશ વળજો, આવો હરિં ૪
ફાગણ ફરતી ફૂડં હું વનમાં રે, બહાલાની વાટો જોઉં મનમાં રે,
હોળી રાત્રી દિવસ બળે તનમાં, આવો હરિં ૫

૧ બક્તિસંગારરસના મહીના છે, પ્રેમસ્વરૂપ બતાવ્યું છે.

ચૈતર માસે ચતુર નર આવો રે, મોહન બહાલા મારા મંદિર આવો રે,
 સેજલડીમાં વિકૃલવર આવો, આવો હરિં ૬
 વૈશાખે તપે તન માફં રે, બહાલા પર હું જીવડો વાફં રે;
 મોહન મને દર્શન દે તાફં, આવો હરિં ૭
 જોઠે તે જીવણથી રમીએ રે, ભોજન કરી ભેગાં જમીએ રે,
 મોહન તારા મનમાં અમે ગમીએ, આવો હરિં ૮
 અષાઠે તે અખળાના સ્વામી રે, આવો બહાલા વિકૃલવર નામી રે,
 બહાલા વિના દુઃખડાં હું પામી, આવો હરિં ૯
 શ્રાવણે સ્વામીને શું કહીએ રે, બહાલા વિના સુનાં કેમ રહીએ રે ?
 સ્વામી તારા ભેગાં કયાં થઈએ ? આવો હરિં ૧૦
 ભાદરવે તે ભરથાર બહુ બહાલા રે, મોહન વિના મંદિરો કાળાં રે,
 જીવણ કરો મંદિર અજવાળાં, આવો હરિં ૧૧
 આસો તે આપ આવ્યા બહાલા રે, જોયા મેં જીવણજીના ચાળા રે,
 થયાં મારે મંદિર અજવાળાં, આવો હરિં ૧૨
 અધિક માસ જ્ઞાનીને સારો રે, તેમાં હરિ મતલબ મારો રે,
 મોહન બહાલા સુખડો નિરખું તારો, આવો હરિં ૧૩

ગરબી ૨૮.

કહોને સખી શ્યામ વિના કેમ રહીએ રે ?^૧

(રઘુપતિરામ હૃદયેમાં રહેજો રે—એ રાહ.)

કહોને સખી શ્યામ વિના કેમ રહીએ રે ?

શનિવારે સખી મારા સ્વામી રે, મહાસુનમાં રહ્યા પ્રેમધામી રે,
 મને મળતા નથી મોક્ષગામી, કહોને સખીં ૧
 રવિવારે મળે કોઈ રૂપી રે, મને અગમ ગઢ આવે સુકી રે,

૧ સમાધિના સાત વાર છે. રુસલમાનો શનિવારને પહેલો વાર ગણે છે.

સુનમાં પહોંચીને થાઉં હું સુખી, કહોને સખીં ૨
 સોમવારે તે સુખમણ સેજે રે, પોઢી દેખે શ્યામળીઆતું તેજે રે,
 ત્યાંથી સુરત સામેયું^૧ લેજે,^૨ કહોને સખીં ૩
 મંગળવારે તે મહાસુન માંહે રે, તાલ મૃદંગ અનહદના થાયે રે,
 ઘોળ મંગળ પ્રેમનાં ગાયે, કહોને સખીં ૪
 બુધે શુદ્ધિ શરીરની જોઈ રે, નિજ મૂર્તિ પ્રત્યક્ષ જોઈ રે,
 નથી આપ વિના બીજું કોઈ, કહોને સખીં ૫
 ગુરુવારે બ્રહ્મ રૂપ જોયું રે, ચિત્ત મારું શ્યામળીયાથી મોહ્યું રે,
 દુઃખ પાંચ પચીસતું^૩ જોયું, કહોને સખીં ૬
 શુક્રવારે શિખર ગઢ આવી રે, સુરતી અગમ અગોચર લાવી રે,
 દેખ્યા અલખ નિરંજન લાવી, કહોને સખીં ૭
 સાત વાર કહ્યા સર્વ પૂરા રે, જ્ઞાની પ્રેમમાં થઈ ચકચૂરા રે,
 રહે છે આઠ પહોર હંજુરા, કહોને સખીં ૮

ગરબી ૨૯.

કારતકે કંથ સિધાવીયા.^૩

(ખીલાવર—વૈદરબી વનમાં વલવલે—એ રાહ.)

કારતકે કંથ સિધાવીયા મેલી મને નિરધાર.
 બહાલા વિના હું રહી એકલી, એવો બળ્યો અવતાર, કારતકેં ૧
 માગશરે મેલી છે એકલી સુના મંદિર માંહ,
 સેજલડીએ અગ્નિ બળે, મેડીઓ ખાવા ધાય, કારતકેં ૨
 પોષે પિયુજના કારણે, પ્રાણ તનું નિરધાર,
 સુંદર નારની સેજ પર, આવો હરિ પ્રાણાધાર, કારતકેં ૩
 માંહે મળો મારા નાથજી, જેમ મળે ખાંડ દુધ,

૧ સામેયું=આવકાર માટે સામા જતું તે. ૨ લેજે=મોકલે. ૩ ભક્તિ
 સંગ્રહરસના મહીનાની ગરબી છે.

મુજ ઘટમાં પરગટ થઈ, કરજો અમને શુદ્ધ, કારતકેં ૪
 કાગણુ આબો હો સખી, આવી ઉનાળાની આંચ,
 બહાલા મારા નવ આવીયા, મહીના વહી ગયા પાંચ, કારતકેં ૫
 ચૈતર ચારે દિશા જોઈ વાટ બહાલાની બહુ,
 કામ કરું સુઝે નહીં, ઘેલી કહે મને સહુ, કારતકેં ૬
 વૈશાખે બહેલેરા આવજો બહાલા જોઈ તારી વાટ,
 સુની રહી સુખ સેજડી, સુની હીંડોળાખાટ, કારતકેં ૭
 જેઠે જોગ મળ્યો નહીં, બહાલાથી છે વિયોગ,
 આવો પ્રીતમ પાતળા, મુજથી કરો સંજોગ, કારતકેં ૮
 અપાડ આબો ચાતુર માસો, આવો ઉત્તમ લાલ,
 બહાલા તમારા વિજોગમાં છે રે ઘણી જંજળ, કારતકેં ૯
 શ્રાવણે સુંદરી એકલી, શું કહે દુઃખની વાત ?
 સરખી સાહેલી રંગે રમે, સૌ સૌના સ્વામી સાથ, કારતકેં ૧૦
 ભાદરવો ભલે વરસીયો, ટાઢું થયું તેથી વંત,
 સુકાં ઝાડ લીલાં થયાં, બળે રે અમારું તંત, કારતકેં ૧૧
 આસો આવી વધામણી, બહાલા મળવાનો આશ,
 ઘટમાં મારા પ્રકટ થયા, પિયુજ પાસેના પાસ, કારતકેં ૧૨
 અધિકે જ્ઞાનીની વિનતી જે કોઈ સમજે તેહ,
 દેરાં મસીતો મંદિરમાં જ્યાં ત્યાં એનો એહ, કારતકેં ૧૩

ગરબી ૩૦.

પહેલાં તો સુન હતું સાંભળો.^૧

(ખિલાવર-વૈદરબી વનમાં વલવલે—એ રાહ.)

પહેલાં તો સુન હતું સાંભળો, કોઈ નહોતું સ્થાન,
 અગમ અલોપ વસ્તુ હતી, નહોતું નામ નિશાન, પહેલાં ૧

૧ સંસારની ઉત્પત્તિ સંબંધી આ કાવ્ય છે.

તેમાં સત્તા સર્વે હતી સૃષ્ટિ લીલા ને માય,
 જેવાં બીજમાં અડ છે, બળી ફૂલ ફળ તે માંહ, પહેલાં ૨
 તેને પ્રેમ પૂરણ થયો પોતે જોવાના કાજ,
 અગમથી બ્રહ્મ પ્રકટ થયો રૂપ લીધું મહારાજ, પહેલાં ૩
 તે બ્રહ્મના એક ભાગથી લીધું આત્મા રૂપ,
 બીજા ભાગે તે બ્રહ્મના કીધું અગ્નિ સ્વરૂપ, પહેલાં ૪
 આત્મારૂપી તે બ્રહ્મથી જીવ બનાવ્યા તમામ,
 ગગન મંડળની લીલા કરી, રૂપ બન્યાં પછી આમ, પહેલાં ૫
 અગ્નિથી વાયુ થયો, થયું વાયુથી નીર,
 પાણીથી કદ ને કદથી પૃથ્વી, સાંભળો સજ્જન વીર, પહેલાં ૬
 અગ્નિ પવન જળ માટીથી રૂપ બનાવ્યાં અમાપ,
 તે રૂપમાં બ્રહ્મ આત્મા આવી સમાયા આપ, પહેલાં ૭
 હરિ ઇચ્છાથી તે સહુ બન્યું, લીલા માયા રૂપ રંગ,
 અનેક સ્વરૂપ બની રહ્યાં, બહુ રંગીલાં અંગ, પહેલાં ૮
 તેમાં કોણ જૂઠું થયું ? સર્વે એક છે માય,
 આત્મારૂપ તો એક છે જૂદી થઈ સૌની કાય, પહેલાં ૯
 કાયા તમે નહીં દેખજો, દેખો આત્મા ભાઈ,
 સર્વેમાં આત્મા એક છે, પશુ ને લોક લોગાઈ, પહેલાં ૧૦
 એવો લેહ છે અલખનો, સંતો સુણો મારા ભાઈ,
 એ રીત સૃષ્ટિની ઉત્પત્તિ, તમને મેં સમજાઈ, પહેલાં ૧૧
 તે પર અનેક વસ્તી થઈ, સુર^૧ અસુર^૨ પરી^૩ સાર,
 અગ્નિ પવન જળ બ્રહ્મના જીવે ધર્યાં અવતાર, પહેલાં ૧૨
 સર્વેના કેડે મનુષ્યનું હરિએ બનાવ્યું અંગ,
 તેમાં પહેલો ભાગ બ્રહ્મનો આત્મા થઈ વસ્યો સંગ, પહેલાં ૧૩
 તે મૂર્તિ હરને પ્રેમથી પ્યારી લાગી બહોત,

તેમાં પોતે પ્રકટ થયા ત્યાં જાગી પ્રફલ્લયોત, પહેલાં ૧૪
 તેમાંથી મોટા ઋષિ થયા, મોટા અવતારી સંત,
 મુનિ તપેશ્વરી યતિ થયા આચારી ગુણવંત, પહેલાં ૧૫
 તેમાં તે જે કોઈ જોળશે હરિ મળશે રે ભાઈ,
 એથી બીજું કોઈ મોટું નથી, કહું છું હરની દુવાઈ, પહેલાં ૧૬
 તેમાં તમે હુંડો આતમા, બીજે જાશે ન કયાંકિ,
 તે હરિ મળવાનો ઘાટ છે, ત્યાં છે અલખ ગોસાઈ, પહેલાં ૧૭
 ટીકા આ વાતની બહુ હતી, પણ દુઃકમાં આ સાર,
 જ્ઞાને વસ્તુ સહુ એક છે, બીજી કયાંથી થનાર ? પહેલાં ૧૮
 એવું સમજી હર જોળજો, ધરજો શાસ્ત્ર મરજી,
 શાસ્ત્રથી ડગશે તો દુઃખ થશે, લોકો કરશે વિવાદ, પહેલાં ૧૯
 જ્ઞાની પોતાના ધર્મમાં ખૂબ રહે મજબૂત,
 છાનો માનો પિયુ શોધી લે મન રાખી સાખૂત, પહેલાં ૨૦

ગરબી ૩૧.

દયાળા ઓરા આવો રે.^૧

(હું પાપ પડું છું—એ રાહ.)

દયાળા ઓરા^૨ આવો રે હું દરશન માગું,
 દરશન માગું બહાલાના પાપે લાગું, દયાળાં ૦ ટેક.
 દરશન વિના તે મારો જીવ ઘણો કલેપે રે,
 નિદ્રામાંથી^૩ ઉઠી ઉઠી જાગું, દયાળાં ૦ ૧
 દરશન દેખું તો બહાલા તન મન વાડું રે,
 મનડાની બ્રાંતિ હું ભાગું, દયાળાં ૦ ૨
 જીવડો અમારો બહાલા તમ સંગ બાંધ્યો રે,
 સંસાર સર્વે હું ત્યાગું, દયાળાં ૦ ૩

૧ ભક્તિશૃંગારરસની ગરબી. ૨ ઓરા=પાસે. ૩ નિદ્રા=ઊંઘ.

પ્રેમ પીડાથી મારી દેહ ઘણી દાઝે રે,
 ન ચાલે દોરડું કે ધાગું,^૧ દયાળાં ૪
 સન્મુખ આવો તો બહાલા પ્રેમ દહેરથી રે,
 ધાઈ ધાઈ તારા ગળે લાગું, દયાળાં ૫
 જ્ઞાની કહે છે મને દરશન દેજે રે,
 બીજું કશુંએ હું ન માગું, દયાળાં ૬

ગરબી ૩૨.

મને દાડી દરશન દેજે રે.^૨

(હું પાપ પડું છું—એ રાહ.)

મને દાડી દરશન દેજે રે પ્રીતમ ખ્યારા,
 પ્રીતમ ખ્યારા સકળથી છો ન્યારા, મને દાડીં ટેક.
 દરશન આપો તો મારો જીવડો હું વાડું રે,
 ઘોઈ પીઠં ચરણ તમારા, મને દાડીં ૧
 રાંક દુર્ભળ હું દાસ તમારો રે,
 તમે છો નાથ અમારા, મને દાડીં ૨
 રૂપ તમારું બહાલા ઘણું શું વખાણું રે?
 નિશ્ચે છો બ્રહ્મ અવતારા, મને દાડીં ૩
 તમારા મુખ પર બહાલા શું શું હું વાડું રે?
 ચંદ્ર સૂરજ ને સર્વે તારા, મને દાડીં ૪
 સ્વરૂપ તમારું બહાલા સર્વેથી ન્યાડું રે,
 નામ નિરંજન નિરાકારા, મને દાડીં ૫
 તમારા કાળે તો બહાલા આતમ જ્ઞાની રે,
 ત્યાગ્યા છે સૌ સંસારા, મને દાડીં ૬

૧ દોરડું કે ધાગું = મંત્રેલા દોરા. ૨ આ ગરબીમાં ભક્તના પ્રેમના ઉદ્દગાર બતાવી પ્રેમસ્વરૂપ સમજાવ્યું છે.

ગરબી ૩૩.

અલબેલા અળગા રહોને રે.^૧

(હું પાય પડું છું—એ રાહ.)

- અલબેલા અળગા રહોને રે, હું દાણ નહીં આહું,
 મારગમાં મનખો શું લોને ! અલબેલા૦ ટેક૦
- બહાલા રે મારા મારગ જાતે શું પાલવ પકડો !
 તે કારણ અમને કહોને, અલબેલા૦ ૧
- બહાલા રે મારા હું છું ગોકુળની ગોવાલણ,
 મને મારગ જાવા દોને, અલબેલા૦ ૨
- બહાલા રે મારા તમે તે દાણ શાનું માગો ?
 તમે ન્યાય કરી ખોલોને, અલબેલા૦ ૩
- બહાલા રે મારા તમે છો અંતર જ્ઞાની,
 મને મારગમાં શું રોકોને ? અલબેલા૦ ૪

ગરબી ૩૪.

ગોવાલણ ધુંધટ ખોલો રે.^૨

(હું પાય પડું છું—એ રાહ.)

- ગોવાલણ ધુંધટ ખોલો રે હું દાણ નહીં માગું,
 હશીને હમથી ખોલો, ગોવાલણ૦ ટેક.
- છળીલી તમે અધર^૩ ખાંધીને શિદ ઉભાં ?
 મુખમાંથી માણુક રોલો, ગોવાલણ૦ ૧
- છળીલી તમને રાસ રમાડું રૂઢી રીતે,
 મોરલીના શબ્દે ઓલો, ગોવાલણ૦ ૨

૧ આ ગરબી ભક્તિશૃંગારરસની છે. ૨ ભક્તિશૃંગારરસની ગરબી છે.
 ૩ અધર ખાંધી = આઠ બંધ કરી, ખોલ્યા વગર.

છબીલી કરે હાથે તાળી ને મુખ હાંસી,
માયાનાં મોતી તોળો,
છબીલી તમે જ્ઞાની તણા રે ગુણ ગાઓ,
ગિરધારી મળીયો ભોળો,

ગોવાલણુ ૩

ગોવાલણુ ૪

ગરબી ૩૫.

હરિ મારા મ્હોલે પધારો રે.^૧

(એડો બાઈ બુડતો તારો રે—એ રાહ.)

હરિ મારા મ્હોલે પધારો રે લાગ્યો મને પ્રેમ તમારો જ,
મોહનજી આ પ્રાણ અમારો રે, હવે નહિં લાગે સારો જ.ટેક.
તમો વિના પ્રાણ હવે નહીં રહે લાગ્યો છે તમથી રનેહ,
અંતરમાં અગ્નિ બળે બહાલા દાઝે છે મારી દેહ, હરિં ૧
ચિત્તડું માફ ચોરી ગયા રે ભુલી છું સર્વે જ્ઞાન,
વ્યાકુળ થઈ વનમાં ફરું મને લાગ્યું તમારું ધ્યાન, હરિં ૨
કર જોડીને અરજી કરું છું હું રંક તમે રાઓ,
હાથ છોડાવીને જાઓ છો મારા હૈડેથી કદી નવ જાઓ, હરિં ૩
ઘેલી થઈ હું શુદ્ધિ વિસરી ચિત્તડું વ્યાકુળ થાય,
બહાલા વિના રહું એકલી મારો જીવડો બળી બળી જાય, હરિં ૪
સન્મુખ આવજો સાહેબો રે તલપે છે મારો પ્રાણ,
હૈડા વચ્ચે તો હોળી બળે મારા કાળજમાં લાગ્યાં બાણ, હરિં ૫
વિનંતી કરીને જોળા પાથરું નયણમાં નીર ન મ્હાય,
દયા કરીને બેલા આવજો તમ વિના ઘડીએ ન જાય, હરિં ૬
મ્હોલે આવો તો સેવા કરું રે શીષનું આહું દાન,
તન મન ધન વાડું સહી મારો જીવડો કરું કુરબાન, હરિં ૭

૧ ભક્તિશૃંગારરસ દ્વારાએ સમાધિ સાથે પ્રેમસ્વરૂપ બતાવ્યું છે.

લાવ તણાં લોજન કરાવું પ્રેમ તણું જળપાન,
 બહાલા તમારા શ્રીચરણે રહું રાખી તમારું ધ્યાન, હરિં ૮
 સુખમણ સેજ સમારીએ રે સુરત સમાગમ થાય,
 પોઢીએ આપણુ એકલાં પછી અમૃત રસ પીવરાય, હરિં ૯
 જ્ઞાનીના સાથે પ્રેમથી રે રાસ રમો મહારાજ,
 બેડીલું પાર ઉતારજો મારી બાંધ પકડયાની લાજ, હરિં ૧૦

ગરબી ૩૬.

હરિ મારા હૈડામાં બહાલા રે.^૧

(બેડો બાધ બુડતો તારો રે—એ રાહ.)

હરિ મારા હૈડામાં બહાલા રે મારા મહોલે આવો લટકાળાજી
 મોહન તમે છો મતવાળા રે ગમે મારા ચિત્તમાં ચાળાજી. ટેક
 હરિ મહોલે પધારોને સાહેબા રાખોને મારું માન,
 એકે પગે હું તપશા કરી બહાલા ઘડું તમારું ધ્યાન, હરિં ૧
 રાત્રિ દિવસ રૂઢન કરું રે સુરતા શ્યામળીયાની સાથ,
 હાથ બેડીને હજુરમાં ઉભી અરજ કરું દીનાનાથ, હરિં ૨
 બહાલા તમારો વિલેગમાં રે એળે જન્મારો જાય,
 આ રે ટાણે બહેલા આવજો મારો મનખો અકારજ થાય, હરિં ૩
 સેજલડીમાં અગ્નિ બળે રે મંદિર ખાવાને ધાય,
 બહાલા અતિ ઉચાટમાં મને મહાજમ^૨ રાત ન જાય, હરિં ૪
 રાત્રે ઉડીને રૂઢન કરું રે આંખે આંસુડાની ધાર,
 બહાલાજી મારા ગરીબની હવે બહેલી કરો તમે વાર,^૩ હરિં ૫
 ઘરનો ધંધો મને ના ગમે ને ત્યાગ્યાં છે ઉઘ આહાર,

^૧ ભક્તિશૂ ગારરસની ગરબી છે. ^૨ જમ=જમ જેવી ભયંકર.

^૩ વાર=મદદ.

વ્યાકુળ મારો જીવ થયો નથી તમ વિના એક આધાર, હરિ ૬
હરિ તમે છો મારા સાહેબા હું છું તમારી દાસ,
વાયદો તમે મુજથી કર્યો તેની મનમાં છે મારે આશ, હરિ ૭
શીલ સંતોષ ને તપ ને ભાવનું નાવ છે મારું સાર,
તેથી તારા મળવા તણે મનમાં જ્ઞાનીને મોહ અપાર, હરિ ૮

ગરબી ૩૭.

હરિ મારા ભાવના ભોગી રે.^૧

(એકો બાઈ ખુડતો તારો રે—એ રાહ.)

હરિ મારા ભાવના ભોગી રે મારે ઘેર આવો સંભોગી જી,
નિરંજન નાથ નિરોગી રે મને ના રાખો વિભોગી જી. ટેક.
તનહું મારું કાંઈ ના ઠરે જ્યારથી થયો છે રનેહ,
સંસાર સૌ અલગો થયો મને કડવી લાગે મારી દેહ, હરિ ૧
સ્વર્ગનું સુખ મને ના ગમે બહાલા વિના છે વિનાશ,
આઠ પહોર હનુરમાં મને રાખો તમારી પાસ, હરિ ૨
બહાલા તમારી જુદાઈના રે કાઘ ખમ્યા નવ જાય,
છાતીમાં દુઃખની શાયડી મારું કાળજું કડકા થાય, હરિ ૩
ખાવું પીવું ને પહેરવું રે સેજલડીનું સુખ,
એ સર્વે કાંઈ ના ગમે મારા બહાલા વિના ઘણું દુઃખ; હરિ ૪
આઠ પહોર આનંદથી રે કરું છું તમારું હું ધ્યાન,
સુરતા રાખું છું હનુરમાં નથી ખીજું કશું મને ભાન, હરિ ૫
સંસાર સૌ ત્યાગી કરી રે મુકયો છે સૌ સંતાપ,
રાત દિવસ તારા નામનો જપે જ્ઞાની અજંપા જાપ, હરિ ૬

૧ ભક્તિશૃંગારરસની ગરબી છે, પ્રેમસ્વરૂપ બતાવ્યું છે.

ગરબી ૩૮.

મોહન મને શિદ્ધને વિસારો રે.^૧

(બેડો બાઈ બુડતો તારો રે—એ રાહ.)

મોહન મને શિદ્ધને વિસારો રે કૃપા કરી મંદિર પધારો જી.
 બહાલા મારા વેણુના હારો રે દર્શન મને દોને તમારો જી.ટૅક.
 તમારા મોકલવાથી આવીયો હું લીલા જોવાના કાજ,
 વાયદો ફરી મળવા તણો તમે મુજથી કર્યો મહારાજ, હરિં ૧
 શ્વાસોશ્વાસ તમે સાંભરો રે તમો વિના પળ ન જાય,
 પ્રાણુ બંધાયો છે તમ થકી હવે તમો વિના ન રહેવાય, હરિં ૨
 આઠ પહોર લાગી રહી છે સુરતા તમારી પાસ,
 મનમાંથી ઘડીએ નથી વિસરતા રૂઢિયામાં કીધો વાસ, હરિં ૩
 તમો વિના કાંઈ મને ના ગમે સંસારીયાનું સુખ,
 એક ગમે હરની લાવના બીજી દર્શનની છે મને ભુખ, હરિં ૪
 રાત દિવસ ફરું એકલો રે કોઈથી મજે નહીં ચિત્ત,
 વાત ચીત કોઈની ના ગમે મને લાગી છે તમ સાથ પ્રીત, હરિં ૫
 પ્રેમ પીડા હું કોને કહું રે મનમાં રહું છું ઉદાસ,
 કદી ફરું ઘેલો ગામમાં કદી બ્યાકુળ થઈ વનવાસ, હરિં ૬
 કામ કશું મુજે નહીં રે ભુલી ગયો છું હું ભાન,
 લોક જાણે કે ઘડેલો થયો મને લાગ્યું તમારું ધ્યાન, હરિં ૭
 જ્ઞાની કરે એમ વિનંતી રે સાંભળો સ્વામીનાથ,
 કોઈની મને પરવા નથી, મને મતલબ તમારો સાથ, હરિં ૮

^૧ ભક્તિલાવની ગરબી છે, હૃદયના પ્રેમરસનો ઉભરો ખતાવ્યો છે.

ગરબી ૩૯.

કહું પ્રેમની વાત હું સુણ સખી.^૧

(ઝુલના—હુમરીની રાહમાં.)

કહું પ્રેમની વાત હું સુણ સખી, મને પ્રેહની પીડ છે બહુ ઘણી,
મારા દુઃખની વાતો કોણ જાણે? તમે સુખમાં રમતી સહુ જાણી, ૧
પીધા પ્રેમના રસ મેં હેત કરી, લાગ્યાં પ્રેહનાં બાણો ઉર મહીં,
તમે કોઈ ન જાણો વાત સખી, મારી વીનતી માનશે કોઈ નહીં. ૨
મારી પ્રેમની પીડ ન કોઈ જાણે, સર્વે સખી શુદ્ધ બુધ ખોઈ રહી,
જેને પ્રેમનો ઘા છે તે જાણે, છાની વાત ન કોઈને જાય કહી. ૩
કદી પ્રેમ વિના પિયુ નહીં મળે, કહો દુઃખ વિના સુખ હોય કહી?
જ્યાં ગુલાબનું ફૂલ છે સુણ સખી, ત્યાં તું જોને કાંટા છેજ સહી. ૪
તમે પ્રેમની પીડા મન આણો, અતિ પ્રેહનું દુઃખ તે શુભ જાણો,
પછી ઘટમાં મળશે પિયુ સખી, તમે બહાર ન ભટકો સુખ માણો. ૫
આદિ પ્રેમની લહેર તો છે મને, જ્યાંથી જીવનું નામ ધરાવીયું,
હવે તન વારીને પિયુ ઉપર, ફરી જીવ પિયુ ભણી આવીયું. ૬
મારા પિયુડે મુજ પર દયા કરી, મારા સામું જોયું છે પ્રેમથી,
હું ફરું છું પ્રેમની મદમાતી, હવે કોઈની પરવા મને નથી. ૭
ઘણી સખીઓ પિયુને શોધવાને ફરે દેશ વિદેશ વિજેગથી રે,
ઘણા વેશ કરી પરદેશ ફરે, નહીં સ્વામી મળે સંજેગથી રે. ૮
કોઈ અંગ ભભૂત ઘસે ઘણી, કોઈ તિલક કરે કપાળ મહીં,
કોઈ કરમાં માળા લઈ ફરે, સર્વે મસ્ત છે આપના હાલ મહીં. ૯
કોઈ લઈ જનોઈના તાર ખાસા, નાખે આપ ગળામાં હાર કરી,
કોઈ શિર મુંડાવીને સુખ કરે, કોઈ શીષ જટાનો ભાર કરી. ૧૦

કોઈ તસ્ખી^૧ ફેરવે કર મહી, કોઈ રહે મસીદમાં થઈ વલી,
 કરે પોતાના પેટનાં સહુ જતન, ફેરે પિયુને જોળતા હર ગલી. ૧૧
 કોઈ કાશીમાં તીર્થ જઈ કરે, કોઈ જાય દ્વારકા દુઃખ કરી,
 કોઈ મહેલે જઈ તવાફ^૨ કરે, સખી એમ તો નહીં મળે હરિ. ૧૨
 સખી દેશ પિયુનો કોઈ નથી, નથી ઠામ ઠેકાણું આ જગમાં,
 તું શું બુલીને ભટકે છે સખી ! પિયુ મળશે નિશ્ચે જો તુજમાં. ૧૩
 તને જોજ સખી પિયુ તુજમાં છે, આપો ત્યાગ પછી તને પિયુ મળે,
 જેવું દુધમાં ઘૂત સમાઈ રહ્યું, એમ તુજ મહીં તુજ પિયુ ભળે. ૧૪
 સખી સુનમાં શોધને પિયુને તું, જા અગમના માર્ગે હેત કરી,
 દેશ પિયુનો આવશે પાસ સખી, મહા સુનમાં મળશે લાલહરિ. ૧૫
 મેલ મોહ માયા તારા મનથી તું, છોડ દોઈતા ડાકણી હે સખી,
 જાણુ એક બ્રહ્મ તારા ઉર મહીં, નામ હરિનું હેડે રાખ લખી. ૧૬
 ઘણા પ્રેમથી ઘટ ફેરવ માળા, તારી શુદ્ધ શરીરની જો સખી,
 તારા મન તરંગનો નાશ કરી, તારા મનનો મેલ તું ધો સખી. ૧૭
 પછી સુનમાં સુરતી રાખ સખી, કર ધ્યાન તું પિયુના નામનું,
 ચડ ગઢ અગમનો ગમ પડે, થાય દર્શન પિયુના ધામનું. ૧૮
 તારા ઘટમાં દીવડો નિત્ય બળે, તને કેમ અંધાપો આવીયો ?
 તારા નેનમાં નૂર છે પિયુ તાણું, તને પિયુડે જોલ જોલાવીયો. ૧૯
 તને સોચને સહી તું કોણુ હતી ? ક્યાંથી આવી ચડી આ દેશ મહીં ?
 તું કાંઈ નથી સાચું માન સખી, એ પિયુ વસે તારા વેશ મહીં. ૨૦
 જ્ઞાની જ્ઞાનથી પારજે સહુ પિયુ, અજ્ઞાની આંધજો સરજો જી,
 દેખો એક સોનાના ઘાટ ઘણા, સર્વ ઘાટ તે હેમ છે પરજો જી. ૨૧

ગરબી સંગ્રહ સમાપ્ત.

પદ સંગ્રહ.

પદ ૧.

જાગો જાગો પ્રેમી રનેહી.^૧

(પ્રભાતિયું—જીભલડી રે—એ રાહ.)

જાગો જાગો પ્રેમી રનેહી ભોર^૨ થઈ ઉઠી જાગો રે,
આ વેળા તો સ્વામી લજ્યાની ઉંઘ આળસ સર્વ ત્યાગો રે, જાગો
શું સુતા છે મોહ માયામાં અજ્ઞાન અંધકાર ઝોઢી રે,
ગઈ જીવાની હવે પળી^૩ આંખ્યાં હજી ન જાગ્યા બળભાગો^૪ રે, જાગો
અજ્ઞાન અંધારૂં ઘટમાંથી કાઢો જ્ઞાનનો દિવડો બાજો રે,
ગફલત મુકી હવે ચેતો ચિત્તમાં સદ્ગુરૂના પાયે લાગો રે, જાગો
હવે તમે નિત્ય નિરંજન સમરો માન અભિમાન મુકો રે,
ધ્યાન કરો તમે સાચા ધણીતું હવે તો મુક્તિ માગો રે, જાગો
દયા ભાવ તમે ચિત્તમાં આણો કોમળ રાખો મનડું રે,
પુન્ય દાન હવે કરોને હરખી પાપથી તમે દૂર ભાગો રે, જાગો
ભાવભાલો^૫ લઈ પ્રેમતુરી^૬ ચઢો મુરતીતું બાણ ચલાવો રે,
પાંચ પચીસ ચોર ઘટમાંથી કાઢો કરો કેસરીઓ વાઘો રે, જાગો
આ ટાણે ભુલશો તો બગડશે મનખો જાશે તમારો રે,
જ્ઞાની તમે હવે સાહેબ સમરો નહિ તો થશે હંસ કાગો રે, જાગો

પદ ૨.

શું રે કહું પ્રેમ વાતડી.

(પ્રભાતિયું—સુખ દુઃખ મનમાં—એ રાહ.)

શું રે કહું પ્રેમ વાતડી કોને હું સમજાવું ?

પ્રેમ થકી હું પેદા થયો પ્રેમના ગુણ ગાઉં, શું રે કહું ૧

૧ જ્ઞાનદશા ઉત્પન્ન કરનાર સદુપદેશ એ આ પદનો ભાવાર્થ છે.

૨ ભોર=પ્રભાત. ૩ પળી=ધોળા વાળ. ૪ બળભાગો=મોટા ભાગ્યવાળા, નશીબવાન. ૫ ભાવભાલો=ભાવરૂપી ભાલો. ૬ પ્રેમતુરી=પ્રેમરૂપી ઘોડો.

પ્રેમ થકી મારો સાહેબો આપ પ્રગટ થઈ આવ્યો,
 રૂપ લીધું^૧ રે રણીઆમણું તે પર મોહ્યો તે ઠાઉં,^૨ શું રે કહું^૩ ૨
 પ્રેમ થકી મારા સાહેબે સર્વ લીલા રચાવી,
 પ્રેમથી સહુમાં રમી રહ્યો હું તે કેને બતાવું? શું રે કહું^૪ ૩
 પ્રેમની લહેર જેને ચઢે તે તો પિયુજને પાવે,
 પ્રેમ રસ છે ઘણો મીઠડો હું તો કેને ચખાણું! શું રે કહું^૫ ૪
 સૌ સખીઓ પ્રેમ પ્રીતથી મારા પીયુને મનાવે,
 જ્ઞાની કરી પ્રેમ પ્રીતથી મારા પિયુજને પાઉં, શું રે કહું^૬ ૫

પદ ૩.

એસા રે નવશાહ કેાન હે.^૨

(પ્રભાતિયું—સુખ દુઃખ મનમાં—એ રાહ.)

એસા રે નવશાહ^૩ કેાન હે જીને જગત ઉબલા ?
 કુદરકી^૪ શેહાહી^૫ કાટકર બુદ્ધમ જડસે નીકાલા, એસા રે ૦ ૧
 સર પર છત્ર લલ લાકકા^૬ નવશેહકે બિરાજે,
 પીર પેગંબર આલીઆ સખમે રૂતખા^૭ હે બાલા,^૮ એસા રે ૦ ૨
 કરકે સવારી જુરાકકી^૯ રખસે મીલને સીધારા,
 અપને કદમકી ખાકસે^{૧૦} અર્શકા ધુબરા ટાલા, એસા રે ૦ ૩
 હુરો પરી^{૧૧} આર આદમી આર જીનો^{૧૨} મલાયક,^{૧૩}
 ઉસ નવશેહકે નામકી સારે જપતે હે માલા, એસા રે ૦ ૪
 દોનું^{૧૪} જહાંકા બાદશાહ ખડોત દરજા હે આલા,^{૧૫}

૧ ઠાઉં = વખતે. ૨ આ પદમાં પેગંબરની સ્તુતિ છે. ૩ નવશાહ = વરરાજા.
 ૪ કુદરકી = નાસ્તિકપણાની. ૫ શેહાહી = અધારૂં, મનની કાળાશ. ૬ લલ
 લાક = શ્લોકનું નામ છે. ૭ રૂતખા = હોદ્દો. ૮ બાલા = ઉંચો, મોટો, સારો.
 ૯ જુરાકકી = ઘોડાની. ૧૦ કદમકી ખાખસે = પગની રજથી. ૧૧ હુરોપરી =
 દેવાંગના, અપ્સરાઓ. ૧૨ જીનો = જન, પ્રેત. ૧૩ મલાયક = યમ.
 ૧૪ આલા = સારો, મોટો.

એ સમરે ઇસિ નામકો ઇસિકા હોય બોલ બાલા,^૧ એસા ર૦ ૫
 ઓહી છુડાવે અબળસેં ઓહી જન્નત^૨ દીલાવે,
 ઓહી હે માલક લેહશતકા^૩ દુબ કોન દેનેવાલા ? એસા ર૦ ૬
 કર લે ઉસીકી પેરવી સચે દિલસેં તું જ્ઞાની,
 એ હલકા^૪ તેરે કાનમેં ઉસકી ખંદગીકા ડાલા, એસા ર૦ ૭

પદ ૪.

સુણ લે મીયાં મેરી વિનતી.

(પ્રભાતિયું—સુખ દુઃખ મનમાં—એ રાહ.)

સુણ લે મીયાં મેરી વિનતી અર્જ કરતા હે બંદા,
 તું તો બડા હે બાદશાહ મેં તો બંદા હું ગંદા, સુણ૦ ૧
 દોનું જહાંમેં આબરૂ રખ લે આજીઝકી^૫ અદ્દાહ,
 મેં તો બિચારા ગરીબ હું તું હે રોઝી દેહંદા^૬, સુણ૦ ૨
 આરૂં તરફસેં મેં ભાગ કર તેરી દરગાહમેં આયા,
 અબ તો તું મુજસેં દૂર કર મેરી ગફલતકા ફંદા, સુણ૦ ૩
 પાણી પર ધરતી બીછાઇ તેં ચોર આસમાન બનાયે,
 તારૂંકી જ્યોત લગાયકર કોયે સૂરજ ચંદા, સુણ૦ ૪
 આહું લેહશતેં સમારીયેં તેરે બંદુકે ખાતર,
 હુરેં બની ઉસ બાગમેં અડ મેવા પરંદા,^૭ સુણ૦ ૫
 એ તો કહુ મેં નહીં માંગતા મેં તો તાલબ^૮ હું તેરા,
 જ્ઞાની ફકીરકી વિનતી સુણ લે પેદાકુનંદા,^{૧૦} સુણ૦ ૬

૧ બોલ બાલા = સારી વાણી, સારું. ૨ જન્નત = સ્વર્ગ. ૩ લેહશત = સ્વર્ગ. ૪ હલકા = કાને નાખવાનું કુંડળ; પ્રથમ બાદશાહી વખતમાં ગુલામોના કાનમાં ગુલામીની નિશાની તરીકે કુંડળ પહેરાવતા હતા. ૫ આ પદમાં પરમેશ્વરની પ્રાર્થના છે. ૬ આજીઝકી = પામર જીવની. ૭ રોઝી દેહંદા = અન્નદાતા. ૮ પરંદા = પક્ષીઓ. ૯ તાલબ = ઇચ્છા રાખનાર. ૧૦ પેદા કુનંદા = પેદા કરનાર.

પદ ૫.

ધન ધન માલી બાગકે.^૧

(પ્રભાતિયું—સુખ દુઃખ મનમાં—એ રાહ.)

ધન ધન માલી બાગકે બાગ અચ્છા બનાયા,	
ગુલ ખુદા હરેક ભાતકા તુને સોહણાં લગાયા,	ધન૦ ૧
તેરે હુંનરકા પાર નહીં કોઈ કયું કર વખાણે ?	
ઘાટ બુદ્ધા હરેકકા તુને કરકે બતાયા,	ધન૦ ૨
લાખું કરોડું ઘાટ હે તેરી બાડીકે અંદર,	
સખકો ન્યારા તેં કર દીઆ કોઈ મીલને ન પાયા,	ધન૦ ૩
રંગ રૂપ રસ બાસ ગુણ સખમેં ન્યારે કીયે તેં,	
એસા હુંનર કોઈ આરકા દેખનમેં ન આયા,	ધન૦ ૪
ગગનમેં કહીં કહીં ભાતકી તુને રચના રચાઈ,	
આભામંડલકે લેદકા કોઈ પાર ન પાયા,	ધન૦ ૫
ધરતીકે ઉપર ખડોતસી તુને લીલા બનાઈ,	
પાર નહીં તેરે કામકા હે અપારી એ માયા,	ધન૦ ૬
કહાં તક વખાણું મેં કામકો તેરી કુદરતકે મૌલા ?	
સુકી ઝમીકી બાકસેં લાખું રૂપ બનાયા,	ધન૦ ૭
દુનિયાકા બાગ બનાયકર આપ કરતા તમાશા,	
આપ રખવાલી બાગકા આપ માલી કહાયા,	ધન૦ ૮
પાણીકા પુતલા પેટમેં તુને કુદરતસેં બાંધા,	
રંગ રૂપ ઉસે બક્ષકર આપ ઉસ પર લુભાયા,	ધન૦ ૯
નામ રખા ઈનસાનકા ઉસકો બંદા બનાકે,	
ઉસકે બીતર તુને પ્યારસેં લેદ અપના છુપાયા,	ધન૦ ૧૦
એસા બગીચા બનાયકર આપ ઝાહેર હો આયા,	

૧ આ પદમાં ઈશ્વરને માણીની ઉપમા અને દુનિયાને બાગની ઉપમા આપી દુનિયાની રચનાનું વર્ણન કર્યું છે.

ધન ધન તેરે કામકો એ મેરે મન લાયા, ધન૦ ૧૧
એ બાગ તેરે ઇશકકા મૌલા રખીએ તું કાયમ,
તરૌતાઝા^૧ ઓર હરાભરા^૨ ઇસકો રખ તું ખુદા યા, ધન૦ ૧૨
મેં ખુલખુલ ઇસ બાગકા ખુશ રહું દેખ હરદમ,
ઇસકી બહાર^૩ રહેવે સદા ચેહ જ્ઞાનીને ચાહા, ધન૦ ૧૩

પદ ૬.

આ સૃષ્ટિ તો અમર નથી.^૪

(પ્રભાતિયું—સુખ દુઃખ મનમાં—એ રાહ.)

સંતો આ સૃષ્ટિ તો અમર નથી, કોઈ દિન નાશ તે થાશે,
જે રે વસ્તુ છે પેદા થઈ તે તો નિશ્ચેજ જાશે, સંતો૦ ૧
ઘણા રે કાળથી આ ખેલ છે, કોઈ દિન પ્રલય થવાતું,
મહાપ્રલય એતું નામ છે, તે દિન સર્વે જવાતું, સંતો૦ ૨
મહાપ્રલય એક દિન આવશે, થાશે સર્વેનો નાશ,
કોઈ નહીં રહે જીવતો, તમે રાખો વિશ્વાસ, સંતો૦ ૩
તે દહાડો તે ક્યારે આવશે તેની કહું છું નિશાની,
જેવું આગળ લાખી ગયા મહા પુરૂષો જ્ઞાની, સંતો૦ ૪
પાપ ધણું જગમાં વરતશે, કાળ પડશે ઘણેરા,
એક મહા પુરૂષ પેદા થશે, રાજ થાશે તે કેરા, સંતો૦ ૫
માથે વાદળ છાયા કરે, કરશે ઇનસાફ જગમાં,
રૈયતને સુખ તે આપશે, કોઈ જીલમ કરે ના, સંતો૦ ૬
તેને તે લોક મેંહદી^૫ કહે નામ તેનું મહંમદ,
ખાલતે થાકી જીલ અટકશે, સત્ય ચાલશે ખેહદ, સંતો૦ ૭

૧ તરૌતાઝા = પાણીથી ભરપૂર, લીલો. ૨ હરા ભરા = લીલી વનસ્પતિથી ભરપૂર. ૩ બહાર = વસંત રત્ન. ૪ સૃષ્ટિના નાશ સંબંધી આ પદ છે. ૫ મેંહદી = કલંકી અવતાર.

તે વારે એક દુષ્ટ આવશે નામ દળબલ જાણે,
 મહા અભિમાની ને દુષ્ટ છે, એક આંખે છે કાણે, સંતો ૦ ૮
 ગદેડા ઉપર તે બેસશે લડશે મેંહદીના સાથ,
 તે કહેશે મુજને ધન્યર કહો, હું છું સર્વનો નાથ, સંતો ૦ ૯
 તે કેડે ઇસા? તે આવશે, થાશે આકાશ વાણી;
 ઇસા તે જગ માંહી આવીયા, દુષ્ટ નાસે તે જાણી, સંતો ૦ ૧૦
 ઇસા આવી તેને મારશે, કરશે રાજ તે વારે,
 નીતિ દયા ઘણી ચાલશે, દુઃખ નહીં રહે ત્યારે, સંતો ૦ ૧૧
 તે કેડે ફેજ આવશે, નામ યાજુજ માજુજ,
 તેમાં તે ચાર રાજ થશે, કોઇને પડશે નહીં સુઝ, સંતો ૦ ૧૨
 ઇસા ને તેમના આદમી સર્વે પરબતમાં ધાઈ,
 તે ફેજ કેરી તે બીકથી તેમાં રહેશે સંતાઈ, સંતો ૦ ૧૩
 તે ફેજના મોટા કાન છે તેના શરીર પ્રમાણે,
 એક ઓઠે એક પાથરે, જગમાં રાજ તે માણે, સંતો ૦ ૧૪
 કોઈ તો ઉંચા ઓવીસ ગજ, કોઈ ચાલીસ જાણે,
 કોઈ ફીંગણા તે તેમાં હશે, તેવા તેમને વખાણે, સંતો ૦ ૧૫
 ઇસા સાહેબ અરજ કરે, તેથી તે મરી જાશે,
 કોઈ તેમાં રહેશે નહીં, સર્વે ત્યાં નાશ થાશે, સંતો ૦ ૧૬
 પછી તે ઇસા બહાર નીકળી રાજ કરશે સદાયે,
 પરસ ચાલીસ તે આ જગમાં તેમનું રાજ તે થાયે, સંતો ૦ ૧૭
 પછી તે સૂરજ ત્રણ રાત દિન નહીં નીકળે તે જાણે,
 રાત અંધારી રહેશે સહી, સમજો ચતુર સુજાણે, સંતો ૦ ૧૮
 ચોથે દિવસે ચંદ્ર સૂરજ બે, ઉગે પશ્ચિમમાં કાળા,
 પાછા રે ફરી ત્યાં આથમે, થાય રાતના આળા, સંતો ૦ ૧૯
 પછી જે સદા સૂર્ય ઉગતો તેવો ઉગશે ભાઈ,

લોક લાગે સર્વે કામમાં, સાચી વાત સુણાઈ, સંતો ૦ ૨૦
 પછી રે ધરતીમાંથી જનવર એક કારમો નીકળે;
 નામ તેહનું તે દાબા કહે, બાર ગજ ઉંચો તે છે, સંતો ૦ ૨૧
 અડધો નીકળે ત્રણ દિનમાં, સાત દિન માંહી સારો,
 અજબ તે જીવ સ્વરૂપ છે સંતો સૌથી છે ન્યારો, સંતો ૦ ૨૨
 સુખ મનુષ્ય માથું બેલનું,^૧ કાન હાથીના જેવા,
 આંખો છે તેની બુંડની, તેનાં દર્શન એવાં, સંતો ૦ ૨૩
 છાતી એની હશે વાઘની, હશે ઉંટની ગરદન,
 માથા ઉપર બાર શિંગ છે, રંગ ચિત્તાનું છે તન, સંતો ૦ ૨૪
 પેટ તેનું છે ગાયનું, ચાર પગ ઉંટ કેરા,
 બોલી તે અરબી ભાષણે, કરશે લોકોમાં ફેરા, સંતો ૦ ૨૫
 એક હાથમાં વિંટી હશે, લાઠી હાથમાં દુભ;
 વિંટી જેના મોં પર મુકશે મોં હોય ચંદ્ર સરીખા, સંતો ૦ ૨૬
 લાઠી જેના મોં પર મુકશે તેના મોં હોય કાળો,
 લાઠીવાળો કાફર થઈ જશે, સંતો સુરતી સંભાળો, સંતો ૦ ૨૭
 ઇમાની વિંટીવાળો હશે, એવી બેની નિશાની,
 તે દિન બે જુદા થઈ જશે. સંતો લોક વાત માની, સંતો ૦ ૨૮
 પછી રે ધૂમાડો ઉઠશે, કાફરને હોય સલેખમ,
 ઇમાનદારો સુખી રહે બેની પડશે પછી ગમ, સંતો ૦ ૨૯
 ચમન તરફ આગ ઉઠશે, ઘણા જોરથી ભાઈ,
 તે દહાડો છે ઘણો આકરો સારી કરજો કમાઈ, સંતો ૦ ૩૦
 પછી ખુશબોની વાયુ ચલે, મરશે ઇમાનદાર,
 કોઈ રહે નહીં તે થકી, કાફર રહેશે તે વાર, સંતો ૦ ૩૧
 પછી કોઈ સાહેબ નામ નહીં લજે, ચાલ ચલસે નકારી,
 ઢોર જેવા સર્વે થઈ જશે સર્વે નર કિંવા^૨ નારી, સંતો ૦ ૩૨

૧ બેલનું = બળદનું. ૨ કિંવા = અથવા, અગર.

મા બેનને ના કોઈ જાણુશે, સર્વેથી ભોગ કરશે,
હાડ માંસ આંત આમડું ખાઈને પેટ તે ભરશે, સંતો ૦ ૩૩
પછી તે મહા વાયુ ચાલશે, તેથી સૌ મરી જાવે,
એનું તે મહાપ્રલય નામ છે, સુષુપ્તે જ્ઞાની બતાવે, સંતો ૦ ૩૪

પદ ૭.

જાગો મેરે ખ્યારે રે. ^૧

(પ્રભાતિયું.)

જાગો મેરે ખ્યારે રે ઉઠ જાગો મેરે ખ્યારે. ટેક.
આશક જાગેં ઓલીયા જાગેં જાગેં નખી રસુલ,
અઘ્લાહકે સખ ખ્યારે જાગેં જાગેં ઉસકે મકબુલ,^૨ ઉઠ ૦ ૧
સુખહો હુઈ ઓર જાનવર જોલે રહેમત^૩ હુઈ નઝુલ,^૪
નુર ઈલાહી ખરસન લાગા ખીલન લાગે પુલ,^૫ ઉઠ ૦ ૨
નિંદ તુમારી બેરન હેગી ગફલતમેં રહે ભુલ,
ઉઠો કરો ખંદગી ખંદે દુઆ હોવે કબુલ,^૬ ઉઠ ૦ ૩
ગફલતમેં સો સો કર ખ્યારે ઉમર ગુમાઈ અમુલ,
સારી ઉમર જો સો રહે તું નફા નહીં બિલકુલ,^૭ ઉઠ ૦ ૪
પીછલી રાત હે જાગો ખ્યારે સોઓ ન સુસ્ત મલુલ,^૮
દીન દુનિયાકી દોલત ઉસમેં ઉઠકર કરો વસુલ,^૯ ઉઠ ૦ ૫
ઉમરકા હાંસલ નિંદમેં જોયા જોકે થા બેમુલ,
સારી ઉમર તું સો રહે અખ થોડીસી કરો વસુલ,^{૧૦} ઉઠ ૦ ૬
ગફલત છોડકે જાગ તું અનવર મેં મેં કર મત પુલ,
ચે દમ તેરા નિકલ જાય તો પડી રહેગી ધુલ,^{૧૧} ઉઠ ૦ ૭

૧ આ પદમાં ભક્તિ કરવા ઉપદેશ દેવામાં આવ્યો છે. ૨ મકબુલ =
ઈશ્વરના ખરા ભક્ત, માનીતા. ૩ રહેમત = કૃપાવૃદ્ધિ. ૪ નઝુલ = આવવું તે.
૫ મલુલ = નરમ.

૫૬ ૮.

અખ મત ખાન ચલા.^૧

(બિહાગ.)

ખાંસરીઆ^૨ રે અખ મત ખાન^૩ ચલા. ટેક.

સુનત સખદ તેરા શુદ્ધ મોરી બિસરી,
તન મન દીયા તેં જલા, ખાંસરીઆ રે૦ ૧

મેં ઘાયલ મોકો કલ ના પરત હે,
ઝટ પટ પિયાસેં મીલા, ખાંસરીઆ રે૦ ૨

ઝોહંગ ખાંસરીઆ ! મેં તોરે વારી,
પ્રેમ રસ દીયા તેં પીલા, ખાંસરીઆ રે૦ ૩

સોહંગ સખદ તેં મોકો સુનાકે,
પીયા સંગ દીયા હે મીલા, ખાંસરીઆ રે૦ ૪

જ્ઞાની સુરત કર પિયા સંગ મીલ જા,
અખ નહીં થમતા^૪ દિલા,^૫ ખાંસરીઆ રે૦ ૫

૫૬ ૯.

તુમ સંગ લગન લગી.^૬

(બિહાગ.)

ખાલમ મોકો રે તુમ સંગ લગન^૭ લગી. ટેક.

તુમારી લગનસેં નિદ્રા ઉચટ ગઈ,
સઘરી રેન^૮ મેં જગી, ખાલમ મોકો૦ ૧

૧ આત્મધ્યાન વિષે લક્ષ્મિશૃંગારરસનું પદ છે. ૨ ખાંસરીઆ = વાંસળી, આ ટેકાણે ઝોહંગ (ઝોમ) સોહંગ (સોહ) શબ્દરૂપી વાંસળી. ૩ ખાન = તીર. ૪ થમતા = થેાલવું, ચાટકવું. ૫ દિલા = દિલ, મન. ૬ લક્ષ્મિશૃંગાર-રસનું પદ છે. ૭ લગન = પ્રીતિ. ૮ રેન = રાત.

મેં તોરી ઢાસી તું મોરો બાલમ,
 સખીયાં નાહીં સગી, બાલમ મોકો ૦ ૨
 કુમતિ બેરન તોરો સંગ છુડાયો,
 સોતન^૧ મોકો ઠગી, બાલમ મોકો ૦ ૩
 અબ નહીં છોડું મેં પલ્લો તુમારો,
 જ્ઞાનીસેં નિદ્રા લગી, બાલમ મોકો ૦ ૪

પદ ૧૦.

પિયા બિના કલ ના પરે.^૨

(બિહાગ.)

સખીરી મોકો રે પિયા બિના કલ ના પરે. ટેક.
 મંદર અંધેરા મોરી સેજ લી સુની,
 બિન પિયા અયરા^૩ કરે, સખીરી મોકો ૦ ૧
 ખાનપાન મોકો કછુ ના લાવે,
 નિસ દિન અયરા જરે^૪, સખીરી મોકો ૦ ૨
 બિરહુ^૫ અગન મોરે તનમેં ઉઠત હે,
 અખીયું નીર ઝરે, સખીરી મોકો ૦ ૩
 ખોજ કરોરી મોરી સુગડ સાહેલીઆં,
 કોન મોરે પિયાકો હરે ? સખીરી મોકો ૦ ૪
 પિયાકા પતા^૬ ગુરૂ દેત હે જ્ઞાની,
 અબ કાય ફિકર કરે ? સખીરી મોકો ૦ ૫

૧ સોતન=શોક્ય. ૨ ભક્તિશુભારસનું પદ છે ૩ અયરા=જ
 ૪ જરે=જલે, બળે. ૫ બિરહુ=વિરહ, વિયોગ. ૬ પતા=શોધ.

૫૬ ૧૧.

તું ક્યું કું કું કરે ?^૧

કોહરીઆ^૨ રે, તું ક્યું કું કું કરે ? ટેક.

મેં બીછરી પિયા હુંડન નીકસી,^૩

તું બેરન દુઃખ રે, કોહરીઆ ર૦ ૧

કુંકુ સુનત મોરા દિલ ધરકત હે,

દુઃખસેં છતીઆં ભરે, કોહરીઆ ર૦ ૨

પિયા કારન મેં બન બન પ્રીતી,

કાહુ સંગ જીઆ ન ઠરે, કોહરીઆ ર૦ ૩

માની પિયાકા યહાં જોજી મીલત હે,

ક્યું દુઃખ મનમેં ધરે ? કોહરીઆ ર૦ ૪

૫૬ ૧૨.

મત હે પિયુકા તું નામ.^૪

(બિહાગ.)

પપૈયા પાપી રે મત હે પિયુકા તું નામ, ટેક.

મેં સુતી સેજ બિરહુકી માતી,

પિયા સંગ કર બિશ્રામ, પપૈયા૦ ૧

તું પંખી પિયા સેજકા ભોગી,

તુજકો પિયાસેં કયા કામ ? પપૈયા૦ ૨

જો મેં ઉઠી અલી બિરહુકી માતી,

કર હુંગી કામ તમામ, પપૈયા૦ ૩

૧ આ ૫૬ વૈરાગ્ય ભક્તિશૃંગારરસનું છે. ૨ કોહરીઆ = કોયલ.
૩ નીકસી = નીકળી. ૪ વૈરાગ્ય ભક્તિશૃંગારરસનું ૫૬ છે.

કહું કુકે તું રેન અંધારી ?

કેન હેગા પિયાકો પેગામ ?^૧

પપૈયા૦ ૪

કહાં હુંડે તું બનમેં પિયાકો ?

જ્ઞાનીકે ઘર હે મુકામ,

પપૈયા૦ ૫

પદ ૧૩.

તું મોરી સેજપે આ.^૨

(બિલાગ.)

હે સજના રે ! તું મોરી સેજપે આ.

ટેક.

સેરા^૩ હમેલા^૪ હાર હજરી,

ફૂલું દે ગજરે^૫ લા,

હે સજના રે૦ ૧

મેં તોરી ફુલહન^૬ તું મોરો સ્વામી,

હસ હસ ગરહુ^૭ લગા,

હે સજના રે૦ ૨

દરસન કારન તરસત નેનાં,

ચાંદસા મુખરા દિખા,

હે સજના રે૦ ૩

તેરે મીલનકો જીઆ તલપત હે,

ખીચસેં પરદા ઉઠા,

હે સજના રે૦ ૪

જ્ઞાનીકી તો મીયાં એહી અરજ હે,

એડલા^૮ પાર લીંઘા^૯,

હે સજના રે૦ ૫

૧ પેગામ=સંદેશો. ૨ ભક્તિસંગારરસનું પદ છે. ૩ સેરા=મુસલમાન લોકો લગ્ન વખતે માથાથી પગ સુધી ફૂલનો હાર નાખે છે તે. ૪ હમેલા=જનોઈની માફક મુસલમાન લોકો ફૂલનો હાર નાખે છે તે. ૫ ગજરે=હાથે ફૂલ બાંધવામાં આવે છે તે. ૬ ફુલહન=ડંબ્યા. ૭ ગરહુ=ગજાની સાથે. ૮ એડલા=હોડી. ૯ લીંઘા=ઉતાર.

૫૬ ૧૪.

તુમ બિન કછુ ના સોહાય.^૧

(ગ્રિહાગ.)

બાલમ મોકો રે તુમ બિન કછુ ના સોહાય.^૨ ટેક.

બિરહુ અગન મોરે તનમેં લગી હે,

તુમ બિન નિદ્રા ન આય,

બાલમ૦ ૧

જેસે મીન^૩ મરે બિન પનીઆં,

તરપ તરપ જુઆ જાય,

બાલમ૦ ૨

મેં તો પિયા બિન જોરી ભઈ હું,

સૈયાં અખ કહાં પી^૪ મોકો પાય,

બાલમ૦ ૩

જોગન બનકે મેં બન બન હુંકું,

નેનુંમેં નીર ના માય,

બાલમ૦ ૪

પ્રેમ પીરકી^૫ મેં ભઈ મરતાની,

અખ કહા કરીએ દવાય ?

બાલમ૦ ૫

ઘરમાં નહીં મોકો ચેન પરત હે,

બનમેં નહીં સુખ પાય,

બાલમ૦ ૬

કોરી સખી મોરે પિયુકો મિલાવે,

વાકે મેં લાગુરી પાય,

બાલમ૦ ૭

તન મન ધન સખ વા પર વારૂં,

પિયાકો રખું ગલ લાય,

બાલમ૦ ૮

જ્ઞાની પિમા તોરો તોકો ચહત હે,

જો તું પિયાજોકો ચહાય,

બાલમ૦ ૯

શુરૂકે બચનકો તું શીષ ચરા લે,

તો જી^૬ તીથ દે બહો દિઆય,

બાલમ૦ ૧૦

૧ ભકિતશૃંગારરસનું ૫૬ છે. ૨ સોહાય = ગમે. ૩ મીન = માછલું.
 ૪ પી = પિયુ. ૫ પીરકી = પીડકી, પીડાની. ૬ જીથ તીથ = જ્યાં ત્યાં, સર્વમાં.

પદ ૧૫.

બન ઠન બિહાને ચડા.^૧

(બિહાગ.)

તેં બનડા ^૨ રે બન ઠન બિહાને ^૩ ચડા.	ટેક.
સરઘસમેં તેરે ઉતરે મલાયક, ^૪	
હુરે ^૫ જલવા ^૬ પડા,	તેં બનડા રે૦ ૧
ચંદા સૂરજ તેરે કદમું ને લાગે,	
અર્શકા ^૭ રૂતબા ^૮ બડા,	તેં બનડા રે૦ ૨
જા મીલા ચારસેં તું લામકામેં. ^૯	
પરદા કછુ ના નડા,	તેં બનડા રે૦ ૩
હાથ બાંધ કરે અર્જ એ જ્ઞાની.	
હઝુરમેં હાઝર બડા,	તેં બનડા રે૦ ૪

પદ ૧૬.

હું તો પિયુ પર મોહી રે.^{૧૦}

(હોરી.)

હું તો પિયુ પર મોહી રે સખી હવે હું તો પિયુ પર મોહી. ટેક.
 મુજને હવે આશ છે મારા પિયુની દુનિયાની આશા મેં ખોઈ,
 જ્યાં રે નેઉ ત્યાં પિયુ મારો દરસે નેહ લાગ્યો તને નેહરે, સખી૦ ૧
 હું તો હવે મારા પિયુ તને ઇચ્છું ધન ઇચ્છે રે સૌ કોઈ,

૧ આ પદમાં પેગમ્બરની મહેરાબ વખતનું વર્ણન કર્યું છે. મહેરાબ એટલે ઉપર સ્વર્ગમાં જવાની સ્થિતિ. ૨ બનડા = વરરાજા. ૩ બિહાને = લગ્ન કરવાને. ૪ મલાયક = દેવતા. ૫ હુરે = દેવાંગનાઓ. ૬ જલવા = લગ્ન વખતની ક્રિયાનું નામ. ૭ અર્શકા = સાત આકાસ ઉપરની જગો. ૮ રૂતબા = માન. ૯ લામકામેં = નામ વિનાના મકાને એટલે પરમેશ્વરની જગોમાં. ૧૦ બક્ષિશંગારરસની હોરી છે.

હરિ હવે મુજને તું છેહ^૧ મત દેને
 તું નેડે^૨ જુલા પાપ ઘોઈ રે, સખી૦ ૧
 હું તારી દાસી ને તું મારો સ્વામી એક થયા આપણુ દોઈ,
 દયા કરીને મારી સેજે પધારો
 સુખથી રહીએ આપણુ સોઈ રે, સખી૦ ૨
 માફ કરોને તમે ગુન્હા મારા સૌ માશું છું લાચાર હોઈ,
 હાથ જોડીને હજુરમાં જ્ઞાની
 વિનતિ કરે છે રોઈ રોઈ રે, સખી૦ ૩

૫૬ ૧૭.

મોરો બાલમ એસો અટારો.^૩

(હોરી.)

મોરો બાલમ એસો અટારો,^૪ જોખન ખારો, મોરો૦ ૧
 યા બાલમ મોસેં હોરી જો ખેલો, કછુ ના દલમેં બિચારો,
 ખેંચાં પકર પિચકારી જો મારી, અંગ લીજો દીનો સારો,
 કીચો કેસો રંગ હમારો, મોરો૦ ૨
 લાખ જતનકો એ રંગ બનાયો, ખિલ રહ્યો જયું હઝારો,
 જખ બાલમ હોરી ખેલન લાગો, કુમકુમો અંગીઆપે મારો,
 લરજ^૫ ગયો જયરો હમારો, મોરો૦ ૩
 કેસી એ હોરી તું ખેલો ખ્યારે, મોરો જીગર ચીર ડારો,
 અંગીઆકો મોરી મુસક^૬ દીની તુંને, સારો ગરેબાન કારો,
 જાઓ જાઓ પ્રીતમ ખ્યારો, મોરો૦ ૪
 બિરહુકી હોરી તું ખેલો હે ખ્યારે, મસ્ત લયો મતવારો,
 ઈશકકે રંગમેં તું ખુબ રંગાયો, અપની ખુદીકો બિસારો,

૧ છેહ = તિરસ્કાર. ૨ નેડે = પાસે. ૩ ભક્તિસંગીતરસની હોરી છે.

૪ અટારો = અટક્યાબો, અજવીતરો. ૫ લરજ = કુશ. ૬ મુસક = મસખી, ચુશી.

ખુદાહીપે^૧ જન મેં વારો, મોરો ૦ ૪
 પિયુ પિયુ કરત ફીરત હે પપૈયો, ભટકત બંગલ સારો,
 પિયુજી તો જ્ઞાનીકે મંદર બસત હે પિયુજી આંદ મેં તારો,
 બનો કેસો જોડો હમારો ! મોરો ૦ ૫

પદ ૧૮.

મોરી અંગીઆ લીજો દીની શ્યામ.^૨

(હોરી.)

તેં હોરી ખેલકે મોરી અંગીઆ લીજો દીની શ્યામ. ટેક.
 અજબ તરહકી એ અંગીઆ બની હે,
 કુદરતકા હે બાપેં કામ, તેં હોરી ૦ ૧
 સુરત નુરતકી બની પિચકારી,
 પ્રેમકા રંગ હે તમામ, તેં હોરી ૦ ૨
 સન્મુખ મોરે આ ઠાડે^૩ હો બાલમ,
 નેનુંમેં કરકે મુકામ, તેં હોરી ૦ ૩
 હાથ જોરકે એ જ્ઞાની રે તોકો,
 ઝુક ઝુક^૪ કરતા સલામ, તેં હોરી ૦ ૪

પદ ૧૯.

બાલમ મોકો અબ ના છુઓ.^૫

(હોરી.)

બાલમ મોકો અબ ના છુઓ,^૬

મોરી સુરખ ચુંનર^૭ મુસ્કાય, બાલમ ૦ ૧

૧ ખુદાહીપે = ખુદાના પણુ ઉપર. ૨ ભક્તિશૃંગારરસની હોરી છે.
 ૩ ઠાડે = ખડે, ઉભો. ૪ ઝુક ઝુક = નમી નમી. ૫ ભક્તિશૃંગારરસની હોરી
 છે. ૬ છુઓ = અરો. ૭ સુરખ ચુંનર = લાલ ચુંદડી.

સીનેપે ^૧ મોરે ના મારો પીચકારી,	
અંગીઆકો દાગ લગ જાય,	ખાલમ૦ ૨
ગોરેસેં ગાલ પર મારકે થાપર,	
ઝુલ્ફ ^૨ દીયો ઉલઆય, ^૩	ખાલમ૦ ૩
સન્મુખ મોરે રહો મત ઠાડે,	
નિપટ ^૪ જીઆ લલચાય,	ખાલમ૦ ૪
જ્ઞાની કહત હે એ શ્યામ તુમનસેં,	
જીયરા મોરા ગલરાય,	ખાલમ૦ ૫

૫૬ ૨૦.

એસો રંગ બનાયો.^૫

(હોરી.)

એસો રંગ બનાયો, બને^૬ અહમદ પર ચડાયો, એસો૦ ટેક.
જખ દુલા અહમદ બનાયો ખુદાને, સારો હી રંખમે^૭ રંગાયો,
વહદતસેં^૮ નિકસ ઓર આ કસરતમે^૯, ઈલમે લદુની^{૧૦} શિખાયો,
અહદકો^{૧૧} અહમદ કહાયો, એસો૦ ૧
શરીઅતકો^{૧૨} ખાગીયો બનાકે, તરીકતકો^{૧૩} ગુલ^{૧૪} લગાયો,
હકીકતકો^{૧૫} રંગ વાકો ચડાકે મારેફતકી^{૧૬} ખુશબો ઉડાયો,
વલિયુંકે દિલમે સમાયો, એસો૦ ૨
ઠહો રંગ હે ઓલીઆઉકે દીલમે, વહદતકો જીને લેહ પાયો,
સાકીને^{૧૭} ઉનકો પીલાકર સરાખે, નેનુંમે સુરખી છવાયો,

૧ સીનેપે=છાતી ઉપર. ૨ ઝુલ્ફ=વાળની લટ. ૩ ઉલઆય=ઝૂંચ-
વાય. ૪ નિપટ=અતિશય. ૫ પેગંબરના મહીમાની હોરી છે. ૬ બના=
વરણ. ૭ વહદત=એક બ્રહ્મ. ૮ કસરત=લીલા. ૯ ઈલમે લદુની=કેવળ
જ્ઞાની, સર્વજ્ઞ. ૧૦ અહદ=એક બ્રહ્મ. ૧૧ શરીઅત=અવધારનો સ્વભાવ.
૧૨ તરીકત=નિશ્ચયનો રસ્તો. ૧૩ ગુલ=ફૂલ. ૧૪ હકીકત=નિશ્ચય. ૧૫
મારેફત=સમજ, જ્ઞાન. ૧૬ સાખી=શરાબ પાવાવાળો, ગુરુ.

રંગ દોનું જગમેં રચાયો, એસો ૦ ૩
 અલસ્તોકી^૧ મસ્તીમેં બેહોશ હોકર, 'કાલુબલા'^૨ કેહ સુનાયો,
 અપની ખુદીસેં હોકરકે બેખુદ, અગમમેં દોરી લગાયો,
 તબી મતલુબકો પાયો, એસો ૦ ૪
 કુદર^૩ ઇસલામકો^૪ સોચકે^૫ જ્ઞાની, આગેકો ઇશક બડાયો,
 વહદતકે દરીઆમેં ગોતા^૬ લગાકર હુ હુકો^૭ ધ્યાન ધરાયો,
 એ દૂર^૮ બેખડા^૯ હાથ આયો, એસો ૦ ૫

પદ ૨૧.

એસા નવશાહ બનાયો.^{૧૦}

(હોરી.)

એસા નવશાહ^{૧૧} બનાયો, ઉસે મહેરાજકો^{૧૨} ખુલાયો, એસા ૦
 જીઆઈલ^{૧૩} જન્મતસેં પુરાક^{૧૪} લે આયો, આકર નખીકો જગાયો,
 ઉઠોને નખીજી ચલો અર્શ^{૧૫} ઉપર, યું હુકમ ખુદાકો સુનાયો,
 ઉસે પુરાક ઉપર બિડાયો, એસા ૦ ૧
 મદીનેસેં^{૧૬} સારે મલાયક^{૧૭} મીલકર, જબ આસમાનું^{૧૮} પે આયો,
 હુકમ ખુદાસેં બેહસ્તેં^{૧૯} સવાંરી^{૨૦} હુકેને^{૨૦} સલવાત^{૨૧} ગાયો,

૧ અલસ્તો = 'શું હું પરમેશ્વર નથી ?' એવી અલોપ વાણી. ૨ કાલુ-
 બલા = બોલ્યા 'હા.' ૩ કુદર = એક પરમેશ્વરને છોડી બીજાને માનવું તે,
 નાસ્તિકપણું. ૪ ઇસલામ = મુસલમાનનો ધર્મ. ૫ સોચકે = વિચાર કરી.
 ૬ ગોતા = હુબકી. ૭ હુ હુ = સોહ. ૮ દૂર = મોતી. ૯ બેખડા = અમૂલ્ય.
 ૧૦ મહંમદ પેગમ્બરને મહેરાજ થઈ હતી તેનું વર્ણન છે. વિશેષ ખુલાસા
 માટે વાંચો પેગમ્બરનું જ્ઞાતાં પાન ૧૩૧. ૧૧ નવશાહ = નરરાજ. ૧૨ મહે-
 રાજ = ઉપર સ્વર્ગમાં ચઢવું તે. ૧૩ જીઆઈલ = દેવતા. ૧૪ પુરાક = ઘોડો.
 ૧૫ અર્શ = આસમાનથી પણ ઉપરની જગા. ૧૬ મદીનેસેં = મદીવા સહેરથી.
 ૧૭ મલાયક = દેવતા. ૧૮ બેહસ્તેં = સ્વર્ગ. ૧૯ સવાંરી = શોભાવી. ૨૦
 હુકે = પરીઓ. ૨૧ સલવાત = આગિવાદના શ્લોક.

ઉસે મોતીઉસેં બધાયો, એસાં ૨
 બહાંસેં ચલે જળ ગયે લામકાં પર, હીજરતકો^૧ પરદો ઉઠાયો,
 આશકને તબ માથુકકો અપને, દિદાર અપનો દિખાયો,
 લેદ વહદતકો^૨ જતાયો,^૩ એસાં ૩
 ખુબ મીલે વહાં વીસાલે^૪ ચારસેં, ખુબ હી રંગ ઉઠાયો,
 દોઈકા^૫ નામ ન થા વહાં કછુહું તો એકહી એક કહાયો,
 જામ વસલતકો^૬ પીલાયો, એસાં ૪
 કહત હે જ્ઞાની યું આજઝ^૭ હોકર, વહદતમેં અપની સમાયો,
 ઝોર કીસીસેં ગરઝ નહીં મોકો મેને પિયા મોરો પાયો,
 મુજે જા બ જા^૮ નઝર આયો, એસાં ૫

પદ ૨૨.

એક બ્રહ્મ ઝોર દ્વિતીયા નાસ્તિ.^૯

(સવૈયાની રાહ.)

એક બાત મેં કહું ગુણી જન સુનકર દિલમેં સમજો એક,
 એક નિરંજન નિરાકારકા ધ્યાન ધરો દિલમેં હર એક,
 એકસેં હમને અનેક દેખે આખરકો ફીર દેખા એક,
 એકસેં ગીનતી શરૂ હોઈ હે ઉસ બિન આગે નહિ કુછ એક,
 એક રંગ જો બના શાયરા^{૧૦} વહી મરદ દુનિયામેં એક,
 એક બ્રહ્મ ઝોર દ્વિતીયા નાસ્તિ એહી ચલન આશકકા એક. ૧
 એકસેં સખ મંડાણ હુઆ હે ઈસી બાત પર ધ્યાન ધરો,
 એક બીજ હર પેદાશકા હે સુનો શાયરા કાન ધરો,

૧ હીજરત = ભ્રમણ. ૨ વહદત = એક બ્રહ્મ. ૩ જતાયો = સમજાવ્યો.
 ૪ વિસાલે = એકરૂપ. ૫ દોઈ = દ્વિતીયા, બેપણું. ૬ વસલત = એક થવું તે.
 ૭ આજઝ = નમ્ર. ૮ જા બ જા = કામ કામ. ૯ એક બ્રહ્મ શિવાય બીજું
 કંઈ નથી એ આ પદનો ભાવાર્થ છે. ૧૦ શાયર = કવિ.

એક ખાત સચેકી હેગી એ દિલમેં પીછાન ધરો,
 એકસેં અળ હમ નહીં બદલતે મત દિલમેં અરમાન ધરો,
 એકહી જાના એકહી બુજા એકહી દેખા સમજા એક, એક૦ ૨
 એક પવન ઘટ અંદર ચલતા ઉસે કહેતે હરદમ સોહંગ,
 એક રાત એર એક દિન હે ઉસે દેખ હો જા એક રંગ,
 એક આગ એર એક પાની હે સળ જગ અંદર દેખ નિશંક,
 એક અસમાન બના સળ ઉપર ઉસે દેખ હો ગયે સળ દંગ,
 એકહી ંહો દિલ અંદર પાયા નઝરેં કીર દેખા એક, એક૦ ૩
 એક મોત સળ ઉપર હેગી ઉસકા હેમા ડર ભારી,
 ઉસેં ના કોઈ બચનેકા હે કોન જોગી કોન સંસારી,
 એક એકકો હુંડકે લેવે કોન ગરીબ કોન અધિકારી,
 એક બ્રહ્મકો જાનકે જ્ઞાની બન જા અળ તું બ્રહ્મચારી,
 એક ંહો ઉસેં બચનેકા હે જીને સમજા એર પાયા એક, એક૦ ૪

૫૬ ૨૩.

જળ અનુભવભાન લયો.^૧

(કવિત—ઈંદ્રવિજય છંદની રાહ.)

જળ ઉદય અનુભવભાન^૨ લયો તળ તિમિર^૩ અજ્ઞાન નઝર નહીં આવે,
 સળ ભ્રમના દૂર હોવે મનકી એર દોઈતા^૪ સળ વાકી મીટ જાવે,
 તળ આતમ જ્ઞાન હોવે વાકો નિજ રૂપ ઉસે સળમેં દરસાવે,
 અતિ આનંદ હોય ઉસે મનમેં સળ સમજે એર કહા નહીં જાવે. ૧
 જળ સીતાકો હેર ગયો હે દશાસુર^૫ રામકો એળ લગાય દીયો,

૧ ભજવાનનો ખરો અર્થ સમજાવ્યો છે. ૨ અનુભવભાન = અનુભવ-
 રૂપી સૂર્ય. ૩ તિમિર = અંધારું. ૪ દોઈતા = દ્વિતીયા, બે, જૂદું સમજાવું તે.
 ૫ દશાસુર = રાવણ.

ઔર નાગકી કુંકસેં કૃષ્ણ કનૈયાકો શ્યામલો રંગ બનાય દીયો,
ચુંહી સીતકી પ્રીતમેં શીશ કટયો સત^૧ રાવનકો ભી ઉઠાય દીયો,
ભગવાન વહી જીસેં આણ હે ભગકી જ્ઞાની સાફ બતાય દીયો. ૨

૫૬ ૨૪.

આતમ ચીનો આપકો.^૨

(કુંડળીઆ છંદ.)

આતમ ચીનો આપકો નિરખ્યો નિજ સ્વરૂપ,
ઘટઘટમાં પરગટ ભયો આપ ચિદાનંદ રૂપ,
આપ ચિદાનંદ રૂપ અરૂપી જાકો કહીએ,
બહુરૂપીકા ખેલ સમજકર મનમાં રહીએ,
સમજો અનુભવ જ્ઞાન બિચારો તુમ અધ્યાતમ,
આતમ ઈશ્વર રૂપ ચીન લો અપના આતમ. ૧

૧ સત=સત્ય, પરાક્રમ. ૨ વિસનગરમાં રચનાર કાજી અનવર સાહેબને પૂર્ણાનંદ સ્વામી જે પાતળીઆ સ્વામી તરીકે ઓળખાતા હતા તેમની સાથે ધણીજ સંબંધ હતો અને હમેશાં તેઓ એક બીજા સાથે ધર્મધ્યાનની વાતો કરી આનંદમાં મસ્ત રહેતા હતા. એક પ્રસંગે કાજી સાહેબે બ્રહ્મસ્વરૂપ સંબંધી પ્રશ્ન કરેલો તે ઉપર પૂર્ણાનંદ સ્વામીએ નીચેનો જંદ કહી સંભળાવ્યો—

કાજી કાજી શોધતા કાજી બ્રહ્મસ્વરૂપ,
મંદીર ઔર મરીદમેં દેખા આપ સ્વરૂપ,
દેખા આપ સ્વરૂપ રહ્યા નહીં સંશય અંતર,
ખલક આપમેં નીરખ આપહી ખલક સ્વતંતર,
કહેતે પૂર્ણાનંદ રામ હે જીનસેં રાજ,
કાજી બ્રહ્મસ્વરૂપ શોધતા કાજી કાજી.

આ છંદ ઉપરથી પૂર્ણાનંદ સ્વામી કાજી સાહેબ પ્રત્યે કેટલો ખવો ભાવ, ઉચ્ચ વિચાર અને માન ધરાવતા હતા તે સ્પષ્ટ જણાઈ આવે છે. આ કાવ્ય ઉપરથી ઉપરનું આત્મજ્ઞાન સંબંધનું કાવ્ય ઉદ્ભવેલું છે.

પદ ૨૫.

કયા કહેના હાલ ફકીરૂંકા !^૧

(કાલિંગડો.—કર યાદ અલિકો—એ રાહ.)

કયા કહેના હાલ ફકીરૂંકા ! ફકીરૂંકા ગુરૂ પીરૂંકા ! કયાં ટેકં
કોઈકો પસંદ હે મહેલ હવેલી, માલ ખજાના હીરૂંકા ! કયાં ૧
કોઈકો પસંદ હે સૂકી રોટી, ઓર બિછાના હસીરૂંકા !^૨ કયાં ૨
આશક મસ્ત ફકીર અણાહકે, લાભ ન પૂછે અમીરૂંકા ! કયાં ૩
ગરીબ ગુન્હેગાર આજીવ અનવર પાર નહીં તકસીરૂંકા !^૩ કયાં ૪

પદ ૨૬.

દાસ જ્ઞાની જળ ચડે અકાશા.^૪

(કટાવને મળતી રાહ.)

દાસ જ્ઞાની જળ ચડે અકાશા, અનહદ છોડ કીયા સુનમેં ખાસા,
સુરતને મારગ પાયા ખાસા, અગમ અગોચર જાય તપાસા,
અવધટ ઘાટ એક દેખા તમાશા, નિજ સ્વરૂપ લયા પરકાશા. ૧
દાસ જ્ઞાની જળે અજંપા જાપ, પિંડ બ્રહ્માંડમેં આપો આપ,
આપા છુટા મીટા સંતાપ, ઘટમેં પિયુકા હુઆ મીલાપ. ૨
દાસ જ્ઞાની જળ મોજમેં આયા, ત્રિપુટી લીતર ધ્યાન ધરાયા,
ઉલટ આપમેં આપ સમાયા, દરસન દેખા મહા સુખ પાયા. ૩
દાસ જ્ઞાનીકા ઉલટા પાસા, મહાસુનમેં જા કીયા ખાસા,
અનહદ તુર વહાં બાજા ખાસા, નૂર નિરંજન હુવા પરકાસા. ૪
જ્ઞાની ઘટમેં સુરત લગાઈ, જળ તું ગુજરે આપ હે સાંઈ,
મનમેં દુબા કછુ ન લાઈ, ઘટ ઘટમેં હે આપ ગુસાંઈ. ૫

૧ ફકીરની સ્વાર્થ રહિત નિશ્ચ સમજાવી છે. ૨ હસીર = ચટાઈ.

૩ તકસીર = સુલ. ૪ સમાધિસ્વરૂપ સંબંધી પદ છે.

ઘસ જ્ઞાની પ્રેમી મહમાતા, નહીં ઉસકા કોઈ નાત ન જાતા
છુડા દીઆ સખ સગપણુ નાતા, અઘસજ્ઞાનકા હે રંગ રાતા.

૫૬ ૨૭.

જ્ઞાની દુનિયા દીનસે.^૧

(દોહરો.)

જ્ઞાની દુનિયા દીનસે^૨ હાથ જે કોઈ ધોય,^૩
પ્રેમ ખ્યાલા બંહો પીયે મરજીવા જે હોય. ૧
જ્ઞાની પિયાસે^૪ પ્રેમ કર દે મરદીકી^૫ દાદ,
પ્રેમ બિના પ્રીતમ કબી મીલે નહીં રખ યાદ. ૨
મન માયા ઓર લોભમે^૬ લુભા રહા દિન રાત,
તું કયા જાને લોભીયા પ્રેમ નગરકી ખાત ? ૩
જ્ઞાની મંજલ દૂર હે રાહમે^૭ બસતે ચોર,
ગફલતમે^૮ કયું સો રહા જાગ તું હો ગઈ ભોર.^૯ ૪
જ્ઞાની રસ્તા કઠણુ હે તું હે અલી અંજાન,
બેતોશે^{૧૦} બેબદરકે^{૧૧} કયું કર ખોંચે જાન. ૫
જ્ઞાની રહોબત ખલકકી^{૧૨} મનકી ખવાહશ^{૧૩} છોડ,
ફીર ખીલવતમે^{૧૪} બેઠકર દિલકો રખસે^{૧૫} જોડ. ૬
જ્ઞાની રહબર^{૧૬} સાથ લે છોડ અપની મત યાર,
હાથ પકડ લે પીરકા બોહી ઉતારે પાર. ૭

૧ જ્ઞાનના ઉપદેશનું ૫૬ છે. ૨ દીનસે = ધર્મથી. ૩ હાથ ધોય = છુટે થાય, પરવારે. ૪ મરદી = બહાદુરી. ૫ ભોર = પ્રભાત. ૬ બેતોશે = ખાવ પીવાની રસ્તાની ખરચી શિવાય. ૭ બેબદરકા = તોશા વિના, ભોંમિય શિવાય. ૮ ખલકકી = દુનિયાની. ૯ ખવાહશ = ઈચ્છા. ૧૦ ખીલવત = એમંત ભજન કરવાની જગા. ૧૧ રહબર = ભોંમીઓ, રસ્તો બતાવનાર.

૫૬ ૨૮.

જ્ઞાની મખફી ગંજ થા.^૧

(દોહરા.)

જ્ઞાની મખફી^૨ ગંજ^૩ થા, વહાં ન થા કોઈ ઓર,
 ફીર ઉસસેં કસરત હુઈ, દોઈ કહે કીસ તોર ! ૧
 જ્ઞાની ખલકતુલ ખલકો દિલસેં અપને પેખ,
 ઈક્તિ^૪ સારી છોડ દે, અસલ અપનીકો દેખ. ૨
 જ્ઞાની હદકે પાર હે ખેહદકા મેદાન,
 વહાં ન હું ઓર તું રહે વહાં ન અખદ^૫ ઈનસાન,^૬ ૩
 જ્ઞાની હકીકત મહંમદી,^૭ શરૂ^૮ હે સખકી જાન,
 વહી હકીકત જાનકર તું તુજકો પેછાન. ૪
 એક ખીજસેં દેખ લે કીતને ખીજ હુવે,
 વહી ખીજ સખ એક હે કયું કર હોય જુએ ! ૫
 ખીજકે અંદર ઝાડ હેં ઝાડકે અંદર ફલ,
 ફલકે અંદર ખીજ હે, પાન ફૂલ થુડ ડલ. ૬
 એ સખ રંગ એક ખીજકે ખીજ ન દેખે કોઈ,
 દુજે ખીજ અનેક હે, સમજ લે ઉનકો સોઈ. ૭
 જ્ઞાની એ મીસલ હે એસા નહીં ંહો રખ,
 ચાતુર હોય તો સમજ લે હા હી હું^૯ એ સખ. ૮
 જ્ઞાની જીસકો હુંડતા ંહો તો હે તુજ માંહિ;
 ખીતર હુંડે તો મીત્રે, બાહર પામે નાહિં, ૯

૧ કુદરત ઉપરથી જ્ઞાનનો ઉપદેશ આપ્યો છે. ૨ મખફી = ગુપ્ત, છાનો.
 ૩ ગંજ = ખજાનો. ૪ ઈક્તિ = કુટેવ, દુર્ગુણ. ૫ અખદ = બંદગી કરવાવાળો.
 ૬ ઈનસાન = મનુષ્ય. ૭ મહંમદી = મહંમદની. ૮ શરૂ = શરૂઆતમાં, પ્રથમ
 ૯ હા હી હું = પેલું આ અને તમામ.

જ્ઞાની કહ્યું તું ભુલકર ફીરતા દેશ બદેશ ?	
પ્રોતમ નહીં પરદેશમેં તુજમેં કીયા પ્રવેશ.	૧૦
તુજકો જે તું સમજ લે પિયા લગે તુજ હાથ,	
મન અરફકો ^૧ સહી કર કભી ન છુટે સાથ.	૧૧
જ્ઞાની ઝાહર તું દિખે બાતન ^૨ હે ંહો રખ,	
ગર ^૩ તુજમેં ંહો ના રહે શીર તું હોવે કબ ?	૧૨
જ્ઞાની તેરે ંહેમકો દિલસેં દૂર કરે,	
ફીર તું રખકે નૂરસેં મન મામુર ^૪ કરે.	૧૩
જ્ઞાની સખ કુછ હે વહી હકીકત ઉસકી બુજ,	
મેં તું દિલસેં છોડ દે તખ પડેગી સુજ.	૧૪
સમુદ્ર સમાયા ંદમેં ંદ સમુંદર માંહ,	
જ્ઞાની જીલે મોજમેં મૂરખ ખ્યાસેં બાય.	૧૫

૫૬ ૨૬.

જ્ઞાની તેરી ભૂલ હે.^૫

(દોહરા.)

જ્ઞાની તેરી ભૂલ હે તુજકો કોન કહે ?	
તું ના હોવે બીચમેં વોહી આપ રહે.	૧
જ્ઞાની તુજમેં દેખ લે તું તેરા દિદાર,	
તન તેરા એ મ્યાન હે તું તનમેં તલવાર.	૨
જ્ઞાની તુજમેં હુંડ તું જાત તેરી પિછાન,	

૧ મન અરફ = હદીસ, શ્લોક, પોતાના ચેતનને જાણવો તે, આત્મ-જ્ઞાન. ૨ બાતન = છુપી. ૩ ગર = અગર જે. ૪ મામુર = ભરપૂર. ૫ આ ૫૬ આત્મજ્ઞાનનું છે.

ગેનકા નુક્તા દૂર કર એન હી તુજકો જાન. ૩*

જ્ઞાની તેરા નામ હે કરતા ખુદ કીરતાર,
ખુદીકા પરદા^૧ મીટ ગયા વોહી અંદર ખડાર. ૪*

જ્ઞાની નુક્તા^૨ ખુદીકા એનકો કર દે ગેન,
જખ બહો નુક્તા મીટ ગયા વહી એનકા એન. ૫*

૧ ખુદીકા પરદા = મારાપણાના બેદનો પડદો. ૨ નુક્તા = મીડું, બિંદુ.

* આ પદના ત્રીજા ચોથા તથા પાંચમા શ્લોકોના ભાવાર્થ એ છે

કે:—એન (૮) અને ગેન (૬) એ બે અરણી અક્ષરો છે, તે બંને દેખાવમાં એકજ સરખા છે, માત્ર એન કરતાં ગેનમાં એક મીડું (નુક્તા) વધારે છે, તેથી કરીને તે બે અક્ષરો જુદા પડે છે. એનનો અર્થ “આસ ખુદ” એવો થાય છે એટલે કે “એજ વસ્તુ, બીજી કંઈ નહીં,” અર્થાત્ નિરંજન નિરાકાર આત્મા, પરમાત્મા. ગેનનો અર્થ “ગેર” એટલે “બીજું” થાય છે એટલે “ખુદ નહીં પણ બીજી વસ્તુ,” અર્થાત્ આત્મા શિવાયની તમામ વસ્તુ એટલે કે શરીર પુદ્ગલ વિગેરે. આ બંને અક્ષરોના અર્થની આટલી બધી જુદાઈ માત્ર એક મીડાથી છે એટલે એન જે નિરંજન નિરાકાર પરમાત્મા છે તેને ઇન્દ્રિયા, જ્રમણાઓ, ઈચ્છાઓ. વાસનાઓ વિગેરેથી ઉત્પન્ન થયેલા હુંપણાઓ મીડું લાગવાથી તે અક્ષર બદલાઈ શરીરવાળો ગેન અક્ષર બની ગયા છે. માટે હે મનુષ્ય ! તું ઇલાહ ગેનરૂપ છે એટલે હુંપણાની જ્રમણાઓથી ગુંથાયેલા શરીરરૂપ છે માટે તારામાંથી હુંપણાની જ્રમણાઓથી જે મીડું છે તે કાઢી નાખ એટલે તું એન બનીશ અર્થાત્ નિરાકાર નિરંજન પરમાત્મા બની જશ. હું છું, હું કંઈ છું, હું મોટો છું, એવું માન અને નામ ધરાવી જે કાંઈ તું કરે છે તે કરનાર તું નથી પણ આત્મા છે, સર્વ વસ્તુ એકજ છે, પરંતુ તેના ઉપર બહો બહો પ્રકારના લેપ લાગવાથી બહો બહો જણાય છે, તે લેપ જ્યારે દૂર થાય છે ત્યારે સત્ય વસ્તુ પ્રકટ થાય છે. એન અને ગેન મૂળ સરખા અક્ષર છે પરંતુ માત્ર એક મીડું એનને ગેન બનાવી આટલી બધી જુદાઈ ઉત્પન્ન કરે છે; તેજ રીતે દેહમાં આત્મા છે છતાં હુંપણાના લેપથી તે જણાતો નથી અને આટલી બધી જુદાઈ લાગે છે. ધીરા ભક્ત કહે છે કે “તરણા આંઠે હુંગર રે હુંગર કાંઈ દેખે નહીં;” પરબ્રહ્મ પરમાત્માનું હુંગરરૂપે કલ્પના કરી છે; અને તુણને મનની જ્રમણાઓરૂપ ગણેલાં છે

જ્ઞાની દિલકે ભેદકો^૧ કીસ્સે તું મત ખોલ,
 એ હે પરદા શાહકા^૨ કીસ્સે ભેદ ન ખોલ. ૬
 જ્ઞાની કોઈ મૂરખ સુણે કહે દે હાટ દુકાન,
 છાની ખાતે શાહકી, કયું કર રહેવે જાન^૩ ? ૭
 જ્ઞાની શાહકે ભેદકો જાનકે હો અજાન,
 તખ ફીર તેરા શાહ કને હોય ગુજર પિછાન. ૮
 જ્ઞાની જો મૂરખ જના સખીયેં^૪ ભેદ લે જાય,
 તુજકો શાહસેં દૂર કર દેશ દેશ ભટકાય. ૯
 જ્ઞાની શાહ તેરા બને તું શાહકા જાન જા,
 છાની ચોરી શાહ કને દુધ મલીદા^૫ ખા. ૧૦
 જ્ઞાની તું તો કોન હે એ તું તુજમેં દેખ,
 હું તું એ તો જુક હે ઉલટા લીખ ગયે લેખ. ૧૧
 હુંડે તો પાવે નહીં તુજકો તું ઘટમાંહ,
 જો કુછ હે સખ વોહી હે ઉસ સીવા કુછ નાહ. ૧૨
 જ્ઞાની તું તો કુછ નહીં તુજમેં હે ંહો સાંધ,
 ચાહે ઉસકો તું કહે ચાહે કહે ગુસાંધ. ૧૩
 જ્ઞાની ંહો તું એક હે ફરક નહીં તીલભાર,
 જો તું જ્ઞાન અભેદસેં મનમેં કરે બિચાર. ૧૪

જ્યાં સુધી મનની બ્રમણાઓ એટલે હુંપાણું મરતું નથી ત્યાં સુધી આત્મા
 ત્રાણાઈ આવતો નથી, જ્યારે તુલુકપ બ્રમણાઓની જાળ દૂર થાય છે ત્યારે
 હુંગરકપ આત્મા આપોઆપ પ્રકાશિત થાય છે. આવી મતલબ રચનારે
 જન અને જન અક્ષર ઉપરથી સમજાવી છે. ૧ ભેદ=અભેદજ્ઞાનનો ભેદ.
 ૨ શાહ=પરમાત્મા પરમેશ્વર. ૩ જાન=પ્રાણ. જો તું અભેદજ્ઞાનનો ભેદ
 લોકોમાં બહાર પાડીશ તો જેવી રીતે લોકોએ મનસુરને સખીએ ચડાવ્યા
 હતા અને શમ્સ તબ્રજની ચામડી ઉતારી નાખી હતી તેવી રીતે લોકો તને
 શિક્ષા કરશે. ૪ સખીયેં=લોકો. ૫ દુધમલીદા=પરમાનંદ.

૫૬ ૩૦.

મોહનજી મંદિર પધારો રે.^૧

(માદ.)

મોહનજી મંદિર પધારોરે બેઠી દેખું થારી વાટ, હો મોહનજીંડેક
 મોતીઆરો મુગટ જરી કેરો જામો હીરલારો હાર પહેરાવું,
 સોના રૂપારો કડં રે સિંહાસન તે પર બેઠોને પાટ, હો મોહનજીંડે
 ગરીબ અનાથ છું દાસી હું થારી કર જોડી અરજ કડં,
 હવે પીયા મને છેહ મત દેજો થેં મારા પૃથ્વીનાથ, હો મોહનજીંડે
 હું તો રહું સદા સેવામાં થારી ઘડી ન રહું તમથી ન્યારી,
 જ્ઞાની સ્વામીએ કૃપા કરીરે રંગ રમ્યો મુજ સાથ, હો મોહનજીંડે

૫૬ ૩૧.

મારો પિયુ ગયો પરદેશ.^૨

(માદ.)

મને મહોલે ના સોહાય^૩ હો મારો પિયુ ગયો પરદેશ. ટેક.
 આગ લગાવું અંગ માંહે ફાડ જલાવું ચીર,
 છોડું હવે હું મંદિર માલીઆં મારો મન હુઆ દિલગીર,
 હવે કડં આછો જોગીરો વેશ, હો મારો ૦ ૧
 દૂર કડં શણુગારને સૌ અંગે લગાવું ભભૂત,
 આલીજારા^૪ કારણે હું તો આછી^૫ બનું અબધુત,
 હવે હું લગવા કડં ખેસ,^૬ હો મારો ૦ ૨
 માથે મેલું એડવું^૭ ને ખાંધે રાખું ખીન,^૮

૧ ભક્તિશૃંગારરસનું પદ છે. ભાષા ગુર્જર મારવાડી છે. ૨ ભક્તિશૃંગારરસનું પદ છે. ભાષા ગુર્જર મારવાડી છે. ૩ સોહાય = ગમે. ૪ આલીન = નાથ, પરમેશ્વર. ૫ આછી = સારી. ૬ ખેસ = કપડાં, ૭ એડવું = જટા. ૮ ખીન = ખીન નામનું વાણું.

વનમાં ફરું હું હુંડતી છેલા રહું તારા આપ્રીન,
 આલીબ છુટા છોડી કેશ, હો મારો ૦ ૩
 કર જોડી કરું વિનતી હું સુણોને મારી વાત,
 રાતો રહો મારા મહેલમાં ઢાલા? વેગા ઉઠો પ્રભાત,
 જ્ઞાની છોડીને કૈં કરેશ? હો મારો ૦ ૪

૫૬ ૩૨.

મત જાઓ શ્યામ વિદેશ.^૨

(માદ.)

મને લાગ્યો થારો નેહ હો મત જાઓ શ્યામ વિદેશ. ટેક.
 તુજ વિના મારા સાહેબા રે મને ઘડી પલક ન જાય,
 તુમે રહો મારા મહેલમાં થાને નેનામાં રાખું છુપાય,
 પિયા મને છોડીને કૈં કરેશ? હો મત જાઓ ૦ ૧
 જોખન મારા મદભરા રે ઓઠણ આછાં ચીર,
 નેનાં રસિલાં લાલચુ થાને દેખા બિના નહીં ધીર,
 છેલા મને છોડી ન જા પરદેશ, હો મત જાઓ ૦ ૨
 થેં તો મારા પ્રાણુ હો મેં હું થારો અંગ,
 કર્મ સંજોગે જોગ જાઓ પિયા મત છોડો મારો સંગ,
 જ્ઞાનીરા ઘટમાં થેં કીયો પ્રવેશ, હો મત જાઓ ૦ ૩

૫૬ ૩૩.

રંગ જોલો મારા રાજ.^૩

(માદ.)

બિરાજો સ્વામી નાથ હો, રંગ જોલો મારા રાજ. ટેક.
 ઉંચા ઢાળું ઢાલીઆ રે, ફૂલડે છાઉં સેજ,
 લેગા પધારો સાહેબા હવે મતિ કરો તુમે દેજ,

૧ દોહાન્નપિયુ. ૨-૩ ભક્તિશૃંગારરસનાં ૫૬ છે. બાપા ગુર્જર મારવાડી છે.

ખ્યાલો ભરભર પીઓને આજ, હો રંગ ૧
 મેં હું દાસી આપરી તુમ હો મારા નાથ,
 છક છક પીયો તુમે દાડડા છેલા રાસ રમો મુજ સાથ,
 મારા ગલે લાગોને મહારાજ, હો રંગ ૨
 પ્રેમરી ખેરી ચુંદડી ને હેતરો ખેરી હાર,
 આશારો સાળુ ઝોઢીઓ હું બ્રેહ સજી શણગાર,
 ઉભી બાટ જોઉં થારા કાજ, હો રંગ ૩
 જ્ઞાની હે ગોલો આપરો, થેં હો મારા રાજ,
 પ્રીતમ પિયા થારા કારને મેં તો છોડી લોકેરી લાજ,
 મારા મહોલે આવો ગરીબ નિવાજ, હો રંગ ૪

પદ ૩૪.

તુમે પીયો પ્રેમ ગલાસ.^૧

(માદ.)

પધારો મારા રાજ હો તુમે પીઓ પ્રેમ ગલાસ.^૨ ટેક.
 સેજ બિછાવું સોહણી,^૩ મદવા^૪ લાવું ખાસ,
 ભરભર ખ્યાલા પીજીએ છેલા રમીએ આપણ રાસ,
 દાસી ઘર આવોને દીનાનાથ, હો તુમે પીઓ ૧
 ચરણ પખાળું^૫ ભાવથી તન મન વાડું દોઈ,
 મહેર કરો મારા સાહેબા હું તો રહી છું તમને મોહી,
 છેલા તમે રહોને મારા સાથ, હો તુમે પીઓ ૨
 જ્ઞાની ગાહે આપને મનમાં રાખી આજ,
 મુખ દેખું હું આપરો મેં તો હું દાસનરો દાસ,
 દયા કરી પકડોને મારો હાથ, હો તુમે પીઓ ૩

૧ ભક્તિરંગીનારસનું પદ છે. બાષા ગુર્જર મારવાડી છે. ૨ ગલાસ = ખ્યાલો. ૩ સોહણી = સારી. ૪ મદવા = દારૂ. ૫ ચરણ પખાળું = પગ ઘોઉં.

પદ ૩૫.

ભાન કેમ ભૂલ્યો રે.^૧

(ધીરાના પદની રાહ—ભૂલ્યો શું કરે છે રે.)

ભાન કેમ ભૂલ્યો રે સુરતા શું બેઠો ચુકી !
 માથે મોત ડાલે રે મૂરખ તારા જીવની ભુખી ! ભાન૦ ટેક.
 મમતામાં તું મસ્ત થયો છે મન મોહું માયા સાથ,
 કામ ક્રોધ અભિમાન કરી રે હાલ્યો ઠાલી હાથ,
 ગર્થ તારો ખોયે રે ઉગરવાની આશા મુકી, ભાન૦ ૧
 લોભ લાલચ તારા મનથી ન મુકી કુડાં બનાવ્યાં કામ,
 દગ વિદ્યાનો થંભજ થઈને મોટું કીધું નામ,
 ઘોળાં પળીઆં આવ્યાં રે કુડો કથા દેને શુંકી, ભાન૦ ૨
 આ રે કાયાનો તારો શું રે ભરોંસો આજ પડે કે કાલ,
 શ્વાસ તારો એક આવ્યો ન આવ્યો લેને હરિનું નામ,
 સાથે તારી ચાલે રે, શરીર તારું જશે મુકી, ભાન૦ ૩
 સ્વાર્થમાં તારી સુરતા લાગી છે કાલે થાશે માફં કામ,
 કાળ આવે ત્યારે કાંઈ ન પામે ભુલ્યો છે શિદ્ધને ભાન !
 વાયદો વહી જશે રે અવધી તારી થાશે ટુંકી, ભાન૦ ૪
 ચતુર હોય તે ચેતીને ચાલે મૂરખ મન મલકાય,
 જ્ઞાની હોય તે મુક્તિ રે પામે પાપી ગોધા ખાય,
 જમડો દેશે ફાંસી રે કોઈની ત્યાં ન ચાલે ભુખી^૨, ભાન૦ ૫
 પચીસમાં^૩ થઈ પટેલ બેઠો પાંચનું^૪ કરે તું કામ,
 તે સર્વે તારા કામ ન આવે સવનું ઉજડ ગામ,
 દાસ જ્ઞાની કહે છે રે સર્વેને તું દેને પુંકી, ભાન૦ ૬

૧ આ પદમાં માયા પ્રપંચ દ્વાર કરી ભક્તિ કરવા ઉપદેશ કર્યો છે.

૨ ભુખી = અભિમાન. ૩ પચીસમાં = પાંચ તત્વના પચીસ ગુણમાં.

૪ પાંચનું = પાંચ તત્વનું.

પદ ૩૬.

ભાવ કરી ભણ્યો રે.^૧

(ધીરાના પદ્મી રાહ—કૃત્યો શું કરે છે રે.)

ભાવ કરી ભણ્યો રે મૂરખ મન નામ હરિ,
 રૂઠો અવસર આળ્યો રે મનખા દેહની દેહ ધરી, ભાવ૦ ૧
 સંસારીઆમાં તે આવી કરીને વણજ કીધું ન લગાર,
 મુડીમાં તારે ખોટજ આવી ખરચી નથી તારી પાસ,
 લાંબા પંથે જતું રે નિશ્ચે તું તો જાશે મરી, ભાવ૦ ૨
 કુડી છે કાયા ને કુડી છે માયા સર્વે કુટો સંસાર,
 સંસારમાં તું શિદને લોભાણો કાંઈ ન ચાલે તારા સાથ,
 મનખો એળે ખોયો રે એ તો નહીં આવે ફરી, ભાવ૦ ૩
 ખાએ પીએ અને ખડેરે ને આઠે કરે શરીરનું જતન,
 ચાર દહાડાનું સ્વપ્ન જીએ છે અંતે પરતાય અત્યંત,
 સાથે કાંઈ ન આવે રે કાયા તારી જાશે પડી, ભાવ૦ ૪
 સ્વપ્ના માંડી તું રાજ કરે છે જાગે તો કાંઈ ન જણાય,
 એવું સંસારીઆનું સુખજ સમજે સ્વપ્ન જેવો સંસાર,
 ફાગડ ફેરો જાશે રે કહું છું તને વાત ખરી, ભાવ૦ ૫
 આ રે સંસારીઆનું સુખજ ખોટું સમજે વાદીનો ખેલ,
 ઠીકરાનો રૂપીઓ કરી દેખાડે આખર ધૂળની ધૂળ,
 ઠાલી મુઠી જાશે રે એ તો નહીં હોયે ભરી, ભાવ૦ ૬
 આ રે સંસારીઆનો ખેલ છે ઉંઘો પાણી તે અગ્નિ જણાય,
 પાણીમાં પડે તે અગન કુંડ જાશે અગ્નિમાં કુદે જળ નહાય,
 એવી બાજી ઉલટી રે જાણે કોઈ જ્ઞાને કરી, ભાવ૦ ૭

૧ આ પદમાં સંસારની ત્રાયાનું સુખ મિથ્યા જણાવી પરમેશ્વરની ભક્તિ કરવા ઉપદેશ કર્યો છે.

મોહ માયા ધન બાગ દેખાય છે તે તો છે નરકની આગ,
ત્યાગ વેરાગ તપ દોડેલું દેખાય છે તે કરવાથી દુઃખ જાય,
જીવ પામે મુક્તિ રે પાપનો તે નાશ કરી, લાવ૦ ૭
દાસ જ્ઞાની તો સંસારી માયાને જાણે જેવી મુરદાર,
એક હરિની તે બીકજ રાખે બીજી હરિની રાખે આશ,
ત્રીજો તેને સમરે રે ચોથો રૂએ પાપે કરી, લાવ૦ ૮

૫૬ ૩૭.

હરિ દયા આણો રે. ૧

(ધીરાના પદની રાહ—ફૂલો શું ફરે છે રે.)

હરિ દયા આણો રે હું તો દુઃખ કેટલું સહું ?
તમે ઘણી સાચા રે હું તમો વિના કોને કહું ? હરિં ટેક.
હું તો તમને વળી રહ્યો છું પકડ્યો પાલવ નાથ,
તમ વિના બીજો કોઈ નથી મારો મારે બીજાનું શું કામ ?
હું તો તમને જાણું રે બીજાને તો હું શું કરું ? હરિં ૧
સર્વે સંસારથી અળગો થઈને જાનું મેં લીધું તૂજ,
ઘડી ઘડી ઘટમાં તમને સંભારું લજ્જા તમારે છે હાથ,
લાજ તમે રાખો રે હાથ જોડી અરજ કરું, હરિં ૨
હું તો છું કપટી મહા પાપી પૂરો કામી કોધી કર્મહિણ,
લોભ લાલચનો પાર ન રાખ્યો માયામાં મન ભટકાય,
ભુંડાં કામ કીધાં રે હવે હું તો કયાંથી તરું ? હરિં ૩
હવે એકે આરો નથી મારો કહી કોને કરું પોકાર ?
કોણ હવે મારો હાથ પકડશે હરિ તમો દીનાનાથ,
હાથ મારો ઝાલો રે દુનિયાનું ટાળો દુઃખડું, હરિં ૪

૧ આ પદમાં ભક્તિ સાથે પાપનો પસ્તાવો કરવામાં આવ્યો છે.

હવે જો હરિ મને મનથી વિસરશે પછી થશે મૂજ કોણ ?
 તમે ગરીબ જાણી મારો હાથ પકડો તમને જાનાની લાજ,
 હું તો પડ્યો છુટી રે તમે જાણો જોડું ખડું, હરિ ૦ ૫
 સાંભળો હરિ મારી પ્રેમની વિનતી મને લડાવો લાડ,
 દયા કરી મારે મંદિરે પધારો રાખું હું આપની આશ,
 જ્ઞાની નિશ્ચે માને રે ઉપકાર આપનું ઘણું, હરિ ૦ ૬

૫૬ ૩૮.

મન મસ્તાનો રે.^૧

(ધીરાના પદની રાહ—શ્રવ્યો શં કરે છે રે.)

મન મસ્તાનો રે મારો તમે મન મારો,
 માડું કહું માનો રે મન મારી લવ તારો, મન ૦ ટેક.
 મન મહા લંપટ નિર્લજ નાજો લાજ ન રાખે લગાર,
 કોટી વાર એને કુટીને મારો તોએ માને ન ગમાર,
 આડો વાટે ચાલે રે એને કેમ કહીએ સારો, મન ૦ ૧
 મન કપિ^૨ સૂરખ ને મૂઠ વસમો સ્થિર નથી રહેતો નકોર,
 ક્ષણ ક્ષણમાં એ તો ઉઠીને નાસે કદીએ ન આવે પાર,
 મોટા મુની છળીયા રે એવો મન નકારો, મન ૦ ૨
 મન મહા લોભી ને મન મહા કપટી મન કામી કોધી અપાર,
 મન થકી માયા ને મન થકી મમતા મન થકી હરખ ને શોક,
 મન સુખ માણે રે એને તમે નિત્ય વારો, મન ૦ ૩
 મન થકી તાડું ને મન થકી માડું મન થકી ઝેર ને વેર,
 મન વશ કરે તે મમ થઈ રહેશે સાંભળો સૌ સંસાર,
 મન ઘણો જોટો રે એવું તમે ઉર ધારો, મન ૦ ૪

૧ મનને ધિક્કાર સંબધી આ પદ છે. ૨ કપિ=વાંદરો.

મન થકી મોહ ને મન થકી માન મન થકી હોય અભિમાન,
 મન થકી મોહું ને મન થકી જોહું મન થકી નિંદા માન,
 મન ચોર ખાસો રે મન રમે જારી^૧ તારો, મન૦ ૫
 મનની તે વાતો તમે નવ માનો ચેતન^૨ રહો ઘટ માંહ,
 મન કહે તેથી ઉલટા રે ચાલો દુઃખ તમને નવ થાય,
 ધર્મ બુદ્ધિ રાખો રે મનથી તો નવ હારો, મન૦ ૬
 કામ કાજ સર્વે આ સંસારનાં મનમાંથી નાખો દૂર,
 કરનારો એ તો નિશ્ચે જ કરશે તમથી કશું નહીં થાય,
 તમે સાહેબ સમરો રે મુક્તિનો કરનારો. મન૦ ૭
 મન માંકડાને તમે વશ રાખો જાવા ન હો ઘર ખહાર,
 એક ઠેકાણે એને બંધજ રાખો, કરી નિજ આત્મ ધ્યાન,
 સુરતી સુનમાં રાખો રે જ્યાં અગમનો અંધારો, મન૦ ૮
 ઘડી એક હરિને મનથી ન વિસરો સંભારો શ્વાસોશ્વાસ,
 સન્મુખ સ્વામીના સુરતી રાખો પ્રેમ કરીને મન માંહ,
 બીજું સર્વે મુકો રે માયાને તો વિસારો, મન૦ ૯
 જ્ઞાની કહે કોઈ સાથે ન ચાલે થોડા દિવસની પ્રીત,
 છેવટ સર્વે છોડી જશો તમે પહેલાં ચેતો સરદાર,
 પિયુથી પ્રીતિ જોડો રે તમથી છે વરનારો,^૩ મન૦ ૧૦

૧ જારી = વ્યભિચાર. મનનો સ્વભાવ એવો છે કે તે એક સ્થળે સ્થિર નહીં રહેતાં ભટકે છે, ચળે છે, તે ઉપરથી મન વ્યભિચાર રમે છે એવી રચનારે કલ્પના કરી છે. ૨ ચેતન = ચેતતા, સાવધ. આ પદમાં રચનારે મન શબ્દને નરન્નતિમાં ગણી તેના વિશેષણના શબ્દો વિગેરે નરન્નતિમાં મુક્યા છે, જેમકે મસ્તાનો, નાગો, નંકારો વિગેરે. આવી રીતે જ્ઞતિફેર થયલા શબ્દો બીજા કાવ્યોમાં પણ કેટલેક ઠેકાણે છે. ૩ વરનારો = પરણનારો, મળનારો.

પદ ૩૯.

જીવ લલચાયો રે.^૧

(ધીરાના પદની રાહ—ફૂલ્યો શું ફરે છે રે.)

જીવ લલચાયો રે સાચી માની ખોટી માયા,
 મૂરખ કેમ બુદ્ધ્યો રે પડી જશે તારી કાયા, જીવ૦ ટેક.
 તુરંચ સુખ છે આ સંસારનું એ પર તું શિદ્ધ મોહ્ય ?
 છેલ્યાં છોડે અને કામની^૨ વેલવ ધન માલ ધરિછે મન માંહ,
 લાંબી દોરી ધરિછે રે સદા એ તો નહીં ડાહ્યા, જીવ૦ ૧
 ખાન પાન અને ગાડી ને ઘોડા સંસારનું માગે સુખ,
 ચાર દહાડાનું એ તો સુખ છે મૂરખા એમાં જન્મ શિદ્ધ ખોય ?
 કુડી દુનિયા સારી^૩ રે તેમાં શિદ્ધ લોભાયા ? જીવ૦ ૨
 એ રે સંસાર પર શું રે લોભાયો લલચાયો જોઈ તુરંચ સુખ,
 હારી ગયો તું સૌ જન્મારો મોત ન મુકે કોઈ કાળ,
 કાલે તું પ્રસ્તાશે રે મોત વશ સહુ જાયા,^૪ જીવ૦ ૩
 હજી જો મુકે આ સંસારને સુધરે તારું કાજ,
 ધ્યાન કરે ભાવે સાચા ધર્મીનું કાંઈ તને લાભ થાય,
 જ્ઞાની કહે સાચું રે મેં તો હરિ ગુણ ગાયા, જીવ૦ ૪

પદ ૪૦.

મૂરખ માયા માગે રે.^૫

(ધીરાના પદની રાહ—ફૂલ્યો શું ફરે છે રે.)

મૂરખ માયા માગે રે માયા કહે મારો મારો,
 છેવટ છોડી જશે રે મૂરખ માયા નથી તારો, મૂરખ૦ ટેક.

૧ સંસાર જુડો છે તે સંખંધી આ પદ છે. ૨ કામની = સ્ત્રી. ૩ સારી = ખૂબી. ૪ જાયા = જન્મ પામેલાં પ્રાણી. ૫ આ પદમાં સંસારનું સુખ ધન ધરખાર વીગેરે મિથ્યા જાણાઈ માયાનો ત્યાગ કરવા બોધ કર્યો છે.

માયાને તે મહા સુખ જાણીને લેગી કરે માગી લીખ,
 સુષા કેડે માયા કામ નહીં આવે જીવત લોગવી જાય,
 પછી પસ્તાશો રે ગઈ છે કેમ મત મારી ? મૂરખ૦ ૧
 માયા મુકી કાલે મરી જઈશ તું ઉતારી લે તુજ વચ્ચા !
 એ રે માયા પછી જીજને જાશે શું શું રહેશે તારા હાથ ?
 તારા સાથે ન આવે રે માયા મહા ધૂતારી, મૂરખ૦ ૨
 એ રે માયાને તું શિદ્ધને મોહ્યો છે મુકી ઈશ્વરનો મોહ ?
 ચેતને ચેત કાંઈ હવે મન મૂરખા, લજન કરે સુખ થાય,
 મોક્ષમાં તું મહાલે રે મોક્ષ મહા સુખકારી, મૂરખ૦ ૩
 મોટા મોટા લોકે માયા છોડીને ઉઘાડ્યો મોક્ષનો દ્વાર,
 ઘણા લોકોએ રાજ્ય મુકીને લીધી ફકીરી ભરપૂર,
 માયા સર્વે ત્યાગી રે ઘયા મોક્ષ અધિકારી, મૂરખ૦ ૪
 માયા સારી તો રાજ્ય કેમ મુકતા એવા મહા બુદ્ધિવાન ?
 ખાતા પીતા અને મોજે રે કરતા ત્યાગી થવાતું શું કામ ?
 માયા મહા કુડી રે લજન કરે નર નારી, મૂરખ૦ ૫
 માયાને મૂરખા મહા પદ સમજે નરક અધિકારી થાય,
 લજન લાવ કાંઈ મનમાં ન આણે ધર્મ ન હોય મન માંહ,
 સુક્ત ક્યાંથી પામે રે માયા કેરો વેપારી ? મૂરખ૦ ૬
 માયાને તો તમે ખરચી કરીને સુધારી લો સહુ કામ,
 પુન્ય કરીને સર્વે પાપને ધુવ્વો એ છે માયાનું કામ,
 માયા ખરચો ખાઓ રે થાઓ પર ઉપકારી, મૂરખ૦ ૭
 જે ઘડી જમડો લેવાને આવશે, તે ઘડી માયા નથી તુજ,
 હાથ ઘસીને પછી ઘણું પસ્તાશો તોએ ન મળે તને જીજ,
 લોકો લુટી લેશે રે જ્ઞાની સર્વે માયા તારી, મૂરખ૦ ૮

પદ ૪૧.

સાધુ તમે સમજો રે.^૧

(ધીરાના પદની રાહ—શ્રુત્યો શું કરે છે રે.)

સાધુ તમે સમજો રે, કહું છું આ વાત ખરી,
 નિશ્ચ સાચી માનો રે, સર્વેમાં છે શ્યામ હરિ. ટેક.
 સમજ્યા વિના તમે નાસ્તિક ન થાજો, બગડશે આ અવતાર,
 ઈશ્વર સમજ્યા વિના અરે મૂરખજન મુક્તિ નહીં મળનાર,
 નરકવાસી થાશે રે ભટકી ભટકી જાશે મરી, સાધુ ૧
 રૂપ ઈશ્વરનું અકળિત સાધુ મૂરખાને નવ સમજાય,
 એ છે નિરંજન ને નિરાકારી એને તો કાંઈ ન કહેવાય,
 તમો તો શું સમજો રે મૂરખ અજ્ઞાને કરી, સાધુ ૨
 આપાપંથી^૨ તમે અંધ બન્યા છો ગુરૂ કરો તો સમજાય,
 આપાપંથી તે દોર હરાયાં, ગુરૂ વિના જ્ઞાન ન થાય,
 ગુરૂ ચરણ સેવો રે, ગુરૂ સમજાવે હરિ, સાધુ ૩
 ગુરૂ કરીને તમે ગુરૂવશ થાઓ, ગુરૂવેણ માનો પ્રમાણ,
 ગુરૂનાં વચન ઉચ્ચાપન^૩ ન કરજો, ગુરૂનું જો થાય અપમાન,
 ગુરૂ જાશે રૂઠી રે, પછી નહીં મળે હરિ, સાધુ ૪
 જેવું મરું^૪ જીવતાને વશ હોયે એવા બનો વશ આપ,
 ગુરૂના સામે ઉચ્ચાર ન કરજો રાખજો ગુરૂનું માપ,
 ગુરૂના દાસ રહેજો રે, ડહાપણ નહીં કરજો જરી, સાધુ ૫
 મોહ માયાનો તમને રોગ લાગ્યો છે મેલ ભરાયો મન માંહ,
 એનો વૈદ તો ગુરૂ જ જાણો, બીજાથી કાંઈ નહીં થાય,

૧ ઈશ્વર છે અને તે ગુરૂ કરવાથી મળી આવે છે એ આ પદનો ભાવાર્થ છે. ૨ આપાપંથી = હું કહું તેજ ખરું, તેજ મારો ધર્મ, ખોટો મમત. ૩ ઉચ્ચાપન = કહે તે નહીં કરવું તે, ઉલ્લંઘન. ૪ મરું = મરડું.

ગુરૂ વૈદ સાચો રે સર્વે રોગ તે લે હરી,^૧ સાધુ૦ ૬
 ગુરૂ આપાથી^૨ તમને છોડાવી બેસારે એકાંત સ્થાન,
 પછી લોકોથી તમે અળગા રહીને કરોને હરિનુંજ ધ્યાન,
 સંસાર સર્વે ભૂલી રે માયા સર્વે મેલો પરી,^૩ સાધુ૦ ૭
 ત્યારે ભજનમાં ચિત્ત તો ઠરશે, ભૂલશે પોતાનું ભાન,
 પછી હરિથી પ્રીત બંધાશે દેખાશે અંદર ખંડાર,
 ત્યારે સમજણ પડશે રે, પછી મન રહેશે ઠરી, સાધુ૦ ૮
 એના વિના તો હરિ નહીં સુઝે, દેખો નહીં દીદાર,
 ભવ દરીઆમાં ભટક્યા કરશે, કદી આવે નહીં પાર,
 ભૂલી ભટકી મરશે રે, મતિ કેમ ગઈ છે ફરી? સાધુ૦ ૯
 સંસાર ત્યાગી ગુરૂવશ થાઓ, ચાલો ગુરૂ કહે જેમ,
 ગુરૂ વિના કદી ગમ નવ પડશે જ્ઞાની કહે છે એમ,
 ગુરૂ સમજાવે રે ત્યારે તમને મળશે હરિ, સાધુ૦ ૧૦

૫૬ સંગ્રહ સમાપ્ત.

૧ લે હરી = હજો, દૂર કરે. ૨ આપાથી = હુંપણાથી. ૩ પરી = દૂર.

ગઝલ સંગ્રહ.

ગઝલ ૧.

નયનસે નિકલ ગયા.

- એક શોખ^૧ કરકે અશવા^૨ નયનસે નિકલ ગયા,
ગોયા કે રૂહ^૩ મેરે બદનસે નિકલ ગયા. ૧
- ઉસ દર્દ બેકસીમેં^૪ ને એક મેંને આહ^૫ કી,
હુદ^૬ ઉસકા સકદે^૭ ચરખે^૮ કોહનસે^૯ નિકલ ગયા. ૨
- થાંમા બહોત જીગરકો વલે કયા કરૂં મેં આહ ?
શોલેપે^{૧૦} શોલા સીને^{૧૧} જલનસે નિકલ ગયા. ૩
- આશક ને ઉસ પરીકા હુવા જાન દિલસે મેં,
હુનિયાકે સારે રંબે^{૧૨} મહનસે^{૧૩} નિકલ ગયા. ૪
- દેખ ઉસકે સુર્ખ લબકો^{૧૪} બહોત આબો તાબસે,^{૧૫}
ખા રશક^{૧૬} લાલ^{૧૭} કાન^{૧૮} ચમનસે નિકલ ગયા. ૫
- જુલુકુંકો^{૧૯} દેખ ગેરતો^{૨૦} હેરતસે^{૨૧} શર્મ ખા,
અંબર બહરસે^{૨૨} મુશક^{૨૩} ખુતનસે નિકલ ગયા. ૬
- કુચેકી^{૨૪} સેરકે^{૨૫} લીયે ઉસ રશક હુરકે,^{૨૬}
આદમ હો મસ્ત ખાગ અદનસે^{૨૭} નિકલ ગયા. ૭
- ખા ઉસકી તેગ^{૨૮} અબરૂ^{૨૯} શફક^{૩૦} આસમાન પર,
હોકર શહીદ^{૩૧} ખુની^{૩૨} કફનસે નિકલ ગયા. ૮
- ભુન કરકે ઉસકે ઈશ્કમેં અનવરકા જીગર લી,
અબ હો ગયા કબાબ તલનસે નિકલ ગયા. ૯

લાવાર્થ:—(આ ગઝલમાં પરમાત્માને દુર ઝેટલે અપ્સરા રૂપે કલ્પના કરી તેના સ્વરૂપની તારીફ કરી પ્રેમભાવ બતાવ્યો છે.)
૧ બેપરવા^૧ પરબ્રહ્મ પરમાત્મા આખોથી ધસારો કરી ચાલ્યો ગયો (અર્થાત્ પરમાત્મા સમાધિમાં ચમત્કાર બતાવી ચાલ્યો ગયો) તે

વખતે જાણે મારા શરીરમાંથી જીવ^૩ નીકળી ગયો. ૨ તે લાચારીના^૪ દર્દમાં જ્યારે મેં એક એવો નિશાસો^૫ નાખ્યો કે તેનો ધૂમાડો^૬ આ જુની^૭ આકાશ^૮—જીતને^૯ ચીરીને ઉપર નીકળી ગયો. ૩ મેં મારા કાળજીને બહુ રોકી રાખ્યું પણ અરે હું શું કરું! મારી છાતીના^{૧૧} બગવાથી ભડકા^{૧૦} ઉપર ભડકા નીકળી ગયા. ૪ જ્યારથી હું તે પર-માત્મારૂપી અપ્સરા—પરી ઉપર ખરા દીલથી આશક બની ગયો છું ત્યારથી દુનિયાનાં તમામ દુઃખ^{૧૨} અને મહેનતથી^{૧૩} હું છુટી ગયો છું. (અર્થાત્ તેના પ્રેમમાં પડવાથી હું દુનિયાની માયામાંથી અને દુઃખમાંથી મુક્ત થયો છું. હું તેના પ્રેમમાં પડી પ્રેમધેલો અને બેભાન થયો છું તેમાં તો કાંઈ નવાઈ નથી પરંતુ દુનિયાની બીજી વસ્તુઓ તેના સ્વરૂપથી મોહ પામી થેલી થઈ છે ; તે નીચે પ્રમાણે—) ૫ તેના ઘણા તેજવાળા^{૧૫} લાલ હોઠ^{૧૪} જોઈ માણસ^{૧૭} પણ યમનની ખાણમાંથી^{૧૮} અદેખાઈના^{૧૬} લીધે બહાર નીકળી ગયાં. ૬ તેના માથાના કાળા વાળ^{૧૯} દેખીને લજ્જા^{૨૦} અને આશ્ચર્યથી^{૨૧} શરમાઈને અંધર દરિયામાંથી^{૨૨} અને કસ્તુરી^{૨૩} ખુતન દેશમાંથી નીકળી ગઈ. ૭ તે પરીની^{૨૬} ગલી-ઓની^{૨૪} સહેલ^{૨૫} જોવાને મનુષ્ય મસ્ત બનીને સ્વર્ગ^{૨૭} રૂપી બાગ-માંથી નીકળી આવ્યો. ૮ તે પરીની ભમર^{૨૮} રૂપી તરવાર^{૨૯} ખાઈ મૃત્યુવશ^{૩૧} થઈ લાલ^{૩૨} કફન પહેરીને સંધ્યા^{૩૦} પણ આકાશ પર નીકળી આવી. ૯ તે પરીના પ્રેમમાં અનવરનું કાળજી પણ શેકાઈને કબાબ (બળી ગયેલી વસ્તુ) બની તળીને ઉપયોગ કરવાના કામથી પણ નીકરી ગયું છે (અર્થાત્ અનવરનું કાળજી બળીને ખાખ થઈ ગયું છે).

આ ગઝલ ભક્તિશૃંગારરસની છે. રચનાર કાઝી અનવર મીયાંની કાવ્ય લખવાની શક્તિ કેવી સારી છે તે આ અને આ પછીની ગઝલો ઉપરથી વાંચનારને સ્પષ્ટ સમજાઈ આવશે. આ ગઝલમાં બતાવેલી ઉપ-માઓ અને અલંકાર જોતાં અનવર મીયાંની કાવ્ય લખવાની શૈલિ ગુજ-રાતના પ્રખ્યાત કવિ પ્રેમાનંદની શૈલિને ઘણા અંશે મળતી આવે છે તે પ્રેમાનંદ કવિના નળાખ્યાનમાંનું નીચેનું કાવ્ય વાંચવાથી જણાઈ આવશે—

દમયંતીના અધર દેખી પેટ વીંધ્યું પ્રવાળી,

એ કામનિનો કંઠ સાંભળી કોંકલા થઈ કાળી.

રસના વાણી સાંભળી સસ્વતીને આઞ્ચો વૈરાગ,
 કુંવારી પોતે રહી સંસાર કાધો ત્યાગ.
 દંત દેખી દાડમ ફાટ્યું કપોત સંતાડે મ્હોંને,
 તે નાદ કરતો ફરે વનમાં કહે દુઃખ કહું હું કોને ?
 દમયંતીનાં કુચ દેખી હાર્યું કુંજર કૂળ,
 તે હીંકતાં ચાલતાં હાથી માથે ઘાલે ધૂળ.

ગઝલ ૨.

મેં છુપાયા કોન થા ?

કુછ ન થા તમ ગંજ^૧ મખપ્રીમે^૨ છુપાયા કોન થા ?
 ગંજ મખફીસેં નીકલ જલવા^૩ દીખાયા કોન થા ? ૧
 ઇશક^૪ ખુદ ઓર હુશન^૫ એહમદ થેહ સીફત મોસુફ દો,
 એક હી થે દુસરા વહાં દખલ પાયા કોન થા ? ૨
 થા અહદ^૬ તમ દુસરા કોઈ ન થા ઉસકે સીવા,
 ઇશકસેં તમ સુરતે^૭ એહમદમેં આયા કોન થા ? ૩
 દેખનેકો આપકે જમ ઇશક ઉસકો હો ગયા,
 આપકા આદમકો^૮ આયના^૯ બનાયા કોન થા ? ૪
 તુર પર મુસાને બાકર “રખમે અરેની”^{૧૦} જમ કહા ?
 કરકે જલવા^{૧૧} “લન તરાની”^{૧૨} કેહ સુનાયા કોન થા ? ૫
 કોન થા મનસુરમેં આકર “અનલહક”^{૧૩} જમ કહા ?
 “કુમ બેઈઝની”^{૧૪} કહેકે જમ સુરદા બુલાયા કોન થા ? ૬
 જમ મહંમદકો બુલાયા લામકાં મહેરાબકો,^{૧૫}
 “કાબ કવસેં”^{૧૬} કીસને બોલા વરલ પાયા કોન થા ? ૭
 સુરતે ઇનસાં^{૧૭} અદમસેં કોન લાયા દર વખુદ ?
 બાન ઉસમેં ડાલકર ઉસકો બુલાયા કોન થા ? ૮
 લોહ^{૧૮} દિલ પર કીસને લીખ્યા ઇસ ગઝલકો અનવરા ?
 કરકે ઇલહામ^{૧૯} ઓર બુખાસેં^{૨૦} કેહ સુનાયા કોન થા ? ૯

ભાવાર્થ:—(આ ગઝલમાં પરમેશ્વર છે એવું સાબીત કરવા કુદરતના ચમત્કારના દાખલા બતાવ્યા છે.) ૧ જ્યારે કાંઈપણ વસ્તુ નહોતી ત્યારે ખજનામાં^૧ છાની^૨ વસ્તુ હતી તે શું હતું? તે જાના ખજનામાંથી નીકળી જેણે આ પ્રકાશ^૩ દેખાડ્યો તે કોણ હતો? ૨ પોતે પ્રેમ^૪ અને તેનું કાંતિસ્વરૂપ^૫ એહમદ તે બંને સીક્ષિત મોસુફની છે એટલે એહમદ એ પ્રેમની સીક્ષિત-પ્રશંસા છે બંને વસ્તુ એકજ છે. (મોસુફ=જેની પ્રશંસા કરવામાં આવે તે.) તે બંને વસ્તુ એકજ હતી તો દાખલ થનાર બીજું કોણ હતું? ૩ જ્યારે તે એકજ^૬ હતો અને તેના શિવાય બીજી કોઈ વસ્તુ નહોતી ત્યારે પ્રેમથી એહમદની મૂર્તિમાં^૭ આવો થયો તે કોણ હતો? ૪ પોતાની જાતને જોવાને જ્યારે તેને પ્રેમ થયો ત્યારે જેણે મનુષ્ય^૮ રૂપી દર્પણ^૯ બનાવ્યું તે કોણ હતો? ૫ જ્યારે મુસા અલેહીસ્સલામ તુર નામના હુંગર ઉપર પરમેશ્વરને “હે પરમેશ્વર! તું મને દર્શન દે”^{૧૦} એ પ્રમાણે કહ્યું ત્યારે પ્રકાશ^{૧૧} કરીને “તું મને દેખી શકીશ નહીં.”^{૧૨} આ પ્રમાણે જેણે કહી સંભળાવ્યું તે કોણ હતો? ૬ જ્યારે મનસુર હાથાને “હું પરમેશ્વર છું”^{૧૩} એવું આવીને કહ્યું ત્યારે મનસુરના શરીરમાં કોણ હતું? જ્યારે શમ્સ તબ્રેજે બાદશાહના મરેલા છોકરાને “મારા હુકમથી હું”^{૧૪} એમ કહી જેણે જીવતો કર્યો તે કોણ હતો? ૭ જ્યારે મહમદ સલ્લાહો અલયેહે વસલ્લમને આકાશ ઉપર^{૧૫} તેડાવ્યા ત્યારે “અમે બે એક મળી ગયા છીએ”^{૧૬} એવું કોણ બોલ્યું અને કોણ મળ્યું? (કામ કવસેન=જુદી બે કમાનોનું એક વર્તુલ-ગોળા પ્રકારમાં મળી જવું તે.) ૮ જ્યાં કાંઈ પણ નથી ત્યાંથી જેણે માનવીની^{૧૭} મૂર્તિ બનાવી તે કોણ અને તેમાં જીવ મુકી બોલાવ્યો તે કોણ? ૯ હે અનવર! તારા ચેતનની પાટી^{૧૮} ઉપર આ ગઝલ લખનાર કોણ હતો અને તારા મનની સલ વિચારની^{૧૯} સ્ફુરણા કરી જીભથી^{૨૦} બોલાવ્યો તે કોણ હતો? (અર્થાત્ તે તમામ ચમત્કાર બતાવનાર પરમેશ્વરજ છે.)

ગઝલ ૩.

ન તું શામ હે ન તું રામ હે ?

કયા કહું ગીલા^૧ તેરા અય સનમ^૨ ન તું શામ^૩ હે ન તું રામ^૪ હે ?
 હુવા દૂર એસા તું એક કલમ^૫ ન પયામ^૬ હે ન સલામ હે. ૧
 તેરે દર્દ હીજસે^૭ મેં મરું તું ખુશીસેં ગેરૂસેં^૮ જા મીલે,
 કહું બેવફાઈ મેં કયા રકમ^૯ ચેહ ખીરામ^{૧૦} હે તેરા કામ હે. ૨
 કલી બાદ અરસેકે મીલ ગયા તો બતાકે મોંહકો ચલા ગયા,
 મેરે પેશ નઝરુંકે એકદમ ન કયામ^{૧૧} હે ન મુકામ હે. ૩
 કલી આયા ઘરમેં તો હો ખફા રહા બેઠા ચુપકા ખામોશસા,
 કલી સુએ મેરે આ એકદમ ન ખીરામ હે ન કીરામ^{૧૨} હે. ૪
 કલી લપટા પહેલુંમેં^{૧૩} આ મેરે તો તું સો રહા મોંહકો ફેરકે,
 શમે વરલમેં હે ચે કયા જુલમ ન તો જામ હે ન કલામ^{૧૪} હે. ૫
 તું લપટ જા હસકે ગલે મેરે તેરે કામકા હું ખુરે ભલે,
 રહો રામ મેરા તું દમ બ દમ તેરા નામ હે મેરા કામ હે. ૬
 મેંને લાલ લબ^{૧૫} તેરે ચુમકે કીયા સીજદા^{૧૬} તુજકો હે ઈજઝસેં,^{૧૭}
 તેરા દિલસેં અનવર બેદીરમ^{૧૮} ચે ગુલામ હે તું ઈમામ^{૧૯} હે. ૭

ભાવાર્થ:—(આ ગઝલમાં પરમેશ્વરની ભક્તિમાં મસ્ત રહેનાર ખરા પ્રેમીએ રીસમાં પરમાત્મા પરમેશ્વરની પ્રાર્થના કરી છે. રીસા-ચેલા પ્રેમી ભક્તના ઉદ્દગાર છે.) ૧ હે પરમેશ્વર^૨ ! હું તારી પાછળ શી વાતો^૩ કહું ? શું તું મારો માલીક^૪ પણ નથી તેમજ તું મારો તાબેદાર^૫ પણ નથી ? (અર્થાત્ તું મને માલીકપણાથી ન મળ્યો અને તાબેદારપણાથી પણ ન મળ્યો. પરમેશ્વરને તાબેદાર કહેવાતું કારણ એ કે તે પ્રેમી ભક્તના પ્રેમને આધીન હોય છે અને ભક્તના હુકમ ઉઠાવે છે.) તું મારાથી એવો એકદમ^૬ દૂર થયો કે તારો સંદેશો^૭ નથી ને સલામ પણ નથી. ૨ તારા વિયોગના^૮ દુઃખથી હું મરું છું અને તું ખીન્ન લોકોને^૯ એટલે કે મનસુર, શમ્સ તબ્રેજ વીગેરે એવા

મહાપુરુષોને મળે છે. તારી એવકાઈ હું શું લખું—કહું? આવા તારા એપરવાઈના ચાળા^{૧૦} છે, આવાં તારાં કામ છે. ડાં ને કોઈ વખત તું મળી ગયો તો જરા મુખ બતાવીને ચાલ્યો ગયો. મારી નજર આગળ એક ઘડી પણ ઉભો^{૧૧} રહ્યો નહીં અને મુકામ પણ કર્યો નહીં. ૪ કદી તેં મારા દીલરૂપી ઘરમાં આવીને પ્રકાશ કર્યો તો ગુસ્સે થઈને તું ચૂપકીથી બેસી રહ્યો. કદી પણ મારી તરફ આવીને હાવ-ભાવના ચાળા પણ કર્યા નહીં અને મેહેરબાની^{૧૨} પણ કરી નહીં. ૫ જો તું કદી મારા પાસામાં^{૧૩} આવીને લપાઈ રહ્યો તો તું મોં ફેરવીને સુઈ રહ્યો. પરસ્પર મેળાપ કરવાની રાતમાં આ તારો શો જુલમ? પ્રેમનો ખ્યાલો પણ ન પાચે, અને વાતો^{૧૪} પણ ન કરી. ૬ તું હસીને મારા ગળે વળગી રહે. ખુરા અને બલા તારા કામનો ધું. તું મારો હરઘડી તાબેદાર રહે, તેમાં તાં નામ થશે અને માં કામ થશે. (આ શબ્દો પરમેશ્વર પ્રત્યે ખરા આશક્તા રીસમાં નીકળેલા ઉદ્દગાર છે. આશક ઘડીમાં રીસ કરે છે અને ઘડીમાં આજીજી કરે છે.) ૭ મેં તારા લાલ હોડને^{૧૫} ચુંબન કરીને આજીજીથી^{૧૬} તને નમસ્કાર^{૧૭} કર્યો. અનવર ખરા દીલથી તારો વગર પેસાનો મક્તને!^{૧૮} જુલામ છે અને તું સરદાર^{૧૯} છે.

ગઝલ ૪.

મુજકો જલા દીયા.

લગી આગ સીનેમે^૧ અથ સનમ તપે ગમને^૨ મુજકો જલા દીયા. મેરે ચશ્મુંસે ખુન બહા દીયા મેરે દિલકો દાગ લગા દીયા. ૧ તેં કહા “અલસ્તો બેરખબે કુંમ”^૩ મેં ખુશીસે “કાલુ બલા”^૪ કહા, ચે શરાબ કેસા પીલા દીયા મુજે મસ્ત તુંને બના દીયા. ૨ થા અલેક્મે^૫ જબકે તું દર અદમ^૬ હુવા મીમમે^૭ આકે જલવાગર, મુજે જબસે મુખકા બતા દીયા હો જહાંસે^૮ મુજકો છુડા દીયા. ૩ તેં સુનાયા મુજકો જો “મન અરફ”^૯ બહો નશા હે મુજકો ફકદ અરફ, ચે હીમમ^{૧૦} જબસે ઉઠા દીયા બ ખુદા મેં ખુદકો ભુલા દીયા. ૪

સલી જ બ જ હર ઝરોમે^{૧૦} હે તું આપ અનવર^{૧૧} જલવાગર,
મેને નામ અપના મીટા દીયા ચે ગજલ લી તુને સુના દીયા. ૫

ભાવાર્થ:—(આ ગજલમાં પરમેશ્વરની પ્રાર્થના કરવામાં આવી છે) ૧ હે પરમેશ્વર! મારી છાતીમાં^૧ આગ લાગી રહી છે, અને ચિતાની^૨ અગ્નિએ મને એવો બાળી નાખ્યો છે કે મારી આંખમાંથી લોહી વહ્યા કરે છે, અને મારા હૃદયમાં ડામ લગાડી દીધો છે. ૨ તે કહ્યું કે “શું હું તમારો પરમેશ્વર નથી?”^૩ એટલે મેં ખુશીથી કહ્યું કે “હા તું અમારો પરમેશ્વર છે”^૪ આવો પ્રેમરૂપી શરાબ તે મને એવો પાઈ દીધો કે હું મસ્ત બની ગયો. ૩ જ્યારે તું એક^૫ પોતે અલોપ^૬ છાનો હતો અને મહંમદનું^૭ વર (અલ્લસ્વરૂપ) પેદા કરીને સંસારમાં આવો થયો, અને જ્યારથી તે તારું મુખ બતાવ્યું છે ત્યારથી બે દુનિયાથી^૮ (આ લોક અને પરલોકથી) મને છોડાવી દીધો છે. ૪ જ્યારથી તે મને “મન અરફ” તું જ્ઞાન સંભળાવ્યું છે ત્યારથી મને તે જ્ઞાનનો નિશા ચડ્યો છે અને જ્યારથી તારા અને મારા વચ્ચે જે જુદાઈનો પડદો^૯ હતો તે ઉઠી ગયો છે ત્યારથી ખરેખર તારા સમ (તારા સોગન ખાઈને કહું છું કે) હું મારી જાતને ભુલી ગયો છું. (“મન અરફ”નું જ્ઞાન એટલે કે “મન અરફ નફસહુ ફકદ અરફ રખાહુ” અર્થાત્ જે કોઈ પોતે પોતાના આત્માને ઓળખે છે તે પરમેશ્વરને ઓળખે છે.) ૫ દરેક સ્થળમાં અને જીણાં રજકણમાં^{૧૦} અર્થાત્ દરેક વસ્તુમાં તારોજ પ્રકાશ^{૧૧} છે. હું માંડ નામ ભુલી ગયો અને આ ગજલ સંભળાવવાવાળો પણ તુંજ છે.

ગજલ ૫.

દિવાના આતા હે.

સંભલીયે^૧ શમેફ^૨ મેહફલમે^૩ અબ દીવાના આતા હે,
તડપતા લોટતા બેતાબ^૪ જશું પરવાના^૫ આતા હે. ૧
જહાં મેં મસજીદુંસે ઉસ ખુતે^૬ કાફરકે^૭ દરશનકો,
નઝરમેં અપને બેશક અબ પસંદ ખુતાખાના^૮ આતા હે. ૨

અદબસે^૧ મેહફીલે ખુબાંમે^૨ અથ મસ્તાં સંભલ બેઠો,
 શરાબે નાબકા^૩ સાફી^૪લીયે પેમાના^૫ આતા હે. ૩
 નપટ^૬ મુશ્કેલ હે યારે કુચે^૭ બનાંમે^૮ કદમ^૯ રખના,
 સુચે^{૧૦}શમશીર^{૧૧} કાતીલકે^{૧૨} જો હે મરદાના^{૧૩} આતા હે. ૪
 બહારે^{૧૪} ગુલશને^{૧૫} હસ્તીસે^{૧૬} કયા દિલ બાંધીએ અનવર !
 બુધર દેખા ઉધર અબ તો નઝર વેરાના^{૧૭} આતા હે ૫.

ભાવાર્થ:—(આ ગઝલમાં પ્રેમસ્વરૂપ કેવું છે તે બતાવ્યું છે.)

૧ હે દિવ્ય પ્રેમી લોકો! તમે સાવધ રહો. હવે સભાની^૩ અંદર દિવાનો આવે છે (અર્થાત્ તમારા શરોરમાં હવે પ્રેમના બુસ્સાનો પ્રવેશ થાય છે). પતંગીઆની^૫ માફક દિવાનો કુદતો અને લેટતો બેચેનીમાં^૪ આવે છે (અર્થાત્ પ્રેમના પ્રકાશથી આકર્ષાઈ પતંગીઆની માફક આવીને ઝંપલાય છે.) ૨ દુનિયામાં તે છાના અકળિત^૭ પ્યારા પરમેશ્વરને^૬ જોવા માટે મસીદો કરતાં શરીર^૮ રૂપી મંદીર બેશક મારી નજરમાં વધારે પસંદ પડે છે (અર્થાત્ મંદીરમાં જઈ દર્શન કરવા કરતાં અંતઃકરણમાં ધ્યાન ધરવું હું વધારે પસંદ કરું છું.) ૩ હે પ્રેમી લોક! તમે સંભાળીને અદબથી ખુબસુરત^૯ સભામાં બેસો. બુઓ હવે શરાબ પાવાવાળો^{૧૦} પરમેશ્વર શુદ્ધ પવિત્ર^{૧૧} શરાબનો પ્યાલો^{૧૨} લઈને આવે છે (અર્થાત્ પ્રેમનો જોશ હવે બગૃત થાય છે.) ૪ હે પ્રેમી લોકો! એ પરમાત્માની^{૧૫} ગલીમાં^{૧૪} પગલું^{૧૬} ભરવું તે ઘણુંજ કઠણ^{૧૭} છે, કારણ કે મારવાવાળાની^{૧૮} તરવારના^{૧૯} સામે^{૨૦} જો પુરો શરવીર^{૨૧} હોય છે તે આવે છે (અર્થાત્ સંસાર ત્યાગ કરી વૈરાગ્ય દશામાં જવું તે ઘણું કઠણ છે. ઈંદ્રિયોને વશ કરી કામ, ક્રોધ, માયા વીગેરેની સામે થવું તે મહા દૃઢ મનવાળા મહાપુરુષનું કામ છે.) ૫ આ વસંતરૂપી^{૨૨} ખિલી રહેલા ઇંદગી^{૨૩} રૂપ બગીચાથી^{૨૪} શું પ્રેમ બાંધવો? કારણ કે જ્યાં જોઈ છું ત્યાં મને સર્વ ઉજ્જડ^{૨૫} લાગે છે (અર્થાત્ આ કાયાથી પણ પ્રીતિ બાંધવાની નથી કારણ કે તે પણ નાશ પામવાની છે.)

ગઝલ ૬.

દિલ સદા બેચેન હે.

દિલ સદા બેચેન હે મુજ ઇસ્કકે^૧ ખીમારકા,^૨
 લગ ગયા હે ઝખમ^૩ ઇસકો અબરૂએ^૪ ખમદારકા.^૫ ૧
 અશમ^૬ નરગીસકા હે ઘાયલ ઓર મીઝેકે^૭ તીરકા,
 ઝુલ્ફ^૮ નાગનકા હે મારા ઓર તેરે રૂખસારકા.^૯ ૨
 કયા કહું મેં યા મસીહા^{૧૦} હે કોઈ ઇસકા ઇલાજ ?
 મેં તો આશક હો ગયા હું એહમદે મુખતારકા. ૩
 ખોલ ઘુંઘટ ઓર દીખા દે એક ઝલક^{૧૧} મુખડેકી તું,
 ઇસ દિલે ઝખમીકા મરહમ^{૧૨} હે તેરે દીદારકા.^{૧૩} ૪
 નીમ ખીસ્મીલકો^{૧૪} દીખા મુખકા તેરા અય માહલીકા,^{૧૫}
 હુસ્નકા^{૧૬} ઘાયલ હે અનવર ઇસ્કકી તલવારકા. ૫

ભાવાર્થ:—(આ ગઝલમાં પરમેશ્વરને ખુબસુરત છોકરાની ઉપમા આપી પ્રેમભાવ જણાવ્યો છે.) ૧ માફ-પ્રેમના^૧ દર્દીનું^૨-મન સદા બેચેન રહે છે; વાંકી^૫ ભમર^૪ (રૂખી તરવાર) નો મનને ઘા^૩ લાગ્યો છે; ૨ નરગીસના ફુલ જેવી આંખોથી^૬ અને પાંપણરૂપી^૭ આણુથી મન ઘાયલ થયું છે; માથાના વાળ^૮ રૂખી નાગણુથી અને તારા ગાલથી^૯ માફ મન ડસાયેલું છે; ૩ માટે હે ઇસુ^{૧૦}! હું શું કહું ? તેનો કાંઈ ઇલાજ છે ? (ઇસુ જેની દવા કરતા હતા તેને ખીલકુલ આરામ થતો હતો તેથી ખિમારીના વખતે કવિ લોકો ઇસુને વિનંતી કરે છે.) હું “એહમદે મુખતારકા” એટલે મહમદનો આશક થઈ ગયો છે. ૪ તું તારો ઘુંઘટ ખોલીને તારા મુખનો પ્રકાશ^{૧૧} દે; તારા મુખનું દર્શન^{૧૩} તે આ ઘાયલ થયેલા મનનો ઘા રૂઝવવાનો મલમ^{૧૨} છે. ૫ હે ચંદ્ર જેવા મુખવાળા^{૧૫} પરમાત્મા! આ અધ-મુવાને^{૧૪} તાફ મુખ દેખાડ. અનવર તારા પ્રેમની તરવારથી અને ખુબસુરતીથી^{૧૬} ઘાયલ થઈ ગયો છે.

ગઝલ ૭.

તીર મીઝગાં લગાદીયા.

તેરી ચશ્મ^૧ જાદુને અય પરી મુજે તીર મીઝગાં^૨ લગા દીયા,
 ખખુદા^૩ સનમ મેરા મુર્ગ^૪ દિલ તેં શીકાર અપના બના દીયા. ૧
 દેખા જળસેં તેરા મેં ખદો^૫ ખાલ^૬ નહીં હજ^૭ અસવદકા^૮ ખ્યાલ,
 ચેહી કાખા મેરા હે બેજવાલ^૯ મેંને સરકો^{૧૦} અપને ઝુકા દીયા. ૨
 મેં ગુલામ હું તેરા બેદીરમ^{૧૧} નહીં ઝુક મુજકો તેરી કસમ,
 તુને દામ^{૧૨} ઝુલ્ફમેં અય સનમ મેરે સાદે દિલકો ફસા દીયા. ૩
 તેરે ઇશ્કમેં હુઆ મેં તખાહ^{૧૩} ન સવાળ^{૧૪} રહાતા હું ન ગુનાહ,^{૧૫}
 મેંને મઝહબો^{૧૬} મીઠ્ઠતકા^{૧૭} રાહ સભી દિલસેં અપને છુડા દીયા. ૪
 ચેહી બખ્શા મુજકો હે ઇશ્કને અબ તુજેહી પુનું મેં જો બને,
 નહીં ડેરા મસ્જીદ મુજ કને સભી એકદમ મેં ઉડા દીયા. ૫
 અબ હુઆ મેં કાફર^{૧૮} ઇશ્કમેં રખા કામ ખુતકે^{૧૯} હી દીદસેં,
 જો કહેં સો મુજકો બલે કહેં મેંને સાફ સખકો સુના દીયા. ૬
 મેરા ખુત^{૨૦} થા કાફર^{૨૧} લાકલામ ફીયા ખુબ મેં ઉસે રામ રામ,^{૨૨}
 અબ હુવા મુસલમાં નેકનામ મેંને ફર્જ હક્કા^{૨૩} બજા દીયા. ૭
 અબ ઇસીમેં હેગા મેરા ભલા હુઆ રામ^{૨૪} જીસે^{૨૫} કહું સદા,
 જો મીલે પિયાકા મુજે પતા^{૨૬} જીને સખ^{૨૭} મેરા ઉઠા દીયા. ૮
 ન ગરઝ હે કુફર^{૨૮} ઇસલામસેં હું મેં મસ્ત અલસ્તોકે જામસેં,
 લગા દિલ ઉસીહીકે નામસેં જીને જલવા^{૨૯} મુજકો બતા દીયા. ૯
 કયું સનમકા ખોજ કહું નહીં ખુદા મેરા કાફર^{૩૦} હે ચકોન,^{૩૧}
 હે ખુદાઈ સખ ઇસી ખુત મહીં જીને ખોજા ઉસકો દીખા દીયા. ૧૦
 હુવા સખમેં અનવર તેરા નામ કીયે ઇસ વજે કે જો તેં કલામ,^{૩૨}
 સુખ અદબસેં રેહ લે ઝખાંકો^{૩૩} થામ તુને કેસા શોર મચા દીયા ૧૧૧

ભાવાર્થ:—(આ ગઝલમાં પરમેશ્વરને પરીની ઉપમા આપી
 પ્રેમ બતાવ્યો છે, તેની સાથે આત્માનું ખરૂં રૂપ બતાવી અબેદ સ્વરૂપ

સમજાવ્યું છે; આવી ગજલનો અર્થ બરાબર સમજી આત્માનો ઉડો ભેદ વિચારવાનો છે, અને ઉંચા દરજ્જે પહોંચેલા માણસ માટે જ આવી ગજલો છે. અજ્ઞાની માણસો ખરે અર્થ સમજ્યા વિના અવળો અર્થ કરે છે માટે આત્મજ્ઞાન, અભેદ જ્ઞાન, તથા સમાધિ વિગેરેનાં કાવ્યો બરાબર સમજી સાર ગ્રહણ કરવો જોઈએ.) ૧ હે પરી ! તારી જ્ઞાનદુ ભરેલી આંખોએ^૧ મને પાંપણુ^૨ રૂપી બાણ લગાવી દીધાં છે. ખુદાના સમ^૩ ! હે પરી ! મારા મનરૂપી પક્ષીનો^૪ તો તારો શિકાર બનાવી દીધો છે (અર્થાત્ હે પરમાત્મા ! તો મારી સામે નજર કરીને માફ મન હરણુ કર્યું છે.) ૨ તારા ગાલ^૫ ઉપરનો તલ^૬ દેખી મને મક્કાના કાળા^૭ પવિત્ર પથ્થરનો^૮ કાંઈ ખ્યાલ આવતો નથી (અર્થાત્ તે તલ આગળ મક્કાનો પથ્થર હું ભૂલી જઈ છું એવો તારા તલનો પ્રભાવ છે) અને તુંજ મારો હમેશનો^૯ નમાજ પઢવાનો કામો છે અને તનેજ મેં માફ માયું^{૧૦} નમાવ્યું છે (અર્થાત્ ખીજી તરફ નજર નહીં કરતાં હું તારુંજ ધ્યાન ધરીને બેઠો છું.)

આ સ્થળે કાળા અને હજરે અસવદ સંબંધી વાચક વર્ગને કેટલોક ખ્યાલ આવે અને માહિતી મળે એવા ઉદ્દેશથી તે સંબંધી ટુંકાણુમાં કેટલીક ઉકીકત નીચે પ્રમાણે દાખલ કરવામાં આવી છે:—

કાળાનું પવિત્ર ધામ મક્કામાં છે. કાળાની સ્થાપના હજરત આદમના વખતમાં થઈ હતી. તે વખતે તે ઈમારતનું નામ બેતુલ-મામૂર હતું. હજરત નૂરના તોફાન પછી તેની દુરસ્તી હજરત ઈબ્રાહીમ અને તેમના દીકરા હજરત ઈસ્માઈલ એ બંનેએ માલીકની બંદગી કરવા માટે આ ઈમારતને ફરીથી ઉભી કરી અને ખુદાતાલા આગળ અરજી શુન્દરી કે “હે પરવર દિગાર ! અમને બંનેને તારા સેવક બનાવ ! અમારા વંશમાંથી તારો હુકમ બજાવનારી એક પ્રજા પેદા કર ! અમને અમારી હજનતી ક્રિયા બતાવ. તેમનામાંથી એક પેગમ્બર પેદા કર કે જે તેમને તારા ફરમાનો વાંચી સંભળાવે અને તેમને ધર્મશાસ્ત્ર શીખવી પવિત્ર કરે.” “કાબેતુલ્લા” અથવા “કાળા”ને “કિ-બલા” અથવા “અબેતુલ્લા” પણ કહે છે. દુનિયાના તમામ મુસલમાનો નમાઝ અદા કરતી વખતે તે તરફ મોંદું રાખે છે. મક્કા શહેર

કાળા શરીરના ધામ માટે પ્રખ્યાત છે. મક્કામાં હઝરત મહમદ પેગંબર સદઅમની જન્મભૂમિ છે, ત્યાં એક ઝમઝમ નામનો પાણીનો ઝરો છે, તેનું પાણી ઘણું શુદ્ધ ગણાય છે અને હાથ યાને યાત્રાળુ લોકો કુખીઓ ભરીને લઈ જાય છે. કહે છે કે હઝરત ઈસ્માઈલ જ્યારે નાના હતા અને તેમની મા બીબી હાજરા સાથે જંગલમાં ફરતા હતા તે વખતે તે ઝરો તેમના પગ આગળથી કુદરતી રીતે પેદા થયો હતો. ઝમઝમ નામ તેની અંદરથી નીકળતા પાણીના અવાજ ઉપરથી પડ્યું હોય એમ કહેવાય છે. ઇતિહાસ ઉપરથી જણાય છે કે કાળાનું ધામ છેલ્લામાં છેલ્લું ઈસ્વીસન પૂર્વે એ હજાર વર્ષમાં તૈયાર કરવામાં આવ્યું હતું; તેનો ઘાટ અને કદ મૂળમાં જે હતાં તે જ હજુ પણ કાયમ છે તેની ઉંચાઈ ૩૬ ફુટ, લંબાઈ ૧૮ ફુટ અને પહોળાઈ ૧૪ ફુટ છે, તેની બીંતો પથ્થરની મોટી મોટી છાટોની બનેલી છે, તેમાં બારીઓ નથી, પણ મોખરા આગળ ભોંયથી ૭ ફુટ ઉંચું એક રૂપેરી બારણું છે. હાલમાં તે ઘણુંજ આબાદ સ્થિતિમાં છે. કાળાની ઈમારતમાં અગરના થાંભલા છે, અને વચ્ચે બત્તીઓ ટાંકેલી છે, તેની અગાસીને એક ટીમતી નળ છે કે જેમાંથી વરસાદનું પાણી ચોક્કમાં પડે છે. તેની બીંતો ઉપર કાળા કસબાવાળા પડદા લાંકેલા છે; આ પડદા દરેક વર્ષે બદલાય છે; દરસાલ હજારો મુસલમાનો ત્યાં હજ કરવા જાય છે. ઈસ્વીસન ૬૦૫ માં કુરેશી લોકોએ કાળાની ઈમારત જે બિસ્માર થઈ ગઈ હતી તેને દુરસ્ત કરવાનું કામ હાથમાં લીધું. ઈમારત જ્યારે તૈયાર થઈ ત્યારે હજુ અસવદને તેની મૂળ જગોએ ગોઠવવાનો વખત આવ્યો. (આ હજુ અસવદ યાને કાળો પથ્થર આકાશમાંથી પડેલો માનવામાં આવે છે, તેવી માન્યતા ક્યારે ગંધાર્થી તે નક્કી નથી. માત્ર મહાન હઝરતના હાથથી કાળામાં ગોઠવાયા પછી લોકો તેને અગત્યનો ગણે છે.) આ વખતે અરબસ્થાનના દરેક કુટુંબના લોકો કહેતા કે એ ગોઠવવાનો હક અમારો છે. આ સ્વાલ ગંભીર અને તકરારરૂપ થઈ પડ્યો અને લડાઈનો સંભવ ઉભો થયો. પછી બંધાએ મળી સલાહ કરી કે કાળાની મસ્જિદમાં બની-શએઆ દર્યાબાજમાંથી જે કોઈ પહેલો દાખલ થાય તે તેનો તોડ પાડે. કુદરતી

યોગે એવું બન્યું કે હજરત મહંમદ પેગમ્બર સદ્અમ ત્યાં થઈને આવ્યા, લોકોએ કહ્યું કે એ પુરૂષ પ્રમાણિક છે માટે તે જે કરશે તે અમારે કબુલ છે. આ પ્રમાણે પોતાના પ્રત્યે લોકોની આત્મરતા અને ભાવ જોઈ હજરતે પોતાની પાસે લુગડું હતું તે પાથર્યું, અને તેમાં પેલો હજ્રે અસવદ સુકીને કહ્યું કે દરેક કુટુંબનો એકેક માણસ આ લુગડાને ચારે તરફથી ઊંચકે, અને મને પોતાનો પ્રતિનિધિ બનાવી અખત્યાર આપે તો હું તેને તેની મૂળ જગોએ સ્થાપન કરું; આ વાત બધાને પસંદ પડી. હજરતે તે પ્રમાણે કરી બધાઓ પાસે લુગડું ઊંચકાવ્યું અને હજ્રે અસવદને તેની મૂળ જગોએ ગોઠવી દીધો. આથી જે લોકો લડવા તૈયાર થયા હતા તે શાંત પડ્યા અને કળ્યાનું મૂળ પતી ગયું. આ દિવસથી આ હજ્રે અસવદની યાને કાળા પથ્થરની ખ્યાતિ વધારે થઈ. કાળાના ધામની ચોતરફ ઘણી મૂર્તિઓ હતી અને કાળાની દિવાલો ઉપર ચિત્રો પણ હતાં તે બધાં હજરત મહંમદે મક્કામાં દાખલ થયા પછી ઉમેડી નાખ્યાં. (વાંચો મહંમદ પેગમ્બરનું વૃત્તાંત પાન ૧૩૧) આ પ્રમાણે કાળાની અને હજ્રે અસવદની હકીકત પીરબ્રહ્મા મોટા મીયાં કૃત “હજરત મોહમ્મદ પેગમ્બર સદ્અમ” એ પુસ્તકમાંથી લેવામાં આવી છે.

૩ હું સોગન બાંધને કહું છું કે હું તારો મક્કતનો^{૧૧} ચાકર છું તેમાં જરા પણ જુહું નથી. તારા સુન્દર વાળરૂપી જાળની^{૧૨} અંદર તેં માફ શુદ્ધ મન ફસાવી દીધું છે. ૪ હું તારા પ્રેમમાં એવો બેહાલ^{૧૩} બની ગયો છું કે મને પુણ્ય^{૧૪} પાપની^{૧૫} ખબર નથી. મેં ધર્મના^{૧૬} વ્યવહાર^{૧૭} મારા મનથી સર્વે કાઢી નાખ્યા છે. ૫ “ગમે તેમ થાય તો પણ હું તો તનેજ પૂજું” એવી વસ્તુ તારા પ્રેમે મને બક્ષિસ કરી છે. મારી પાસે હવે મંદીર કે મસીદનું કામ નથી, તે સર્વને મેં સુકી દીધું છે. ૬ હવે હું તારા પ્રેમમાં ઘણોજ દદ^{૧૮} થયો છું. અને મારા શરીરમાં^{૧૯} આત્માની શોધ કરવાના કામમાં હું પડ્યો છું. બલે લોકો મને ગમે તેવો કહે પણ મેં તો સાફ સોને સંભળાવી દીધું છે; ૭ માફ મન^{૨૦} જે ઘણુંજ કઠણ^{૨૧} હતું કે હું કાંઈ કહી શકતો નથી તેને હવે મેં ઘણુંજ નરમ કરી મારા આધીન^{૨૨} કરી દીધું છે. હવે હું ખરો સુસલમાન થયો છું. મેં હવે પરમેશ્વર^{૨૩} તરફની મારી ફરજ બજાવી દીધી

છે. ૮ હવે એજ કામ કરવામાં માંડું ભલું છે કે કોમળ^{૨૪} મનથી^{૨૫} પર-
માત્માનું ભજન કરું જેથી મને પરમેશ્વરનીની નિશાની^{૨૬} મળે જે પરમેશ્વરે
માંડું શાંતપણું^{૨૭} ઉઠાવી લઈ એવેન કર્યો છે. ૯ પૂજા કરવાની (ઇસ્લામ-
ધર્મથી નાસ્તિકપણાની)^{૨૮} તેમજ ઇસ્લામ ધર્મની મને હવે ગરજ નથી.
તું “અલ્લસ્તો”ના ખ્યાલાથી મસ્ત બની ગયો છું. જેણે મને પ્રકાશ^{૨૯}
બતાવ્યો છે તેના નામમાં મારો જીવ લાગી રહ્યો છે. ૧૦ તું શા માટે
મારા પરમાત્માનો તપાસ કરું નહીં ? કારણ કે બેશક^{૩૧} મારો પરમાત્મા
તદન છતો^{૩૦} છે. તમામ પરમેશ્વરપણું તે આ મનમાંજ છે. જેણે તેનો
તપાસ કર્યો છે તેને તે મળી આવ્યો છે. ૧૧ આવા આવા તારા શબ્દો-
થી^{૩૨} હે અનવર ! તું લોકોમાં ચાવો થયો. હવે ચૂપ કરી અદ્ભુતથી
બેશી રહે, અને જીભને^{૩૩} રોકી રાખ. આ તે કેવા પ્રકારની ખૂસો
પાડી છે ? (આ ભાવાર્થ ઉપરથી વાંચનારને સમજાવું હશે કે આ
ગઝલ તદન અભેદ માર્ગની છે. જેના મન ઉપર બરાબર કાચુ હોય
છે અને એકાગ્ર અંતરધ્યાન કરી શકે છે તેને બાહ્ય સંસાર વ્યવહાર-
ની દરકાર હોતી નથી, તે ખરો ધ્વિરનો ભક્ત કહેવાય છે. આ
પ્રમાણે અભેદ માર્ગની હકીકત કાઝી અનવર મીયાંએ પાછળ ભજન
૨૧ અને ૨૨ માં તથા પદ ૨૯ માં જણાવી છે.)

ગઝલ ૮.

જાની ઉઠા લે અબ તો.

જાની ઉઠા લે અબ તો ચે પરદા નીકાબકા,	
આશકકે રૂબરૂ હે કયા બાઅસ ^૧ હીન્નખકા ? ^૨	૧
આશકકે ઇન્તેઝાર ^૩ હે દીદારકા તેરે,	
કયું છુપ રહા હે પેહનકે જામા તુરાબકા ? ^૪	૨
તું જાન હે તું જીવ હે તું પીવ ^૫ હે તું સીવ, ^૬	
દરિયા હે લેકીન નામ ધરાયા હુબાબકા. ^૭	૩
લે દેખ દો જહાંમેં સીવા તેરે કુછ નહીં,	
જલવા ^૮ હે હર ઝરેહમેં રૂખે ^૯ આફતાબકા. ^{૧૦}	૪

હેરત^{૧૧} હું દેખ ગમ્મ^{૧૨} અદાયે^{૧૩} તેરી મીયાં !
 યે નાઝ^{૧૪} યે કરશમા^{૧૫} યે આલમ શખાબકા,^{૧૬} ૫
 સુરતમેં તેરી આપકો મેં મહો^{૧૭} કર દીયા,
 દેખેસેં તેરે મુજકો નશા હે શરાબકા. ૬
 માયનેમેં^{૧૮} મેંને દેખ લીયા તુજકો જા બ જા;
 કયા વર્ક^{૧૯} હે કયા હર્ક^{૨૦} કયા નુકતા^{૨૧} કીતાબકા^{૨૨} ૭
 ને કુછ હે સખ તુંહી હે નહીં મેં નહીં દીગર,^{૨૩}
 હોઈ કહું તો ખોદ^{૨૪} હે સીરકો^{૨૫} ઇતાબકા.^{૨૬} ૮
 કયા આત^{૨૭} ઓર સીકાતમેં^{૨૮} હે ફર્ક દુસરા,
 નીસબત તેરે મેરેમેં હુઆ ખરફા આબકા.^{૨૯} ૯
 કેહેતા હે તુંહી ઓર હે સુનતા લી તુંહી તું,
 તાકત^{૩૦} કહાં હે મુજકો સવાલો જવાબકા ? ૧૦
 આરફ^{૩૧} ને હો બહો સમજે કે હે રમજે^{૩૨} મારફત,^{૩૩}
 કયા દે બહો ફીર જવાબ ગઝલ લા જવાબકા ? ૧૧
 વાસલ^{૩૪} ને આતમેં હે બહો કયા જાને ખોદે ખીમ ?^{૩૫}
 અહફકો^{૩૬} ખોદ હેગા સવાબો^{૩૭} અઝાબકા.^{૩૮} ૧૨
 અનવર હે તુંહી સખમેં તુંહી સખમેં જલવગર,
 તુને હી ઝીક^{૩૯} કર દીયા કવસેનો^{૪૦} કાબકા. ૧૩

ભાવાર્થ:—(આ ગઝલમાં પરમેશ્વર પ્રત્યે પ્રેમી ભક્તના ઉદ્દેશ-
 ગાર છે.) ૧ હે પરમાત્મા ! હવે તું મારા સામેથી તારા મોં ઉપરનો
 પરદો ઉઠાવી લે. આશકની આગળ પરદો^૨ રાખવાનું શું કારણ છે ?
 ૨ આ આશક તારા મુખનું દર્શન કરવાને ઘણો આતૂર^૩ છે. તું શા
 માટે શરીરરૂપી માટીનો^૪ જામો પહેરીને અંતાઈ રહ્યો છે ? (અર્થાત્
 તું શા માટે શરીરમાં છુપાઈ રહ્યો છે ?) ૩ તું પ્રાણ છે, તું જીવ છે,
 તું પિયુષ છે, તું મહાદેવ^૫ છે, તું તો મોટો સમુદ્ર છે, પરન્તુ નામ
 પરપોટાનું^૬ ધરાવે છે. ૪ તું જોઈ લે, તારા શીવાય અંતે દુનિયામાં
 બીજું કંઈ નથી, દરેક દેકાણે તારા મુખ^૭ રૂપી સૂર્યનો^૮ પ્રકાશ^૯ છે.

પ હે પરમાત્મા ! તારા હાવભાવ^{૧૨} અને ચાળા^{૧૩} જોઈને હું આ-
શ્ચર્ય^{૧૧} પામ્યો છું કે આ તારા કેવા લટકા^{૧૪} ! કેવા તારા ચમ-
ત્કાર^{૧૫} ! કેવો તારો યુવાનીનો^{૧૬} વખત ! કે તારી સુરતમાં હું મારી
જાતને ભૂલી^{૧૭} ગયો છું, તને દેખીને અને પ્રેમ શરાબનો નિશો
ચડ્યો છે. ૭ તાત્પર્ય^{૧૮} જોતાં દરેક ઠેકાણે મેં તને જ જોયો છે;
પાનામાં,^{૧૯} અક્ષરમાં,^{૨૦} મીઠામાં,^{૨૧} પુસ્તકમાં^{૨૨} વીગેરે દરેકમાં હું
તને જ જોઉં છું. ૮ જે કંઈ છે તે સર્વે તું જ છે. હું એ નથી ને
ખીજો^{૨૩} કોઈ પણ નથી. જો હું એ કહું તો મારા ઉપર ટપકનો,^{૨૪}
અને “ એક પરમેશ્વરને છોડી ખીજાને બજવાનો ”^{૨૫} ડર^{૨૬} છે.
૯ તારામાં^{૨૭} અને તારા ગુણમાં^{૨૮} ખીજો શો ફેર છે ? તારી સાથે
મારો સંબંધ અરફ અને પાણી^{૨૯} જેવો છે. ૧૦ તું કહે છે અને તું
સાંભળે છે. મને સ્વાલ કે જવાબ કરવાની ક્યાં શક્તિ^{૩૦} છે. ૧૧ જે
જ્ઞાની^{૩૧} માણસ હોય તે સમજે કે આ જ્ઞાનનું^{૩૨} રહસ્ય^{૩૩} છે. તે
પછી ગઝલનો ઉત્તર શા માટે આપે ? (જ્ઞાની લોકો ગઝલનો ભેદ
અરામર સમજે છે એટલે તેમને સ્વાલ જવાબ કરવાની જરૂર હોતી
નથી.) ૧૨ જે તારામાં મળી^{૩૪} રહ્યો છે તેને શાનો ડર^{૩૫} ? જાહે-
રમાં બેઠગી કરનારને^{૩૬} સુખ^{૩૭} અને દુઃખની^{૩૮} બાંક હોય છે.
૧૩ હે અનવર ! સર્વમાં તું જાહેર છે, સર્વમાં તું પ્રકાશ કરનારો છે;
તેજ એ વાત^{૩૯} કહી હતી કે “ એ કમાનોની માફક હું ગોળ મળી
રહ્યો છું. ”^{૪૦} (જ્યારે મહંમદને મહેરાજ થઈ ત્યારે પરમેશ્વરે કહ્યું
હતું કે “ કામ કવસેનો અઓ અદના ” અર્થાત્ જેમ એ કમાનો
મળીને એક ગોળ પ્રકાર થાય તેથી પણ વધારે હું મળી રહ્યો છું.)

ગઝલ ૯.

સુજકો ગશ આને લગા.

દેખકર ઝુલ્ફે^૧ સનમકી સુજકો ગશ^૨ આને લગા,
બહો નીગારે નાઝની^૩ જબ નાઝ^૪ બતાલાને લગા, ૧
પક ગયા દિલ ખીય મેરે એક બ એક આ પેચોતાબ,
આંદસે રૂખસાર^૫ પર કાકુલ^૬ જો બલ^૭ આને લગા. ૨

ડસ ગયા દિલકો મેરે બહો નાગ કાલા સર બ સર,
 જીવ મેરા મુખતલાયે^૭ બીસ^૮ હો હૃદયને લગા. ૩
 તાયરે^૯ દિલ પર હે મારા ચારને બુલકુંકા દામ,^{૧૦}
 ફસકે ઉસ ફંદેમેં અબ જી મેરા ઉલઝાને^{૧૧} લગા. ૪
 બાગ દુનિયા બીચ અનવર દેખ જલવા હુસકા,
 શાકસે ગાકર ગઝલ દિલ અપના બેહેલાને લગા. ૫

ભાવાર્થ:—(આ ગઝલમાં પરમેશ્વરને ખુબસુરત છોકરાની ઉપમા આપી તેના વાળની તારીફ કરી પ્રેમભાવ બતાવવામાં આવ્યો છે.)
 ૧ બ્યારે તે ખુબસુરત લટકાળો^૨ પરમાત્મા લટકા^૩ કરવા લાગ્યો ત્યારે તેના માથાના વાળ દેખીને મને ઘેન^૪ ચડવા લાગી અર્થાત્ હું બેભાન થવા લાગ્યો. ૨ બ્યારે તેના ચંદ્ર જેવા મુખ^૫ ઉપર વાળનાં^૬ ગુંચળાં^૭ વળવા લાગ્યાં ત્યારે મારા દિલની અંદર ગુંચવણ પડી ગઈ. ૩ તે વાળરૂપી કાળો નાગ મારા મનને ડસી ગયો તેથી મારો જીવ ઝેર^૮ ચઢવાથી^૯ હૃદયવા લાગ્યો અર્થાત્ બેભાન થવા લાગ્યો. ૪ મારા મનરૂપી પક્ષીને^{૧૦} સપડાવવાને તેણે આ વાળરૂપી જાળ^{૧૧} નાખી છે; તે જાળના શંદામાં ફસાઈ જઈને મારો જીવ ગભરાવવા^{૧૨} લાગ્યો છે. ૫ દુનિયારૂપી બાગની અંદર રૂપનો પ્રકાશ બેઈને બરા ઉમંગથી આ ગઝલ ગાઈને અનવર પોતાનું મન ખુશ કરવા લાગ્યો છે.

ગઝલ ૧૦.

તું ભર એક મયકા પેમાના.

મુજે જલ્દીસેં દે સાકી^૧ તું ભર એક મયકા^૨ પેમાના,^૩
 રહે દાયમ શરાબુંસેં તેરા માસુર^૪ મયખાના. ૧
 તડપતા હે દિલે બીસ્મીલ કીયા હે ઇશકને ઘાયલ,
 હુવા હે મય ઉપર માયલ^૫ દિલે બીમાર વેરાના. ૨
 લગી હે ઇશકકી આતશ હુઈ હે મયકી અબ ખ્વાહશ,
 પીલા દે જામ એક દિલકશ બના દે મુજકો મસ્તાના. ૩

જે 'શરખત વસલકા આખું સનમકો ગલ લગા રાખું',
 કંઈ કુરખાં બં લાખું શમે^૧ ઉપર જયું પરવાના.^૨ ૪
 પીલા દે વસલકા શરખત કે પાતું ચારસે^૩ કુરખત,
 પડી હે મુજપે આહ ગુરખત^૪ કીયા હે ગમને દીવાના. ૫
 શરાબે નાખ લાકર દે લખા લખ જામકો ભર દે,
 દીવાના અખ તેરા કર દે મેરા દિલ કર દે દુરદાના.^૫ ૬
 સનમકી હે તલખ^{૧૦} અનવર પડા રહે જા વહી દર^{૧૧} પર,
 ઉઠા લાખું બલા^{૧૨} સર પર ઈશકમે^{૧૩} રહે તું મરદાના. ૭

લાવાર્થ:—(આ ગઝલમાં પ્રેમરસનું વર્ણન કર્યું છે.) ૧ હે
 શરાબ પાવાવાળા^૧ પરમેશ્વર! તું મને જલ્દી એક શરાબનો^૨ પ્યાલો^૩
 અર્થાત્ પ્રેમરસનો પ્યાલો ભરીને આપ. તારું પ્રેમરૂપી શરાબખાતું
 શરાબથી ભરેલું^૪ કાયમ રહે. ૨ તારા પ્રેમે મને ધાયલ કરી અધ-
 મુઓ કરી નાખ્યો છે, માફ મન તદ્દન સુનવેરાન થઈ ગયું છે માટે
 શરાબની ઈચ્છાવાળો^૫ થયો છું. ૩ મારા શરીરમાં પ્રેમની આગ લાગી
 રહી છે અને પ્રેમરસ પીવાને આવૃત્તતા થઈ છે માટે એક શરાબનો
 પ્યાલો તું મને એવો પા કે હું તારી તરફ ખેંચાઈ જાઉં અને મસ્ત બની
 જાઉં. ૪ જે એ વસલનો શરખત અર્થાત્ મળવાનો પ્રેમરસ પી જાઉં
 તો તને મારા ગળે વળગાડી રાખું; અને દીવા^૬ ઉપર પતંગીઆની^૭
 માફક, મારા લાખ જીવ હોય તો પણ તે તમામ તારા ઉપર કુરખાન
 કંઈ. ૫ તું મળવાનો પ્યાલો પાઈ દે કે જેથી હું તારી પાસે આવી
 જાઉં, મારા ઉપર દુઃખ^૮ આવીને પડ્યું છે અને ચિંતાએ મને ઘેલો
 કર્યો છે. ૬ તું ચોખ્ખો પ્રેમરસ લાવી દે અને પ્યાલો બરાબર પુરે-
 પુરો ભરીને આપ; મને તારા પ્રેમનો ઘેલો કરી દે અને માફ મન
 મોતીના^૯ દાણા જેવું ચોખું કરી નાખ. ૭ હે અનવર! જે તને
 પરમેશ્વરને મળવાની ઈચ્છા^{૧૦} હોય તો તું તેના દાર^{૧૧} આગળ પડી
 રહે અને તારા માથા ઉપર લાખ્યો દુઃખ^{૧૨} પડે તે સહન કરી
 પ્રેમમાં બરાબર શરવીર રહે અર્થાત્ ભક્તિમાં દૃઢ રહે.

ગઝલ ૧૧.

લગે દિલપે દાગ નયે નયે.

તેરે ઇશકમેં મુજે અય સનમ લગે દિલપે દાગ નયે નયે,
 તપે હીજસે^૧ મેરે જીગર પર હુએ શલકે બાગ નયે નયે. ૧
 મેં હું ઇશકમેં તેરે નીમજાં^૨ તુજે કુછ ન પરવા હે અય મીયાં !
 જો મેં જોલા “જ્યારે તું આ ચહાં” તેં કીયે દીમાગ નયે નયે. ૨
 મેંને જોસા^૩ તુજસેં કીયા તલખ તુને જોલા “ચુપ રહે અય બેઅદબ” !
 દી ગાલીયેં તેં હો પુર ગઝલ સુનાયે સુરાગ નયે નયે. ૩
 કહા મેંને તુજસેં જો હો કરીબ^૪ મેં હું બાગકા તેરે અન્દલીબ,^૫
 કહા તુને કયા હુવા વા અજબ^૬ દેખે તુજસેં આગ^૭ નયે નયે. ૪
 તેરે ચશમ નરગીસ દેખકર લગે દાગ અબ મુજે દાગ પર,
 કયા ખુલે હે અનવર બર જીગર તેરે ચેહ ચરાગ^૮ નયે નયે. ૫

સાવાર્ય:—(આ ગઝલમાં પરમેશ્વર અને ભક્ત વચ્ચેના સંવાદ વ્યતીત ભક્તનો ભક્તિભાવ અને દુઃખની કસોટી અને દુઃખના ઉદ્દગાર જણાવ્યા છે.) ૧ હે પરમેશ્વર ! તારા પ્રેમમાં પડવાથી મારા મનમાં નવા નવા ડામ લાગ્યા છે (અર્થાત્ સંસારવ્યવહાર મુકવાથી અને અબેદ માર્ગમાં પડવાથી સંસારની નવી નવી ઉપાધિઓ ઉભી થઈ છે અને કાયાને દુઃખ પડ્યું છે;) તારા વિયોગના^૧ તાપથી મારા કાળજી ઉપર નવા નવા ડામરૂપી ફૂલોના બાગ થયા છે. ૨ હે પરમાત્મા ! હું તારા પ્રેમમાં અધમુઓ^૨ બની ગયો છું, અને તને તો કંઈ પણ દરકાર નથી. “તું મારી પાસે આવ” એવું તને મેં જ્યારે કહ્યું ત્યારે તું જુદા જુદા મીઝજ કરવા લાગ્યો. ૩ તને ચુપન^૩ કરવાની મેં ઇચ્છા કરી ત્યારે તેં મને કહ્યું કે “હે બેઅદબ ! તું ચૂપ રહે.” અને તું મને ગુસ્સે થઈને ગાળો બોલવા લાગ્યો, અને નવી નવી વાતો સંભળાવી. ૪ જ્યારે મેં તારા સન્મુખ^૪ થઈને કહ્યું કે “હું તારા બાગનો ખુલખુલ^૫ છું” ત્યારે તેં મને કહ્યું કે “તેમાં શું

નવાઈ છે? તારા જેવા કાગડાં^૧ તો ઘણા નવા નવા જોયા.”
 ૫ નરગીસના ટુલ જેવી તારી આંખો દેખીને મને ડામ ઉપર ડામ
 લાગે છે; હે અનવર! તારા કાગળ ઉપર આ નવા નવા દીવા-
 થયા કરે છે. (પ્રેમી ભક્તને દુનિયા તરફની અને શરીરની વ્યાધિ
 તરફની ઘણી ઘણી અણધારી આપદાઓ આવે છે અને પરમેશ્વર
 પણ ખરા પ્રેમીની પરીક્ષા કરવા દુઃખ દઈ કસોટી કરે છે. ભક્તજનોને
 પડેલા દુઃખના દાખલાઓ ઘણા જોવામાં આવે છે.)

ગઝલ ૧૨.

હકને તુજકો તો દીયા.

- ઝાહદા^૧ પરહેજ તકવા હકને તુજકો તો દીયા,
 મુજકો બહરે બેખુદીમે^૨ ઇશકને હે દુખો દીયા. ૧
- નાસહા^૨ મુજકો નસીહત કર ચુકે બસ ચુપ રહો,
 અકલકા દફતર શરાબે ઇશકસે^૩ મેં ઘો દીયા. ૨
- મા સેવદલા દિલસે^૪ અપને દુર કર બેઠા હું મેં,
 તુખમ^૫ ઇશક અહ્લાહકા મેં દિલમે^૬ અપને ખો દીયા. ૩
- મોલવી સાહેબ કીતાબે^૭ પઠકે કયા પાયા તુમે?
 ઇદમ બહો સીખો ખુદને આરપુંકો નો દીયા. ૪
- ઇદમ એક તુક્તા હે સીખો પીરસે^૮ તુમ ઉસકા લેદ,
 ઇદમ ઝાહર હે હીમામ^૯ અકબર^{૧૦} ચે તુમકો સો દીયા. ૫
- લા હે કયા ઝોર કયા ઇલા હે ઝોર હે ઇલ્હી^{૧૧} કયા?
 લેદ ઉસકા ખોલ દો નો ઇદમ હકને હો દીયા. ૬
- મન અરફકે કીતને અરકાં ખોલ દો મબલાનાં તુમ?
 રાસ્ત^{૧૨} ગોઈકા^{૧૩} ઇદમ અહ્લાહને તુમકો ગો દીયા. ૭
- ઇદમ ખાતનકો^{૧૪} ન સીખા પીરસે^{૧૫} અય બેનસીમ!
 ઇદમ ઝાહરમે^{૧૬} તેં ગાફીલ ઉમર અપની ખો દીયા. ૮

કંઝકે હર મસઅલે^૧ પર ખુબ જઘડા શોકસે,
 ગંઝકો પાયા નહીં ઓર રંજ^{૧૦} તેં દિલકો દીયા. ૯
 નહોમેંકી અકલ સહો ઓર સરકમેં ઇસરાફ ઉમર,
 મહો જળ તક નહીં હુઆ ફીર બનકે મુસરીફ રો દીયા. ૧૦
 નહનો અકરબ પઠકે કયું ભુલા ફીરે તું દર બ દર ?
 નહનો અકરબ એસા હે જયું ગુલકે^{૧૧} તઈ ખુશબો દીયા. ૧૧
 છોડ દે શીરકો^{૧૨} દોઈ ઓર દેખ હર જા વજેહ ચાર ?
 હો મીસલ પરવાના આશક મેં નસીહત બહો દીયા. ૧૨
 અનવરે સરમસ્ત અપને પિયુસેં રંગ ખેલકર,
 સરસેં પાતક^{૧૩} ખુદકો રંગે મારેફતમેં ભીગો દીયા. ૧૩

ભાવાર્થ:—(વ્યવહારજ્ઞાન નહીં મેળવતાં આત્મજ્ઞાન મેળવવું એ આ ગઝલમાં બતાવવામાં આવ્યું છે.) ૧ હે ભક્તજનો! તમને પરમેશ્વરે દરેક સ્ત્રીજની પરહેજ કરવાની અર્થાત્ ત્યાગ કરવાની શક્તિ આપી છે. મને ખેબુદીના (હુંપણને ભુલી જવું તે) દરિયામાં પ્રેમે હુઆવી દીધો છે. ૨ હે શિખામણુ આપનાર પુરૂષો! તમે મને શિખામણુ આપી ચુક્યા, બસ હવે બંધ રહો. બુદ્ધિનું દક્ષતર મેં ઇસ્કના શરાબથી અર્થાત્ પ્રેમરસથી ઘોઈ નાખ્યું છે. ૩ પરમેશ્વર શિવાયની બીજી તમામ વસ્તુઓ હું ભુલી ગયો છું; મેં મારા અંતઃકરણમાં પરમાત્માના પ્રેમનું બીજ^૩ વાવી દીધું છે. ૪ હે મોલવી સાહેબ! તમે પુરૂષો વાંચીને શું મેળવ્યું? જ્ઞાની પુરૂષોને પરમેશ્વરે જે જ્ઞાન આપ્યું છે તે તમે શીખો. ૫ જ્ઞાન તે એક બારીક બિન્દુ છે અને તેનો બેદ તમે પુરૂ પાસેથી શીખો, જાહેર વ્યવહારનું જ્ઞાન કે જે એક મોટા^૫ પટ્ટો^૫ છે તે જ્ઞાન તમને આપેલું છે. ૬ “લા” શું છે? “ઈલાહ” શું છે? અને “ઈલાહાહ” શું છે? (લા, ઈલાહ, ઈલાહાહ એ મુસલમાન ધર્મના કલમા છે) જે તમને પરમેશ્વરે જ્ઞાન આપ્યું હોય તો તેનો બેદ અમને ખોલી બતાવો. ૭ હે મોલવી સાહેબ! જે પરમેશ્વરે તમને સાચું^૭ બોલવાનું^૭ જ્ઞાન આપ્યું હોય તો “મન અરફ” ના ટિટલા ભાગ છે તે અમને કહો. ૮ હે કમ-

નસીબ! તે ગુરૂ પાસેથી છાતું^૮ જ્ઞાન મેળવ્યું નહીં અને બહાર બ્યા-
વહારિક જ્ઞાનમાં તે તારી આખી છંદગી ગાળી નાખી. ૯ “કંઝ”
નામના શાસ્ત્રગ્રંથના પ્રશ્નો^૯ કરી ઘણા શોખથી તે ઝગડા કર્યા પરંતુ
તેમાંથી છુપો ખમ્મનો તે મેળવ્યો નહીં અને ઉલટું શરીરને દુઃખ^{૧૦}
આપ્યું. ૧૦ “નહો” નામનું વ્યાકરણ વાંચવામાં તે તારી અક્ષલ
ગુમાવી અને “સરક” વ્યાકરણ વાંચવામાં તે તારી છંદગી ગુમાવી.
તું જ્યાં સુધી પોતાને ભૂલી ગયો નથી ત્યાં સુધી તું મુસરીફ બની
અર્થાત્ ફેાગટ મહેનત કરવાવાળો બની પસ્તાવો કરી આખર રોવાનો.
૧૧ “નહેનો અકરમ” (હું તારી પાસે છું એ શ્લોક) એ પવિત્ર
શ્લોક ભણીને તું શા માટે હરેક જગોએ ભૂલો ભટકતો ફરે છે?
જેવી ગુલામના ફૂલને^{૧૧} સુગંધ આપેલી છે તેવો “નહેનો અક-
રમ” છે. ૧૨ બેપાણું^{૧૨} (દ્વિતીયા) છોડી દે, અને હે પ્રેમી! તું
ઢરેક વસ્તુમાં પરમાત્માનું મુખ જો. હું તને શીખામણ આપું છું કે
તું પતંગીઆની માફક પરમેશ્વર ઉપર આશક બની જા. ૧૩ અનવર
પ્રેમમાં મસ્ત બનીને પોતાના પરમાત્મા સાથે પ્રેમ રંગથી રમીને મા-
યાથી તે પગ સુધી^{૧૩} પોતાને જ્ઞાનરંગમાં ભીંજવી દીધો છે.

ગઝલ ૧૩.

ખોલ દી કાકુલકો કલ.

- બાગ દુનિયામેં સનમને ખોલ દી કાકુલકો^૧ કલ,
દેખતે હી ઉસકે દિલમેં પડ ગયા સુખબુલકો બલ. ૧
- એક ખોસા^૨ મેં તલબ ઉસસેં કીયા બ્હો હોકે મસ્ત,
બહલે મીરસીકે લખું પર અપની બેડા મુલકો^૩ મલ. ૨
- રાહમેં ઉસકે નઝરકો મેં બીછાઈ મીસલે પુલ,
ઈન્તેઝારીસેં કલી રાહત નહીં ઈસ પુલકો પલ. ૩
- ઈસ જહાં ફાનીસેં અનવર દિલ લગાના કયા ગરઝ?
એક ગોશમેં^૪ પડા રહે તું લગાકે મુલકો ગલ. ૪

ભાવાર્થ:—(આ ગઝલમાં પરમેશ્વરને સ્તીરૂપે કહી પ્રેમભાવ બતાવ્યો છે.) ૧ દુનિયાઈથી બાગમાં પરમેશ્વરે મને ગઈ કાલે તેના માથાના વાળ^૧ ખોલી બતાવ્યા તો તેને જોતાંજ “સુમ્મુલ” નામના ઝાડને અદેખાઈ આવવાથી તેને વળ-ગુંચળાં વળવા લાગ્યાં. ૨ એક ચુંબન^૨ કરવા મેં માગણી કરી ત્યારે ગુસ્સો લાવી પોતાના હોઠ ઉપર મીસીના બદલે દાડ^૩ લગાવી દીધો. ૩ તેની વાટ જોવામાં મેં પૂલ માફક મારી નજર સીધી બીછાવી દીધી અને તેના આવવાની ઇન્તેજારીમાં મારી નજરને જરા પણ આરામ નથી. ૪ હે અનવર! આ ક્ષત્રી દુનિયામાં મન લગાડવાની શી ગરજ છે? તું પરમેશ્વરને ગળામાં વળગાડી દહનિ એકાંત વાસમાં^૪ બેસી રહે અર્થાત્ એકાંતમાં બેસી તેનું મનમાં ધ્યાન ધર્યા કર.

ગઝલ ૧૪.

જા બેઠુંગા બસ્તીસેં.

ગીરેખાં ચાકકર સેહેરામે^૧ જા બેઠુંગા બસ્તીસેં,
લખે દિલબરકી ખ્વાહશમે^૨ ગુઝર જાઉંગા હસ્તીસેં.^૩ ૧
શરાખે ઇશકને મુઝકો કીયા હે એસા બેપરવા,
કે ના મતલબ હે સાકીસેં ન ખ્વાહશ મયે પરસ્તીસેં.^૪ ૨
મેરે પ્યારેકો દિલ દેકર બના હું મસ્ત મતવાલા,
કે દો આલમ મુજે ઝરાં^૫ નઝર આતા હે મસ્તીસેં. ૩
કોઈ હે શેખ કેહેલાતા ગીરહમન કોઈ બનતા હે,
મુજે નહીં કામ દુનિયામે^૬ ખુલંદી^૭ ઓર પરસ્તીસેં.^૮ ૪
તુભાયા દિલ મેરા ઉસને દીખાકરકે રૂખે અનવર^૯
કતલ એકદમ કીયા ઉસને મુજે તેગે^{૧૦} દો હસ્તીસેં.^{૧૧} ૫

ભાવાર્થ:—(પ્રેમસ્વરૂપની ગજલ છે.) ૧ મારા કપડાની ગીરેખાન કાઢી નાખી હું હવે વસ્તીથી નીકળી વગડામાં^૧ બેસી રહીશ, અને મારા પ્રેમીના હોઠનું (હોઠના ચુંબનની) ઇચ્છામાં મારી

છંદગી^૨ ગુબારી દધશ. ૨ પ્રેમરસે મને એવો બેપરવા બનાવી દીધો છે કે મને હવે શરાબ પાવાવાળાની મતલબ નથી અને શરાબ પીવાની^૩ પણ ઈચ્છા નથી. ૩ મારા પ્યારાને માફ દિલ આપી દધને હું હવે મસ્ત દિવાનો બન્યો છું, અને પ્રેમમસ્તીમાં મને બંને દુનિયા ઝીણા રજકણી^૪ સરખી જણાય છે અર્થાત્ તુચ્છ જણાય છે. ૪ કોઈ શેખ કહેવાય છે, કોઈ બ્રાહ્મણ કહેવાય છે, મારે હવે મોટાઈથી^૫ કે હલકાઈથી^૬ કંઈ કામ નથી. ૫ તેણે તેનું ખુબસુરત^૭ મુખ દેખાડીને મારા મનને લુભાવી દીધું છે, અને તેણે તેના બે હાથ^૮ રૂપી તરવારથી^૯ એકદમ મને મારી નાખ્યો છે,

ગઝલ ૧૫.

સદા સાલાર એહમદકો.

કહા કર દર્દ દિલ રો રો સદા સાલાર એહમદકો,
રખાકર વીર્દ^૧ દિલ હર મો^૨ દિલા સરદાર એહમદકો. ૧
સલામ ઉસકો હમારા હો દુરૂદ^૩ ઉસકો હો હર લમહા,^૪
અદા ગર કર સકા ઈસકો મીલા દિલદાર એહમદકો. ૨
હલા ગેહવારા^૫ એહમદકા હુવા માલુમ માદરકો,^૬
મવજ્જલ^૭ કર રહા ઓહો દુઆ ગેહવારે એહમદકો. ૩
મદદ હર કામકા હમકો હો અહ્લાહ ઓર મહંમદકા,
હમારા મુદ્દઆ હા ઓ કહા કુલકાર એહમદકો. ૪
અલમ^૮ હમ હમકો કીસકા હો સીવા અહ્લાહ ઓર એહમદ,
દિલાવર^૯ દાદરસ^{૧૦} કામીલ રખા દાદાર^{૧૧} એહમદકો. ૫

ભાવાર્થ:—(આ ગઝલ બેનુક્તી છે એટલે દ્વારંશી લીપીમાં લખવાથી તેમાં કોઈ પણ નુકતાવાળો એટલે મીઠાવાળો અક્ષર આવતો નથી તે કારણથી ગઝલના છેડે અનવર અગર જ્ઞાની એ નામ પણ રચનાર મુકી શક્યા નથી; આમાં પેગંબર સાહેબની સ્તુતિ કરવામાં આવી છે.) ૧ હે મન! મહંમદની આગળ હમેશાં તારાં દુઃખ

રજ્યા કર અને તારા ફવાટે^૨ ફવાટે તેના નામનું ધ્યાન^૧ ધર્યા કર. ૨ મહંમદને અમારી સલામ હજો અને દરેક પજો^૪ અમારાં આશિર્વચન^૩ હજો. જે પોતાની ફરજો અદા કરે છે તે પરમાત્મા મહંમદને મળી જાય છે. ૩ એહમદનું ઘોડીઉં^૫ એની મેજે હાત્રવાથી તેમની માને^૬ માલમ થઈ કે આ તો તેમને દેવતા^૭ લોકો આશિર્વચન બોલી રહ્યા છે. ૪ હરેક કામમાં મને અક્ષાહ અને મહંમદની મદદ હજો. અમારી જે મતલબ હતી તે બધી એહમદને કહી દીધી. ૫ અમને અક્ષાહ કે એહમંદ શિવાય બીજા કોની ચિંતા^૮ હોય? અમે મદદગાર^{૧૧} એહમદને પુરો બહાદુર^૯ ફરીઆદ સાંભળવાવાળો^{૧૦} રાખ્યો છે.

ગઝલ ૧૬.

કયું મીસલે કતાં ચાંદકા દુકડે ન જીગર હો.

- કયું મીસલે કતાં ચાંદકા દુકડે ન જીગર હો,
જો નાખુંને^૧ અંગુસ્ત^૨ નખી મદે નઝર હો. ૧
- જો ચશ્મ બદર દેખ લે એહમદકી પેશાની,^૩
ખા રફક^૪ ખીજલતસે^૫ પસીનેમે^૬ ળો તર હો. ૨
- રૂખસાઈકો^૭ દેખે અગર અફલાકકે^૮ અંજમ,^૯
દહનેપે^{૧૦} ફીદા શમસ^{૧૧} હો બાંયેપે^{૧૨} કમર^{૧૩} હો. ૩
- ફટ જાય કલી શર્મસે^{૧૪} ગુલ હો રહે હેરાન,
જો દહન^{૧૫} પેચંબરકી લતાફતકી^{૧૬} ખબર હો. ૪
- ઉસ દિલમે^{૧૭} ખુદા રહેતા હે અય તાલબે મૈલા,
જીસ દિલમે^{૧૮} મહંમદકી મહોબતકા અસર હો. ૫
- જબ ઇશ્કમે^{૧૯} દિલબર જો ગીઝા^{૨૦} ખુને જીગર દે,
ના ખાઉ અગર હાથમે^{૨૧} જન્નતકા સમર^{૨૨} હો. ૬
- જન્નત બી અગર ચાહું તો દીદારકે લીયે,
બર ના તો મુજે કાહેકો જન્નતકી ફિકર હો. ૭

હે વીરૂં મેરે દિલમેં તો માથુકકા હરદમ,
 ઝાહેદકે લીયે સીજદા^{૧૭} આ તરખી^{૧૮} હો ઝીકર^{૧૯} હો. ૮
 દેખું ન સીવા તેરે કીસી ગેરકો યા રખ !
 યે ખ્યાલ મેરે દિલમેં હર એક શામો સહર^{૨૦} હો. ૯
 પરદા યે ખુદીકા તું મીટા, કર મુજે એક રંગ,
 ગર તું હો સમુંદર તો મેરી રૂહ લેહેર હો. ૧૦
 માથુક મહંમદ હો મેરે મેં રહું આશક,
 યે કૃષ્ણ^{૨૧} મેરે દિલકે ઉપર રાજે હશર હો. ૧૧
 કયા બાગો ગુલો ગુંતચેકા^{૨૨} તાલખ રહે આશક,
 જખ તુખમ^{૨૩} મહોબતકા લગા દિલમેં શજર^{૨૪} હો. ૧૨
 આશકકો તો રૂશવાઈ^{૨૫} જહાં બીચ હે બેહેતર,
 ફીર હશ્રમેં દેખો તો ઉસે ઇજો વકર હો. ૧૩
 ઘાયલ જો તેરી ચશ્મકા હે ડરતા હે કીસસેં ?
 બરસાદ હો તીરૂંકા અબર^{૨૬} તેગો તબર^{૨૭} ૧૪
 યે અનવરે બેદિલકો તું રખ તેરે મુકાબીલ,^{૨૮}
 દિલ હો મેરા હાથુંમેં તેરે કદમુંપે^{૨૯} સર હો. ૧૫

ભાવાર્થ:—“ક્યું મીસલે કતાં ચાંદકા દુકડે ન જીગર હો”
 આ વાક્ય હીંદુસ્થાનના કોઈ કવિએ કાઝી અનવર મીયાં ઉપર મોક-
 લેલું તે ઉપરથી અનવર મીયાંએ આ ગંજલ રચી તે કવિ ઉપર
 મોકલી આપી હતી. આ ગંજલમાં પેગંબરની ઉમદા તારીફ અને
 પ્રાર્થના કરવામાં આવી છે.) ૧ જો પેગંબરની આંગળીનો^૨ નખ^૧
 નજર તો આંખો હોય તો ચંદ્રના કાળજના કકડા કંતાનના કપડાની
 માફક કેમ ન બની જાય ? (જ્યારે ચાહુદી લોકો પેગંબર પાસે આવ્યા
 હતા ત્યારે તેમણે કહ્યું હતું કે “ જો અમને તમે કાંઈ ચમત્કાર બતાવો
 તો અમે મુસલમાન થઈએ.” તે ઉપરથી પેગંબર સાહેબે ચંદ્ર તરફ
 આંગળીનો ઇસારો કર્યો તો તરતજ ચંદ્રના બે કકડા થઈ નીચે
 આવ્યા અને તેમના કપડાના ગીરેબાનમાં થઈ એક જમણા હાથની

બાંધમાં થઈ અને બીજો ઠાપા હાથની બાંધમાં થઈ બંને પાછા આકાશમાં ચાલ્યા ગયા અને ભેગા થઈ ગયા. વળી ચંદ્ર સ્વાભાવિક રીતે કપાતો કપાતો ક્ષય પામે છે અને પાછો વૃદ્ધિ પામે છે. આ બંને ઉપરથી પેગંબરની આંગળીના અર્ધચંદ્ર જેવા નખની કાંતિ દેખી ચંદ્રના પણ કકડા થઈ ગયા એવી રચનારે કલ્પના કરી છે.) ૨ જે ચંદ્ર પેગંબરનું કપાળ^૩ જુએ છે તો તે અદેખાઈથી^૪ લજ્જા^૫ પામી પરસેવાથી ભીંજાઈ દંડો બની જાય છે. ૩ જે આકાશના^૭ તારા^૮ તેમના મુખના ગાલ^૯ જુએ તો તેમને જમણી^૬ બાજુનો ગાલ સૂર્ય^{૧૦} જેવો અને ડાબી^{૧૧} બાજુનો ગાલ ચંદ્ર^{૧૨} જેવો લાગે છે અને તેમના ઉપર શીદા થઈ^{૧૩} અંજાઈ જાય છે. ૪ પેગંબરના નાજુક મુખની^{૧૪} કાંતિની^{૧૫} જે ખબર થાય તો શરમથી ફૂલની કળીઓ ફાટીને ઉઘડી જાય અને ફૂલ તેના સામું જોઈ સ્તબ્ધ બની રહે. ૫ હે ભક્તજનો! જેના મનની અંદર પેગંબરના પ્રેમની અસર હોય છે તેના મનમાં પરમેશ્વર વસે છે. ૬ જે પ્રેમમાં મારો ખોરાક^{૧૬} મારા કાળજના લોહીનો બની રહે અર્થાત્ કાંઈ ખાવા પીવા ન મળે તોપણ હું કદાપી જે મારા હાથમાં સ્વર્ગનું ફળ^{૧૭} હોય તો તે પણ ન ખાઉં. ૭ કદી જે હું સ્વર્ગ ચાહું તો માત્ર તેના મુખનું દર્શન કરવા માટેજ; નહીં તો મને કાંઈ સ્વર્ગની ગરજ નથી. ૮ મારા મનમાં તો હરધડી પરમાત્માના નામનુંજ ધ્યાન છે. નમાજ,^{૧૮} માળા,^{૧૯} પ્રાર્થના^{૨૦} કરવી તે તો વ્યાવહારિક બંદગી કરવાવાળા માટે છે. ૯ હે પરમેશ્વર! “હું તારા સિવાય બીજા કોઈને દેખું નહીં” એવું તારું ધ્યાન મને સાંજ સવાર^{૨૦} આંડે પહોર મારા દિલમાં રહે. ૧૦ તું હુંપણુનો પડદો દૂર કરીને મને એક રંગ કરી દે. જે સમુદ્ર હોય તો મારો જીવ સમુદ્રનું મોજું બની રહે. (અર્થાત્ એકનો એક બની જાઉં.) ૧૧ “મહંમદ મારો માશુક રહે તો હું તેનો આશક રહું” એવી બડાઈ^{૨૧} મારા મનમાં હથ્રના દિવસ સુધી રહે. (હથ્ર=અહીંથી મરી બીજી દુનિયામાં બેઠા થવું તે.) ૧૨ જેના મનમાં પ્રેમના બીજનું^{૨૩} ઝાડ^{૨૪} ઉગેલું છે તે બાગ, ફૂલ અને કળીનો^{૨૨} આશક શા માટે થાય? ૧૩ પ્રેમી લોકોને તો દુનિયાની

ફળેતી^{૨૫} હીક લાગે છે કારણ કે તેથી હૃદયમાં તેમનો દરજ્જો વધારે ઉંચો થાય છે. ૧૪ તારી આંખોથી જે ધાયલ થયો છે તેના ઉપર બાણનો વરસાદ વરસે અને તરવાર અને કુહાડીનું^{૨૭} વાદળ^{૨૬} ચડી આવે તોપણ તે કોનાથી ડરે છે? ૧૫ આ બેદિલ અનવરને તારા સન્મુખ^{૨૮} રાખ, માફ દિલ તારા હાથમાં રહો અને માથું તારા ચરણમાં^{૨૯} રહો.

ગઝલ ૧૭.

જસકા જ ચાહે.

- યે રઝે? મારેફત હોતી હે આઈયે જસકા જ ચાહે,
મઝા બહદતકા ઇસમે" આકે પાઈયે જસકા જ ચાહે. ૧
- યે મેઠાં આરકુંકા હે ખુદીકા કામ નહીં ઇસમે,
હે બહરે બેખુદી^૨ ગોતા લગાઈયે જસકા જ ચાહે. ૨
- સુકામે મેહવીયતમે"^૩ ખ્યાલકો બાહર ન ફેલાઈયે,
ઉલટ કર આપ આપસમે" સમાઈયે જસકા જ ચાહે. ૩
- ફના હર આપકો દેખો કે બાકી હે બહી અઘ્લાહ,
યે લુતફે^૪ વરલ અય આશક ઉકાઈયે જસકા જ ચાહે. ૪
- અગર સાયર તું હે સેરે ઉડ્ડજ^૫ ઝોર નઝુલીકા,^૬
મગર હે બેજહાત અફઝલ^૭ કમાઈયે જસકા જ ચાહે. ૫
- ફના ફી શેખ હાંસલ જસકો કરના ચાહઈયે યારો,
તસવ્વર અપને મુરશહકા જમાઈયે જસકા જ ચાહે. ૬
- જો ચાહે કુર્બ મોલાકા તો ખુદકો ભુલકર તાલબ,
ખુદકી યાદમેં દિલકો લગાઈયે જસકા જ ચાહે. ૭
- ખુદકો હુંડના હોવે તો ખુદમેં હુંડ લે તાલબ,
ખુદીકે વેહેમકો દિલસેં ભુલાઈયે જસકા જ ચાહે. ૮

- પિયા તુજમે હે તું પિયુમે હે કર દાવા અનલહકકા,^૮
 પિયાસેં મીલકે રંગ રલીયાં મનાઇયે જસકા જ ચાહે. ૯
- તુંહી ખુદ ગંજ મખશી થા તુંહી હુ થા તું વાહદ^૯ થા,
 મગર યે સીરે^{૧૦} મખશી હે છુપાઇયે જસકા જ ચાહે. ૧૦
- તુંહી હે નૂર એહમદકા તું હે મુબદ્દા^{૧૧} ખલાયકકા,^{૧૨}
 નીશાં તોહીદકા નઝરમે લાઇયે જસકા જ ચાહે. ૧૧
- તુંહી હે રૂહ તું દિલ હે તુંહી હે જરમ આદમકા,
 યે પરદા ગેરકા^{૧૩} દિલસેં ઉઠાઇયે જસકા જ ચાહે. ૧૨
- હે નુકતે ગેરસેં તું ગેન ગર નુક્તા યે મીટ જાવે,
 તો ખુદ તું એન હે યે ભેદ પાઇયે જસકા જ ચાહે. ૧૩
- મગર મુરશદકે કેહેનેસેં પતા ઉસકા મીત્રે અય દિલ !
 અવલ આરામસેં ખુદકો ખીકાઇયે જસકા જ ચાહે. ૧૪
- પીછું કર યંત્ર વેહેમો વસવસુંકો હોકે તું હુંશીયાર;
 હવાસે ખમ્સ અપનેકો લુલાઇયે જસકા જ ચાહે. ૧૫
- ખુદી અપનીકો ફીર તસવીર મુરશદમે મહો કરકે,
 સુરત અપની જા મેહેમુદા લગાઇયે જસકા જ ચાહે. ૧૬
- વહાં ગુમ હોગા તું યે હે ફના અગ્વત્ર મગર ઉસ જા,
 ન દિલકો સોત સરમદ^{૧૪} પર લુભાઇયે જસકા જ ચાહે. ૧૭
- વહાંસેં બઠકે આગે ઓર ફના અંદર ફના હોગા,
 સીયાહી^{૧૫} વહાં હે ઉસસેં પાર જાઇયે જસકા જ ચાહે. ૧૮
- વહાં ઘાંટી હે પુલકી આગે ફીર મેદાન આવેગા,
 તમાશા વહાંકા નઝરમે લે આઇયે જસકા જ ચાહે. ૧૯
- વહાંસેં સંગ મુરશદકે ચલે આગે તો ફીર ઉસ જા,
 રસુલદ્દાહકી મજલીસ ખીચ જાઇયે જસકા જ ચાહે. ૨૦
- વહાં જન્નત લી આવેગી તમાશા રૂહુંકા હોગા,
 ન ઉસ જા દિલકો કીસ ઉપર લગાઇયે જસકા જ ચાહે. ૨૧

બહાંસેં સંગ હઝરતકે ચલે આગે અરશ ઉપર,
 અરશસેં ફીર ગુઝર ઉપરકો બાધયે હસકા હ ચાહે. ૨૨
 તો ફીર આવેગા નૂરે ઝાત બહાં ઓર શોર હે બેહદ,
 ન દિલકે તઈં બહાં અપને ડરાઈયે હસકા હ ચાહે. ૨૩
 બહાં દીદાર પાવેગા તેરા મતલબ ખર આવેગા,
 ચેહી હે રાહ સીધી યાર બાધયે હસકા હ ચાહે. ૨૪
 ફસા હે કયા તું દુનિયામેં શીતાબી^૧ હો અલગ અનવર,
 ઘસી રસ્તેસેં અપને તઈં લે બાધયે હસકા હ ચાહે. ૨૫

ભાવાર્થ:—(આ ગઝલના શબ્દાર્થ કણુ નહીં હોવાથી
 ભાવાર્થ લખવાની જરૂર જેવું નથી તોપણ અંદરની હકીકત ગુરૂ પાસે
 રહીને સમાધિ કરવાની હોવાથી ગેરસમજ ન થાય તે હેતુથી ભાવાર્થ
 લખવાની જરૂર પડી છે. જે વાત આ ભાવાર્થમાં ન સમજાય તે
 વાત દીવાન્યામાં અને ભકિતશૃંગારરસની ગરબીઓના ઉર્દૂ વિવેચનમાં
 નોવાથી સમજવામાં આવશે.) ૧ આ જ્ઞાનની ઝીણી છુપી વાતો^૧
 ચાલે છે માટે જેને સાંભળવાની ઇચ્છા હોય તે આવે અને એક-
 બ્રહ્મનો આનંદ પામે. ૨ આ જ્ઞાની પુરૂષની વાત છે, હુંપણાનું કાંઈ
 કામ નથી, આ મહાસુનનો^૨ દરિયો છે માટે જેની ઇચ્છા હોય તેણે
 હુબડી ખાની. ૩ સમાધિના^૩ વખતમાં સુરતીને બહાર જવા દેવી
 નહીં અને ચારે તરફથી સુરતીને બહારથી અંદર ખેંચીને પોતાનામાં
 સમાવી દેવી. ૪ હે પ્રેમી જનો! જે પરમેશ્વરને મળવાનો આનંદ^૪
 લેતો હોય તો આપ આપને ભૂલી જઈને જ્ઞેશો તો એકસો પરમાત્મા
 જણાશે. ૫ તું ઉપર ચઢવાની^૫ અને નીચે ઉતરવાની^૬ સહેલ કરવા-
 વાળો ધ્યાની છે પરંતુ તેના કરતાં બેહુલાત થવું અર્થાત્ દામ ઠેકાણા
 વગરના થવું એટલે મહાસુન થવું એ ઘણું સાફ^૭ છે. ૬ જેણે
 “ફનાશી શેખ” મેળવવું હોય અર્થાત્ ગુરૂનું ધ્યાન કરી ગુરૂસ્વરૂપમાં
 મળી જવું હોય તેણે ગુરૂનું ધ્યાન ધરવું જોઈએ. ૭ જે પરમેશ્વરની
 પાસે જવાની ઇચ્છા હોય તો ખુદને એટલે પોતાને ભૂલી જઈને
 ખુદાનું એટલે પરમેશ્વરનું ધ્યાન ધરવું અને તેમાંજ મન લગાડી દેવું.

૮ જે પરમેશ્વરને શોધવો હોય તો હુંપણાના વહેમને મૂકી દધને તું તારામાં તપાસ કર. ૯ તારામાં પરમાત્મા છે અને તું પરમાત્મામાં છે અને હું પરમેશ્વર^૮ છું એવો તું દાવો કર અર્થાત્ એવું સમજ, અને પરમેશ્વરને મળી પ્રેમરસ પી. ૧૦ તુંજ છાનો ખખનો હતો, તુંજ પરમેશ્વર હતો અને એક^૯ પણ તુંજ હતો, પણ તે બેદ^{૧૦} ધણું છુપો છે માટે જેની ઈચ્છા હોય તેણે છુપાવી રાખવો જોઈએ (અર્થાત્ આ ઉડા બેદની વાતો વ્યવહારના રીત રીવાજ અને રસ્તાથી ઉલટી હોવાથી અણસમજી માણસને નાસ્તિકપણા જેવી લાગે છે માટે તેના માણસો આગળ છુપી રાખવી જોઈએ.) ૧૧ “તું અહમદતું નૂર છે, અને તુંજ સૃષ્ટિની^{૧૨} શરૂઆત^{૧૧} છે અને તું એકજ છે” એવું ધ્યાન ધર. ૧૨ તું જીવ છે, તું મન છે, અને તું મનુષ્યતું શરીર છે, માટે બીજાપણાનો^{૧૩} પડો દૂર કરી નાખ. ૧૩ એક દ્વિતીયાશ્વી મોંઝાથી તું ગેન છે અર્થાત્ બીજો છે અને જે તે મોંઝુ કાઢી નાખવામાં આવે તો એન છે અર્થાત્ એક પોતેજ છે (એન અને ગેન માટે સંપૂર્ણ ખુલાસાવાર ટીકા ૧૯૪ મા પાને આપવામાં આવી છે તે વાંચવાથી સ્પષ્ટ સમજાશે.) ૧૪ હે મન! તને ગુરૂની સમજાવેલી આ વાતોનો પતો મળે તો જ્યારથી તું ધ્યાનમાં બેસે ત્યારથી શરૂઆતથી નિવૃત્તિ અને શાન્તિથી બેસ. ૧૫ પંજી સાવધ બનીને વહેમ અને ભ્રમણાએને બંધ કરી દે અને પાંચ ઇન્દ્રિયોને વશ કરીને તું તારી જાતને ભુલી જા. ૧૬ પંજી ગુરૂના સ્વરૂપમાં મળી જઈ પોતાપણું મટાડી દઈ પોતાનો સુરતીને કપાળમાં (મેહેમુદા=કપાળ, સિદ્ધની જગો.) નેડી દેવી. ૧૭ તે જગોએ તું સુન થઈ જઈશ; આ પહેલી સુનસ્થિતિ છે પરંતુ તે જગોએ અનહદના^{૧૪} વાગ્મના નાદમાં તું અટકી જઈશ નહીં. ૧૮ ત્યાંથી આગળ જતાં તું મહા સુનમાં જઈશ; ત્યાં મહા અંધારું^{૧૫} છે ત્યાંથી પણ પાર કિતરી આગળ જવું. ૧૯ ત્યાં આગળ એક કંઈય પૂલની ઘાંટી છે અને ત્યાં આગળ એક મેદાન આવે છે, ત્યાંનો તમાસો તારા જેવામાં આવશે. ૨૦ ત્યાંથી તારા ગુરૂની છબી સાથે આગળ જઈશ તો તું મહંમદ સાહેબની

સભામાં જઈશ. ૨૧ ત્યાં સ્વર્ગ પણ દેખાશે, અને દેવતાઓના તમાસા પણ જણાશે, પણ તે ઠેકાણે કોઈ ઉપર તારું મન લગાડીશ નહીં. ૨૨ ત્યાંથી મહામંદ સાહેબની સાથે તું અરશ ઉપર જઈશ અને ત્યાંથી પણ આગળ જવું. ૨૩ ત્યાં પછી પરબ્રહ્મા પ્રકાશની જળહળજ્યોત નગરે પડશે તેથી તારા મનમાં હેતક લાગશે, પણ ત્યાં તારા મનને જરા પણ ડરાવીશ નહીં. ૨૪ ત્યાં તને પરબ્રહ્મ પરમાત્માનું દર્શન થશે અને તારો હેતુ ખર આવશે; પરમેશ્વરને મળવાનો આ સીધો રસ્તો છે. ૨૫ હે અનવર ! તું આ દુનિયામાં શા માટે ફસાઈ રહ્યો છે ? દુનિયાથી જલ્દી^૧ અલગ થા અને એજ માર્ગમાં થઈને તું તારા દિલને પરમેશ્વર પાસે લઈ જા.

ગઝલ ૧૮.

હે મગર મીલતા નહીં.^૧

મેરે દિલમે^૨ દિલકા ખ્યારા હે મગર મીલતા નહીં,
અશમુંમે^૩ ઉસકા નઝારા^૪ હે મગર મીલતા નહીં. ૧
હુંડતા પ્રીરતા હું ઉસકો દર બ દર^૫ ઓર કુ^૬ બ કુ,
હર જગા વોહ આશકારા^૭ હે મગર મીલતા નહીં. ૨
અય રકીઓ^૮ ગર ખખર હોવે તો લીલાહ દો જવાબ,
મેરે ઘરમે^૯ મેરા ખ્યારા હે મગર મીલતા નહીં. ૩
શેખ હુંડે હે હરમમે^{૧૦} ઓર ખીરેહમન^{૧૧} દેરમે,^{૧૨}

૧ આ અને આ પછીની ગઝલોના અર્થ કંડાણ નહીં હોવાથી ભાવાર્થ આપવામાં આવ્યા નથી. આ ગઝલમાં આત્મા એજ પરમાત્મા પરમેશ્વર છે અને તેજ આ શરીરમાં છે પણ જ્ઞાનચક્ષુ વિના દેખાતો નથી એવી મતલબ સમજાવી છે. ૨ નઝારા = દૃષ્ટિ. ૩ દર = દ્વાર. ૪ કુ = ગલી. ૫ આશ-કારા = નહર. ૬ રકીબ = પાસે રહેનાર. ૭ હરમ = મસ્જિદ. ૮ ખીરેહમન = બ્રાહ્મણ. ૯ દેર = દેરે.

હર જગા ઉસકા પુકારા હે મગર મીલતા નહીં. ૪
 મેં પડા ઝખમી તડકતા હું ફીરાકે^૧ ચારમેં,
 તીર મીઝગાં^૨ ઉસને મારા હે મગર મીલતા નહીં. ૫
 મેરે અંદર વોહી ખેલે ઓર ખીલાવે મુજકો વોહ,
 ઘરમેં દુલહનકા દુલારા હે મગર મીલતા નહીં. ૬
 કયા કરે કુછ બસ^૩ નહીં અનવર યહાં લાચાર હે,
 બરમઝ વોહ દિલબર હમારા હે મગર મીલતા નહીં. ૭

ગઝલ ૧૯.

મુજકો રૂલાકર છોડ દીયા.^૫

કર અશવા સનમને નેનનમેં ઓર મુજકો રૂલાકર છોડ દીયા,
 રૂખ^૧ ઉસને બતાકર પરદેમેં ઓર દિલકો જલાકર છોડ દીયા. ૧
 અબ ઇશ્કકી આગ લગી હે મુજે જલતા હે જુગર તપતા હે બદન,
 ઓર અશ્ક^૨ હેં ખહેતે ચશમુંસેં યે આગ લગાકર છોડ દીયા. ૨
 હે ચારને ઘુંઘટ મોંહપે લીયા ઓર દિલકો ઇરાદા હે દેખનકા,
 ફીર સઘ્ન^૩ તો હો કીસ તરેહ લલા જબ દિલકો મોલાકર છોડદીયા. ૩
 આ કુર્બમે^૪ ઉસકે મુજકો દખલ અબ હીજમેં ફીરતા હું મારા^{૧૦},
 મેહબુબને મુજકો ઉલટસેં નઝદીક ખુલાકર છોડ દીયા. ૪
 અબ કરકે ઝખમી દિલ મુજકો ઓર છોડા તડકતા કુરકતમેં,^{૧૧}
 અનવરકો શરાબે ઇશ્કસેં અબ એક જામ ખીલાકર છોડ દીયા. ૫

૧ ફીરાક=જુદાઈ. ૨ મીઝગાં=પાંપણ. ૩ બસ=ઉપાય. ૪ બર=
 બગલ. ૫ આ ગઝલમાં પરમેશ્વર પ્રત્યેનો પ્રેમી ભક્તનો અતિ મોહ અને
 પ્રેમ બતાવ્યો છે. ૬ રૂખ=મોં. ૭ અશ્ક=આંસુ. ૮ સઘ્ન=સંતોષ.
 ૯ કુર્બ=નજદીકી, પાસે રહેવું તે. ૧૦ મારા=મરેલો. ૧૧ કુરકત=જુદાઈ.

ગઝલ ૨૦.

દિલકો જલા દીયા.^૧

- જલવા દીખાકે ચારને દિલકો જલા દીયા,
 દુનિયાકા જે મઝા થા વોહ સારા છુડા દીયા. ૧
- અબ બેકલી^૨ હે દિલકો નહીં ચેન એક ઘડી,
 મુંહકો દીખાકે નાઝસેં અપને છુપા દીયા. ૨
- અબ સખ કીસ તરેહસેં કરૂં નાર^૩ હીજમેં ?
 સો દર્દ સરપે ડાલકે મુજકો રૂલા દીયા. ૩
- દિલ નકદ^૪ થા સો લે ગયા એક આનમેં^૫ વોહ ચાર,
 ઓર બેકસીમેં^૬ મુજકો સનમને ફસા દીયા. ૪
- અબ કયા કરૂં ઈલાજ મેં લાચાર હું અચ ચાર ?
 અનવરકે દિલકો ઈશ્કમેં તુને ડુબા દીયા. ૫

ગઝલ ૨૧.

હે યા નહીં હે.^૭

- તું હર શેમેં^૮ અયાં^૯ હે યા નહીં હે,
 તું ઝાહર ઓર નીહાં^{૧૦} હે યા નહીં હે ! ૧
- તેરા જલવા હે હર ઝરોમેં^{૧૧} ઝહર,
 તું હર જા હર ઝમાં^{૧૨} હે યા નહીં હે ! ૨
- તુને વેહદતસેં^{૧૩} કસરત^{૧૪} કર દીખાઈ,

૧ આ ગઝલમાં ભક્ત પુરૂષનો પરમેશ્વર પત્ન્યનો અતિ પ્રેમભાવ અને મોહ જણાવ્યો છે. ૨ બેકલી=બેચેની. ૩ નાર=આગ. ૪ નકદ=સેકડ. ૫ આન=પગ. ૬ બેકસી=લાચારી. ૭ આ ગઝલમાં પરમેશ્વરની પ્રાર્થના કરી છે. ૮ શે=વસ્તુ. ૯ અયાં=બહાર. ૧૦ નીહાં=છાનો. ૧૧ ઝરો=ઝીણું રજકણ. ૧૨ ઝમાં (ઝમાન)=વખત. ૧૩ વેહદત=એક બ્રહ્મ. ૧૪ કસરત=સંસારની લીલા.

યે તેરા દાસ્તાં ^૧ હે યા નહીં હે !	૩
તને સુરહેકો તુને આકર જીલાયા,	
તું યે તન ખીચ બં ^૨ હે યા નહીં હે ?	૪
ખનાયા તુને આદમકો ખલીફા, ^૩	
ભલા ચેહ તેરી શાં ^૪ હે યા નહીં હે !	૫
મહંમદકો નખી તુને કરકે ભેભ,	
કીદમકા ^૫ નૂર વહાં હે યા નહીં હે !	૬
તુજે મનસુર ^૬ બોલા કે “ અનલહક ”	
યે રમ્ઝે ^૭ આશકાં હે યા નહીં હે !	૭
છુપેગા કબ તલક નઝરુંસે મેરી ?	
મેરે દિલમેં તું હાં હે યા નહીં હે !	૮
ભલા કહે તો સહી અનવરકો અય બં,	
તુંહી અનવર મીયાં હે યા નહીં હે !	૯

ગઝલ ૨૨.

દિલદે માહર હો.^૬

સાનું^૧ હર શેદે વીચ આહર હો, તુમે હર હર દિલદે માહર હો.
 તુમલાહુત^{૧૦} હો તુમજબરૂત^{૧૧} હો, તુમમલકુત^{૧૨} હો તુમનાસુત^{૧૩} હો
 તુમહુ^{૧૪} હો આર તુમેહાહુત^{૧૫} હો, હરશોકલે શખીસે^{૧૬} તાહર^{૧૭} હો. ૧

૧ દાસ્તાં = વાતો. ૨ બં (બંન) = જીવ. ૩ ખલીફા = તખ્ત ઉપર બેસનાર, તખ્તનશીન. ૪ શાં (શાન) = લાયકી. ૫ કીદમ = આદિ, શરૂઆત. ૬ મનસુર = બોલીઆનું નામ. ૭ રમ્ઝ = મર્મ. ૮ આ ગઝલમાં પરમેશ્વરને સાકારરૂપે ગણી તારીફ કરી છે. બોલી પંતળીને મળતી છે. ૯ સાનું = મને. ૧૦ લાહુત = ધ્યાનમાં તહીન થયેલો. ૧૧ જબરૂત = ધ્યાની. ૧૨ મલકુત = ભક્ત. ૧૩ નાસુત = સંસારી. ૧૪ હુ = એકબ્રહ્મ, પરમેશ્વર. ૧૫ હાહુત = નિરાકાર. ૧૬ શખી = ચિત્ર, છબી, આકાર. ૧૭ તાહર = પવિત્ર.

મ એકમદ હો તુમ આદમ હો, તુમ મૌલા હો તુમ ખાદમ હો,
 મ રૂહ જુસમ^૧ હો ઓર દમ હો, હર વેહમ શુમાંસે બાહર હો. ૨
 મ આરફ હો તુમ આશક હો, તુમ ફાઝલ^૨ હો તુમ સાદક^૩ હો,
 મ મેરે દિલદે હાદક^૪ હો, તુમ હર શેદે વીચ કાદર^૫ હો. ૩
 મ બાગ બને તુમ માલી હો, તુમ કુલ શુલાખી આલી^૬ હો,
 મ ઝરદી^૭ હો તુમ લાલી હો, તુમ ફદકદે^૮ ઉપર અખતર^૯ હો. ૪
 મ કુમરી^{૧૦} હો તુમ જુલજુલ હો, તુમ શુલશન હો ઓર તુમ શુલ^{૧૧} હો.
 મ સોસન હો તુમ સુજુલ હો, હર બાગો ચમનદે સાયર^{૧૨} હો. ૫
 મ આજુઝ હો તુમ અકબર હો, તુમ આલા હો તુમ અનવર^{૧૩} હો,
 મ તાજ કુલાહ^{૧૪} ઓર અફસર હો, હમ પીંજરાહેં તુમ તાયર^{૧૫} હો ૬

ગઝલ ૨૩.

સામને મેરે અય યાર આ.^{૧૬}

નાજો અદાસે સામને મેરે અય યાર આ,
 પરદેમેં કયું છુપા હે દીખા મુંહકો બહાર આ. ૧
 મેં હું ફીદા જમાલપે^{૧૭} તેરે અય માહલીકા,^{૧૮}
 સો બાર સરકો કરતા હું તુજ પર નિસાર આ. ૨
 દેખું ન તુજ સિવા મેં કીસી ગેરકો કભી,
 નઝરમેં હર ઘડી તું મેરે બાર બાર આ. ૩

૧ જુસમ = શરીર. ૨ ફાઝલ = મહાજ્ઞાની. ૩ સાદક = સત્ય. ૪ હાદક =
 વેદ, હકીમ. ૫ કાદર = કરવાને સક્તિમાન. ૬ આલી = સુંદર. ૭ ઝરદી =
 પીળો રંગ. ૮ ફદક = આકાશ. ૯ અખતર = તારા. ૧૦ કુમરી = હોલો પક્ષી.
 ૧૧ શુલ = ફૂલ. ૧૨ સાયર = દેખવાવાળો, કરવાવાળો. ૧૩ અનવર = ઘણા
 તેજવાળો. ૧૪ કુલાહ = ટોપી. ૧૫ તાયર = પંખી, પાંજરામાં રહેનાર.
 ૧૬ આ ગઝલમાં પરમેશ્વરને બેરીશા એટલે દાદી વગરના ખુબસુરત છોક-
 રાની ઉપમા આપી પ્રેમભાવ બતાવ્યો છે. ૧૭ જમાલ = સુંદર ચહેરો
 ૧૮ માહલીકા = ચંદ્ર જેવી કાંતિવાળો.

કુરકતમેં તેરી ચેન નહીં મુજકો એકદમ,
 આર ગમકા^૧ છા રહા હે ચે દિલ પર ગુમાર^૨ આ. ૪
 ખ્યારે ચે તેરે અખરૂકે ઝખમીકો ખ્યારસે,
 મીલકર ગલેસેં ખુબસા કર લે ખ્યાર આ. ૫
 પરદા ઉઠા દે મુંહસેં શર્મ રખકે તાકમેં,
 હસતા લટકતા ખેલતા મેરે દવાર આ. ૬
 અનવરકે મુર્ગ^૩ દિલકો નઝારેકે^૪ તીરસેં,
 લેકર કમાન અખરૂકી કર લે શિકાર આ. ૭

ગઝલ ૨૪.

જલવા દીખાયા ચારને.^૫

જલવા દીખાયા ચારને મુજકો સુપનમેં આ,
 આર કરકે અશવા લોટ ગયા અન્જોમનમેં^૬ આ. ૧
 અખ ચેન નહીં હે મુજકો કહું ઉસકા કયા ઈલાજ ?
 દિલ ફસ ગયા હે મેરા પીયાકી લગનમેં આ. ૨
 દેખા હે મેંને જખસેં રકીબો જમાલે ચાર,
 આતશ લગી હે ઈશકકી અખ તન બદનમેં આ. ૩
 નાઓ અદા બતાકે દીવાના કીયા મુજે,
 દિલકો ડુબા દીયા મેરે આહે^૭ ઝકનમેં^૮ આ. ૪
 સો સો અદા બતાકે ચે અનવરકો ખ્યારસેં,
 આખર કીયા મુકામ હે મેરે નયનમેં આ. ૫

૧ ગમ=ચિંતા. ૨ ગુમાર=રજ, ગરદ. ૩ મુર્ગ=પંખી, મનરૂપી પંખી. ૪ નઝારા=આંખના ચાળા. ૫ આ ગઝલમાં પરમેશ્વરને ખુબસુરત છાંદસે કદપી પ્રેમભાવ બતાવ્યો છે. ૬ અન્જોમન=સલા. ૭ આહે=ખાટ, કાપો. ૮ ઝકન=હડપચી, દાઢી (વાળ નહીં).

ગઝલ ૨૫.

સુનો તો સહી.^૧

- અમારી અર્ઝ હે અય મહેરબાં સુનો તો સહી,
ખફા કયું હો ગયે હમસેં મીયાં સુનો તો સહી ? ૧
- કસુર કયા હુઈ હમસેં બતા દો અય ખ્યારે ?
તુમારે ઈસ્કમેં હે નીમન્^૨ સુનો તો સહી. ૨
- દીવાના બનકે હો મજનુ સીકત તુમારે લીયે,
ફીરે હે કુચે વ ગલીયે^૩ કહાં સુનો તો સહી. ૩
- હે ફીરતે મીસલે બગોલેકે^૪ દસ્તો^૫ જંગલમેં,
ઉડતે ખાકકો બેખાનમાં^૬ સુનો તો સહી. ૪
- તુમારી આહમેં હમ અપની જાન દેતે હે,
હમારા ઈસ્ક હે સબમેં અયાં^૭ સુનો તો સહી. ૫
- લખુંપે આહ હે ઓર દિલમેં દાગ હીજરતકા,
ગીરેબાં ચાક^૮ હે મીસલે કતાં^૯ સુનો તો સહી. ૬
- દીખાતે કયું હો ચે આશકકો અબરુએ ખમદાર,^{૧૦}
ચેહ કીસકે વાસતે ખેચી કમાં સુનો તો સહી ? ૭
- નઝરા સુર્મગી^{૧૧} આંખુંસે મત કરો સાહેબ,
જુગરમેં લગતે હે તીરો સના^{૧૨} સુનો તો સહી. ૮
- ખ્યારે રહેમ કરો અબ તો હમ ગરીબું પર,
ફીદા હે તુમપે ચે અનવરકી નં સુનો તો સહી. ૯

૧ આ ગઝલમાં પરમેશ્વરની પ્રાર્થના કરવામાં આવી છે. ૨ નીમન્=અધમુવા. ૩ બગોલે=વંદોળીઓ. ૪ દસ્તો=જંગલ. ૫ બેખાન=ધરખાર રહિત. ૬ અયાં=જાહેર. ૭ ચાક=ફાટેલાં. ૮ કતાં=જાળી જેવું કપડું. ૯ ખમદાર=વક્તા, વાંકાપણું. ૧૦ સુર્મગી=કાજળ નાખેલી. ૧૧ સના=બરછી.

ગઝલ ૨૬.

જરા ખુદાકે લીયે.^૧

- નીકાબ^૨ મુંહસે ઉઠા લો જરા ખુદાકે લીયે,
 યે ગેસુ મુંહયે ન ડાલો જરા ખુદાકે લીયે. ૧
- ખુદાકે વાસ્તે આશકકો અપને મરતે દમ,
 જમાલ અપના દીખા લો જરા ખુદાકે લીયે. ૨
- તુમારે હીજમે^૩ મરતા હે હોકે ઝખમી દિલ,
 ગલેસે^૪ અપને લગા લો જરા ખુદાકે લીયે. ૩
- જલાને આશકે બેદિલકો ચાર પરદેમે,
 ન મુંહકો અપને છુપા લો જરા ખુદાકે લીયે. ૪
- તડપતા આશકે બીસ્મીલ^૫ હે દર્દ કુરકતમે,
 તુમ આકે ઇસકો જુલા લો જરા ખુદાકે લીયે. ૫
- દો બોસે^૬ દેકે કરો ખુશ તુમારે આશકકો,
 ભલા તુમ ઉસકી દુઆ લો જરા ખુદાકે લીયે. ૬
- છુપાયા મુખડેકો બાલુ^૭મે તુમને કીસકે લીયે?
 અબરસે^૮ માહકો નીકાલો જરા ખુદાકે લીયે. ૭
- તુમારે નાવકે^૯ મીઝગાંને દિલકો છેદ દીયા,
 ન તીર અશવેકે ડાલો જરા ખુદાકે લીયે. ૮
- તુમારે કુચેમે^{૧૦} આશક હે ફોરતા સરગરદાં,
 તુમ અપને પાસ જુલા લો જરા ખુદાકે લીયે. ૯
- બાહાર હે યે જવાનીકી ચાર દીન ખારે,
 લો દિલકે ચાવો^{૧૧} નીકાલો જરા ખુદાકે લીયે. ૧૦

૧ આ ગઝલમાં પરમેશ્વરની પ્રાર્થના કરી છે. ૨ નીકાબ = રક્ત મેં
 ઉપર ઢાંકવાનો ખુરખો. ૩ બીસ્મીલ = અધમુલ. ૪ બોસા = ચુંબન.
 ૫ માહ = વંદ. ૬ નાવક = તીર. ૭ સરગરદાં = ગારો, બેઘાન. ૮ ચાવો =
 ખિચારો, મનસુખા.

- શરાબે વરલકે દો જામ પીકે પરદેમે,
મહોબત અપની જતાલો? જરા ખુદાકે લીયે. ૧૧
- દુઈકો^૨ દુર કરો ઝોર હોકે તુમ એક દિલ,
શબે^૩ વરલકી મઝા લો જરા ખુદાકે લીયે. ૧૨
- લગાકે સીનેસેં સીના લખુંપે રખકે લખ,
ગલેમેં હાથુંકો ડાલો જરા ખુદાકે લીયે. ૧૩
- તુમારી એક નઝર પર હે બીકતા ચે આશક,
શુલામ અપના બના લો જરા ખુદાકે લીયે. ૧૪
- મીલો તુમ આશકે અનવરસેં આકે અચ દિલબર,
યા જલ્દો ઇસકો મીલા લો જરા ખુદાકે લીયે. ૧૫

ગઝલ ૨૭.

મુજકો હે કામ ખુદાસેં.^૪

- મુજકો હે કામ ખુદાસેં વ નખીસેં હે કામ,
ઝોરસેં કામ નહીં કીર કયા કીસીકા હું નામ? ૧
- ઈશક રખતા હું છુપા દિલમેં નખીકા મેરે,
ઉનસેં રહેતા હું ખુશી લોકુંમેં હોકર બદનામ. ૨
- રૂઠ દુનિયાસેં મનાયા મેં પીયાકો મેરે,
અબ મુજે કુછ બી કહે કોઈ કોયા સખકો સલામ. ૩
- મેં ગરઝ રખતા હું ઉસકી હે ઉસે મુજસેં કામ,
વોહ મેરા મોલા હે મેં બંદા હું ઉસકા બેદામ.^૫ ૪
- દેખ અનવર તું કલી ખ્યારે નખીકો મત ભુલ,
ઉસસેં હી હોવેગા આખરકો તેરા ખેર^૬ અંજામ.^૭ ૫

૧ જતાલો=જાહેર કરો. ૨ દુઈ=બે, હું અને તું. ૩ શબે=રાત.
૪ આ ગઝલમાં સક્તનો પ્રેમભાવ જણાવ્યો છે. ૫ બેદામ=મદત. ૬ ખેર=સારી. ૭ અંજામ=આખર ગતિ.

ગઝલ ૨૮.

અખ હમે લાચાર કીયે.^૧

- હીજને તેરે સનમ અખ હમે લાચાર કીયે,
તપશે દિલને અજબ તરેહકે ખીમાર કીયે. ૧
- અખ મસીહાસેં હમારા નહીં હોનેકા ઇલાજ,
ઈશકકે મર્જને^૨ ખસ હમકો ગીરફતાર^૩ કીયે. ૨
- તેરે ગમ્મેને^૪ સનમ હમકો કીયે કીવાને,
વેહશતે^૫ દિલને ગીરેખાંકે બુદ્દે તાર કીયે. ૩
- તીર મીઝગાંને કીયા સીનેમેં આકરકે મુકામ,
તેગ અખરૂને કલેજે કે ઉપર વાર^૬ કીયે. ૪
- ખસ તડપતે હેં ગમે હીજમેં હમ અય દિલખર !
ન કબી તુને ઇસ અનવરકે ઉપર આર કીયે. ૫

ગઝલ ૨૯.

અજાયબ શીકલ હે.^૭

- અજાયબ શીકલ હે ઉસ માહલીકાકી,
કરૂં તારીફ કયા ઉસકી અદાકી ? ૧
- મેં એકદમ દેખકર ઉસકા કરશમા,^૮
ખઝવકે^૯ ઈશક બં અપની ફીદા કાં. ૨
- લીયા થા મીમકા ધુંધટ વલેકીન,
નઝર આઈ મુજે સુરત ખુદાકી. ૩
- ઠહો એસા કર ગયા અશવા નયનકા,

૧ આ ગઝલમાં 'પરમેશ્વરને ખુબસુરત છાંડશે કલ્પી તારીફ કરી છે.
૨ મર્જ=રોગ. ૩ ગીરફતાર=કેદી, બંધીવાન. ૪ ગમ્મા=ચાળા. ૫ વેહ-
શત=ગભરાટ. ૬ વાર=ધા. ૭ આ ગઝલમાં ઈશ્વરભક્તિ કરવામાં આવી
છે. ૮ કરશમા=ચમત્કાર. ૯ ખઝવકે=મેમના આવેશ સાથે.

મીઝેકે તીરને આ દિલમેં બા કી.	૪
ઝુલ્ફ નાગન થી મેરે દિલકો ડસ ગઈ,	
ચડી હે લેહેર ઉસ કાલી બઝાકી.	૫
કરૂં કયા ગમમેં ઉસકે અય અઝીઝે ?	
જીગરકા ખુન મેં અપની ગીઝા કી.	૬
તડપતા હું સદા બીસ્મીલકે માનંદ,	
નઝર આતી નહીં સુરત શીફાકી. ^૧	૭
મરીઝે ^૨ ઈશક હું ઉઠો તબીબો !	
નહીં હરગીઝ મુઝે ખવાહશ દવાકી.	૮
મીલુંગા યારસેં દિલ શાદ ^૩ અનવર,	
ચેહી હાંસલ હે મેરે મુદ્દઆકી. ^૪	૯

ગઝલ ૩૦.

કલી કર કરમ કલી કર કરમ.^૫

તેરે જામ વસ્લકા અય સનમ, બડા દિલ ઉપર મેરે હે અઝમ,^૬
 કલી કર કરમ કલી કર કરમ, કલી કર કરમ કલી કર કરમ. ૧
 મેં હું સીદક^૭ દિલસેં મુતી^૮ તેરા, ન જલા તું હીજમેં દિલ મેરા,
 અરે બેરહમ, અરે બેરહમ, અરે બેરહમ, અરે બેરહમ. ૨
 તેરી તેગ અબરૂ મેં ખા ચુકા, બહો અલી તલક મેરે જીગરકા,
 ન મીલા ઝખમ ન મીલા ઝખમ, ન મીલા ઝખમ ન મીલા ઝખમ. ૩
 તુને કતલ કર મુઝે અય સનમ, રખા નીમળાં નહીં તુજકો ગમ,
 ચે બઠા ઝુલમ, ચે બડા ઝુલમ, ચે બડા ઝુલમ, ચે બડા ઝુલમ. ૪
 તેરે નાઝ ગરઝેને અય પરી, કીચે કતલ લાખું બ એક ઘડી,

૧ શીફા=તનદુરસ્તી. ૨ મરીઝ=બીમાર, દર્દી. ૩ શાદ=ખુશ.
 ૪ મુદ્દઆ=મતલબ. ૫ આ ગઝલમાં પરમેશ્વરની પ્રાર્થના કરવામાં આવી
 છે. ૬ અઝમ=ઈરાદો. ૭ સીદક=સાચો. ૮ મુતી=તાબેદાર.

હેયેકયા સીતમ હેયેકયા સીતમ, હેયેકયા સીતમ હેયેકયા સીતમ ? ૫
 મેરી કમનસીળીકા ચે અસર, કે વીસાલકા કલી લોહ પર,
 ન ચલા કલમ ન ચલા કલમ. ન ચલા કલમ ન ચલા કલમ. ૬
 લે ખ્યાલા હાથ શરાણકા, મેરે પહેલુંમેં^૧ આકે બેઠ જા,
 કલી એકદમ કલી એકદમ, કલી એકદમ કલી એકદમ. ૭
 મેરે લાશે ઝખમીપે કર નઝર, જરા ચલકે કાતીલ તું આ ઈધર,
 ભલા દો કદમ ભલા દો કદમ, ભલા દો કદમ ભલા દો કદમ. ૮
 જરા લેકે લાશેકા ગોદમેં, દે દો બોશે ઇશ્કસેં ખ્યારસેં,
 એતા કર રહમ એતા કર રહમ, એતા કર રહમ એતા કર રહમ. ૯
 શબોરોઝ કુરકતે યારમેં, બહો હળીખ^૨ ગુલરૂકે^૩ ખ્યારમેં,
 કીયે ચશ્મનમ^૪ કીયે ચશ્મનમ, કીયે ચશ્મનમ કીયે ચશ્મનમ. ૧૦
 હો સનમકા રામ^૫ ચે ઇશ્કસેં, જપી માલા અનવર દિલસેં મેં,
 નહીં મુજકોગમ નહીં મુજકોગમ, નહીં મુજકોગમ નહીં મુજકોગમ.

ગઝલ ૩૧.

આહ કોઈ કયા જાને !^૧

રંજ^૭ બાતનકા^૮ મેરે આહ કોઈ કયા જાને !
 કયા ગુઝરતી હે મેરા હાલ દિલ ખુદા જાને ! ૧
 યા ખુદા જાને મેરા દર્દ યા રસુલે ખુદા,
 યા શહનશાહ મેરા પીર રહેનુમા જાને. ૨
 મેં તો આશક હું દિલોબસેં રસુલઘોડકા,
 કોઈ કુછ જાને મુજે નેક યા ખુરા જાને. ૩
 કીસકી પરવા હી નહીં અખ તો જહાસેં મુજકો,

૧ પહેલુંમેં = પડખે. ૨ હળીખ = મિત્ર, દોસ્ત. ૩ ગુલરૂ = ફૂલ જેવા મુખવાળો. ૪ ચશ્મનમ = આંસુવાળો. ૫ રામ = તાબેદાર. ૬ આ ગઝલ પ્રેમસ્વરૂપ સમન્વિત છે. ૭ રંજ = દુઃખ. ૮ બાતન = અંતર.

મેં ઉસે જાનુંં યા મુઝકો ંહો દિલરૂખા^૧ જાને. ૪
 ઇશ્કકે દર્દકી લજ્જતમેં હું ભુલા દો જહાં,
 ચે ઝખમ ંહો હે કે અનવર તું કલી ખા જાને. ૫

ગઝલ ૩૨.

હુએ આશક તુમારે હમ.^૨

હુએ આશક તુમારે હમ ન દેખા તુમને ઉલ્કતસે,^૩
 ગીરેખાં ચાકકર સહેરામેં^૪ જા બેઠેંગે હસરતસે.^૫ ૧
 યહાં બેતાબ દિલ હેગા વહાં તુમકો નહીં પરવાહ,
 હમેં અફસોસ આતા હે મીયાં એસી મહોબતસે. ૨
 દિલે ઘાયલ તુમારે ઇશ્કમેં બેતાબ હે જાનાં^૬ !
 ખખર તુમકો નહીં ખ્યારે હમારે દર્દો મેહનતસે. ૩
 તુમારે ઇશ્કમેં મજનુ^૭ સીક્ત શીરતે હે દીવાને,
 નહીં મતલબ હમેં દુનીયાકી ઇજ્જત આર ઝીલ્લતસે. ૪
 તકપતે હેં મીસાલે નીમ ખીરમીલ દર્દ કુરકતમેં,^૮
 ચે આશકકી તરફ અપને જરા દેખો શફક્તસે.^૯ ૫
 દિલે આશકકો નાહક કયું જલાતે હો બુદ્દાઇમેં ?
 પીલા દો અબ શરાબે વરલકા એક જામ મીઝતસે.^{૧૦} ૬
 બને જબસેં તુમારે ઇશ્કમેં સરસાર^{૧૧} દીવાને,
 કીનારા કશ હુએ દુનીયાકે મઝહબ^{૧૨} આર મીલ્લતસે.^{૧૩} ૭

૧ દિલરૂખા = મનને ખેંચનાર. ૨ આ ગઝલમાં પશ્ચાત્તાપ સાથે પ્રેમ-સ્વરૂપ બતાવ્યું છે. ૩ ઉલ્કત = સ્નેહ. ૪ સહેરા = વંગલ. ૫ હસરત = પશ્ચાત્તાપ. ૬ જાનાં = પરમેશ્વર. ૭ મજનુ = આરબના મુલકમાં મજનુ નામનો દિવાનો આશક થઈ ગયા છે તે, દિવાનો. ૮ કુરકત = જુદાઈ. ૯ શફક્ત = મહેરબાની. ૧૦ મીઝત = આગ્રહ. ૧૧ સરસાર = તદન. ૧૨ મઝહબ = ધર્મના પથ. ૧૩ મીલ્લત = વ્યવહાર.

ઇશ્કમેં દર બ દર શીરતે હેં અબ તો બનકે સોદાઈ,
 નહીં પરવા નસીહતકી ન ગમ હેગા મલામતસેં.^૧ ૮
 કહેં કયા કયા હમારે સરપે જો આફત ગુઝરતી હે,
 કભી નાલાં^૨ કભી પેચાં^૩ કભી રાતે હેં કુરકતસેં. ૯
 હઝાઈ સખતીયેં સેહેતે હેં લેકીન સર ઝુકાતે હેં,
 મહોબતમેં ખ્યારેકી ન મુંહ ફેરા મુશક્કતસેં. ૧૦
 જહાંકે રંજો મેહેનતસેં તુમેં કયા ગમ હે અબ અનવર !
 ઇશ્કમેં દે દીયા સરકો લો અમ છુટે મુસીબતસેં. ૧૧

ગઝલ ૩૩.

મેં નમાઝી હું.^૪

મુસલમાં હું ખુદાકો જાનતા હું મેં નમાઝી હું,
 મહંમદ મુસતુફાકા ઉમતી હું ચોર હુજાઝી હું. ૧
 જહાદે^૫ નફ્સ અરમારેસેં એકદમ મુજકો કુરસદ નહીં,
 ગઝા^૬ અસગર^૭ હે કયા શેહ મેં ગઝા અકબરકા^૮ ગાઝી હું. ૨
 કીયા હું દિલકે કામેમેં જમાલે^૯ યારકો સીજદા,^{૧૦}
 ન મેં કુછ સીજદયે દીવારકા^{૧૧} કચ્ચા નમાઝી હું. ૩
 સીવા હક્કે નહીં કુછ જાનતા મેં બહરે વહદતમેં,
 હકીકતમેં જુદા હકસેં નહીં ગર મેં મીઝઝી હું. ૪
 બ ઝાહર ગર ગદા^{૧૨} બનકર મેં શીરતા હું ગલીકુંચે,
 વલે બાતનમેં જો દેખા તો અકબર શાહ ગાઝી હું. ૫

૧ મલામત = ઠપકો. ૨ નાલાં = જાહેર રૂદ્ધ. ૩ પેચાં = મનની મુંઝવણ.

૪ આ ગઝલ આત્મજ્ઞાન સંબંધી છે. ૫ જહાદ = લડાઈ. ૬ ગઝા = લડાઈ.

૭ અસગર = નાની, નજીવી. ૮ અકબર = મોટી. ૯ જમાલ = રૂપ, કાંતિ.

૧૦ સીજદા = નમસ્કાર. ૧૧ દીવાર = ભીંત. ૧૨ ગદા = ફકીર.

મેં આશક હું મેં હું માથુક મેં હું ઇશક હર શેમે,
 મેં હું લટકા મેં ગમ્યા ન્યાઝ ઓર બેનયાઝી હું. ૬
 મેં અનવર હું મેં અકબર હું મેં અસગર હું મેં અબતર^૧ હું.
 ને કુછ દેખો સો સખ મેં હું રઝવ હું સરફશાઝી હું. ૭

ગઝલ ૩૪.

યે આશકારા દંડ.^૨

જહાંમેં કબસેં હુવા હે યે આશકારા^૩ દંડ,
 સઝા હે એક તો મુજરીમકો^૪ પ્રીર ન્યારા દંડ. ૧
 ખતા^૫ કયા હમસેં હુઈ યાર કહો ઉસકા સખળ,
 હમ તો હાજર હેં અગર તુમકો હો ગવારા^૬ દંડ. ૨
 હમસેં મુંહ ફેર લીયા ગેરૂસેં મીલતે હો હમેશ,
 યે સઝા દી હે હમેં પ્રીર કરો દોબારા દંડ. ૩
 હમકો હુક દેખતે હી દુરસેં પુકારે રકીમ.^૭
 એકને બોલા સઝા દુસરા પુકારા દંડ. ૪
 કીયા બરતર્ફ હે કયું ગેરૂંકે કહેનેસેં હમેં,
 હમકો ખીઝમતમેં રખો કર લો તુમ હમારા દંડ. ૫
 હમકો મંઝુર હે ને તુમને કીયા ખુબ કીયા,
 હમકો ખીઝમત હે પસંદ તુમકો હે ખ્યારા દંડ. ૬
 ઇશકમેં આપકે દીદારકે યે અનવરને,
 જનો તન સોંપ દીયા તુમકો કરો સારા દંડ. ૭

૧ અબતર = પામર, તુચ્છ. ૨ આ ગઝલમાં બમણે દંડ કરવામાં આવે છે તે માટે ઇશ્વર પ્રત્યે ઉદ્દગાર છે. આશકારા = નહોર, પ્રસિદ્ધ.
 ૪ મુજરીમ = ગુનેહગાર. ૫ ખતા = કસુર, ગુનોહ. ૬ ગવારા = પસંદ.
 ૭ રફાળ = નજીક રહેવાવાળા.

ગઝલ ૩૫.

અખ આઈ ઠંડ.^૧

- લપટકે સોઈએ પલંગ પર સનમ અખ આઈ ઠંડ,
કોઈ દીનુંમે હમે દેતી હે દેખાઈ ઠંડ. ૧
- લપટકે સોઈએ ગલેસે ન દે દેખાઈ ઠંડ. ૨
- કીયા કયા ઠંડને મજનુંકો બેશે જંગલમે,
અરબકે બરમે ને મજનુંને આજમાઈ ઠંડ. ૩
- હમે બી મોસમે સરમામે^૨ ગસ્ત^૩ હોતા હે,
સનમકે કુચેમે હર બાર હમને ખાઈ ઠંડ. ૪
- ને દેખા મસ્ત હમે ઠંડને સરે બાઝાર,
શરાબે ઇશકકી મસ્તીસે ખુદ લબાઈ ઠંડ. ૫
- ફીશાં^૪ હે આહ શરર^૫ બારકા^૬ શોલા^૭ હરદમ,
હમારે મુંહસે હમે કુછ ન યાદ આઈ ઠંડ. ૬
- પડે હે ચારકે કુચેમે બેખબર ઉરીયાં,^૮
કયું દિલમે આશકે બીસ્મીલકે રાહ ન પાઈ ઠંડ. ૭
- કહાંકી ઠંડ કહાં ધુપકી ગરમી હમકો !
યહાં તો ઇશકકી આતશને હે લગાઈ ઠંડ. ૮
- જલે હે ઇશકકી ગરમીસે દમ બ દમ અનવર,
ચેહ સોઝ^૯ દેખ તુજે સેફકી^{૧૦} દુહાઈ^{૧૧} ઠંડ. ૯

૧ આ ગઝલમાં પ્રેમની આતશ આગળ ઠંડ નાશ પામે છે તે સમ-
જાણું છે. ૨ સરમા = ઠંડ. ૩ ગસ્ત = ફરવું તે. ૪ ફીશાં = તનખા. ૫ શરર =
આગ. ૬ બાર = વરસાવવાવાળો. ૭ શોલા = ભડકો. ૮ ઉરીયાં = નમ્ર.
૯ સોઝ = બળવાપણું. ૧૦ સેફ = ઠંડ. ૧૧ દુહાઈ = દવાઈ, આજી.

ગઝલ ૩૬.

આહ મુજસેં નહીં મીલો?¹

- આહ મુજસેં નહીં મીલો અખ એહમદે મુખતાર કયા ?
 યું હી તરસાઓગે મુજકો અય મેરે સરકાર કયા ? ૧
 થા ગુઝર² અબલ તો મેરા આપકે દરખારમેં,
 અખ તો મુજ પર હો ગયા બંધ આપકા દરખાર કયા ? ૨
 ખવાબમેં³ સુરત દીખાતે થે મુજે ખ્યારે કલો,
 અખ નહીં બતલાઓગે ખ્યારે મુજે દિદાર કયા ? ૩
 કખ તલક તડપાઓગે મુજકો બુદાઇમેં મીયાં ?
 યું હી મર જાવેગા જાની હીજકા ખીમાર કયા ? ૪
 કયું નહીં મીલતે હો અખ મુજસેં મેરે ખ્યારે પિયા ?
 કર દીયા હે દુર આશકકે તઈ એક ખાર કયા ? ૫
 લે ગયે દિલ મેરા ઓર કરતે નહીં અખ મુજકો ખ્યાર,
 દિલ લગાકર બુલ જાવે વોહ લલા દિલદાર કયા ? ૬
 ઇશકકે ગમમેં તડપતા હે યે આશક લો ખખર,
 ગમ ગુસારી⁴ કી નહીં જીસને વોહ ફીર ગમખવાર⁵ કયા ? ૭
 લો ખખર આશકકી જલ્દી ઓર કરો ઉસ પર કરમ,
 એસી ખેપરવાહી કયા હે ઓર એસા ખ્યાર કયા ? ૮
 ગમઝદેકી⁶ લો ખખર લીલ્લાહ જલ્દી દિલરૂખા,
 દિલ લગાકર છોડ દોગે યુંહી ખવારો ઝાર⁷ કયા ? ૯
 નામ માશુકકે હોતે હે જહાંમેં મુસ્તહર,⁸
 પર તુમારા તો અજબ હે નાઝ ઓર ઇસારા કયા ? ૧૦

૧ આ ગઝલમાં પરમેશ્વરની પ્રાર્થના કરવામાં આવી છે. ૨ ગુઝર = આવયું જતું. ૩ ખવાબ = સ્વપ્ન. ૪ ગુસારી = દુર દરયું તે. ૫ ગમખવાર = ખીજની ફિકર કરનાર, સંભાળ કરનાર. ૬ ગમઝદ = ચિંતાતૂર. ૭ ઝાર = સેવાવાળો. ૮ મુસ્તહર = જલ્દી.

- લે ગયે દિલ એક હી લમેહમેં ખતલાકર ઝહુર,
 જુલ્ફુંકે કુરખાન મેં યા મુખડેકે બલહાર કયા ? ૧૧
- આકે મેરે ખવાબમેં તુમ એક બડે અંદાઝમેં,^૧
 માર ગએ દિલ પર મેરે તુમ અબડકી તલવાર કયા ? ૧૨
- ઝખમ તો એસા હી કરતે હેં મીયાં સદ આફરીન,
 પાર ના હો જાયે તો ફીર ઝખમ કયા ઓર વાર^૨ કયા ? ૧૩
- અય મીયાં યે તો મહોબતકે હેં સખ નાઝો ન્યાઝ,
 ઇશ્કકી ખાતેં હેં એસી ઇસમેં ફીર તકરાર કયા ? ૧૪
- અશ્ક અશ્મુંસેં બહેં ઓર આહ લખ પર હો રવાં,
 આશકુંમેં યે ન હો તો ઇશ્કકે આસાર^૩ કયા ? ૧૫
- મુજકો ખુશ આતી હેં જો એસી તડફકી હો ગઝલ,
 આશકુંકે સામને તો બેદરદ ગુફતાર^૪ કયા ? ૧૬
- આશકુંકો ગાહ કખઝો ગાહ હોતા ખસ્ત હેં,
 કાયદા યે હેં તો અનવર ઇસમેં ફીર તકરાર કયા ? ૧૭

ગઝલ ૩૭.

તેરેપે હોકે ફીદા તુજકો દિલ દીયા.^૫

- તેરેપે હોકે ફીદા તુજકો દિલ દીયા મેંને,
 તેરે ફીરાકમેં કયા ખુન દિલ પીયા મેંને. ૧
- યે તેરે ઇશ્કમેં જલ જલકે દિલ હુવા કખાબ,^૬
 યે ભોલે દિલકે ઉપર જુલ્મ કયા ફીયા મેંને ? ૨
- જીગર દોપારા હુવા ખાકે તેરે ઇશ્કકી તેગ,
 હઝાર હેકકે^૭ યે ઝખમ ન સીયા મેંને. ૩

૧ અંદાઝ = ચાળો. ૨ વાર = વાઢ, ઘા. ૩ આસાર = નિશાની.
 ૪ ગુફતાર = વાત. ૫ આ ગઝલમાં પસ્તાવા સાથે પરમેશ્વરની પ્રાર્થના કરી છે. ૬ કખાબ = સેકાઈ ગયેલું. ૭ હેકકે = પસ્તાવો.

તડપતા હું તેરી દુરીસેં રાત દીન ખ્યારે, ન નિંદ આતી હે ન ચેન કુછ લીયા મેંને.	૪
મેં તેરે ઇશ્કમેં અબ હો રહા હું દીવાના, હુટાકે ખાનમા ^૧ બરખાદ કર દીયા મેંને.	૫
ગલેમેં પહેનકે કફનીકો મુંહપે મલકે ભભુત, તેરેહી ગમમેં લીયા હાલ જોગીઆ મેંને.	૬
શરાબે વરલ કલી લેકે હાથસેં તેરે, પીયા ન એક લી ખ્યાલા અચ સાકીઆ મેંને.	૭
ઉમેદે વરલમેં સખ છોડ વરલકી ખવાહશ, લીયા હે મીલને તેરે રાહે સુફીઆ મેંને.	૮
તું મુઝસેં છુપકે કહાં જાવેગા ખ્યારે મેરે ? હે દિલમેં દેખ લીયા તુજકો મખફીયા મેંને.	૯
ખ્યાલે ગેર ગયા છુટ ઇશ્કમેં તેરે, સહીહ દિલમેં કીયા ઝાત કીખીયા ^૨ મેંને	૧૦
તું માર ડાલે ઇસ અનવર કો યા જલાવે તુંહી, તેરેકો સોંપ દીયા જાન અચ પિયા મેંને.	૧૧

ગઝલ ૩૮.

એ લી ન હુવા વોહ લી ન હુવા.^૩

ગમે હીજસેં મેં ન જ્યા ન મરા,

એ લી ન હુવા વોહ લી ન હુવા,

ન તો જાન ગઈ ન તો પાઈ શીક્ષ,^૪

એ લી ન હુવા વોહ લી ન હુવા. ટેક.

૧ ખાનમા=ઘરખાર. ૨ કીખીયા=મોટી. ૩ આ ગઝલમાં પરમેશ્વર પ્રત્યે પ્રેમીના ઉદ્દગાર છે. ૪ શીક્ષ=તત્તુરસી.

શબ્દ^૧ રાહ મેં ઉસકી તકતા રહ્યા,
 ચોર ઇશ્કમેં ઉસકે મેં તડપા કીયા,
 ન તો મુઝકો ખુલાયા ન વોહ આપ આયા, એ લીં ૧
 મુજે ઉસકા પતા ન કીસીને દીયા,
 કહાં રહેતા હે એહ લી ન કીસને કહ્યા,
 ન મેં ઉસસેં મીલા ન વોહ મુજસેં મીલા, એ લીં ૨
 શબ્દો રોઝ મેં દર્દસેં રોતા રહ્યા,
 મેરી આહને ઉસકો અસર ન કીયા,
 ન એહ આગ ખુઝી ન તો વરલ હુવા, એ લીં ૩
 મેરા ખત^૨ લી ન લે ગઈ પેક^૩ સુખાહ,^૪
 ન તો ઉસકા મુજે પેગામ કહ્યા,
 ન તો બોલા વોહ મુજસેં ન મુજસેં હસા, એ લીં ૪
 મુજે નાઝ બતા દિલ હેર ગયા,
 ચોર વરલકા મુજસેં ન વાઅદા કીયા,
 ન ઇધરકા રહ્યા ન ઉધરકા રહ્યા, એ લીં ૫
 મુજે ઇશ્કકી તેગસેં ઝખમી કીયા,
 ન તેં ઝખમ જીગર અનવરકા સિયા,
 ન તો માર હી ડાલા દીયા ન જીલા, એ લીં ૬

ગઝલ ૩૯.

રખોગે કબ તલક મહેજુર હમકો ?^૧

રખોગે કબ તલક મહેજુર^૨ હમકો ?

કરો ખીઝમતમેં અબ મંજુર હમકો. ૧

૧ શબ્દ=રાત. ૨ ખત=કાગળ. ૩ પેક=કાસદ. ૪ સુખાહ=મોટા પસેદીઆની વનની લહેર. ૫ આ ગઝલમાં પરમેશ્વરની પ્રાર્થના કરી છે. ૬ મહેજુર=જુદો.

મહોબતસેં તુમે કુરબતમેં જે'ચો,	
ખ્યારે કુછ નહીં મકદુર ^૧ હમકો.	૨
હમારે દિલકો લેકર તુમ અય દિલબર,	
રખોગે કબ તલક અબ દૂર હમકો;	૩
મહોબતને તુમારી અય ખ્યારે,	
નીહાયત કર દીયા મજબુર ^૨ હમકો.	૪
ન તાકત વસ્લકી ન તાબ દુરી,	
દીખા હો આપકા અબ નૂર હમકો.	૫
રહે કબ તક જુદાઇમેં તકપતે ?	
કરો અબ દાર ^૩ પર મનસુર ^૪ હમકો.	૬
શરાબે ઇશકસેં અપને અય જાનાં,	
કરો અબ ખસ્ત ઓર મખમુર ^૫ હમકો.	૭
સદા રહેતી હે બેચેની કલબમેં, ^૬	
કરો અબ વસ્લસેં મસદૂર ^૭ હમકો.	૮
ગુલામીમેં રખો અનવરકો અપની,	
મહોબતમેં રખો મામુર ^૮ હમકો,	૯

ગઝલ ૪૦.

ઇશક એહમદકા મેરે દિલકો ગવારા હો ગયા."

ઇશક એહમદકા મેરે દિલકો ગવારા હો ગયા,

ઇશકકી તલવાર ખાકે દિલ દોપારા હો ગયા. ૧

૧ મકદુર=સંક્રિત. ૨ મજબુર=લાચાર. ૩ દાર=સૂળી. ૪ મનસુર=એક અભેદનાર્થી ફકીરનું નામ છે, તે મહાજ્ઞાની હોવાથી લોકો તેના તાબે થઈ ગયા અને હું પરમેશ્વર છું એવું તે ફકીરે કહ્યાથી બાદશાહે તેને સૂળીએ ચડાવ્યો હતો. ૫ મખમુર=નિશાવાળો. ૬ કલબ=હૃદય. ૭ મસદૂર=ખુશી. ૮ મામુર=સરપુર. ૯ આ ગઝલમાં પરમેશ્વરની પાર્થના કરી છે.

એક બ એક વોહ હુશન ખુબી આ ગયા જો ખવાખમે,
 લુટ હી દિલકો દીયા જસ દમ નઝારા હો ગયા. ૨
 દેખતે હી દે દીયા દિલ મેંને અપને હાથસે,
 હો ગયા આશક જળ આંખુંસે ઇશારા હો ગયા. ૩
 હો ગયા કુરખાન મેં ઉસ પર હઝારૂં જાનસે,
 જાનો તન ઓર દિલ મેરા મીલક^૧ ઉસકા સારા હો ગયા. ૪
 લગ ગયા ઇશક આપકા અળ દિલમેં મેરે જાને મન,
 યા મહંમદ જાનો દિલસેં મેં તુમારા હો ગયા. ૫
 કુતો કનઝસે^૨ હુવા ઝાહેર થા નૂરે એહેમદી,
 સળ મરાતળ આપકા યહાં આશકારા હો ગયા, ૬
 નાઝ અળ કરતા હું મેં ઉસકી હકીકત જાનકર,
 હમ હુવે મેહબુબકે ઓર વોહ હમારા હો ગયા. ૭
 કયા કહૂં અય હમનશીનો^૩ અળ તો સળકો લુલકર ?
 નામ એહમદકા મેરે દિલમેં યારા હો ગયા. ૮
 યા હબીબી^૪ અળ કહાં જાઉં મેં તુમકો છોડકર ?
 આપકા હી યે ગુલામ અનવર બીચારા હો ગયા. ૯

ગઝલ ૪૧.

મહંમદસેં મેં દિલ લગાયા હુવા હું.^૫
 મહંમદસેં મેં દિલ લગાયા હુવા હું,
 ઝો દિલખરકા આશક કહાયા હુવા હું. ૧
 અગરચે નહીં મેં શહીદુંમે^૬ યારો !
 વલે ઇશકકી તેગ ખાયા હુવા હું. ૨

૧ મીલક=મીલકત. ૨ કુતો કનઝન=શ્લોક છે. ૩ હમનશીનો=ભેગા ખેસવાવાળા. ૪ હબીબ=મિત્ર. ૫ આ ગઝલમાં પરમેશ્વરની પ્રાર્થના કરી છે. ૬ શહીદ=લડાઈમાં મરાઈ ગયેલા માણસ.

ન છેડો તુમે ^૧ મુજકો હરગીઝ રકીઓ ?	
નશેમે ^૨ હો સરસાર ^૩ આયા હુવા હું.	૩
મહોબતકી મસ્તીસે ^૪ હું મસ્ત ઝાહદ,	
વોહ મેહબુબકા મય પીલાયા હુવા હું.	૪
બીલામીમ ^૫ એહમદકા મેં મુખ્તલા ^૬ હું,	
હકીકતમે ^૭ ઉસકી લુભાયા હુવા હું.	૫
અગર ઉસકો ઝાહદ સમજતે હેં બંદા,	
વલે લેદ મેં ઉસકા પાયા હુવા હું.	૬
હુવા કુન્તો કનૂઝસે ^૮ થા કોન ઝાહર ?	
વોહ ઈસ્રાર દિલમે ^૯ છુપાયા હુવા હું.	૭
હુવા હે વોહ તુકતેસે ^{૧૦} કસરતકા દફતર,	
વોહ તુકતેસે ^{૧૧} મેં ભી બનાયા હુવા હું.	૮
ન ભુલો હશરમે ^{૧૨} ચે અનવરકો એહમદ ?	
મેં કદમુંપે સરકો ઝુકાયા હુવા હું.	૯

ગઝલ ૪૨.

મુજે શિકલ બતાતે ભી નહીં.^૪

ખ્યારે એહમદ તો મુજે શિકલ બતાતે ભી નહીં,	
આપ આતે ભી નહીં મુજકો બુલાતે ભી નહીં.	૧
મુન્તઝર ^૫ મેં તો હું દીદારકા લેકીન વોહ તો,	
મુસકરાતે ^૬ ભી નહીં પરદા ઉઠાતે ભી નહીં.	૨
બેકરારીસે ^૭ મેં મરતા હું વોહ દિલબર મુજકો,	
મુંહ દીખાતે ભી નહીં ખવાબમે ^૮ આતે ભી નહીં.	૩

૧ સરસાર=મસ્ત. ૨ બીલામીમ=શ્લોક છે. ૩ મુખ્તલા=આશક.

૪ આ ગઝલમાં પરમેશ્વરની પ્રાર્થના કરી છે. ૫ મુન્તઝર=રાહ જોવાવાળો.

૬ મુસકરાતે=મોં મલકાવતા, મંદ મંદ હાસ્ય કરતા.

કેસા પરદા ચે હે જાની મેં તુમહારે કુરખાં,
હસ ખુલાતે બી નહીં ખાત સુનાતે બી નહીં. ૪
સર બસદ ધજજમેં કદમુંપે તુમહારે હે રખા,
સર ઉઠાતે બી નહીં સીનેસેં લગાતે બી નહીં. ૫
આતશે ઇશ્કસેં મરતા હું મસીહા^૧ મુજકો,
મય પીલાતે બી નહીં આગ ખુઝાતે બી નહીં. ૬
હે ચે બિમાર મહોબતકા તુમહારી અનવર,
રહમ લાતે બી નહીં ગમસેં છુકાતે બી નહીં. ૭

ગઝલ ૪૩.

હુવે બદનામ તુમસેં દિલ લગાકે.^૨

હુવે બદનામ તુમસેં દિલ લગાકે,
કબી હમસેં મીલે નહીં તુમ તો આકે. ૧
હમારા ઇશ્ક હે લોગુંમેં અફશાં,^૩
હમેં હસતે હેં લોગ ઉગલી બતાકે. ૨
કીયા વેહશતને હે હમકો દિવાના,
ન દિલ લગતા હે અબ કીસ જાપે જાકે. ૩
ફીરેં હેં મીસ્લ મજનું દસ્તો^૪ જંગલ,
બગોલેકી^૫ તરેહ હમરાહ^૬ હવાકે. ૪
બહેં હેં આંખસેં આંસુકે નાલે,
લખુસેં આહ નીકલે શુલ મચાકે. ૫
ચે બેચેનીસેં સબ કુચે વ બાઝાર,
ફીરાયા તુમને દીવાના બનાકે. ૬

૧ મસીહા = ઈસાનું નામ છે. ૨ આ ગઝલમાં પરમેશ્વરની પ્રાર્થના કરી છે. ૩ અફશાં = બહાર. ૪ દસ્તો = વન. ૫ બગોલા = વંદોળીઓ. ૬ હમરાહ = સાથ.

તુમારે ઈશકમેં હમકો અય જાનાં,	
મીલા ધનઆમ ચે આશક કહાકે.	૭
વલે અબ તક ખબર તુમને ન લી ચાર ?	
ચેહી હે કાયદે ખારે વફાકે ? ^૧	૮
તુમારે હીજમેં મરતે હેં હમ તો,	
તુમેં ખેઠે હો કયું દિલસેં ભુલાકે ?	૯
ખારે અબ કરો તુમ રહમ હમ પર,	
હેં દેતે વાસ્તે તુમકો ખુદાકે.	૧૦
મહોબત ખારસેં આશકકો અપને,	
કરો ખુશ અબ તો મુંહ અપના દીખાકે.	૧૧
તડપતા હે બુદાધમેં ચે આશક,	
કરોગે ક્યા તુમ ઉસકા દિલ જલાકે ?	૧૨
ન જાવેગા કહીં અબ છોડ તુમકો,	
તુમારા હો ગયા તુમકો સચાકે,	૧૩
મહોબત અબ ન છુટે તા કયામત, ^૨	
ફસા દિલ પેચમેં ઝુદ્દે દોતાકે. ^૩	૧૪
કહાં જાવેગા ચે આશક ખેચારા, ^૪	
રહા હે અબ તો તુમ ઉપર લુભાકે.	૧૫
શીતાબી કુર્બમેં ખેચો અય ખારે !	
જુલાવો વસ્લકા શરબત પીલાકે.	૧૬
ખસદ ઈજઝો ન્યાઝ અનવર અય એહ'મદ !	
પકા કદમુંમેં હે સરકો ઝુકાકે.	૧૭

૧ વફા = સચ્ચાઈ. ૨ કયામત = મહાપ્રલય. ૩ દોતાકે = બંને તરફની.
૪ ખેચાર = નિરાધાર, ઉપાય વગરનો.

ગઝલ ૪૪.

આશક હું મુખતિલા હું તુમારા.^૧

- આશક હું મુખતિલા હું તુમારા કંઈ દિનસે,
 ફિલનું મેં તુમારેપે હે વારા કંઈ દિનસે. ૧
- રોતા હું તડપડતા હું બુદાઈમેં આપકી,
 હીજરતને આપહીકો હે મારા કંઈ દિનસે. ૨
- તનમેં નહીં કરાર ન આરામ જાનકો,
 ફિલ હો ગયા હે જલકે અંગારા કંઈ દિનસે. ૩
- સીનેમેં મેરે ઈશકકી આકર લગી હે આગ,
 ઉઠતા હે મેરે મુંહસેં શારારા^૨ કંઈ દિનસે. ૪
- બેઠતે હેં અશક અશમુંસેં રોતા હું આર આર,
 જારી હે અશમસેં ચેહ પુંવારા કંઈ દિનસે. ૫
- આતશ લગી હે ઈશકકી સખ તન બદનમેં આહ,
 ફિલ હો ગયા હે ગમસેં દોપારા કંઈ દિનસે. ૬
- અય હમનશીનો અબ મેં ન રોઉં તો કયા કરું ?
 મિલતા નહીં હે મેરા ખ્યારા કંઈ દિનસે. ૭
- રોતા હું દદો ગમસેં કલેજ પકડકે મેં,
 કરતા હું ગમસેં આહકા નારા કંઈ દિનસે. ૮
- ઉમેદમેં વિસાલકી^૩ આપહી કે જાન મન,
 બેઠા હું સખસેં કરકે કનારા^૪ કંઈ દિનસે. ૯
- ફિલ જાનો તન વ આબરૂ મેરી તમામ ચાર !
 સોંપા હે મેંને આપકો સારા કંઈ દિનસે. ૧૦
- લીજે ખબર શિતાબીસેં અનવરકી યા હબીબ^૫ !
 ફિરતા હે રોતા ગમમેં બિચારા કંઈ દિનસે. ૧૧

૧ આ ગઝલમાં પરમેશ્વરની પ્રાર્થના કરી છે. ૨ શારારા = આગની જ્વાળા. ૩ વિસાલ = મળવું તે. ૪ કનારા = અંત, દુર. ૫ હબીબ = દોસ્ત, મિત્ર.

ગઝલ ૪૫.

જાનો વ પહેછાનો.^૧

- તુમેં અય અહલે અહર હકકો^૨ કયા જાનો વ પહેછાનો,
 ખુદા હક થા વલે કયા થા જરા જાનો વ પહેછાનો. ૧
- જો હક થા ઉસમેં સબ કુછ થા હો ઇલમ ઓર કુદરતે કામીલ,
 થા વોહ જામે સિક્ષાતે કુલ બજા જાનો વ પહેછાનો. ૨
- ન થા નામો નિશાં ઉસકા ન થા કોઈ મકાં ઉસકા,
 મગર વોહ ગંજ મખપ્રી થા છુપા જાનો વ પહેછાનો. ૩
- વહાં કુછ લી કહા જાતા ન થા ઉસ ગંજ મખપ્રીકો,
 વલે ઇતિના હી થા કે હક સયા જાનો વ પહેછાનો. ૪
- વહાં તો આતમેં મુતલક દખલ કીસકો નહીં હેગા,
 તો તુમને કીસ તરેહ જાના ખુદા જાનો વ પહેછાનો. ૫
- ભલા ઉસ વક્ત કોઈ થા યા કુછ લી થા ચેહ કસરતસેં,
 કે અલ્લાહ ઓર ખુદા ઉસને કહા જાનો વ પહેછાનો. ૬
- વહી થા આત મુતલક ઓર મુકામે ગેમ^૩ હુયત^૪ થા,
 ન થા ઉસ બહરકા કુછ ઇન્તેહા જાનો વ પહેછાનો. ૭
- નિરંજન ઉસકો બોલે ઓર નિરાકાર લી ઉસકો,
 ફીર ઉસકો કયા કહા જાવે ભલા જાનો વ પહેછાનો. ૮
- અલખ લી ઉસકો બોલે કે ખ્યાલ ઓર બહેમસેં બરતર,
 તો બાવનસેં બહાર ઉસકો લીખા જાનો વ પહેછાનો. ૯
- નહીં કુછ ખોદ^૫ હમકો ઉસકી આતે પાકમેં મુતલક,
 ગયા જો ઉસ તરફ શુમ હો ગયા જાનો વ પહેછાનો. ૧૦
- નહીં બાઝ^૬ આના હે ઉસકો તો ઉસ મેદાનસેં હરગીઝ,

૧ આ પદ્યમાં પરમેશ્વરની ઓળખાણ સમજાવી છે. ૨ હક = પર-
 મેશ્વર. ૩ ગેમ = જાનો. ૪ હુયત = જામ ઝેં, એક પરબ્રહ્મ. ૫ ખોદ = શોધ.
 ૬ બાઝ = બહાર.

નહીં મીલતા હે ફિર ઉસકા પતા જાનો વ ખેંછાનો. ૧૧
 કહેં ગર નૂર તો સુશકીલ હે કીસ જા હે વ કેસા હે ?
 સુફેદો સુખો પીલા યા હરા જાનો વ ખેંછાનો. ૧૨
 કહેં ગર એક તો હેખતસે^૧ ઉસ અઝમતકે^૨ દિલ લરજે,^૩
 કે કિસ શેકા શુમાર હમને કિયા જાનો વ ખેંછાનો. ૧૩
 ગરઝ વોહ સખ તરહસેં થા મુનજા^૪ ઓર બરતર^૫ થા,
 કે ના ખેંચે શુમા^૬ કીસકા હે કયા જાનો વ ખેંછાનો. ૧૪
 કે થા વો બેસુબેહ બેમીરલ બેચું^૭ ગંજ મખશી થા,
 વલે વાજખ વબુદ ઉસકા બકા જાનો વ ખેંછાનો. ૧૫
 ઝખાં હે ગુંગ^૮ યહાં સખકી કે કયા કહીએ ઉસ અઝમતકો ?
 તો અનવર લી સમજ કર ચુપ હુવા જાનો વ ખેંછાનો. ૧૬

ગઝલ ૪૬.

ઇશકકે સદમુંસેં હમ રો રોકે ચિહ્નાતે રહે.”

ઇશકકે સદમુંસેં^{૧૦} હમ રો રોકે ચિહ્નાતે રહે,
 લે ગયા દિલબર તો દિલ હમ હાથ ફેલાતે રહે. ૧
 આહ સદ અફસોસ અખ હમકો નહીં આરામો ચેન,
 દર્દ હિજરતમેં દિવાના બનકે ભટકાતે રહે. ૨
 દે દિયા હમને તો દિલ તુમકો ન આહા તુમને યાર,
 ઉમ્રભર લોગુંકી અખ હમ ઠોકરેં ખાતે રહે. ૩
 હો ગયા દિલ અખ તો દીવાના તુમારે ઇશકમેં,
 એક નહીં સુનતા હે ચેહ હમ લાખ સમજાતે રહે. ૪

૧ હેખત=કર. ૨ અઝમત=મોટાઇ. ૩ લરજે=ધ્રુજ. ૪ મુનજા=નિરંજન. ૫ બરતર=સૌથી દુર. ૬ શુમા=કલ્પના. ૭ બેચું = કહી શકાય નહીં તેવો. ૮ ગુંગ=ખોળડો. ૯ આ ગઝલમાં પરમેશ્વરની પ્રાર્થના કરી છે.
 ૧૦ સદમા=દુઃખ.

માર હી ડાલા હે હમકો તુમને બતલાકે અદા,^૧
 ઝખમ હમ ખાતે રહે તુમ નાઝ બતલાતે રહે. ૫
 વાહ રે કિસ્મત હમેં હોતા નહીં હે વસ્લ યાર,
 ઉમ્મલર હમ હાથકો મલમલકે પસ્તાતે રહે. ૬
 બદનસીળીસેં નહીં મિલતા હે હમકો માહરૂ,^૨
 લાખ હમ દિવારો દરસે સરકો ટકરાતે રહે. ૭
 અબ નહીં ચારા હમારા તુમ કરો ઇસકા ઇલાજ,
 યા મહમદ નહીં તો દુનિયા દીસે હમ જાતે રહે. ૮
 અબ તો સર રખ્યા હે કદમું પર તુમહારે યા હળીબ !
 સબ તરફસેં ભાગકર હમ તુમ તરફ આતે રહે. ૯
 અબ કરો હમ પર રહેમ અય રહેમતુલ્લિલઆલમીન^૩ !
 કહું કે જબ “લાતકનતુ”^૪ તુમ આપ ફરમાતે રહે. ૧૦
 અબ તો મારો યા જીલાવો તુમ હી રખ હો આબરૂ,
 કમતરી અનવર તો મહેહ^૫ આપકી ગાતે રહે. ૧૧

ગઝલ. ૪૭.

કીજે નઝર ઇધરકો મહેરબાં કલી કલી.^૧
 કીજે નઝર ઇધરકો મહેરબાં કલી કલી,
 લીજે ખબર સુનાકે હો ખાતે કલી કલી. ૧
 આશક તુમહારા ફર્ત^૨ મહોબતકે શોકસેં,
 કરતા હે સદકે^૩ દિલકો કલી બં કલી કલી. ૨
 મેં દેખ શમે રૂબકો^૪ તુમહારે અય દિલરૂબા !

૧ અદા = યાજા. ૨ માહરૂ = ચંદ્ર જેવા ઉજ્જવલ. ૩ રહેમતુલ્લિલઆલમીન = આખી દુનિયા ઉપર દયા કરનાર. ૪ લાતકનતુ = નિરાશ ન થાઓ. ૫ મહેહ = સ્તુતિ. ૬ આ ગઝલમાં પરમેશ્વરની પ્રાર્થના કરી છે. ૭ ફર્ત = વધારે. ૮ સદકા = કુરબાન. ૯ શમે રૂબ = દીવા જેવા તેજસ્વી ચહેરા.

હેતા હું તુમકો હીં કભી ઇમાં કભી કભી.	૩
ઝુલુંકે દામમેં હે ફસા જખસેં મુર્ગ દિલ;	
કાફર કભી હું બનતા મુસલમાં કભી કભી.	૪
બેચેન હું તડપતા બુદ્ધાઇમેં આપકી,	
રોતા કભી હું દર્દસેં નાલાં ^૧ કભી કભી.	૫
દિલકો નહીં કરાર ન આરામ જાનકો,	
પેચાં કભી હું રંજસેં ગીરયાં કભી કભી.	૬
જારી હે અશક ચશમુંસેં ઓર લખપે આહ હે,	
પ્રીરતા કભી ગલીમેં બયાબાં ^૨ કભી કભી.	૭
રોતે હે બેકસીકો મેરી દેખ ઇન્સોનં, ^૩	
રોતે કભી હેં મુર્ગ માછલીયેં કભી કભી.	૮
અબ લો ખબર શિતાબીસેં ખ્યારે ગરીબકી,	
દિખલા દો મુખડા અય મહેતાબાં કભી કભી.	૯
પોશીદાહ બહોત ઇશકકો રખતા હું મેં વલે,	
શોલા ^૪ મેરે દહનસેં હે અફશાં ^૫ કભી કભી.	૧૦
અનવરકો તેરે મીલનેકી હે આરઝુ બડી,	
મીલ જાવ મુજકો ખવાબમેં જાનાં કભી કભી.	૧૧

ગઝલ ૪૮.

તેરી યાદ હમ દિલમેં લાયા કરેંગે.^૧

તેરી યાદ હમ દિલમેં લાયા કરેંગે,

ન દિલસેં કભી હમ બુલાયા કરેંગે.

૧

૧ નાલાં=પોદારથી રોતું. ૨ બયાબાં=જંગલ. ૩ ઇન્સોનં=મનુષ્ય અને દેવતા. ૪ શોલા=જ્વાળા. ૫ અફશાં=અગ્નિની જ્વાળાનું તણુઆ સાથે એકદમ નીકળતું. ૬. આ ગઝલમાં પરમેશ્વરની પ્રાર્થના કરી છે.

- તું આવે ન આવે અગર ઘર હમારે,
 બલે હમ તો તુજ પાસ આયા કરેંગે. ૨
- રકીબુંસેં ઉદ્ધત કરેંગે ન હરગીઝ,
 તેરી યાદમેં દિલ લગાયા કરેંગે. ૩
- તેરે હુસ્રકો દેખ હો તુજપે કુરબાં,
 તહીયરસેં^૧ આંખે મીલાયા કરેંગે. ૪
- અગર કુર્બમેં તું બુલાવેગા હમકો,
 તો હમ ભી સર અપના ઝુકાયા કરેંગે ૫
- રખેગા તું જળ તક હમેં દુર ખ્યારે,
 તો હમ ગમસેં આંસુ બહાયા કરેંગે. ૬
- તેરે હીજકા દર્દ રાતુંકો રો રો,
 તુજે ઇન્જસેં હમ સુનાયા કરેંગે. ૭
- કલેજેપે રખ હાથ આર દિલ પકડકે
 તુજે દાગ અપના દિખાયા કરેંગે. ૮
- શબો રોઝ રો રોકે દહોં અલમસેં
 તેરે હીજમેં દિલ જલાયા કરેંગે. ૯
- બુદાઈસેં બેચેન બેતાબ હોકર
 તેરે ઇશકમેં તલમલાયા^૨ કરેંગે. ૧૦
- જલાવે રૂલાવેગા કુરકતમેં ને તું,
 ને દુઃખ દેગા હમકો ઉઠાયા કરેંગે. ૧૧
- દીયા હે અગર હમને દિલ તુજકો ખ્યારે,
 તેરે ઇશકકો હમ નીલાયા કરેંગે. ૧૨
- અગર તુજકો અનવરસેં ઉદ્ધત નહીં હે,
 બલે હમ તેરા રાગ ગાયા કરેંગે. ૧૩

ગઝલ ૪૯.

હમીં લામકાંસેં તો આયે હુવે હે^૧.

હમીં લામકાંસેં તો આયે હુવે હેં,
વલે રાઝ અપનાં છુપાયે હુવે હેં. ૧

હે ખાતન હકીકત હમારી અનલહક,
યે ઝાહરમેં બંદા કહાએ હુવે હેં. ૨

હે મીલતા ખુદા દેખનેસેં હમારે,
યેહ રૂતખાહ હમેં હકસેં પાયે હુવે હેં. ૩

બુદા હમકો દરિયાસેં હરગીઝ ન સમજે,
વોહ પાની હમ ઓલા^૨ જમાયે હુવે હેં. ૪

નહીં હમમેં ઓર ખહરમેં ફક^૩ મુતલક,
હુખાળ ઓર દરિયા મીલાયે હુવે હેં. ૫

હે કતરેમે^૩ દરિયા વ દરિયામેં કતરા,
યેહ દોતું આપસમેં સમાયે હુવે હેં. ૬

હે ખાતનમેં હમ ઓર ઝાહર હે ઇનસાં,
યેહ રૂપ અપના હમને બનાયે હુવે હેં. ૭

છુપાનેકો રાઝ અપના દુનિયાકે અંદર,
ઇઝાફતકા પરદા લગાયે હુવે હેં. ૮

હમીં “નેહનો અકરબ” કે હેં કહેનેવાલે,
હમ નગમેં “અલસ્તો” સુનાયે હુવે હેં. ૯

નફી^૪ હર દો આલમ હે ઓર હમ હેં ઇસખાત,^૫
યેહ આરફકો હમને પઢાયે હુવે હેં. ૧૦

હમારા હી મઝહર^૬ હે યેહ હર દો આલમ,
હમીં જલવા અપના દિખાયે હુવે હેં. ૧૧

૧ પરમેશ્વરની પ્રાર્થના છે. ૨ ઓલા=કરા. ૩ કતરા=ખિંદુ. ૪ નફી=નાશવાન. ૫ ઇસખાત=કાયમ. ૬ મઝહર=બહરે ધવાનું મૂળ સ્થાન.

હે અદો^૧ સમા^૨ બીચ હમ હી તો અનવર,
હમી આપ પર ખુદ લુભાયે હુવે હે'. ૧૨

ગઝલ ૫૦.

ખવાહ મ ખવાહ અબ હો ગયા.^૩

- ખવાહ મ ખવાહ અબ હો ગયા હું ઇશકકા બીમાર મેં,
કયા કઈ અબ બા ચુકા હું અબુકી તલવર મેં. ૧
- ઇશકમેં તેરે ગયા તાબોતવાં^૪ સબ્રો કરાર,
મીસ્લે મજનુકે હુવા હર કામસેં બેકાર મેં. ૨
- દર બ દર શીરતા હું તુજકો હુંકતા અય દિલરૂબા !
પર મેરા અબ તક શુઝર નહીં હે તેરે દરબારમેં. ૩
- ઝખ્ત^૫ હો સકતા નહીં અબ સોઝ ઓર આહોશીગાં,
ખુને દિલ બહેતા હે આકર આંસુઉંકી ધારમેં. ૪
- બેકરાશીસેં હે વેહશત ઓર ગમસેં હે જનું,^૬
ઇશકને રૂસવા^૭ કીયા અબ કુચે એ બાઝારમેં. ૫
- અકલ સબ શુમ હો ગઈ હે ઇશકમેં તેરે મીયાં !
હીજમેં ફીરતા હું તેરે બેકસેં લાચાર મેં. ૬
- લે બબર મેરી શીતાબીસેં તું કર મુજ પર રહમ,
તેરી ઉદ્દતમેં હું મરતા એહમદે મુખતાર મેં. ૭
- કબ તલક રેત્ય ફીરું મેં હીજમેં તેરે મીયાં ?
અબ તો કુરબતમેં ખુલા દેખું તેરા દીદાર મેં. ૮
- ખવાબમેં આકરકે મીલ અનવરસેં અય મેહબુબ મન !
તું મહોબત મુજપે કર તુજ પર કઈ અબ પ્યાર મેં. ૯

૧ અદ = જમીન. ૨ સમા = આકાશ. ૩ આ ગઝલમાં પરમેશ્વરની પ્રાર્થના કરી છે. ૪ તાબોતવાં = શક્તિ. ૫ ઝખ્ત = કબજે કરવું. ૬ જનું = વેલાપણું. ૭ રૂસવા = ફગેલી.

ગઝલ ૫૧.

અલ્લાહુ કર અલ્લાહુ.^૧

હર હર હમ પર ધ્યાન લગાકે અલ્લાહુ^૨ કર અલ્લાહુ,
 “ નહેનો અકરબ ”^૩ દિલમે લાકે અલ્લાહુ કર અલ્લાહુ. ૧
 “ વફી અન્દ્રેસેકુમ ”^૪ સુરત જમાકે અલ્લાહુ કર અલ્લાહુ.
 “ વહોવા મઆકુમ ”^૫ નઝર મીલાકે અલ્લાહુ કર અલ્લાહુ. ૨
 “ મન્ અરફ ”^૬ તંબુર ખાકે અલ્લાહુ કર અલ્લાહુ,
 “ ફકદ અરફકા ”^૭ નગમા ગાકે અલ્લાહુ કર અલ્લાહુ. ૩
 “ અલ્ ઇન્સાનો સીરી ”^૮ સુનાકે અલ્લાહુ કર અલ્લાહુ,
 “ અનાસીર્ રોહુ ”^૯ દિલમે છુપાકે અલ્લાહુ કર અલ્લાહુ. ૪
 “ એકરા કીતાબકા ”^{૧૦} માઅના પાકે અલ્લાહુ કર અલ્લાહુ,
 “ કફા યેનફસેકા ”^{૧૧} મેવા ખાકે અલ્લાહુ કર અલ્લાહુ. ૫
 વહેદતકે^{૧૨} દરિયામે આકે અલ્લાહુ કર અલ્લાહુ,
 વહેમ દોઈકા દિલસે મીટાકે અલ્લાહુ કર અલ્લાહુ. ૬
 બહેરે ફનામે ગોતે લગાકે અલ્લાહુ કર અલ્લાહુ,
 કાયમ હોકર ધીચ ફનાકે અલ્લાહુ કર અલ્લાહુ, ૭
 શુમ હો જા તું જાતમે જાકે અલ્લાહુ કર અલ્લાહુ,

૧ આ ગઝલમાં સમાધિ ધ્યાનની સ્થિતિ સમન્વી છે. ગઝલના પદની શરૂઆતમાં જે જે અરબી ભાષાના શ્લોકોના શબ્દો મુકેલા છે તે કુરાનની આયતો તથા હદીસો છે, જેના અર્થ નીચે બતાવ્યા છે. ૨ અલ્લાહુ કર = પરમેશ્વર છેજ એવું કહ્યા કર. ૩ નહેનો અકરબ = હું તારાથી ધ્રાંગૂળ નહીં છું. ૪ વફી અન્દ્રેસેકુમ = તારા શરીરમાં હું છું. ૫ વહોવા મઆકુમ = તે તમારી સાથે છે, જુદો નથી. ૬-૭ મન્ અરફ ફકદ અરફ = જે પોતાના આત્માને જાળખે છે તે પરમેશ્વરને જાળખે છે. ૮ અલ્ ઇન્સાનો સીરી = માણસ એ મારો ભેદ છે. ૯ અનાસીર્ રોહુ = હું માણસનો ભેદ છું. ૧૦ એકરા કીતાબકા = તું તારા આત્મારૂપ પુસ્તકને વાંચ. ૧૧ કફા યેનફસેકા = તારા માટે તે પૂરતું છે. ૧૨ વહેદત = એક બક્ષ.

અનલહકકા^૧ શોર મચાકે અલ્લાહુ કર અલ્લાહુ. ૮
 અપની ખુદીકો આપ ગમાકે અલ્લાહુ કર અલ્લાહુ,
 મેં ચોર તું સખ દિલસેં ભુલાકે અલ્લાહુ કર અલ્લાહુ. ૯
 ખુદીકા પરદા દિલસેં ઉઠાકે અલ્લાહુ કર અલ્લાહુ,
 કપટકી ટટી દુર હટાકે અલ્લાહુ કર અલ્લાહુ. ૧૦
 અનવર આપમેં આપ સમાકે અલ્લાહુ કર અલ્લાહુ,
 હક્કે^૨ ઝીકરકી ગઝલ બનાકે અલ્લાહુ કર અલ્લાહુ. ૧૧

ગઝલ પર.

આઓ ઈધરકો આઓ.^૩

આઓ ઈધરકો આઓ અય જાને જાં હમારે,
 મુખકા ઝરા બતાઓ અય મહેરબાં હમારે. ૧
 હુયતસેં^૪ અહદીયત^૫ હો તવહીદ^૬ વાહદીયત^૭ હો,
 પકડા ઝહુર તુમને અય બેનિશાં હમારે. ૨
 ફીર આ ઈલાહીયતમેં^૮ અસ્માંકા^૯ કર ઝહુરા,
 ઝાહેર કરી સીક્ષતેં સુલ્ખે સીક્ષતવાલે. ૩
 મખલુક^{૧૦} કરકે રૂહે પરદા ઝરા હટાયા,
 કવલે અલસ્તો કહેકે અય ઈન્ઓ શાનવાલે. ૪
 કાલુબલા શહેદના રૂંડને તબ પુકારા,
 અનવર બી થા ઉસીમેં નુકો^{૧૧} કલામવાલે. ૫

૧ અનલહકક=હુંજ પરમેશ્વર છું. ૨ હક્કે ઝીકરકી=પરમેશ્વરની પ્રાર્થના. ૩ આ ગઝલમાં પરમેશ્વરની પ્રાર્થના કરી છે. આ ગઝલનો ભાવાર્થ ગરબી ૩૦ મી વાંચવાથી સારી રીતે સમજાશે. ૪ હુયત=સંસારની પ્રથમની સુન સ્થિતિ. ૫ અહદીયત=બ્રહ્માનું પ્રકટ થવું. ૬ તવહીદ=એક બ્રહ્માનું સ્વરૂપ. ૭ વાહદીયત=લીલા. ૮ ઈલાહીયત=જુદા જુદા સ્વરૂપમાં પ્રકટ થવું. ૯ અસ્માં=જુદાં જુદાં નામો. ૧૦ મખલુક=પેદા કરેલી વસ્તુ. ૧૧ નુકો=બાલકું.

ગઝલ ૫૩.

નહીં અરુછા.^૧

અલ્લુમીયાં—

મીસ્ત્રી લખે રોશનપે^૨ જમાના નહીં અરુછા,
ઈલ્માસકો^૩ ફીરોઝ^૪ બનાના નહીં અરુછા. ૧

અનવરમીયાં—

વોહ ફરત હીનાઈકો^૫ દીખાકરકે પરીરૂ^૬,
સીનેકો ચે આશકકે જલાના નહીં અરુછા. ૨

અલ્લુમીયાં—

કલ રાત ફીયા આપને થા વસ્લકા વાયફા,
અખ ફીજે વફા^૭ ઈસમેં બહાના નહીં અરુછા. ૩

અનવરમીયાં—

ગીર ભયોગે દીલસેં ચોર ઉતર ભયોગે જુસેં,
અગીઆરૂસેં^૮ આંખુંકા લહાના નહીં અરુછા. ૪

૧ આ ગઝલ કાઝી અનવરમીયાંએ તથા પેડામ્લીના કાકોર અલ્લુમીયાં
ભનમહમદ જેઓ સારી ગઝલો વિગેરે લખી ભણુતા હતા તેમણે બંને
મળીને બનાવેલી છે. કાકોર એક ટુંક-ખેત રચીને બોલતા તે ઉપરથી કાઝી
અનવર ખીજ ખેત કહેતા, તે પછી કાકોર રચીને બોલતા એમ એક બીજાની
ખેત ઉપરથી આ ગઝલ રચાયેલી છે. અને તેજ કારણથી છેવટમાં ખુશતર
(કાકોરના નામની સંજ્ઞા-ત'અલ્લુસ) અને અનવરનું નામ આવેલું છે. આ
ગઝલમાં પરમેશ્વરને પરીની ઉપમા આપી તારીફ કરેલી છે. ખીજ ચોથી
અને છઠ્ઠી ટુંક કાઝી અનવર મીયાંની રચેલી છે. ૨ રોશનપે=રોશનીતા.
૩ ઈલ્માસ=હીરો. ૪ ફીરોઝ=લીલા રંગનો પથ્થર. ૫ હીનાઈકો=મેદી
જેવા રંગવાળો. ૬ પરીરૂ=પરી જેવા મુખવાળો. ૭ વફા=પાળવું. ૮
અગીઆરૂસેં=ખીન લોકોથી.

અલ્લુમીયાં—

હોવેગા અલી હશર બપા^૧ વોહ સીતમ અંદાઝ^૨,
ધીધરૂં^૩ સરે પાયલકે^૪ બઝના નહીં અરઝા. ૫

અતવરમીયાં—

શરમાતે હો કયું ચારસે આંખે તો મીલાઓ,
વરલતમે કમરરૂકા^૫ છુપાના નહીં અરઝા. ૬

અલ્લુમીયાં—

કાકુલકો^૬ ન તુમ હાથ લગાઓ ખુશતર વ અનવર,
સોતે હુવે ફીતનેકો^૭ જગાના નહીં અરઝા. ૭

ગઝલ ૫૪.

ફક્ત દુનિયાહી દુનિયા હે.^૮

જીધર દેખા ઉધર અબ તો ફક્ત દુનિયાહી દુનિયા હે,
દિલ્લેં અપને અય ચારો ફક્ત દુનિયાહી દુનિયા હે. ૧
મહોબત હે તો દુનિયાકી ઓર ઉલ્ફત^૯ હે તો દુનિયાકી,
જો નૈયત^{૧૦} હે તો દુનિયાકી ફક્ત દુનિયાહી દુનિયા હે. ૨
ઈશાહ હે તો દુનિયાકા ઈશારા હે તો દુનિયાકા,
જો માદા^{૧૧} હે તો દુનિયાકા ફક્ત દુનિયાહી દુનિયા હે. ૩
તફ્ફુર^{૧૨} હે તો દુનિયાકા તસન્વુર^{૧૩} હે તો દુનિયાકા,
તાસુર^{૧૪} હે તો દુનિયાકા ફક્ત દુનિયાહી દુનિયા હે. ૪
ખુદાકો યાદ કર અનવર હે તેરે વાસ્તે બહેતર,
જહાંકે અબ તો દિલ ભીતર ફક્ત દુનિયાહી દુનિયા હે. ૫

૧ હશર બપા = મરેલા જીવતા થયું તે. ૨ સીતમ અંદાઝ = જુલમ કરનાર. ૩ ધીધરૂં = ધુધરા. ૪ સરે પાયલકે = પગ ઉપર. ૫ કમરરૂકા = ચંદ્ર જેવું મુખ. ૬ કાકુલ = વાળની લટ. ૭ ફીતનેકો = ઝગડાને. ૮ દુનિયાની માયા સંબંધી આ ગઝલ છે. ૯ ઉલ્ફત = પીછાન, આજખાણ. ૧૦ નૈયત = વૃત્તિ. ૧૧ માદા = મૂળ સ્થાન, જન્મભૂમિ. ૧૨ તફ્ફુર = ફીફર. ૧૩ તસન્વુર = ધ્યાન. ૧૪ તાસુર = અસર.

ગઝલ પપ.

અય દિલ અગર મદીનેકે સેહરામેં જાઇએ.^૧

અય દિલ અગર મદીનેકે સેહરામેં જાઇએ,
અપની નઝરકા ફરી^૨ ઝમી પર ખીછાઇએ,
હઝરતકે આયઝકો^૩ ઉસી પર ચલાઇએ,
ઉનકે કદમકી ખાક ચશ્મમેં લગાઇએ,
યે મરતખા બડા હે અગર ઉસકો પાઇએ,
હઝરતકે આયઝમેં અપસકો ગીનાઇએ. ૧

યસરબકે^૪ ગર કરીબ તું પહોંચે અય ખાકસાર,
તબ સાકીનાને એહલો મદીનેપે હો નીસાર,^૫
વહાંકી ગલીકી ખાક ઉઠાકર બ અશ્કબાર,
બર ચશ્મો બર જુગર વ બદિલ રબ તું બારબાર,
આદાબ ઉસ જગેકા બહોતસા ઉઠાઈએ,
તાર્કીમ ઉસ જગેકી બબ દિલસેં લાઈએ. ૨

વહાંસેં બસદ અદબ બસુએ રોઝેએ કુબાર,^૬
ચલ તું દરદે^૭ પઢતા હુવા દિલસેં બેસુમાર,
બાકરકે શાહકે રોઝેપે કર જનો દિલ નીસાર,
કુરબાન હો બ દિલકી મહોબતસેં બર મઝાર,^૮
જુસ વક્ત શાહકે રોઝેકો નઝરમેં લાઈએ,
સદ^૯ શોક દિલસેં શાહપે કુરબાન જાઈએ. ૩

વહાં બેઠકરકે શાહકી મહોબતમેં અય દિલા !
સલવાત^{૧૦} ઓર સલામમેં હર વક્ત દિલ લગા,

૧ સંવત ૧૯૩૭ માં કાઝી અનવર મીયાં મકા અને મદીને હઝ કરવા ગયા હતા ત્યારે મકામાં પોતાના મુકામમાં બેસી આ મુનાબત ચાને પ્રાર્થના તેમણે લખી હતી. ૨ ફરી=ખીછાનું. ૩ આયર=નઝરાળુ. ૪ યસરબ=મદીનાનું જંગલ. ૫ નીસાર=વારી જતું. ૬ કુબાર=મોટો. ૭ દરદે=સ્તુતિ. ૮ બર મઝાર=કબર ઉપર. ૯ સદ=રો, સેંકડો. ૧૦ સલવાત=પ્રાર્થના.

કર ધનએ ધનકસાર બહોત ઓર બહોત દુઆ,
ઓર હાલ દિલ વોહ શાહકો રો રોકે તું સુના,
દાગે જુગર વોહ શાહકો અપના દીખાઈએ,
રો રોકે શાહકો દર્દે દિલ અપના સુનાઈએ. ૪

બક્ષીસ ગુનાહકી માંગ વહાં બેઠકર મુદામ,
તોખાસે હો બા પાક તું ઓર દિલસે હો ગુલામ,
પદ તું દરદે દિલસે મહંમદપે ઓર સલામ,
ઉનકી મદદસે જાયગા જન્મતમે ખુશખીરામ,
વહાં ખાકસારી બહોતસી અય દિલ જતાઈએ,^૧
અપને ગુનાહાં યાદ કર આંસુ બહાઈએ. ૫

દુનિયાકો છોડ દિલસે વહાં અપના દિલ લગા,
લે કર વસીલા શાહકા ખુદાસે કર ઇતેન્ન,
કોઈ ખેશ^૨ ઓર સગા ન વહાં કામ આયગા,
મેહશરમે^૩ હો શક્ષી^૪ તેરે શાહે મુસ્તુફા,
યા રબ હબીબે પાકસે મુજકો મીલાઈએ,
મેહશરમે મુસ્તુફાકી શક્ષયત^૫ દીલાઈએ. ૬

મુજરીમ^૬ હું પુરગુન્હા હું મેં આસી^૭ હું યા ખુદા !
કર રહમ ઓર બખ્શ મુજે બહેરે મુસ્તુફા,
સાયલ અફઊકા હોકે તેરે દરપે ચે ગદા,
આયા હે લે વસીલા મહંમદકે નામકા,
અનવરકો વક્ત નઝેહકે^૮ કલમા પઢાઈએ,
ઓર હશરમે હબીબકે હમરાહ^૯ ઉઠાઈએ. ૭

૧ જતાઈએ = જાહેર કરીએ. ૨ ખેશ = શરીર. ૩ મેહશર = કયામત, મરી ગયા પછી બેઠા થવાની સ્થિતિ. ૪ શક્ષી = મુકત કરવાવાળો. ૫ શક્ષયત = મદદ. ૬ મુજરીમ = ગુનેહગાર. ૭ આસી = પાપી. ૮ નઝેહ = મૃત્યુ. ૯ હમરાહ = સાથે.

ગઝલ ૫૬.

ખુદાકે વાસ્તે મુખડા દિખાઓ.^૧

ખુદાકે વાસ્તે મુખડા દીખાઓ યા રસુલ અલ્લાહ,
 બીરેહકી આગ અબ મેરી બુઝાઓ યા રસુલ અલ્લાહ,
 બુદાઈ બીચ મુજકો ના ફલાઓ યા રસુલ અલ્લાહ,
 દિલાસા દેકે સીનેસે લગાઓ યા રસુલ અલ્લાહ,
 મુજે જલતેકો અબ તુમ ના જલાઓ યા રસુલ અલ્લાહ,
 વરલકા શરબતે શીરી^૨ પીલાઓ યા રસુલ અલ્લાહ. ૧

દયારે^૩ હિંદસે રોતા મદીને બીચ આયા હું,
 તુમારે પાસ અચ મેહબુબે મન ફરીઆદ લાયા હું,
 તુમારે દર્દ કુરકતમેં બહોતસા દુઃખ ઉઠાયા હું,
 હુએ હે દિલકે અબ દુકડે જીગર પર દાગ ખાયા હું,
 મેરે સબ દિલકે દર્દુકો મીટાઓ યા રસુલ અલ્લાહ,
 શફક્ત કરકે કુરબતમેં બુલાઓ યા રસુલ અલ્લાહ. ૨

ખ્યારે જીસ ઘડીમેં આપકા દિવાર પાઉંગા,
 દિલુંકે શોકસેં મેં આપ પર કુરબાન જાઉંગા,
 તુમારે પાઉકે ઉપર મેં આંખુંકો લગાઉંગા,
 તુમીકો હાલ દિલ અપના મેં રો રોકર સુનાઉંગા,
 રહમ કર ખવાબમેં એક બાર આઓ યા રસુલ અલ્લાહ,
 મુજે સબ દર્દ ઓર ગમસેં છુડાઓ યા રસુલ અલ્લાહ. ૩
 લગી હે આગ દિલમેં શમેસા જલકર પીગલતા હું,
 હુઈ હે બેકલી મુજકો તડપતા હાથ મલતા હું,
 સદા રહેતી હે બેચેની બુદાઈ બીચ જલતા હું,

૧ કાઝી અનવર મીયાંએ મદીનામાં રોઝાની પાસે બેશીને આ મુના-
 બત લખી હતી. ૨ શીરી=મધુર. ૩ દયારે હિંદસે=હિંદના મુલકથી.

કીયા હે જોર વહેશતને ન અબ સંભલા સંભલતા હું,
 દરસકી બીખ અબ મુજકો દીલાઓ યા રસુલ અદ્દાહ,
 મેરા અબ આરજું દીલકી મીલાઓ યા રસુલ અદ્દાહ. ૪
 યહાં આયા હું મેં રોતા બહોત ગુરબતકા મારા હું,
 ન કોઈ આસરા મુજકો નપટ આજીઝ ખીયારા હું.
 તુમારે સામને આકરકે મેં દામન^૧ પસારા હું,
 તુમી વાલી હો અબ મેરે ગુલામ અબ મેં તુમારા હું,
 રહમ ફરમાકે અબ મુજકો નીભાવો યા રસુલ અદ્દાહ,
 તુમારે નામકા આશક કહાઓ યા રસુલ અદ્દાહ. ૫
 ખ્યારે અબ નહિ છોડું મેં હરગીઝ આપકા દામન,
 તુમારે દરકા કુત્તા હો કરંગા મેં યહાં મસકન,^૨
 શીતાબીસે^૩ દીખાઓ તુમ ચે આશકકે તઈ દરશન,
 મેરે સીનેકો કર દો અબ તુમારે ઇશકકા ગુલશન,
 મેરે દીલમેં ઇશકકા ગુલ ખીલાઓ યા રસુલ અદ્દાહ,
 મુજે અબ ઇશકકે રંગમે રંગાઓ યા રસુલ અદ્દાહ, ૬
 ખ્યારે જબસેં ઇસ દુનિયામેં મુજકો હોશ આયા હે,
 મહોબત છોડ દુનીઆકો તુમીસેં દીલ લગાયા હે,
 તુમારા ઇશક અબ આકર મેરે દિલમેં સમાયા, હે,
 દીવાના હોકે મેં અપને તઈ વેહશી^૪ બનાયા હે,
 ઠીકાને અકલ અબ મેરી લીયાઓ યા રસુલ અદ્દાહ,
 સુખન^૫ મીઠે ઝખાંસેં તુમ સુનાઓ યા રસુલ અદ્દાહ. ૭
 તુમારે ઇશકમેં હાલત મેરી એસી હુઈ જાના,^૬
 કોઈ કહેતા હે સોદાઈ^૭ કોઈ કહેતા હે દીવાના,

૧ દામન=ખાળો. ૨ મસકન=રહેઠું તે. ૩ શીતાબી=તાકીદ. ૪ વેહશી=જંગલી, ગાડો. ૫ સુખન=શબ્દ, વાણી. ૬ જાના=દોસ્ત. ૭ સોદાઈ=અમિત.

કોઈ નાદાં સમજતા હે હે મુરખ કોઈને જાના,
 કોઈ કહેતા મુસલમાં હે કીને બેહુદા^૧ ખેંછાના,
 હરેક કરતા હે યું દિલમે^૨ બનાવો યા રસુલ અલ્લાહ,
 મેરે દિલકા હુવા તુમસે^૩ લગાવ^૪ યા રસુલ અલ્લાહ. ૮
 તુમે જાનો હો મુજ દીલકી મેરે ખ્યારે નખી એહમદ,
 કે મેરે દિલમે^૫ અય ખ્યારે તુમારા ઇશક હે બેહદ,
 નહીં પરવા હે મુજે કીસકી તુમીસે^૬ હે મેરા મકસદ,^૭
 તુમારે ધ્યાનમે^૮ રેહકરકે સુનતા હું સદા સરમદ,^૯
 તુમી ભર અર્શ આલા મુજ લે જાઓ યા રસુલ અલ્લાહ,
 તજહી^{૧૦} નુર આતીકી બતાઓ યા રસુલ અલ્લાહ. ૯
 ખ્યારે વાસ્તે અલ્લાહકે અબ લુત્ફ ફરમાઓ,
 મહોબત ઓર શક્ષતસે^{૧૧} મુજે તુમ દર્શ દીખલાઓ,
 બીખારી હોકે આયા હું ન ઇતના મુજકો તરસાઓ,
 લટકતે ખેલતે હસતે મેરે તુમ ખવાબમે^{૧૨} આઓ,
 મુજે રોતેકો ટુક^{૧૩} આકર હસાઓ યા રસુલ અલ્લાહ,
 મેરી આંખુમે^{૧૪} તુ આકર સમાઓ યા રસુલ અલ્લાહ. ૧૦
 ખ્યારે દીન ઓર દુનિઆમે^{૧૫} મુજકો સુર્ખરૂ^{૧૬} રખો,
 કબરમે^{૧૭} ઓર હશરમે^{૧૮} ઓર પુલ પર આબરૂ રખો
 હશરમે^{૧૯} યે ગુલામ અનવરકો અપને રૂબરૂ રખો,
 મેરે દિલમે^{૨૦} તુમે જારી હમેશાં બીકરે^{૨૧} હું રખો,
 હશરકે હોલ^{૨૨} ઓર ગમસે^{૨૩} બચાઓ યા રસુલ અલ્લાહ,
 શક્ષઅત કરકે જન્નતમે^{૨૪} લે જાઓ યા રસુલ અલ્લાહ, ૧૧

૧ બેહુદા=બકવાટ કરનાર. ૨ લગાવ=મેળાપ, સંબંધ. ૩ મકસદ
 =આશા. ૪ સરમદ=અનહદ. ૫ તજહી=ચમકારો. ૬ ક=જલ્દી. ૭
 સુર્ખરૂ=લાલ મુખ, ખુશી. ૮ બીકરે=ચાદ. ૯ હુ=બ્યાપક. ૧૦ હોલ=ડર.

ગઝલ ૫૭.

ખુદાયા તું સત્તારો ગફ્ફાર હે.^૧

ખુદાયા તું સત્તારો^૨ ગફ્ફાર^૩ હે, ગુનાહુંકાહમપરગીરાંબાર^૪ હે. ટેક.
બખ્શ દે ગુનાહાં હમારે તમામ કે હમ બેકસુંકા તુંહી યાર હે,
હમારે ઉપર તેરે એહસાનકા અઝલસે^૫ અબદ^૬ તક સદાબાર^૭ હે. ૧
અદા કર સકે શુક^૮ એહસાનકા નહીં કીસકો તાકત તું દાતાર હે,
તું હી બખ્શનેવાલા હે સબ ગુનાહ હરેક તેરા બંદા ગુનેહગાર હે. ૨
તેરે ખાફસે^૯ સર ઝુકાયે હુવે હે બેઠા હરેક ગમસે^{૧૦} લાચાર હે,
તું કર રહમ હમ આજુ^{૧૧}કે ઉપર તેરા બહરે રહમત^{૧૨} તો બેપારહે. ૩
તેરે ફઝલસે^{૧૩} માફ કર સબ ગુનાહ ગુનાહ બખ્શના ચે તેરા કાર હે,
હમુંસે^{૧૪} ખતા હે તેરેસે^{૧૫} ખતા ચે હે તેરા ખાસા તું સત્તાર હે. ૪
તું હી બખ્શ દે સબ મુસલમાનકો કે તેરા બકા આલી દરબાર હે.
બખ્શસબકેસહકેસે^{૧૬} અનવરકે તઈ બીચારાચેતેરાખતાવારહે. ૫

ગઝલ ૫૮.

યા ઇલાહી તું હે હાદી રહેનુમા.^{૧૨}

યા ઇલાહી તું હે હાદી^{૧૩} રહેનુમા^{૧૪} હર એકકા,
સબ તેરે બંદુકો સીધી રાહ તેરી તું ચલા. ૧

૧ આ ગઝલમાં પરમેશ્વરની મુનાબત ચાને પ્રાર્થના કરવામાં આવી છે. ૨ સત્તાર=એળ દાંકવાવાળો. ૩ ગફ્ફાર=ગુનાહ માફ કરવાવાળો. ૪ ગીરાંબાર=ભારે બોલે. ૫ અઝલ=આદિ, શરૂઆત. ૬ અબદ=અંત. ૭ બાર=બોલે. ૮ શુક=બદલો. ૯ બહરે રહમત=કૃપાનો સમુદ્ર, દયા-નિધિ. ૧૦ ફઝલ=મહેરબાની. ૧૧ સબકે સહકેસે=બધાંની ખાતર. ૧૨ આ ગઝલમાં રચનારે પોતાના દેશ અને દેશબંધુઓની સુખશાંતિ માટે પરમેશ્વરની પ્રાર્થના કરી છે. ૧૩ હાદી=હાથેશ કરનાર. રહેનુમા=રસ્તો બતાવનાર.

હમ તેરે બંદે ગરીબ આજીઝ બહોત લાચાર હે
 સબકે સર ઉપર ગુનાહુંકે બડે અંબાર હે. ૨

તું ગુનાહાં માફ કર દે સબ હમારે અય કરીમ !
 તું ન બખ્શેગા તો હમ કીસકો કહોંગે અય રહીમ ! ૩

તુજ સીવા બાલી હમારા કોઇ નહીં હે યા ખુદા,
 તુંહી હે માલક હમારા હમકો તેરા આસરા. ૪

તું હમારે પર રહમ કર ઓર દીખા તું રાહ નેક,
 ઓર ઉઠા લે હીંદસેં તું ચે બલાએ બદ ખેગ. ૫

દે અમન ગુજરાતકો તું ઇસ બલાસેં યા ઇલાહ !
 કર ગરીબું પર રહમ ઓર હમકો મત કર અબ તબાહ.^૧ ૬

ચે ખેગે બદસેં રખ બિસલનગર મહેકુઝ^૨ તું,
 ઇસ શહેરમેં મત લીયા તું ચે બલાએ બદઝખું. ૭

અબ તેરા કરમો ફજલ^૩ કર તેરે બંદુકે ઉપર,
 ઇસ મુદકસેં ચે બલાએ બદકો તું અબ દુર કર. ૮

માફ કર તકસીર બંદુકી તેરે તું હે ગકુર^૪ !
 ચે ખેગે બદકો અબ ઇસ મુદકસેં તું કર દે દુર.

જનપે તેરા રહમ હે ઓર જનસેં તું ખુશ હે મુદામ,
 જનપે તેરી મેહેરબાની હે મેં મંગતા ઉનકે નામ. ૧૦

ઉનકે સહકે ઇસ બલાએ બદસેં દે હમકો પનાહ;^૫
 તુજસેં ચે મંગતા હે અનવર કર કબુલ અય બાદશાહ !

ગઝલ સંગ્રહ સમાપ્ત.

૧ તબાહ=ખરાબ. ૨ મહેકુઝ=આગાહ, સહીસલામત. ૩ ફજલ=કૃપા.
 ૪ ગકુર=માફ કરનાર. ૫ પનાહ=રક્ષણ.

નસીહત સંગ્રહ.

નસીહતનામા ૧.*

મુસ્લેહુલ ઇન્સાન

યાને

મનુષ્યને સુધારવા માટે ઉપદેશ.

જુદે જુદે ઝમાનેકે રંગ — જુઠકા ઝમાના.

(ગઝલ.)

૧ યા ઇલાહી ઇસ ઝમાનેકા અજબ હે રંગો ઢંગ,
દેખ એસે વકતકો ઓર હો ગઈ હે અકલ ઢંગ,
હર કીસીકે દીલમેં ઉઠતા હે નયા અખ તો તુરંગ,
હાલ એસા દેખકર સખ તુટ ગઈ દીલકી ઉમંગ,
ઇસ ઝમાનેમેં હરેકકા હો ગયા હે ઓર રંગ.
સચ તો યે હે ઇસ ઝમાનેમેં ન કરીએ કીસકા સંગ.

* કાજી અનવર મીયાંનાં આ અને આ પછીનાં બે નસીહતનામાં ઇસ્વીસન ૧૮૯૯ માં મારા વડીલ બંધુ શેઠ હડીસંગ ચુનીલાલે બે નાનાં પુસ્તક રૂપે છપાવી પ્રસિદ્ધ કર્યા હતાં; તેની પ્રતો થઈ રહેવાથી અને મુસલમાન બાઈઓ તરફથી તેની માગણી હાલમાં વિશેષ હોવાથી આ નસીહતનામાં જુદા પુસ્તકરૂપે નહીં છપાવતાં આ પુસ્તકમાંજ આ સ્થળે દાખલ કરવામાં આવ્યાં છે. આ નસીહતનામું હિન્દુ અને મુસલમાન બંનેને ઘણુંજ ઉપયોગી છે, તેમાં દુનિયાના જમાનાતું વર્ણન કરી ઘણી સારી શિખામણો કાજી અનવર મીયાંએ આપી છે. આ પછીનાં બે નસીહતનામાં ખાસ મુસલમાન બાઈઓને ઉપયોગી છે. પ્રથમ પ્રસિદ્ધ કરેલા

૨ અખ કીસીકી અકલકો કોઈ પસંદ કરતા નહીં,
 જો કહે હક ખાત ઉસ પર કાન કોઈ ધરતા નહીં,
 અખ તો યે કહેતે હેં સચસેં પેટ કુછ ભરતા નહીં,
 જુઠં બોલે બીન કીસીકા કામ અખ સરતા નહીં, ઇસ
 ૩ જો કે સચ બોલે ઉસે તો કહેતે હે નાદાન હે,
 ઓર જુઠે ઓર ફરેખીકા જહાંમેં માન હે,

આ નસીહતનામાના પુસ્તકમાં શરૂઆતમાં કાજ અનવર મીયાંએ પોતે જે દીખાવ્યાનો ચાને પ્રસ્તાવનાનો લેખ લખ્યો હતો તે નીચે પ્રમાણે છે:—

હમહોસના ઉસ બાગબાને હકીકીકો સઝવાર હે કે જસકે એક કુનકે કહેનેસેં હોઆલમ ઝહુરમેં આયા ઓર રંગે બેસબાતીસેં બાઇ રંગા રંગી તખતએ ચમને દુનીઆપર અઝલાલાવણુલ જુઝો કુલ બનાયા, ફુલકી બહારમેં ઓર ઝબા ઉરસેં કે નકશો નીગારમેં ઉસકે નુરકી તજહી સમાઇ ઉસકી સાનેએ બેચુનોચરાહે જસને પરદએ જબસેં એક ખલકતરે દો તરેહકા જલવાહ દીખાયા. ખામેએ ખુરક મગઝકી કયા તાકત હે કે ઉસકી તેહરીરમેં ઝબાન હીલાએ જસને ઇનસાને જઈ કુલ બુન્યાનકો અશરેકુલ મખલુકાત ફરમાયા:—

બાદ લખેખાલેકે જન્નોબશર હાકમ કઝાવકદર નાતે સૈયદે કાએનાત ખુલાસએ મોજુદાત હઝરત મહંમદે મુસ્તુફા સલ્લુ અલેહે વ આલેહી વ અસહાબેહી વસલ્લમકી કયુ'કર બયાન હો જોખાઇસ ઝમી નોઝમાં કા ઓર સખબ ઇનદેકોનો મકાંકા હુવા:—

બાદ ઉસકે બન્દેએ નાચીઝ કમતરીને બન્દેગાં ખાલેકે કોનોમકા ફકીર સરાપા તકરીર મુસન્નફ કાઝી અનવર અલમુતે ખલિલસ દર ઉર્દુ આજઝ વ દર હીન્દી ચાને જુજરાતી તખલ્લુસ જ્ઞાની અર્ઝ કરતા હે કે યે નસીહત નામા મુસ્લેહુલ ઇન્સાન વાસ્તે દુર કરેને અફ્યાલે ઝમીમાકે ઓર વાસ્તે અખુઝ કરને ઓસાફે હમીદાકે બોહત મુફીદ હે, ઇસલીએ હિન્દુ મુસલમાન મર્દ વ ઓરત જો પઢેગા ઉન સખકો ફાયદેમંદ હે. ઇસ નસીહતનામેમેં જો ઝબાન ગાંવજીઆ લીખી હુઇ હે ઉસકા સખબ નસીહતનામા ફવાએહુલ મુસલેમીનકે દીખાએમેં લીખખા હુવા હે ઇસલીએ યહાં ઝયાદેહ લીખનેકી ઝરરત નહીં હે.

રાષ્ટ્રીય કાઝી અનવર ઇખ્તે આઝમ મીયાં.

મુકામ—વિસનગર. હીજરી સન ૧૩૧૭.

- અખ તો જુઠોંકી જહાં લીતર બડી એક શાન હે,
યા ધલાહી ઇસ અમાનેમેં' ચે કયા ઇમાન હે, ઇસ૦
- ૪ જુઠં બોલેં ઝોર કરેં' અપની બડાઈ ઝોર ફખર,
ઝોર બતાવે લોગુંમેં હુશીયારી ઝોર અપના હુનર,
ઝોર વોહ સમજે આપકો સખસેં અકલમંદ ઝોર ચતર,
ઝોર ખુદાકા અપને દીલમેં કુછ ન રખે ખોદા ડર, ઇસ૦
- ૫ ખા કસમ અબલ ખુદાકી જુઠં બોલે સર બ સર,
એક ઝરા ઇમાનકી દીલમેં ન રખે કુછ પ્રીકર,
ઝોર ખુદાકાલી ન રખે દીલમેં કુછ ખોદા ખતર,
ઝોર કહે હમ હેં મુસલમાં એહલે ઇમાં નેકતર, ઇસ૦
- ૬ હેં ગવાહી સાફ જુઠી ઝોર ન રખે કુછ શરમ,
જુઠી તોહમત રખ કીસી પર ઝોર કરે ઉસ પર ઝુલમ,
હે ફસા કીસકો બલામેં ઝોર કરે કીસ પર સીતમ,
કુછ ન લાવે રહેમ દીલમેં ઝોર ન ખાવે કીસકા ગમ, ઇસ૦
- ૭ ગર કીસીકે પાસ કોઇ કુછ કામકો આવે લલા,
તો વોહ સચ બોલે નહીં' વહાં દિલમેં અપને રખ દયા,
દીલમેં હોવે ઝોર કુછ ઝોર ઉસકે તઈ બતલાવે કયા,
આખિરિશ ફીર દુસરા ઉસમેંસેં નીકલે મુદઆ, ઇસ૦
- ૮ ઇસ તરેહ દેકર ફરેખ ઉસસેં નીકલેં' અપના કામ,
ઝોર ઉસે ડાલેં' કુવેમેં ગરચે હો વોહ નેકનામ,
અખ ફરેખ ઝોર જુઠકા સખને ખીછાયા હેગા દામ,
રહેજ ખાતોંમેંલી બોલે જુઠં ખુશ હોકર તમામ, ઇસ૦
- ૯ અપને અપને દીલસેં ખાતેં જુઠી લોગુંકી બનાએ,
ઝોર ડાહે બનકે પ્રીર જાકર વોહ લોગુંકો સુનાએ,
એકકો સમજાવે કુછ ઝોર દુસરેકો કુછ સીખાએ,
ઇસ તરેહ ખાતેં બનાકે પ્રીર વોહ લોગુંકો લડાએ, ઇસ૦

- ૧૦ જુઠં જો બોલે ઉસે કહેવે બડા હું શીયાર હે,
હે અકલમંદ ઝોર દાના ઝોર ચે બાનીકાર હે,
ઝોર જો સચ બોલે ઉસે કહેવે કે મુરખ ગવાંર હે,
યા ઇલાહી અબ તો હુનીઆકા ચે કાશેબાર હે, ઇસ૦
- ૧૧ તુને કહા કુરાનમેં લાનત હે જુઠોંકે ઉપર,
ઝોર પયમ્બરને લી જુઠોં કો કહા સબસેં ખતર,
ઝોર મજાહબકે ઇમામુનેલી કાઝિબકે ઉપર,
બોહોતહી તાકીદસેં બોલે કે હે ચે બેબકર, ઇસ૦
- ૧૨ ઝોર કહા કુરાનમેં હે વેલ જુઠોંકે લીએ,
હે જગા જુઠોંકી દોઝખ ગર ન માને દેખ લે,
પર ચર્કી દીલમેં નહીં કુરઆં કીતાબેં પર જુસે,
બહો કયા માને એસી બાતોંકો અગર કોઈ સો કહે, ઇસ૦
- ૧૩ ઇતની બાતેં જાનકર સબ જુઠં બોલે સર બ સર,
અપને મજહબ ઝોર પયમ્બર ઝોર ખુદાકો ભુલકર,
ઉસ ઘડી કુરઆં કીતાબેં રખ કીનારેકે ઉપર,
જુઠં બોલેં શાકસેં દીલમેં ન લાવેં હકકા ડર. ઇસ૦
- ૧૪ એસે બેપરવા હુવે હેં લોગ અચ મોલા કરીમ,
નહીં ગરજ ઇમાનકી ઝોર નહીં તેરા કુછ ખોશી બીમ,
નહીં ગુન્હાકા ડર કીસીકે દીલમેં અચ રખજુલરહીમ,
અબ પનાહ દે મુજકો મોલા રખ તું ઇમાં મુસ્તકીમ, ઇસ૦
- દગાકા ઝમાના.
- ૧૫ ઝોર એક એસા બડા હોગા ગઝબ હુનીઆ લીતર,
લોક અકસર હો ગએ હેંગે મુનાફીક સર બ સર,
દીલમેં રખતે હેં નીફાક ઝોર કુછ નહીં અછાહકા ડર,
હાલ કયા હોગા ખુદા જાને કે ઉનકા દર હશર, ઇસ૦

- ૧૬ મુંહપે મીલતે હેં તો કરતે હેં મોહબતકી વોહ ખાત,
 ઓર ખુગઝ રખ દીલમેં હુંડે હેં વોહ અપના દાવ ઘાત,
 હે દગા કીના હસદ દીલમેં ભરા સખ દીન વ રાત,
 યા ઇલાહી એસેં લોશુસેં તું દે મુજકો ન જાત, ઇસ૦
- ૧૭ કેહતે હેં વોહ આપકો હમ હેં મુસલમાં નેકજાત,
 હમ હેં મોમીન ખાસ ઓર હમ રહેતે હેં ઇમાંકે સાથ,
 ઓર દીલ એસેં હેં ઉનકે દે ખુદા ઉનસેં ન જાત,
 મુંહપે ખોલે ઓર કુછ ઓર દીલમેં હો કુછ ઓર ખાત, ઇસ૦
- ૧૮ રાત દીન દીલમેં નીક્ષક અપને સદા રખતે હેં ભર,
 કુછ નહીં કુરઆં કીતાબેં ઓર નખી અદ્દાહકા ડર,
 ઓર ફીકર ઇમાનકી કુછ નહીં હેં ઉનકે દીલ બીતર,
 નહીં અઝાબે કબ્રકા ડર ઓર ન દોઝખકા ખતર, ઇસ૦
- હસદકા ઝમાના.

- ૧૯ ઓર બડી આફત હેં એક દીગર કે અદ્દાહ દે પનાહ,
 લોગમેં ફેલા હેં અબ આકર હસદને ખવા મ ખવાહ,
 ઉક ગઈ હેં દીલસેં લોશુકે મોહબત ઓર ચાહ,
 ઓર અદાબત ઓર હસદને દીલ બીતર પાઈ હેં રાહ, ઇસ૦
- ૨૦ અબ તો લોશુકા હુવા હેં આકે એસા માજરા,
 રખ અદાબત દીલમેં ઓર ચાહતે હેં હર એકકા ખુરા,
 દેખ નહીં સકતે હસદકી આંખસેં કીસકા લલા,
 ઓર બદી કરતે હેં લોશુમેં હસદસેં જા બ જા, ઇસ૦
- ૨૧ જીસ જગા અચ્છા ઝીકર હોતા હો કીસકા લોગમેં,
 તખ વોહ હાસદ જલકે દીલમેં ઓર બદી ઉસકી કરેં,
 ખાત કાટેં ઓર હસદસેં એખ કહીં ઉસ પર ધરેં,
 યે તો એસા હેં યે વેસા હેં અદાબતસેં કહેં, ઇસ૦

- ૨૨ ગર મીલેં ઉસસેં તો ઝાહેર મકેસેં બોલે બલા,
 ઝોર અદાબત રખકે દીલમેં દેવેં ઉસકો બદસલાહ,
 ખાત સખ ઉધી બતાવે ગરચે ઝાહેર નહીં ખુરા,
 ઝોર લકાવેં લોગસેં ઝોર આપ ખુશ હો બરમલા, ઇસં
- ૨૩ ઝોર હસદસેં બદઅની કરતે હેં હોકર બદ ગુમાં,
 હુંડતે હેં એબ ઉસકે દુશ્મનીસેં હર અમાં,
 ઝોર હસદસેં કરતે હેં તાને ઉસ ઉપર બેગુમાં,
 ઝોર કરે હલકાઈ ઉસકી સારે લોગુમેં બયાં, ઇસં
- ૨૪ ઝોર હસદસેં તોહમતેં રખતે હેં બુઠી ઉસ ઉપર,
 ઝોર ખુરાઈસેં હેં કરતે બ બ બ ઉસકા ઝીકર,
 એસા કીના ઝોર ખુગઝ રખતે હેં વોહ દીલકે બીતર,
 હક બચાવે એસે લોગુસેં જહાંમેં સર બ સર, ઇસં
- ૨૫ યે બલા આકર પડી હે હાસિદોંકે દીલ ઉપર,
 રાત દીન જલતે હસદકી આગસેં ઉનકે જીગર,
 નહીં ખુદાકા ખોદ્ર ઝોર ઈમાનકી ઉનકો શીકર,
 દીન ઝોર મઝહબકો છોડ ઝોર આયે ઉલટી રાહ પર, ઇસં

ગીબદકા ઝમાના.

- ૨૬ ઝોર પ્રીર ગીતબકા આકર ઇસ તરેહ ચલતા હે કામ
 રાત દીન હોતી હે લોગુંકી ઉમર ઉસમેં તમામ,
 નહીં કુછ ઇસમેં હાથ આતા પાઈ પેસા ઝોર બદામ,
 હેં નાહક ગુન્હેગાર ઝોર ખાતે હેં હરામ, ઇસં
- ૨૭ બેઠતે હેં જીસ જગા હોકર જમા હર ખાસો આમ,
 બહાં ન અદાહકા ઝીકર હે ઝોર ન કલમા ઝોર કલામ,
 શોકસેં કરતે હેં મીલ લોગુંકી ગીબત સુખેશામ,
 ઝોરતોંકા તો સીવા ગીબતકે નહીં કુચ ઝોર કામ, ઇસં

- ૨૮ એક બોલે વોહ હે એસા હુસરા બોલે કે હાં,
વોહ તો એસાહી ખુરા હે કયા કહે તુંમકો મીયાં !
તીસરા શીર ચોરકા લાવે ઝીકર ઉસ દરમીયાં,
દેખતે નહીં ઉસ શખ્સને કયા કીયા અય ભાઈનાં. ઇસ૦
- ૨૯ ઇસ તરેહ લોગુંકી ખાતે કરતે હે પીછે ખુરી,
ગરચે ઉસમેં સો હુનર હો એક ન કહેવે ભલી,
ચોર ખુરી એક ખાત હો તો કર દે ઝાહેર ઉસ ઘડી,
યે હે એસા વોહ હે વેસા હમ તો કહેતે હે ખરી. ઇસ૦
- ૩૦ ઇસ તરેહસેં કરતે હે મીલ એખ લોગુંકે અયાં,
આપમેં કુછ એખ હો તો વોહ તો કોઈ કહેવે કહાં ?
અપને એખુંકો હુનર સમજે હે સારે દીલ મહાં,
ચોર લોગુંકે હુનરકો એખ સમજે બહુમાં. ઇસ૦
- ૩૧ હે કહા હઝરતને ગીબતકો છનાસેંબી ખુરા,
જેસા ખાયા ગોશ્ત ઊને મુરદાર અપને ભાઈકા,
ટુટ જાવે રોઝા ગીબતસેં યે હઝરતને કહા,
હે ખુરી ગીબત તો એસી ઇસમેં કયા ફલ પાયગા ? ઇસ૦
- ૩૨ ના રખે અદલાહ નખીકા ચોર ના ઇમાંકા ડર,
કરકે યે લોગુંકી ગીબત જાવે દોઝખકે ભીતર,
હાય હુનીયામેં યે આકે કેસા સીખે હે હુનર,
ઇસસેં જો ગુંગે વોહ રહેતે તો થા ઉનકો ખુબતર. ઇસ૦

અદાવતકા ઝમાના.

- ૩૩ ચોર અદાવત ચોર ખુગઝકાલી બોહોત હે અઝદેહામ,
છસ તરફ જાવેં વહાં આવે નઝર યે ધુમધામ,
ભાઈ બાપ ચોર લડકા લડકી ચોર ચોરત ચોર શુલામ,
ચોર સગોં ચોર દોસ્તોંમેં ચોર દીગર હરખાસો આમ. ઇસ૦

- ૩૪ નહીં મોહબત નહીં મીલાપ ઓર નહીં ખુશી નહીં ઇત્તેફાક,
ગર મીલેં ઝાહેર તો ખાતીનમેં રખેં દીલમેં નીફાક,
કીસસેં કીસકા દીલ મીલે નહીં એસા હે નાઈત્તેફાક,
ઝાહરન ખોલેં મીલેં દીલમેં જુદાઈ ઓર ફીરાક. ઇસ૦
- ૩૫ ઓર મોહબ્લે ઓર જમાઅતમેં બ સારે ગામમેં,
હે અદાવત ઓર યુગઝ ઓર ખાર એસા કયા કરેં;
કોઈકા કોઈ ભલા ચાહતા નહીં હે જોહેલસેં,
ગર કીસીકો દેખેં અરજા તો વોહ ઉસ પર જલ મરેં. ઇસ૦
- ૩૬ ગર કીસીકે ઘરકો શાદી ઓર ખુશીકે કામ આયે,
તો કરેં કહીં હરકતેં ઉસમેં વોહ ખુશ હોકર ના ખાએં,
ગર ચલે નહીં આપકા તો ઓર લોગુંકો સીખાએં,
બદસલાહ દેકર કહેં એસા કરો કે જસ ના પાએં. ઇસ૦
- ૩૭ ગર ચલે ઉનકા તો કામ ઉસકા ખીગાડેં બરમલા,
હર તરેહ ઉલટા સીખાકર દેવેં ઝિસકો બદસલાહ,
અપને દીલમેં કુરૂ રખકર ઉસકો કહેવેં દુસરા,
ઓર કહેં નહીં આવેં હમતો નહીં તો ઉસકો મત ખુલા. ઇસ૦
- ૩૮ એસા કેહકર કામમેં ઉસકે લે આવેં કુછ ઝરર,
હર તરેહસેં ઉસકો જસ મીલને ન દેવે કરમકર,
ખુશ નહીં હોવેં ભલેમેં ઓર ખીગાડેં જાન કર,
કયુંકે ખીગડે ઓરકા તો અપને દીલમેં કયા ફીકર. ઇસ૦
- ૩૯ એસી કહીં કહીં હરકતેં પેદા જમાઅતમેં કરે,
ઓર જમાઅતકો ખુશીસેં એક હો મીલને ન દેં,
ઉંધા સીધા લોગુંકો સમજાવે દીલકે કુરૂસેં,
ઓર લડાવે બદસલાહ દેકરકે પ્રીર વોહ ના મીલેં. ઇસ૦
- ૪૦ ગર જમાઅતમેં કીસીકા કુછ ચલન હોવે ઝરા,
ઉસસેં મીલકર ઉસકો સમજાવેં વોહ ઉલટા ઓર ખુરા,

- દેખો વોહ મગર હે ઝોર કીસકો નહીં હે માનતા,
તુમકોલી એસાહી કહેતા કહો તો ઉસકો દેં સઝા. ઇસ૦
- ૪૧ ઇસ તરેહ હો ચારકો ફેડેં જમાઅતસેં સીખા,
ઝોર જમાઅતમેં ઉઠાવેં ફીતને ઝોર ડાલેં ખલા,
ઝોર લઠાવેં કરકે ફીતનેં ઝોર કરેં સખકો ખુદા.
કોઇકો મીલને ન દેવેં વોહ મુનાફીક બેવફા. ઇસ૦
- ૪૨ એસા કરકે ડાલેં લોગુંમેં અદાવત ઝોર ખાર;
ફીર કહેં લોગુંસેં ઉસકે તંઈ રખો અખ નાત ખંદાર,
કયા હેં વોહ સખસેં ખડા ઝોર કયા હેં હમ ઉસસેં નીકાર?
ઉસસેં કયું ડરતે હો સખ કયા વોહ કીસે ડાલેગા માર? ઇસ૦
- ૪૩ ઝોર મોહલ્લેમેંલી ગર થોડી ખતા કોઇમેં યાએ,
તો કરેં ચાડી વોહ બકર યા કીસીકે તંઈ સીખાએ,
ઝોર સીખાકર કોઇકો ફીર ઉસ ઉપર અરઝી કરાએ,
ઝોર ગવાહી ઉસકે અંદર ખુડી લોગુંસેં દીલાએ. ઇસ૦
- ૪૪ ઇસ તરેહ આકર પડા હેગા મુસલમાનોંમેં ખાર,
હે અદાવત દુશ્મની લોગુંકે દીલમેં બેસુમાર,
ભુલ ગએ હેં વોહ ખુદાકો ઝોર નખીસેં દર કીનાર,
અખ ખુદા જાને કે મેહશરમેં વોહ હોંગે કેસે ખવાર? ઇસ૦
- ૪૫ ઝોર અગર કોઇકો કુછ હોદ્દા મીલે તકદીરસેં,
ઝોર અમલદારી કરે તો લોક સખ દીલમેં જલેં,
ઝોર કરેં ફીર ઉસકી ગીમત ઝોર હુકમમેં ના રહેં
દીલ લગાકર નોકરી કહેનેસેં ઉસકે ના કરેં. ઇસ૦

અમલદારીકા ઝમાના.

- ૪૬ ઝોર અમલદારોંલી જખ હો જમે હો એક જય પર,
તો વોહ દોનુંકેલી દીલમેં હો ખુદાઈ સર ખ સર,

- ઓર ખુશી હોકર મીલેં નહીં દોનું બાહમ એકદીગર,
એક ઇંધર ખેંચે તો દુબા ખેંચતા હોવે ઉધર. ઇસ૦
- ૪૭ ઓર સીપાહિદુકો અપને એક નઝર દેખેં નહીં,
એકકો કમ ઓર એક ઝયાદાહ સમજે અપને દીલ મહીં,
ઓર હકદારૂંકે હકકો પ્રીર તો વોહ સમજે કહીં,
અપને ખેશુકે લીએ ઓરૂંકો દે રૂખસત વહીં. ઇસ૦
- ૪૮ ઓર સીપાહિલી હેં એસે નોકરીમેં સુસ્ત હેં,
કુછ અદમ ઇઝત ન રખેં ઓર ખુરા ઉસકો કહેં,
ઓર કરેં જમ હુકમે ઉન પર તખ ગીલા ઉસકા કરેં,
ઓર કરેં ફીર ઉસકી ગીઝત દીલ લીતર રીસું જલેં. ઇસ૦
- ૪૯ ઓર અગર કોઈકા કુછ ચલતા હો હાકમકે કરીખ,
તો વોહ લોગુંકી ખુરાઈમેં ડીલાવે અપની જીલ,
ઓર કરે લોગુંકી ચાડી ઓર ખુરાઈ બદનસીખ,
ઓર કીસીકી ખાત બનતી હો તો કાટે વોહ રકીખ. ઇસ૦
- ૫૦ ઇસ તરેહ એક એકકી એક એક વોહ ખોદા કરેં,
ઓર કીસીકા પગ વહાં હોવે તો વોહ હોને ન દેં,
ગર કીસીકી ખાત કુછ નીકલે તો ઉસમેં બદ કહેં,
ઓર કીસીકા કામ હોતા હો તો ઠોકર માર દેં. ઇસ૦

ભાઈયોંકી નાઈતેફાકીકા ઝમાના.

- ૫૧ ઓર હે ભાઈુમેં અદાવત દેખુદા તોપ્રીકનેક,
ગર મીલેં ઝાહેર તો બાતીનમેં જુદા હે એકસેં એક,
ઓર રખેં દીલમેં અદાવત ઓર ખુગઝ અપને અનેક,
યે ખરાબી હે જહાંમેં હક રખે નેકુંકી ટેક. ઇસ૦
- ૫૨ ગરચે ઝાહેરમેં વોહ ખોલેં વાસ્તે કુછ કામકે,
પર રખેં બાતીનમેં અપને મેલ દીલ અંદર ભરેં,

- સાફ દીલસેં ઝોર ખુશોસેં ઝોર મહોખત ખ્યારસેં,
કહીં નહીં દેખા કે હેં ભાયું સતી લાઈ મીલે. ઇસ૦
- ૫૩ ગર કભી કુઝ બાપકી મીલકતસેં હો દુનીઆએદું,
તો વોહ હર એક અપને દીલમેં એસા સમજે મેંહી લું,
ઝોર નહીં ઇનસાફસેં ચલતે કે નાહોકુશતખું,
ચેહી નધયત હે કે સારા મેંહી લું ઊસકો ના હું. ઇસ૦
- ૫૪ ઇસ સબખસેં દીલમેં રખતે હેં અદાવત ખાર સખ,
નહીં હે અખ છોટે ખડેકી કુછલી ઇજત ઝોર અદખ,
યે ખુરાઈ જાહેલી ઝોર ઝોરતોંકા હે સબખ,
ઝોરતોંકી ખાત જો માને તો મીલને દેવેં કખ? ઇસ૦

ઝોરતોંકા ઝમાના.

- ૫૫ ઝોરતોંકી તો અદાવત ઝોર મકર ઝોર ઉનકે ખાર,
ઝોર ફરેખ ઉનકે અગર લીખું તો ફીર આવે ન પાર,
પર ચે મરદોંકો હું કહેતા સખ રહો હુશીયાર ચાર,
ગર રહે ગાફીલ તુમ ઉનસેં તો કરેંગી તુમકો ખવાર. ઇસ૦
- ૫૬ ખાત જો માનોગે ઉનકી તો ચે દેંગી ખદસલાહ,
જો ચલે કહેનેપે ઉનકે તો ન હો ઉસકા લલા,
ઝોરતોંકે મકકાલી કોઈ ન પાયા ઇન્ટેહા,
ખીન અદાવત ઝોર મકકે ઝોરતોંકા કામ કયા? ઇસ૦
- ૫૭ ઝોરતોં ચાહે તો વોહ પથ્થરકો એક પલમેં ફીરાએ,
ઝોર અગર ચાહેં તો વોહ લોહકો પાની પર તરાએ,
પહાડ જો હોવે તો ઝોરત ખાકમેં ઉસકો મીલાએ,
જો ન હોવે મર્દસેં વોહ ઝોરતોં તો કર દીખાએ. ઇસ૦
- ૫૮ જીસ ઘડી ઝોરત ખીછાયે મકકી અપને જો જાલ,
ઝેર દે રાજકો મારે રાજકો દેવે ઝવાલ,

- અપને લડકેકો વોહ મારે ઓર કરે ઘર પાયમાલ,
 બાકે વોહ દરીઆમેં નાહવે ઓર ન ભીગે ઉસકા બાલ. ઇસ૦
 ૫૬ મારકર ખાવીંદકો અપને ફીર વોહ કહેલાવે સતી;
 મક ઉનકે કોઇ ન જાને ગરચે હોવે ભુપતી,
 એસી ઓરત જીસકે હોવે જીસકી હો ઉલટી મતી,
 હે ચેહી દુનીઆમેં દોઝખ ઉસ મરદકો જીતેજી. ઇસ૦
 ૬૦ આ ગઈ ઓરતકે દીલમેં કુછ અદાબતકી જો ખાત,
 ફીર કભી ભુલે નહીં સારી ઉમર વોહ બદ સીકાત,
 રાત દીન હુડે વોહ અપના હર તરેહસેં દાવોધાત,
 જખ મીલે કાખુ તો ફીર ન કોઇકો દેવે ન જાત. ઇસ૦
 ૬૧ જખ કભી કોઈ ખાતકી ઓરત પકડ લેવે જો હટ,
 ફીર તો મરને તક ન નીકલે ઉસકે દીલમેંસેં કપટ,
 અપને દીલકી હટ ન છોડે ગર કભી વોહ જાવે કટ,
 હક બચાવે ઓરતોસેં નહીં તો હે મુશ્કીલ નીપટ. ઇસ૦

મતલબકા ઝમાના.

- ૬૨ ઓર વારસ ઓર સગેલી સારેં મતલબકે હેં યાર,
 સુખમેં સખ હોવેં સગે દુખમેં ન જાવેં ઉસકે દાર,
 ગર કોઈ આફત પડેં ઉસ પર તો ભાગેં દરકીનાર,
 કહેવેં હમ કુછ વાસ્તે ઉસકે નહીં હોવેંગે ખવાર. ઇસ૦
 ૬૩ સુખમેં સખ કોઈ હો સગા ઓર દુખમેં ના હોવે શરીક,
 ચાહે સારી જીંદગી અપની ખીલાકર માગે ભીખ,
 જખ તલક કુછ પાસ હોવે તખ તલક વોહ હોવે ઠીક,
 જખકે વોહ મોહતાજ હો જાવે તો ફીર મૌલા શરીક. ઇસ૦
 ૬૪ જખ તલક હો લેના ખાના તખ તલક સખ હો સગે,
 ઓર ન જખ કુછ ઉનકો પહોંચે ફીર ખુલાવે કોન ઉસેં ?

- કોઈ આકર યું ન પુછે કયા કહું દુખ હે તુજે ?
 યા તેરે ટાંપેં ખતા હમકો કે હમ તો હું સગે. ઇસ૦
- ૬૫ કોઈ ખખર ઉસકી ન લેવે યા ફીલાસા કોઈ ન દે,
 યા કોઈ આકાર ન પુછે કે તુજે કુછ કામ હે ?
 ઉલટી ગીખત ઓર ખુરાઈ ઉસકી લોગુમેં કરે,
 ચે રસમ દુનીઆકી હેગી જોકે ચાહે દેખ લે. ઇસ૦
- ૬૬ લડકા લડકી ઓર ભાઈ યા હો કોઈ વારસ ફીગર,
 જખ તલક ખાને મીલે ઉસકો તો આવેં ઉસકે ઘર,
 ઓર જો ઉનકો ના મીલે તો વોહલી ના લેવેં ખખર,
 હો ખફા ફીલમેં કહેં વોહ ઉસકે ઘર હમ અપને ઘર. ઇસ૦
- ૬૭ ઇસ તરેહ હોકર ખફા વોહ દૂર હો જાવેં સલી,
 ઉસકી ખીઝમત ઓર ટાંપેં ના કરે કોઈ એકલી,
 કોઈ ઉસેં ઇતના ન કહેવે કયા ગુઝરતી હે અલી ?
 જીંદગીમેં તો ન આવે પુછને કોઈ કલી. ઇસ૦
- ૬૮ ઓર મરે જખ વોહ તો વારસ હોવેં પેદા હર જગા,
 એક કહે વારસ હું ઇસકા એક કહે મેં હું સગા,
 મેંહી પોસાતા હું મેં વારસ હું ઇસકે માલકા,
 મેંહી લુંગા માલ સારા ઇસમેં કીસકા હેગા કયા ? ઇસ૦
- ૬૯ ઇસ તરેહસેં આકે ફીર વોહ માલ પર જઘડે કરે,
 બોલો ચે દુશ્મન હું યા કોઈ ઉનકે તંઈ વારસ કહેં,
 એસા દાવા વોહ કરે જો ઉસકી ખીઝમતમેં રહેં,
 સખ ઉમર ટાંપેં કરેં ઉસકો દુખી હોને ન દેં. ઇસ૦
- ૭૦ જીંદગીમેં તો કરે નહીં ઉસકી ખીઝમત એક ઝરા,
 ઓર મરે તો ફીર કરે દાવા વોહ ઉસકે માલકા,
 એસા દુશ્મન કોન હોગા દુસરા કહે દો બલા ?
 માલ તો પોસાય વોહ જો રેહવે ખીઝમતમેં સદા. ઇસ૦

- ૭૧ એસા દાવા વોહ કરે ને ઉસકો દે રાહત તમામ,
રહેવે ઉસકી ચાકરીમેં ઓર ઉકા લે ઉસકા કામ,
વોહ તો વારસ હોવે ઉસકા ઓર વોહ લે મીલકતકા નામ,
ઓર ખીના ખીઝમતકે દુશ્મનકો ન દે પાઈ બદામ. ઇસ૦
- ૭૨ કયુંકે વારસ ઓર સગે તો હેંગે ખીઝમતકે લીએ,
વોહ કરે ખીઝમત સદા જખતક ચે દુનીઆમેં જીએ,
ઓર ને જીતે તો ન પુછે ઓર સગા હોવે મુએ,
કહો લલા ફીર ક્યા લલા હો ઉસકે તંઈ વીરસાદીએ. ઇસ૦
- ૭૩ જીતે કોઈ ખીઝમત કરે નહીં ઓર દુખી હોવે સદા,
ઓર રહે નહીં ઉસકે કહેનેમેં ને વારસ ઓર સગા,
ઓર વોહ બેપરવા રહે ઉસસેં ન પુછે ઉસકો આ,
વોહ સગા ફીસ તરેહ કહીએં ઓર વોહ વારસ કાયકા ? ઇસ૦
- ૭૪ તુહકે લડકેને જખ માના નહીં ઉનકા કહા,
તખ ખુદાકા હુકમ આયા ચે નહીં લડકા તેરા,
ફીર હુવા તુફાનમેં વોહ ગર્ઠ ઓર પાયા સજા,
એસા લડકા ઓર સગા વારસ ન હોવે માલકા. ઇસ૦
- ૭૫ જખ કોઈ હીન્દુકા લડકા ઓર મુસલમાં હો લલા,
ઓર મુસલમાંકા હો લડકા ઓર વોહ કાફીર હો ગયા,
ઓર રહા નહીં ઉસકે રસ્તે પર ન ખીઝમત ઉનકીયા,
ઓર હુકમ ઉસકા ન માના તખ વોહ વારસ કાયકા ? ઇસ૦

મગરૂરીકા ઝમાના.

- ૭૬ મુજકો કરના થા બયાં ઇસ જી અદાવતકા તમામ,
પર કલમ આગે ચલા ઓર આ ગયા દીગર કલામ,
કયુંકે વાએઝ તો હે એસા જેસા ઘોડા બેલગામ,
કહેતા હો ફીસ ખાતકો ઓર જી કરે ફીસ જી મુકામ. ઇસ૦

- ૭૭ ફીર તકળુર ઝોર બડાઈ ઝોર ગરૂરીકી હે ધુમ,
કોઈ કહે મેં શાહ સીકંદર કોઈ કહે મેં શાહે રૂમ,
કોઈ કહે હમ તો હુમા હેં દુસરે હેં આગ યુમ,
ઈસ તરેહસેં અપને અપને દીલમેં સખ દેખે નબુમ. ઇસ૦
- ૭૮ હર કીસીકે દીલમેં હેં યું મેં તો હું સખસેં બડા,
દુસરૂંકો યું સમજતે હેં કે ઇસમેં હેગા કયા ?
કોઈ કીસીકે તંઈ નહીં અબ તો નઝરમેં લાવતા,
કહેતે અશરાંકુંકો અરઝવ ચે હુવા તો કયા હુવા ? ઇસ૦
- ૭૯ કોઈ સમજતા નહીં કીસીકા કુછભી અરઝા પન ઝરા,
અપને અપને હાલમેં સખ મરત હેં છોટા બડા,
નહીં અદબ ઇંઝત કીસીકી નહીં વકર આશરાંકુંકા,
અપને અપને દીલસતી સખ કોઈ બડા અબ હો ગયા. ઇસ૦
- ૮૦ અહેમકીસે અકલકા અબ ગુલ હુવા હેગા અરાગ,
હર કીસીકા આસમાં પર અબ તો પહોંચા હે દીમાગ,
દુસરૂંમેં દાગ દેખેં ખુદમેં હો ગર લાખ દાગ,
જો કે હેં શહેબાઝ ઉનકો મારતે હેં અબ તો આગ. ઇસ૦
- ૮૧ ગર નસીહતકી કોઈ કુછ ખાત કીસકે તંઈ કહે,
તબ વોહ મગરૂરીમેં આ ઉસકો કહે તું કોન હે ?
કોઈ હમારા કબ હે દાતા કોઈ હમકો કયા કહે ?
તું તેરે ઘરકા બડા હમકો નસીહત કયા કરે ? ઇસ૦
- ૮૨ હર કીસીને અબ તો એસી પકડી હે શેતાંકી રાહ,
દુસરૂંકો હેચ સમજે આપકો જાને વોહ શાહ,
ખાનેકો આટા ન હોવે ઝોર ફીરતા હો તબાહ,
તોભી સમજે આપકો મેં હું મીસરકા બાદશાહ. ઇસ૦
- ૮૩ ઝોર ફીર લોગુમેં હે આકર પડી નફ્સાનીયત,
હે ખુદી ઝોર મેંપનેકી ખાત ઝોર શેતાનીયત,

- મેં કહું સો હે ખરા ઓર દુસરેકો કયા હે મત,
 ને કરું સો મેં કરું હે દુસરેકો કયા સકત ? ઇસ૦
- ૮૪ ને કભી એક ખાત બચ્ચેકો કહે ખુદા અગર,
 તો વોહ બચ્ચેકે મજબમેં આવે શેતાં સર બ સર,
 ઓર કહે ખુદેકો તું કયા બોલતા હે કર ફીકર,
 અબ અકલ તેરી ગઈ હે તું હુવા હે બેવકર. ઇસ૦
- ૮૫ ઇસ તરેહકી હે ખુદી હરએકકે અબ સરમેં ભરી,
 મેં ને કહેતા હું સો સચ હે જૂઠ હે સબ દુસરી,
 અપની હે સબ કોઈ ખેચે ઓર ન માને ઓરકી,
 ઓર ચે દીલમેં ના ખીચારે કોન હે ખોટી ખરી. ઇસ૦
- ૮૬ જાનકર ઉલટાહી બોલે ઓર વોહ ખેચે અપના મત,
 ઓર કરે વોહ જુઠા જઘડા ઓર કભી ના બોલે સત,
 હકકો ખાતીલ કરકે નાહકકો કહે ચે હે દુરસ્ત,
 નફસકે ખાતીર કરે વોહ દીન ઓર ઇમાંકો સુસ્ત. ઇસ૦
- ૮૭ ઓર કીનાઅત ઓર સખરબી નહીં કીસીકે દીલ મહીં,
 ઓર નહિં શરમોહયા ઓર અબ રહેમ કીસકો નહીં,
 હે જુલમ ઓર સરકશી અબ તો જુધર દેખો વહીં,
 હાલ સબ ઉલટા નઝર આતા હે અબ તો હર કહીં. ઇસ૦
- બખીલીકા ઝમાના.

- ૮૮ અબ બખીલી હે ઘુસી આકર હરેકકે દીલમેં યું,
 કહે નહીં સકતા મેં કુછ ઇસ ખાતમેં અબ કયા કહું ?
 નહિં ઝકાત અબ માલકી દેતે ખરાખર શાકયું,
 ફીર તો ખેરાત ઓર સખાવત ઓર સદકા દેવે કયું ? ઇસ૦
- ૮૯ સબકે દીલમેં યું સમાઈ હોગી ચે દુનીઆઅહું,
 દુખ પડે તોભી દવાકો ખર્ચ પેસા ના કરું,

- ગર ચલે ખાને ખીના તો એક ટક ભુખા રહું,
પર ના ખરચું ગરચે દુનીઆમેં રહું મેં સરનયું. ઇસ૦
- ૯૦ ઇસ તરેહસેં કરકે મહેનત ઓર જમે કરતે હેં માલ,
આખિરશ આતા હે ફીર ઉસ માલકે ઉપર ઝવાલ,
જુસ ઘડી આકર પકડતા હેગા ઊસકો ઊસકા કાલ,
તખ ચલા જાતા હે ઘીસતા હાથ દોનું પાયમાલ. ઇસ૦
- ૯૧ મોત જુસદમ રૂખરૂ આકરકે હોતી હે ખડી,
તખ વોહ પરતાતા હે અપને માલ ખાતીર ઉસ ઘડી,
હાથ મેંને કુછ ન ખરચા ઓર ચે દોલત રહી પડી,
ઇસ તરેહ ગમ કરતે કરતે હોતી હે પુરી ઘડી. ઇસ૦
- ૯૨ ફીર ચલા જાતા હે દોલત છોડ કર વોહ બદનસીખ,
એકલા વોહ ખાલી હાથુસેં ખીચારા ભું ગરીબ,
ઓર ચે દોલત કામ નહીં આતી હે ઉસકે અચ અજુબ,
ઓર કીસીકી આંખ નહીં ખુલતી કે જાના હે કરીબ. ઇસ૦
- ૯૩ એસી ગફલત આ પડી હે અકલકે દીવે ઉપર,
હો ગયા હે સખકે દોલ બિતર અંધેરા સર ખ સર,
ચે સમજતા નહીં જુયુંગા કખ તલક દુનીઆ બિતર,
કયા ખખર કે આજ કલ જાના પડેગા કુચકર. ઇસ૦
- ૯૪ અચ મીયાં આખર તો મરના હે ચેહી હેગા ખરા,
ફીર ભલા કયું દુખ ઉઠાતા હે તું દોલત અપની ખા,
કાહેકો પીછેકી તું કરતા ફીકર હેગા ભલા,
પીછેવાલેકો વોહ દેગા જુસને તુજકો હે દોયા. ઇસ૦
- ૯૫ ગર નહીં કીસ્મતમેં ખચેકી તો વોહ કયા ખાયગા ?
વોહલી જેસા તું હે જાતા ઇસ તરેહસેં જાયગા,
ઓર પડા રહેવેગા પેસા કોઇકે હાથ આયગા,
જુસકી ચે તકદીરમેં હોગા સો વોહ લે જાયગા. ઇસ૦

- ૯૬ ઇસ લીચે તુંહી તો કુછ ખા ઓર ખીલા મત કર ફીકર;
ક્યું ભલા ગફલતમેં રહેતા હે ખુદાકો ભુલકર,
જખ ખુદાને હે દીયા તો ઉસકે તંઈ તું ખર્ચ કર,
ફીર ખુદા દેગા તુજે કીસ્મતમેં તેરી હે અગર. ઇસ૦
- ૯૭ ઓર અગર કીસ્મતમેં નહીંતો રાજભી ઉડ જાયગા,
ઓર નહીં દોલતભી રહેવે ઓર તું દુખ પાયગા,
ઓર જો તેરા હેગા વોહભી દુસરા કોઈ ખાયગા,
ફીર નહીં કુછ હાથ આવે ઓર તું પસ્તાયગા. ઇસ૦
- ૯૮ દેખ એસા હર જગા તું દેખતા જાતા હે ચાર,
ચે ગયા ઓર વોહ ગયા સખ છોડકર દોલત દયાર,
રેહ ગઈ લાખુંકી દોલત ઓર ન લાદા સરપે ભાર,
ખચ્યુંકી તકદીરમેં ન હો તો વોહભી હોંગે ખવાર. ઇસ૦
- ૯૯ હે તેરી દોલત તો કયા ગર રાજભી હોવે ખડા,
વોહભી કિસ્મતમેં ન હો તો દુસરા લેવે પડા,
ઓર તેરે ખચ્યુંકો દે વીરસેમેં લોહકા કડા,
એસે વારસ ખડોત હેં પર કોઈ નહીં કરતા ધડા. ઇસ૦
- ૧૦૦ ચે તો હે કુદરત ખુદાકો ઓર ચે હેગા ઉસકા લેદ,
કિસકી દોલત કહાંસેં આઈ કિન ઉડાઈ હો સદેદ ?
કોન દેતા ઓર દિલાતા હે ચે હેગા કીસકા સેદ ?
બુઠા દાવા કરકે નાહક લોગ રખતે હેં ઉમેદ. ઇસ૦
- ૧૦૧ મેરી મેરી કરતે હો પર હે ચે દોલત ખેવફા,
આજ તેરી કલ કીસીકી પરસું કોસસેં હો ખફા,
જખ તલક હે હાથમેં તેરે તું ઇસસેં લે નફા,
નહીં તો ફીર કોઈ દીનમેં રહેગી દુસરેકે પાસ જા. ઇસ૦
- ૧૦૨ કોઈ નહીં લાયા હે સંગ દોલતકો જખ પેદા હુવા,
ઓર મરેગા તખલી તું ખાલીહી હાથું જાયગા,

- ખીયમે' હો દિનકે ખાતીર મેરી મેરી કરતા કયા,
ગર હો કુછ તુજમેં અકલ તો ખર્ચ કર ઝોર ખા ખીલા, ઇસ૦
- ૧૦૩ કર તું ખેરાત ઝોર સખાવત ઝોર તું કર નેકીકે કામ,
જીસસેં સુધરે આકેબત ઝોર હો તેરા દુનીઆમેં નામ,
ફીર તુજે આગે મીલેગી એસી દોલત કર સલામ,
ઝોર બને તું દોસ્ત હકકા ઝોર હો જન્મતમેં મુકામ. ઇસ૦
- ૧૦૪ ગર બનેગા તું બખીલ ઝોર રખેગા દોલત છુપા,
તો બને દુશ્મન ખુદાકા ઝોર પડે દોઝખમેં જા,
ઝોર ચે દોલતકો ગરમ કર તુજકો ચાંપે જા બ જા,
ઝોર ફરીશ્તે ચું કહે ચે હે બખીલુંકી સજા. ઇસ૦
- ૧૦૫ ઇસ લીએ મત હો બખીલ ઝોર કર સખાવતમેં તું નામ,
પેસા તુજકો હકને બક્ષા હે તેરા આકર ગુલામ,
માર જુતા ઇસકો તું ઝોર ઇસસેં લે મન માને કામ,
મત તું કર ઇસકો મીયાં ઝોર તું ન હો ઇસકા ગુલામ. ઇસ૦
- ૧૦૬ તખ તુજે ચે ફાયદા બક્ષેગા દુનીઆ દીનકા,
હો જહાંમેં ઇસકે બાયસ હોયગા તેરા ભલા,
ઝોર જો ઇસકો તું બડા સમજા તો દુશ્મન હોય તેરા,
ઝોર તુજેચે દુખ દેગા ઝોર રહેવેગા ચે ઘરમેં પડા. ઇસ૦
- ૧૦૭ પેસા તો હેગા ફક્ત તેરી અઝરતકે લીએ,
કે તેરે ચેહ કામ આવે ઝોર મીલે રાહત તુજે,
નહીં હે ચે પેસા તો કુછ રખ છોડનેકે વાસ્તે,
રખનેકો પેસા વ પથરા હે બરાબર જાન લે. ઇસ૦
- ૧૦૮ દેખ ચે દુનીઆ હે ખેતી આખીરતકી અય મીયાં,
જો યહાં બોઝેગા ખેતી તો બુનેગા વોહ વહાં,
જો નહીં ખરચે યહાં તો ફીર વહાં પાવે કહાં ?
આખીરશ તું ખાલી હાથું જાવે દોઝખકે મહાં. ઇસ૦

૧૦૬ ગર ઈબાદત તું કરે દરીઆ ઝમીલર કર તમામ,
તોલી તું જન્મતમે' ન જાવે ચેહ હે સચ્ચા કલામ,
ઝોર ધુરા કેહલાવે તેરા દીન ઝોર દુનીઆમે' નામ,
ઝોર ચહાંલી જી જલે ઝોર કુછ ન હોવે દીલકે કામ. ઇસ૦

પેસેકી ગુલામીકા ઝમાના.

- ૧૧૦ પેસેકી પુજા ન કર તું પેસેકો મત કર તું પીર.
પેસેસે મતકર મહોબત પેસા નહીં હે દસ્તગીર,
પેસેકો મુરદાર બોલે હે નખી રોશન ઝમીર,
પેસેકે તાલીબકો બોલે કુત્તા લોહ હઝરત અમીર. ઇસ૦
- ૧૧૧ ઝોર દીગર એક બડી આફત યે દુનીઆ બીચ હે,
હીસેસે' પેસેકો હરએક દુ'ંડતા મારા ફીરે,
પર જો કીસ્મતમે' ન હોં પેસા તો હરગીઝ નહીં' મીલે,
કર સખર અચ લાલચુ ઇતના હીરસ તું કયું કરે ? ઇસ૦
- ૧૧૨ પેસેકે ખાતીર કયું કરતા ફીરતા હે તું હાય હાય,
યે બખર તુજકો નહીં હે તું કમાવે કોન ખાય ?
કરકે દુખ હરએક તરેહકે ઝોર જો તું પેસા કમાય,
આખીરશ તું હોડ પેસા ઝોર ચહાંસે' મરકે જાય. ઇસ૦
- ૧૧૩ યુ' બયાં હઝરત પયમખરને હદીસોમે' કહે,
જો તેરી કીસ્મતકા હોવે સરકે ઊપર શેરકે,
તોલી ઘર બેઠે તુજે વોહ તેરા હીરસા આ મીલે,
કયું ફીકર કરતા હે નાહક કેસી ગફલત હે તુજે ! ઇસ૦
- ૧૧૪ ગર તેરી કીસ્મતકી કમલી હોવે કાલી અચ ગમાર,
ઝોર ઉસે' ઝમઝમ ઝોર કોસરસે' ધોવે બારબાર,
તોલી વોહ ઉજલી ન હોવે લાખ ખાતુંસે' બીચાર,
ગર ન હો કીસ્મતમે' તો તુજકો મીલે નહીં એક તાર. ઇસ૦

- ૧૧૫ દોલતે દુનીઆ મીલે તાલેએકી ખુબીસેં તમામ,
ઝોરેખાઝુ ઝોર અકલ રખતે હેં હર એક ખાસો આમ,
ઝોર હુનરસેં કરતે હેં સખ અપને બડનેહીકા કામ,
ગર હો બદ તાલેએ તો ફીર ઉસકો મીલે નહિં એક બદામ. ઇસ૦
- ૧૧૬ હે બડી ઠગની ફરેખી દોલતે દુનીઆ પલીત,
હો જા તું હુશીયાર ઇસસેં ઇસકો હેગી ઉલટી રીત,
હર તરેહસેં સખ કર તું મત દુખી હો ઉસકો જીત,
યે ઠગારી ઝોર ફરેખી હે તું મતકર ઇસસેં પ્રીત. ઇસ૦
- ૧૧૭ જયું મકરવાલી હો ઝોરત ઝોર રખે વોહ હુસ્નપુર,
એસી હે પેસેકી ખસલત મત હો તું ઇસકા મજુર;
જો તું ઇસકે પીછે દોડે તો યે ભાગે તુજસેં દુર,
ઝોર જો તું પરવા ન રખે ચલકે આવે તુજ હજુર. ઇસ૦
- ૧૧૮ હે ફરેખી ઝોર બડી ઠગની યે દોલત બદસીફાત,
પહેલે તુજકો ખવાર કરકે ફીર જો તેરે આવે હાથ,
ફીર ન ઉસકો ભોગવે તું ઝોર સમાલે દીન રાત,
મીસ્ત્રે કસબન છોડકર તુજકો યે જાવે ઝોર સાથ. ઇસ૦
- ૧૧૯ ઇસકે પીછે હુંડને તું દર બ દર ભટકા ન કર,
ગર મીલે તો ખર્ચ કર ઝોર ન મીલે તો સખ કર,
જો તેરી કીસ્મતમેં હોગા વોહ ન જાવેગા કીધર,
ચાહે તું હુંડે ન હુંડે ચલકે આવે તેરે ઘર. ઇસ૦
- ૧૨૦ ખહેત લોભ ઇસકા ન કર તું ઇસ લીએ મત હો ખરાબ,
ઇસકે તાલીબકો તો હોતા આખીરતમેં હે અઝાબ;
ઇસલીએ ફરમાએ હેં હઝરત નખી આલી જનાબ,
દુનિયા હે મુરદાર તાલીબ ઇસકા કુત્તા સુન શીતાબ. ઇસ૦
- ૧૨૧ દોલતે દુનીઆ તો હે મુરદાર તાલીબ હે કુતા,
તાલીબુદ દુનીઆ હે જાહેલ યે નખીને સચ કહા;

- તાલીબુદ દુનીઆ હે મેહરૂમ ઓર ગુફરીકા ભરા,
તાલીબુદ દુનીઆ હે મરદુદ યે કીતાબોમેં લીખા. ઇસ૦
- ૧૨૨ તાલીબુદ દુનીઆ હે હાલીક ઓર ફીર મરદુદ હે,
તાલીબુદ દુનીઆ હે મલઉં યું કીતાબોમેં લીખે;
ફીર અય ગાફીલ રાતદીન ઇસકી તલખમેં કયું રહે ?
ખીન તેરી તકદીરકે હરગીઝ ન યે તુજકો મીલે. ઇસ૦
- ૧૨૩ હીસં ઇસકા હે ખુરા ને લોભયેં ઇસકે પડે,
વોહ કરે ચોરી દગાખાઝી ઠગીલી વોહ કરે;
વોહી દુખ લોગોંકો દેવે ઓર વોહ રૂશવતલી લે,
વોહ ખીગાડે અપના ઇમાં ઓર ગુન્હાહાં વોહ કરે. ઇસ૦
- ૧૨૪ વોહી બોલે જુઠ ઓર નાહક લડાઇયેં વોહ કરે,
વોહી ખાવે ખ્યાઝ ઓર જુઠી ગવાહી વોહ ભરે;
દસ્તગેખ ઓર કીમીયાકો હુંડતા વોહી ફીરે,
ઉસકે જુકો સુખ ન હોવે વોહ સદા દુખમેં રહે. ઇસ૦
- ૧૨૫ જેસા અવગતીઆ ભટકતા ભુત ફીરતા દર જહાં,
એસા એ ખેચીત ફીરે દુનીઆકા તાલીબ હરઝમાં,
ખાતેલી ઉસકો ન હોવે ઝપ ઘડીભર અય મીયાં,
યે બલાએ બદસેં હમકો દે ખુદા હરદમ અમાં. ઇસ૦
- ૧૨૬ ઓર નહીં અપને સુખનકા પાસ કીસકો અય મીયાં,
બોલતે હેં મુંહસેં ઓર નહીં યાદ રખતે દીલમહાં,
ઓર બદલ જાતે હેં ફીર ઉસ ખાતસેં વોહ ખેઝખાં,
નહીં લીહાઝ ઓર શર્મો ગેરત નહીં હયાકા કુછ નીશાં. ઇસ૦
- ૧૨૭ બોલકર ફીર એકહી લેહઝમેં વો જાતે હેં ભુલ,
ખે હયાઇ કરકે ફીર જાતે હેં હોકર દીલ મલુલ,
કોઈ નીભાતા નહીં સુખનકો ઓર નહીં રખતા કબુલ,
અખ તો ને એસે મરદ હેં વોહ હે ફીરતે કુલ કુલ. ઇસ૦

- ૧૨૮ એસે મરદોસેં તો ફીરબી ચારતેં હેં બાત નેક,
જો કુછ અપને મુંહસેં બોલે ઉસકી વોહ રખતી હે ટેક,
નહીં બદલતી અપની બોલીસેં ચે હે ધનકા વીવેક,
ચાહે સમજાવે મરદ આકરકે ઉનકે તંઈ અનેક. ઇસ૦
- ૧૨૯ ચારતોં જીતનીબી ગેરત અબ તો મરદોમેં નહીં,
બોલતે હેં મુંહસેં કુછ ચાર ફીર વોહ કરતે હેં કહીં,
ચાર મરદ કહેતે હેં અપને મુંહસેં વોહ અપને તંઈ,
અબ ભરોસા નહીં હે કીસકે બોલને પર બીલયકી. ઇસ૦

ચારતોંકી ગુલામગીરીકા ઝમાના.

- ૧૩૦ અબ તો એસા હાલ હે અફસોસ ઇસ દુનીઆ બીતર,
મર્દ જો મીલકર કરે કુછ કામ કરનેકા ઝીકર,
તો ચલે નહીં ચારતોંકે સામને એક ઝર્ગભર,
ચાર કરેં જો ચારતેં તો મર્દ રહેં મુંહ દેખકર. ઇસ૦
- ૧૩૧ એસે આઝીઝ હેં મરદ અબ ચારતોંસેં અચ અઝીઝ,
ચારતેં મરદોંકે તંઈ અબ જાનતી નહીં કુછબી ચીઝ,
અકલ ચાર દાનાઈ સારી ચાર સમજન ચાર તમીઝ,
સારી દુનીઆકી રહી હે ચારતોંમેં આકે નીઝ. ઇસ૦
- ૧૩૨ ચારતેં હાકેમ હેં મરદોંકે ઉપર ઇસ દોરમેં,
ચાર હુકમ કરતી હેં મરદોંકે ઉપર અબ શાકસેં,
અબ મરદ કરતે હેં એસા કામ જેસા વોહ કહેં,
કયા કરેં અબ મર્દ ચારતસેં બોહોત લાચાર હેં. ઇસ૦

દગાબાઝીકા ઝમાના.

- ૧૩૩ ચાર દગાબાઝીકા અબ ચલતા હે દુનીઆ બીચ દોર,
ગર ન હો બાપર તો દેખો અપને દીલમેં કરકે ગોર,

- બોલનેમં બેઠનેમં મીલનેમં હરએક તોર,
હે દગાકી બાત દીલમેં સખકે અખ હરએક ઠોર. ઇસ૦
- ૧૩૪ બાઈમેં ઓર દોસ્તોમેં ઓર સગે વાહલોમેં અખ,
બેઠકોમેં ઓર મીલાપોં ઓર મુલાકાતોમેં સખ,
જીસ વક્ત કુછ કામ આવે ઓર હો મતલબકા સખખ,
તખ સક્ષ દીલસેં કરે કોઇ બાત એસા હોવે કખ ? ઇસ૦
- ૧૩૫ દીલમેં કુછ હો ઓર કહે કુછ દુસરેહી તોરથી,
અપને દીલમેં એસા જાને ચે સમજતા હી નહીં,
ઇસકો કુછ સમજાવે ઓર દુજેકો સમજાવે કહીં,
ઓર કરે કુછ ઓરહી જો હોવે અપને દીલ મહીં. ઇસ૦
- ૧૩૬ અપની મતલબ હો તો ઉસકા દોસ્ત ખનજાવે સચા,
ઓર મહોખત અપની દીખલાવે ચે દીલમેં રખ દગા,
ઓર ખુશામદ કરકે ઉસકો ખુશ કરે વોહ દીલલગા,
ઓર જો મતલબ હો ચુકી તો ફીર વોહ હોવે બેવક્ષા. ઇસ૦
- ૧૩૭ જખ તલક મતલબ હો તખતક દોસ્તી ઉસસેં રખે,
ઓર જો મતલબ હો રહી ફીર યું ન પુછે કોન હે ?
અપની મતલબકે લીએ તારીફ મુંઢપરકી કરે,
ઓર વોહ અપને દીલમેં સમજે કે કયા મુરખ ચેહ હે. ઇસ૦
- ૧૩૮ ઓર વોહ અપને તંઈ કહે મુજમેં હે સખ અકલો હુનર,
કીસ તરેહ મેંને ઠગા હે ઇસકે તંઈ કરકે મકર,
ઇસ તરેહકા કામ ચલતા હેગા ઇસ દુનીઆ બીતર,
પર નહીં કીસકે દીલ અંદર એક ઝરા ઇમાંકા ડર. ઇસ૦

બેપારીયોંકે દગાકા ઝમાના.

- ૧૩૯ ઓર ફીર બેપારીયોંગા તો કહું કયા માજરા,
ઉનકો તો બિરસેંમેં પોંહચા હે ખુઝરગોંસેં દગા,

- કહેતે હેં કબ કામ ચલતા હે હમારા ઇસ સીવા ?
 એ દગા ઓર જુઠં તો બેપારકા મજહબ હુવા. ઇસ૦
- ૧૪૦ લેને દેનેમેં દગા હે ઓર દગા હરચીઝમેં,
 તોલમેં ઓર ઓલમેં ઓર મોલમેં સખમેં કરેં,
 ખીન દગે ઇમાનસેં હરચીઝ ન બેપારી રહેં,
 એ દગા ઓર જુઠં તો છુટેગા ઉનસેં જબ મરેં. ઇસ૦
- ૧૪૧ ગર મહોબતવાલા કોઈ જાવે બેપારીકે દર,
 ઓર રહે ઉસકે ભરોસે આપકે ઇમાન પર,
 તબ તો બેશક ઉસ બીચારેકા વોહ લેવે કાટ સર,
 કહેવે અબ હે દાવમેં ફીર હાથ આવેગા કીધર ? ઇસ૦
- ૧૪૨ એસા બેપારીકા ઇમાં ઓર એ ઇસ્લામ હે,
 ઓર એ મજહબ હે ઉનકા ઓર એસા કામ હે ?
 ઉનકે દીલમેં તો ફક્ત રૂપિયા હે દીરહમ દામ હે,
 ઓર દીન ઇમાનકા તો કહેનેકો એક નામ હે. ઇસ૦
- ૧૪૩ ગર કોઈ કહેવે ખુદાકો યાદકર ઇમાંસેં દો,
 તબ વોહ યું કહેવેકે એ બેપારમેં ઇમાં ન હો,
 તોખા હે ઇમાનકો કયા ઘરમેં રખ આતે હેં ંહો ?
 હાય સદ અફસોસ કયા સમજે હે એ ઇમાનકો ! ઇસ૦
- ૧૪૪ એસા બેપારીકે દીલમેં હે ગુરૂરી ઓર દગા,
 જુઠં તો હે કામ ઉનકા ઉસમેં ફીર કહેના થા કયા ?
 નહીં ખુદાકા ખોદ્ ઉનકો ઓર નહીં શરમોહયા,
 હશ્રકા કુછ ડર નહીં ઓર નહીં ફીકર ઇમાનકા. ઇસ૦

દોસ્તીકા ઝમાના.

- ૧૪૫ દોસ્તીલી અબ કહીં સચ્ચી નઝર આતી નહીં,
 કહીં તો મતલબકે લીએ હે ઓર હે મુંહપરકી કહીં,

- સેહકીસમકે દોસ્ત હોતે હેં જહાં દેખો વહીં,
કહીં હેં નાની કહીં ઝખાની કોઈ જાની ખીલયકીં. ઇસ૦
૧૪૬ અખતો સચ્ચી દોસ્તી કીસીકી નહીં આતી નઝર,
દોસ્તલી અખતો હેં મતલબકે સચ્ચે બાઝેક દીગર,
જીસ વક્ત મુશકલ કોઈ આકર પડે સરકે ઉપર,
ઉસ વક્ત પર દોસ્તીકી પડતી હે સખકો ખખર. ઇસ૦
૧૪૭ સુખસેં સખ કોઈ દોસ્તીકે લાફ મારે આનકર,
દુખ પડે જીસ વક્ત પર ફીર તુમ કીધર ઝોર મેં કીધર !
એસેકો નહીં દોસ્ત કહેતે દોસ્ત હોતે હેં દીગર,
દોસ્ત દુખમેં કામ આતે ઝોર દેવે અપના સર. ઇસ૦
૧૪૮ ઇસ તરેહકા દોસ્ત જો હો દોસ્ત તુમ ઉસકો કહો,
ઝોર યે દુજે દોસ્તોંકા કોઈ ભરોસા મત રખો,
દોસ્ત સચ્ચેકે લીએ તુમ માલો જાં કુરખાં કરો,
દીલ તુમ ઉસકા હાથ લો ઝોર ઉસકે કહેનેમેં રહો. ઇસ૦
૧૪૯ તીન દોસ્ત હોતે હેં દુનીઆમેં હરએકકે અય મીયાં,
ઝોર હેં હોતે સેહતરેહકે દોસ્ત અખ અય મેહરખાં,
ઇન સલોંકો અપને દીલમેં તું સમજ લે ઝોર ખેંજાન,
મેં બતાદું ઉન સલોંકા તુજકો સખ નામો નીશાન. ઇસ૦
૧૫૦ એક દોસ્ત અપના જો હો ઝોર દુસરા ફીર ઉસકા દોસ્ત,
તીસરા દુશ્મનકા દુશ્મન ઉસકો તુમ સમજો નિકોસ્ત,
ઉનકો મીલનેસેં ઉતારો અપને તુમ દુશ્મનકા પોસ્ત,
જો કહે સેહદોસ્ત ઉનકો સમજો અપને દીલમેં ઝોસ્ત. ઇસ૦
૧૫૧ ઝોર કહે સેહકીસમકે સો ઉસકો સમજતા હું મેં,
હેં ઝખાની ઝોર નાની ઝોર જાની દોસ્ત હેં,
કરતવાજે તું ઝખાનીકી ઝખાંકે બોલસેં,
નાન દે નાનીકો તું ઝોર દુર કર ઘરસેં ઉને. ઇસ૦

- ૧૫૨ ઓર ને જાની દોસ્ત હેં તું ઉનકી ખીઝમત કર સદા,
દીલ ઉ-હોંકા સચ્ચી ખીઝમત કરકે અપને હાથ લા,
જાનોમાલ ઓર અપના સર તું ઉનકી ખાતીર કર ફીદા,
દોસ્ત એસા હર કીસે મીલતા નહી હેં જા જા જા. ઇસ૦
- ૧૫૩ દોસ્તી સચ્ચીમેં યે ખરકત હે યે તાસીર હે,
આહે જીતના દુખ પડે પર વોહ મીલે તો ખુશ રહે,
દો ઘડી જખ અપને દીલકી ખાત ઉસસેં જા કરે,
દહોંખમ સખ દુર હોવેં ઓર ઉસે રાહત મીલે. ઇસ૦
- ૧૫૪ ભાઈસેં અફઝલ હે સચ્ચા દોસ્ત સુન લે અય મીયાં,
ઉસકે દરજેકો સગા અપના કોઈ પોંહોચે કહાં !
ખાત દીલકી હો તો કહેવે દોસ્તકો જાકર નેહાં,
ઓર સગોંસેં કહી ના જાવે ગરચે હો વોહ મેહરબાં. ઇસ૦
- ૧૫૫ ખાત રખનેકી જગા દુનીયામેં નહીં મીલતી હે યાર,
ખાતકે રખનેકા સચ્ચે દોસ્તકે દીલમેં હે ઠાર,
ઓર અગર લાખોંકી દોલત હોવે યા હો બેશુમાર,
તોભી રખનેકી જગા મીલતી હે સખકો કર ખીમાર. ઇસ૦
- ૧૫૬ દોસ્ત સચ્ચા જીસકે હો દુનીયામેં જન્મત ઉસકો હે,
દહોંખમ ઓર રંજો દુખ કુછ ઉસકે દીલ પર નહીં રહે,
દોસ્તકે લેલી અગર વોહ કેદમેં જાકર પડે,
તોભી ઉસકો ખાગ સમજે ઓર ખુશી ઉસમેં કરે. ઇસ૦
- ૧૫૭ પર ને એસી દોસ્તી હો ઓર મોહોખત એસી હો,
એક દીલ હો જાવે દોનોં કોઈ ન સમજે ઉસકો દો,
તખ ખુદા ઉન પર ખુશી ઓર મેહરબાં હોવેકે વોહ,
ખુશ રહેં શાહોંકે માનીંદ ઓર ફીકર ઉનકો ન હો. ઇસ૦
- ૧૫૮ પર મરદકી દોસ્તી કરનેસેં હોવે કામયાખ,
ઓર કરે ને ઓસ્તોંસેં દોસ્તી તો હો ખરાખ,

દીલ જીગર ઉસકો હો જાવે ગમસેં જલકરકે કબાખ,
 આખિરતમેલી ખુદાકા ઉસકે ઉપર હો અઝાખ. ઇસ૦
 ૧૫૯ ઓર ફીર હેં દોસ્તીકે ચાર દરજે અય મીયાં,
 ખાર મીલના ખેડના ઓર ખોલના હો પાવ જાન,
 ઓર હરેકકે ઘરમેં જખ હો આના જાના ઓર માન,
 તખ આપી દોસ્તી હે ઇસકે તંઈ દીલમેં પહેજાન. ઇસ૦
 ૧૬૦ ઓર હરેકકે ઘરમેં જખ હો ખાનાપીના અય અઝીઝ,
 તખ યે પોની દોસ્તી હે અપને દીલમેં કર તમીઝ,
 ઓર હરેકકે દીલકી છાની ખાતેં હરએક જાનેનીઝ,
 તખ હે પુરી દોસ્તી જખ નહીં હો છાની કોઈ ચીઝ. ઇસ૦
 દુશ્મનીકા ઝમાના.

૧૬૧ ઓર ફીર દુશ્મનલી હેંજે તીન ઇસ દુનીઆ લીતર,
 એક તો જો દુશ્મન હે અપના ઉસસેં રહે હુશીઆર તર,
 દુસરા જો દોસ્ત ઉસકા હો ઉસકી રખ ફીકર,
 તીસરા જો દોસ્તકા અપને હો દુશ્મન સર ખ સર. ઇસ૦
 ૧૬૨ યે હેં તીનોં તેરે દુશ્મન ઇસસેં રહે હુશીઆર ચાર,
 ગરચે વોહ તુજસેં મીલે પર તું ન રખના એતખાર,
 જો રહા તું ઉનસેં ગાફીલ તો પડેગી તુજકો માર,
 યે દગા તુજસેં કરેંગે આખિરશ દીલમેં ખીચાર. ઇસ૦
 ૧૬૩ ઓર તું દુશ્મનકો છોટા મત સમજ અય હુશીયાર,
 ગરચે દુશ્મન રાઈસા હો તું સમજ ઉસકો પહાડ,
 કંઈકે ચીનગી આગકી જો રાઈ જીતની હોવે ચાર,
 તો જલાવે ગામ સારા ઓર કરે ઉસકો ઉઝાડ. ઇસ૦
 ૧૬૪ એસા દુશ્મન કોન હે જીસકા પડયા હો મુલક,
 ઓર દખાઈ હોવેગર જાગીર કીસકી અઝ મીલક,

- ઔર નીકાલી હોવે ઔરત જીસકી કીસને ચક બ ચક,
ઔર કીયા હો ખુન કીસકા વોહ રહેગા ઉસકો તક ? ઇસ૦
- ૧૬૫ ઔર જો હો ખતકાર ઔરત જીસકે ઘરમેં બેવશ,
ઔર ખને નહીં ઉસસેં ઔર કરતા હો ઉસ ઉપર જશ,
ઔર હો દોલત ઉસકે ઘરમેં યા હો જાગીર આપકા,
યા હુકુમત ઔર મુલક હો આપકેહી ખાપકા. ઇસ૦
- ૧૬૬ ઔર રોટીકી પીકર ઔરતકો ના હોવે ઝરા,
તો કરે વોહ અપને ખાવીંદસેં ઝરૂર ઔરત દગા.
માર કાલે ઉસકે તંબે બેશક વોહ ઔરત બેવશ,
ઉસસેં રેહ હુશીયાર અય ગાફીલ તું દીલ બીતર સદા. ઇસ૦
- ૧૬૭ ઇતને દુશ્મનકા ન રખ હરગીઝ ભરોસા ભાઈ જાન,
રેહ સદા હુશીયાર ઉનસેં ઔર કહા તું મેરા માન,
જખ પડે કાખુ ઉઠોંકા તખ વોહ લેવે તેરા જાન,
તું સમજ દીલ બીચ અપને ઔર ન રેહ ઉસસેં અંજાન. ઇ૦
- ૧૬૮ ઇસ ઝમાનેમેં તો ફીર મેં કયા કહું દુશ્મનકી ખાત ?
એક ઝરાસી ખાતમેં રખતે હેં અપને દીલમેં ઘાત,
ગરચે થોડા બોલના હો જાતા હે કીસકે સંઘાત,
તોભી અપને દીલમેં રખતા હે દગા વોહ બદસીક્ષાત. ઇસ૦
- ૧૬૯ કયુંકે અખતો દીન ઇમાં ઔર ખુદકા નહીં હે ડર,
સખકે દીલમેં હે ગરૂરી ઔર જીહાલતકા અસર,
થોડીભી મતલબકે ખાતીર હોવે દુશ્મન સર બ સર,
ઔર રખે દીલમેં દગા ઔર રહેવે ઉસકી ઘાત પર. ઇસ૦
- ૧૭૦ ઇસ સખખસેં અખ ભરોંસા કોઈકા રખખે નહીં,
અપની હુશીયારીસેં રહેવે ગરચે જાવે હર કહીં,
ઇસ ઝમાનેમેં દગા હે બોહોત જહાં દેખો વહીં,
ઇસ સખખ હુશીયાર હોકે રહેવે અપને દીલ મહીં. ઇસ૦

નાઇન્ટેન્કાકીકા ઝમાના.

- ૧૭૧ ઓર પ્રીર લોગોંમેં હે નાઇન્ટેન્કાકી ઓર કુસંપ,
ના સગોંમેં ઓર ન લાઇયું ઓર જમાઅતમેં હે સંપ,
દેખ એસે દોરકો દીલ અપના અખ જાતા હે કંપ,
અખ ખુદા જાનેકે દુનીઆમેં કરેગા કયા કુસંપ. ઇસ૦
- ૧૭૨ બેદીલી નાઇન્ટેન્કાકીને તો ખોએ તખ્તો તાજ,
ઓર ખીગાઢે એસી ખાતોંનેતો કીતને મુલક રાજ,
હો ગયે જહાંકે બોહત ઇસસેં અમીરોંકે સર આજ,
ઓર ખીગઢ જાતે હેં જાગીરોંકે ઇસસેં સારે કાજ. ઇસ૦
- ૧૭૩ અખ તો હે બેઇત્તેન્કાકી એસી લાઇયુંમે પડી,
જેસી પાડા આખલા ઓર ઉટકે હો દોસ્તી,
એકદીલસેં મીલકે નહીં હેં બેઠે વોહ એક ઘડી,
ઓર સલાહ ઓર મસલહત તો કયા કરે ખોટી ખરી ? ઇસ૦
- ૧૭૪ કોઇ સલાહ નહીં પુછતા હે કીસસેં અખ કોઇ ખાતકી,
ગરબે કોઇ કહેવે તો પ્રીર માને નહીં કોઇ કલી,
અપની અપની સરકશીસેં ઓર ખુદીસેં હર કોઇ,
અખ તો અફલાતું બને હેં બેવકુફીસેં સલી. ઇસ૦
- ૧૭૫ યે સખખ સખ જાહેલી ઓર બેવકુફીકા હે ચાર,
યા બનાયા પીર અપના ઉસને અપને ઘરકી નાર,
યાતો હે બદનૈયતી ઓર દુશ્મનીસેં દીલમેં આર,
ઇસ સખખસેં હો ગયે હેં ખવાર આર ઓર તાર તાર. ઇસ૦
- ૧૭૬ અપને પેગમ્બર થે હાકેમ ઓર મુલકકે બાદશાહ,
પર સલાહ અસહાબુસેં થે પુછતે વોહલી સદા,
ઓર હુકમ અદ્દાહને બિનપરલી એસા થા કીયા,
ગર ન પુછે તો નખુવતસેં મેં કર દુંગા જુદા. ઇસ૦

- ૧૭૭ ફીર ચે ઉનકે ઉમ્મતી તો એસે સરકશ હેંગે યાર,
અપની અપની સરકશીસેં દોજને કરકે ખીચાર,
ડાલ દેં ફીતના જમાઅતમેં કરેં લોગોંકો ખવાર,
ઓર લડાકર લોગોંકો કરતે હેં અકસર ખવાર ઝાર. ઇસ૦
- ૧૭૮ અય મુસલમાનો સલાહ ઓર મસ્લેહત સખસેં કરો,
જો બડે છોટે જમાઅતકે હોં સખસેં પુછ લો,
જખ સલાહ હો એક સખકી ઓર ખુશી જો સખકી હો,
ઉસ તરેહસેં તુમ કરો મીલકરકે સખ ઉસ કામકો. ઇસ૦
- ૧૭૯ તખ ખુદા ઓર મુસ્તુફા તુમસેં ખુશી રેહવેં સદા,
ઓર ઇસસેં દીન દુનીઆમેં તુમારા હો ભલા,
નહીં તો પકડે જાવગે તુમ હશ્રમેં માનો કહા.
ઓર દુનીમેંભી ખીગડોગે નં પાવોગે નફા. ઇસ૦
- ૧૮૦ ઓર ઘરકે કામકીભી અપને ભાઈયુ'કે સંઘાત.
કર લો પેહલે મસ્લેહત ઓર ફીર કરો તુમ કોઇ ખાત,
તખ તો હરએક ગમસેં દુનીઆકે મીલે તુમકો નજાત.
ઓર બરકત હોવે ઘરમેં ઓર રહો રાહતકે સાથ. ઇસ૦
- ૧૮૧ ઓર અગર બેસંપ ઓર બેઇત્તેફકી હોયગી,
તો તુમારા કુછ ભલા દુનીઆમેં નહીં હોવે કભી,
દીન બ દીન અયાદા ખીગડતે જાઓગે યારો સભી,
માનો મેરી ખાતકો ચે હે કીતાબોંમેં સહી. ઇસ૦
- ૧૮૨ દેખો મખીયેં તો નહીં હેં કુછ તુમારેસેં બડી,
ફીરભી ઉનમેં સંપ હે તો કેસી નેમત હકને દી,
શેહદ કેસા મીઠા ઉનકો હકને બક્ષા હે અભી,
હે બરક્કત સંપમેં ફરમાએ હેં એસા નખી. ઇસ૦
- ૧૮૩ છોડ દો યારો દીલોંસેં સખ અદાવત ઓર ખાર,
ઓર રખો ભાઈયુ'સેં અપને સખ મહોબત ઓર ખ્યાર,

એકદીલી ઓર સંપસેં મીલકર કરો હર એક કાર,
નહીતો ફીરહો જાવગે તુમ સખ ઝલીલ ઓર ખવાર ઝાર. ઇસ૦

૧૮૪ યા ઇલાહી કયા ગઝબ યે આકે દુનીઆમેં પડા !
કરતા હે લોગોંકી ખાતેં મીલકે છોટા ઓર ખડા,
દેખો યારો કોઈમેં અખ સંપ નહીં હેગા ઝરા,
પર કોઈ અપને દીલુસેં નહીં અદાવત છોડતા. ઇસ૦

બેવફાઈકા ઝમાના.

૧૮૫ ઓર ફીર લોગોંમેં એસી બેવફાઈ હે અલી,
સો ખરસ તક તુમ કરો ખીઝમત કીસીકો ગર કલી,
ઓર એક દીન ના કરો તો ભુલ જાવે વોહ સલી,
ઓર કરે ગીબત તુમારી બેવફાઈસેં તલી. ઇસ૦

૧૮૬ ગર કીસી પર તુમ કરો એહસાન ખરસોં તક મુદામ,
રોઝ શખ ઉસકી કરો ખીઝમત તુમે મીસલે ગુલામ.
ઓર કલી એક રોઝ ન હોવે તુમસેં ઉસકા કામ,
તો વોહ રદ હો જાવે ખીઝમત જો કરી અવલ તમામ. ઇસ૦

૧૮૭ ઓર ખફા હો જાવે તુમસેં ફીર વોહ મુરખ બેવફા,
ના રખે ઉસેં વક્ત પર વોહ એક ઝરા શરમો હયા,
બેવફાકી યે ખસલત નહીં હે કામ અશરાફકા,
એક એહસાં યાદ રખે તાહોઝીન્દા ખાવફા. ઇસ૦

ખડાઈકા ઝમાના.

૧૮૮ ઓર ફીર હલકાઈ એસી આઈ હે દુનીયા ભીતર,
અપની તારીફ આપ અપને મુંહસેં કરતે ફુલકર,
ઓર અપની ચીઝ કોલી ખુદ બખાને યાદકર,
જયું ભવાયા ભાંડ ઓર ભાટ અપના કરતે હેં જીકર. ઇસ૦

૧૮૯ ગર કરે એક કામ કીસકા કોઇ ખરસોંમેં અગર,
યા કરે એહસાન કીસ પર એક ઝરા કોઇ બેહુનર,
તો વોહ રખે યાદ આપને દીલમેં ખરસોં તક મગર,
ઝોર લોગોંમેં કરે વોહ કુલકર ઉસકા ઝીકર. ઇસ૦

૧૯૦ દેખો ઉસકા ચે કીયા હે કામ મેં ઉસ વક્ત પર,
ઇસ તરેહ કહેતા ફીરે લોગોંકે આગે પુલકર,
ઝોર કભી ઝોરતકે માની'દેહેકે મેહના ઝુદતર,
મેંને એસા થા કીયા યુ' કહેવે ઉસકે મુંહ ઉપર. ઇસ૦

૧૯૧ ચે તો હેં હલકોંકી ખાતેં ઝોર મુરખકા હે કામ,
ગર કરે અશરાફ એહસાં કોઇ પર હરદમ મુદામ,
તોભી મરને તક ન લાવે અપને મુંહપર ઉસકા નામ,
બૂલ જાવે અપને એસાં જો કીએ હોં સો તમામ. ઇસ૦

૧૯૨ ઝોર અગર એહસાન કીસને હે કીયા અપને ઉપર,
તો વોહ ઉસકો યાદ રખે અપને દીલમેં સર બ સર,
સખ ઉમર એહસાન ઉસકા દીલસેં ન જાવે બીસર,
ઝોર જખ ઉસકા કામ હો તો દેવે ઉસકો અપના સર. ઇસ૦

૧૯૩ ચેહી અશરાફ ઝોર મુરખકી પેહછાન તું અચ મીયાં,
આમ ઝોર ઈમલીમેં કીતના હે ફરક અચ ભાઈ જાં,
સર ઝુકાતા હે અનાર ઝોર કેલ અપના પાઉમાં,
ઝોર થુર તો કર ગઝરી દેખતા હે આસમાં. ઇસ૦

૧૯૪ ઝોર મુરખ કુછ નહીં હોતા હે મુરખકેહી ઘર,
ખલકે સોખતસેંભી આતા હે કીસીકે તંઈ અસર,
જાહીલીસેં સીખતા હે દુસરેકા દેખકર,
કયું કે લડકા નુહકા ખીગડાતો ફીર કયા હે દીગર. ઇસ૦

મરખરીકા ઝમાના.

૧૯૫ ઓર હસી ઓર મરખરીકા એસા અળ ચલતા હે કામ,
કેહેં ખાતે ગાલીયેં વોહ અપની મા ખહેનોંકે નામ,
યે હંસી ઓર મરખરી તો હેગી અય યારો હસમ,
તુમ ખુદાકા ખોદ રખો અપને દીલમેં સુખહોશામ. ઇસ૦

૧૯૬ ઓર કરો તોખા ગુન્હાસેં યે ગુન્હા હેગા બડા,
ઇસ ગુન્હાકી પાવગે તુમ બાદ મરનેકે સઝા,
ઓર દુનીઆમેંલી હે નુકસાન ઉસકા બોહતસા,
એસી ખાતોંકો પયખરને કહા હેગા ખુરા. ઇસ૦

બેઇલમીકા ઝમાના.

૧૯૭ ઓર હુવા હે અળ તો ફીર આકર જહાલતકા યે જો,
નહીં રહા ઇલ્મો અદળ ઓર દીલ હુવે સખકે કઠોર,
ઇલ્મ બીન નહીં અકલે હોવે અકલે બીન હોય મીરલે ઢોર,
ઓર ન હો ખોદે ખુદા ઓર દીન મઝહબકા હો ઓર. ઇસ૦

૧૯૮ અળ તો કોઇ બચ્ચોંકો અપને તરબીઅત કરતા નહીં,
ખેલતે ફીરતે હેં લડકે ઓર કોઇ પઢતા નહીં,
કયું કે ખુદ માખાપલી જાહીલ હેં અળ તો હર કહીં,
ફીર યે કયા બચ્ચુંકે તંઇ અપને પઢાવેં ઇલ્મદી. ઇસ૦

૧૯૯ યે તરીકા સખકો શેતાંને સીખાયા હે ચકીં,
બેઇલમ બેદીન અળ તો હો ગયે હેં હર કહીં,
અળ ઇલ્મ ઓર દીનકી તો કીસકો પરવાહી નહિં,
ઓર ઇલ્મવાલોંકે ઉપર હંસતે હેં સળ જાહીલી. ઇસ૦

૨૦૦ છોડ દો તુમ જાહીલીકો ઓર કરો તોખા અય યાર,
ઓર પઢો તુમ ઇલ્મકો અય એહલે ઇમાં દીનદાર,

ઝોર પઢાવો અપને બચ્ચોંકો સભી કરકે ખીચાર,
તબ તુમારે પર ખુદા ઝોર મુસ્તુફાકા હોવે ખ્યાર. ઇસ૦
૨૦૧ ઇલ્મ પઢના સબકે ઉપર ફર્જ હે અય દોસ્તાં,
ઝોર નખીને યુ' કહા બા ઇલ્મ સીખો ચીનમાં,
ઇસલીએ તુમ બાવ પીછે ઇલ્મકે જહાં હો વહાં,
તબ તુમારા દીન ઇમાં હોવે સાખીત અય મીયાં. ઇસ૦

બાહીલીકા ઝમાના.

૨૦૨ બેઇલ્મ નહીં રખકે તંઈ પહેછાન સકતા અય અઝીઝ,
ઝોર દીન ઇસ્લામસેંલી કયા ખખર હો ઉસકો નીઝ,
કહેનેકા વોહ હે મુસલમાં ઝોર ન સમજે કોઈ ચીઝ,
બાહીલી સખસેં ખુરી હે કર લો તુમ દીલમેં તમીઝ. ઇસ૦
૨૦૩ બેઇલ્મ ઝોર બાહીલોંસેં દોસ્તી કોઈ મત કરો.
જહાં તલક તુમસેં બને તો દુર તુમ ઉનસેં રહો,
બાહીલોંકી દોસ્તીસેં દીનકા નુકસાન હો,
દુક્રકલ્મેં બોલ ખોવેં દીન ઝોર ઇમાનકો. ઇસ૦
૨૦૪ ઝોર દુનીઆકાલી હો નુકસાન તુમકો અય મીયાં,
કયુ'કે જખતક ઉસકી મતલબ હો તો કહેવે હાં છ હાં,
ઝોર ન હો મતલબ તો કહેવે તુમ કહાં ઝોર મેં કહાં ?
ઝોર સુખન હલકે સુનાકે છ દુખાતે બદશુમાં. ઇસ૦
૨૦૫ ના રખે બાહીલ તુમારી કુછલી ઇજ્જત ઝોર વકર.
ઝોર વોહ બાત એસી કરે કે જેસા કોઈ મારે પથર,
નહીં અદબ તાઝીમ સમજે કુછલી બાહીલ બેખખર,
વોહ તો હીરા ઝોર પથરા સખકો દેખે એક નઝર. ઇસ૦
૨૦૬ બાહીલ એસા જાનતા હે અપને દીલમેં સર બ સર,
કોઈ નહીં હે મુજસેં અચ્છા મેંહું સખસેં નેક્તર,

- આપકીહી અકલકો વોહ સખસેં અચ્છી બાનકર,
આપકીહી આત અચ્છી એસા સમજે બેખબર. ઇસ૦
- ૨૦૭ બહીલોંકી દોસ્તી હે સખસેં અય યારો પુરી,
ઇસસેં બેહતર ચોર અફઝલ દોસ્તી હે સાંપકી,
એસી ખાતેં હેં પુઝરગોંને કીતાબોંમેં કહી,
ચોર પુઝરગોંકા તો કહેના બુઠા ના હોવે કહી. ઇસ૦
- ૨૦૮ ક્યા કહેં ચોરોંકો યારો અબ તો ને હેં કાઝીયાં,
વોહી ખુદ બહીલ હેં જોસે ઢાર હો જંગલમહાં,
અચ્છે લોગોંસેં છુપાતે શીરતે હેં વોહ અપની બાં,
ચોર હેં દરબારકે મજલીસ તો વોહ દેખેં કહાં. ઇસ૦
- ૨૦૯ નહીં કીસી આલીમકી સોહબત નહીં ઇલ્મકા કુછ શઝિર,
જહાં ઇલ્મકી ખાત નીકલે વહાંસેં ભાગેં દુરદુર,
કયું કે કુછ પુછે કોઇ તો ક્યા કહે ઊસકે હઝુર,
ઇસ લીએ વોહ મુંહ છુપાકે ભાગતે હેં જયું મઝુર. ઇસ૦
- કાઝીકા ઝમાના.
- ૨૧૦ હાય ક્યા અફસોસકી હે ખાત અય કાઝી મીયાં,
ને કે ચે હાકમ રઇયતકે જહાંમેં હરઝમાં,
વોહ ફીરે મારે ભટકતે ચોરકે માનીંદ યહાં,
ચોર હુકમ બિન પર રઇયત અબ તો કરતી હે મીયાં. ઇસ૦
- ૨૧૧ ચે સખખ સખ હેગા બેઇલમીકા સુન લો કાન ધર,
ઇસ સખખ અદ્લાહ નબીકી ઉનકે ઉપર નહીં નઝર,
નહીંતો ચે ગાદી હે પેગમ્બર ખુદાકી સખ કે પર,
સખ ઝુકેં ઇસકે તંઇ તો ક્યા ફરીસ્તે અનબશર? ઇસ૦
- ૨૧૨ પર ચે બહીલ હેં સો ઉન પર નહીં મદદ કીસકી રહી,
ઇસ જહાલતસેં ઇબાદતલી નહીં કરતે કહી,

સખ બુઝર્ગ ઓર ઓલીયાલી ઉનસેં નાખુશ હેં સલી,
નહીં તો ફીર કાઝીસેં હીગર કોઈ બડા હેગા કલી ? ઇસં

૨૧૩ અય અઝીઝો ઇસકે અંદર નામ કીસકા નહીં લીયા,
યે તો એક મોહમલ નસીહત સખકે તંઈ મેંને કીયા,
પર મેં કાઝી હું સોખુદ ઠપકા મેરે જીકો હીયા,
ઇસ સખબસેં નામ કાઝીકા યહાં પર હે લીયા. ઇસં

૨૧૪ ક્યુકે કાઝીકોતો લાઝીમ હેગા પઠના ઇલ્મકા,
બેઇલ્મ નાહીલ અગર કાઝી હુવા તો ક્યા હુવા !
બેઇલ્મ કાઝી કહાવે યે હે બાઇસ શર્મકા,
ઇસસેં બેહતર હે કે અપના નામ બદલે તો બલા. ઇસં

૨૧૫ ઇલ્મ હે કાઝીકી ઇજઝત ઇલ્મ હે કાઝીકા કામ,
ઇલ્મ હે કાઝીકા વીરસા ઇલ્મસેં હો નેકનામ,
ઇલ્મ કાઝીકા હુનર હે ઇલ્મ હે ઉસકા મકામ,
ઇલ્મસેં કાઝીકા હોવે હીન ઓર મઝહબ તમામ. ઇસં

૨૧૬ ઇલ્મ હે કાઝીકા પેશા પર નહીં પઢતે અલી,
ઓર નહીં હે જીસકા પેશા વોહ તો પઢતે હેં કલી,
પર નહીં કાઝીકો આતી દેખ ઉનકો શર્મલી,
બેફીકર ફીરતે હેં નાહીલ લોક હંસતે હેં સલી. ઇસં

૨૧૭ ઇસ ઝમાનેમેં હુવે હેં એસે કાઝી સર બ સર,
કે નહીં હે ઉનકો અપને હીન મઝહબકી ખબર,
ક્યા બતાવેં ઓરકો મસલે બે કોઈ પુછે અગર,
હોકે શરમીન્દા ખીબલતસેં રહે ચુપ બેઠકર. ઇસં

૨૧૮ યે હે સખ એહવાલ મેરા ઉસકો મેં આહેર કીયા,
કોઈ દીલમેં બદ ન માનો મેંને નહીં કીસકો કહા,

ગર મેં અઘ્ઘાહ ઓર નખીકે રૂખરૂ રહેતા સદા,
 તો નઝર મુજ પર રહમકી વોહલી કરતે ખમા મ ખવાહ. ઇસ
 ૨૧૯ પર નહીં મુજમેં ઇલમ ઓર અકલ યારો એક ઝરા,
 તખમેં દુનીઆમેં ફંસા હું જેસા કીચકમેં ગધા,
 કયુકે જાહીલ હુંગા મેં ઓર કુછ ઇલમ મેંને નહીં પદા,
 ઇસ સખખસેં ખોફ હેકે હશ્રમેં કયા હોયગા ? ઇસ૦

અનવરકી અર્જ.

૨૨૦ અય અઝીઝો જીતની ખાતેં મેંને કહી હે ઇસ લીતર,
 યે તમામી જાહીલી ઓર બેઇલમકા હે અસર,
 યે નસીહત સુનકે તુમ કર લો ઝરા દીલમેં ફીકર,
 કયા નફા હે એસી ખાતોંમેં મુજે તુમ દો ખખર ? ઇસ૦

૨૨૧ એસી ખાતોંસેં કયામતમેંલી પકડા જાયગા,
 ઓર યે કરની કરકે ફીર આખીર સઝા વોહ પાયગા,
 ઓર દુનીઆમેંલી આખીર બેવકર હો જાયગા,
 ઓર ખુરાઈ કરતે કરતે આખીરશ મર જાયગા. ઇસ૦

૨૨૨ યા ઇલાહી ઇસ ઝમાને આખરીમેં લોક સખ,
 હો ગયે હે જાહીલાં બેઇલમ ઓર બેદીન અખ,
 સખકે દીલ હો ગયે હે કલે ઇસ જીહાલતકે સખખ,
 અખ ફીકર ઇમાનકી નહીં કીસકે દીલમેં કયા ગઝબ ! ઇસ૦

૨૨૩ ઇસ સખખસેં યે નસીહત મેંને અખ હેગી કહી,
 નફસકી ખાતોંસેં દી હે સખકે તંઈ યે આગહી,
 ઇસકો સુનકર અપને દીલમેં જો દોઈ સમજે સહી,
 તો વોહ છોડે એસી ખાતોંકો જો હો દાના કલી. ઇસ૦

૨૨૪ યા ઇલાહી યે નસીહતનામા હે મરગુબતર,
 યે નસીહતકા તુંહી દે સખકે દીલ અંદર અસર,

- સખકે હીલસેં દુર કર દે એસી બાતેં સર બ સર,
ઘોર દુઆ મેરી અય મૌલા ફઝલેસેં મકબુલ કર. ઇસ૦
- ૨૨૫ આજો બેકસં વ. કમતર હું પયગ્બરકા ગુલામ,
મેં મેં ઉસ દરગાહકા કુત્તા ઘોર વોહ હેં મેરે ઇમામ,
ગરથે મેં હું નેક યા બદ યા મેં હું જાહીલ તમામ,
પર મેં હું ઉનકેહી ઘરકા ઘોર હું લેતા ઉનકા નામ. ઇસ૦
- ૨૨૬ મેહરબાની ઘોર મદદ ઉનકી હે મુજ ઉપર મુદામ,
ઉનકી આલેપાક ઘોર અસહાબ જો હેં નેકનામ,
કુલવલી ઘોર ઘોલીયા જો ઉનકે ઘરકે હેં તમામ,
સખકા મુજકો હે વસીલા વોહ મદદ કરતે તમામ. ઇસ૦
- ૨૨૭ ક્યુંકે મેં કહેલાતા હું નાયબ રસુલઅલ્લાહકા,
ઇસ સખબસેં મુજપે હે ફઝીલ કરમ અલ્લાહકા,
નહીંતો મેં બેચારા આસી હુંગા પુતલા પાકકા,
પર ચે રૂતબા તો મીલા હે બિનકે નામે પાકકા. ઇસ૦
- ૨૨૮ ઇસ સખબ હે ઉનકે નામે પાકકી બિનકો શરમ,
વોહી દુનીઆ દીનમેં રખજેંજે સખ મેરા ભરમ,
મેં બુરા હું પર શફી મેરે હેં વોહ શાફએ બિમમ,
ઇસ સખબ મુજકો નહીં હે દીન ઘોર દુનીઆકા ગમ. ઇસ૦
- ૨૨૯ બસ અય અનવર અબ કલમકો રોક લે તેહરીરસેં,
નહીં તો ઇસકા પાર નહીં આવે તેરી તકરીરસેં
કહાં તલક તું સખકો સમજાવેગા ઇસ તદબીરસેં !
જો કુછ હોનેહારા હે સો હોયગા તકદીરસેં,
ઇસ ઝમાનેમેં હરેકકા હો ગયા હે ઘોર રંગ,
સચ તો ચે હે ઇસ ઝમાનેમેં ન કરીએ કીસકા સંગ.

નસીહતનામા ૨.*

ફવાએદુલ મુસ્લેમીન-તોહફ એ ઇમાન.

યાને

મુસલમાનના ફાયદા માટે ધર્મની બક્ષિસ.

(ગઝલ.)

૧ અય મુસલમાનો સુનો ઇમાનકી ખાતે તમામ,
ઓર રખો તુમ યાદ અપને દીલમેં ઉસકો સુખ્દોશામ,
કર અકીદા અપના મોહકમ ઓર ખુદાકા લેકે નામ,
સખ રખો દિલમેં ચકી કે હેંગે યે સચ્ચે કલામ,
તુમ સમાલો અપના ઇમાં અય મુસલમાં નેકનામ,
ઓર અકાયદ યાદકર પકડો શરીયતપર કયામ.

*પ્રથમ પ્રસિદ્ધ કરેલા આ અને આ પછીના નસીહતનામાના પુસ્તકની શરૂઆતમાં કાજી અનવર મીયાંએ પોતે જે દિવાાનાનો યાને પ્રસ્તાવનાનો લેખ લખ્યો હતો તે નીચે પ્રમાણે છે:—

તારીફ ખુદાએ પાક પરવર દીગારકી દુશવાર ગુઝાર હે. ઇસ બોહોત બડે ઓર બડે દરિયાકા કીનાર હે ન પાર હે. ઇસકે બયાનમેં જબાન લગ-જશ ઓર બીલકુલ કાસીર હે. ઓર ઇસકે ઝુહુરકા ફેલ કરના કુદરતે ઇન્સાનીએં બાહાર હે. બાજે ઇન્સાન ખાકીએ સીતાફને ઇસરાયે ઇલાહીયાકી પેહ્લોબાનકે લીએ દીલકો ઉસ તરફ બાંધા મગર કીસી વજેહસેં આત પાકકા ઝુહુર હાથ ના આયા, ઇસલીએ “મા અરફનાકા હક્કા મારફતકા” કહેકે બસ કીયા.

બાદે હમ્દો સના જનાબ શાફીઉલમુઝનબીન ખાતેમુલઅબ્બાસી મહદ-મદેમુસ્તફા સલ્લઅલાહ અલે વ આલેહ અસહાબેહી વસલ્લમકી કયુંકર બયાન હો જબ ખુદ ખુદાએ દોજહાન જસકી તારીફ કુરઆન શરીફમેં ફરમાતા હે. ઓર હદીસ શરીફમેં ઇસતરેહ આયા હે કે “લોલાક લીમા ખલકતુલ અફલાક”

બાદ ઇસકે બન્દએ નાચીઝ પુરતકસીર કાઝી અનવર મીયાં અલમુતખલ્લુસ “અનવર” સાકીને બીસનગર જલ્લે ગુજરાત અરઝ કરતા હે કે ઇસ તરફકે કીતનેએક મુસલમાનોકે દીલમેં એસા ખીયાર હુવાકે કોઇ

૨ તબ ખુદા ઓર મુસ્તુફા તુમસેં રહેં રાઝી અય યાર,
ઓર ખુશી રહેવેં તુમસેં સારે અસહાબે કુખાર,
ઓર તમામી ઓલીયા રાઝી હોં તુમસેં ખારખાર,
ઓર કરે અદ્દાહ ફઝલ તુમ પર રહો તુમ દીનદાર. તુમ૦

મઝહબી નસીહતનામે એસે તૈયાર હોને ચાહીએ કે જસકે ચહાંકે મદદ ઓર ઓરતેં બખુબી સમજેં, કયુંકે ચહાંકે ગાંમડોંકી ઝબાને માદરી ઉદું બેઈમીકે સબખસેં એસી ખીગડી હુઈ હે કે ફક્ત બરાએ નામ ઉદું રહી હે. આજતક ને મઝહબી નસીહતનામોંકી કીતાબેં નસર ઓર નઝમમેં બની હેં વોહ તમામ ખાસ ઉદું ઝબાનમેં હેંકે જસમેં ખોહોતસેં અલફઝ ફારસી ઓર અરબી ભરે હુવે હેં ઓર ઉનકે રદીફ ઓર કાફીએકા વઝન એસે મઝમુનસેં ખાંધા હુવા હે કે જસકે ચહાંકે લોગ ખોહોત મુશકીલસેં સમજ સકતે હેં; ઈસ લીએ ચહાંકી ખીગડી હુઈ ઉદું ઝબાનમેં સલીસ ધખારતસેં યે દો નસીહતનામેં મઝહબી તૈયાર કીએ હુવે હેં, ઓર એક નસીહતનામા “મુસ્લેહુલ ધન્સાન” વાસ્તે નસીહત મદદ ઓર ઓરતોંકે હે; ઓર એક નસીહતનામા “શેવએ ઝનાં” વાસ્તે ઓરતોંકે હે; યે ચારોં નસીહતનામે ચહાંકે લોજુકે લીએ તૈયાર કીએ હેં, કયું કે જહાલતકે લીએ અપને મઝહબકી ખીલકુલ ખબરહી રખતે નહી હેં, ઈસ સબખસે ચહાંકી ઝબાને માદરી ઓર ગુજરાતી હરફેસેં છપવાએ હેં કે ઈસકે પઢકર શીકે ઓર કુદરકે કલમોસેં બચેં. અબ ઉમેદવાર હું કે ઈસમેં કુજ ખતા નઝર આવેં ઉસકે બરાહે મેહરબાની દુરસ્ત કરકે પઢેં કયુંકે ધન્સાન ખાકકા બતા હુવા હે ઈસલીએ ઉમેશાં ભુલ હોતી હે.—રાકીમ કાઝી અનવર ઇબને આઝમમીયાં.

મુકામ—વિસનગર. હીજરી સન ૧૩૧૭.

ઉપરના દિબાચામાં જણાવ્યા પ્રમાણે કાજ અનવરમીયાંએ સ્ત્રીઓ માટે “શેવએ ઝનાં” નસીહતનામું લખેલું હોતું જોઈએ, પણ આ નસીહતનામાની દર મી દુકમાં ત્રણ નસીહતનામાંની સાથે ચોથા નસીહતનામાને ઇસારો કરવામાં આવ્યો નથી. કદાચ તે ખાસ સ્ત્રીઓ માટે હોવાથી રચનારે તે સ્થળે જણાવ્યું ન હોય. ગમે તેમ હોય, પણ તેની પ્રત તપાસ કરતાં હજી મળી આવી નથી. આ શિવાય “સમશીરે અનવર” એ નામનું પુસ્તક પણ તેમણે લખેલું છે તેનો પણ પતો લાગતો નથી તે મળી આવેથી સપ્રદી કરવામાં આવશે.

- ૩ યે અકાયદ હેં સુનો સુન્નત જમાઅતકે તમામ,
યાદ કર ઉસકો રખો દીક્ષમેં ચકીં અય નેકનામ,
ઝોર રહો કાયમ શરીઅતકે હુકમ પર તુમ સુદામ,
ઝોર કરો હકકી ઈબાદત સદકે દીલસેં સુખહો શામ. તુમ૦
- ૪ તબ શક્ષાઅત હશ્રમેં બેશક કરે ખયરૂલ બશર,
ઝોર તુમે ખુશબજત હોકર જાઓ જન્નતકે લીતર,
ઝોર તુમ દીદાર હકકા દેખો વહાં અપની નઝર,
ઝોર વહાં તુમ નેમતેં જન્નતકી ખાઓ પેટભર. તુમ૦
- ૫ ઝોર કરો તુમ ઐશ હુરોસેં વહાં અય મોમીનાં,
ઝોર ખીઝમતકે લીએ તુમકો મીલે ગીલમા વહાં,
ઝોર મીલે મોતીકે ખુશ રહેનેકો વહાં તુમકો મકાં,
ઝોર વહાં તુમ ખુશ રહો હર વજત હર દમ હર ઝમાં. તુમ૦
- ૬ અય અઝીઝે યે અકાયદ હેં સુનો તુમ કાનસેં,
ઝોર કરો ઇસ પર ચકીં સારે તુમેં દીલ જાનસેં,
ઝોર લગાવો દીલકો અપને રાત દીન સુખહાનસેં,
તબ તો તુમ જાઓ ચહાંસેં આખિરશ ઈમાનસેં. તુમ૦
- ૭ પઠકે કલમા ઝોર ખુદાકો એક જાનો અય મીયાં,
ઝોર કહો બરહક મહંમદ હેં નખી આખીર ઝમાં
યે ઝખાંસેં કહેકે પ્રીર ઇસકો સચાઓ દીલ મહાં,
ઝોર રખો ઉસ પર ચકીં તુમ અપને દીલમેં મોમીનાં. તુમ૦
- ૮ દીન પાક ઉનકા હેં બરહક ઝોર શરીઅત હક રહેજાન,
સખ રસુલોસેં બડે હઝરત મોહંમદકો તું માન,
એક લાખ ચોખીસ હજાર આએ પયગ્મર દર જહાન,
નહીં હીસાબ ઉનકા ચકીં જાને ખુદાએ ગેબ દાન. તુમ૦
- ૯ એકસો ચૌધે કીતાબેં હકને લેજી ઉન ઉપર,
ખાઝે કહેતે એકસો ચોખીસ હેં અય નામ વર,

- ઊન સભોમે' હે' બધી તો ચાર સુન ઊનકા ઝીકર,
તો રેત ઇન્જલ ઓર ઝખુર ઓરહેગા કુરઆન સરખસર. તુમ૦
- ૧૦ ચારોમે' સખસે' બકા કુરઆન હે અય દીનદાર,
કર દીએ મનસુખ ઉસને દીન સારે એક બાર,
દીન એહેમદકા રહા બાકી કયામત તક અય ચાર,
ઓર શરીઅતભી રહી દુનીઆકે અંદર બર કરાર. તુમ૦
- ૧૧ જો હુકમ અલ્લાહને લેજો હે' નખી પર અય મીયાં,
સખ કુખુલો અપને દીલમે' વોહ સભોરેા હક પહેછાત
ઓર રહો સાખીત શરીઅત પર નખી કે દર જહાં,
તખ ખુદા હો તુમસે' રાહી ઓર નખી આખીર જમાં. તુમ૦
- ૧૨ હક ખુદા ઓર હક નખી ઓર હક મલાયક હે સભી,
હક કીતાબે' ઓર કુરઆન ઓર રસુલે' ઓર નખી,
હક કયામતકો પહેછાનો આયગી એક દીન કભી,
હે કદર અલ્લાહસે' નેકી બદી સારી સહી. તુમ૦
- ૧૩ મરકે ઊઠના હશ્રમે' દેના જવાબ અલ્લાહકું,
તોલીંગે નેકી ઓર બદી સારી વહાં મીઝાનસું,
શીર ગુઝર કર પુલસે' જન્નત ઓર દોઝખ મે' કહું,
જાવેંગે સારે યે હક હે માનો તુમ ઇસ બાતકું. તુમ૦
- ૧૪ નામ અલ્લાહકે સભી હક ઓર હક ઝાત ઓર સીક્ષત,
ઉસકે અમરો નહીકો સખ માનો સુનકે મેરી બાત,
ખોદ્દ ઓર ઉમેદ અલ્લાહસે' રખો અય નેકઝાત,
પંજ બીના ઇસલામકી હે ફઝ' યે ઇમાંકે સાથ. તુમ૦
- ૧૫ મર્દ ઓરત સખપે હેગા ફઝ' પઠના ઇલ દી',
ઇલમ બીન તો રોશની ઇમાનકી હોતી નહીં,
ઇલમ તફસીર ઓર હદીસે' ઓર ફીકે અય મોમીની',
ઓર ફીર અજમાએ ઉમ્મતસે' કરો મસલ્લે યક્ની'. તુમ૦

- ૧૬ ફર્ડ રોઝે ચોર નમાઝે ચોર હજ હે ચોર ઝકાત,
ચોર કલમા પંજ બીના ઇસલામકી હે સુન લો બાત,
ઇસસેં જો મુનકર હે વોહ કાફર હે સુન લો યે તુકાત,
તુમ કરો યે સારી બાતેં અય મુસલમાં નેક આત. તુમ૦
- ૧૭ ચારોં મઝહબ હક હે અય ચારોં યકીં દીલમેં રખો,
હે ઇમામ આઝમકા મઝહબ ખહેલે હનફી જાન લો,
શાફેઈ ચોર માલેકી ચોર હંબલી યે ચાર જો,
મેંને કહે સો માન લો ચોર પાંચમા મઝહબ ન હો. તુમ૦
- ૧૮ હે દલીલ ઇન ચારોંકી ચારોં હદીસેં ચોર કુરઆન,
ચોર અકાયદ હેં જરાખર ચારોંકે અય ભાઈ જાન,
ઇખતીલાફ ઉન બીચ હે બાઝે મસાયલમેં ખહેજાન,
તુમ કરો તકલીફ ઉનકી અય મુસલમાં મોમીનાન. તુમ૦
- ૧૯ અપને અપને મઝહબોં પર તુમ રહો સાબીત અય ચાર,
ચોર ખુરા કીસકો કહો મત અય મુસલમાં દીન દાર,
ચોર ફીકેહ પર તુમ અમલ ઉનકે કરો અય હુશીઆર,
હનફી મઝહબ હેગા મેરા મેં હું ઉન ઉપર નીસાર. તુમ૦
- ૨૦ ચોર અઝાબે કબ્ર હક હે હક સવાલ મુનકર નકીર,
ચોર શહીદાં જીનદે હેં ચોર ચોલીયા રોશન ઝમીર,
હક કરામત ચોલીઆઓંકી હે કર લો દીલપિઝીર,
સારે વલીયોંમેં હેં ખુઝુર્ગ હજરતે પીરાનપીર. તુમ૦
- ૨૧ ફાતેહા કબ્રોંપે પઢના કુલ રખના ખુબ હે,
હે સવાબ ઉસકા ઉન્હોંકો ચોર તુમકો લી મીલે,
ચોર જ્યારતસેં ગુન્હાહાં માફ હોતે હે વલે,
સીજદાહ કરના કબ્રુકો યે તો હરામ હે જાન લે. તુમ૦
- ૨૨ હેં નખીકે ચાર ખરહક ચારોં અસહાબે કીખાર,
હેં અખાબકરો ઉમર ઉત્તમાં અલી દુલ દુલ સવાર,

- ઝોર માનો દુસરોંકોલી ને હે અસહાયો ચાર,
હે નખીકી બીબીયોંમેં આયસેં અફઝલ અય ચાર. તુમ૦
- ૨૩ ઝોર કીરામત કાતબીન લીખતે અમલ બંદોંકે હે,
યેહી દફતર હથ્રકે દીન હાથમેં સખકે ધરે,
આઝા આઝા સખ ગવાહી ઉસ વક્ત અપની ભરે.
ફીર કરે ઇનસાફ અદલાહ જેસે જીસકે અમલ હેં. તુમ૦
- ૨૪ એહલે બેત ઝોર સખ ઇમામા હકકે ખ્યારે હેં સલી,
ખાનવા દેહ ચાહા હેં ઝોર ચાર પીર ફકરાંકેલી,
હેં સલી યે હકકે ખ્યારે રાહ ઉપર દીનકી,
ને જીજુરગોંકે હેં રસ્તે વોહ હે નીકલે અઝનબી. તુમ૦
- ૨૫ વોહ સલી કાયમ શરીયત પર રહે દીલબાનસેં,
કરતે અદલાહકી ઇમાદત વોહ સચ્ચે ઇમાનસેં,
ને શરેસેં હે મુખાલીફ વોહ હે રાહ શેતાનસેં,
ઉસસેં મંઝલ કો ન ખેંચે સુન લો દીલકે કાનસેં. તુમ૦
- ૨૬ મોજહે બરહક નખીકે બાન લો અય મોમીનાં,
ઝોર કરામત ઓલીઆઓંકી ભી હક હે બેગુમાં,
ઝોર અગર કાફરસેં દેખો કહે દો ઇસતી દરજહાં,
બેશરે ને કોઈ કરે તો ઉનકો બોલો સાહરાં. તુમ૦
- ૨૭ ઝોર હુથ મહેરાજ હઝરત મુસ્તુફાકો રાતમેં,
લે ગએ જીપ્રીલ ઉનકો જા મીલે અદલાહસેં,
નસ કુરઆનસેં હે સાબીત ઉસસેં મુનકીર ને કે હે,
વો હે કાફીર બેશુબ્હ ફીર ઇસસેં ઝયાહા કયા કહે? તુમ૦
- ૨૮ કોઈ શરીક અદલાહકા નહીં હે હે યે વાહીદ પાક રખ,
ઝોર મોહંમદ હે રસુલ ઝોર ઉસકે બંદે અજ અરખ,
જેબસેં ઇમાન અદલાહ પર લીયાવો સખકે સખ,
લાઓ ઇમાં અઝદલીલ અય મોમીના ખુશહોંકે સખ. તુમ૦

- ૨૯ ઈદમ ગેળ અલ્લાહકા માનો સભી કરકે ચકીં,
 ઝાઢીર ઓ ખાતીનકા આલમ હે ખુદા અય મુરદ્દેમીન,
 અપને દીલકી ખાત ઊસસેં ઝરોહ પોશીદાહ નહીં,
 હેગા દાના ઓર આલીમ સખકા રખખુલ આદમીન. તુમ૦
- ૩૦ કુછ નહીં થા તખ ખુદા થા કુછ નહીં હો તખ ભી હો,
 અવલ ઓર આખીરકા ઉસકે ધન્તેહા જાને ના કો,
 ઊસનેહી પેદા કીયા કુલ જુમલે મખલુકાતકો,
 વો હે કાદીર હેગા સખ પર વોહ કરે જો ચાહે સો. તુમ૦
- ૩૧ એસા કોઇ નહીં હુવા ઓર વો કોઈસા નહીં ચાર,
 ના વો કાલા ઓર ઉજલા ના વો સાયા ધુપનાર,
 ના વો સુરજ ચાંદસા ઓર ના વો તારૂંસા ખીચાર,
 ના વો પાની આગસા હે ના સુર્ખ ના શુલ અનાર. તુમ૦
- ૩૨ ના વો પીલા ઝંદ હે ઓર ના વો ઊદા સખઝતર,
 આતમેં ઊસકે નહીં હે ખોંચતી કીસકી ફીકર,
 ના તો ઊસકે ખાપ મા હે ના તો દુખતર ઓર પીસર,
 નહીં હે ઓરત ઓર કખીલા નહીં સગોંકા કુછ ઝીકર. તુમ૦
- ૩૩ ઓર મદ ઓરતસેં હે વો પાક ઓર ખરતર મીયાં,
 હે એકેલા આપ વાહીદ ઓર મીલા હે સખ મહાં,
 સખસેં મીલ રહેતા હે વોહ ઓરસખસેં ત્યારા ઉસકો જાન,
 સખ જગા મોજુદ હે વોહ ઉસકા મુઝહર દો જહાન. તુમ૦
- ૩૪ નેન ખીન હે દેખતા ઓર કાન ખીન સુનતા હે સખ,
 જીભ ખીન હે બોલતા ઓર જીવ ખીન જીતા હે રખ,
 ના તો ઉસકે હાથ પગ હેં ઓર હે કુદરત ચે અજખ,
 ઓર વજુદ ઉસકા હે વાજીખ બેશુખ્હે સચ માનો સખ. તુમ૦
- ૩૫ ના ંહો ખાતા ના ંહો પીતા ના ંહો સોતા દીન વ રાત,
 ના મદદ ચાહતા કીસીસેં સખ કરે કુદરતકે હાથ,

સારી સીફતોંમે' હે કામીલ નહીં' હે ઓછી કોઇ ખાત,
ખેશુખ્હે ઓર ખેમીસલ હે યારો ઉસકી પાક ખાત. તુમ૦

૩૬ ખાતમે' ઉસકી ન ખ્હોંચી કોઇકી અકલ ઓર ગુમાં,
ઓર ખીયાલ ઓર વહેમકો ઉસમે' દખલ હોવે કહાં ?
કયા કયાસ ઉસમે' કરે આજીઝ હેં સારે ઇનસોબન,
પાક ઓર ખેખેખ હે ઓર ખેનમુન હે ઉસકી શાન. તુમ૦

૩૭ આંખકો તાકત નહીં કે દેખે ઉસકે નૂરકો,
ગર ન હો ખાવર તો દેખો બકે તુમ કોહતુરકો,
આંખ ખાતીનસેં તો દેખે' ઓલીઆ ઉસ નૂરકો,
ખવાખમે'લી ઓલીઆઓંને હે દેખા નૂરકો. તુમ૦

૩૮ ઓર હમલી દેખે'ગે જન્નતમે' ઉસકો સર ખ સર,
ઓર રહે'ગે ખુશ વ ખુરરમ ખાકે શરખત ઓર સમર,
ફીર નીકલના નહીં હે વહાંસેં ઓર નહીં હે કુછ ફીકર,
પર હમે' ઇમાં સલામત અપના લે બાવે અગર. તુમ૦

૩૯ કુફ્રકલમોંસેં બચો તુમ ઓર કરો તોખા સદા,
ગર ફીસીકો કહેવે કાફીર ચે ન હો તો વો હુવા,
ઓર હરામોંકો હલાલ બાને હો બાયસ કુફ્રકા,
ઓર કુફ્ર કલમે ખહોત હે સખસેં હક રાખે બચા. તુમ૦

૪૦ જો નજુમ ઉપર રખે ઇમાન ઉસે કાફર કહા,
ઓર જો બહુ સીખે વોહલી હેગા કાફર ખરમલા,
ઓર નમાઝ રોઝેકા મુનકર હે વોહ કાફર સદા,
ઓર શરેકો જો ન માને વોલી કાફર હો ગયા. તુમ૦

૪૧ જો કયામતકો ન માને ઓર ન રખે ઉસકા ડર,
ઓર જો કુરઆંકો ન માને હોવે કાફર સર ખ સર,
એકલી આયત હરફ કુરાનકા હોવે અગર,
ઉસકો ન માને તો કાફર હોવે ખેશક ખેવકર. તુમ૦

- ૪૨ ઝોર નીકાસ ઝોર હેઝમે ઝોરતસેં સોખત હે હરામ,
 ઉસકો કોઈ સમજે હલાલ ઝોર લેવે ઉસસેં અપના કામ,
 વોહ તો કાફર હો ગયા શીર ઉસકા હો દોઝખ મુકામ,
 સખ કરે તોખે અય યારો ઝોર પદો મસલે તમામ. તુમ૦
- ૪૩ કયા નીકાસ ઝોર હેઝકે મસલોંકી કીસકો હે ખખર,
 ઝોરતેં ઝોર મદ સારે ઇસસેં હેંગે ખેખખર,
 ઇલમ સીખો અય અજોઝો તુમ ખુદાકા ખોદ કર,
 દીન ઝોર મઝહબકો સમજો અપને દીલમેં કર શીકર. તુમ૦
- ૪૪ જો હલાલ કતોઈ હુવા હે ઝોર જો હે કતોઈ હરામ,
 ઉસકો જો કોઈ સમજે ઉલટા વો તો કાફીર હે મુદામ,
 ઝોર હરામ કે માલકા સદકા કરે અદ્દાહકે નામ,
 ઝોર સવાખ ચાહે ખુદાસેં તો વો હે કાફીર તમામ. તુમ૦
- ૪૫ ફર્જકો જો ફર્જ ન જાને તો વોહ કાફીર હે યાર,
 ઝોર નમાઝ પઢનેસેં કયા હોતા હે યુ' કહેવે ગમાર,
 તો વો કાફીર હેગા ઉસ પર હો હશરમેં હકકી માર,
 ઝોર પયખખર પર કરે કોઈ એખ તો કાફીર ખીચાર. તુમ૦
- ૪૬ ઝોર કહે કોઈ યુ' કે પેસા ચાહીએ હમકો તો યાર,
 ઇલમ કયા કામ આયગા ઇસસેં નહીં હે હમકો કાર,
 તો વો કાફીર હેગા યારો કુછ નહીં ઇસમેં ખીચાર,
 એસા લીખતે હે કીતાબોંમેં સુનો અય દીનદાર. તુમ૦
- ૪૭ ઝોર અગર રમઝાન આવે ઝોર કહે કોઈ યુ' અગર,
 યે તો આયા દુખ હમારે પર અય યારો સર ખ સર,
 તો વોહ કાફીર હોવે એસા હે કીતાબોંકે લીતર,
 તુમ સુનો મેરી નસીહત અય અજોઝો કાન ધર. તુમ૦
- ૪૮ ઝોર કીસી પર દુખ પડે વો કહે જુલમ હકને કીયા,
 તો વોહ કાફીર હોવે યારો માનો તુમ મેરા કહા,

- એસી બાતેં જોહાત હે કીતની સુનાઉ મેં લલા ?
 ઇદિમ બીન કયા કોઈ સમજે એસી બાતોંકો લલા ? તુમ૦
- ૫૯ ઓર પયગ્મર ઓર શરેકી ગર હીકારત કોઈ કરે,
 ઓર ખુદા પર ઓર નખી પર એખ કોઈ જાહીલ ધરે,
 તો વો કાફીર હોવે ચારો કહો તો વો તોખા કરે,
 નહીં તો દોઝખમેં પડેગા આબિરશ વો જખ મરે. તુમ૦
- ૫૦ ઓર કીસીકે પાસ કોઈ કુછ માગતા હોવે અગર,
 વોહ કહે દે મુજકો નહીં તો લુંગા મેં અંદર હશર,
 ઓર હશરમેં તુજકો પેસા નહીં મીલે અય બેખબર,
 ઓર કહે વોહ ઓર દે મુજકો તું લીજો દર હશર. તુમ૦
- ૫૧ તો વોહ કાફીર હોવે સુન લો અય મુસલમાં નેકનામ,
 ઓર અગર છોટા ગુન્હા કરતા હો કોઈ ખુશ ખીરામ,
 ઓર કહે કોઈ આકે તોખાકા ઉસીકે તંછ પયામ,
 ઓર કહે વોહ ઇસમેં કયા મેંને કીયા હે ખોટા કામ ! તુમ૦
- ૫૨ તો વોહ કાફીર હોવે સુન લો બાત મેરી અય મીયાં,
 ઓર ગુન્હા કરતા હો કોઈ ઓર ઉસકો કોઈ કહેવે બહાં,
 તું નહીં ડરતા ખુદાસેં વોહ કહે નહીં ડરતા હાં,
 તો વોહ કાફીર હોવે સુન લો અય મુસલમાં મેહેરબાં. તુમ૦
- ૫૩ ઓર ન માને સુન્નતોંકો કોઈ જાહીલ બેઅકલ,
 તો ગુન્હેગાર હોવે સુન લો અય મુસલમાં બાઅકલ,
 લખ કટાના ચેલી સુન્નત હે કરો ઉસ પર અમલ,
 મત અહાનત તુમ કરો સુન્નતકી યું હે દર નકલ. તુમ૦
- ૫૪ કુત્રે કદમે ખોહોત હે કીતને બતાઉ અય મીયાં,
 ઇદિમસેં સમજે યે સારા બેઇદિમ સમજે કહાં ?
 ઇદિમ સીખો ઓર બચાઓ અપના ઇમાં મેહેરબાં,
 નહીં તો ફીરમુશ્કિલ હે આખીરકો તો મરના હે અયાં. તુમ૦

૫૫ ઓર શીર્ક તુમ મત કરો અય મોમીના હકસેં ડરો,
 સુશરકોંકી તો જગા હેગી જહન્નમમેં સુનો,
 શીર્કો ઓર કુરકો હરગીઝ ન રખ બક્ષે કબુ,
 હાં મગર તોખે કરે ઓર છોડ દે ઓર શીર ન હો. તુમ૦

૫૬ સીલી ઓર ઓરી ને બચ્ચોંકો નીકળતી હે મીયાં.
 ઉસકી માનત કરતે હેં જા કરકે માતાકે બહાં,
 માનતે હેં માનતા ઉસકી તો શીર ઇમાં કહાં ?
 ઓર બાઝે માનતે હેં માતાકા ગરબાલી હાં. તુમ૦

૫૭ એસી માનત છોડ દે તોખે કરો રખકે હજુર,
 ઓર સમાલો અપના ઇમાં ઓર શીર્કસેં ભાગો દુર.
 ઝીન્દગી દો દીનકી હે દુનીઆમેં તુમ સમજે જરૂર,
 આબિરશ મરકરકે જાનાહી પડેગા બીલ જરૂર. તુમ૦

૫૮ શીર્કસેં ઓર કુરસેં તોખા કરે મોમીન સદા,
 ઓર રહે તાલીબ સદા મોમીન તો ઇલ્મે દીનકા,
 બેઇલ્મકો દીન ઇમાંકી ખબર હોવે સો કયા !
 જાહીલોંસેં તું બચા રખ મોમીનોંકો યા ખુદા. તુમ૦

૫૯ શીર્ક બી હે બોહોત અય યારો મેં તુમસેં કયા કહું ?
 હે સુકનકા દેખનાલી શીર્ક સુન લો કાનસું,
 ઓર દીખાવે ટીપણેં ઓર માને ઉસકી બાતકું,
 તોખે સુશરક હેગા સુન લો અય મીયાં દીલજાનસું. તુમ૦

૬૦ જોકે હેંગે ખુત પુરસ્ત વોહ સખ હેં સુશરક અય મીયાં,
 ને કરે શીર્કે જલી વોહ હોવે કાફર બેગુમાં,
 તુમ કરો તોખે શીર્ક ઓર કુરસેં અય મોમીનાં,
 ઓર સમાલો અપના ઇમાં હર ઘડી ઓર હર ઝમાં. તુમ૦

૬૧ આલીમો ઓર મોલવી મુહાં નમાઝ ઓર ખાંગકી,
 ઓર મસાયલ દીનકી કુરઆં કીતાબેં શરેહકી,

- ઝોર ધંધમ ઝોર વાઝઝકી જો કોઈ કરેગા મસ્કરી,
ઝોર કરે હલકાઈ ઉનકી તો વોહ કાફર હો સહી. તુમ૦
- ૬૨ જો કરેગા કુર્ર વોહ બેશુબ્હ કાફર હો ગયા,
દીન ઉસકા ઉડ ગયા ધમાન ઉસકા નહીં રહા,
જો કીયા હે બિસને નેકી ઝોર સખાવત બાર હા,
વોહ હુવા બરબાદ સારા નહીં રહા કુછ એક ઝરા. તુમ૦
- ૬૩ ઝોરત બિસકી હુઈ તલાક ઝોલાદ બિસકી હુઈ હરામ,
ઝોર કરી હો હજ તો વોહ બરબાદ હો ગઈ સખ તમામ,
બિસકે સખ રોઝે નમાંઝે ઝોર ઝકાત સદકે તઆમ,
ઝોર ઝીકર તરબીહ વઝીફે સખ હુવા બરબાદ કામ. તુમ૦
- ૬૪ શીર ભલા કયા ઉસકે પઢને ઝોર ઝખાંમે' હો અસર,
ઝોર બરછત કીસ તરેહ હોવે ભલા કહો ઉસકે ઘર ?
ઝોર પયમ્બર ઝોર ખુદા કયું ઉસસે' રાઝી હોં મગર ?
દીનખ દીન જાવે બીગડતા ઝોર તબાહ હો જાવે ઘર. તુમ૦
- ૬૫ શીર અગર તોબે વો સચ્ચે દીલસે' યારો જખ કરે,
ઝોર વો અપને કુર્રકો ઝોર શીક'કો સખ છોડ દે,
ઝોર નયે સીરસેં મુસલમાં હોકે ફીર કલમા પઢે,
ઝોર નીકાહ ઝોરતકા ફીરસે' વો કરે કુછ ના ડરે. તુમ૦
- ૬૬ ઝોર કરે વોહ હજબી ફીરસેં ઝોર મુસલમાં હોવે યાર,
ફીર ખુદાખજશે બિસે ઝોર દેવે બરછત બાર બાર,
ઝોર ઝખાંમે' ઝોર દુઆમે' ઉસકી હો તાસીર કાર,
ઝોર ગુન્હાહાં માફ ઉસકે સખ કરે પરવર દીગાર. તુમ૦
- ૬૭ અય અઝીઝો દીનકે ખાતર અગર દુનીઆકે કામ,
જો બીગડતે હો બીગડ જાને દો ઉસકો સખ તમામ,
પર ન છોડો દીનકો ગર હોવે ધમાં તુમકો નામ,
વાસતે દુનીઆકે દીનકો મત બીગારો લાકલામ. તુમ૦

- ૬૮ ગર બીગડ જાવેગી દુનીઆ તો ચે દો દીન હે મીયાં,
ફીર તો આખિરકો ફના હે મરકે જના હે વહાં,
ઝોર જો બીગડા દીન તો શીર નહીં ઠીકાના યહાં ન વહાં,
ચાર દીનકે વાસ્તે દુનીઆપે મત બુલો યહાં. તુમ૦
- ૬૯ ગર હો પેસા ઝોર રાહત ચાર દીન તુમકો યહાં,
ઝોર તુમે હીં છોડ દો ઉસકી ગરૂરીમેં મીયાં,
ઝોર તુમકો આકે પકડે મોત જીસ દમ બેશુમાં,
તબ ચે દુનીઆ કામ નહીં આવેગી કુછ અય મેહેરખાં. તુમ૦
- ૭૦ ફીર તો અલ્લાહ ઝોર નખીસેં કામ ઝોર ઇમાનસેં,
ઝોર અપની નેકીચેં ઝોર દીન ઝોર ઇસ્લામસેં,
વોહી સંગ આવેંગી યારો સુન લો દીલકે કાનસેં,
હક બચાવે ઉસ વક્ત મોમીનકે તંઈ શેતાનસેં. તુમ૦
- ૭૧ અય મીયાં દુનીઆ તો હકને કાફરોંકો દી યહાં,
મોમીનોંકો દીન ઇમાં હકને બજશા હે અયાં,
દીન ઇમાંકો સમાલો હર વક્ત અય મેહેરખાં,
નહીં તો દુનીઆ તુમકો લે જાવેગી દોઝખકે મહાં. તુમ૦
- ૭૨ ઇસમેં નહીં હે શક ઝરા સમજો અગર ઇમાન હે,
જોકે બેઇમાન હેં ફીર ઉસકો કોઈ કયા કહે ?
વો ન માને એસી બાતેં ઝોર ખુદીમેં વોહ રહે,
ઝોર વક્ત જબ મોતકા આવે તો શીર વીલખેં કરે. તુમ૦
- ૭૩ મુશરકોં ઝોર કાફરોંકે દીલ નજશ હે અય મીયાં,
ઝોર ઝંઠા ઝોર પસીના ઝોર મુંહ બિનકા પાક જાન,
હીંદુઓંકે ઘરકા ખાના પાની હે પાક અયમીયાં,
ઝોર જનાબતવાલેકા ઝંઠા પસીના પાક માન. તુમ૦
- ૭૪ તુમ મસાયલ દીનકે સીખો મુસલમાં ઝુલ્તર
પાકી નાપાકીકી કુછબી ઝોરતોંકો નહીં બખર,

- ઈસ સખખ બરકત ગઈ ઓર હો ગયે વેરાન ઘર,
અખ ખુદાસેં ડરકે બચ્ચોંકો પઢાઓ જહતર. તુમ૦
- ૭૫ અય મીયાં સુન્નત જમાઅતકા હે શીરકા જન્નતી,
હુસરે બોહતેરેહેં ફીરકે વોહ હે સારે દોઝબી,
દીન ઓર ઇસ્લામકા રસ્તા તો હે શરે નખી,
મોમીનોંકો ભાઈ સમજે જો હેં રાહ પર દીનકી. તુમ૦
- ૭૬ હે ઇમામ કુરઆન અપના કાઆબા કીબલા હે સહી,
ઓર દીન મનસુખ હેં સખ હક હે અખ દીને નખી,
હેં નખી અપને બડે સખમેં મોહંમદ અરખી,
ચારોં કુરસી ઉનકી જાનો અપને દીલમેં તુમ સખી. તુમ૦
- ૭૭ ઝાહરન ગર હે મહંમદકા હુવા ઉગમી લકખ,
પર ખુલા હે દીલ બીતર ઇલ્મે લફુન્ની ઉનકે સખ,
ઓર ઇમામ મહેદીલી દુનીઆ ખીચ ઝાહેર હોવે જખ,
વોહ ચલાવેં દીન એહેમદકા બરાબર સખકા સખ. તુમ૦
- ૭૮ ઓર જખ ઇસા નખીલી આવેં દુનીઆ ખીચ ચાર,
વોહ ચલાવે દીન એહેમદકા જહાંમેં હુશીઆર,
આફતાખ મગરબસેં નીકલે બન્દ હો તોબેકા દ્વાર,
દાખા ફીર નીકલે ઝમીસેં કેહેતા હું મેં બાર બાર. તુમ૦
- ૭૯ ચે નીશાનીયેં હેં કયામતકા સુનો તુમ કાનસેં,
સખ કરો તોબે શીરક ઓર કુફ્રસેં દાલજનસેં,
ખીદતોંકો છોડકર સુન્નતપે આવો ધ્યાનસેં,
ઓર ખુદાકો એક જાનો ઓર રહો ઇમાનસેં. તુમ૦
- ૮૦ બાલ ઓર ચોટી જો બાઝે રખતે હેં પીરોંકે નામ,
એ ખુરા હે અય મુસલમાનો સુનો મેરા કલામ,
ઇસસેં કોઈ ઓલીઆ તો ખુશ ન હોવે લાકલામ
કયું ખુદાકો બુદ્ધ કર કરતે હો સારે એસા કામ ? તુમ૦

- ૮૧ ખુત હેં સખ જુઠે વખાતીલ કર લો તુમ દીલમેં ચકીન,
દીન એહેમદકા હે સચ્ચા બે શુખહે અય મુસ્લેમીન,
ફીકે તફસીર ઓર હદીસોં પર ચલો અય મોમનીન,
ઓર હરામોં ઓર હલાલોંકો ખેંછાનો ખીલચકીન. તુમ૦
- ૮૨ ઓર ચઝીદ ઉપર ન લાનત તુમ કરો અય મુસ્લેમીન,
હે સકુત ઉસ ખીચ બેહેતર તુમ સુનો અય મોમનીન,
હાં મગર ગમ દીલમેં શોહદાઓંકા રખો ખીલ ચકીન,
વો હે અઘ્લાહકે ખારે ઓર વોહ હેંગે શાહેદીન. તુમ૦
- ૮૩ આવેગા દબ્બલ ઓર મારે ઊસે ઇસા નખી,
યાજુજ ઓર માજુજ આવે પ્રીર ક્યામત હોચગી,
પ્રીર હશ્રમેં હોવેગા સખકા હીસાખ અય ઉમ્મતી,
ઓર શકાઅત ફીર કરે અપની વહાં હઝરત નખી. તુમ૦
- ૮૪ નેકોંકો જન્નત મીલે ઓર હો ગુન્હેગાર દોઝખી,
પ્રીર નીકાલેં ઊનકો દોઝખસેં, વહાં હઝરત નખી,
હોઝકો સર પરનીલા જન્નતમેં લે જાવેં નખી,
ફીર ખુદા દીદાર દેગા સખકે તંઈ અય ઉમ્મતી. તુમ૦
- ૮૫ અય મુસલમાનો શરીઅત પર રહો કાયમ સદા,
અમરો નહીં દીલસેં માનો તખ ખુશી હોવે ખુદા,
ઓર મસાયલ દીનકે સીખો સલી કર જાં પ્રીદા,
તખ તો છુટકારા તુમારા આખતરમેં હોવેગા. તુમ૦
- ૮૬ હે શરીઅત પેહેલી મંઝલ અય મુસલમાનો સુનો,
જાનો દીલસેં ઓર ચકીસેં ઇસ ઉપર કાયમ રહો,
ઓર તરીકતમેં સઈ તુમ અપને દીલસેં સખ કરો,
ઓર હકીકત મારફત સમજો સલી અય મોમીનો. તુમ૦
- ૮૭ ઇસ નસીહત પર અમલ તુમ સખ કરો દીલ જાનસેં,
ઓર સલી જો જાઓ વાકીફ દીન ઓર ઇમાનસેં,

- ઝોર હઠીસેં ઝોર ફીકે ઝોર આયતે કુરઆનસેં,
હોકે તુમ વાકીફ બરાબર ઝોર બચો શેતાનસેં. તુમ૦
- ૮૮ છોડ દો સારી જહાલત ઝોર ખુદી ઝોર મેંપના,
ઝોર પઢો તુમ ઇદમદી ઝોર મત રહો બાહીલ મીયાં,
દેખો શેતાં હેગા દુશ્મન અપને પીછે હર ઝમાં,
એસા ન હોવે કે વોહ લે જાવે ઇમાં બદગુમાં. તુમ૦
- ૮૯ યા ઇલાહી મુજકો હે શેતાનકી દેહશત બડી,
તું નીગેહ રખ મેરા ઇમાં હર વક્ત ઝોર હર ઘડી,
એં ગુન્હા હું મેં પડા હું મોત સર પર હે બડી,
ફહ કલમે સાથ લીજો ખાતમા હો અસ ઘડી. તુમ૦
- ૯૦ આઅએ મીસકી બીચારા હું ગરીબ તેરા ગુલામ,
ઝોર પયમ્બરકે કબીલેસેં હે મેરે જદ તમામ,
બનકે સદકેસેં બખ્શ દે તું ગુન્હે મેરે તમામ,
દે હીદાયત મુજકો તોબેકી કરૂં તોબે મુદામ. તુમ૦
- ૯૧ અય મોહીબો સબકે ખાતીર યે નસીયત હે લીખા,
મેં રહીફ ઝોર કાફીયેકી ઇસમેં કોશીશ નહીં કીયા,
અપની દેસી બાલીમેં ખાતોંકો જેસા હે કહા,
તાકે સારે સમજે ઝોર પકડે નસીહત બરમલા. તુમ૦
- ૯૨ તોહફેએ ઇમાન હેગા નામ ઇસકા મેં રખા,
તાઝીયાના ઇસ્લામ હેગા એક નસીહત દુસરા,
મુસ્લેહુલ ઇન્સાન હે એક તીસરાબી મેં લીખા,
હેં નસીહત નામે તીનોં બહોત અરહે ખાનકા. તુમ૦
- ૯૩ તુમ પઢો તીનોંકો હર દમ હર ઘડી અય મોમીનાં,
તા તુમુકો યે નફે બખ્શેંગે બેહદ અય મીયાં,
છોડ દો ફીરસે રવાયત અલબદા ઝોર કહાનીયાં,
ઝોર પઢો બનકો હમેશાં હર ઘડી ઝોર હર ઝમાં. તુમ૦

- ૯૪ તુમ અકાયદકો કરો મઝબુત અપને અય અઝીઝ,
 ઝોર સમાલો અપના ઇમાં અય મુસલમાં બા તમીઝ,
 ઇસ ખીના તો કામ નહીં આવે તુમારે કોઈ ચીઝ,
 ચે કરો પહેલે પીછું ફીર અલબદાલી કરીઓ નીઝ. તુમ૦
- ૯૫ અય મુસલમાનો અગર ઇસમેં ખતા દેખો કલી,
 તો બનાઓ ઉસકો અચ્છા વાસ્તે એહેમદ નખી,
 કયુંકે હે ઇનસાન ખાકી ભુલતે તો હેં સખી,
 ઇસ લીએ કોઈ એખ ઇસમેં મત રખો હરગીઝ કલી. તુમ૦
- ૯૬ ખસ કર અય અનવર બયાં અબ ઝોર ખતમ કર ઇસ જગા,
 તોડ કર દુનીઆસેં દોલકો ઝોર ખુદાસેં દોલ લગા,
 આહેગર કેહેવે કોઈ તુજકો ખુશ હે યા બલા,
 કુછલી પરવા તું ન રખ કયું તુજકો કીસસેં કામ કયા ?
 તુમ સમાલો અપના ઇમાં અય મુસલમાં નેકનામ,
 ઝોર અકાયદ યાદકર પકડો શરીઅત પર કયામ.

નસીહતનામા ૩.

ફવાએદુલ મુસ્લેમીન-તાઝીયાના એ ઇસ્લામ.

યાને

મુસલમાનના ફાયદા માટે ઇસ્લામની ચાખુક.

(ગઝલ)

- ૧ અય અઝીઝો કયા કહું મેં હાલ અપના સર ખ સર ?
 અબ મુસલમાનોંમેં હો ગઇ હે જહાલત ઘર ખ ઘર,
 નહીં રહા ઇદિમો અદખ ઝોર નહીં રહા અકલો હુનર,
 અબ કીસીકો દીન મઝહબકીલી અપને નહીં ખબર,

- તુમ ડરો અણાહ નખીસેં ઝોર રખો ઇમાંકા ડર,
નહીં તો આખીરકો જહનમ હેગી આગે પુરખતર.
- ૨ અખ નહીં કુરઆં કીતાબોંપર ચકીં કીસકો રહા ?
જો કહા હે દીન મઝહબમેં નહીં કોઇ માનતા,
ઝોર શરીઅતકે હુકમકો કહેતે હેં ચે હેગા કયા ?
ચે તો સારા આલમોંને અપને દીલસેં હે કહા.
તુમ ડરો અણાહ નખીસેં ઝોર રખો ઇમાંકા ડર,
નહીં તો આખીરકો જહનમ હેગી આગે પુરખતર.
- ૩ ઇસ તરેહ દીલમેં સમજકર હો ગએ બદ એતકાદ,
કોઇ અપને દીન મઝહબકો નહીં કરતે હે ચાદ,
અખ ગુનાહ ઝોર કીસકમેં રહેતે હેં સારે શાદ શાદ,
ચે જહાલતકા હુવા હે આકે લોગોંમેં કીસાદ. તુમ૦
- ૪ અખ કયામતકા ભરોસા કીસકે દીલમેં નહીં રહા,
ઝોર અઝાબે કબ્રકોલી અખ નહીં કોઇ માનતા,
ઝોર હશરકા ખોફલી દીલમેં નહીં કીસકે ઝરા,
અખ તો કહેતે હેં કે મરને બાદ ફીર કયા હોયગા ? તુમ૦
- ૫ અખ જહનમકા નહીં હે કીસકે દીલમેં એતખાર,
ઝોર જન્નતકાલી વોહ એસાહી કરતે હેં ખીચાર,
ઝોર કહેતે હેં ખબર હે કીસકો ઇન બાતોંકી ચાર,
કીસને દેખા હે કે વહાં કયા હોયગા આખીરકો કાર ? તુમ૦
- ૬ એસી બાતેં બહીલોંકે દીલમેં આકર હે ઠસી,
ગર કોઇ ચે બાત કહેવે તો કરેં ઉસ પર હંસી,
ઝોર કહેં હે ચે તો મુઘાં કયા ખબર ઉસકો પડી ?
આલમોંને અપને દીલસેં હે કીતાબોંમેં લીખી. તુમ૦

- ૭ નહીં ખુદાકા ખોદ્ કીસકે દીલમેં એક ઝરા હે અખ,
ઓર નહીં ઇમાંકા ડર કીસકે તઈં યે કયા ગઝબ ?
ઓર નહીં અખ દીનકી રખતા કોઈ ઇઝત અદબ,
હાય સદ અફસોસ યે હે સખ જહાલતકા સખખ. તુમ૦
- ૮ અખ કોઈ આલીમકી ઇઝત ઓર અદબ રખતે નહીં,
ઓર મુદ્દાંકો તો કહેતે હેંગે કુછકે કુછ કહીં,
ઓર ઇલ્મકોલી ખુરા સમજે હે જાહીલ દીલ સતી,
કહેવેં જો પઢતા હે સો તો માંગ ખાતા જગ મહીં. તુમ૦
- ૯ ઓર એસાહી નઝર આતા હે અખ દુનીઆમેં કામ,
દો કીતાબેં વાઅઝકી પઢકરકે લે આલીમકા નામ,
ઓર રચાઝત છોડ દેકર ઘર ખ ઘર ફીરતે હે આમ,
ઇસ સખખ હોતી હીકારત આલીમોંકી હે તમામ. તુમ૦
- ૧૦ ઓર શરીફોંમેં રહા નહીં ઇલ્મ ઓર નહીં ઉસકી આહ,
શેખ સૈયદ ઓર પઠાણુ ઓર મુગલ ઓર ખાસે સીપાહ,
ઉન સલોંને ઇલ્મકો છોડા હે અખ તો ખવાહ મ ખવાહ,
ઇસ સખખસેં ઇલ્મકા અખ નહીં રહા કુછ ઇઝેજાહ. તુમ૦
- ૧૧ ઓર રહા નહીં કાઝીયોંકા અખ તો કુછ ખીલકુલ હુકમ,
શરેકી ગાદીકા અખ તો ઉઠ ગયા સારા ભરમ,
પુછતા નહીં કોઈ કાઝીકો કે હોગે કોન તુમ ?
નહીં ખુદાકા ખોદ્ કીસકો ઓર નખીકી નહીં શરમ. તુમ૦
- ૧૨ અખ તો જુસકે દીલમેં આવે સો કરેં સખ ખાસો આમ,
છોડકર રસ્તેકો અપને ઓર હુવે ગુમરાહ તમામ,
કોઈ સમજતા નહીં અમરો નહીં હેગા કીસકા નામ ?
જાનતા નહીં અખ તો કોઈ કયા હલાલ ઓર કયા હરામ ? તુમ૦
- ૧૩ અખ તો અકસર લોક પીતે હેં શરાબેં શાકસેં,
ઓર ગાંજ બંગ તો પીતે કીસીસેં નહીં ડરે.

- ઝોર કહે અશ્વિનકો તો ઇસમેં તો કયા એખ હે ?
 ઝોર નશે જો દુસરે હે ઠંડાલી સખ કોઈ કરે. તુમ૦
- ૧૪ ઝોર ચરસ તાડી ચનડુલકા ચરયા હે સખ,
 ઝોર માજમ ઝોર ખજુરેં નશેકી ખાતે હે સખ,
 યે તો સારે હે હરામ ઝોર હે ગુન્હાહોંકા સખખ,
 ઝોર તમાકુલી હે મકરૂહ યે દુસ્ત હોવે સો કખ. તુમ૦
- ૧૫ અખ તો ખુશ હોતે હે સારે જુઠ ગીતખમેં સદા,
 ઝોર દગા પડપંચ ચોરી ઝોર મકર હે જા ખ જા,
 ઝોર જુવાલી ખેલતે હેંગેં મુસલમાં છુપછુપા,
 ઇસ ઝમાનેકા અઝીઝે મેં કહું એહવાલ કયા ? તુમ૦
- ૧૬ ઝોર ઝનાકા એખ તો કોઈ સમજતાહી નહીં,
 ઝોર ખાતે ખ્યાઝ અખ તો હે મુસલમાં હરે કહીં,
 ઝોર કરેં ચોરી દગાખાઝીલી અકસર જગ મહીં,
 ઇસ તરેહસેં ખેફીકર હો ગય હે અકસર મુઝનેખીં. તુમ૦
- ૧૭ ઝોર ગાને ઝોર ખજાનેકા હુવા હે ધુમ ધામ,
 ઝોર હંસી ઝોર મસખરીને આકે પકડા હે કયામ,
 ઝોર ગંજી નર્દ ઝોર શતરંજલી ખેલેં તમામ,
 જો યે ચીઝેં કરતે હે યે સખ શરેમેં હે હરામ. તુમ૦
- ૧૮ અખ તો દીન ઇસલામકી ઇઝત સમજતા નહીં હે કોય,
 મઝહબો મીલત તો કયા સમજે વો અસકો જહેલ હોય,
 અખ ખુદી ઝોર જહેલસેં કરતે હે દીલમેં આવે સોય,
 કીસકા કહેના કેન માને જો કહે સો અકલ ખોય. તુમ૦
- ૧૯ અખ નહીં રોઝે નમાઝેં ઝોર ઝીકર તસ્ખીકા શોક,
 ઝોર નહીં પઢને પઢાને ઝોર દીન ઇમાંકા ઝોક,
 અખ તો જાહીલ યું સમજતે હેં કે હમ હેં સખપે ફોક,
 છોડકર ઇમાનકો ઝોર ખેને હેં લાનતકા તોક. તુમ૦

- ૨૦ અળ સમજતે હેંજે બહીલ આલમોંકો બેઅકલ,
મસખરી કરતે હેં બિનકી ઝોર કરતે હેં નકલ,
ઝોર મુદ્દાકો યું કહેતે હેં કે ઇસકી કયા નસલ ?
યે તો હે મરજહકા બકરા કહે દો પહાંસેં જા નીકલ. તુમ૦
- ૨૧ જો નમાજી હોવે તો ઊસકી કરે પીછે હંસી,
કહેતે હેં ઉસકો કે દેખો ઇસકી હે ડગલી ખીસી,
એસી ટકરેં મારનેસેં હાથ કયા આતા હેજી ?
કીસને દેખા હે કે મરને બાદ ફીર કયા હોયગી ? તુમ૦
- ૨૨ અળ તો કહેનેકે લીએ યે દીન ઝોર ઇમાન હે,
પર નહીં દીલમેં કીસીકે સદક ઝોર એકાન હે,
અળ નહીં કુરઆં કીતાબોંકી અદબ ઝોર માન હે,
રોશની ઇમાંકી અળ તો લે ગયા શેતાન હે. તુમ૦
- ૨૩ અળ તો કાઝીકો મુસલમાનો નહીં હેં માનતે,
બલકે રખતે હેં અદાવત ઝોર હલકા જાનતે,
ઝોર શરીઅતકે તંઈલી અળ તો નહીં પહેછાનતે,
હેં શરેહકે હુકમકો શેતાનીયતસેં બાનતે. તુમ૦
- ૨૪ એસે એસે કામ અળ જારી હુવે દુનીયા લીતર,
યે સળળ સળ હેગા બેઇદમીકા યારે સર બ સર,
જાહીલોંકો દીન ઝોર મઝહબકો અપને કયા ખખર ?
ઝોર નહીં ઇમાનકી અળ કીસકે દીલ લીતર ફીકર. તુમ૦
- ૨૫ ગર કહે રોઝે નમાઝોંકા કીસીકો કોઈ અગર,
તો કહે વોહ હમ નહીં કરતે તો તુજકો કયા ફીકર ?
તુજકો લે જાવેંજે દુનીયાસેં ઉઠાકર સર બ સર,
ઝોર બલે હમકો તો લે જાતે યહાંસેં ખેંચકર. તુમ૦
- ૨૬ ઇસ તરેહકે અળ કુફર કલમેં હેં કહેતે જાહીલાં,
ઝોર શુમા દેતે હેં વો ઇમાન અપના બદશુમાં,

- ઝોર નીકાહલી ટુટ જાતા હે ઉન્હોંકા નાગહાં,
ઝોર નેકી સખ ઉમરકી ઉનકી રહ હોતી હે હાં. તુમ૦
- ૨૭ જો કીએ રોઝે નમાઝેં ઝોર સખાવત ખેર હે,
જખ કુફર કલમે કહે તો ઉસમેંસેં કુછ ના રહે.
સખ હોવે ખરબાદ નેકી ઝોર ગુન્હામેં જા પડે,
ઝોર ઝનાહો ધરકી ઝોરતસેંલી જો રહોખત કરે. તુમ૦
- ૨૮ ફીર બલા કીસ તરેહસેં ઝોલાદ ઉનસેં હો હલાલ,
યે ગુન્હાહોંસેં રીઝકમેં ઉનકે આતા હે ઝવાલ,
ખાઝે લોગોંકા જહાલતસેં હુવા હે એસા હાલ,
અય અઝીઝો અખ કરો તોખા તો ખખશે ઝુલ જલાલ. તુમ૦
- ૨૯ ઝોર કુફર કલમે તો એસેં દુસરેલી ખહોત હેં,
જો કે ચીઝે હેં હરામ ઝોર ઉસકો ખુશ હોકર કરેં;
ઝોર ન રખે ખોફ હકકા ઝોર હલાલ ઉસકો કહેં,
યે કુફર હે સખ મુસલમાં અપને દીલસેં જાન લે. તુમ૦
- ૩૦ અય મુસલમાનો મેં કહેતા હુંગા સખકો ખાર ખાર,
અખ કરો તોખા ખુદસેં ડરકે રો રો ઝાર ઝાર,
નહીં તો ફીર આગે હે આતી દોઝખોંકી સખત નાર,
ઉસ લીતર જાના પડેગા ઝોર કરોગે તુમ પોકાર. તુમ૦
- ૩૧ અય મુસલમાનો ઇલમ સીખો કરો ઉસ પર અમલ,
ઝોર પદાઓ અપને ખચ્ચોંકો જહાલતસેં નીકલ,
ઇલમસેં હેં દીન ઇમાં ઇલમસેં હોવે અકલ,
ઇલમ હે રહેમત ખુદાકી ઇલમ હે હકકા ફઝલ. તુમ૦
- ૩૨ ઇલમ જો સીખે તો રહેવે ઉસકા ઇમાં ખરકાર,
ઇલમ ખીન ઇમાન હો જાતા હે ચારો તારતાર,
અપના મહઝબ ઝોર અકીદાહ ઝોર સીફત ઇમાંકી ચાર,
જાહીલોંકો કયા ખખર હે પુછ લો જા લાખ ખાર ! તુમ૦

- ૩૩ આલીમોંકો તો શરાફત હકને બખ્શા ખુબસા,
હેં યે વારસ અંખીયાઓંકે કીતાબોંમેં લીખા,
ગર કરે બહીલ ઇબાદત રાત ભર રેહ કર ખડા,
ઓર આલીમ સો રહે તોલી હે બહીલસેં ખડા. તુમ૦
- ૩૪ સુન લો એક આલીમ શરાખી ઓર ઝનાકારીમેં થા,
ઓર વોહ પીકર શરાખ કસબનકે ઘર રહેતા પડા,
એક રોજ પીકર શરાખ કસબનકે ઘર બેઠા વોહ થા,
ઈતનેમેં શેતાન આયા ઓર આ ઊસકો કહા. તુમ૦
- ૩૫ અય મીયાં હે આજ અલ્લાહને કહા તુજકો સલામ,
ઓર મેં જીખીલ હું લેકરકે આયા હું પયામ,
ચલ તુજે મહેરાજકો લે બાઉ કરતા ધુમધામ,
હે જુલાયા આજ મોલાને તુજે અય નેકનામ. તુમ૦
- ૩૬ સુનકે યે શેતાંકી ખાતેં દીલમેં આલીમને કહા,
યે તો પેગંબરકો હોવે મરતબા મહેરાજકા,
મેં તો આસી ઊમ્મતી હું મુજકો યે કયું હોયગા ?
એસા કહે કે એક તમાચા ઉસકે મુંહ પર જડ દીયા. તુમ૦
- ૩૭ તબ તો શેતાં ઉઠકે ભાગા બહાંસેં પસ્તાતા હુવા,
ઓર વો આલીમકા રહા ઇમાં સલામત જેસા થા,
ફીર વો આલીમને વહો તોખા ગુનાહોંસેં કીયા,
ઓર બચા શેતાનસેં યે થા તુફેલ ઇમાનકા. તુમ૦
- ૩૮ ફીર વો શેતાં ભાગકર બહાંસેં ગયા એક ભાગ પર,
બહાં થે એક બહીલ વલી જંગલમેં કરતે થે ગુઝર,
બા કહા ઉનકો કે મેં જીખીલ હું નહીં હું બશર,
હકને લેબા હે મુજે ખાતીર તુમારે સર બ સર. તુમ૦
- ૩૯ ઓર કહા હે આજ મેરે દોસ્તકો તું લા ચહાં,
આજ હે મહેરાજ ઉસકો લે જુરાક ઓર બા વહાં,

- અખ ચલો તુમ સાથ મેરે આસમાં પર મેહેરખાં,
લે ચલું તુમકો શીતાળી અરશમેં તા લામકાં. તુમ૦
- ૪૦ પર તુમે આખોકો ખાંધો નહીં તો તુમ ડર જાઓગે,
આસમાં પર જાતે જાતે દેખકર ગભરાવગે,
એસા કેહકર ખીંચ ખાંધી આંખેં ઝોર ખાંધે પટે,
ઝોર ખીઠાયા ઉલટે મુંહસેં લાકે ગધે પર ઊસે. તુમ૦
- ૪૧ ઝોર વહાંસેં લે ચલા ખાજારકે લીતર વો ખર,
ઝોર જુમા મરજદકી સીડી પર ચડાયા લાયકર,
ઝોર કહા યું આસમાંકી સીડીયેં હે સર ખ સર,
યહાં ફીરશોંકી સુનો આવાઝ અપના કાન ધર. તુમ૦
- ૪૨ વહાં જો મરજદમેં ઝીકર કરતે થે જો મોમીન પુકાર,
વોહ સુની આવાઝ ઉસને તખ કહા સચ હે અચ ચાર,
ફીર વહાં શેતાન ઉનકો છોડ ભાગા દર કીનાર,
ઇતનેમેં હોઇ સુખડે ઝોર લોક જખ આઝે ખહાર. તુમ૦
- ૪૩ તખ જો દેખે ઝોલીયાકેં હેં ગધે ઉપર સવાર,
તખ તો લોગોંને કીઝે બહાં ચોતરફસેં માર માર,
ઝોર ગધે ઉપરસેં ફીર ઉનકો લીઝે નીચે ઉતાર,
ઝોર પટે ખોલે તો વોહલી રોને લગ ગયે ઝાર ઝાર. તુમ૦
- ૪૪ ઇસ તરેહ ઇમાન ઉનકા લે ગયા શેતાન ખર,
કયું કે થે જાહીલ થે નહીં થી ઇસ્મકી ઉનકો ખખર,
જખ લીયા ઇમાન એસે ઝોલીઆકા સર ખ સર,
હમ તો ફીર કયા ચીઝ હેં કે રહેવે ઇમાંકા અસર. તુમ૦
- ૪૫ જો કે આલીમ હોગા વો ઇમાં નહીં ખોવે કહીં,
ચાહે તો વોહ રાત દીન કરતા શુન્હા હોવે સલી,
ઝોર શુન્હા કરકે વો પસ્તાવે જલાકર અપના છ,
ઝોર કરે તોખા વો રો રોકર શુન્હાહોંસેં તખી. તુમ૦

- ૪૬ ઓર બહીલ તો ગુન્હા કર ઓર ઉસે અચ્છે કહે,
ઓર જો કોઇ ઠપકા ઉસે દેવે તો વો ઉસસેં લડે,
ઓર ફીકર કુછ દીલમેં અપને ના કરે ઓર ખુશ રહે,
ઓર કબરસેં ઓર હશરસેં ઓર ખુદાસેં ના કરે. તુમ૦
- ૪૭ અય અઝીઝે જો અઝાબે કબ્રકો નહીં માનતા,
ઓર કયામતકોલી જો કોઇ નહીં ખેંછાનતા,
ઓર હશરમેં ઉઠકે દેના જવાબ ચે નહીં માનતા,
ઓર દોઝખકે અઝાબોંકો ન માને કોઈ ભલા. તુમ૦
- ૪૮ વો તો કાફર હેગા ખેશક ઓર હે ખેઈમાન વો,
અય અઝીઝે કયા રહા જખકે દીયા ઈમાન ખો ?
જખ ગયા દુનીઆસેં ઈમાં ખોકે ખેઈમાન હો,
વો તો હેગા દોઝખી ખેશક સુંનો ઈસ ખાતકો. તુમ૦
- ૪૯ ફીર તો ઉસકે કામ ના આવે કુછુ નેકી વહાં,
ચાહે કલમા ઓર નમાઝેં ઉને પઠી હોવે ચહાં,
ઓર શક્ષાઅત ઉસકી પેગમ્બર કરેં નહીં ખેગુમાં,
જખ ગયા ઈમાન તો કોઈ કામ ના આવે મીયાં. તુમ૦
- ૫૦ અય અઝીઝે ઈદમ સીખો ઓર સમાલો દીનકું,
ઓર રખો ઈમાં સલામત અપના હર આઈનસું,
આલીમ ઓર મુલ્લાંકો ના ખોલો ઝખાંસેં જું કે તું,
નહીં તો ખેશક તુમકો પકડેગા ખુદાએ ખેચગું. તુમ૦
- ૫૧ આલીમ ઓર મુલ્લાં તો હેગેં સખ પેગમ્બર ઓર નખી,
ઓર સલી અસહાબ આલીમ ઓર હેં આલીમ કુલવળી,
ખાદશાહ ઈસ્લામકે ચારો હુવે આલીમ સલી,
ઓર થે ઉનકે સખ અમીર આલીમ વ મુલ્લાં ઉસ ઘડી. તુમ૦
- ૫૨ ઉન સલોંસેં તુમ ખડે હો ગય સો તુમ હંસતે હો ચાર,
ઉનકે જો દુશ્મન હેં ઉપર તો ખુદાકી હેગી. માર,

- ઉઠોને તો મારકર સખ કુરૂકે શેહેરો દયાર,
ઓર કીયા ઇસ્લામ ઝાહીર કર લો તુમ દીલમેં ખીયાર. તુમ૦
- ૫૩ ઓર અખ હમ જાહીલોને કયા કીયા કહે દો મીયાં ?
ઉન કીએ લાખોં મુસલમાં તુમ કરો દો ચાર ચહાં,
ઉલટી નાહક દીનકી અપની હંસી કરતે હો હાં,
કુછ ખખર હે તુમકો આતા હે ખલલ ઇમાનમાં. તુમ૦
- ૫૪ અય અઝીઝો સખ પેગમ્બર ઓર સખી અસહાબો ચાર,
ઓર સારે ઓલીયાલી જીનપે થા અઘ્લાહકા પ્યાર,
વો શરેહ ઓર દીનકો સખ માનતે થે દીનદાર,
ઓર કયામતકોલી સચ્ચી માનતે થે ખાર ખાર. તુમ૦
- ૫૫ ઓર અઝાબે કબ્રકો ઓર હશ્રકો થે માનતે,
ઓર દોઝખકોલી સચ્ચે દીલસેં થે વોહ જાનતે,
ઓર હીસાબે હશ્રકોલી ઉનસલોંને હક કહે,
ઓર વો થે સખ જાનનેવાલે ખુદાકે લેલકે. તુમ૦
- ૫૬ ઓર જો અખ જાહીલ નહીં હેં માનતે દીન હશ્રકા,
ઓર કયામતકો લી કહેતે હેં કે ચે કયા હોયગા ?
કયું ભલા જાહીલ નખી ઓર ઓલીયાસેં હે ખડા,
યા કે જાહીલ ઊન સલોંસેં હે જ્યાદાહ જાનતા. તુમ૦
- ૫૭ કયું ભલા વો તુમસેંલી નાદાન મુરખ થે સલી,
ઈસ સખખ ડરતે થે સારે ઓલીયા ઓર કુલ નખી,
ઓર જો તુમ ઉનસેં ઝખરદસ્ત ઓર દાના હો અલી,
કે નહીં તુમ માનતે કુરઆં કીતાબેં શરેહકો. તુમ૦
- ૫૮ સખ કરો તોખા શીતાબીસેં અય ચારો ખાર ખાર,
છોડ દો અપની જહાલત ઓર રહો સખ દીનદાર,
જુઠ નહીં અઘ્લાહકી ખાતેં કર લો તુમ દીલમેં ખીયાર,
જાહીલોંકો તો હે કરતા સખકે તંઈ શેતાન ખચાર. તુમ૦

- ૫૯ છોડ દો ચારો જહાલત ઓર ઠરો અલાહસેં તુમ,
ઓર કહા માનો પેગમ્બરકા કે હેં શાફે ઉમમ,
પઠકે કલમા ઓર શક્ષઅતકા હો ભરતે ઉનકા દમ,
ઓર નહીં કહેનેકો બીનકે માનતે ચે કયા ઝુલમ ? તુમ૦
- ૬૦ ફીર શક્ષઅત કયું કરેંગે વો કયામતકે બીતર,
ઓર ખુદા દીદાર તુમકો દેગા કયું રાઝેહશર ?
ગર ન માનોગે તુમે કુરઆં કીતાબોંકા ઝીકર,
જબ મરોગે તબ પડેગી તુમકો બહાં સારી ખબર. તુમ૦
- ૬૧ દેખો ચે દુનીઆ હે દો દીન ઇસમેં મત ભુલે પડો,
ગર જીઓગે સો ખરસ તુમ ફીર તો આખિરકો મરો,
ઓર ખબર હે કોસકે ત'ઈ કે સો ખરસ તક તુમ રહો,
મોત ચો ફીરતી હે સર પર સબકે અચ ચારો સુનો. તુમ૦
- ૬૨ અબ ચહાં તુમ જાહીલીસેં કર ખુદી કહેતે હો હમ,
મરકે જબ જાઓગે વહાં તબ ચે ખુદી જાવેગી શુમ,
મુંહ દીખાવો કયા ખુદાકો ઓર નખીકો જાકે તુમ,
બહાં તો પકડેંગે ફરીસ્તે તુમકો ખા ઓરો ઝુલમ. તુમ૦
- ૬૩ બહાં તો કાઝી હોકે અલાહ લેવેગા સારા હીસાબ,
ફીર તુમે આગે ખુદાકે ખોલોગે કયા દો જવાબ ?
તુમકો દોઝખમેં લેજાવેંગે ફરીસ્તે કર અઝાબ,
બહાં જલોગે આગમેં બહાંસેં નીકલના નહીં શીતાબ. તુમ૦
- ૬૪ બહાં ગરૂરી ઓર ખડાઈ ચે નીકલ જાવેગી સબ,
ઓર તુમી પર રાત દીન રહેવેગા અલાહકા ગઝબ,
રાતદીન જલતે રહોગે આગમેં દોઝખકી તબ,
સાંપ ખીલું તુમકો કાટેંગે વહાં દોઝખકે સબ. તુમ૦
- ૬૫ અચ મુસલમાનો ચે સારા સાચ હે મેને કહા,
ચે પેગમ્બરને કહા હે બુઠ નહીં ઇસમેં ઝરા,

- ગર ખુદાકો ઝોર નખીકો માનતે હો તુમ બલા,
તો ચે સારા સચ્ચ માનો ઝોર કરો તોખા સદા. તુમ૦
- ૬૬ દેખો અલ્લાહ હક હે ઝોર હે ઊસકી કુદરત હક સદા,
ઝોર પયગમ્બર ઉસને લેજે હેં હેં આખિર મુસ્તુફા,
દીન ઉનકા હક હે ચારો નહીં હે શક ઇસમેં ઝરા,
જો ખુદા ઝોર મુસ્તફાને હે કહા સો સચ્ચ કહા. તુમ૦
- ૬૭ જો નહીં માને તો વો કાફર હેં બેશક જાન લો,
ઝોર હે વો દુશ્મન ખુદાકા દોઝખી ઉસકો કહો,
ઝોર મુસલમાં જો કે હોવે દુર સખ ઊસસેં રહો,
જો તુમે રખતે હો ઇમાં તો તુમ ઉસસે ના મીલો. તુમ૦
- ૬૮ દેખો અલ્લાહને કીયા હે આસમાં સખકે ઉપર,
ચાંદ સુરજ ઝોર સતારે ફીરતે હેં ઉસકે બીતર,
ઇસકો કુછ દીવાર ઝોર થમકા નહીં ટેકા મગર,
કેસા અદ્દર હે ખડા કુદરતસેં દેખો ધ્યાન કર. તુમ૦
- ૬૯ ઝોર ઝમીં ઉસને ખીછાઈ હેગી પાનીકે ઉપર,
નીચે પાની ઝોર ઉપર મીટી હે દેખો સર ખ સર,
ઝોર ઇસમેંસેં અનાજ ઝોર મેવે હોતે સખ ઝતર,
કયા પકાતા હે તુમારે વારતે વોહ રહેમ કર. તુમ૦
- ૭૦ ઝોર ફીર ખરસાત રહેમતકા તુમારે વાસતે,
કેસા ખરસાતા હે ખરસો ખરસ વોહ અસમાનસેં,
ગર ન ખરસાવે કબી વો એક ખરસ તો ફીર કીસે,
એસી તાકત હે કે વોહ ખરસાવેં અપને હુકમસેં. તુમ૦
- ૭૧ ઝોર દેખો પેટમેં એક કતરાહ પાનીસેં વોહ રખ,
કેસી સુરત બાંધતા હે કેસા હે ઉસકા કસબ,
એસા કોઈ દુજા કારીગર બતાવો મુજકો અબ,
ફીર તુમે કયું ઉસકી બાતે માનતે નહીં હે ગઝબ. તુમ૦

- ૭૨ રહમ કર ઉસને તુમે પેદા કીએ ધનસાન ચાર,
 ઓર દીયા હે અકલ આંખેં હાથ પગ સારા સવાંર,
 ગર તુમે પેદા વો કરતા અંધે લુલે બઢનીગાર,
 તો તુમે કયા ઉસકો કરતે કહો બલા દીલમેં ખીચાર ? તુમ૦
- ૭૩ એસી ખાતેં દેખતે હો ફીર નહીં ધમાન કયું ?
 સુનતે હો તબ કહેતે તોખા ફીર હો રહેતે જું કે તું,
 ઓર શુકર ઉસકા નહીં કરતે અદા અય સરનગું,
 ઓર નહીં કરતે ઇબાદત ઉસકી અપને જહેલસું. તુમ૦
- ૭૪ અય મુસલમાનો કરો તોખા ગુન્હાંકો યાદકર,
 ઓર કરો રોઝે નમાઝેં ઓર તસ્બીહ ઓર ઝીકર,
 ઓર પઢો કલમા સદકસેં ઓર સચાવો દીલખીતર,
 હો ઝકાત માલ તુમ ઓર જાવ હજકો ખુશ બશર. તુમ૦
- ૭૫ દેખો રોઝેહ ઢાલ હે દોઝખસેં તુમ માનો સચા,
 આતશે દોઝખ સતી તુમકો રખે રોઝેહ બચા,
 ઓર જો રોઝે નહીં રખો તો પાવગે ઉસકી સજા,
 આતશે દોઝખમેં જાકર તુમ જલોગે ખવા મ ખવાહ. તુમ૦
- ૭૬ ખાના પીના દીનકો હે રમઝાનમેં સારા હરામ,
 રોઝે રખના સબ મુસલમાનોંકો હે મહીના તમામ,
 રાતકો ખાવો પીયો તુમ ન્યામતેં ઓર ખુશતઆમ,
 ઓર પઢો તસ્બીહ તરાવી ઓર દરૂદાં ઓર સલામ. તુમ૦
- ૭૭ ઓર નમાઝેં પંચ વકતોંકી પઢો દીલખાનસેં,
 ઓર કરો હકકી ઇબાદત તુમ સચે ધમાનસેં,
 કયું કે યે હે અમર અહ્લાહકા સહી કુરઆનસેં,
 હે ફરઝ તુમ પર ચર્કી યું હુકમે હે સુબહાનસેં. તુમ૦
- ૭૮ ઓર મુસલમાનોંમેં ઓર હીન્દુમેં ચેહી ફર્ક હે,
 કે મુસલમાં તો નમાઝેં શાકસેં દીલકે પઢે,

- તખ તો ચે હેગા મુસલમાં યુ' કીતાબોંમે' કહે,
ઓર નમાઝેં છોડ દે તો વો મુસલમાં કયું રહે ? તુમ૦
- ૭૯ ગોશ્ત ખાનેસેં મુસલમાં નહીં' કહાતા અય મીયાં,
ઓર ખડી દાઢી રખેસેંલી મુસલમાં નહીં' હે જાન,
ગોશ્ત તો ખાતે હેં હીંદુ બોહોતસે અય ભાઇ જાન,
ઓર સીખ રખતે હેં દાઢી તુમસેં લી લંબી ખેજાન. તુમ૦
- ૮૦ ઉનકો કોઇ કહેવે મુસલમાં સચ કહો મુજકો લલા ?
જો નમાઝેં છોડ દે તો વોહ મુસલમાં કાયકા ?
ઓર કરે ઇનકાર જો રોઝેહ નમાઝેંસેં સદા,
વોહ તો કાફર હેગા એસા હે કીતાબોંમે' લીખા. તુમ૦
- ૮૧ કોઇ જો અમદન નમાઝેં છોડ દેવે જાનકર,
તો વો કાફર હોવે એસા હે હદીસોંકે ભીતર,
બેઉઝર એક વક્ત જો છોડે નમાઝ વક્તે ફજર,
વો હે કાતીલ આપકા ઇતના ગુન્હા હે ઉસ ભીતર. તુમ૦
- ૮૨ ઓર દો વક્તોંકી નમાઝેં જાનકર છોડેગા જો,
ઉસને જેસા એક નખીકો કતલ કર ડાલા સુનો,
તીન વક્તોંકી નમાઝેં જાનને છોડી હો કબુ,
ઉસને કાબેકો ગીરાયા દસ દરે જેસા કહું. તુમ૦
- ૮૩ ચાર વક્તોંકી નમાઝેં જાનને છોડી અય મીયાં,
ઉસને સીત્તર બાર અપની માસે જ્યુ' કીતોં જના,
પાંચ વક્તોંકી નમાઝેં જાનને છોડી નાગહાં,
તખ ખુદા બેઝાર ઉન્સેં હો ગયા અય મોમીનાં. તુમ૦
- ૮૪ હો ગજબ ઉસ પર ખુદાકા હથ્રકે દીન એક બચક,
ઓર કરેં લાનત ઉસ ઉપર હથ્રમેં સાતોં ફલક,
એક નમાઝકે વાખતે વોહ છે હજાર બરસોં તલક,
આગ દોઝખમેં જલેગા ઇસમેં કુછલી નહીં હે શક. તુમ૦

- ૮૫ ઇસ તરેહ સારી ઉમરકા તુમ કરો ચારો હીસાખ,
 બેનમાઝીકો જહન્નમમેં રહેગા બહાં અઝાખ,
 સખ પદો ચારો નમાઝેં અખ ખુદાસેં ડર શીતાખ,
 બેનમાઝી તો હે ઇસ દુનીયા બીતર સખસેં ખરાખ. તુમ૦
- ૮૬ દેખો ચારો યું લીખા હેગા કીતાબોંકે બીતર,
 કરતા હે સુબર બકાઈ એસી અપની ઝાત પર,
 ગર બનાયા ઉસકો સુબર તોયે હે બહેતર મગર,
 બેનમાઝી નહીં બનાયા ઉસકો અલ્લાહકા શુકર. તુમ૦
- ૮૭ એસા સુબરલી હે દેખો માગતા ઉસેં પનાહ,
 બેનમાઝીસેં તો દુબ નહીં બકા કોઈ ગુનાહ,
 જલદીસેં તોખા કરો તુમ અય મુસલમાં કરકે આહ,
 છોડ દો શેતાંકા રસ્તા ઝોર ચલો અલ્લાહકી રાહ. તુમ૦
- ૮૮ હક ખુદા ઝોર હક ફરીશ્તે હક કીતાબેં હક રસુલ,
 હક કીતાબેં હક હે ઉઠના મરકે ઇસમેં નહીં હે ભુલ,
 ખેરોશર હેગા ખુદાસેં સખ કરો દીલમેં કબુલ,
 માન લો સારી કીતાબેં જો કીયેં ઉસને નજુલ. તુમ૦
- ૮૯ માન લો અલ્લાહકે ઇસમા ઝોર સીક્ષતેં સખ ચકીં,
 ઝોર કબુલો હુકમ ઉસકે સારે દીલમેં મુસ્લેમીં,
 હે ખુદા વાહેદ વ કાદીર કોઈ શરીક ઉસકા નહીં,
 ઝોર મહંમદ ઊસકે બન્દે ઝોર રસુલ અય મોમનીં. તુમ૦
- ૯૦ ઝોર નમાઝેં પાંચ વકતોંકી પદો ઇમાનસેં,
 ઝોર કરો મસ્જદકી ખીઝમત તુમ સલી દીલજનસેં,
 ઝોર પદો તુમ ઇદ્મકો ચે હુકમ હે કુરઆનસેં,
 ચે નસીહત સુન લો મેરી સારે દીલકે કાનસેં. તુમ૦
- ૯૧ યા ઇલાહી મેં તેરા બંદા હું આઝીઝ ગુન્હેગાર,
 ખોદ્દસેં તેરે હું રોતા રાતકો મેં ઝાર ઝાર,

- ઓર તેરી રહેમતકા હું મેં રાત દીન ઉમેદવાર,
તું ગુન્હા કર માફ મેરે અથ મેરે પરવરદીગાર. તુમ૦
- ૯૨ મેં તો હું જાહીલ વ ગાફીલ તું જહાલત દુર કર,
દીલ મેરા તેરી ઝીકર ઓર નુરસેં મામુર કર,
મારફતકે નુરસેં દીલકો મેરે ભરપુર કર,
ઇશક તેરા દે મુજે ખાતીન મેરા પુર નુર કર. તુમ૦
- ૯૩ અથ મીયાં મેં હું તેરે મેહબુબકા કમતર ગુલામ,
ઉનકે અસહાબોંકા ખાદીમ હુંગા મેં દીલસેં તમામ,
પીર મેરે હેંગે મહીઉદ્દીન હેગા જીનકા નામ,
મુજપે ઉનકી હે મહદ હર વક્ત હર દમ સુખહો શામ. તુમ૦
- ૯૪ યા ઇલાહી દમ બ દમમેં માગતા હું તુજસેં ખેર,
હે મેરે જહકાતીલે કુશર સેફ અદલાહ અખેર,
ઓર મહંમદ ફાતમા હસનોહુસેન ઓર હકકેશેર,
ઉનકે સદકેસેં તું કરીયો ખાતમાં મેરા બખેર. તુમ૦
- ૯૫ ઓર અખાબકરો ઝિંમર ઉસમાં અલીકે વાસતે,
ઓર મહીઉદ્દીનજીલનીકે સદકેસેં મુજે,
માફ કર મેરે ગુન્હાહાં ઓર તું મુજકો બક્ષ દે,
રખ મેરા ઇમાં સલામત ઓર જન્નત મુજકો દે. તુમ૦
- ૯૬ મેં તેરે દીદારકા તાલીબ હું અથ મેરે મીયાં,
હે મહંમદકી ઝીયારતકા ઇશક દીલમેં નેહા,
છોડકર બંદા ખીચારા તુજકો અબ જાવે કહાં ?
કાઝી અનવરકી શરમ રખ લે તું દર દોતું જહાં. તુમ૦

પરચુરણ કાવ્ય સંગ્રહ.

માતમ ૧.*

શાહે આલી વકાર.*

શાહે આલી વકાર વાવેલા, શાહેમે ઝુલફેકાર* વાવેલા,
વાવેલા રે વાવેલા સુનો મેરી પુકાર વાવેલા. ટેક.
બેન રાતી ચે લાશેચે આઇ, મેરી ફરીઆદ સુનતે હો બાઇ,

* માતમનો અર્થ દીલગીરી, શોકાદૃગાર, એવો થાય છે. અરબસ્થાનમાં આવેલી કરબલાની રણભૂમિ ઉપર લડાઇમાં હઝરત મહંમદ પેગંબરની આલાદના મહાન પુરોનાં મરણ થવાથી ઘણા ઘણા મુસલમાન કવિઓએ તેમના શોકમાં માતમ લખ્યાં છે તે પ્રમાણે કાજી અનવરમીઆં પણ કેટલાંક માતમ અને બેગીનામાં લખી ગયા છે. બેટલાં મળી આવ્યાં છે તેટલાં આ સ્થળે દાખલ કરવામાં આવ્યાં છે.

હઝરત મહંમદ પેગંબરને માઆવીઆ નામના એક દોસ્ત હતા, તેમને હઝરત મહંમદ પેગંબરે કહ્યું કે “તમારા શરીરમાંથી મને એવી સુગંધી આવે છે કે તમારી આલાદ મારી આલાદનો નાશ કરશે.” આ સાંભળી તે મિત્રે નહીં પરણવાનો નિશ્ચય કર્યો; પરંતુ કર્મ યોગે તેમને કાંઈક દર્દ થવાથી પરણવાની ફરજ પડી. આ ફરજ અદા કરવા અને પોતાના નિશ્ચયનો હેતુ બર લાવવા તેમણે છોકરાં નહીં ઉત્પન્ન કરી શકે એવી એક બાઈ સાથે લગ્ન કર્યું, પરંતુ તે બાઈથી એક ચઢદ નામનો છોકરો ઉત્પન્ન થયો. તે જ્યારે ગાદી ઉપર આવ્યો ત્યારે તેણે હઝરત મહંમદની પુત્રી બીબી ફાતમાના દીકરા ઈમામ હસન અને ઈમામ હુસેનને કહેવરાવ્યું કે “તમે અમારા તાબે રહો.” જવાબમાં તેમણે કહાવ્યું કે “અમારો સુલક તમારા તાબે ફરે પણ અમે તમારા તાબે થવાના નથી.” આ કહેણ ચઢદને તિરસ્કાર રૂપ લાગવાથી ચઢદે લડાઈ જાહેર કરી. પહેલાં તેણે મોટા ભાઈ ઈમામ હસનને ઝેર અપાવી મારી નંખાવ્યા. પછી કરબલાના મેદાનમાં ઈમામ હુસેન સાથે યુદ્ધ કરી ઈમામ હુસેન તથા તેમના કુટુંબના તમામ માણ-

તુમને બાનુકો બેવા^૧ બનાઈ સરદાર વાવેલા. શાહે૦ ૧
 રો રો કેહતી હે જોહરાંકી^૨ જાઈ^૩, ખ્યાસે કરબલમે^૪ ગરદન કટાઈ,
 ગમસે^૫ રાતી હે સારી ખુદાઈ લાચાર વાવેલા. શાહે૦ ૨
 હમકો સોંપો અથ બાઈ ખુદાકો, યા તો સોંપો નખી મુસ્તફાકો,^૬
 નહીં તો સોંપો અલી મુર્તઝાકો^૭ ગમખવાર વાવેલા. શાહે૦ ૩
 કોન વાલી હમારા હે બનમેં ? તુમ તો મારે ગયે સારે રનમેં,
 નહીં હે તાબોતવાં^૮ મેરે તનમેં દિલદાર વાવેલા. શાહે૦ ૪
 કયા ખીઝાં^૯ બાગે એહમદપે આઈ, હો ગઈ શાદીકી^૮ માતમ સરાઈ^૯
 દશ્તે^{૧૦} કરબલમેં સારી લુટાઈ બહાર વાવેલા. શાહે૦ ૫
 ગમસે અનવર તું આંસુ બહાકર સર કદમપે ઉતુંકે દીદા કર,
 હથ્રમેં^{૧૧} તુજકો લેવે બચાકર સાલાર^{૧૨} વાવેલા. શાહે૦ ૬

સોનો નાશ કર્યો. માત્ર જેન ઉલ આબંદીન એ નામનો છોકરો બચવા પામ્યો હતો. આ લડાઈ હીજરી સન ૬૧ ના મહોરમ માસમાં થઈ હતી અને તેમાં તે માસની ૧૦ મી તારીખે ઇમામ હુસેન મરણ પામ્યા હતા.

આ અને આ પછીનાં માતમ વાંચી જોવાથી વાચક વર્ગને પાંડવ અને કૌરવના યુદ્ધનું સ્મરણ થયા વિના રહેશે નહીં; અને નાના યા મોટા મનુષ્ય જ્ઞાતિના સ્વભાવના કુદરતી ચિત્રની સમાનતા કયાં કયાં દ્રષ્ટિગોચર થાય છે તેનો ખ્યાલ આવશે.

આ માતમ ઇમામ હુસેન લડાઈમાં લડવા ગયા તે પ્રસંગનું છે. આલી વકાર = મોટા આબરવાળા. વાવેલા = વિલાપ, શોકના પોકાર. સાહેબે જુલફેકાર = જુલફેકાર નામની તરવારના માલેક-ઇમામ હુસેન.

૧ બેવા = વિધવા. ૨ જોહરાં = ઇમામ હુસેનની મા બીબી ફાતમા. ૩ જાઈ = છાતી. (જેનબ.) ૪ મુસ્તફા = હઝરત મહંમદ. ૫ મુર્તઝા = હઝરત અલી. ૬ તાબોતવાં = શક્તિ. ૭ ખીઝાં = પાનખરણ, શુષ્કતા. ૮ શાદી = ખુશી. ૯ માતમ સરાઈ = રોડું કુટુંબ. ૧૦ દશ્ત = જંગલ, મેદાન. ૧૧ હથ્ર = કયામત, ઇનસાફનો દિવસ. ૧૨ સાલાર = આગેવાન.

માતમ ૨.

દુલેહકો શબગસ્ત ચડાઓ.^૧

હાય રે દુલેહકો^૨ શબગસ્ત^૩ ચડાઓ, દુલેહકો શબગસ્ત ચડાઓ,
 બાંધ સેરા હમેલે^૪ ખડેનાઓ રે હાય હાયરે દુલેહકોં એ ટેક.
 ઉસકી શાદીકી હેગી તૈયારી, ઉસને કીતી હે રનપે સવારી,
 લાવો જલ્દીસે કંગના બંધાઓ રે હાય હાયરે દુલેહકોં ૧
 બીબીયેં મીલકે આઈ હેં સારી, ઉસકી દુલહનકે^૫ તંત્ર હે સવારી,
 ઉસકે હાથોમેં મહેદી લગાઓ રે હાય હાયરે દુલેહકોં ૨
 લાઓ ખુશ્મો ગુલાબ ઓર ઉમટને,^૬ તેલ ચંપેકા કર મેલ કટને,
 મુશ્ક અંબરસેં મલમલ નીલાઓ રે હાય હાયરે દુલેહકોં ૩
 ખુબ ખુશખુ લગાઓ બદનકે, ઝેમવઝીનત^૭ કરો ઉસકે તનકે,
 ઉસકો નવશાહ^૮ સોહાનો^૯ બનાઓ રે હાય હાયરે દુલેહકોં ૪
 ઉસકો પોશાક ખડેનાઓ ભારી, જીસમેં હો બાદલ મીનાકારી,
 ઇતરે અંબર ઓર સંદલ^{૧૦} લગાઓ રે હાય હાયરે દુલેહકોં ૫
 અરુપ^{૧૧} તાઝીકો^{૧૨} જલ્દી લે આઓ, જીત ઝરીયાન ઉસપે કસાઓ,
 ઉસકો ઘોડેકે ઉપર બીઠાઓ રે હાય હાયરે દુલેહકોં ૬
 નવશાહ ઘોડેપે ચડ રનમેં ખડેંચા, હાથ કંગના સેરા સરકો બાંધા,

૧ આ અને આ પછીનું માતમ હમામ હસનના પુત્ર કાસમનાં મરણ પ્રસંગનું છે. કાસમ હમામ હુસેનના જમાઈ પણ થતા હતા. કાસમની શાદી કરબલાના મેદાનમાં રાત્રે થઈ હતી અને તરતજ સવારમાં તેમને લડાઈમાં જતું પડ્યું હતું અને ત્યાંજ તે વરરાજના પાયાકમાં મરણ પામ્યા હતા. આ અને આ પછીના માતમમાં તેમની શાદીના પ્રસંગનું વર્ણન આપી તેમનાં યથેલા મરણના શોકજ્વાર કાઢ્યા છે. ૨ દુલાહ=વરરાજ, ૩ શબગસ્ત=સરખસ. રાત્રીમાં ફરતું અર્થાત્ વરઘોડા. ૪ હમેલ=તરવાર સાથે ખભા ઉપર પટો રાખે છે તે. ૫ દુલહન=કન્યા, વધૂ. ૬ ઉમટને=પીડી. ૭ ઝેમવઝીનત=શણગાર. ૮ નવશાહ=વરરાજ. ૯ સોહાનો=સુંદર. ૧૦ સંદલ=સુખડ. ૧૧ અરુપ=ઘોડો. ૧૨ તાઝી=ઘોડાની અરબી બત.

ખોલા દુશ્મનકો મેઢાંમેં આઓ રે, હાય હાયરે દુલેહકો ૭
 નવશાહ મારા ગયા રનમેં જાકર, કરખલામેં ગીરા સર કટા કર,
 રો રો આંખોસેં આંસુ બહાઓ રે હાય હાયરે દુલેહકો ૮
 અનવર તુમલી ગમ ઉસ શાહકા કર લો, ચશ્મે અપનેસેં
 આંસુકો ભર લો,
 ઉસકે માતમમેં તુહા^૧ સરાઓ રે હાય હાયરે દુલેહકો ૯

માતમ ૩.

મારા કાસમ જવાન.^૨

મારા કાસમ જવાન વાવેલા, સદકે^૩ ખાતુકી જાન વાવેલા,
 વાવેલા રે વાવેલા અમ્માખીખી કુરખાન વાવેલા. ટેક.
 બેટા રોતી હે અમ્મા તુમારી, આંખ ખોલો મેં તુમપરસેં વારી,
 આજ દુલહનકો તેરી સવારી અરમાન^૪ વાવેલા, મારાં ૧
 બેટા હાથોંકો કંગના બંધાકે, આંખે હો સરપે સેરા ચઢાકે,
 તુમ તો લેટે હો લહુમેં^૫ આકે શુલતાન વાવેલા, મારાં ૨
 અખમે લાગે હાઝૂં હે તન પર, કપડે શાદીકે હે ખુનમેં તર,
 લાશ તેરી પડી હે ઝમીપર બેઝન વાવેલા, મારાં ૩
 અમ્મા સદકે ઝરા આંખ ખોલો, બેન રોતી હે કુછ મુંહસેં ખોલો,
 ચાંદસેં મુંહકો લહુસેં ધો લો સુલતાન વાવેલા, મારાં ૪
 બેટા ઉડકે તુમ ખેમેમેં^૬ આઓ, દુલહન રોતી હે ઉસકો ખોલાઓ,
 હમકો રોતુંકો તુમ ના રોલાઓ મહેમાન વાવેલા, મારાં ૫
 હાય હે દાસતાં^૭ યે ઝુલમકા, હાલ હે ઈસમેં દરદો અલમકા^૮,
 ખોલા અનવર યે રો રોકે ગમકા ખયાન વાવેલા, મારાં ૬

૧ તુહા=રોકના પોકાર. ૨ વાંચો ખીજ માતમની ટીકા. ૩ સદકે=
 વારણાં. ૪ અરમાન=નિરાશા. ૫ લહુ=લોહી. ૬ ખેમેમેં=તંબુમાં.
 ૭ દાસતાં=વર્ણન. ૮ અલમ=દુઃખ.

માતમ ૪.

શાહે રોશન ઝમીર.^૧

શાહે રોશન ઝમીર^૨ વાવેલા, મારા અસગરકો તીર વાવેલા,
 વાવેલા રે વાવેલા ગયા હલકોમે^૩ ચીર વાવેલા. ટેક.
 જનખ^૪ રોરો યુ^૫ શાહસે^૬ પુકારી, તીર અસગરકો મારા હે કારી,
 ગમસે^૭ રાતી હે બાનુ બિચારી દીલગીર વાવેલા, શાહે^૮ ૧
 બેગુન્ડા થા બંહો બચ્ચા બિચારા, વોહ થા અપને અલીકા ખ્યારા,
 ઉસકો ક્યું તુમને તીરોસે^૯ મારા નખચીર વાવેલા, શાહે^{૧૦} ૨
 મેરે બચ્ચેસે^{૧૧} મુઝકો છુડાયા, તીર ખાતે વોહ રોને ન પાયા,
 રહમ તુમકો ઝરાલર ન આયા બેપીર વાવેલા, શાહે^{૧૨} ૩
 હુરે^{૧૩} રાતી હે બાગો જહાંમે^{૧૪}, શોર ઘોઘા હે સખ ઇન્સોનંમે^{૧૫},
 ગમકી ઉડતી હે હરદોસમાંમે^{૧૬} નફીર^{૧૭} વાવેલા, શાહે^{૧૮} ૪
 રો રો કેહતી હે બાનુ બીચારો, અખ કાં દેખુંગી સુરત તુમારી ?
 ચાદ આવેગી વોહ ખ્યારો ખ્યારો તસવીર વાવેલા, શાહે^{૧૯} ૫
 ફેઝ ઝાલીમને^{૨૦} ખેમેમે^{૨૧} આકે, કેદી હમકો બનાયે સતાકે,
 પેર આબીદમે^{૨૨} ડાલે ફલાકે જંઝીર^{૨૩} વાવેલા, શાહે^{૨૪} ૬

૧ આ માતમ દિમામ હુસેનના બાળપુત્ર અસગરના મરણ વખતનું છે. લડાઈના મેદાનમાં નાના બાળક અસગરને તરસ લાગેલી હોવાથી અને પાણીનાં સાધનો દુરમને કળજ કરેલાં હોવાથી અસગરને બાળામાં લઈ તેમના પિતા દિમામ હુસેને દુરમન પાસે માત્ર આ બાળક માટે પાણીની માગણી કરી. દુરમને બાળકના સુકાઈ જતા ગળામાં પાણી રેડવાના બદલે તીર મારી બાળકને પ્રાણ લીધો.

૨ રોશન ઝમીર=ચમકતા હૃદયવાળા, સામાના મનની વાત જાણનારા, અંતર્યામી. ૩ હલકોમે=ગળામાં. ૪ જનખ=દિમામ હુસમની બેન. ૫ હુરે=અપ્સરાઓ. ૬ શાહસે=બે દુનિયામાં, આ લોક અને પરલોકમાં. ૭ ગમસે=પ્રેમ, પોહાર. ૮ આબીદ=જેન ઉલ આબદીનનું દુંડું નામ. દિમામ હુસેનના કુટુંબના છેવટના રહેલા છોકરાનું નામ. ૯ જંઝીર=ખેડી.

ખુબ અનવર કલમકો રવાં કી,^૧ હલહો^૨ મુશ્કીલ તેરી દો જહાંકી,
ગમકે દક્ષતરકી તુને બયાં કી તક્સીર^૩ વાવેલા. શાહે૦ ૭

માતમ ૫.

શાહે કોનો મકાન.^૪

શાહે કોનો મકાન^૫ વાવેલા હામીયે^૬ ઈનસો જાન વાવેલા,
વાવેલા રે વાવેલા સરવરે દો જહાન વાવેલા. એ રેક.
બાનુ કહેતી થી રો રો વિલાકે,^૭ બાત મેરો સુનો દિલ લગાકે,
ગમકા કહેતી હું દિલકો જલાકે બયાન વાવેલા. શાહે૦ ૧
લાઇ બેટુંકો લેલી કટાકે, તુમ ચલે રનમેં અબ કરબલાકે,
હમકો કરકે હવાલે ખુદાકે અરમાન વાવેલા. શાહે૦ ૨
સારે કુબેકો^૮ રનમેં કટાયા, જો ગયા પીર બહો પીછા ન આયા,
તુમપે રહેવે પયંબરકા સાયા^૯ જશાન^{૧૦} વાવેલા. શાહે૦ ૩
અબ મેં સોંપે લો તુમકો ખુદાકો, કરકે ઝામીન નખી મુસ્તુફાકો,
પાસ હે અબ અલી મુરતુજકો હરઆન^{૧૧} વાવેલા. શાહે૦ ૪
દેખ મેદાન ચે કરબલાકા, બોલે હે હુકમ ચે કીબ્રીયાકા,^{૧૨}
જાકે લાઓ બજા તુમ ખુદાકા ફરમાન વાવેલા. શાહે૦ ૫
તુમ ચલોગે ઉધર કર તૈયારી, કોન લોગા ખમર યાં હમારી ?
અબ કયું રહેવેગી બાનુ બિચારી બેજાન વાવેલા. શાહે૦ ૬

૧ રવાં કી = ચલાવી. ૨ હલ હો = દૂર થાઓ. ૩ તક્સીર = ખુલાસો.
૪ જે વખત ઇમામ હુસેન લડાઈમાં લડવાને બચ છે અને ત્યાં મરણ પામે
છે તે વખતનું આ માતમ છે. ૫ કોનો મકાન = પૃથ્વી આકાશ. ૬ હામીયે =
મદદગાર. ૭ વિલાકે = પોકાર કરીને. ૮ કુબે = કુટુંબ. ૯ સાયા = છાયા.
૧૦ જશાન = આબરુદાર. ૧૧ અરઆન = હમેશાં. ૧૨ કીબ્રીયાકા = ખુદાકા.

બીબી જેનબ હું રો રો પુકારી, બેન સદકે તુમારે મેં વારી,
 તુમ ચલે રનમેં કરકે તૈયારી મહેમાન વાવેલા. શાહે૦ ૭
 દુલાહ કાસમ ઘોર અકબર ખ્યારે, કટ ગયે નવજવાં રનમેં સારે,
 તુમ ન જાઓ મેં સદકે તુમારે કુરખાન વાવેલા. શાહે૦ ૮
 આખોદ બીચારા રોતા હે ખ્યારા, શેરખાનુંકા^૧ દિલ હે દોપારા,
 જલ ગયા અબ તો સીના^૨ હમારા દીલખાન વાવેલા. શાહે૦ ૯
 સુનકે જેનબસેં આયે હુસેના, તર કીયે રોરો આંસુસેં નેનાં,
 બોલે અબ તો રઝા મુજકો દેના અય જાન વાવેલા. શાહે૦ ૧૦
 હાય અખ્યાસકો^૩ રનમેં મારે, કટ ગયે મેરે ફરજંદ ખ્યારે,
 મર ગયે અબ તો કુન્બેકે સારે જવાન વાવેલા. શાહે૦ ૧૧
 દો રઝા મુજકો જાઉં મેં રનમેં, સર કટાનેકો કરખલકે બનમેં,
 આગ લગી સારે તન બદનમેં સો જાન વાવેલા. શાહે૦ ૧૨
 મરના બાકી હે અબ મેરા છેલા, મેંભી જાકે કરૂં ઉસસેં મેલા,
 કયા કરૂં મેં કે અબ હું એકેલા હેરાન વાવેલા. શાહે૦ ૧૩
 ઇતના કેહકરકે ંહો શાહ સરવર, ચડકે ઘોડેપે નીકલે હે રનપર,
 જાકે કરખલમેં હે દે દીયા સર વ જાન વાવેલા. શાહે૦ ૧૪
 હકકા ફરમાન શાહને બજાયા, બુખે ખ્યાસે ંહો સરકો કટાયા,
 કયા થા રોશન ઉતુકા ખુદાયા ઇમાન વાવેલા. શાહે૦ ૧૫
 અબ તો અનવર કલમ રોક દેના, બદલા ઇસકા તુમ હશ્રમેં લેના,
 તેરા હામી હે ંહો શાહ હુસેના સુલતાન વાવેલા. શાહે૦ ૧૬

૧ શેરખાનુ = ઇમામ હુસેનની પુત્રી. ૨ સીના = છાતી. ૩ અખ્યાસ =
 ઇમામ હુસેનના કાકા.

માતમ ૬.

સુનો ગમકા કલામ.^૧

સુનો ગમકા કલામ વાવેલા, કરો માતમ તમામ વાવેલા,
વાવેલાં રે વાવેલા મારે શાહો ઇમામ વાવેલા. એ ટેક.
રનમે^૨ જીરે શાહો સરવર, શીઝ આયા વહાં ખીચ ખંજર,
ઉસને રખખા લે શાહકે ગલે પર સમશામ^૩ વાવેલા. સુનો ૦ ૧
શાહ બોલે સખર કર અય ઝાલીમ, સીજદા કરલું ખુદાકો મેં દસિદમ,
ફીર પીલા વસ્લકા^૪ સુજકો એકદમ તું જામ વાવેલા. સુનો ૦ ૨
એતના કેહ શાહ સીજદેમે^૫ આયે, યાદ મવલામે^૬ દિલકો લગાયે,
શીઝ બોલા અખ મકશદ^૭ ખર આયે તમામ વાવેલા. સુનો ૦ ૩
શીઝ બેરહમ બેખીર બદતર^૮, રખખા ગરદનપે આ શાહકે ખંજર,
બહોત સીતાબીસે^૯ કાટલે સર નાકામ^{૧૦} વાવેલા. સુનો ૦ ૪
લે ચલા સરકો નેઝે^{૧૧} ચડાકે, ગમસે^{૧૨} રાયે ફરીસ્તે^{૧૩} સમાંકે,
હુરે^{૧૪} જંનતમે^{૧૫} રોઈ પલાકે ઇમામ વાવેલા. સુનો ૦ ૫
આફરી^{૧૬} એસે સરવરકો કેહ કર, મરહબા^{૧૭} કેસે વોહ થે દીલાવર?
અનવર હરદમ તું પઠ ઉનકે ઉપર સલામ વાવેલા. સુનો ૦ ૬

૧ ઇમામ હુસેનના મરણ વખતનું આ માતમ છે. શુક્રવારનો દિવસ હોવાથી અને નમાઝ પઢવાનો વખત થયેલો હોવાથી ઇમામ હુસેને નમાઝ પઢવાનો દુશ્મનની ફેજના સેનાધિપતિ શીઝ પાસે રત્ન માગી. શીઝે જવાબ આપ્યો કે તમારું માથું તાકીદથી તૈયાર કરો; મારે પણ નમાઝનો વખત થયો છે. આ સાંભળી ઇમામ હુસેન સીજદા (નમાઝની ત્રીજી ક્રીયા જમીન ઉપર માથું મુકી ખંદગી કરવાની ક્રીયા) કરવા લાગ્યા કે તરતજ શીઝ તેમનું માથું કાપી લાલા ઉપર ચડાવી ચાલ્યો ગયો. ૨ સમશામ = તરવાર. ૩ વસ્લકા જામ = પરમેશ્વર સાથે મેળાપનો ખ્યાલો. ૪ મકશદ = હેતુ. ૫ બદતર = ખરાબ, બહુ નીચ. ૬ સીતાબીસે = તાકીદથી. ૭ નાકામ = નાલાયક. ૮ નેઝે = ભાલા ઉપર. ૯ ફરીસ્તે = દેવતાઓ. ૧૦ મરહબા = શાબાશ.

માતમ ૭.

બાનુકો બેવા બનાઈ.^૧

હાયરે બાનુકો બેવા બનાઈ, બાનુકો બેવા બનાઈ,
 શાહને કરબલમેં ગરહન કટાઈ રે હાય હાયરે બાનુકોં એ ટેક.
 જેનખ ખેમેસેં લાશપે આકે, પીટ સર રોઈ તુહા પલાકે,
 ખાત ગમકી યું રો રો સુનાઈ રે હાય હાયરે બાનુકોં ૧
 ખાતીર ઉમ્મતકે^૨ સર રનમેં જાકે ખાક પર લોટે હો સર કટાકે,
 તનસેં લહુકી નેહરેં બહાઈ રે હાય હાય રે બાનુકોં ૨
 થે ખુદા ઓર નખીકે ખ્યારે, અલીમો પેશવા થે તુમારે,
 શર્મ તુમકો ઝરાખર ન આઈ રે હાય હાય રે બાનુકોં ૩
 દેખ તુમને નવાસે^૩ નખીકે, જાનકર તુમને ફરજંદ અલીકે,
 તેગ ઉનકે ગલેપે ચલાઈ રે હાય હાય રે બાનુકોં ૪
 ખોફ તુમકો ન આયા ખુદાકા, ખ્યાલ આયા ન કુછ મુસ્તુફાકા,
 ખ્યાસે હલકોંપે છુરીયેં પ્રીરાઈ રે હાય હાય રે બાનુકોં ૫
 કયા જવાબ હોગે અલીમ ખુદાકો? મુંહ દીખાઓકે કયા મુસ્તુફાકો?
 તુમને દોઝખકી^૪ કી હે કમાઈ રે હાય હાય રે બાનુકોં ૬
 અનવર ગમકા બયાં અબખતમકર, પઢકે કુલ ઉન્કી અરવાકે ઉપર,
 બખશ દે તું ખુદાકી હુહાઈ રે હાય હાય રે બાનુકોં ૭

માતમ ૮.

શોરોફિંગાંકા પુકારા.^૫

હાય હુવા શોરો ફિંગાંકા^૬ પુકારા, શોરો ફિંગાંકા પુકારા,
 દેખો અલીમને અકબરકો મારા રે હાય હાય હુવા. એ ટેક.

૧ ઇમામ હુસેનના મરણ વખતનું આ માતમ છે. ૨ ઉમ્મત = શિષ્યો.
 ૩ નવાસે = છાત્રીના છોકરો. ૪ દોઝખ = નરક. ૫ ઇમામ હુસેનના મોટા પુત્ર
 ઇમામ અલી અકબરના મરણ વખતનું આ માતમ છે. ૬ શોરોફિંગાં = વિદાય.

હલકા^૧ તે રનમે^૨ કયા પડ ગયા હે ! દેખો અકબરકે સરપે બલાહે,
ખલખલા હેગા લશ્કર ચે સારા રે હાય હાય હુવા શોરો^૩ ૧
દેખો સરવર તુમે રનમે^૨ જાઓ, જાકે અકબરકો મેરે લે આઓ,
હે એકેલા ન ઉસકો સહારા રે હાય હાય હુવા શોરો^૩ ૨
ઉઠકે સરવર જો ખેમેસે^૪ આયે, લાશ અકબરકી મેંદાંમે^૫ પાયે,
ખાકે સીનેમે^૬ ખરછી સીધારા^૭ રે હાય હાય હુવા શોરો^૩ ૩
દેખા અકબરકો શાહને ઝમીંપર, સર ઉઠા ગોદીમે^૮ બાલે રોકર,
અકબર મારા ગયા મેરા ખ્યારા રે હાય હાય હુવા શોરો^૩ ૪
સરવર રોતે હુવે વહાંસે^૯ આયે આકે ખેમેમે^{૧૦} સખકો સુનાયે,
હક હુવા^{૧૧} હાય અકબર તુમારા રે હાય હાય હુવા શોરો^૩ ૫
રો રો બાતુને ખાઈ પછાડી, સરસે^{૧૨} ચદરકો જેનખને ફાડી,
નીકલા અનવરકે દિલસે^{૧૩} સરારા^{૧૪} રે હાય હાય હુવા શોરો^૩ ૬

માતમ ૯.

અર્શ ખરીકે સીતારે.^{૧૫}

હાય રે અર્શખરીકે સીતારે,^{૧૬} અર્શખરીકે સીતારે,
થે નખી ઓર અલીકે ખ્યારે રે હાય હાયરે અર્શો^{૧૭} એ ટેક.
શાહ હુસેન ઓર માસુમ^{૧૮} અસગર, ખ્યારા કાસમ ખના ઓર અકબર,
નવ જવાં ગય સલી રનમે^{૧૯} મારે રે હાય હાયરે અર્શો^{૧૭} ૧
જીનકા દીલ ન ખુદાને દુખાયા, ન અલી ઓર નખીને સતાયા,
શીઝને સર ઉનોંકે ઉતારે રે હાય હાયરે અર્શો^{૧૭} ૨
લે ચલા કાટ સરવરકા જખ સર, રહમ ઉસકો ન આયા ઝરાબર,

૧ હલકા = ઘેરો. ૨ સીધારા = ચાલ્યા ગયા, મરણ પામ્યા. ૩ હક હુવા = સચ્ચાઈને પહોંચ્યા અર્થાત્ મરણ પામ્યા. ૪ સરારા = નિશાસા. ૫ દીમામ હુસેન તથા તેમના કુટુંબના માણસો લડાઈમાં કપાઈ ગયાના શોકનું માતમ છે. ૬ અર્શખરીકે સીતારે = ઉંચા આકાશના તારા જેવા. ૭ માસુમ = નિર્દોષ.

રો રો એહલે હરમ^૧ યુ^૨ પુકારે રે હાય હાયરે અર્શો ૦ ૩
 ઝાલીમો શાહકા સર યે હમે^૩ દો, સર હમારા ઇવઝ^૪ ઉસકે લેલો,
 હમહે^૫ મઝલુમ^૬ બેકસ^૭ બીચારે રે હાય હાયરે અર્શો ૦ ૪
 યા અલી કયા હે હમપર યે બેદાદ^૮ કોઈ યુનતા નહીં આજ ફરીઆદ,
 કહાં હે નાના^૯ પર્યબર હમારે રે હાય હાયરે અર્શો ૦ ૫
 એસા એહલે હરમ કેહકે સારે, રનમે^{૧૦} રોતે થે બેકસ બીચારે,
 ઉનપે અનવરકી સો જાન વારે રે હાય હાયરે અર્શો ૦ ૬

માતમ ૧૦.

દરીઆમેં ગમકી સદા હે.^૧

હાયરે દરીઆમેં ગમકી સદા^૨ હે, દરીઆમેં ગમકી સદા હે,
 રનમેં ખ્યાસે શાહે કરબલા હે રે હાય હાયરે દરીઆમેં ૦ એ ટેક.
 ગમસેં દરીઆકે સીનેમેં હે જોશ, મછલીયેં ગમસેં ખુદ હે

ફરામોશ,^૬

મોતી ગમસેં સદફમેં^૭ છુપા હે રે હાય હાયરે દરીઆમેં ૦ ૧
 ગમસેં પાનીકો હે બેકસારી, મોજેં ઉઠતી હે કર આહ વજારો,
 શોર ગોગા હે ઝોર વાવેલા હે રે હાય હાયરે દરીઆમેં ૦ ૨
 જોકે દોનું જહાંકે થે સરવર, રનમેં ખ્યાસે ગીરે સર કટાકર,
 એક કતરાહ^{૧૦} ન પાની મીલા હે રે હાય હાયરે દરીઆમેં ૦ ૩
 ઉનકા માતમ હે દોનું જહાંમેં, હુરે પરીયેં મલક ઇન્સોજાંમેં,
 ગમમેં અનવરલી રોતા ખડા હે રે હાય હાયરે દરીઆમેં ૦ ૪

૧ એહલે હરમ = જનાનાની બીબીઓ. ૨ ઇવઝ = બદલામાં. ૩ મ-
 ઝલુમ = દુઃખી. ૪ બેકસ = નિરાધાર. ૫ નાના = માનો બાપ. ૬ લડાઇમાં
 ઇમામ હુસેન અને તેમના કુટુંબના માણસોનો નાશ થવાથી દરીઆને પહો
 શોક થવા લાગ્યો તેવી કલ્પના આ માતમમાં કરવામાં આવી છે. ૭ સદા =
 અવાજ. ૮ ફરામોશ = સૂપ. ૯ સદફ = છીપ. ૧૦ કતરાહ = ટીપું.

માતમ ૧૧.

ગુન્ધે નળીકે ચમનકે.^૧

હાય રે ગુન્ધે^૨ નળીકે ચમનકે,^૩ ગુન્ધે નળીકે ચમનકે,
ગીર ગયે જાકે કાંઠોંમેં બનકે રે હાય હાય રે ગુન્ધે૦ એક ટેક.
યા ઇલાહી ખીઝાં કેસી આઈ ! બાગ એહમદપે આઈ તબાહી^૪ !
કામ કેસે હેં ચખે^૫ કોહનકે^૬ રે હાય હાય રે ગુન્ધે૦ ૧
રનમેં જા શાહ હુસેન ચોર અકબર, શાહે કાસીમ ગીરે ચોર અસગર,
ગીર ગયે સખ જવાં અંબુમનકે રે હાય હાય રે ગુન્ધે૦ ૨
કેસી બાદે ખીઝાં^૭ હે ચે યા રખ ! ખુશ^૮ કર ડાલે બતહાં^૯ વ યશરખ.^{૧૦}
સુકે સખ બાગ શામો ચમનકે રે હાય હાય રે ગુન્ધે૦ ૩
હથ બરપા^{૧૦} હે ગમસેં ચમનકે, કયા રવીશ^{૧૧} કયા ફરસ ચોર
સેહનકે !
તખતએ ગુલકે ટુકડે બદનકે રે હાય હાય રે ગુન્ધે૦ ૪
^{૧૨}હર શજર ગુલકા હે ગમસેં બેહોશ, ^{૧૩}સરો એકપા બડા
ખુદ ફરામોશ,

૧ લડાઈમાં ઇમામ હુસેન અને તેમના કુટુંબનાં માણસો કપાઈ
જવાથી ફૂલ, ફળ અને પક્ષીઓએ પણ શોક ધારણ કર્યો એવી કલ્પના આ
માતમમાં કરી કાઢી અનવર મીયાંએ જુદી જુદી ભતનાં ફૂલ ફળ અને પક્ષી-
ઓના કુદરતી સ્વભાવની શોક રૂપમાં ઉત્પ્રેક્ષા કરી શોકનું વર્ણન કરેલું છે.
આ માતમ અનવરમીયાંમાં કેવી ઉચ્ચ પ્રકારની કાવ્ય શક્તિ રહેલી હતી
તેનું બાન કરાવે છે. આવા પ્રકારના અલંકાર અને ઉપમા ગ્રન્થ ૧ માં
જોવામાં આવે છે. ૨ ગુન્ધે = કળી. ૩ નળીકે ચમનકે = હરિત મહામહના
બગીચાની કળીઓ અર્થાત્ કુટુંબનાં માણસો. ૪ તબાહી = પાચમાલી. ૫
ચખે કોહનકે = આકાશનું ચક્ર. ૬ બાદેખીઝાં = પાનખર રૂતનો પવન. ૭
ખુશ = વેરાન. ૮ બતહાં = મેદાન. ૯ યશરખ = મદીના. ૧૦ બરપા = ઉભા
થવું; બાગના શોકથી બહુ દુઃખ ઉભું થયું છે. ૧૧ રવીશ ફરસ સેહન =
મકાનનો આંગણો ભાગ, જમીનનો ભાગ, અને અંદરનો ભાગ. ૧૨ ઝાડ
શોકથી બેહોશ થયાં. ૧૩ સરો નામનું ઝાડ એક પગલર બેલાન બની ગયું.

૧ ગુલને પુરઝે કીયે પેરહનકે રે હાય હાય રે ગુન્ચે૦ ૫
 ૨ ચક્ષમનમ હેગી નરગીસ અલમસેં, ૩ બાલસુંબુલકે બીખરે હેં ગમસેં,
 ૪ તાર તનકે હુવે યાસમનકે રે હાય હાય રે ગુન્ચે૦ ૬
 ૫ ગમસેં સોસનકી સુકો ઝખાં હે, ૬ દાગ લાલાકો ગમકા ચહાં હે,
 ૭ કેલ ગીર ગઈ હો દુકડે બદનકે રે હાય હાય રે ગુન્ચે૦ ૭
 ૮ સીના રૂમાકા ખુને કીશાં હે, ૯ ખુને દીલ અપના ખાતી હીના હે,
 ૧૦ ઝંઢ રૂહ હે તરંગ બેસુખનકે રે હાય હાય રે ગુન્ચે૦ ૮
 ૧૧ સેબ ગમસેં ગીરા હે ઝમીંપર, ૧૨ બર્ગ આઠાપે કાંપે હે થરથર,
 ગમસેં રોતે હેં સખ શાહ હસનકે રે હાય હાય રે ગુન્ચે૦ ૯
 ૧૩ ગમસેં પથ્થરકા પાની જીગર હે, ૧૪ હર તરફ આબ દીઠાહનહર હે,
 ૧૫ હોશ ઉડ ગયહેં ફરેા સેહનકે રે હાય હાય રે ગુન્ચે૦ ૧૦
 દેખ વેરાની બાગો ચમનકી, ૧૬ તાયરાં ભુલે શુદ્ધ અન્બુમનકી,
 ૧૭ સખને છોડે તરાને લયનકે રે હાય હાય રે ગુન્ચે૦ ૧૧
 ૧૮ કુમરીયેં ખાક ભરતી હેં સરમેં, ૧૯ દાગ તાઉસ ખાયે હેં પરમેં,
 ૨૦ શોર હેં બુલબુલે બેઘતનકે રે હાય હાય રે ગુન્ચે૦ ૧૨

૧ ફૂલોએ પોતાનું બદન ચીરી નાખી પાંખડીઓ કરી. ૨ નરગીસ ફૂલે શોકથી આંખો લાલ બની કરી. ૩ સુંબલે શોકથી પોતાના વાળ વીખરી નાખ્યા. ૪ યાસમને પોતાના શરીરના તાર જુદા કર્યા. ૫ સોસનની જીભ સુકાઈ ગઈ. ૬ લાલને દુઃખના દાઢ પડ્યા. ૭ કેળ કપાઈને ભોંય પડી. ૮ દાડમની ઝાનીમાંથી લોહી ઝરવા માંડ્યું. ૯ મેરી પોતાનુંજ લાલ લોહી પીવા લાગી. ૧૦ નારંગી સૂપકીથી પીળી પડી ગઈ. ૧૧ સફરજન દુઃખથી જમીન ઉપર પડી ગયું. ૧૨ પાંદડાં ઝાડ ઉપર ફેંપવા લાગ્યાં. ૧૩ પથરના હૃદયમાંથી પાણી ઝરવા માંડ્યું. ૧૪ નહરની આંખોમાં પણ પાણી ભરાયું. ૧૫ ફરી અને સેહન પણ બેહોશ થયાં. ૧૬ બાગ વેરાન થવાથી પક્ષીઓ પોતાના ટોળાનું ભાન ભૂલી ગયાં. ૧૭ ગાવાની ઢબ છોડી દીધી. ૧૮ હોલાઓ માથામાં ધૂળ ભરવા લાગ્યા. ૧૯ મોરે પોતાના પીંછાંમાં દાઢ લગાડ્યા. ૨૦ બુલબુલ પક્ષી પોતાનું વતન ભૂલી જઈ પોકાર કરે છે.

૧સારા વેયરાં પડા ગુલીસ્તાં હે, ગુલ હે બાકી ન ગુલકા નશાં હે,
હે બગોલે^૨ ખીઝાંકે પવનકે રે હાય હાય રે ગુન્યે૦ ૧૩
અનવર બસકર બયાં હાય ગમકા, શક^૩ હુવા હે જીગર અબ કલમકા,
અશક^૪ જારી હું તેરે નયનકે રે હાય હાય રે ગુન્યે૦ ૧૪

જોગીનામા ૧.

જોગી બન કરબલાસેં હેં આયે.^૫

જોગી હમ હેં ચે ગમકે સતાયે, જોગી બન કરબલાસેં હેં આયે,
હાલ જોગીકા તનપર ઉઠાયે રે, જોગી બન કરબલાસેં હેં આયે, ટેક.
હમ હું જોગી બને પંજે તનકે,^૬ ગમમેં હું શાહ હસન ઓર હુસેનકે,
લેસ જોગીકા હમને બનાયેરે. જોગી બન૦ ૧
તર્ક^૭ દુનિયાકો હમને કીયા હે, હાલ જોગીકા તનપર લીયા હે,
લે બજૂલીકો તનપર ચડાયે રે, જોગી બન૦ ૨
ગમસેં રા રાકે હમ ઝંદ રહો, ગેરવેમે^૮ છુપાયે હેં મુંહકો,
બાલ સરમેં હેં ગમસેં બડાયે રે. જોગી બન૦ ૩

૧ બધો બગીચો વેરાન બન્યો છે. ૨ બગોલે = વંદોળીઓ. ૩ કલમનાં
જીગરમાં હવે ફાટ પડી છે. ૪ અશક = આંશુ.

૫-૬ હઝરત મહંમદ પેગમ્બરની છોડી બીબી ફાતમાના છોકરા ઇમામ
હસન તથા ઇમામ હુસેન તથા તેમનાં છોકરાં કરબલાના યુદ્ધમાં મરણ
પામવાથી દેશમાં ધબ્બીજ દીવાળીરી ફેલાઈ ગઈ હતી. ખુદાએ પોતાના નૂર-
માંથી ૧ હઝરત મહંમદ સુસ્તદા, ૨ બીબી ફાતમા, ૩ હઝરત અલી મુર્તજા,
૪ ઇમામ હસન અને ૫ ઇમામ હુસેનને ઉત્પન્ન કર્યા છે અને તેમને પંજે તન
અર્થાત્ પાંચ શરીર તરીકે ઓળખાવવામાં આવે છે. કરબલાના માઠા બના-
વથી આ પાંચ મહાત્માના પ્રેમમાં આસક્ત થઈ ઘરબાર છોડી દઈ જોગીનો
વેશ ધારણ કરનાર પુરોષોનો હેવાલ આ અને આ પછીનાં જોગીનામામાં
જણાવ્યો છે. ૭ તર્ક = ત્યાગ. ૮ ગેરવેમેં = ગીરેબાનમાં.

ગમમેં સરવરકે તનમન જલાકે, આક ગમકી બદનપર ચડાકે,
દાગ કાલા પેશાનીપે^૧ આયેરે. જોગી બન૦ ૪

તનકા તુમ્બા બનાકરકે ગમકા, તાર ઉસમેં લગાયે હેં દમકા,
આહ ગમકી સદાયેં બબાયે રે. જોગી બન૦ ૫

ગમમેં શાહકે ગીરેબાંકો ચીરા, મન ઓર જીકા બનાકર મંજીરા,
અલ્લાહુકા લગન હેં સુનાયે રે. જોગી બન૦ ૬

ગમમેં સરવરકે કીરતે હેં હરસુ,^૨ ધ્યાન દીલખીચ ધરતે હેં હુહુ,
માલા મનકી હે દીલસેં કીરાયેરે. જોગી બન૦ ૭

સુદ્રે કાનોંમેં ઓર ગલેમેં માલા, દાગ દીલપર લગા મીસ્ત્રે લાલા,
ચશ્મસેં રોકે આંસુ બહાયેરે. જોગી બન૦ ૮

આતીશે ઇશકે સીનેમેં લડકા, દિલમેં જોશે મહોબતકા હે ધડકા,
ધુની માતમકી હમ હેં લગાયે રે. જોગી બન૦ ૯

સબ ફકીરોસેં હમ હે નીરાલે, મસ્ત બનકર કીરે મતવાલે,
હમ તો મવલાકે આશક કહાયે રે. જોગી બન૦ ૧૦

હેં હમારી સદા ઇશક અલ્લાહ, રેહતે વેહદતમેં^૩ પદ કુલ હો વલ્લાહ,
નહેનો અકરબ^૪ ગુરને સીખાયે રે. જોગી બન૦ ૧૧

મન અરફ^૫ હમકો ગુરને પઢાયા, લેહ ફકરાકા સારા બતાયા,
વસ્લકા જામ ઉતસેં હમ પાયે રે. જોગી બન૦ ૧૨

અબ હમારા મકાં લામકાં હે, ઓર હમારા નીશાં બેનીશાં હે;
નૂર વેહદતમેં હમ હેં સમાયે રે. જોગી બન૦ ૧૩

અનવરો મય અલસ્તોકા હો મસ્ત, જામ કાલુખલાકા લે બરદસ્ત,
બેખુદીકે સુખન હે સુનાયે રે. જોગી બન૦ ૧૪

૧ પેશાની = કપાળ. ૨ હરસુ = દરેક બાજુ. ૩ વેહદત = એકબ્રહ્મ.

૪ નહેનો અકરબ = ધણીજ નજવીક, સમીપ. ૫ મન અરફ = જેણે પોતાને
ઓળખ્યો છે. ૬ ફકરા = ફકીરી.

જેગીનામા ૨.

હમને જેગીકી સુરત બનાઈ.

જેગી ગમકી ઘટા દિલપે છાઈ, હમને જેગીકી સુરત બનાઈ,
લે બજૂતીકો તનપે ચડાઈ રે, હમને જેગીકી સુરત બનાઈ. ટેક.
લેકે કચકોલ^૧ ઝેલી કમંડલ ગમસે ફીરતે હેં દુનિયાકા મંડલ,
હે ઝટા સરપે ગમકી બઢાઈ રે. હમને જેગીકીં ૧
તનકી મઢીઆ ચે હમને બનાયા, જીકા જેગી હે ઉસમેં બીઠાયા,
સુરતી હમને ગગનમેં ચડાઈ રે. હમને જેગીકીં ૨
છોડ દુનિયાકો ઝોર હોકે ત્યાગી, પીચુકે ગમમેં બને હેં ખેરાગી,
ધુની ગમકી હે દિલમેં લગાઈ રે. હમને જેગીકીં ૩
બનકે અબધુત હમ મતવાલે, દર્શ કારન ચે જેગ સમાલે,
લાલી આંખોમેં ધસકકી છાઈ રે. હમને જેગીકીં ૪
લેકે કીડતાળ ઢોલક તંબુરા, જેગ હમને ઉઠાયા હે પુરા,
બીન અનહદકી હમને બજાઈ રે. હમને જેગીકીં ૫
મુનીબન માલા જપતે હેં મનકી, કુછ બખર નહીં હે અબ તન બદનકી
બંસી સોહં શબદકી બજાઈ રે, હમને જેગીકીં ૬
ધ્યાન અબ તો ઉસીસેં લગાયે, હમ ઉલટ આપમેં આ સમાયે,
મોજેં મનકી હે મનમેં સમાઈ રે. હમને જેગીકીં ૭
અનવર એસા નહીં કોઈ જેગી, જેગીકા જેગી લોગીકા લોગી,
મનમેં મૂરતી મોહનકી હે પાઈ રે. હમને જેગીકીં ૮

જેગીનામા ૩.

જેગ હમને ઉઠાયા હે ભારી.

જેગીઓ ખાત સુન લો હમારી, જેગ હમને ઉઠાયા હે ભારી,
કરકે અબ કરબલાકા તૈયારીરે, જેગ હમને ઉઠાયા હે ભારી. ટેક.

૧ કચકોલ = માગવાનો પ્યાલો.

હેગા અઘાહ નળી ગુર હમારા, જ્ઞાન વેહલતકા હમને બિચારા,
છોડ સખકો કરી ઉનસેં ચારી રે. જોગ હમને૦ ૧
દર્શ કારન ચે જોગ લીયા હે, ઈશ્ક અલાહમેં સરકો દીયા હે,
નામ લેતે હેં ખાલીક વ ખારી રે, જોગ હમને૦ ૨
ખલ્કા ખેનાહેં હમ પંજેતનકા, નામ લે શાહ હસન ઓર હુસેનકા,
પાસ અન્કાસ કરતે હેં જારી રે. જોગ હમને૦ ૩
ખાક હમને મલી કરખલાકી, ખાકી હેં ઓર કહેલાતે હેં ખાકી
હમકો ખ્યારી લગી ખાકસારી રે. જોગ હમને૦ ૪
અમ્રકા^૧ હાથમેં લેકે સોટા, નહવકા^૨ હમને ખાંધા લંગોટા,
કસ નફ્સીકો^૩ હમને સમારી રે. જોગ હમને૦ ૫
હમ તો આએ હેં મુલ્કે અદમસેં,^૪ સેર કરને ખુદાકે કરમસેં,
હે કખરમેં હમારી પથારી રે. જોગ હમને૦ ૬
તીરખુટીમેં હે ધુની લગાઈ, ઓર અગમમેં હે સુરતી ચલાઈ,
રેહકે સન્મુખ બને જોગધારી રે. જોગ હમને૦ ૭
અનવર તેરા તો હક હે નીગેહબાં,^૫ તું મીલા રેહ સદા ઉસસેં હરઆં,
તુજપે બરસેંગી રહમતે ખારી રે. જોગ હમને૦ ૮

જોગીનામા ૪.

અબ તો હે જોગ હમકો ગવારા.

જોગીઓ હાલ સુન લો હમારા, અબ તો હે જોગ હમકો ગવારા,^૬
કરકે દોનું જહાંસેં કિનારા રે, અબ તો હે જોગ હમકો ગવારા.ઢેક.
અબ તો જોગી બને જોગ લેકર, હમ તો હેં કરખલાકે મુસાફર,
કરખલામેં હમારા હે ખ્યારા રે. અબ તો હે૦ ૧

૧ અમ્ર = હુકમ. ૨ નહવ = માર્ગ, ધર્મનો રસ્તો. ૩ કસ નફ્સી =
પોતાને નજીવો જેવો સમજવો. ૪ મુલ્કે અદમ = જ્યાં કોઈ પણ નહોતું
ત્યાંથી. ૫ નીગેહબાં = રક્ષક. ૬ ગવારા = લાયક, પસંદ.

ખાક ગમકી ચે તન પર મલેંગે, કરબલાકે સફરકો ચલેંગે,
 વોહી બનમેં કરેંગે ગુબારા રે. અબ તો હેં ૨
 પહેન કફની ગલે બીચ ગમકી, ડાલ ગરદનમેં સેલી^૧ અલમકી.
 હાથોંમેં ગમકા લેકે કેદારા^૨ રે. અબ તો હેં ૩
 કાનોંમેં ગમકે મુંદ્રે પહેનકર, ગમમેં સરવર કે હમ જોગી બનકર,
 સરપે જુડેકા^૩ અબ કરકે ભારા રે. અબ તો હેં ૪
 હાથોંમેં ગમકી માલા રખેંગે, નામ હરદમ હુસેનાકા લેંગે,
 હમકો હેગા ઉસીકા સહારા રે. અબ તો હેં ૫
 શાહકે ગમ બીચ અબ બનકે મુની, અબ તો તાર્પીંગે હમ
 ગમકી ધુની,
 ગમકા ઉઠતા હે દિલસેં સકારા રે. અબ તો હેં ૬
 પહેનકર ગેરવા તનકે ઉપર, મલ લલુત અપને મુંહપે સરાસર,
 અબ તો હુ હુકા માનેંગે નારા^૪ રે. અબ તો હેં ૭
 અનવર તેરે હુસેના હે વાલી, વોહ રખેંગે તેરે મુંહકી લાલી,
 તેરા રોશન રહેગા સતારા રે, અબ તો હેં ૮

જોગીનામા ૫.

હમ તો જોગી બને શાહકે ગમકે.

જોગી સુન લો ચે દક્તર અલમકે, હમ તો જોગી બને શાહકે ગમકે,
 બનમેં પ્રીરતે હેં અરખો અઝમકે^૫ રે.

હમ તો જોગી બને શાહકે ગમકે. ટેક.

ગમસેં સરવરકે તનમન જલાકે, ખાક ગમકી બદન પર ચડાકે,
 ગમમેં નીકલે હેં એહલે હરમકે રે. હમ તો જોગી ૧

૧ સેલી = કફની. ૨ કેદારો = દંડ. ૩ જુડો = અંખોડો. ૪ નારા =
 હંચો અવાજ. ૫ અરખો અઝમ = હસન હુસેનનો મુલક.

છોડ દુનિયાકા સખ માલ ઓર ધન, જોગી બન કરકે ફીરતે
 હેં બનબન,
 હોકે આશક વોહ સરવરકે હમકે રે, હમ તો જોગીં ૨
 પહેનકર ગેરવા ગમકા તનપર, મુંદ્રે માતમકે કાનોકે અંદર,
 તાર સેઝીકે હેં ચશ્મનમકે રે. હમ તો જોગીં ૩
 ગમસેં કરતેં હેં હમ આહ પર આહ, હે સત્ર દીલસેં
 અલ્લાહ અલ્લાહ,
 હમ તો આશક હેં કરબલકે બનકે રે. હમ તો જોગીં ૪
 તર્ક દુનિયાના કરકે ખુદારા,^૧ જોગ હમને લીઆ^૨ આશકારા,
 હમ મુસાફીર હેં શાહે જમનકે રે. હમ તો જોગીં ૫
 અબ કીસીકી નહીં હમકો પરવા, વરલ શાહકા હે હમકો ગવારા,
 હમ હે ખવાહાં^૩ પે શાહકે કરમકે રે. હમ તો જોગીં ૬
 અબ હે ઉમેદ કરબલમેં નાકે, બેઠે ઉસ બનમેં ધુની લગાકે,
 હોવેં સદકે વોહ શાહકે કદમકે રે. હમ તો જોગીં ૭
 ડર કીસીકા નહીં તુજકો અનવર, હે મદદપે તેરી શાહે સરવર,
 તુજપે બરસેંગે દરિયા રહમકે રે. હમ તો જોગીં ૮

ગઝલ ૧.

રહમ કર મુજપે.

રહમ કર મુજપે મેરી જાંકે જલાનેવાલે;
 ન સતા મુજકો મેરે દીલકે દુખાનેવાલે. ૧
 જલ ગયાં દીલહી જુગર ચાક હે સીના ખીરયાં;
 કયું જલાતા હે મુજે આહ જલાનેવાલે. ૨
 રાત દીન રો રોકે બેતાબ હુવા હું ગમસેં;

૧ ખુદારા = ખુદાના માટે. ૨ આશકારા = નહેર. ૩ ખવાહાં = માગનાર.

- કેન હે તુંલી બતા તો ઓ રૂલાનેવાલે ? ૩
- કુચ પતા હે બતા મુજકો તેરા ઓ આલીમ;
આહ દીલકો મેરે છુપ છુપકે લુભાનેવાલે. ૪
- કહાં હુડું મેં તુજે કીસસેં કહું દુઃખ મેરા ?
મુંહ તો દીખલા દે મુજે ગમમેં દુખાનેવાલે. ૫
- ધરિકી આતીશે શોબને જલાયા મુજકો;
ઝરા સુરત તો દીખા આગ લગાનેવાલે. ૬
- તેરી હીજરતમેં હુવા હેગા મેરા હાલ અબુ;
ઇતના તરસા ન મુજે છોડકે બનેવાલે. ૭
- રહમ કરકે તું કલી ખવાખમેં મેરે આબ;
તેરે સદકે આ મેરે દીલમેં સમાનેવાલે. ૮
- મેં તો મરતા હું તેરે હીજમેં અચ બાં મેરે;
દે જલા મુજકો ઓ મુરદોંકે જલાનેવાલે. ૯
- દીલ લગાકરકે મુજે છોડ ગયા ઓ દિલબર;
કુછ દીલાસા તો દે ઓ દીલકે દુખાનેવાલે. ૧૦
- નગદ દીલ લેકે મેરા મુજસેં છુપા હે તું કહાં ?
ઝરા સુરત તો દીખા દીલકે ચુરાનેવાલે. ૧૧
- તેરે સદકેમેં તેરે વારને તેરે કુરબાં;
આ મેરે ખવાખમેં ઓ ખવાખમેં આનેવાલે. ૧૨
- હે તડખતા તેરા અખમી ચે બેકસરીમેં;
કયું નહીં લેતા ખબર ખુન બહાનેવાલે ? ૧૩
- ધરિકા મય મુજકો પીલવાકે કીયા દીવાના;
કયા તુજે યાદ નહીં મયકે પીલાનેવાલે ? ૧૪
- આતશે ધરિકસેં અનવર હે તડપતા બેચેન,
મુજસેં મીલ આકે મેરા ચેન ઉઠાનેવાલે. ૧૫

મઝલ ૨.

કોઈ આકરકે દિલકો.

કોઈ આકરકે દિલકો લોભાય ગયોરી;	
લોલી લોલીસી સુરત દીખાય ગયોરી.	૧
જુદ્દ કાલી થી મુખડેપે નાગનસી;	
મેરે દીલકો ંહો આકર ડસાય ગયોરી.	૨
ચાંદસી સુરત થી ંહો નૂર ભરી;	
મુજે સપનેમેં દરશન દીખાય ગયોરી.	૩
નાઝ પરવર થા ઝોર ંહો નાઝુક બદન;	
ચોરી ચોરીસેં આંખેં લડાય ગયોરી.	૪
મુસકરાતા અદાસેં ંહો નાઝભરા,	
મેરી નેનુંસેં નેનાં મીલાય ગયોરી.	૫
અસવા નેનુંકા કર ંહો મીઝાજ ભરા,	
મજનુ ચિતવનકા ખંજર લગાય ગયોરી.	૬
દીલઝબાઈસેં ખાતેં સુનાકર મુજે;	
મેરે દીલમેં ંહો આકર સમાય ગયોરી.	૭
ગોરી ગોરીસી સુરતપેં હું કુરખાં;	
ઈશકમેં મુજકો આકર ફસાય ગયોરી.	૮
ચશ્મ બાદુસેં કરકે ઇસારે મુજે;	
મેરે દીલમેં ંહો આગ લગાય ગયોરી.	૯
બાગ દીલકા થા મેરે ઉભડકે ંહો;	
નખલે ઉમેદ દીલ થા ંહો ચુરાય ગયોરી.	૧૦
દીલકો અનવરકે લેકરકે ંહો દીલઝબા;	
અપને મુખડેકો મુજસેં છુપાય ગયોરી.	૧૧

મઝલ ૩.

મરહળા મરહળા.

ઝાતે ઝોહમદ હે કયા મરહળા મરહળા !	
હકને જલવા કીયા મરહળા મરહળા !	૧
કુન્તો કંઝનમેં થા રાઝ મખશી તેરા,	
મેરે ખ્યારે પીયા મરહળા મરહળા !	૨
જખકે જલવા કીયા નામ ઝોહમદ રખા,	
રખપે પરદા લીયા મરહળા મરહળા !	૩
છુપકે ઘુંઘટમેં જા બનકે આદમ રહો,	
હમકો ઘોઠા દીયા મરહળા મરહળા !	૪
લામકાંકા પતા હમકો બતલા દીયા,	
દીલમેં આ છુપ ગયા મરહળા મરહળા !	૫
નાઝ અપના બતા નેહનો અકરબ કહો,	
કલ્બમેં ઘર કીયા મરહળા મરહળા !	૬
ઝરી ઝરીમેં આ તુને જલવા કીયા,	
તુજપે કુરબાં જીયા મરહળા મરહળા !	૭
દેખ જલવા તેરા શાક પેદા હુવા,	
ઈશક ખમીલ કીયા મરહળા મરહળા !	૮
વાહ વાહ સૈયદા આફરી મરહળા !	
સરવરે અગ્લીઆ મરહળા મરહળા !	૯
પડદા લે મીમકા બીચમેં રખ દીયા,	
મઝહરે કીશીયા મરહળા મરહળા !	૧૦
અનવરે બેનવા કીસકો હુંડે બલા ?	
તુજમેં તેરા પીયા મરહળા મરહળા !	૧૧

ગઝલ ૪.

હમે કબ તલક.

હમે કબ તલક તુમ સતાયા કરોગે ?	
સતાયા કરોગે ફલાયા કરોગે ?	૧
અદાસેં યું પરદેમેં છુપ છુપકે જાની;	
યે આશકકે દિલકો જલાયા કરોગે.	૨
કીયા કતલ ઇસકો હે તુમને હી ખ્યારે;	
ઇસે ખાક ખુમેં મીલાયા કરોગે.	૩
તકપતા ઇસે દેખકર તુમ ખુશીસેં;	
યું હસહસકે ચુટકી બજાયા કરોગે.	૪
બુદ્દા કરકે સર ઇસકા નેગે જફાસેં;	
તુમહી રંગરલીયાં મનાયા કરોગે.	૫
મહોબતકે યે પેર હેં અય સીતમગર;	
ખુદાકો તુમ ક્યા મુંહ બતાયા કરોગે ?	૬
ઝરા રહમ લાવો તો અનવરકે ઉપર;	
કહાં તક ઝુલમ યે નીલાયા કરોગે ?	૭

ફારસી ગઝલ ૧.*

અઝ મયે વરલ બેદેહ જામમ.

મમફૂઝ^૧ પરેશાનમ સાકી તો અઝ મયે વરલ બેદેહ જામમ,
 મમસુસ^૨ શુદ્દા દર રંજો અલમ અઝ તસ્નગી^૩ ખુશક શુદ્દા કામમ.^૪ ૧
 મમદુહ^૫ તુઈ મખદુમ^૬ તુઈ મવલાના તુઈ ખાશદ યે ગમમ,
 મમલુક^૭ મનમ તો માલક મન સુલતાન તુઈ મન ખુદામમ.^૮ ૨

* આ ગઝલ ફારસી લિપિમાં લખવાથી દરેક લીટીના બંને છેદ બે મીમ અક્ષરો આવે છે. એવીજ રીતે ઉપર પ્રમાણે ગુજરાતી લિપિમાં લખવાથી પણ બે મ અક્ષરો આવે છે.

મમલુલ^૯ મનમ અઝ રંજો અલમ ઉક્તાદા^{૧૦} અજળ દર દિલઝખમમ,
મમદુદ^{૧૧} બોકુન મારા બ અતા હર વકત ઝે સુખહો તા શામમ. ૩
મમતુન^{૧૨} શવમ અઝ સીન્નતે^{૧૩} તો શુકરાના^{૧૪} શુઝારમ દર દિલેમમ,
મમબુઝ^{૧૫} શવમ દર વહદત તો માદુમ^{૧૬} કુનસ ખીલકુલ નામમ. ૪
મમઝઝ શવમ દર ઈશ્ક ઈલાહ માનમ તા કદર સાળીત કદમમ,
મમસુલ શવમ દર રાહે ખુદા અનવર ચે શવદ ખુશ અંજામમ. ૫

ભાવાર્થ:—૧ હે પ્રેમરસરૂપી શરાબ પાવાવાળા પરમેશ્વર ! હું તારી ગુદાધના લીધે બિમાર^૧ અને પ્રેમધેલો થયો છું, હું દુઃખથી ઘેરાયો^૨ છું, અને માંડે ગળું^૩ તરસથી^૪ સુકાઈ ગયું છે માટે તું મને તારા મેળાપરૂપી શરાબનો પ્યાલો પા. ૨ તું વખણાયેલો^૫ છે, તું માલેક^૬ છે, તું ધણી છે. હવે મને કાની બીક છે ? હું તારો ખરીદાયેલો^૭ છું અર્થાત્ હું તારી મીલકત છું. તું મારો માલેક છે, તું મારો સુલતાન છે, અને હું તારો દાસ^૮ છું. ૩ હું દુઃખથી હેરાન^૯ છું અને મારા હૃદયમાં એક અજળ ધા પડ્યો^{૧૦} છે, માટે તું દરેક વખતે સાંજસવારે મહેરબાની કરી મને મદદ^{૧૧} કર. ૪ તારી મહેરબાનીથી^{૧૨} હું સદાનો આભારી^{૧૩} બની રહું અને દિલમાં તારો હમેશનો ઉપકાર^{૧૪} માન્યા કરું, હું બ્રહ્મસ્વરૂપમાં મળેલો^{૧૫} રહું અને હુંપણું ખીલકુલ બુલી^{૧૬} જાઉં. ૫ હું પરમેશ્વરના પ્રેમમાં મળી જાઉં અને તેમાં જરા પણ ડગું નહીં, અને પરમેશ્વરના માર્ગમાં પરમેશ્વરનો ભક્ત બની જાઉં. હે અનવર ! આ પ્રમાણે થાય તો તારાં તમામ કામતું પરીણામ સાંડે આવે.

ફારસી ગઝલ ૨.

સાકીયા જામ મયે વરલ.

સાકીયા જામ મયે વરલ એતો મે તલબમ,
બાદા^૧ પુર બેશ બેનોશાં^૨ કે બસે તરને લબમ. ૧
ઈ ગુરશ્નરા^૩ તો અઝખ્વાન^૪ કરમ ચક લુકમા,^૫
લુત્દ^૬ ફરમા કે બ દરગાહે તો મન ચુ કલબમ.^૭ ૨

બરીં બીમાર અઝલ હેય^૮ તળીએ ન રસીદ,
 વા દરેગા^૯ બ દરે^{૧૦} ખાને^{૧૧} મસીહ જાં બ લખમ. ૩
 અલ્લાહ અલ્લાહકે બરીં ચશમએ હેવાને^{૧૨} ખીદર,
 હમ યુની તશને બેમીરમ બરીં હેરાં અજબમ. ૪
 સાગરે ગીર ઝેદરીયાએ બે પાયાં તવહીદ,^{૧૩}
 બર લખમ નેહ કે તા બેહોશ કુનદ અઝ શરખમ. ૫
 બા નીશાં મસ્ત નશીનમ બ દરે ખાને સનમ,
 બેનીશા ગર બ બેહીશતમ બસે સોઝદ કલખમ.^{૧૪} ૬
 આદે મુશશરઅ મહંમદ મનમ અઝ નસલે ઝુબેર,
 સગે દરગાહ શહે ગીલાનમે અનવર લકખમ. ૭

ભાવાર્થ:—૧ હે શરાબ પાવાવાળા પરમેશ્વર! તારા મેળાપના
 પ્રેમરસનો પ્યાલો હું તારી પાસે માણું છું, મારા હોઠ તરસથી સુકાઈ
 ન્ય છે માટે તું મને પૂર જોશવાળો શરાબ^૧ પા.^૨ ૨ હું ભુખ્યો^૩
 છું માટે તારા ભાણામાંથી^૪ મને મહેરબાની કરીને એક ટોળીઓ^૫
 આપ. આટલી તું મારા ઉપર મહેરબાની^૬ કર, હું તારા દરબારનો
 કુતરો^૭ છું. ૩ આ રોગી પાસે કોઈ^૮ વૈદ્ય પણ આવ્યો નહીં. મને
 અફસોસ^૯ લાગે છે કે ઈસાના ઘરના^{૧૦} દરવાજા^{૧૧} આગળ મારો
 જીવ હોઠ સુધી આવી રહ્યો છે અર્થાત્ હું મરણુતુલ્ય થયો છું! ૪
 મને આશ્ચર્ય લાગે છે કે ખ્વાજ ખીદરના (પેગંબરના) આપ હયા-
 તની^{૧૨} (પાણી પીવાથી અમર થાય તેવી) નદી ઉપર હું આવી
 રીતે તરસે મરું છું. ૫ એક બ્રહ્માના^{૧૩} દરિયામાંથી એક પ્યાલો
 ભરીને મારા હોઠ ઉપર મૂક કે હું પીતાં વારજ એકદમ તારા પ્રેમ-
 રસમાં તહીન થઈ જાઉં. ૬ હે પરમેશ્વર! તારા પ્રેમના નિશામાં
 મસ્ત બની તારા દ્વારે બેસી રહું અને કદાપી પ્રેમના નિશા વગર હું
 સ્વર્ગમાં જાઉં તો પણ ત્યાં મારો જીવ^{૧૪} બળ્યા કરશે. ૭ હું મહં-
 મદના ધર્મનો ચાકર છું, ઝુબેરની ઓલાદનો છું, હઝરત સૈયદ અબ્દુલ
 કાદર જીલાનીની દરગાહનો કુતરો છું અને અનવર મારું નામ છે.

ફારસી ગઝલ ૩.

અઝ મન ચિરા રંજ દર્દ.

- અય સરવરે હર દો જહાં, અઝ મન ચિરા^૧ રંજ દર્દ.
વય માલકે કોનો મકાં, અઝ મન ચિરા રંજ દર્દ. ટેક.
મન બંદા બેચારે તોઅમ આજીઝ ગુન્હાગારે તોઅમ,
દર ઇશક આવારે તોઅમ, અઝ મન ચિરા રંજ દર્દ. ૧
તો મઝહરે ઝાતે ખુદા, નામે તો એહમદ મુસ્તુફા,
અય અંબબિયારા પેશવા, અઝ મન ચિરા રંજ દર્દ. ૨
મન બેકસો બેચારા અમ ઉક્તાદા અમ બેકારા અમ,
અઝ દર્દ દિલ દોપારા અમ, અઝ મન ચિરા રંજ દર્દ. ૩
તું શાફએ હર ઇનસોબાં, તું માલકે અરદો સમાં,
અય શહસવારે લામકાં,^૨ અઝ મન ચિરા રંજ દર્દ. ૪
તું હામીયે દરમાંદગાં, મલ બાઓ માવા આજીઝાં,
અય દસ્તગીરે બેકસાં, અઝ મન ચિરા રંજ દર્દ. ૫
મન માન્દેઅમ તો દાદ રસ, ઉકનું^૩ મરા ફિરયાદ રસ,
ફિરયાદ રસ ફિરયાદ રસ, અઝ મન ચિરા રંજ દર્દ. ૬
મન આશકે બેદિલ તો અમ, અઝ દર્દો ગમ ખીરમીલ તો અમ,
બહરે^૪ લિકા^૫ સાઈલ તો અમ, અઝ મન ચિરા રંજ દર્દ ૭
ઈ આસીએ અનવર ગદા, બંસા કુનહ બર તો ફીદા,
યા સૈયદા યા દિલરૂબા, અઝ મન ચિરા રંજ દર્દ. ૮

ભાવાર્થ:—હે બે દુનિયાના સરદાર! અને સર્વ સંસારના માલેક! તું શા માટે^૧ મારાથી નાખુશ છે? ૧ હું લાચાર તારો ચાકર છું, તારો મોટો ગુન્હેગાર છું અને તારા પ્રેમથી ભટકતો બનેલો છું તો તું શા માટે મારાથી નાખુશ છે? ૨ તું પરમેશ્વરને બહેર થવાનું સ્થાન છે અર્થાત્ તું પરમેશ્વરનું નૂર છે, નામ તારું મહંમદ મુસ્તુફા છે તો હે સર્વ પેગમ્બરોના આગેવાન! તું શા માટે મારાથી નાખુશ છે? ૩ હું ગરીબ ને લાચાર છું, હું પામર અને નકામો છું, પ્રેમના

દૈથી મારા દીલના બે કકડા થઈ ગયા છે તો તું શા માટે મારાથી નાખુશ છે? ૪ તું દેવતા અને આદમીઓનો ઉદ્ધાર કરનારો છે, તું ધરતી અને આકાશનો માલેક છે, તો હે અંગમ સિદ્ધ સ્થાનના^૨ બાદશાહ! તું શા માટે મારાથી નાખુશ છે? ૫ તું દીનદયાળ છે, તું ગરીબનો રક્ષક છે, તો હે ગરીબનો હાથ પકડનાર! તું શા માટે મારાથી નાખુશ છે? ૬ હું લાચાર છું, તું ફરીઆદ સાંભળનાર છે, હવે^૩ મારી ફરીઆદ સાંભળ, તું શા માટે મારાથી નાખુશ છે? ૭ હું તારા પ્રેમને વશ થયેલો છું, પ્રેમની પીડાથી ધાયલ થયેલો છું. તારું દર્શન^૪ કરવા માટે^૪ હું સ્વાલ કઈ છું તો તું શા માટે મારાથી નાખુશ છે? ૮ આ ગુન્હેગાર અનવર બીખારી તારા ઉપર પોતાના જીવને ફીદા કરે છે તો હે સરદાર! હે મનને હરનાર! તું શા માટે મારાથી નાખુશ છે?

સિંધી કાફી^૧ ૧.

આહું નીત મુખડો ડીસાં પાંહળે.

આહું નીત મુખડો ડીસાં પાંહળે મહબુબ જો,
પાંહળે મહબુબજો દીલજો મતલુબ જો. આહું ૦ ૧
ઇશ્કજી ફેાળુ અલાહ અકલથે હલીઉ મીઆં,
અકલું વંઝીઉ અલાહ મનડો મરગુબ થયો, આહું ૦ ૨
ઇશ્ક ખડાયો અલાહ અકલું હલીઉ મીઆં,
તનડો સુકયો સલય મન માશુક થે વેહો, આહું ૦ ૩
ઇશ્કજી મસ્તી અલાહ દીલમંઝ ઉથ્થી મીઆં,
હાણુ મુખે લાગે અલાહ નામ મહંમદ મીઠો, આહું ૦ ૪
અનવર રંગાયો અલાહ ઇશ્કજો રંગવીચ મીઆં,
ખુદીઉ છડીઉ અલાહ ખુદથી ખેખુદ થયો, આહું ૦ ૫

૧ આ અને આ પછીની તમામ કાફીઓની ભાષા સિંધી છે અને તેમાં ધણાક સખ્તો કન્ઝી ભાષાના પણ આવેલા છે.

ધિક્કને ખ્યાલો અલાહ અનવર ચળીઓ મીઝાં,
ખ્યારો ડીસીઓ અલાહ મનડો મસ્ત થઇ રહ્યો, આહું ૦ ૬

સિંધી કાફી ૨.

આહું આહયાં તુંહને દાસ.

આહું આહયાં તુંહને દાસ મુજ મહતું કરળ પીર,
મહતું કરળ પીર સુલતાન સધયદ અહમદ કબીર, આહું ૦
તો વટ અચીઓ સગ દરગાહ ને, આજુ પુર તકસીર,
હાથ બંધી આહું અરઝ કર્યો પીર, દીલડો કર તન વીર; આહું ૦ ૧
કરમ કરે હાણુ સુણુજ સાંઈ, સાયલજ તકરીર,
મુશકેલ અંદર મહતું કરળ, તું આહે રોશન ઝમીર, આહું ૦ ૨
દાગ હેજરને દૂર કર પીર, વરદજ કર તદખીર,
દીલને અંદર આહે મુરશદ, તોંહજીહી તસવીર, આહું ૦ ૩
હથબંધી હણુ અનવર ચયથો, તું આહે વડો અમીર,
અનવર ને દુશ્મનખે મુરશદ, ગઝબજ હણુ શમસીર, આહું ૦ ૪

સિંધી કાફી ૩.

હો મેહસર ને ડીં મોંમીનાબ.

હો મેહસર ને ડીં મોંમીનાબ, વાલી નળી રસુલ,
વાલી નળી રસુલ, જીનખે કલમું આહે કબુલ, મેહસર ૦ ૧
અબાબકર સીદિક ઉમર શાહ, રખજ આહે મકબુલ,
શાહ ઉસમાન ગની અલી, હીન ચારનકે મત જલ, મેહસર ૦ ૨
હસન હુસેન ફરઝંદ અલીબ, બીબી શાહ જુતુલ,
મેહસર ને ડીં મહતું કરંદા, મનકી થીએ મલુલ, મેહસર ૦ ૩
ચાફ મઝહબ બરહક આહન, સબજ હક માસુલ,
ઈમામ આઝમ ને મઝહબ થે આહું, આંહિયાં નિત મશગુલ, મેહસર ૦ ૪

ગવસલ આઝમ મુરશદ મુંજ, બાગ નળીજા કુલ,
મદતું કર હી અનવર તુંહને ગુલામ આહે બેમુલ, મેહસર૦ ૫

સિંધી કાફી ૪.

હો મુશકેલ પવેદી માંધ.

હો મુશકેલ પવેદી માંધ, મુંજ મદતું કરજા પીર,
મદતું કરજા પીર, આજાઝ આહે વડો દીલગીર, હો મુશકેલ૦ ૧
જાન વઠણકે મલાયક અચંદા કરંદા કળજ અસીર,
કેહડી મુશકેલ પવેદી હુન વક્ત, દીલ મંઝ ના આહે ધીર, હો મુશકેલ૦ ૨
કળરજે અંદર સવાલ કરંદા મોંવછલ મુનકર નકીર,
જવાબ વઠંદા સભી બસરજે, ફકીર શાહ વઝીર, હો મુશકેલ૦ ૩
મહેસર જોડી અચંદો ચારો, ઉઠંદા સખ દીલગીર,
ગુનાહ સવાબ જો હિસાબ વઠંદો, થીંદી કુલ તકરીર, હો મુશકેલ૦ ૪
દીલ મંઝ ડર આહે પુલ સીરાત જો, આહે જયું શમસીર,
હલાલું આહે હુનમથે સખનજો, ખુદા રજો તોફીર, હો મુશકેલ૦ ૫
સભી મુસાફર આહન ચારો, આહન સભી ફકીર,
હલાલું આહે આખર સલાકે, પીર પેગંબર મીર, હો મુશકેલ૦ ૬
બરહક બેશક મૌલા મુંઝ, તું આહે વડો કળીર,
ફઝલ કરમ કરે માફ કરજા, અનવરજી તકસીર, હો મુશકેલ૦ ૭

સિંધી કાફી ૫.

તું કરજા મુંજ વાર.

તું કરજા મુંજ વાર સૈયદ કુતબે રખાની.
કુતબે રખાની વડો પીર ગવસે સમદાની, તું કરજા૦ ૧
હસન હુસેન જો ફરઝંદ આહન, આશક રહમાની,
મહંમદ જો તું ખ્યારો આહન, મેહબુબ સુબહાની, તું કરજા૦ ૨

હજરત અલી જદ આહન તુંહળ, શેર યજદાની,
 ફાતમા ઝોહરા જદા તોંહળ, પાક તુરાની, તું કરબાં ૩
 હુન્નો બસરબો પીર આહન, દીલબો દરમાની,
 જદદી મુંહ મહતું કર, કુલ હુશ્મન કર ફાની, તું કરબાં ૪
 હથ બંધી આહું અર્ઝ કર્યા પીર, જબ્બર હલાની,
 અનવરબે હુશ્મનબે સુરશદ, કહરહ હણ કાની, તું કરબાં ૫

સિંધી કાફી ૬.

અરબું સુણ મીઆં અહ્લાહ.

અરબું સુણ મીઆં અહ્લાહ આહુઝ બદકારહ,
 આહુઝ બદકારહ, ગાફલ ગુનેહગારહ, અરબું ૧
 રબહ તરફ વંઝો, આહુઝ અરબું કરે,
 મહતું કરબા મીઆં મુંહ લાચારહ, અરબું ૨
 તોંહબે દરતે અચી, ચઉથા ગારીઉં સચી,
 આહું આહયાં ગોલી મીઆં, પાંહબે દીલદારહ અરબું ૩
 તો વટ પાણ અચાં, બાંદીઉં દરહ થીઆં,
 સુરત સેહહ ડીસાં, મહતું વઠ ચારહ, અરબું ૪
 અનવર ચયેથો સદા, હરદમ હકહ રઝા,
 હેક ડીં આંદી કઝા, તોંહબે દરબારહ, અરબું ૫

સિંધી કાફી ૭.

હો નબી મહંમદ રબબ ખ્યારા.

હો નબી મહંમદ રબબ ખ્યારા નબુવતબ માસુર,
 નબુવતબ માસુર અલાહ જહબે મોં તે વરસે તુર, હો ૧
 સાચો ડીન નબીબો આહે કુરકાન વીચ મશહુર,
 બીધ કીતાબું મનસુખ આહન તોરાત ઇન્હલ જબુર, હો ૨

સેશન રાહ શરેજી આહે, મોમીન જે મંજુર,
 શ્રીકે હદીસ વટ હલંદા હુનજે, મીલદી જન્મત હુર, હોં ૩
 સભી કીતાબું સભી પેગંબર, સભી મલક પુર નુર,
 હશર કયામત બરહક આહન, સાચો હી દસ્તુર, હોં ૪
 સવાલ કબરને પુલતે હલાબું, મીજાન હક મનસુર,
 નેકી બદી કુલ અમરઅલાહને, કુરાન વીચ મસ્તુર, હોં ૫
 જેડા હુકમ અલાહજી આહન, શરીઅત વીચ માસુર,
 સભી હુકમ આહે કબુલ અસાંજે, શરીઅત જે દસ્તુર, હોં ૬
 અલાહને કોઈ શરીક ના આહે, આહે આપ હંજુર,
 નામ સીફા તું હક આહે હુનજી, હીન મંજના આહે કસુર, હોં ૭
 હજી બંધો આંહું અરઝ કર્યા અલાહ, સકકે નખી રસુલ,
 કુલ તકસીફે બક્ષજી મુંજી, હુરમત પાક બુતુલ, હોં ૮
 અનવર આસી આહે અલાહજી, રખ આહે પાંહજી ગકુર,
 ગુનાહ અસાંજી માફ કર રખ, મુશકેલ કર કુલ હુર, હોં ૯

દુઆ યાને આશિષ.

(રાગ ગઝલ.)

ઇલાહી તું માલક વ મુખતાર હે,
 તુંહી સબકા પેદા કરનહાર હે. ૧
 દીયા મેરે દિલમેં હકીકતકા નૂર,
 હુવા ફીર મુજે મારેફતકા ઝહુર. ૨

૧આ ગઝલમાં રચનાર કાજી અનવર મીયાંએ પ્રસિદ્ધ કરનાર પ્રત્યેનો પોતાના હૃદયના પ્રેમનો ઉલ્લસ બહાર પાડી પોતાનાં કાવ્યો કેવી સ્થિતિમાં હતાં અને તે બધાં એકઠાં કરી પુસ્તકના રૂપમાં કેવી રીતે બહાર પાડવામાં આવ્યાં તે જાણાવી સુખશાન્તિ ઈચ્છી આશીર્વાદ આપી છેવટમાં કાવ્યોમાં પોતાની ભૂલચૂક થઈ હોય તો તે માટે ઈશ્વર પાસે પ્રાર્થના કરી ક્ષમા આદી છે.

મેરે દિલમેં તેં ઇશક પેદા કીયા,	
તેરે ઇશકને મુજકો શેદા ^૧ કીયા.	૩
સો મેં ઇશકકે નેશતેં આયકર,	
કહે ચંદ અશઆર ^૨ હું ખુબતર.	૪
સો ચે તકકે ^૩ ચંદ ખરસુંસેં ચે,	
પરાગંદા હર બા બા બા ચે રહે.	૫
હુવા અબ ચે ઝારી ને તેરા અમર,	
તમે ઉનકે તંઇ કર દીયા છાપકર.	૬
મહાજન હું એક શેઠ મહાસુખલાલ,	
હુવા શોક ઇસકા ને ઉનકો કમાલ.	૭
ઉનુંને જમે કર ચે અશઆર સબ,	
હરએક નસેં હર ચીઝ કરકે તલબ.	૮
કીયા છાપકર ઇસકો મશહુર આમ	
કે હો ફાયદા ઇસસેં સબકો તમામ.	૯
ખુદાયા તું ઉન પર તેરા રહમ કર,	
દે દોલત ઝયાદા બડી કર ઉમર.	૧૦
ખુશી રખ તું ઉનકો હમેશેં ખુદા,	
ખના નેક ઝોર રાહ સીધી ચલા.	૧૧
તું મકબુલ કર મેરે અશઆરકો,	
મેરી બયાઝ યા રખ ચે મકબુલ હો.	૧૨
ને મુજસેં હુઈ હોવે ઇસમેં ખતા,	
તું કર માફ મુજકો ઝે લુ-ફે અતા.	૧૩
મેં બંદા ઝઈફ ^૪ ઝોર ખતાવાર ^૫ હું,	
મેં પલ પલમેં તેરા ગુન્હેગાર હું.	૧૪

૧ શેદા = દિવાના. ૨ અશઆર = કાવ્યો. ૩ તકકે = વેરાઈ ગયેલાં.

૪ ઝઈફ = લાયાર. ૫ ખતાવાર = ગુન્હેગાર.

તું કર માફ મેરે ગુન્હા સખકે સખ,
બખશ દે તું અનવરકે અય મેરે રખ. ૧૫

માફી યાને ક્ષમા.^૧

(રાગ ગરબી.)

સુનો લાઈઓ અનવર હે દાસ તુમારા,	
ગરીબીસે અઝ હે કરતા બિચારા,	સુનો ૦ ટેક.
ગુન્હા મેરે માફ કરો રહમ લાવો,	
ને ભુલા હું મેં તો મુજે તુમ બતાવો,	
ખરી ખાત હે સો મુજે સમજાવો.	સુનો ૦ ૧
મેં અબ હાથ નેડકે કહેતા હું સખકો,	
બેસમજે બોલા મેં કવિતામેં હું ને,	
દયા કરકે મુજ પર સુધારો તુમ ઉસકો,	સુનો ૦ ૨
મગર ઇતના હે કેહેતા તુમારા ચે આકર,	
બિના સમજે એળ ન ધરીઓ તુમ મુજ પર,	
અગર મુજમેં હે એળ સારે સરાસર,	સુનો ૦ ૩
ને ભુલા હું મેં તો મુજે પુછીઓ આ,	
તો મેં સાફ કેહેડુંગા ને મેં હું સમજ,	
ન તો મેરી ગીબત ^૨ ન કરીઓ મવલા,	સુનો ૦ ૪
મેં શાઅર નહીં ઓર કવિ મેં નહીં હું,	
ઉઠી પ્રેમકી મોજ દિલમેં મેરે યું,	
તો બોલા મેં ઉસકે નીશે બીચ જયું ત્યું,	સુનો ૦ ૫
નહીં કાફીયા ^૩ ઓર રહીફ ઇસમેં દેખા,	

૧ આ કાવ્યમાં રચનારે નમ્રતા બતાવી ભુલચુક માટે ક્ષમા માગી છે. ૨ ગીબત = નિંદા. ૩ કાફીયા ઓર રહીફ = કવિતાની લીટીના છેડે પ્રાસ મેળવવામાં આવે છે તેમાં ઉપાંત્યપ્રાસને કાફીયા, અને અનુપ્રાસને રહીફ કહેવામાં આવે છે.

નહીં રાગ ઝોર તાલકો મેંને પેખા,
 લીખા મેરી મતલબકા મેં ઇસમેં લેખા, સુનો૦ ૬
 તગણ^૧ ઝોર મગણકો મેં દિલમેં ન લાયા,
 દદ^૨ અક્ષરકા દિલમેં ન ધ્યાન ધરાયા,
 મેં તો મેરે ખ્યારેકા હે ગુન ગાયા, સુનો૦ ૭
 મુજે એસી ખાતોંકા હે પ્રેમ ભારી,
 મુજે પ્રેમકી લાગી દિલમેં કટારી,
 ચે ખાતેં લગેં મેરે દિલમેં ખ્યારી, સુનો૦ ૮
 મેં ખેભાન બકતા હું બાલક જ્યું બોલે,
 કે રાટીકો તાતા ને પાનીકો ભૂ કહે,
 કે બચ્ચા તો યું બોલનેકો હે સીખે, સુનો૦ ૯
 નહીં જ્ઞાન મુજકો મેં બચ્ચા હું લોલા,
 સો સંતુંસેં મેં સીખનેકો હું બોલા,
 સમજનેકે ખાતર મેં ચેહ લેદ બોલા, સુનો૦ ૧૦
 કે બોલે બિના કોન આકર બતાવે ?
 બિના હુંડે ચે રાહ કયું કરકે પાવે ?
 સદા અપને દુઃખકો જો દુખીયા હો ગાવે, સુનો૦ ૧૧
 મુજે ભાવ હે એસી ખાતોંકા ભાઈ,
 ફકીરીમેં સારી ઉમર મેં ગમાઈ,
 અલી તક ચે ખાતેં સમજમેં ન આઈ, સુનો૦ ૧૨
 જો સમજ હું થોડા તો કેહ નહીં હું સકતા,

૧ તગણ ઝોર મગણ = પિંગળના નિયમને અનુસરીને કવિતા બનાવવામાં લઘુ ગુરુ અક્ષરો સમજવા પડે છે; આવા ત્રણ ત્રણ અક્ષરોના સમૂહને ગણ કહેવામાં આવે છે, એવા ગણ આઠ છે:—મગણ, નગણ, સગણ, રગણ, ભગણ, જગણ, યગણ અને તગણ. ૨ દદ અક્ષર = માણસની પ્રાંસાની કવિતાની શરૂઆતમાં હ, ઝ, ઘ, ન, ઘ, ભ, ર અને ખ એ આઠ અક્ષરોને કવિઓએ અશુભ ગણેલા છે અને તે દદ (દધ્ધ) અક્ષર કહેવાય છે.

મઝા ઉસકા મેં અપને દિલમેં હું ચખતા,
 જો અંદરસેં ઉભરા તો ફીર મેં હું બકતા, સુનો ૦ ૧૩
 સમસ્યામેં કરતા હું મેં કુછ ઇસારા,
 જો સમજા તો દિલ ઉસકા હોતા દોપારા,
 જો ન સમજે ઠોડો તો કયા જાને બિચારા, સુનો ૦ ૧૪
 મગર ખાતેં કરનેસેં હાંસલ ન હોવે,
 યું ખાતોંહી ખાતોંમેં સખ ઉમ્ર ખોવે,
 ગુર પીર બિન મનકા કયું મેલ ધોવે ? સુનો ૦ ૧૫
 ગુર કરકે જખ કુછ રચાગત કરે ઠોડો,
 ગુરકે કહે પર જો સાબિત રહે ઠોડો,
 તો અપની મતલબ જો હે દેખ લે ઠોડો, સુનો ૦ ૧૬
 જો જ્ઞાનીને ઇસમેં સમાધિ બતાઈ,
 ઉસી રીત સુજખ જો સાધે અય ભાઈ!
 તો ઉસમેં ઉસે કુછ બી દેવે દીખાઈ, સુનો ૦ ૧૭

તારીખ ૧.

વલ વલા ઝાંક મહોબતકા મેરે દિલમેં ઉડા,
 દક્તરે ઇશકકો મેં અશમકે પાનીસેં લીખા,
 નામ ઇસકા હે રખા ‘ગુલશને ખુશી’ અનવર,
 ૧ ૩ ૧ ૬ (હીજરી)

ઇસકી તારીખ બી ઇસ નામસેં નીકલે હે બજા.

ભાવાર્થ:—મારા અંતઃકરણમાં ઇશ્વર પ્રતિ પ્રેમનો આવેશ થવાથી મેં મારો પ્રેમનો ઉભરો ચક્ષુ ભોળાવીને અર્થાત્ બહુજ નમ્રતા-પૂર્વક આ પુસ્તકરૂપે બહાર પાડ્યો અને તેને “ગુલશને ખુશી” એટલે “ખુશીનો બાગ” એ નામ આપ્યું. “ગુલશને ખુશી” એ શબ્દના અક્ષરમાંથી ફારસીના અબ્જદના હિસાબથી સાલ ૧૩૧૬

હીજરી નીકળે છે તે નીચે પ્રમાણે—

ગાદ. લામ. શીન. તુન. ખે, વાવ. શીન. ચે.

૨૦ + ૩૦ + ૩૦૦ + ૫૦ + ૬૦૦ + ૬ + ૩૦૦ + ૧૦

આ બધા અંકનો સરવાળો કરતાં ૧૩૧૬ અંક નીકળી આવે છે.

આ પુસ્તકની પહેલી આવૃત્તિ હીજરી સાલ ૧૩૧૬ માં પ્રકટ કરવામાં આવી હતી તેથી આ તથા આ પછીની બે તારીખો પ્રથમની આવૃત્તિની જ આ નવી આવૃત્તિમાં દાખલ કરવામાં આવી છે, અને તેમાંથી પણ ૧૩૧૬ ની સાલ નીકળી આવે છે તે વાંચવાથી જણાશે.

તારીખ ૨.

કાઝી અનવર સુકીમ બીશનગર,

કર્દ તસનીફ નુશખએ નાદર,

અથ ગયાસી નવીશ તારીખશ,

નામ તારીખી “ગુનચયે અનવર.”

૧ ૩ ૧ ૬

ભાવાર્થ:—કાઝી અનવર મીયાં વિસનગરના રહેનાર છે તેમણે એક નવીન સાફ પુસ્તક બનાવ્યું છે માટે હે ગયાસી! તું તે પુસ્તકની તારીખ લખ. તે સાલતું નામ ગુનચયે અનવર છે.

આ કાવ્ય તથા નીચેથી તારીખતું કાવ્ય તખ્તેઝદ જનાબ હકીકત આગાહ મારેફત દસ્તગાહ સૈયદ ગુલામ નખી વ. સૈયદ સધદ મીયાં સાહેબ કાદરી તખ્તલુસ ગયાસી એમણે લખ્યું છે.

હીજરી સાલ ૧૩૧૬ “ગુનચયે અનવર” (અનવરની કુલની ૭૭) માંથી નીચે પ્રમાણે નીકળે છે.—

ગેન. તુન. ચે. હે. હમ્મ. અલેફ. તુન. વાવ. રે.

૧૦૦૦ + ૫૦ + ૩ + ૫ + ૧ + ૧ + ૫૦ + ૬ + ૨૦૦.

ઉપરના આંકડાનો સરવાળો કરતાં ૧૩૧૬ થાય છે.

તારીખ ૩.

કાઝી અનવર સાહેબ ઇરફાને જોશે ઇસ્કસે,
ઇન દીનુંમેં કી મુરત્તબ કુલીયાતે અનવરી,
શુકરે ઇઝદ કર ગયાસી ઓર લીખ તારીખ તમે,
“માદને ઇરફાં છપી અબ કુલીયાતે અનવરી.”

૧

૩

૧

૬

લાવાર્થ:—કાઝી અનવર સાહેબે પ્રેમજ્ઞાનના ઉભરાથી આ દિવસોમાં કુલીઆતે અનવરી બનાવી હે ગયાસી! તું પરમેશ્વરનો ઉપકાર માની આ પુસ્તક પ્રકટ કર્યાની સાલ કહે. જ્ઞાનના ભંડારરૂપમાં આ કુલીઆતે અનવરી (અનવર મીયાંનાં બનાવેલાં તમામ કાવ્યો.) કીતાબ છપાઇ પ્રકટ થઈ છે.

ચોથી લીટી “માદને ઇરફાં છપી અબ કુલીઆતે અનવરી” માંથી ૧૩૧૬ ની સાલ નીચે પ્રમાણે નીકળે છે,—

મીમ. એન. દાલ. નુન. એન. રે. ફે. અલેક. નુન.

૪૦ + ૭૦ + ૪ + ૫૦ + ૭૦ + ૨૦૦ + ૮૦ + ૧ + ૫૦ +
જીમ. હે. બે. ચે. અલેક. બે. કાફ. લામ. ચે. અલેક.

૩ + ૫ + ૨ + ૧૦ + ૧ + ૨ + ૨૦ + ૩૦ + ૧૦ + ૧ +
તે. અલેક. નુન વાવ. રે. ચે.

૪૦૦ + ૧ + ૫૦ + ૬ + ૨૦૦ + ૧૦

ઉપરના અંકોનો સરવાળો કરતાં એકંદરે ૧૩૧૬ નો અંક થાય છે.

સંપૂર્ણ સમજાવતી માટે દરેક અરબી અક્ષરના અબજદના અદદ (અંક) નીચે પ્રમાણે દર્શાવ્યા છે—

અલેક=૧. બે=૨. તે=૪૦૦. સે=૫૦૦. જીમ=૩. હે=૮.

બે=૬૦૦. દાલ=૪. ઝાલ=૭૦૦. રે=૨૦૦. બે=૭. સીન=૬૦.

શીન=૩૦૦. સ્વાદ=૯૦. હાદ=૮૦૦. તાલ=૯. બેચ=૯૦૦.

એન.=૭૦ જેન=૧૦૦૦ ફે=૮૦. કાફ=૨૦. કાફ(મોટો)=૧૦૦

લામ=૩૦. મીમ=૪૦. નુન=૫૦. વાવ=૬. હે=૫. ચે=૧૦.

અનુક્રમે અખજદના અદદ નીચે પ્રમાણે—

અ ખ જ દ. | હ વ જ. | હોત્તી (હે તોય ચે) | ક લે મ ન.
૧, ૨, ૩, ૪, | ૫, ૬, ૭. | ૮, ૯, ૧૦. | ૨૦, ૩૦, ૪૦, ૫૦

સ એ ફ સ. | ક ર શ ત. | સ ખ જ.
૬૦, ૭૦, ૮૦, ૯૦. | ૧૦૦, ૨૦૦, ૩૦૦, ૪૦૦. | ૫૦૦, ૬૦૦, ૭૦૦.

દ જ ગ.
૮૦૦, ૯૦૦, ૧૦૦૦.

અખજદ, હવજ, હોત્તી, કલેમન, સએફસ, કરશત, સખજ,
દજગ, એવા જે શબ્દો અંકો ઉપર લખ્યા છે તે દેવતાનાં નામ છે.

અનવર કાવ્ય સમાપ્ત.

અનવર કાવ્ય મીલનેકા પતા.

ચેહ કીતાબ નીચેકે પતેસે નકદ કીંમત ચોર
ટપાલ મારફત વેદ્યુપેએબલસે મીલેગી.

મહાસુખલાલ ચુનીલાલ.

વિસનગર-ગુજરાત.

જાહેર ખખર.

સુધારા વધારા સાથેની બીજી આવૃત્તિ.

કાવ્યસરિતા.

રચનાર—મહાસુખભાઈ ચુનીલાલ.

કીમત રૂ. ૧-૦-૦ પોસ્ટેજ રૂ. ૦-૩-૦.

આ ગ્રંથમાં કાવ્યોને સૃષ્ટિસૌંદર્યતરંગ, નીતિતરંગ, વૈરાગ્યતરંગ, અને કાવ્યવિનોદતરંગ એ રીતે ચાર વિભાગમાં ગોઠવ્યાં છે. સૃષ્ટિ-સૌંદર્યતરંગમાં કુદરતના દેખાવનાં કાવ્યોને અલંકારોથી અલંકૃત કરી છેવટના ભાગમાં કુદરત દુનિયાને કેવો બાધ આપે છે તેનો સારાંશ બતાવ્યો છે. નીતિતરંગમાં સ્ત્રી અને પુરૂષને તેમજ નાના અને મોટાને બાધદાયક થઈ પડે તેવાં તમામ નીતિના વિષયનાં કાવ્યો છે, તેમાં જાણાવેલા વિચારોની પુષ્ટિમાં નીચે કુટનોટમાં સંસ્કૃત અને અંગ્રેજ લેખકોના લેખના ઉતારા આપ્યા છે. વૈરાગ્ય-તરંગમાં ભક્તિ, વિરક્તભાવ અને ખિન્ન થયેલા હૃદયના ઉદ્ધારનાં પદ, ભજન, ગઝલ વીગેરે કાવ્યો દાખલ કરેલાં છે. કાવ્યવિનોદ-તરંગમાં પિંગળ, પ્રબંધચિત્ર, સમસ્યા, અલંકાર, નાયિકા લક્ષણ, રસ વીગેરે એવાં કાવ્યજ્ઞાન સંબંધી કાવ્યોનો સમાવેશ છે. વાંચનારની સરળતાની ખાતર કુટનોટમાં અર્થ સાથે ટીકા આપી છે. આ પુસ્તક વડોદરા રાજ્યના કેળવણી ખાતાએ શાળાઓ અને ઈનામ માટે મંજૂર કર્યું છે. એકંદર પૃષ્ઠ ૪૦૦ નું દળદાર સુશોભિત પાકા પુઠાનું પુસ્તક છે. નિશાળમાં ભણતા વિદ્યાર્થીઓને તેમજ પુસ્તક-શાળાઓને અને સામાન્ય રીતે દરેક સ્ત્રી પુરૂષને દરેક રીતે આ પુસ્તક અતિ ઉપયોગી છે. આ પુસ્તક નીચેના ડેકાણેથી રોકડી કીમતે અગર ટપાલ મારફત વેલ્યુપેએબલથી મળશે—

મહાસુખભાઈ ચુનીલાલ. સુ. વીસનગર—ગુજરાત.

